MUZEUL
PITEȘTI

=6241=

STUDII ȘI COMUNICĂRI

★★

1969

MUZEUL PITEȘTI

STUDII
ȘI COMUNICĂRI

★★

PITEȘTI
1969

Coperta : L. CIOATĂ
Fotografiile executate de :
P. CAPŞA, P. CHIHAIA, M. ILIE, M. MĂTIEŞ şi FL. MÎRŢU

REDACTOR RESPONSABIL
Prof. **R. STANCU**
Directorul Muzeului

Redacţia şi administraţia : Muzeul judeţean Argeş — Piteşti
B-dul Republicii nr. 66, telefon 1.46.47
ROMÂNIA

La Rédaction et l'administration : Musée Départemental Argeş — Piteşti
B-dul Republicii nr. 66, tel. 1.46.47
ROUMANIE

MUZEUL PITEŞTI

STUDII ŞI COMUNICĂRI

★★ 1969

SUMAR

ŞTIINŢELE NATURII

Pag.

M. ILIE: Geologia judeţului Argeş 9

R. STANCU, R. GAVA şi I. BĂCANU: Noi date paleontologice privind prezenţa lui *Archidiskodon* şi *Rhinoceros* în bazinul mijlociu al Argeşului 33

I. TODOR, B. DRĂGHICI şi A. RICHIŢEANU: O nouă localitate pentru feriga *Botrychium virginianum* (L.) Sw. în R. S. România 47

GH. MOHAN: Contribuţii la cunoaşterea Briofitelor din pădurea Trivale 49

M. MĂTIEŞ, R. STANCU şi L. STĂNCULESCU: Izvoarele „Colcot“ de lîngă Topoloveni (jud. Argeş) — loc de iernare pentru păsări 61

M. MĂTIEŞ: Cercetări avifenologice de-a lungul bazinului mijlociu şi superior al Argeşului 73

M. ILIE: Inginerul geolog Matei Drăghiceanu (1844—1939) 91

ISTORIE

V. TEODORESCU, I. RIZEA şi V. DUPOI: Un tezaur de podoabe dacice de argint şi de monede romane republicane descoperit în Muntenia (Tezaurul de la Rociu, jud. Argeş) 101

E. POPESCU: Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Bălăneşti 109

I. NANIA: O importantă descoperire în perioada feudalismului timpuriu, la Bîrlogu, com. Negraşi, jud. Argeş 117

P. CHIHAIA: Date noi despre necropola primilor Basarabi din Curtea de Argeş 133

N. CONSTANTINESCU: Satele medievale din jud. Argeş pînă la anul 1500. Încercări de geografie istorică 167

Pag.

A. SACERDOŢEANU Aref — un vechi sat argeşean 179

T. MAVRODIN şi E. POPESCU : Depozitul de vase feudale de la Ştefăneşti-Piteşti 211

FL. MÎRŢU Prezenţe arheologice bogomilice în zona Cîmpulung-Muscel (jud. Argeş) 219

SP. CRISTOCEA : Aspecte ale luptei sociale pe domeniul Mănăstirii Rîncăciov 231

C. DUMITRESCU şi EM. RĂCILĂ : Din istoria învăţămîntului în oraşul Piteşti (pînă la jumătatea sec. al XIX-lea) 237

P. POPA : Mişcarea muncitorească din oraşul Piteşti în perioada avîntului revoluţionar. Participarea secţiunii locale a Partidului Socialist la activitatea de făurire a P.C.R. 247

C. DUMITRESCU şi F. DUMITRESCU Frămîntări sociale în jud. Argeş în anii crizei economice (1929—1933) 263

MUZEOGRAFIE

N. MATEESCU Preţuirea unor înalte valori ale istoriei şi artei. — 450 de ani de la zidirea Mănăstirii Curtea de Argeş 281

A. POPOVICI : Contribuţii la metodologia organizării unui muzeu memorial. Cum am organizat *Secţia memorială „L. Rebreanu"* de la Valea Mare-Piteşti 297

MUSÉE PITESCI

ÉTUDES ET COMMUNICATIONS

★★ 1969

SOMMAIRE

SCIENCES NATURELLES

Page

M. ILIE La géologie du département d'Argeş 9

R. STANCU, R. GAVA et I. BĂCANU Nouvelles données paléontologiques concernant la présence *d'Archidiskodon* et du *Rhinoceros* dans le bassin moyen d'Argeş 33

I. TODOR, B. DRĂGHICI şi A. RICHIŢEANU Une nouvelle localité pour la fougere *Botrychium virginianum* (L.) Sw. dans la R. S. Roumanie 47

GH. MOHAN : Contributions à la connaissance des Briophites dans la forêt de Trivale 49

M. MĂTIEŞ, R. STANCU et L. STĂNCULESCU les sources „Colcot", près de Topoloveni (dép. d'Argeş), endroit d'hivernage des oiseaux 61

M. MĂTIEŞ Recherches aviphénologiques le long des bassins moyen et supérieur d'Argeş 73

M ILIE L'ingénieur géologue Matei Drăghiceanu (1844—1939) 91

HISTOIRE

V. TEODORESCU, I. RIZEA, V. DUPOI Un trésor comprenant des pièces de parure daciques en argent et des monnaies roumaines républicaines, découvert en Munténie (Le trésor de Rociu, dép. d'Argeş) 101

E. POPESCU Le trésor de pièces de parure daciques en argent de Bălăneşti 109

I. NANIA : Une importante découverte de la haute époque féodale à Bîrlogu (comm. de Negraşi, dép. d'Argeş) 117

P. CHIHAIA Nouvelles données concernant la nécropole des premiers Basarabes à Curtea de Argeş 133

Page

N. CONSTANTINESCU Les villages médiévaux du département d'Argeş, jusqu'en 1500 167

A. SACERDOŢEANU Aref — ancien village du département d'Argeş 179

T. MAVRODIN et E. POPESCU : Le dépôt de vases féodaux de Ştefăneşti-Piteşti 211

FL. MÎRŢU : Les présences archéologiques bogomiles dans la zone de Cîmpulung-Muscel, dép. d'Argeş . 219

SP. CRISTOCEA : Quelques aspects de la lutte sociale sur le domaine du Monastère de Rîncăciov 231

C. DUMITRESCU et EM. RĂCILĂ : Pages de l'histoire de l'enseignement dans la ville de Piteşti (jusqu'à la deuxième moitié du XIXème siècle) 237

P. POPA : Le mouvement ouvrier de la ville de Piteşti dans la période d'essor révolutionnaire. La participation de la section locale du Parti Socialiste à l'action de création du Parti Communiste Roumain 247

C. DUMITRESCU et F. DUMITRESCU : Mouvements sociaux dans le département d'Argeş pendant les années de la crise économique (1929—1933) 263

MUSÉOGRAPHIE

N. MATEESCU : La mise en valeur des trésors de l'histoire et d'art, 450ème anniversaire de la construction du Monastère de Curtea de Argeş 281

A. POPOVICI : Les contributions à la méthodologie d'organisation d'un musée mémorial. Comment nous avons organisé la section mémoriale „*L. Rebreanu*" de Valea Mare — Piteşti 297

ŞTIINŢELE NATURII

GEOLOGIA JUDEŢULUI ARGEŞ

Prof. dr. docent MIRCEA ILIE

Introducere. Situaţia geografică a judeţului Argeş, aflată între versantul sudic al catenei Făgăraşului cu caracter alpin şi Cîmpia Română, se întinde peste toate unităţile geologice carpato-transdanubiene, alcătuite din strate de natură şi vîrstă diferită şi cu o arhitectură deosebită faţă de celelalte unităţi înconjurătoare. Partea nordică a judeţului pînă pe linia localităţilor Arefu, Albeşti, Nămăieşti, Stoineşti este ocupată de catenele muntoase cristaline Făgăraş, Cozia-Ghiţu, Iezeru-Păpuşa şi Leaota. În colţul nord-estic se dezvoltă bazinul intermontan Rucăr-Dîmbovicioara, alcătuit din depozite jurasico-cretacice, care stabilesc legătura cu Carpaţii orientali. În jurul oraşului Cîmpulung se întinde un bazin tectonic terţiar, iar între creasta Cozia-Ghiţu şi marginea sudică a Făgăraşului apare bazinul intramontan, alungit, Loviştea. Între limita sudică a munţilor cristalini şi paralela Piteşti se dezvoltă colinele getice, cunoscute sub numele de muscele. Partea meridională a judeţului aparţine unităţilor geologice cu structuri ascunse, numită Cîmpia Română.

Studiile geologice de pe cuprinsul judeţului Argeş sînt datorite lui Gr. Ştefănescu (1886), S. Ştefănescu (1886), V. Popovici-Haţeg (1898), I. P. Voiteşti, (1907, 1909, 1942), L. Mrazec (1904), H. Grozescu (1917) şi recent lui V. Dragoş (1952—1954).

I. Cristalinul Făgăraş, Cozia-Ghiţu, Iezeru-Păpuşa, Leaota

Munţii Făgăraşului ocupă partea de nord a judeţului ; limita lor sudică se află pe linia localităţilor Arefu, Albeşti. Ei fac parte din marea unitate geologică a Carpaţilor meridionali şi anume reprezintă catena muntoasă cea mai estică. Istoria geologică a acestor munţi începe din cele mai vechi timpuri (antecambrian) şi este alcătuită dintr-o serie de prefaceri de amploare deosebită. Începuturile istoriei Făgăraşului sînt neclare ; precizările cronologice aparţin munţilor hercinici însă, există presupuneri că vechimea masivului a atins vîrsta munţilor caledonici sau a altora şi mai vechi. Componenţa petrografică repartizează masivul Făgăraş la categoria munţilor cristalini. Acest masiv muntos este alcătuit din şisturi cristaline, adică din roci sedimentare şi roci eruptive, care fiind supuse la presiuni şi temperaturi ridicate s-au transformat în roci cristaline cu aspect şistos. Procesul poartă numele de metamorfism regional. Studiile petrografice din munții Făgărașului se datoresc lui L. Mrazec (1904), G. Murgoci (1905), M. Reinhardt (1909), A. Strecheisen (1936) și Șt. Ghica (1940). În anul 1897 L. Mrazec a descifrat în complexul șisturilor cristaline două grupuri de șisturi cristaline, deosebite între ele prin gradul de metamorfism. Clasificarea realizată, care a format permanent baza cercetărilor ulterioare, cuprinde două serii de șisturi cristaline. Cristalinul puternic metamorfozat a fost repartizat grupului I, constituit din roci, care aparțin zonelor de adîncime mare, cu metamorfism pronunțat și formează faciesul numit cata-mezozonal, caracterizat prin asociația de minerale cuarț + plagioclaz + biotit + muscovit. Rocile grupului I sînt de origine sedimentară (paragnaise, micașisturi, cuarțite, șisturi amfibolice, calcare cristaline) și de origine eruptivă (amfibolite, diorite, gnaise amfibolice, serpentinite, cuarț hidrotermal). Șisturile cristaline de origine sedimentară se deosebesc după structură și componență chimică sau minerologică ; ele reprezintă corespondentul metamorfic al unor pachete enorme de roci sedimentare argiloase, argilomarnoase și calcaroase. Toate aceste roci alcătuiesc o serie unitară prin înfățișarea lor și prin prezența acelorași asociații de minerale. Șisturile cristaline ale grupului I ocupă cea mai mare parte din munții Făgărașului, aflată pe teritoriul județului Argeș. Ele aparțin la două unități geologice munții Făgărașului și creasta Cozia-Frunți-Ghițu, separate între ele prin depresiunea Loviștea, umplută cu depozite sedimentare terțiare. În munții Făgărașului, culmile înalte sînt formate din micașisturi, străbătute de numeroase intercalații de amfibolite, șisturi amfibolice și calcare cristaline. Spre sud se dezvoltă micașisturile cuarțoase cu biotit, staurolit, granat și disten, care dovedesc un grad de metamorfism mai avansat.

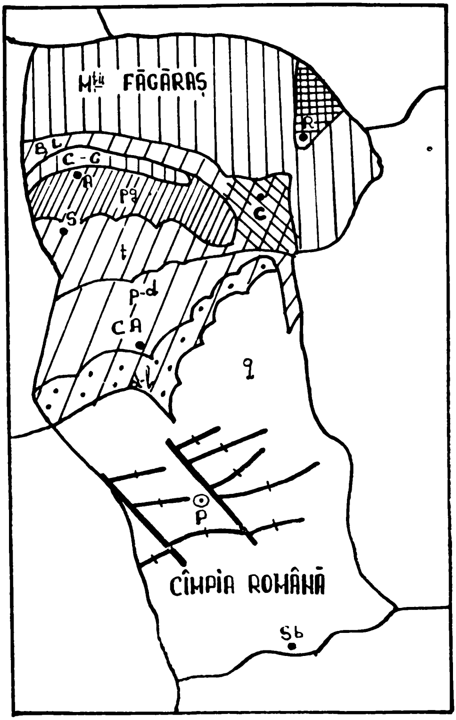

Fig. 1 — Schița geologică a județului Argeș, pg., paleogen ; t. tortonian ; p. ponțian ; d-l, dacian-levantin ; q, cuaternar.

R. Rucăr ; C, Cîmpulung ; A, Arefu ; S, Sălătruc ; CA, Curtea de Argeș ; P, Pitești ; Sb, Slobozia ; BL, Bazinul Loviștea ; C-G Creasta Cozia-Ghițu.

De asemenea apar şisturi micacee filitoase, şisturi micacee cu epidot şi gnaise micacee. Pe marginea de sud a Făgăraşului predomină diferitele gnaise de injecţie, care devenind masive, capătă înfăţişarea granitică şi sînt cunoscute sub numele de gnaise de Cumpăna. Banda gnaiselor de Cumpăna se urmăreşte pe direcţia E-V din Valea Oltului, — în dreptul localităţilor Robeşti şi Cornet — şi pînă în Rîul Doamnei, de unde se continuă, pe direcţia NE-SV, pînă la extremitatea nord-estică a masivului Făgăraş. Zona gnaisului de Cumpăna este străbătută de văile Topolog, Argeş, Vîlsan şi Rîul Doamnei pe o lărgime de circa 5 km. În cuprinsul său se deosebeşte o parte axială constituită din gnaise granitice masive şi granite, care este limitată de gnaise oculare în formă de lentile. Părţile marginale ale gnaisului, reprezintă treceri gradate la gnaise micacee şi micaşisturi.

Creasta Cozia-Frunţi-Ghiţu, situată la sud de munţii Făgăraşului, se desprinde din munţii Lotrului la vest de Brezoi; atinge lărgimea maximă în defileul Oltului, la Turnu şi se continuă pe direcţia E-V, pînă pe versantul stîng al văii Vîlsanului. Bazinul Loviştea separă această creastă de marginea sudică a Făgăraşului. Petrografic, ea este formată dintr-un complex de şisturi cristaline injectate de gnaise oculare. Gnaisul de Cozia-Ghiţu se deosebeşte de gnaisul de Cumpăna prin raporturile dintre masa gnaiselor şi a şisturilor cristaline; gnaisul de Cumpăna reprezintă injecţii discontinue în complexul cristalin pe cînd gnaisul de Cozia apare doar ca incluziuni, din care cauză L. Mrazec i-a atribuit o origine granitică şi o consolidare sub presiune.

Versantul transilvan al munţilor Făgăraş este alcătuit din şisturi cristaline epizonale, aparţinînd grupului II (Mrazec). Rocile acestui grup sînt reprezentate prin filite cloritoase, filite sericitoase şi filite grafitoase, care prezintă treceri gradate spre micaşisturi cu biotit, clorit sau sericit precum şi intercalaţii de cuarţite şi şisturi amfibolice. Alături de complexul filitic, se dezvoltă şisturi sericito-cloritoase, calcare şi dolomite cristaline. În mod subordonat seria epizonală prezintă gnaise oculare, diabaze şi diabaze porfirice. Această serie se întîlneşte şi la sud-estul Făgăraşului în masivele Iezeru-Păpuşa şi Leaota.

Seria de Leaota este constituită din şisturi cuarţitice, şisturi sericitoase, şisturi sericito-cloritoase cu porfiroblaste de albit, şisturi amfibolice şi amfibolite. Gnaisele oculare şi gnaisele aplitice injectează această serie epizonală. La nord-vest de Cîmpulung apar blocuri izolate de granit biotitic cu ortoză, plagioclaz şi cuarţ albăstrui, cunoscut sub numele de granit de Albeşti.

Tectonica. Raporturile geometrice dintre grupurile cristaline ale Carpaţilor meridionali au fost mult discutate pe motivul că grupul I, mai puternic metamorfozat, în loc să suporte grupul II, din contră, el este suportat în condiţii inverse de grupul II, mai puţin metamorfozat. Poziţia superioară, inversă a seriei cata-mezozonală faţă de seria epizonală a fost interpretată de G. Murgoci ca reprezentînd o structură în pînză.

La sfîrşitul secolului trecut geologii alpini au identificat această structură care constă din suprapunerea inversă a stivelor de strate vechi peste altele mai tinere, pe distanţă de zeci de kilometri. Fenomenul era explicat prin supracutare, adică prin culcarea şi antrenarea cutelor vechi peste un autohton tînăr. La scurt timp după această descoperire importantă în arhitectura Alpilor, G. Murgoci (1905) a confirmat prezenţa structurii în pînză în Carpaţii români. După studii de durată în Carpaţii meridionali, genialul tectonician a descifrat arhitectura foarte complicată a acestei catene prin identificarea pînzei getice. Problemele tectonice a căror rezolvare încoronează activitatea sa ştiinţifică, sînt dezvăluite începînd cu anul 1898, cînd s-a ocupat de tectonica părţii nordice a masivului Parîng, iar în anul 1905 a descris pînza de supracutare, pe care a făcut-o apoi cunoscută, în Congresul Internaţional de Geologie, ţinut la Stockholm, în anul 1910. Lucrările anterioare privind Carpaţii meridionali se limitau pînă atunci la descrieri petrografice izolate sau grupate în anumite serii cu oarecari indicaţii asupra poziţiei lor geometrice. Murgoci a observat raporturile arhitecturale dintre cele două grupuri de roci, pe care le-a urmărit de la Dunăre pînă în Făgăraş. Iată cum a descris această descoperire de o deosebită importanţă, care a condus la dezlegarea întregii arhitecturi a Carpaţilor : „Studiul tectonicei munţilor şi podişului Mehedinţi ne-au dezvăluit un fenomen tectonic de o măreţie neobişnuită : un imens şariaj (încălecare) de anumite formaţiuni cristaline şi mezozoice pe o suprafaţă de cel puţin 300 km lungime şi 60 km lăţime. Acest fenomen grandios este un punct critic pentru geologia Carpaţilor ; prin el regiunea aceasta a pămîntului a suferit o schimbare totală, aşa că înainte de acest fenomen nu putem vorbi de Carpaţi, nu putem stabili mări şi continente, nu ne putem face o idee de cum era această porţiune a globului terestru“.

Prin acţiunea de eroziune a apelor, astăzi pînza getică apare îmbucătăţită. Corpul principal îl formează munţii Făgăraş, Lotru, Cibin, Sebeş, Poiana Ruscă şi Semenic. Pe fondul autohton, format din munţii Parîng, Cerna, Mehedinţi, Retezat, Petreanu şi Almaş, apar izolate trei petice de acoperire, scăpate de sub acţiunea eroziunii normale, avînd forme şi dimensiuni variate Godeanu, Cerna şi Orzeşti-Vîrciorova. Ultimile mărturii ale pînzei getice se întîlnesc pe marginea sudică a Carpaţilor meridionali şi dispar sub învelişul terţiar al colinelor Olteniei Vălari şi Negoieşti-Gura Văii.

Este de reţinut modul evolutiv al formării pînzei getice, prezentat astfel de descoperitor „Noi trebuie să presupunem două importante perioade de cutare în trecutul Carpaţilor sudici, cea mai veche terminîndu-se cu cretacicul inferior şi cea mai nouă, postcretacică, care continuă pînă astăzi. Fenomenul de supracutare se datoreşte primei perioade de cutare. Începutul acestui proces se pierde în noaptea perioadei geologice. După faptele foarte instructive şi evidente pe care studiul tectonicii păturilor neogene ale Subcarpaţilor ni le demonstrează, trebuie să admitem că cutările au fost în continuitate în tot trecutul pămîntului, începute deja în timpuri precarbonifere, au fost continuate uneori cu o mare, alteori cu o foarte mică intensitate pînă la mezocretacic cînd, survine un moment critic, acel al supracutării, o detentă subită a presiunii în scoarţa pămîntului“.

În sintezele tectonice ale Carpaților români, tipărite între anii 1929—1942, I. P. Voitești a susținut ideea pînzelor carpatice, considerînd peticele de acoperire ale pînzei getice ca reprezentînd ele însele niște pînze individualizate. A descris astfel pînzele solzi Băile Herculane și Retezat, pînza granitului de Șușița-Parîng cu fereastra Valea lui Stan și pînza Porților de Fier. De asemenea a extins pînza getică și în partea estică a Munților Apuseni.

Structura în pînză, în munții Făgărașului, este prezentată de diferiți autori în forme variate. G. Murgoci (1905) a considerat că acești munți fac parte integral din pînza getică. A. Streckeisen (1936) a imaginat la est de valea Oltului o nouă pînză superioară pînzei getice, pe care a numit-o pînza de Făgăraș. I. P. Voitești (1942) a identificat, pe teritoriul munților Făgăraș, următoarele unități tectonice pînza bucovinică pe versantul transilvan, pînza Porților de Fier în partea mediană a catenei și creasta Cozia-Ghițu, iar pînza Conglomeratelor de Bucegi în partea de sud a Făgărașului și în masivul Leaotei.

Aceste diferite interpretări privind structura în pînză a munților Făgăraș se datoresc faptului că s-a aplicat unei catene cristaline orogeneza clasică, valabilă pentru zonele sedimentare. Prezența unei pînze tectonice de vîrstă mezocretacică se bazează obligatoriu pe existența unor suprapuneri inverse a seriilor metamorfozate diferit, pe prezența depozitelor cretacice inferioare și mai vechi prinse pe planul de șariaj și pe apariția seriei puternic metamorfozate în zonele sinclinale susținute de un fundament autohton epizonal. Toate aceste condiții elementare nu se cunosc în munții Făgăraș. În adevăr, pe suprafețele de încălecare nu apar depozite cretacice sau mai vechi, care ar putea demonstra vîrsta mezocretacică a șariajului. Seriile cristaline se suprapun în mod normal și prezintă tranziții între ele ceea ce dovedește absența unor suprapuneri inverse, care ar putea pleda pentru existența structurii în pînză. De asemenea șistuozitatea arată poziții divergente, care demonstrează, prezența unei largi boltiri în axul căreia se dezvoltă, în mod normal, șisturile cristaline ale grupului I. Reprezentarea cartografică a geologiei Făgărașului, nu favorizează deci, ipoteza structurii în pînză, ci pledează pentru existența unui larg anticlinoriu, dezvoltat pe întreaga suprafață a catenei muntoase.

Ideea metamorfismului generator de cutări, aplicată recent celor trei ramuri ale Carpaților români (M. Ilie, 1967), explică deformările geometrice ale catenelor cristaline, care au format baza unor pînze tectonice, sau cele din care a rezultat uriașa boltire a Făgărașului. Arhitectura catenelor cristaline, nu s-a format în urma compresiunilor laterale de natură orogenică ci, ele se datoresc faptului că, zonele cristaline posedă o plasticitate manifestată pe o lungă perioadă de timp, reîmprospătată în faze succesive cu particularități atenuate și schimbări calitative. Condițiile fizico-chimice favorabile metamorfismului regional au jucat rolul principal în deformările volumetrice ale maselor cristaline, prin micșorarea rezistenței rocilor provocată de recristalizări și de apariția mineralelor de neoformație. G. H. Wunderlich (1967) a adus în sprijinul deformărilor prin metamorfism ideea repartiției inverse a densității rocilor de origine metamorfică.

Pe măsura ridicării gradului de metamorfism, volumul rocilor a crescut treptat iar ca prim efect s-a produs o ridicare puternică pe verticală. Fluxul de profunzime a creat o intumescență unică, localizată în partea centrală a catenei. Această ridicare de ansamblu a provocat deformări importante, comparabile cu cele generate de orogeneza sedimentarului. Lipsa zonelor de zdrobire pe suprafețele delimitante ale seriilor cristaline arată că nu ne aflăm în prezența unei tectogeneze peliculare ci, avem de-a face cu transformări profunde. În procesul metamorfic creşterea volumelor prin cristalizări a provocat compresiuni laterale. Efortul orientat era slab, însă exercitat asupra rocilor devenite plastice, a produs schimbările lente de formă şi dezvoltare la scară mare. Metamorfismul, ajuns la un grad ridicat, a determinat formarea sistemelor de cute cu o variație rapidă a particularităților manifestînd suprapuneri inverse ale zonelor izograde.

Imaginea intumescenței inițiale s-a complicat în timp şi spațiu. Prin jocul pe verticală cata-mezozona a suferit o ridicare puternică, pe cînd epizona a rămas în profunzime, transformîndu-se în depresiuni, care au exercitat apoi un apel gravitațional față de cata-mezozonă. În cuprinsul Carpaților meridionali fenomenele se pot urmări în toată dezvoltarea lor. Munții Făgăraşului au rămas în stadiul intumescenței inițiale, ridicată pe verticală fără ca să străbată epimetamorficul şi fără revărsări bilaterale, care au stat la baza interpretărilor în pînză. Geneza anticlinoriului Făgăraşului aparține hercinicului ; lipsa zonelor brecifiate şi a depozitelor mezozoice precum şi prezența tranzițiilor litologice între zonele izograde pledează pentru vîrsta hercinică a cristalinului Făgăraş. Arhitectura sa veche nu se prezintă ca o structură în pînză, ci ca o boltire largă, de forma unui anticlinorium, adînc înrădăcinat. În vestul Carpaților meridionali intumescența s-a ridicat mult pe verticală, ajungînd să-şi reverse marginile peste depresiunile epizonale învecinate. Aceste răsfrîngeri au servit ca bază la determinarea elementelor componente ale pînzelor cristaline, ceea ce nu corespunde realității.

Unda metamorfică a înregistrat în timpurile geologice reveniri cu amploare atenuată. În timpul orogenezei hercinice a atins maximum de dezvoltare. Regresul în timp al acestei unde a avut drept consecință amploarea descrescîndă a deformărilor geometrice din zonele cristaline. În faza austrică a orogenului alpino-carpatic, cristalinul Făgăraşului prin ridicarea sa pe verticală a generat pînza de decolare şi alunecare a Dîmbovicioarei. Mecanismul de formare al pînzelor mezocretacice gravitaționale este bine cunoscut în munții Metaliferi, masivul Hăşmaş şi Rarău. Şariajele laramice au influențat uşor pînza Dîmbovicioarei şi au provocat pînzele scurte şi suprapuse din regiunea Braşov-Postăvaru.

O dată cu sfîrşitul cretacicului, climatul fizico-chimic fiind nefavorabil, cristalinul Făgăraşului şi-a pierdut plasticitatea ; devenind rigid a fost supus regimului ruptural. În prezent sînt cunoscute trei falii principale, dezvoltate în lungul catenei. Falia Făgăraşului care delimitează partea nordică a cristalinului, este pusă în evidență geomorfologică prin diferența mare de relief dintre munte şi bazinul Transilvaniei. Falia Negoi este situată pe culmea muntoasă iar falia Brezoi-Cumpăna mărgineşte partea nordică a crestei cristaline Brezoi-Ghiţu. Pe teritoriul judeţului Argeş se află numai această din urmă falie, mărturie a ultimilor manifestări tectonice ale cristalinului de Făgăraş. Depozitele sedimentare cele mai tinere prinse sub această falie fiind de vîrstă tortoniană, se poate preciza că vîrsta faliei Brezoi-Ghiţu este post-tortoniană.

Cristalinul Făgăraşului şi cel din creasta Brezoi-Frunţi-Ghiţu, îndeplinind condiţii energetice şi de construcţie favorabile, au servit la instalarea sistemului hidroenergetic Argeş. Barajul de beton în arc, galeria aducţiunei principale, galeria forţată, centrala subterană şi începutul galeriei de fugă au fost construite în complexul gnaiselor din creasta Frunţi-Ghiţu. Barajele, aducţiunile secundare şi o parte din lacul de acumulare, sînt situate în partea sudică a cristalinului de Făgăraş.

II. Bazinul intermontan Rucăr-Dîmbovicioara

Partea de nord-est a judeţului Argeş cuprinde o porţiune importantă din bazinul mezozoic Rucăr-Dîmbovicioara. Situaţia geologică a acestui bazin, cuprinsă între partea orientală a munţilor Făgăraş şi masivul Leaota, îl situează printre bazinele carpatice intermontane. El este aşezat în zona de joncţiune a două ramuri carpatice ; Carpaţii meridionali îi alcătuiesc fundamentul iar umplutura bazinului aparţine Carpaţilor orientali. Funcţiunea de sedimentare a avut loc într-un timp relativ scurt ; ea a durat de la mijlocul jurasicului pînă la sfîrşitul cretacicului. Depozitele de umplutură ne oferă imaginea eşalonării în adîncime, pe întreg teritoriul carpatic, a depozitelor mezozoice.

Jurasicul. În bazinul Rucăr-Dîmbovicioara jurasicul este reprezentat prin partea sa mijlocie (dogger) şi cea superioară (malm). La sud, muntele Mateiaş este format numai din partea superioară şi anume din depozitele cele mai tinere ale jurasicului (portlandian), care marchează partea cea mai înaintată a mării jurasice. La nordul bazinului, de la linia localităţilor Vulcan-Codlea-Cristian, apele jurasicului inferior şi ale triasicului inferior şi mediu dovedesc această ingresiune marină mai timpurie. Telescoparea depozitelor triasico-jurasice arată invazia succesivă a mărilor şi totodată sensul de avansare al apelor de la nord spre sud. Marea cretacică a fost prezentă în bazinul Rucăr-Dîmbovicioara. Condiţiile de sedimentare particulare ale acestui golf, au determinat depunerea unor stive diferite faţă de cele aparţinînd zonei cretacice a Carpaţilor orientali. Condiţiile biologice favorabile dezvoltării vieţii, deosebite de cele din zona flişului, explică bogăţia faunelor fosile, care au servit la identificarea diferitelor subdiviziuni cronologice. Cuiburile fosilifere de la Strunga, Dealul Sasului şi valea Lupului sînt renumite prin mulţimea formelor de cefalopode şi brahiopode. Ele au fost studiate de geologi vestiţi ca Gr. Ştefănescu (1886), Gr. Cobălcescu, Fr. Herbich (1888), V. Popovici Haţeg (1898), I. Simionescu (1898—1905), E. Jekelius (1926) şi sînt socotite monumente ale naturii.

Jurasicul din bazinul Rucăr-Dîmbovicioara reprezintă continuarea sudică a masivului Piatra Craiului. Începe în bază prin depozite jurasice medii (bathonian-bajocian) reprezentate prin microconglomerate, gresii cuarţitice, marne, marno-calcare şi calcare fosilifere. Ele se întîlnesc în baza masivelor calcaroase jurasice superioare sub forma unor benzi de cîteva zeci de metri grosime (E. Fundata, Culmea Zacotelor-Piscul Ciuciului, valea Giuvala).

Partea bazală a jurasicului superior (callovian-oxfordian) a fost identificată cu ajutorul faunei de la Gruiul Lupului, studiată la sfîrşitul secolului trecut de V. Popovici Haţeg (1898) şi I. Simionescu (1899). Succesiunea depozitelor (20—30 m) este constituită dintr-o brecie de transgresiune, calcare roşii-cărămizii şi calcare cu nodule silicioase. Dintre amoniţii întîlniţi aici cităm Kosmoceras mrazeci, Peltoceras subannulare, Collotia fraasi, şi cîteva specii de Reineckia şi Hecticoceras.

Seria jurasică se încheie prin masive calcaroase care depăşesc 1000 metri grosime şi aparţin kimmeridigian-portlandianului. Calcarele sînt albe-cenuşii şi roşii, masive sau stratificate iar la microscop se disting calcare criptocristaline, calcare pseudoolitice, calcare cu foraminifere, calcare organogene şi calcare coraligene. Fauna de la Rucăr, determinată de I. Simionescu, precizează vîrsta acestor calcare prin prezenţa formelor Ptygmatis carpathica, Ptygmatis bruntrutana, Nerinea schloenbachi. În reguinea Rîşnov calcarele de facies recifal (portlandian) trec la faciesul de adîncime cu amoniţi (tithonic), demonstrînd adîncimea apelor marine.

Cretacicul inferior de tip Dîmbovicioara, reprezentat prin toate etajele, apare pe zona Dîmbovicioara-Muntele Ghimbav, orientată N-S, şi întreruptă de cretacicul superior. Este dezvoltat pe valea Dîmbovicioara-Valea Izvorului, Dealul Sasului, Valea Cheia şi Muntele Ghimbavu. Partea sa inferioară aparţine valanginian-hauterivianului şi este reprezentată prin marne, marno-calcare, calcare marnoase şi marno-calcare cu noduli silicioşi. Fauna bogată din Dealul Sasului fiind descoperită în ivirile din marginea şoselei Cîmpulung-Braşov a fost cercetată de numeroşi cercetători. Dintre formele caracteristice cităm Neolissoceras grassianum, Crioceratites duvali, Duvalia dilatata, Lamellaptychus didayi.

Barremianul urmează normal valanginian-hauterivianului, apare în umplutura sinclinalului Dîmbovicioara-Dealul Sasului şi este reprezentat prin marne şi marno-calcare cenuşii albicioase, însoţite de calcare organogene şi de brecii. Fosilele caracteristice întîlnite în Dealul Sasului sînt Phylloceras tethys, Lythoceras subfimbriatum, Moutoniceras moutonianum.

Seria cretacică inferioară se încheie cu apţianul, dezvoltat pe suprafeţe restrînse (valea Muierii) în asociaţie cu barremianul de la Dîmbovicioara. Apţianul este reprezentat prin marne cu amoniţi (Deshayesites), calcare cu orbitoline şi conglomerate poligene.

În timpul cretacicului inferior, golful Dîmbovicioara se afla în stăpînirea unei mări cu sedimentaţie liniştită, care oferea condiţii favorabile de viaţă. Fundamentul cristalin apropiat a asigurat evoluţia lentă a sedimentării iar echilibrul relativ al mişcărilor tectonice nu a furnizat materialul abundent, caracteristic zonelor de fliş. Faciesul cretacic de Dîmbovicioara, vazos amonitic, îşi află echivalentul în partea orientală a munţilor Perşani, unde se dezvoltă cunoscutul facies de Carhaga (E. Jekelius, D. Preda). Analogia care nu înseamnă identitate, ne completează imaginea paleogeografică a mării cretacice. Faciesul de Carhaga se află în continuarea spre nord a bazinului Dîmbovicioara şi prezintă asemănări litologice faţă de faciesul de Dîmbovicioara. Deosebirile se explică prin distanţa şi caracterul paleogeografic. Prezenţa infravalanginianului în faciesul de Carhaga se înscrie în jocurile apelor marine, care invadînd de la nord spre sud au sedimentat mai complet în munţii Perşani faţă de bazinul Dîmbovicioara. Liniar, între faciesurile de Carhaga şi Dîmbovicioara nu se interpune o zonă de sedimentare străină ; faciesul flişoid Lupşa-Comana se află în interiorul catenei şi anume la vest de insula cristalină Veneţia, ce corespunde continuării nordice a extremităţii de NE a Făgăraşului.

Cretacicul superior, reprezentat prin etajele vraconian-cenomanian şi senonian, are o răspîndire mare în bazinul Rucăr-Dîmbovicioara şi prezintă un caracter discordant, transgresiv faţă de toate formaţiunile mai vechi. El formează umplutura bazinului, este alcătuit din marne, gresii şi conglomerate, iar etajele sale se deosebesc cu greutate, din care cauză o separare cartografică întîmpină dificultăţi. De asemenea, depozitele cretacice superioare acoperă paleorelieful calcaros, jurasic şi liniile tectonice, ceea ce a împiedicat multă vreme descifrarea arhitecturii. Sedimentele de bază aparţin vraconianului identificat de I. Simionescu şi V. Popovici Haţeg (1898) prin determinarea faunei alcătuită din speciile Parahibolites tourtiae, Puzosia subplanulata, Puzosia takei, Pachydesmoceras alimanăşteanui, Mortoniceras inflatus, Scaphites meriani etc.

Conglomeratele poligene, microconglomeratele şi gresiile de la partea superioară a vraconianului sînt repartizate cenomanianului iar marnele cenuşii cu inocerami de la nord de Rucăr, prin care se încheie seria cretacică, aparţin senonianului.

Tectonica. Pentru reconstruirea arhitecturii iniţiale a bazinului Rucăr-Dîmbovicioara trebuiesc descifrate raporturile dintre masele jurasice şi cretacicul inferior în vederea descifrării tectonicei antealbinene, precum şi deformările geometrice suferite de pătura discordantă a cretacicului superior.

Privitor la masele jurasice L. Mrazec şi E. Jekelius au considerat masivul Piatra Craiului ca reprezentînd un sinclinal jurasic suportat de depozite cretacice pe flancul estic şi încălecat la vest de marginea cristalinului de Făgăraş. Procesul tectonic pledează pentru mărturia unei structuri în pînză. Calcarele jurasice de la Piatra Craiului nu sînt autohtone ci, au fost antrenate de pe marginea masivului Făgăraş peste depozitele cretacice inferioare. I. P. Voiteşti (1942), în ultima sa sinteză a Carpaţilor noştri a considerat cuvertura conglomeratelor cenomane, însoţite de blocurile de calcare mezozoice, ca fiind deplasate peste cretacicul inferior şi alcătuind „pînza conglomeratelor de Bucegi".

Punerea în evidenţă a pînzei mezocretacice a munţilor Perşani, (M. Ilie, 1935) alcătuită din depozite triasice (campilian-anizian) şi calcare jurasice (portlandian), dovedeşte existenţa unei tectonici majore în faza orogenică austrică, antealbiană, la extremitatea sudică a Carpaţilor orientali. Pentru identificarea unui distrofism similar în bazinul Rucăr-Dîmbovicioara, urmărirea raporturilor jurasic-cretacice ne va aduce dezlegarea. La prima analiză se constată caracterul predominant al maselor jurasice faţă de răspîndirea cretacicului inferior. Calcarele jurasice de la Muntele Giuvala-Vîntarniţa, Culmea Zacotelor, Piscul Ciuciului şi Muntele Ghimbav ocupă culmile cele mai înalte. Subdiviziunile cretacicului inferior se menţin la cote mult inferioare ; ele se dezvoltă în valea Dîmbovicioara, pe Dealul Sasului și în văile Cheia și Strîmba. În condiții normale ar fi trebuit ca jurasicul să ocupe relieful jos iar cretacicul inferior să se dezvolte la partea superioară a juarsicului, adică să ocupe culmile și cotele înalte. De asemenea se constată că, jurasicul prezintă discordanțe tectonice față de etajele cretacicului inferior. La sud de Vîntarnița calcarele jurasice iau contact succesiv și direct cu apțianul, barremianul și valanginian-hauterivianul iar în valea Cheia ele sînt flancate numai de barremian. Aceste raporturi nu au rezultat dintr-o depunere cronologică succesivă ci, ele se datoresc unor deplasări de ordin tectonic. Natura acestor deplasări este învederată de raporturile jurasic-cretacic din valea Strîmba. Aici poziția geometrică inferioară a cretacicului față de jurasic este clară ; susținerea maselor de calcare jurasice de către cretacicul inferior apare în mod evident, prin faptul că depozitele cretacice inferioare se dezvoltă în valea Strîmba, pe cînd flancurile acestei văi sînt acoperite de jurasicul Muntelui Ghimbav. Eroziunea a descoperit prin îndepărtarea calcarelor fundamentul cretacic ; avem a face deci cu o fereastră tectonică iar jurasicul din Muntele Ghimbav se desenează sub formă unei mărturii a structurii în pînză. Poziția geometrică superioară a jurasicului de la Vîntarnița-Muntele Giuvala-Piscul Ciuciului pledează de asemenea pentru situația lor tectonică față de cretacicul inferior din valea Dîmbovicioara — Dealul Sasului — valea Cheia.

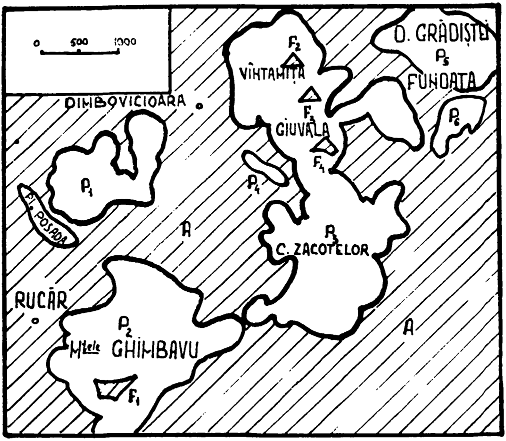

Fig. 2 — Pînza mezocretacică Dîmbovicioara
P1-P6, Peticele de acoperire
F1-F4, Ferestrele tectonice A, Autohton

Pentru continuitatea fenomenului trebuie să admitem că și calcarele de la Fundata-Moeciu de Sus se găsesc în aceeași poziție tectonică față de cretacicul inferior. Aceste calcare nu apar sub forma unei mase continue ci, se dezvoltă ca petice înconjurate de cretacicul superior. Conglomeratele cenomane au acoperit discordant paleorelieful ; prin înlăturarea acestei pături transgresive, post-tectonice avem imaginea întregită a masei jurasice de la Vîntarnița-Giuvala. Fundamentul autohton al acestei mase de calcare, cel puțin de la est de ivirile cristaline dintre văile Izvorului și Giuvala, aparține masivului cristalin al Leaotei, iar la vest de aceste apariții de șisturi cristaline, autohtonului i se adaugă cretacicul inferior. Prin îndepărtarea cuverturii cenomane de la vest de valea Dîmboviței se conturează de asemenea mărturiile calcarelor deplasate tectonic din apropierea masivului Iezerul-Păpuşa Rîuşorul — Valea Arşiţei, Pleaşa Posada şi Cheile Dîmboviţei-Dîmbovicioarei.

Din aceste date reiese că, structura în pînză, recunoscută în masivul Piatra Craiului şi munţii Perşani s-a extins şi în bazinul intermontan Rucăr-Dîmbovicioara. Masele de calcare jurasice din cuprinsul acestui bazin constituie, în mod neîndoios, mărturiile unei pînze tectonice. La alcătuirea acestei unităţi participă depozitele jurasice medii şi superioare, cele din urmă avînd caracter predominant. Acţiunea eroziunii normale, liniile disjunctive post-tectonice şi cuvertura cenomană au deranjat caracterul unitar, iniţial, al pînzei. Reconstituirea, realizată prin înlăturarea modificărilor ulterioare, arată prezenţa următoarelor mărturii ale pînzei Dîmbovicioarei, numite petice de acoperire: Vîntarniţa-Giuvala-Fundata-Moeciu de Sus-Piscul Ciuciului, Muntele Ghimbav, Pleaşa Posada, Rîuşorul-Arşiţa şi Dîmboviţa-Dîmbovicioara. Prin eroziunea maselor jurasice s-a descoperit autohtonul cretacic inferior din zona Dîmbovicioara-Dealul Sasului-Cheia-Strîmba precum şi fundamentul cristalin. Ivirile restrînse de şisturi cristaline dintre văile Izvorului şi Giuvala desenează trei ferestre tectonice. În aceeaşi situaţie se află şi cretacicul inferior din valea Strîmba, alcătuind fereastra Strîmba.

Ansamblul acestor elemente tectonice majore formează pînza Dîmbovicioara-Piatra Craiului de vîrstă mezocretacică precizată de ultimul termen şariat (apţianul) şi de primul termen al cuverturii postectonice (vraconian). Mecanismul de formare se datoreşte decolării maselor jurasice de pe cristalinul Iezeru-Păpuşa spre est, peste cretacicul inferior, depus în bazinul Rucăr-Dîmbovicioara. Această tectonică gravitaţională, generată prin decolarea calcarelor jurasice de pe fundamentul originar şi antrenarea peste un autohton mai tînăr, se datoreşte ridicării cristalinului pe verticală şi apelului exercitat de depresiunea adiacentă. Ea se încadrează în tectonica generală a Carpaţilor orientali, unde au fost recunoscute pînza Rarău (M. Ilie), pînza de Hăşmaş (M. Săndulescu), pînza munţilor Perşani (M. Ilie) şi pînza Piatra Craiului (Mrazec-Jekelius). Succesiunea pînzelor mezocretacice se încheie cu pînza Rucăr-Dîmbovicioara (M. Ilie) şi dovedeşte scara de dezvoltare largă a tectonicei gravitaţionale de vîrstă mezocretacică din Carpaţii orientali.

După paroxismul mezocretacic bazinul intermontan Rucăr-Dîmbovicioara intră într-o fază de acomodare disjunctivă, caracterizată prin fracturări puternice, care au influenţat pînza şi autohtonul. Rupturile produse în faza post-tectonică au generat un sistem de falii orientate diferit. Faliile principale mărginesc bazinul (falii periferice) sau sînt dispuse perpendicular pe marginile sale (falii radiale). Ele prezintă căderi în trepte separînd compartimente coborîte mai puternic în partea axială a bazinului. Paleorelieful, rezultat din această compartimentare prin linii rupturale şi din eroziunea mării cenomane, a fost îngropat de conglomeratele de Bucegi care au invadat puternic bazinul depăşind limita sa anterioară.

Cunoscute fiind fenomenele tectonice post-cretacice, laramice, din regiunea Braşov-Postăvaru, care au generat pînze scurte, suportate de senonian, s-au identificat încălecări suportate de cenomanian în bazinul Rucăr-Dîmbovicioara (valea Raţei). Faptul dovedeşte influenţa mişcărilor laramice şi asupra acestui bazin.

III. **Depresiunea tectonică Cîmpulung**

Împrejurimile oraşului Cîmpulung în loc să prezinte colinele cele mai înalte din apropierea marginei muntoase, formează o depresiune înconjurată de un relief ridicat. La nord, această depresiune este limitată între văile Brătila şi Dîmboviţa, de cristalinul masivului Păpuşa. Peticele de calcare jurasice superioare (muntele Mateiaş), şi de conglomerate cenomane acoperă marginea sudică a masivului cristalin şi formează totodată fundamentul depresiunii Cîmpulung. Limita răsăriteană a acestei depresiuni este marcată de masivul cristalin al Leaotei, de care se reazemă aceleaşi calcare jurasice (N. Stoineşti) şi depozitele cretacice superioare. În partea sudică, boltirea şisturilor cu peşti paleogeni separă depresiunea de colinele getice iar la vest se leagă cu depresiunea Loviştea şi cu zona muscelelor. Forma de găvan a acestei depresiuni îi oferă un climat blînd, care a favorizat din vechime aşezările omeneşti; Cîmpulungul este prima capitală a Ţării Româneşti. Alături de relief, dispoziţia formaţiunilor geologice conturează depresiunea. Dispoziţia zonară a stratelor orientate E-V, în muncelele argeşene, nu se continuă la est de Rîul Doamnei. În împrejurimile Cîmpulungului ele capătă înfăţişarea circulară. De asemenea succesiunea stratigrafică nu urmează ordinea cronologică, adică depozitele vechi nu ocupă partea nordică iar spre sud stratele nu se dispun în ordinea vechimii. În adevăr, se constată că depozitele cele mai noi ocupă partea centrală a depresiunii şi iau contact direct cu masivul cristalin al Păpuşei iar la sud de Cîmpulung se întîlnesc depozitele mai vechi care mărginesc relieful depresionar. Un alt caracter al depresiunii Cîmpulung se datoreşte lipsei de simetrie tridimensională, care se constată prin dispoziţia asimetrică a formaţiunilor geologice faţă de direcţia N-S, E-V, şi NE-SV. Descifrarea arhitecturii fundamentului ne poate oferi imaginea reală a depresiunii. Pentru aceasta trebuie să cercetăm componenţa stratigrafică, urmărind dezvoltarea în timp a procesului de sedimentare, şi prezenţa accidentelor tectonice.

Conţinutul stratigrafic al depresiunii Cîmpulung începe cu depozitele cretacice superioare (cenomanian, senonian) şi se încheie cu depozitele cuaternare.

Cenomanianul conglomeratic-grezos prezintă afinităţi cu depozitele din bazinul Rucăr-Dîmbovicioara; este răspîndit ca petice pe cristalinul Păpuşei şi în partea de NV a depresiunii Cîmpulung.

Senonianul este aşezat pe limita dintre fundamentul cristalin şi depozitele reliefului depresionar. Se întîlneşte în două regiuni diferite: la NV, pe teritoriul localităţilor Albeşti-Bughea şi pe marginea estică (Stoineşti). Se caracterizează prin uniformitatea sedimentelor, alcătuite din marne și argilo-marne asemenea faciesului de Rucăr și complet diferite de faciesul marnelor roșii de la est de valea Dîmboviței. Dispoziția transgresivă a senonianului reiese din discordanța față de șisturile cristaline și calcarele jurasice precum și din independența manifestată față de subdiviziunile cretacice mai vechi. Vîrsta sa s-a precizat prin formele de echinide (Echinocorys, Micraster) și amoniții (Pachydiscus gallevillensis, Hauericeras), recunoscuți în marnele de la Albești.

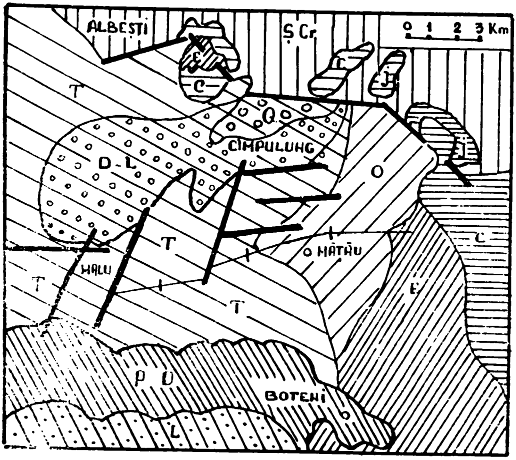

Fig. 3 — Schița geologică a depresiunii Cîmpulung (după V. Dragoș și M. Ilie) S. Cr. Șisturi cristaline ; J, Jurasic ; C, Cretacic ; E, Eocen O, Oligocen : T, Tortonian ; P-D, Panțian-Dacian ; D-L, Dacian-Levantin ; L, Levantin ; Q, Cuaternar.

Eocenul se dezvoltă la partea superioară a senonianului de la Albești ; este dispus discordant și alcătuit din conglomerate, gresii, calcare oncolitice, calcare organogene și calcare grezoase cu alge calcaroase (Lithothamnium). Calcarele organogene conțin fosile caracteristice reprezentate prin foraminifere (Nummulites, Assilina), brahiopode (Terebratula hilarionis), echinide (Conoclypeus conoideus, Rumanaster uhligi) și pești selacieni (Charcharodon angustides, Lamna elegans, Myliobatis). Calcarele numulitice de la Albești sînt exploatate din timpuri vechi ; ele au servit la construirea Mănăstirei Curtea de Argeș (începutul sec. XVI) și a troițelor din sec. XVI și XVII înșirate pe drumul dintre Cîmpulung și Podul Dîmbovicioarei. Calitățile tehnologice ale calcarului numulitic de Albești fac să fie folosit și în prezent ca piatră de construcție și ornamentală ; picioarele podului Cernavoda și Arcul de Triumf din București au fost construite din acest calcar.

Faciesul calcaros al eocenului din depresiunea Cîmpulung formează o insulă izolată față de celelalte faciesuri carpatice (faciesul flișoid de Șotrile, faciesurile de fliș ale Tarcăului). El își găsește asemănarea în calcarele de la Porcești de pe marginea nord-vestică a munților Făgăraș și în calcarele de Ampoița de pe marginea estică a Munților Apuseni, unde se constată legătura cu faciesul flișoid de Șotrile din regiunea Șard-Ighiu.

Oligocenul este distribuit în mod inegal în depresiunea Cîmpulung : în partea de NE se dispune discordant pe eocenul de la Albești-Bughea iar la est și sud-est ocupă o suprafață întinsă, între localitățile Valea Mare, Suslănești, Mățău, unde se reazemă pe faciesul de Șotrile. Depozitele oligocene prin natura și răspîndirea lor demonstrează o uniformizare a faciesului din interiorul depresiunii și o apropiere de faciesul flișului carpatic. Începînd cu oligocenul condițiile de sedimentare din cele două regiuni se apropie între ele. Ele sînt reprezentate prin șisturi fine argilo-marnoase, bituminoase (șisturi disodilice), bogate în schelete de pești. Caracterul transgresiv reiese din raporturile discordante față de fundamentul cristalin (E. Valea Mare) și cretacic (Piatra-E. Suslănești). În apropierea calcarelor jurasice de la Mateiaș și Piatra, șisturile oligocene conțin blocuri de calcare brecioase. Oligocenul de la Suslănești este renumit prin bogata faună de pești, care a format subiectul de doctorat al Prof. M. Paucă (1934). Fauna de pești fosili de aici cuprinde un număr important de forme cunoscute în restul Europei precum și forme noi cu denumiri locale, dintre care cităm : Nemachilus musceli, Clupea voinovi, Mrazecia mrazeci, Ammodytes antipai, Scomber voitești, Propercarina rebeli, Propercarina pietschmanni, Properca sabbai, Serranus simionescui. Observațiile biologice au servit la reconstituirea condițiilor de viață din marea oligocenă iar flora bogată de la Suslănești la precizarea condițiilor climaterice contemporane oligocenului. Dintre speciile determinate de M. Paucă cităm : Chamaecyparites hardti, Taxodium distichum, Laurus phoeboides, Cinnamomum lanceolatum, Fagus feronie, Querqus drymeria, Myrica longifolia, Magnolia diane.

Tortonianul reprezintă o puternică transgresiune, care a depus la sud de orașul Cîmpulung și a pătruns în partea sa vestică acoperind depozitele cretacico-paleogene din regiunea Albești. În bază este alcătuit din conglomerate poligene cu elemente remaniate din cristalinul Făgărașului, gnaisul de Cozia și sedimentarul de pe marginea sudică a depresiunii. La partea superioară se dezvoltă gresii, nisipuri, marne nisipoase și marne. Colorația roșie și violacee a depozitelor tortoniene se datorește oxizilor de alterație spălați de pe masivul cristalin. Local, la partea superioară a tortonianului din valea Rîul Tîrgului, la sud de Cîmpulung, apare un strat de cîțiva metri grosime de tuf dacitic, deranjat tectonic. Acest tuf dacitic se continuă către dealul Flămînda, unde s-a colectat lamelibranhiatul Spaniodontella pulchella, caracteristic depozitelor tortoniene. Gipsurile, care arată intervenția temporară a faciesului lagunar, sînt cunoscute în Dealul Flămînda și între Cîmpulung și Mățău. Conglomeratele transgresive, depozitele psamito-psefitice aparțin faciesului litoral și neritic de mică adîncime al invaziei marine din timpul tortonianului iar prezența gipsurilor demonstrează instalarea faciesului lagunar la partea terminală a ingresiunii marine. O dată cu sfîrșitul tortonianului apele marine se retrag, fără ca să mai revină nici măcar sub forma apelor salmastre ale sarmațianului. Apele lacustre pliocene se instalează în depresiunea Cîmpulung, deabia în timpul ponțianului.

Ponțianul din împrejurimile Cîmpulungului a fost determinat de V. Dragoș prin identificarea speciilor Valenciennius annulatus și Viviparus achatinoides. Depozitele ponțiene sînt constituite din nisipuri micacee, grosiere sau fine, la partea inferioară și din marno-argile compacte cu rare intercalații nisipoase la parte superioară. Ele sînt dispuse discordant față de depozitele tortoniene și participă la umplerea depresiunii Cîmpulung.Apele lacului ponțian au invadat dinspre sud ; depășind pragul Mățău-Malu au pătruns în această depresiune. După retragerea apelor marine și lacustre din timpul sarmațianului și meoțianului, se instalează sedimentarea ponțiană, care continuă și în dacian-levantin.

Dacianul, sedimentînd în continuarea ponțianului, însoțește depozitele ponțiane din depresiunea Cîmpulung. Depozitele alcătuitoare sînt reprezentate printr-o alternanță de marne șistoase cu solzi de pești și impresiuni de plante, marne nisipoase, nisipuri micacee și pietrișuri mărunte. Tranziția gradată față de ponțian face ca limita inferioară a dacianului să fie trasată cu aproximație.

Levantinul încheie seria pliocenă din depresiunea Cîmpulung și este reprezentat prin pietrișurile de Cîndești, care aflorează în valea Schitului, unde formează un canion înalt de circa 50 metri. Aceste pietrișuri sînt alcătuite din elemente bine rulate, de 2—3 cm diametru, și avînd structura încrucișată.

Cuaternarul încheie sedimentarea în depresiunea Cîmpulung și s-a păstrat în partea centrală de maximă adîncime a reliefului. Aceste ultime depozite au colmatat regiunea și sînt reprezentate prin pietrișuri nesortate și lipsite de stratificație. Ele poartă numele de Pietrișuri de Gruiu (pleistocen inferior), se dezvoltă în Dealul Gruiu și suportă o bună parte a orașului Cîmpulung. Depozitele de terasă aparțin de asemenea cuaternarului. Ele se întîlnesc în lungul văilor Bughea și Rîul Tîrgului. Terasele înalte (pleistocen superior) dezvoltate pe versantul drept al Rîului Tîrgului ajung pînă la 590 metri, iar terasele medii se ridică la 500 metri. Terasele inferioare (holocen inferior) sînt mult mai dezvoltate și urmăresc actualele albii ale văilor amintite. Cursul văilor a suferit o deplasare spre est în timpul pleistocenului, deoarece terasele superioare și medii s-au păstrat numai pe versanții drepți.

Din datele stratigrafice, rezultă că depresiunea Cîmpulung și-a început evoluția din timpul senonianului, a primit apele mărilor transgresive eocene și tortoniene precum și ale lacului pliocen (ponțian-levantin) ; colmatarea a avut loc la începutul cuaternarului. Această evoluție a fost dirijată de configurația și jocul fundamentului depresionar.

Tectonica. Înregistrarea tuturor ingresiunilor puternice marine și lacustre, de către depozitele depresiunii Cîmpulungului, demonstrează existența unei fose sedimentare, cu evoluția cuprinsă între senonian și cuaternar. Această depresiune nu se datorește unor eroziuni puternice anterioare depunerilor, deoarece sedimentele nu se succed în ordinea cronologică ci se prezintă cu o dispoziție diferită față de cele aflate în muscelele Argeșului din imediata vecinătate. Depresiunea Cîmpulungului este o groapă tectonică (graben) cu evoluție diferită. Este limitată la nord și est de masive cristaline acoperite parțial de calcare jurasice (Mateiaș, Piatra) și depozite cenomane. Raporturile directe dintre sedimentarul depresiunii și cristalinul limitrof demonstrează în primul rînd scufundarea zonei flișului a Carpaților Orientali precum și a cristalinului. Intreruperea bruscă a cristalinului Leaotei în partea sa occidentală vine în sprijinul unei discontinuități brusce, de ordinul faliilor, mascată în prezent prin dispoziția discordantă a oligocenului. Raporturile dintre cristalinul Făgărașului și sedimentarul din partea NV a sedimentarului depresiunii Cîmpulung, între văile Brația și Rîul Tîrgului, arată prezența unei falii de acoperire. Șisturile cristaline se suprapun sub un unghi mare de grade peste depozitele senoniene, eocene și oligocene. Între văile

Argeşului şi Rîul Doamnei aceste raporturi devin normale. Anticlinalul Măţău, format din depozite tortoniene şi orientat E-V, formează limita sudică a depresiunii. La extremitatea sa vestică o falie transversală îl întrerupe brusc la apus de valea Bughea. Anticlinatul Măţău a fost afectat de asemenea de patru falii longitudinale, urmărite de V. Dragoş între văile Româneşti şi Rîul Tîrgului. Aceste falii cu căderi în trepte spre centrul depresiunii se dezvoltă între Măţău şi Cîmpulung. Dispoziţia în trepte a acestor falii a generat scufundarea tectonică, care a solicitat invaziile importante ale apelor marine şi lacustre. În afara acestui sistem disjunctiv, care a dat naştere gropii tectonice cu evoluţia în timp cuprinsă între senonian şi cuaternar, V. Dragoş (1954) a identificat falia transversală Groşuri, orientată NNE-SSV, care urmăreşte cursul Rîul Tîrgului în Dealul Gruiu şi traversează axul depresiunii. Această falie se înscrie în seria faliilor ortogonale de la vest de valea Bughea.

Depresiunea tectonică Cîmpulung prevăzută cu linii de scufundare limitrofe şi interioare a evoluat din partea terminală a cretacicului pînă în cuaternarul înaintat. Dovada activităţii sale actuale este pusă în evidenţă de localizarea cutremurelor de pămînt cunoscute.

IV. Depresiunea intramontană Loviştea

Depresiunea Loviştea se dezvoltă la partea de sud a munţilor Făgăraş şi este cuprinsă între aceşti munţi şi creasta Cozia-Frunţi-Ghiţu. Primele studii datorate lui I. P. Voiteşti a numit-o bazinul Brezoi-Titeşti, după extremitatea de vest, unde a determinat o bogată faună eocenă alcătuită din moluştele Congeria bitneri, Velates schmidelianus, Cerithium conoideum, Ovula hantkeni, Ampulina parisiensis etc. Şt. Ghica (1958) a identificat continuarea spre est a acestei depresiuni, pe care a numit-o depresiunea Loviştea. Recent, V. Dragoş a precizat legătura dintre depresiunile Loviştea şi Cîmpulung.

Incastrat adînc între şisturile cristaline, bazinul Loviştea se întinde pe o distanţă de 45 km, de la vest de localitatea Brezoi (Valea lui Stan) şi pînă la est de valea Vîlsanului. Pe teritoriul judeţului Argeş se dezvoltă între văile Topolog şi Vîlsan pe o lungime de 20 km şi o lărgime medie de 2 km. Depozitele din umplutura bazinului se dezvoltă succesiv, în ordinea cronologică ; în partea de vest se întîlnesc depozitele cele mai vechi iar din bazinul Topologului spre est predomină tortonianul. Subdiviziunile geologice se succed deci cronologic de la vest la est spre deosebire de depresiunea Cîmpulung, unde succesiunea se dezvoltă nord-sud. În regiunea Brezoi-Titeşti a fost recunoscută următoarea succesiune stratigrafică : senonianul sub faciesul recifal cu rudişti şi Actaeonella, eocenul superior în faciesul flişoid cu tendinţa de îndulcirea apelor la partea superioară şi oligocenul în facies disodilic. Tortonianul este reprezentat prin conglomerate cu elemente de cîţiva metri cubi formate de şisturi cristaline, conglomerate slab cimentate, microconglomerate şi gresii grosolane. În valea Doamnei (Slatina-Nucşoara) reapare eocenul şi oligocenul de la E. Titeşti-Podeni, care întrerupe local continuitatea tortonianului, dezvoltat în depresiunea Cîmpulung. Între văile Argeş şi Vîlsan, pe flancul de nord al bazinului Loviştea, apare o fîşie de depozite eocene.

Tectonic, flancul sudic al depresiunii intramontane prezintă o falie de acoperire ; gnaisul de Cozia încalecă sub un unghi mare tortonianul. În afara acestei falii longitudinale (Brezoi-V. Nucşoara) se întîlnesc cîteva falii transversale reflectate din fundamentul cristalin. Falia Titeşti orientată N-S delimitează intrîndul cristalinului de la E. Boişoara iar falia Podeni întrerupe liniar eocenul de Titeşti şi încadrează la est petecul cristalin Boişoara. La Perişani falia Podeni întîlneşte ortogonal falia logitudinală Brezoi-Nucşoara. Faliile transversale Argeş şi Vîlsan delimitează un compartiment ridicat al depresiunii pus în evidenţă prin apariţia eocenului din fundament. Pe flancul sudic depozitele tortoniene sînt afectate de prelungirea faliilor transversale, care străbat extremitatea estică a crestei Cozia-Ghiţu.

Depozitele bazinului prezintă la extremităţi 2—3 cute scurte iar în cea mai mare parte, între Topolog şi Vîlsan, ele desenează un sinclinal unic cu flancul nordic normal iar cel sudic răsturnat din cauza şariajului scurt produs de gnaisul de Cozia. V. Dragoş (1954) a stabilit legătura depresiunii intramontane Loviştea cu depresiunea Cîmpulung, prin identificarea unor falii transversale, care delimitează mici gropi tectonice. Între văile Doamna şi Bughea autorul a identificat două grabene, dispuse în prelungirea depresiunii Loviştea. La est de localitatea Stăneşti apar două falii situate pe versanţii văii Pîrîieşti, care încadrează grabenul Pîrîieşti. Între văile Bratia şi Bughea V. Dragoş a identificat două falii orientate NE-SV, care încadrează grabenul Malu. Compartimentarea, reliefată de micile grabene, jalonează prelungirea în fundament a crestei Cozia-Ghiţu, care formează limita sudică a celor două depresiuni tectonice Loviştea şi Cîmpulung. Anticlinalului Măţău îi corespunde în adîncime continuarea spre est a crestei Cozia-Ghiţu şi racordarea cu masivul Leaotei. Prospecţiile geofizice au confirmat constatările geologice, care pledează pentru caracterul tectonic al depresiunii Cîmpulung şi continuarea ei în depresiunea Loviştea.

Între aceste depresiuni cu aceeaşi geneză există cîteva deosebiri esenţiale. Depresiunea Loviştea este încadrată pe cea mai mare întindere de către şisturile cristaline ; ea aparţine munţilor cristalini ai Făgăraşului. Depresiunea Cîmpulung se dezvoltă în partea sudică a masivului Păpuşa şi partea estică a Leaotei ; ea nu aparţine Carpaţilor meridionali. Componenţa stratigrafică este comună ambelor depresiuni în partea inferioară (senonian-eocen) şi diferă la partea superioară. Pliocenul se dezvoltă numai în depresiunea Cîmpulung ceea ce dovedeşte viaţa ei prelungită faţă de evoluţia scurtă a depresiunii Loviştea. Conturul acestor depresiuni se dovedeşte sensibil bazinul Cîmpulung are o suprafaţă restrînsă înscrisă într-un dreptunghi de 15/5 km, iar depresiunea Loviştea prezintă o suprafaţă dreptunghiulară alungită, mult mai mare (40/7 km). Tectonica de fundament apare mai complicată la depresiunea Cîmpulungului. Raporturile tectonice faţă de cristalin diferă de asemenea; depozitele acestei depresiuni suportă şariaje dinspre nord iar cele din depresiunea Loviştei prezintă şariaje inverse, datorite cristalinului Coziei-Ghiţu.

V. Muscelele argeşene

La sud de creasta Cozia-Ghiţu se desfăşoară zona colinară, cunoscută sub numele de muscelele argeşene, care se întinde spre sud pînă la paralela Piteşti. La est se continuă pînă în valea Dîmboviţei iar la vest pînă în valea Oltului. Muscelele argeşene reprezintă continuarea spre NE a Depresiunii Getice şi se caracterizează printr-o structură geologică simplă în partea de nord formaţiunile geologice se succed fără tulburări tectonice iar în partea sudică ele se învălurează formînd cîteva cute purtătoare de ţiţei.

Eocenul reprezintă depozitele cele mai vechi ale muscelelor care se reazemă discordant pe cristalinul Cozia-Ghiţu şi diferă ca facies de eocenul depresiunii Cîmpulung şi al zonei flişului din Carpaţii orientali. Contactul direct al eocenului faţă de Carpaţii meridionali şi tectonica sa simplă face ca în dreptul colinelor argeşene zona flişului cretacic şi paleogen a Carpaţilor orientali să dispară brusc în valea Dîmboviţei. Scufundarea are loc după o linie rupturală profundă, care formează linia de demarcaţie dintre Depresiunea Getică şi Carpaţii orientali. Sistemul de falii majore din estul munţilor Făgăraş şi estul masivului Leaota întrerupe continuitatea zonei flişului cretacic în cea mai mare parte. Zona flişului paleogen şi o porţiune redusă a zonei flişului cretacic se opreşte în dreptul dislocaţiei Dîmboviţa, care limitează la vest masivul Leaota şi separă bazinul Rucăr-Dîmbovicioara de masivul Iezeru-Păpuşa.

Conservarea succesiunii stratigrafice eocen-pliocen din muscelele argeşene, fără complicaţii plicative şi cu faciesuri diferenţiate de cele ale Carpaţilor orientali este justificată de fundamentul cristalin, care se întinde pînă la nord de oraşul Curtea de Argeş. Prezenţa acestei platforme frontale de cristalin este justificată de faciesurile getice, structura monoclină şi linia de legătură între marginea liniară, sudică a masivului Leaota şi munţilor Căpăţînii.

Muscelele agreşene sînt dealuri monotone cu spinări rotunjite care se întind de la est spre vest, prezentînd înălţimi tot mai joase cu treceri nesimţite la cîmpie. Ele reflectă structura calmă a suprastructurii terţiare, apărată de deformări plicative prin subasmentul cristalin.

Faciesul getic al eocenului începe din valea Vîlsanului şi se dezvoltă zonar, cu direcţia E-V pînă în valea Topologului. De la Sălătruc zona eocenă se orientează NE-SV pînă în valea Oltului, unde continuă cu aceeaşi direcţie în regiunea Călimăneşti-Olăneşti. Acest facies prezintă afinităţi cu faciesul de Titeşti şi cuprinde două orizonturi orizontul conglomeratic din bază şi orizontul marnos superior. Orizontul conglomeratic alcătuit din conglomerate poligene, conglomerate cuarţitice, microconglomerate şi gresii conglomeratice, prezintă grosimi variabile de la 150 m (valea Argeşului) la 600 metri (valea Vîlsanului) şi prezintă treceri gradate la orizontul marnos. În baza acestui orizont marnos se întîlnesc marne oncolitice în care se găsesc numeroase resturi de numuliţi şi moluşte (I. P. Voiteşti, 1909 ; V. Dragoş, 1954). În treimea superioară a orizontului marnos se află o puternică intercalaţie lenticulară de conglomerate cu tranziţii superioare la gresii cunoscute sub numele de gresia de Corbi (S. Ştefănescu) sau complexul de Corbi (V. Dragoş). Depozitele eocene rezemate discordant pe fundamentul cristalin prezintă căderi sudice din ce în ce mai slabe iar la partea superioară se dispun normal depozitele oligocene.

Oligocenul însoţeşte zona eocenă între Topolog şi Vîlsan şi prezintă prelungiri sudice în dreptul văilor principale; dezvoltarea în dreptul acestora merge progresiv de la vest spre est atingînd maximum de lărgime în Rîul Doamnei. Este reprezentat prin faciesul disodilic şi faciesul lagunar. Faciesul disodilic este alcătuit din şisturi marno-argiloase, bituminoase, cu resturi de peşti asemenea depozitelor din anticlinalul Măţău. Gresiile gipsifere, gipsurile amorfe sau serpentiniforme şi marnele nisipoase de la partea superioară a oligocenului de la Nucşoara-Corbşori-Stăneşti-Galeşu-Corbi-Bucşeneşti reprezintă faciesul lagunar, prin care se încheie sedimentarea paleogenului. Acestea prezintă rezerve şi calităţi industriale.

Tortonianul reprezintă primul termen al ciclului de sedimentare neogenă şi a înregistrat o puternică transgresiune marină. Apele mării tortoniene au atins zona eocenului getic, au umplut bazinul Loviştea şi au invadat depresiunea Cîmpulung. În zona muscelelor argeşene el atinge maximum de lărgime pe valea Topologului (12 km) iar în valea Doamnei, banda depozitelor tortoniene se îngustează ajungînd la 2 km. Depozitele alcătuitoare aparţin faciesului litoral-recifal, faciesului neritic de mică adîncime şi faciesului lagunar. Faciesul litoral- recifal (M. Ilie, 1932) se reazemă pe eocenul de la Sălătruc şi este reprezentat prin calcare cu Lithothamnium şi lamelibranhiate. Prezenţa acestui facies marchează linia avansată de ţărm a mării tortoniene şi a pus ipoteza răspîndirii depozitelor tortoniene în zona miocenă, repartizată anterior helveţianului. Faciesul neritic de mică adîncime, format din depozite detritice psamito-pelitice este asemenea celui descris în depresiunea Cîmpulung. La partea superioară, marea tortoniană trece la depunerea faciesului lagunar, reprezentat prin gipsuri.

Sarmaţianul se dezvoltă la vest de valea Topologului; el nu a fost identificat în muscelele argeşene, fiind probabil acoperit de sedimentele pliocenului, care apare dezvoltat prin toate etajele sale.

Meoţianul marchează începutul pliocenului, apare între văile Topolog şi Argeş, pe linia satelor Bîrseştii de Jos-Dobrota, şi se reazemă discordant pe tortonian. El nu se cunoaşte la est de valea Argeşului şi în bazinele Loviştea şi Cîmpulung. Depozitele alcătuitoare sînt reprezentate prin gresii calcaroase, marne, marne bituminoase şi marne nisipoase. Fosilele caracteristice sînt Dosinia meotica şi Congeria novorossica.

Ponţianul a fost identificat de V. Dragoş (1954) prin determinarea următoarei faune din valea Argeşului: Valenciennius annulatus, Paradacna abichi, Monodacna pseudocatillus, Melanopsis decollata, Unio rumanus şi Viviparus acathinoides. Depozitele sale sînt formate din marne, marne nisipoase, marno-argile şi marne nisipoase cu Phyllicardium, care anunţă trecerea la dacian. Prezenţa ponţianului în muscelele Argeşului se dezvoltă ca o bandă continuă între văile Topolog şi Bughea, pe linia localităţilor Blaja-Valea Danului-Valea Iaşului-Domneşti-Godeni. Lărgimea maximă este atinsă pe teritoriul localităţii Valea Danului (4 km) iar lateral se îngustează treptat astfel că la Godeni ajunge la 1 km. Ponţianul muscelelor acoperă succesiv depozitele meotice pe care le depășește la est de Argeș luînd contact direct cu tortonianul. Apele lacului ponțian manifestă aici o invazie remarcabilă, care avansează treptat spre nord-est, pătrunzînd în centrul depresiunii Cîmpulung. Un prag contemporan a împiedicat apele ponțiene să pătrundă în depresiunea Loviștea.

Dacianul este strîns legat de depozitele ponțiene, față de care manifestă o continuitate de sedimentare. Este reprezentat printr-o alternanță de marne, argile și nisipuri purtătoare de cochilii de Stylodacna, Prosodacna, Dreissena, Unio, Melanopsis, marne cu Hyriopsis cu Viviparus bifarcinatus, argile negre și strate de lignit xiloid. Puncte fosilifere importante se cunosc la N. Tigveni, E. Curtea de Argeș, Valea Faurului, Poienari, Jugur și Ungureni. Depozitele daciene însoțesc ponțianul manifestînd tendința ușoară de acoperire spre est; grosimea cea mai mare se observă între văile Doamna și Slănic. La extremitatea de est, dacianul avansează peste zona eocenului de Șotrile de la Malu cu Flori-Bărbulețu. Ele își mențin structura monoclină, ca și zonele anterioare, pe toată întinderea.

Levantinul reprezintă umplutura lacului pliocen, prin care se încheie sedimentarea în muscelele Argeșului și depresiunea Cîmpulung. Acoperă cea mai mare parte a acestor muscele dezvoltîndu-se de la sud de linia Ciofrîngeni-Curtea de Argeș-Capu Piscului și pînă la paralela Pitești. Depozitele levantine sînt reprezentate prin argile, marne și nisipuri în bază iar la partea superioară prin nisipuri și pietrișuri. Viviparele și unionidele sculptate le precizează vîrsta prin speciile Unio procumbens, Unio sculptus, Viviparus bifarcinatus, Viviparus turgidus și Viviparus desmanianus. Pietrișurile de Cîndești încheie succesiunea levantinului și acoperă cea mai mare parte a zonei levantine.

Spre deosebire de formațiunile anterioare zona levantinului este afectată de cutări. Sistemul plicativ levantin este orientat E-V iar aflorimentele și mai ales datele de foraj au identificat la nord de Pitești următoarele anticlinale: Fețeni-Schitul Matei cel mai nordic, Săpunari, Merișani-Drăganu și Slătioarele. Aceste anticlinale strînse și faliate cu vergențe sudice contrastează cu sinclinalele intermediare, largi.

Modul de comportare în adîncime al acestor cute ne arată o dizarmonie între structurile adînci și cele de suprafață. Paleogenul identificat în axul anticlinalelor se comportă ca un material relativ rigid, din care cauză a provocat formarea cutelor solzificate. Depozitele plastice ale miocenului au generat cute largi, care îmbrățișează cîțiva solzi oligoceni iar pliocenul a moderat ondulațiile fundamentului și manifestă tendința către structura monoclină. Această dizarmonie normală a cutelor ar putea fi pusă pe seama unor diferite mișcări orogenice, prezența lor fiind justificată într-o oarecare măsură de discordanțele stratigrafice. Jocurile înregistrate de liniile de țărm nu sînt cauzate numai de orogeneză ci, de deplasările de fund ale zonelor de sedimentare. Variția nivelului marin nu se datorește exclusiv deformărilor orogenice ci, este provocată de mișcările de basculă. Dizarmonia cutărilor nu se datorește unei succesiuni de procese orogenice ci, poate rezulta din modul de comportare al materialului sedimentogen.

Depresiunea getică cuprinde trei complexe sedimentare cu plasticitate diferită complexul paleogen rigid din bază, complexul plastic al miocenului şi complexul inert al pliocenului. Complexul inferior a cutat puternic, dînd naştere cutelor solzi şi s-a comportat ca insule rigide sau ca obstacole, care au provocat deplasări laterale. Complexul miocen, plastic, a format anticlinale largi, în dizarmonie faţă de cutele adînci iar complexul pliocen, inert, a creat dizarmonia dintre cutele miocene şi pliocenul cu structura monoclină. Caracterul monoclin al formaţiunilor din jumătatea nordică a muscelelor se datoreşte fundamentului cristalin, care nu a participat la cutările terţiare ci a manifestat numai accidente rupturale.

Racordarea sistemului plicativ din Carpaţii orientali cu cel al Depresiunii getice de la est de Olt, nu se poate realiza liniar prin zona colinelor argeşene din cauza intervenţiei unor compartimente structurale, care se interpun deranjînd continuitatea sistemelor plicative. Corespondenţa accidentelor tectonice apare evidentă numai în partea sudică a colinelor argeşene, unde continuarea cutelor subcarpatice este constatată. Sistemul de cute al fundamentului flişului de sub amplasamentul acestor coline nu poate fi considerat că şi-a păstrat mersul liniar, deoarece a suferit deranjări de la direcţia cunoscută, la est de valea Dîmboviţei, prin intervenţia unei flexuri largi şi prezenţei cristalinului. Tectonica particulară a colinelor getice nu se racordează în zonele profunde şi de suprafaţă cu deformările geometrice ale unităţilor adiacente. În schimb în tectonica de profunzime s-au păstrat legături de continuitate între fundamentul depresiunii precarpatice şi al Cîmpiei Române.

V. Cîmpia Română

Teritoriul la sud de municipiul Piteşti şi pînă la limita sudică a judeţului Argeş aparţine unităţii geologice, Cîmpia Română. Partea cea mai înaltă a cîmpiei este la Piteşti unde se ridică la 300 metri iar spre SE ea scade treptat. Distribuţia reţelei hidrografice arată o deviere sensibilă a cursurilor de apă odată cu trecerea lor din zona colinară în cîmpie. Schimbarea de direcţie se observă la valea Argeşului precum şi la celelalte rîuri care străbat Cîmpia Română (Ialomiţa, Buzău, Rîmnicul Sărat). În dreptul Piteştilor Argeşul, care curge nord-sud de la izvoare şi prin colinele argeşene, îşi schimbă direcţia, care devine NV-SE odată cu intrarea în cîmpie. Această schimbare de direcţie demonstrează că în timpul cuaternarului, Cîmpia Română a fost supusă unei mişcări de pivotare, trecînd prin poziţiile gradate, înregistrate de terasele rîurilor.

La limita dintre colinele argeşene şi cîmpie apar şesurile de piemont, care se observă în împrejurimile Piteştilor. Ele au rezultat din suprapunerea conurilor de dejecţie puternice, produse de viiturile mari ale Argeşului, care au acţionat asupra unui relief mereu împrospătat. În aceste conuri de dejecţie, văile au tăiat terasele în evantai, produse de ridicarea treptată a zonei colinare. Înfăţişarea acestor terase pledează pentru înclinarea cîmpiei către SE, în sensul devierii cursului rîului.

Componenţa geologică superficială a Cîmpiei Române se datoreşte cuaternarului reprezentată prin loess, depozite aluvionare şi depozite de terasă. Loessul de cîmpie prezintă caracterul eolian ; pe locurile ridicate se întîlnesc lehmuri leossoide rezultate din acţiunea de şiroire a apelor. Terasele cuaternare ale rîurilor de cîmpie sînt în număr de cinci şi se află la altitudini absolute cuprinse între 5—100 metri ; ele au vîrsta perioadelor glaciare. Pătura groasă a cuaternarului acoperă celelalte formațiuni geologice și ascunde deformările tectonice. Depozitele Cîmpiei Române aparțin fundamentului platformei transdanubiene și depresiunii precarpatice, care a funcționat ca o avanfosă, ultima manifestare a geosinclinalului carpato-hercinic. Sedimentele terțiare sînt reprezentate prin depozitele lacustre ale pliocenului (meoțian-levantin) și prin depozitele miocene ale ultimilor mări transgresive (sarmato-tortonian). Ele aparțin depresiunii precarpatice și au acoperit și platforma din față, alcătuită din fundamentul metamorfic caledono-hercinic și sedimentarul de platformă siluriano-cretacic, cu particularități extracarpatice.

În ultimile două decenii, în vederea identificării structurilor ascunse din Cîmpia Română, s-a aplicat metoda complexă, care constă în corelarea datelor obținute prin sondaje de adîncime și prin prospecțiuni geofizice și geochimice. Rezultatele acestor cercetări au condus la cunoașterea raporturilor dintre platformă și cuvertură și dintre platformă și zona carpatică. Limita dintre platforma transdanubiană și depresiunea precarpatică s-a precizat pe linia E-V, situată imediat la sud de localitatea Costești. Delimitarea acestor unități mari geologice se bazează pe identificarea, pe cale geofizică, a unei linii rupturale majore. Partea meridională a județului Argeș prezintă în fundament un soclu precambrian-paleozoic, metamorfozat și cutat intens, cu o componență variată și o tectonică rupturală complexă, care a jucat rolul de platformă în timpul evoluției Carpaților. După orogenul hercinic, acest soclu devenind rigid a fost supus tectonicei rupturale, caracteristică unităților lipsite de plasticitate. Acțiunea progresivă și de lungă durată a pus în tensiune liniile de minimă rezistență, care au jucat prin scurte sacade, cînd tensiunea a depășit o limită oarecare.

Pe teritoriul județului Argeș se dezvoltă domeniul carpatic, depresiunea precarpatică și platforma transdanubiană. În adîncime această platformă participă la fundamentul depresionar precarpatic și a jucat un rol important în evoluția și echilibrul carpatic. O dată cu trecerea în perioada de rigiditate, platforma, supusă compresiunilor și extensiunilor de durată, a suferit o tectonică de șoc, care a determinat partea frontală a platformei, aflată în zona sudică a județului, să fie coborîtă în trepte, prin intervenția unor sacade lente, însă de lungă durată. Această regiune deprimată a platformei a jucat rolul de avanfosă și a servit acumulărilor impozante de sedimente molasice și instalării unei tectonice atenuate. Linia de fund a avanfosei precarpatice este asimetrică iar deformările soclului variază de la flancul intern la cel extern. Asimetria subasmentului se datorește pantei în trepte a platformei din zona externă a avanfosei și deformărilor plastice carpatice din zona internă. Partea vizibilă a avanfosei corespunde în nord flancului sudic al Carpaților meridionali iar partea sudică depășește limita sudică a județului. Sistemul de cute al avanfosei precarpatice se datorește mișcărilor carpatice ; în sens transversal cutele pliocene de pe teritoriul argeșean s-au transmis depozitelor plastice ale cuverturii platformei. Anticlinalul Albota reprezintă cuta cea mai sudică, care se manifestă la sud de Pitești pe amplasamentul Cîmpiei Române.

Cunoştinţele geologice privind componenţa litologică şi etajele structurale au ajutat la înţelegerea reliefului actual atît de variat pe teritoriul judeţului Argeş şi a cărui evoluţie se citeşte în succesiunea stivelor de strate. Descoperirea şi punerea în valoare a bogăţiilor subsolului se datoreşte aceloraşi cunoştinţe referitoare la natura geologică şi arhitectura scoarţei. Dezvoltarea formaţiunilor geologice pe o scară cronologică întinsă şi varietatea lor explică provenienţa diferitelor zăcăminte de substanţe minerale utile aflate pe cuprinsul argeşean. Fenomenele geologice întîlnite aici au atras pe primii cercetători români şi ele sînt descrise în lucrările ştiinţifice de început. Primele studii monografice asupra ţării noastre şi-au aflat domeniul cercetărilor tot în cuprinsul judeţului Argeş, în limitele sale actuale. Frumuseţile naturale au atras pe drumeţi iar aşezările omeneşti au devenit locul de recreere şi inspiraţie al literaţilor şi plasticienilor de seamă. Multe din aceste frumuseţi au trecut în rîndurile monumentelor naturii, protejate de lege.

BIBLIOGRAFIE

DRAGOŞ V. (1954). Asupra structurii geologice a regiunii dintre rîul Doamnei şi rîul Tîrgului. D.S. Com. Geol. XXXVIII, Bucureşti.

DRAGOŞ V. (1952 a). Cercetări geologice asupra regiunii dintre rîul Topolog şi rîul Olt. D.S. Com. Geol. XXXVII, Bucureşti.

DRAGOŞ V. (1952 b). Studii geologice preliminare asupra văii Vîlsanului. D.S. Com. Geol. XXXVII, Bucureşti.

GROZESCU H. (1917). Cîteva date referitoare la orizontarea Paleogenului dintre rîul Tîrgului şi rîul Topolog. D.S. Inst. Geol. VII, Bucureşti.

GHICA BUDEŞTI ŞT. (1940). La transgression tertiare sur le bord des Carpates méridionales entre l'Olt et le Vîlsan. C.R. Inst. Géol. Roum. XXIII, Bucureşti.

GHICA BUDEŞTI ŞT. (1958) Depresiunea intramontană Loviştea şi creasta horstului Cozia. Acad. R.P.R., Studii şi Cer. Geol. III/1—2, Bucureşti.

HERBRICH FR. (1888). Date paleontologice din Carpaţii româneşti. I. Sistemul cretacic din bazinul Izvoarelor Dîmboviţei. An. Bir. Geol. III, Bucureşti.

ILIE MIRCEA (1957). Alcătuirea geologică a pămîntului românesc, Bucureşti.

ILIE MIRCEA (1969). Contribuţii la o nouă sinteză tectonică a Carpaţilor români. Bul. Geol. Min. Minelor 1969/I, Bucureşti.

JEKELIUS E. (1926). Geologia Pasului Branului D.S. Inst. Geol. Rom. VIII, Bucureşti.

MRAZEC L. (1904). Sur les schites cristallins des Carpates méridionales. C.R. IX Congr. Géol. nt., Wien.

MURGOCI G. (1905). Sur l'existence d'un grande nappe de recouvrement dans les Carpates Méridionales. C.R. Acad. VII. 31, Paris.

MURGOCI G. (1916). Tectonica subcarpaţilor la apus de Ialomiţa. D.S. Inst. Geol. Rom. VIII, Bucureşti.

PAUCĂ M. (1934). Die Fosile Fauna und Flora aus den Oligozän von Suslăneşti-Muscel in Rumänien. An. Inst. Geol. Rom. XVI, Bucureşti.

POPOVICI HAŢEG V. (1898). Études géologiques des environs de Cîmpulung et de Sinaia, Paris.

PROTESCU O. (1926). Zăcămintele de lignit din Pliocenul de lîngă Curtea de Argeş şi împrejurimile Cîmpulungului. Inst. Geol. Stud. tehn. econom. III, 5, Bucureşti.

REINHARDT M. (1906). Der Coziagneisszug in den rumänischen Karpaten. Bul. Soc. Ştiinţe Bucureşti XV, Bucureşti.

REINHARDT M. (1909). Şisturile cristaline din munţii Făgăraşului. An. Inst. Geol. Rom. III, Bucureşti.

SIMIONESCU I. (1898—1904). Studii geologice şi paleontologice în Carpaţii sudici. I—IV, Bucureşti.

ŞTEFĂNESCU GR. (1886). Memoriu relativ la geologia jud. Argeş. An. Bir. Geol. II, Bucureşti.

ŞTEFĂNESCU S. (1886). Judeţul Muscel An. Bir. Geol. I, Bucureşti.

STRECKEISEN A. (1931). Tectonica Carpaţilor meridionali An. Com. Geol. XVI, Bucureşti.

VOITEŞTI P. I. (1909). Contribuţii la studiul geologic şi paleontologic al regiunii „Muscelelor" între valea Dîmboviţei şi Olt. An. Inst. Geol. Rom. II, Bucureşti.

VOITEŞTI P. I. (1917). Cîteva date referitoare la orizontarea paleogenului dintre rîul Tîrgului şi rîul Topologului. D.S. Inst. Geol. Rom. VII, Bucureşti.

VOITEŞTI P. I. (1942). Exposé sinthétique sommaire sur la structure des régions carpatiques roumaines. Bul. Soc. Rom. Geol. V, Bucureşti.

VÎLSAN G. (1915). Cîmpia Română B.S.R.R.G. XXXVI, Bucureşti.

WUNDERLICH H. G. (1967). Inverse Dichteverteilung in der Erdkruste. Ursachen und tektonische Auswirkungen. Neues Iahrb. f. Geol. und Paläontologie, Monatshefte 1967/1, Stuttgart.

LA GÉOLOGIE DU DÉPARTEMENT D'ARGEŞ

RÉSUMÉ

Le district d'Argeş se trouve développé sur les suivants unités géologiques : Carpates Méridionales (Monts Făgăraş-Leaota), Bassin intermontan Rucăr-Dîmbovicioara, Bassin intramontan Loviştea, Bassin tectonique de Cîmpulung, Collines gétiques et Plaine Roumaine.

Ces unités présentent des particularités stratigraphiques et tectoniques sont différents. Les Monts Făgăraş-Leaota sont constitués par des schistes cristallins, qui ont supportés une grande effondrement, denommé le bassin intramontan de Loviştea, d'âge tertiaire. Le bassin mésozoïque de Rucăr-Dîmbovicioara présente une structure en nappe, découverte par l'auteur. La tectonique disjonctive a généré le bassin de Cîmpulung, rempli par des dépôts sénonien-quaternaire.

Les Collines gétiques sont représentées par une structure nonplissée au nord et par des plis, bien devéloppés au sud. La partie méridionale du district s'étende sur la Plaine Roumaine caracterisée par des structures enfouies sous les dépôts quaternaires.

NOI DATE PALEONTOLOGICE PRIVIND PREZENŢA LUI ARCHIDISKODON ŞI RHINOCEROS ÎN BAZINUL MIJLOCIU AL ARGEŞULUI

R. STANCU, R. GAVA şi I. BĂCANU

Cu ocazia săpăturilor efectuate în albia rîului Argeş pentru barajul lacului de acumulare de la Bascov-Piteşti, au fost descoperite în decembrie 1968 resturi importante din scheletul unui proboscidian [1].

Acestea au fost atribuite de noi unui individ din specia *Archidiskodon (Elephas) meridionalis* (Nesti).

În acelaşi punct s-au găsit şi două tibii care, după toate probabilităţile, aparţin unui individ de *Rhinoceros (Dicerorhinus) etruscus* Falc.

Resturile fosile se aflau împreună, într-o lentilă de nisip grosier situată într-un strat de marnă nisipoasă vînătă, la adîncimea de 13 m.

Datorită izvoarelor puternice de la baza pietrişurilor aluvionare, la contactul cu stratul de marnă nisipoasă amintit, care periclitau fundamentul barajului, nu s-au putut întrerupe lucrările de excavare şi betonare, pentru depistarea tuturor resturilor fosile, o mare parte din ele rămînînd sub baraj.

Prezenţa resturilor fosile de proboscidieni, în zona bazinului mijlociu al Argeşului, nu este cu totul rară, cunoscîndu-se pînă în prezent mai multe puncte fosilifere, descoperite fie în deschideri naturale fie cu ocazia diferitelor lucrări de construcţii sau lucrări agricole.

La Pietroşani pe valea Rîului Doamnei a fost semnalată prezenţa lui *Anancus arvernensis* (Cr. et Job.) printr-un molar colectat de I. Băcanu [2].

Resturi mai importante de *Anancus arvernensis* (Cr. et Job.) au fost descoperite de către L. Apostol (3) la Poenari-Argeş.

În ceea ce priveşte prezenţa lui *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) în zona bazinului mijlociu al Argeşului, ea a fost semnalată pentru prima dată de către Etienne Patte (22) în localităţile Trivale-Piteşti, Malul Verde şi Vîlcele.

În 1965 L. Apostol (3) descrie un alt punct fosilifer cu resturi de *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) tot la Vîlcele, dar deosebit de cel al lui Et. Patte.

---

[1] Resturile fosile au fost semnalate Muzeului judeţean Argeş de către inginerul Dragu Norel, şeful şantierului hidroenergetic de la Bascov-Piteşti.

Domnia sa ne-a furnizat şi o serie de date importante privind stratigrafia locului, pentru care îi aducem mulţumirile noastre şi pe această cale.

[2] Molarul se află în colecţia de paleontologie a Institutului Pedagogic de 3 ani, Piteşti.

Mai recent L. Apostol şi R. Stancu (4) au semnalat mai multe puncte fosilifere în localităţile : Ştefăneşti, Drăganu, Recea, Merişani şi Hîrseşti. Aceşti cercetători au descris un număr de opt molari şi numeroase alte părţi scheletice importante de *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) descoperite în punctele mai sus amintite [3].

I. Băcanu (8) a găsit în pietrişurile de la fruntea terasei Argeşului, la Merişani, un fragment de molar pe care l-a atribuit lui *Elephas primigenius* (Blumb). [4]

Date asupra punctului fosilifer

Barajul lacului de acumulare de la Bascov-Piteşti se află la 4 km în amonte de confluenţa Argeşului cu Rîul Doamnei şi este fixat în albia minoră şi parte din albia majoră a Argeşului.

Rîul Argeş constituie în zona Piemontului Getic, pînă la Piteşti, limita între Piemontul Cotmeana pe partea dreaptă şi Piemontul Argeşului pe partea stîngă.

De la confluenţa cu Vîlsanul (12 km în amonte de baraj) şi pînă la Piteşti, valea Argeşului este largă, mărginită de terase simetrice bine dezvoltate pe ambii versanţi, şi este sculptată în depozitele fluvio-lacustre villafranchiene, cu 100—150 m faţă de nivelul piemontului. Existenţa depozitelor groase de terase alcătuite din nisipuri, pietrişuri şi bolovănişuri, predominant constituite din cuarţite, gnaise şi micaşisturi, cît şi a acelora din patul văii Argeşului care au o constituţie petrografică identică (fig. 1) dovedeşte o puternică acţiune de eroziune şi transport a Argeşului în zona montană şi subcarpatică, o dată cu înălţarea lanţului carpatic (respectiv a masivului Făgăraş) din faza valahă de la începutul cuaternarului şi depunerea depozitelor aluvio-proluviale în zona piemontană şi a cîmpiei înalte a Piteştiului.

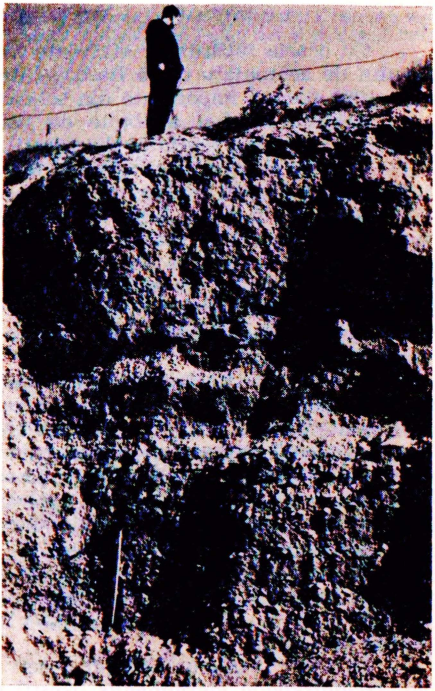

Fig. 1 — Depozitele aluvionare din valea Argeşului la Bascov, formate din nisipuri, pietrişuri şi bolovănişuri.

---

[3] Piesele descrise se află în colecţia de paleontologie a Muzeului judeţean Argeş din Piteşti.

[4] Fragmentul de molar se află în colecţia de paleontologie a Muzeului judeţean Argeş din Piteşti.

Începînd de la confluenţa cu Vîlsanul, Argeşul şi-a dezvoltat albia majoră şi lunca largă cu deosebire pe partea dreaptă, deplasîndu-şi cursul său spre versantul stîng al văii, pînă în apropierea frunţii terasei de 21 m, astfel că în dreptul barajului de la Bascov ajunge la numai 150—200 m de aceasta.

Stratigrafia locului unde au fost descoperite resturile fosile de care ne ocupăm, este următoarea (fig. 2) deasupra se află o pătură de depozite aluvionare cu o grosime de 10—12 m, formată din nisipuri, pietrişuri şi bolovănişuri, constituite în cea mai mare parte din cuarţite, gnaise, amfibolite şi micaşisturi, în care se află sculptată albia Argeşului.

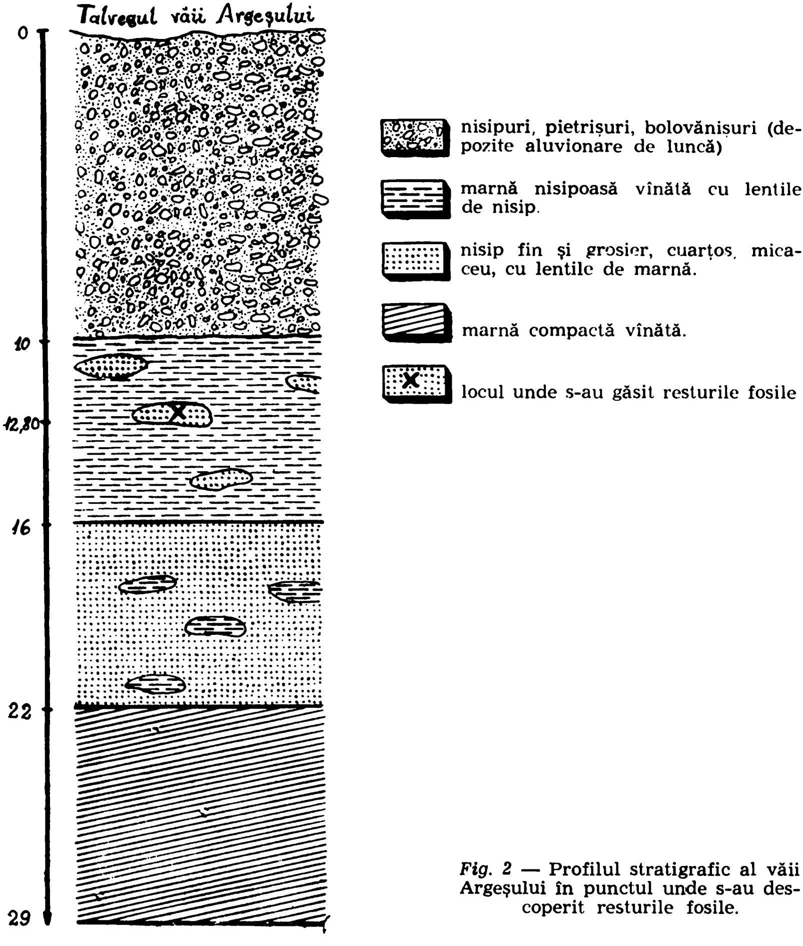
Talvegul văii Argeşului
0
10
12,80
16
22
29
X
nisipuri, pietrişuri, bolovănişuri (depozite aluvionare de luncă)
marnă nisipoasă vînătă cu lentile de nisip.
nisip fin şi grosier, cuarţos, micaceu, cu lentile de marnă.
marnă compactă vînătă.
locul unde s-au găsit resturile fosile

Fig. 2 — Profilul stratigrafic al văii Argeşului în punctul unde s-au descoperit resturile fosile.

Sub aceste depozite aluvionare se află un strat de marnă nisipoasă vînătă, gros de 6 m, cu lentile de nisip grosier. Într-o astfel de lentilă plasată la o adîncime de 2,80 m în stratul de marnă, de la contactul cu depozitele de nisipuri, pietrișuri și bolovănișuri, au fost descoperite resturile fosile.

Stratul de marnă nisipoasă vînătă este suportat de un depozit de nisipuri cuarțoase, micacee, aluvionare, cu lentile de marnă, gros tot de 6 m.

La baza acestui depozit se află un strat de marnă compactă vînătă în care s-au forat 7 m fără să se fi întîlnit alt strat. Acest strat de marnă l-am considerat de vîrstă levantină.

Descrierea materialului paleontologic

Archidiskodon meridionalis (Nesti) (Syn. *Elephas meridionalis* Nesti).

Această specie este reprezentată (fig. 3) printr-o mandibulă aproape completă, un fragment de molar superior, un fragment de humerus stîng, radius și cubitus stîng, două oase carpiene, o rotulă, un cap de femur, un cap de tibie, un fragment de craniu, trei fragmente de coaste și numeroase alte fragmente de oase care nu se pot identifica [5].

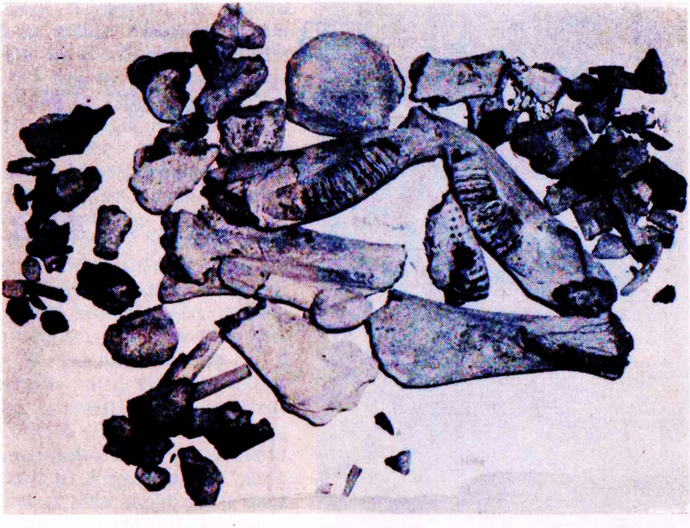

Fig. 3 — Resturile fosile de Archidiskodon meridionalis (Nesti) și Rhinoceros etruscus Falc.

---

[5] Piesele descoperite au fost restaurate de Carol Borsiczky după exemplare originale aflate în colecțiile Muzeului de Istorie Naturală „Gr. Antipa“ din București. Acest pasionat paleontolog și foarte bun restaurator a realizat valoroase piese muzeistice dar și științifice care în prezent se află în colecția de paleontologie a Muzeului din Pitești.

Mandibula. Din aceasta s-a păstrat ramura mandibulară stîngă întreagă, iar din ramura dreaptă s-a păstrat numai porţiunea orizontală cu apofiza coronoidă, lipsind ramura verticală cu condilul, care a fost restaurată (fig. 4, 5). Fiecare ramură are împlîntaţi în alveole cîte doi

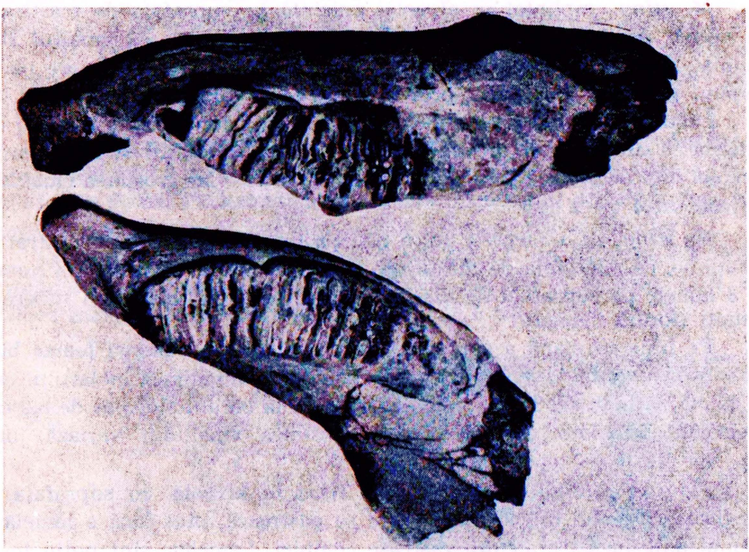

Fig. 4 — Mandibulă fragmentară de Archidiskodon meridionalis (Nesti) descoperită la Bascov-Piteşti.

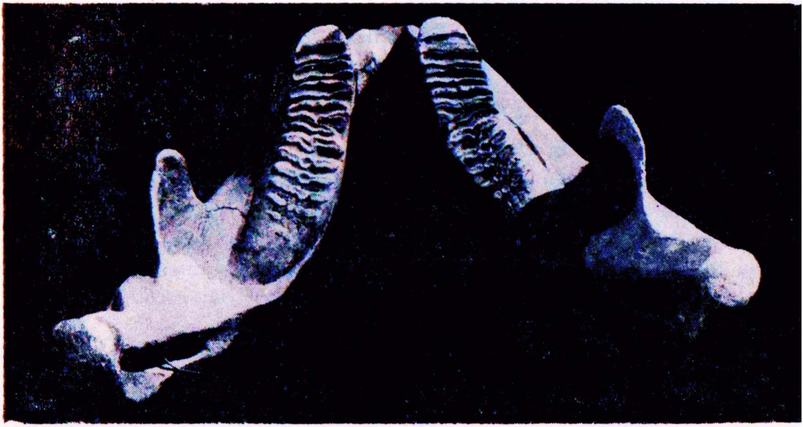

Fig. 5 — Archidiskodon meridionalis (Nesti) — mandibulă restaurată.

molari (M_1, M_2), foarte bine conservaţi. La partea anterioară prezintă apofiza mentonieră căreia îi lipseşte vîrful pe o porţiune de cca. 5 cm.

Ramura stîngă măsoară pe marginea inferioară (curbura externă) 93 cm.

M_1 stîng, implîntat în alveolă, prezintă pe suprafaţa de masticaţie un număr de 5 lamele înclinate dinainte spre înapoi, cu zmalţul slab ondulat, plus talonul anterior care a fost distrus în cea mai mare parte. Talonul posterior a dispărut prin împingerea şi turtirea lui de către M_2.

Molarul, deşi redus ca dimensiuni, este încă funcţional; are 12,5 cm lungime, 8 cm lăţime în dreptul lamelei a treia, iar înălţimea de la bordul alveolei este de 4 cm. Frecvenţa lamelară este de 5 iar grosimea emailului variază între 3—4 mm.

M_2 stîng, cu o curbură puţin mai pronunţată este complet intrat în funcţiune, cu suprafaţa de masticaţie destul de tocită. Prezintă un număr de 8 lamele pe suprafaţa de masticaţie din care 4, formate din tuberculi neuniţi (formă insulară).

Pe linia mediană a suprafeţei de masticaţie se observă foarte bine romburile mari formate de marginile lamelelor. Lungimea molarului este de 22 cm, lăţimea de 8,6 cm, iar înălţimea de la bordul alveolar de 6,2 cm. Frecvenţa lamelară este de 5 iar grosimea emailului variază între 3,5—4,5 mm.

M_1 drept, este tot atît de bine fixat în alveolă, cu suprafaţa de masticaţie formată din 5 lamele care se păstrează, plus încă o lamelă şi talonul anterior care au fost distruse complet. Lamelele sînt puţin înclinate antero-posterior, avînd marginile emailului uşor ondulate.

Din ultima lamelă posterioară se mai păstrează numai o mică porţiune din marginea internă, restul fiind distrusă de M_2. Lungimea totală a porţiunii păstrate este de 10 cm, lăţimea în dreptul lamelei a treia — de 8,2 cm, iar înălţimea de la nivelul bordului alveolar — de 4 cm. Frecvenţa lamelară este de 4,5—5, iar grosimea emailului variază între 3,5—4 mm.

M_2 drept prezintă suprafaţa de masticaţie formată din 8 lamele cu romburile mediane bine reprezentate. Ultimele 5 lamele prezintă o formă insulară. Molarul este complet intrat în funcţiune avînd suprafaţa de masticaţie tocită şi este puţin curbat cu concavitatea spre exterior. Lungimea totală este de 22 cm, lăţimea de 8,5 cm, înălţimea de la bordul alveolar de 5 cm, frecvenţa lamelară este de 4,5—5, iar grosimea emailului variază între 3,4—4 mm.

Fragment de molar superior drept (M^2). Acesta prezintă lipsuri atît în partea anterioară cît şi în partea posterioară (fig. 6). Porţiunea păstrată are o lungime totală de 23 cm şi prezintă un număr de 12 lamele de formă insulară, din care 4 funcţionale, tocite, iar 8 formate numai din tuberculi nefuncţionali. Lăţimea este de 9 cm, înălţimea — 11 cm, frecvenţa lamelară — 4—5, iar grosimea emailului variază între 3—3,5 mm.

Fragment de humerus stîng. S-a păstrat jumătatea distală la care se văd foarte bine condilul şi trohlea plus epicondilul mult lăţit. Lăţimea maximă în zona epicondilului este de 25 cm, iar lăţimea minimă a diafizei — de 11,2 cm. Fragmentul păstrat are o lungime de 49 cm fără condil (lungimea condilului şi trohleii este de 18 cm), iar după restaurare piesa măsoară 119 cm (fig. 7).

Radiusul şi cubitusul stîng. Sînt fosilizate în conexiune anatomică (fig. 8). Olecranul cubitusului a fost restaurat şi întregit deoarece din el s-a păstrat numai extremitatea proximală. Cubitusul este mult mai bine dezvoltat decît radiusul, caracter specific numai proboscidienilor.

Lungimea maximă a radiusului este de 81 cm, lăţimea maximă a extremităţii proximale — 11 cm, lăţimea minimă a diafizei — 4 cm, lăţimea maximă a extremităţii distale — 16,7 cm.

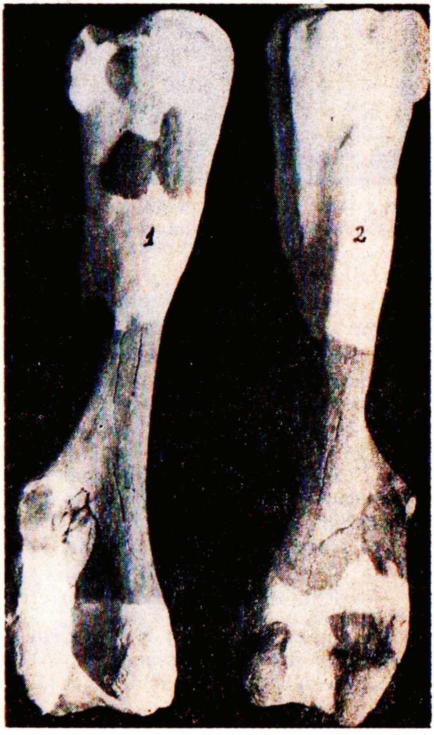

Fig. 7 — Archidiskodon meridionalis (Nesti) — humerus stîng văzut anterior (1) şi posterior (2)

Fig. 6 — Archidiskodon meridionalis (Nesti) — fragment de molar superior.

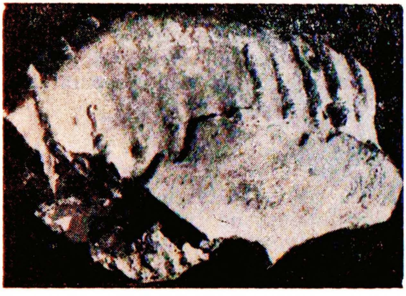

Datele morfometrice ale cubitusului sînt următoarele : lungimea pînă la incizura semilunară (cît s-a păstrat întreg) este de 77 cm, lăţimea capătului proximal la incizura semilunară — 21,6 cm, lăţimea extremităţii distale — 19,4 cm, lăţimea minimă a diafizei — 9 cm.

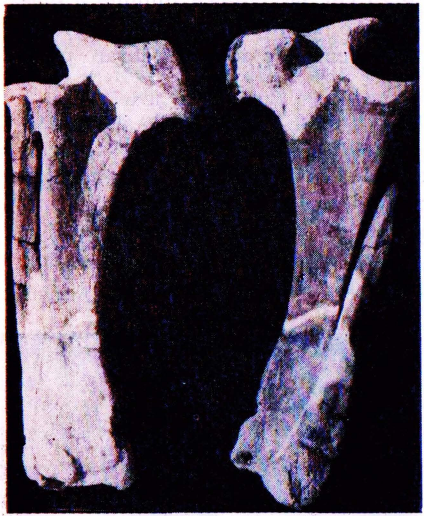

Fig. 8 — Archidiskodon meridionalis (Nesti) — radius şi cubitus stîng văzute pe cele două feţe laterale.

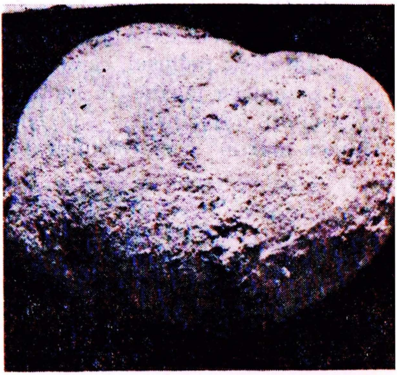

Fig. 9 — Archidiskodon meridionalis (Nesti) — rotulă.

Oasele sînt foarte bine fosilizate, pe alocuri fiind încrustate cu nisip cuarţos micaceu.

Rotula. Foarte bine fosilizată (fig. 9) are o formă neregulat triunghiulară, turtită cranio-candal, cu faţa cutanată puternic convexă cu aspect neted, iar faţa articulară cu 3 suprafeţe de articulaţie, delimitate de un relief median avînd forma literei Y cu capul în jos. Lăţimea este de 17 cm, înălţimea de 13 cm, iar grosimea de 9,2 cm.

S-au mai păstrat 3 fragmente de coaste (fig. 10), un cap de femur, un capăt proximal de tibie dreaptă (fig. 3) lung de 15,7 cm, două oase carpiene, un mic fragment de craniu cu sinusuri şi un condil, precum şi alte fragmente neidentificabile.

Rhinoceros (Dicerorhinus) etruscus Falc

În acelaşi punct fosilifer, la un loc cu resturile de *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) s-au găsit şi două tibii evident de rinocer (fig. 11) pe care noi le-am considerat ca aparţinînd lui *Rhinoceros etruscus* Falc.

Tibiile, una dreaptă şi alta stîngă, au aparţinut aceluiaşi individ.

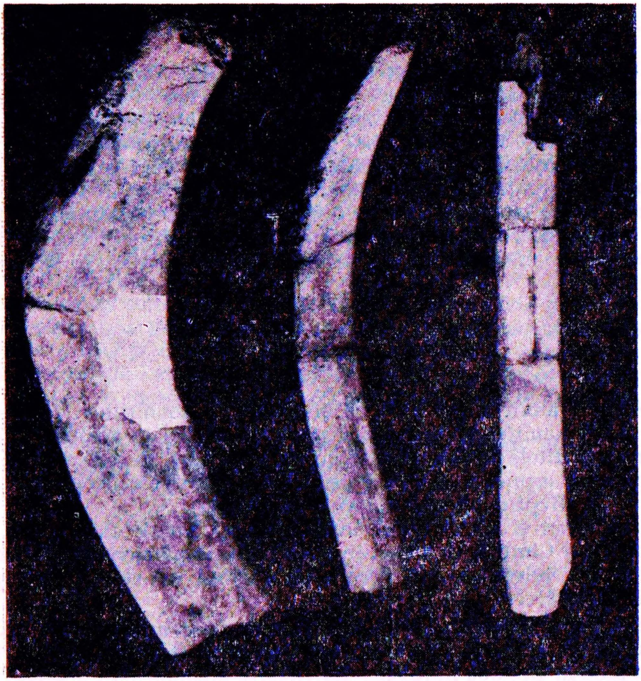

Fig. 10 — Archidiskodon meridionalis (Nesti) — fragmente de coaste restaurate parțial.

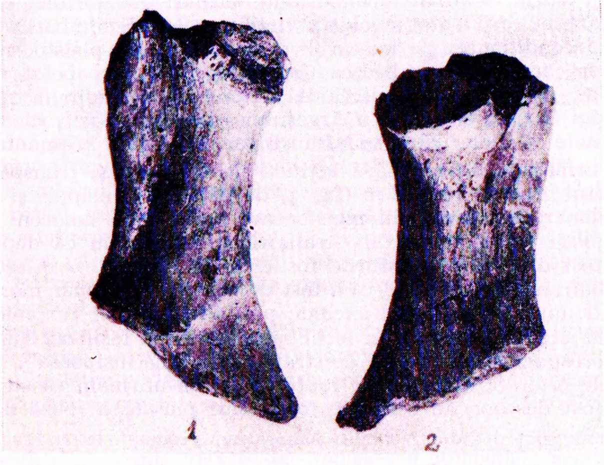

Fig. 11 — Rhinoceros etruscus Falc — tibie dreaptă (1) și stîngă (2).

Tibia stîngă păstrează şi maleola, care este bine dezvoltată, cu o lungime de 5,5 cm. La capătul distal se observă fosa foarte pronunţată unde se articula cu trohlea astragalului. La ambele tibii lipsesc tuberozităţile laterale, în schimb se păstrează tuberozitatea anterioară şi creasta tibiei bine dezvoltată. Diafiza are forma unei prisme triunghiulare. Lungimea de la suprafaţa tuberozităţii laterale pînă la extremitatea distală este de 21 cm la ambele tibii, lăţimea epifizei proximale — 11,5 cm la tibia dreaptă şi 11 cm la tibia stîngă, lăţimea epifizei distale — 10,5 cm şi respectiv 10 cm, iar lăţimea minimă a diafizei — 9 cm şi, respectiv, 9,2 cm.

DISCUŢII

Pentru stabilirea pe baze stratigrafice a condiţiilor de mediu în care au trăit mamiferele fosile şi a speciilor cărora le aparţin, avîndu-se în vedere depozitele sedimentare, locul şi adîncimea la care au fost găsite, este necesar să aruncăm o privire asupra evoluţiei paleogeografice a zonei respective la sfîrşitul pliocenului şi în cuaternar.

În levantin şi pleistocenul inferior, lacul Pontic mai ocupa numai partea de est a Cîmpiei Române, în timp ce zona piemonturilor Cotmenei, Argeşului şi Cîndeştilor, era uscată (9) oferind un climat cald şi cu o vegetaţie bogată.

Depozitele sedimentare de pietrişuri piemontane villafranchiene fluvio-lacustre, ating în partea de nord grosimi de peste 150 m şi scad spre sud pînă la circa 35 m (21).

Schimbările climatice ce au avut loc în pleistocenul superior prin răcirea climei şi stabilirea gheţarilor cuaternari în Carpaţi — glaciaţiunile Riss şi Wurm, — au avut importante urmări geomorfologice şi hidrografice care au influenţat evoluţia vieţuitoarelor. Schimbările climatice asociate şi condiţionate de mişcările neotectonice din pleistocenul mediu şi superior care duc la ridicarea Carpaţilor pînă aproape de înălţimea actuală, au determinat o puternică acţiune de eroziune a rîurilor ce coborau din Carpaţi şi deci şi a Argeşului, care şi-a adîncit succesiv albia în depozitele fluviolacustre villafranchiene, din zona piemontană.

Ca urmare a intensificării acţiunii de eroziune şi transport se depune stratul gros de 10—12 m (fig. 2) de pietrişuri, nisipuri şi bolovănişuri aluvionare de luncă din pleistocenul superior şi holocen.

Pe baza datelor de ordin stratigrafic, considerăm că depozitele în care au fost descoperite resturile fosile de la Bascov — Piteşti sînt de vîrstă villafranchiană. Faptul că a fost descoperit un număr mare de oase aparţinînd unui proboscidian exclude posibilitatea unei remanieri şi dovedeşte că animalul a murit în locul respectiv fiind fosilizat datorită condiţiilor corespunzătoare oferite de stratul de marnă nisipoasă[6]. Tot considerente de ordin stratigrafic ne îndreptăţesc să afirmăm că straturile în care au fost descoperite resturile fosile sînt plasate în baza depozitelor villafranchiene sau cel mult mai spre partea de mijloc a lor, deoarece villfranchianul superior şi mediu a fost erodat de către Argeş.

---

[6] Aducem mulţumirile noastre tov. geolog Feru Mircea de la Întreprinderea de prospecţiuni geologice Bucureşti, pentru valoroasele păreri exprimate cu ocazia discuţiei ce am avut-o, referitor la stratigrafia punctului fosilifer de la Bascov.

Bazaţi pe aceste date stratigrafice cît şi pe aspectele morfologice şi datele morfometrice cum sînt : forma mandibulei şi a molarilor, numărul mare de lamele de formă insulară, frecvenţa lamelară mică (4—5), prezenţa romburilor lamelare mediane bine dezvoltate şi grosimea emailului (3—4 mm), noi considerăm că resturile de proboscidieni aflate în discuţie aparţin unui individ de *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) specie care a trăit în climatul cald, umed şi cu vegetaţie abundentă din pleistocenul inferior.

Referitor la cele două tibii de rinocer, este foarte greu de, precizat specia căreia a aparţinut individul respectiv, numai pe baza acestui material, fără prezenţe dentare. Este foarte probabil ca acest individ să fi fost din specia *Rhinoceros etruscus* Falc, specie de rinocer contemporană cu *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) şi care se găseşte fosilizată în aceleaşi depozite [7].

Acestea sînt singurele tibii fosile de Rhinoceros aflate în colecţia Muzeului judeţean Argeş din Piteşti.

CONCLUZII

Din cele prezentate de noi cu privire la resturile fosile descoperite în valea rîului Argeş la Bascov-Piteşti, rezultă că acestea aparţin speciei *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) cu excepţia a două tibii pe care le atribuim genului *Rhinoceros*.

Vîrsta straturilor în care au fost găsite resturile discutate este villafranchiană (pleistocenul inferior).

Numărul mare de resturi fosile descoperite dovedeşte că acestea nu au putut fi remaniate din terasele superioare şi că au fost fosilizate pe loc, în stratul de marnă nisipoasă, care oferă condiţiile necesare.

Dimensiunile mai mici ale molarilor de elefant sudic descrişi, ne determină să credem că este vorba de un exemplar încă tînăr, probabil femel, chiar dacă şi M_2 sînt intraţi în funcţiune.

Referitor la cele două tibii de *Rhinoceros* descoperite la un loc cu resturile de elefant, considerăm că ele provin de la acelaşi individ şi că probabil restul părţilor de schelet fosilizat a rămas sub baraj. Datele oferite de studierea acestor tibii nu ne-au permis să determinăm cu certitudine specia căreia i-a aparţinut individul respectiv. Probabil că este vorba de *Rhinoceros etruscus* Falc, mamifer de climă caldă, contemporan cu *Archidiskodon*.

Prezenţa în acelaşi loc a resturilor fosile aparţinînd la două specii de mamifere mari care au trăit la începutul cuaternarului, o considerăm absolut întîmplătoare, datele oferite de cercetarea locului nepermiţîndu-ne să tragem alte concluzii.

---

[7] Ţinem să mulţumim şi pe această cale tov. prof. dr. doc. Mircea Paucă pentru preţioasele îndrumări şi părerile exprimate în problema determinării resturilor fosile. De asemenea mulţumim tov. Apostol Leonid, şef de secţie la Muzeul „Gr. Antipa“ din Bucureşti, pentru opiniile exprimate.

BIBLIOGRAFIE

1. ADAM, K. D., Elephas meridionalis Nesti an den alt, Leistozönen Goldshofer Donden bei Aolen (Wurtemberg), Eiszeitalter u. Gegenwart, B. 3, obringen, 1953.
2. AIRAGHI, C., L'elefante del bacino di Leffe in Val Seriano (Elephas meridionalis Nesti), Atti soc. ital. Scienze Natur, 53, Pavia 1914.
3. APOSTOL, L., Sur la presence d'Anancus arvernensis (Croizet et Jobert) et d'Archdiskodon meridionalis (Nesti) sur le territoire de Curtea de Argeș, Travaux du Museum „Gr. Antipa", București, 5, 1965.
4. APOSTOL, L., și STANCU, R., Resturi de Archidiskodon meridionalis (Nesti) descoperite în județul Argeș, Stud. și Comunic., Muzeul Pitești, 1, 1968.
5. APOSTOL, L., Particularité morphologiques des molaires de proboscidieni fossile quaternaires de Roumanie, conservées dans la collectin du Musée d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa", Travaux du Museum „Grigore Antipa", București, vol. IX, 1968.
6. ATANASIU, S., Contribuțiuni la studiul faunei de mamifere terțiare din România. An. Inst. Geol. Rom., București, 2, 1908.
7. ATANASIU, S. și PREDA, D. M., Elephas meridionalis din Pliocenul superior de la Pralea-Căiuți, Bacău, An. Inst. Geol. al Rom., București, 13, 1928.
8. BĂCANU, I., Prezența lui Elephas primigenius (Blumb) la Merișani, Rev.. Natura, S.S.N.G., București, 1, 1956.
9. COTEȚ, P., Piemontul Cîndești, Probl. de Geogr., Ed. Acad. R.S. România, vol. 6, 1956.
10. COTEȚ, P., MARTINIUC, C., Geomorfologia, Monografia geografică a R.P.R. (Geografia fizică), București, 1, 1961.
11. DEPERET, C. et MAYET, L., Monographie des elephants pliocenes d'Europe et del'Afrique du Nord, Ann., Univ. Lyon, N.S., 43, 1923.
12. DUBOVA, I. A., Drevnie Sloni S.S.S.R., izdatelistvo Acad. Nauc S.S.S.R., Moscova, 1960.
13. FRIANT, M., Les elephants fosiles de l'Europe Occidentale caracteres anatomique. Importance Stratigraphique Atti d. Acc. Sc. di Ferrara. 28, 1951.
14. GARUTT, V. E., Iujnii slon Archidiskodon meridionalis (Nesti) iz plioțena severnoga poberejia Azovskogo Moria, izdatelistvo Akad. Nauc S.S.S.R., Moscova, Leningrad, 1954.
15. ILIE, M., Geologia județului Argeș, Stud. și Comunic., Muzeul Pitești, 2, 1969
16. LITEANU, E., GHENEA, C., Cuaternarul din România, Studii tehnice și economice, Seria N, București, 1, 1966.
17. LITEANU, E., BRANDABURG, T., Geologia cîmpiei getice meridionale dintre Jiu și Olt, An. Inst. Geol., București, 30, 1957.
18. MACAROVICI, N., Geologia cuaternarului, Ed. Did. și Pedag., București, 1968.
19. MORETTI, A., Resti di „Elephas meridionalis" Nesti nelle ligniti di Pietrofitta (Bacina Tiberino), Bull. Serv. Geol. d'Itali, 71, Roma, 1947—49.
20. NECRASOVA, O., SAMSON, P., RĂDULESCU, C., Asupra unui catarhinian fosil nou pentru știință, descoperit în depozitele villafranchiene din Oltenia. An., St., Univ. Cuza, Iași, 3, 2, 1961.
21. PARASCHIV, D., Piemontul Cîndești, Stud. Tehn. și Econom., Seria N, Geol. București, 2, 1965.
22. PATTE, Et., Sur les elefants fossiles de Roumanie, Acad. Roum., Mem., sect. Sci (3), București, 14/4, 1936.
23. PAUCĂ, M., Mamiferele pleistocene din Cîmpia Română, Bul. Soc. Nat. din România, București, 8, 1936.
24. ȘTEFĂNESCU, S., Sur l'organisation de molaires et sur la phylogenie des Eléphants et Mastodontes, Trav. de Labor. de Paleont. Univ. Bucarest, București, 1927.

NOUVELLES DONNÉES PALÉONTOLOGIQUES CONCERNANT LA PRÉSENCE DE L'ARCHIDISKODON ET DU RHINOCEROS DANS LE BASSIN MOYEN DE L'ARGEŞ

RÉSUMÉ

A l'occasion des fouilles éxecutées au barrage du lac d'accumulation de Bascov-Piteşti, on a découvert, au mois de décembre 1968, des importants restes fossiles de Proboscidiens, attribués par les auteurs à un individu appartenant à l'éspèce *Archidiskodon (Elephas) meridionalis* (Nesti). Dans le même endroit, on a découvert encore deux os fossilisés qui, selon toute probabilité, sont deux tibias de *Rhinocerus (Dicerorhinus) etruscus* Falc, mammifère contemporain à *l'Archidiskodon* du Pléistocène inférieur. Il faut mentionner que les restes fossiles en discussion sont d'âge villafranchien.

La présence d'un grand nombre de fragments d'ossements fossilisés exclut la possibilité de la provenance des animaux des terrasses supérieures, ayant en vue aussi que les conditions de découverte offertes par la couche de marnes sablonneuses prouvent qu'ils ont été fossilisés sur place.

Les restes fossiles attribués à *l'Archidiskodon* comprennent une mandibule presque entière, un fragment de molaire supérieur, un fragment de humérus gauche, un radius et un cubitus gauche, deux os carpiens, un bout de fémur, un bout proximal de tibia droit, trois fragments de côtes, tout comme d'autres pièces non identifiables.

Comme nous l'avons mentionné plus haut, on relève aussi l'existence de deux tibias de *Rhinoceros* (ayant appartenu probablement à un individu *Rhinoceros etruscus* Falc).

La présence au même endroit des restes fossiles, ayant appartenu à deux mammifères de grande taille qui ont existé au Pléistocène inférieur est, selon l'avis des auteurs, fortuite, care les données obtenues par les recherches des lieux ne permettent pas d'autres conclusions. Les deux tibias en question sont les seuls restes de *Rhinoceros* se trouvant dans les collections du Musée d'Argeş.

O NOUĂ LOCALITATE PENTRU FERIGA *BOTRYCHIUM VIRGINIANUM* (L.) SW. ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I. TODOR, B. DRĂGHICI și A. RICHIȚEANU

În cadrul cercetărilor efectuate în legătură cu flora și vegetația din împrejurimile orașului Pitești am fost plăcut surprinși de prezența în flora țării noastre, a unei plante cu totul rare la noi : *Botrychium virginianum.*

În țara noastră, după Flora R. S. România, vol. I, pag. 80 *, această specie se mai găsește în următoarele localități Săcărîmb (jud. Hunedoara), Moldovița (jud. Caraș-Severin), Cîrlibaba și Valea Țibăului din Bistrița Aurie (jud. Suceava).

Botrychium virginianum este o specie larg răspîndită în America, începînd din zona subarctică, pînă în Brazilia și în Asia (China, Japonia). În Europa centrală și nordică a fost semnalată la altitudini cuprinse între 975 și 1250 m.d.m. Crește în păduri umbroase și pajiști montane.

Specia *Botrychium virginianum* se caracterizează prin următoarele : plantă înaltă de 10—80 cm, cu rizom scurt și rădăcini lungi, anual dezvoltîndu-se o singură frunză, alcătuită dintr-un pețiol lung, continuat cu două segmente, unul steril și altul fertil. Segmentul steril este verde, avînd un contur ± triunghiular, adesea mai lung decît lat și este 2—4 penat sectat. Foliolele de ultim ordin sînt alungit lanceolate, pe margine incis-dințate, aproape pînă la penat sectate. Segmentul fertil (sporofilul) depășește cu mult pe cel steril și pornește de la baza acestuia. Este lung pedicelat, ± cilindric și în treimea superioară 2—3 penat sectat.

La exemplarele găsite de noi (19 iulie 1969), în număr de două, erau dezvoltate numai segmentele sterile care măsurau cca. 40 cm.

Noua stațiune pe care o semnalăm este situată la cca. 10 km de orașul Pitești, pe Valea Mare, între satul Valea Mare — Podgoria și satul Enculești, într-o pădure tînără de cca. 30 de ani, de fag cu carpen, pe sol humos, pe pantă cu expoziție vestică și la o alt. de cca. 370 m.d.m.

Botrychium virginianum a fost găsită în tovărășia următoarelor plante : *Fagus silvatica, Carpinus betulus, Cornus sanguinea, Crataegus monogyna, Acer pseudoplatanus, Ophioglossum vulgatum, Dryopteris*

---

* Genul a fost prelucrat de dr. doc. E. Țopa (Iași).

filix-mas, Asarum europaeum, Arum maculatum, Aegopodium podagraria, Asperula odorata, Ajuga reptans, Carex silvatica, Carex pilosa, Campanula rapunculoides, Circaea lutetiana, Euphorbia amygdaloides, Galeobdolon luteum, Galeopsis tetrahit, Galium verum, Galium schultesii, Lathyrus venetus, Maianthemum bifolium, Mycelis muralis, Potentilla micrantha, Polygonatum officinale, Polygonatum latifolium, Pulmonaria officinalis, Rosa pendulina, Salvia glutinosa, Sanicula europaea, Viola silvestris.

Un exemplar a fost recoltat şi se găseşte în herbarul Institutului Pedagogic — Piteşti.

UNE NOUVELLE LOCALITÉ POUR LA FOUGÈRE *BOTRYCHIUM VIRGINIANUM (L.) SW.* DANS LA R. S. ROUMANIE

RÉSUMÉ

Dans ce travail, les auteurs signalet une nouvelle localité pour la fougère *Botrychium virginianum* dans les approches de la ville Piteşti, à Valea Mare, dans une forêt jeune.

On mentionne aussi et autres especes qui accompagnent cette fougère.

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA BRIOFITELOR DIN PĂDUREA TRIVALE

GH. MOHAN

Pădurea Trivale este situată în regiunea colinară din dreapta Argeşului şi Bascovului, începînd de la Valea Ursului pînă la Sud de Piteşti, pe o suprafaţă de 2008 ha (fig. 1).

Terenul cercetat variază de la plan la slab accidentat cu o altitudine cuprinsă între 290 m (lunca Argeşului) pînă la 430 m (Plaiul Oii).

Rîul cel mai important care delimitează o porţiune din teritoriul cercetat este Argeşul cu afluentul său Bascovul care colecţionează apa pîraielor, majoritatea dintre ele temporar curgătoare.

Date pedo-climatice

Pădurea Trivale este situată pe un depozit aluvionar din grupa Cuaternară ce se caracterizează prin straturi de nisipuri, pietrişuri şi luturi ce alternează.

Solul este de tip podzolic, argilo-nisipos, compact, permeabil şi fertil. În zăvoaie găsim un sol nisipo-argilos, destul de fertil, format din aluviuni recente.

Temperatura medie anuală a regiunii cercetate este de 9,8°C, iar media temperaturii în perioada de vegetaţie este de 16,9°C (tab. 1).

Precipitaţiile anuale sînt de 600—700 mm cu maxim la sfîrşiul primăverii şi un minim la sfîrşitul verii. Umiditatea atmosferică în medie anuală este de 60%.

Istoricul cercetărilor

Pădurea Trivale a fost studiată din punct de vedere botanic de o serie de botanişti ca: D. Grecescu (5) care a botanizat în această regiune, P. Cretzoiu (2) care citează de la Trivale specia hibridă *Quercus pseudodalechampii*, cunoscută numai din această regiune, iar ulterior A. Popescu (8), studiază amănunţit această pădure cu împrejurimile ei, identificînd un număr de 787 unităţi sistematice de Cormofite.

Toate cercetările efectuate pînă în prezent s-au axat pe cunoaşterea plantelor Cormofite, dar ea a fost studiată puţin în ceea ce priveşte flora Cryptogamică.

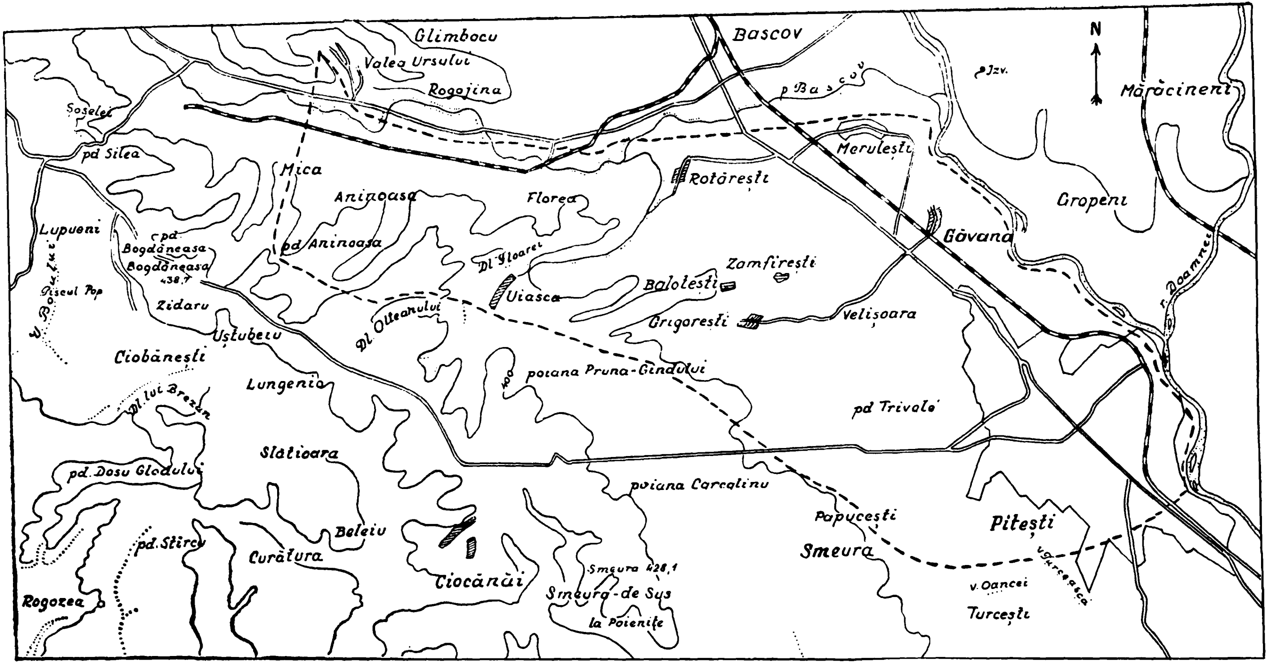
N
Glimbocu
Bascov
Valea Ursului
Rogojina
p Bascov
Izv.
Mărăcineni
Șoselei
pd Silea
Mica
Merulești
Rotărești
Aninoasa
Florea
Gropeni
Lupueni
pd Bogdăneasa
Bogdăneasa
438,7
pd Aninoasa
Dl Floarei
Găvana
Zamfirești
Bălotești
Uiasca
Piscul Pop
Zidaru
Dl Olteanului
Grigorești
Velișoara
r. Doamnei
Uștubeu
Ciobănești
400
poiana Pruna-Gîndului
Lungenia
Dl lui Brezan
pd Trivale
Slătioara
pd. Dosu Glodului
poiana Carcalinu
Papucești
Pitești
Beleiu
pd. Stîrcu
Curătura
Smeura
Ciocănăi
Smeura 428,1
Smeura-de Sus
v. Oancei
v. Turceasca
Rogozea
Turcești
la Poienițe

Fig. 1 — **Harta pădurii Trivale și împrejurimile sale.**
- - - - - - **Limita teritoriului studiat.**

Caracterizarea generală a florei

Pădurea Trivale este situată la limita dintre subzona fagului şi a stejarului (3); tot aici îşi are limita sudică mesteacănul alb (Betula verrucosa).

Componenţa floristică a pădurii nu este uniformă pe toată suprafaţa ei, astfel în partea Sud-Estică situată pe un teren plan, arboretul este alcătuit din speciile : *Quercus robur,* în amestec cu *Q. polycarpa, Q. petraea, Q. dalechampii* cu puţine exemplare de *Q. frainetto* şi *Q.* x *pseudodalechampii.* În staţiunea de la Plaiul Oii cu cea mai mare altitudine, pădurea este alcătuită din speciile : *Q. polycarpa,* iar în regiunea cea mai sudică, pe Dealul Papuceşti apar *Q. frainetto* şi exemplare rare de *Q. cerris.* Stratul arbustiv este slab reprezentat, cu exemplare răzleţe de *Crataegus monogyna, Ligustrum vulgare, Rosa canina,* fapt ce a contribuit la dezvoltarea plantelor ierboase reprezentate prin *Poa nemoralis* în amestec cu *Carex brizoides, Campanula patula, Dactylis glomerata, Genista tinctoria, Gallium verum, Veronica chamaedrys* ş.a.

În văile mai mici *Quercus robur* intră în amestec cu *Carpinus betulus, Tilia cordata, Acer platanoides, Acer pseudoplatanus,* iar pe versanţii nord-vestici ai unor văi mai adînci apar speciile de *Fagus silvatica* şi *F. orientalis,* astfel că în Valea Aninoasa există un făget pur.

Stratul arbustiv este bine reprezentat de speciile : *Coryllus avellana, Cornus mas, Crataegus monogyna,* iar dintre plantele ierboase amintim : *Erythronium dens-canis,* care creşte abundent împreună cu *Anemone nemorosa, Hepatica nobilis, Potenua micrantha, Pulmonaria officinalis, Scilla bifolia.*

În zăvoaiele Argeşului şi Bascovului, în văile umede din cuprinsul pădurii cresc speciile : *Alnus glutinosa, A. incana, Populus alba, P. tremula, P. nigra, Salix fragilis, S. purpurea.*

Din studiile briologice efectuate în anii 1968—1969 în această regiune, am identificat un număr de 102 taxoni, din care 96 specii şi 6 varietăţi (Cl. Hepatice = 16 sp., Cl. Musci = 80 sp. şi 6 var.), aparţinînd la 32 de familii (13 din Cl. Hepatice şi 19 din Cl. Musci).

Pentru fiecare specie sînt trecute datele ecologice şi fitogeografice, folosind observaţiile noastre de pe teren, precum şi consultarea literaturii din ţară şi străinătate (1), (4), (6), (7), (9).

Conspectul sistematic al Briofitelor

Fam. *Marchantiaceae : Marchantia polymorpha* L., (—c)*-cosmopolit ; higrofil, sciafil, teri-humicol, bazifil.

Fam. *Ricciaceae : Riccia sorocarpa* Bisch., (—c)-circumpolar, submediteranean-atlantic ; mezo-xerofil, fotofil, tericol, indiferent.

Fam. *Metzgeriaceae : Metzgeria furcata* (L.) Lindb., (—c)-circumpolar, cosmopolit ; mezofil, sciafil, saxi-humicol, corticol.

Fam. *Pelliaceae : Pellia epiphylla* (L.) Lindb., (—c)-circumpolar ; helo-higrofil, sciafil, tericol, acidofil.

---

* = prezenţa (+c) şi absenţa (—c) capsulelor (sporofitul).

Fam. *Lepidoziaceae: Lepidozia reptans* (L.) Dum., (—c)-montan, circumpolar; mezofil, sciafil, humicol, acidofil (fig. A — Planşa I).

Fam. *Ptilidiaceae: Blepharostoma trichophyllum* (L.) Dum., (—c)-montan, circumpolar, atlantic; mezofil sciafil, humi-tericol, acidofil (fig. B — Pl. I).

Fam. *Lophocoleaceae: Lophocolea heterophylla* (Schrad.) Dum., (—c)-circumpolar; mezo-higrofil, sciafil, humicol, acidofil; *Lophocolea minor* Nees, (—c)-circumpolar; mezofil, sciafil, teri-saxicol, indiferent.

Fam. *Lophoziaceae: Sphenolobus minutus* (Crantz) Steph., (—c)-montan, circumpolar; mezofil, sciafil, humicol, acidofil. (fig. C — Pl. I).

Fam. *Plagiochilaceae: Plagiochila asplenioides* (L.) Dum., (—c)-circumpolar; mezofil, sciafil, teri-humicol, saxicol, indiferent.

Fam. *Cephaloziaceae: Cephalozia biscupidata* (L.) Dum., (—c)-circumpolar, disjunct; mezofil, teri-humicol, acidofil; *Cephalozia media* Lindb., (—c) — montan, circumpolar; mezofil, sciafil, humicol, acidofil. (fig. D — Pl. I); *Nowelia curvifolia* (Dicks.) Mitten., (+c) — montan, circumpolar, disjunct; nordatlantic; mezofil, sciafil, humicol, acidofil. (fig. E — Pl. I).

Fam. *Radulaceae: Radula complanta* (L.) Dum., (—c)-circumpolar; xero-mezofil, sciafil, corticol, saxicol, indiferent.

Fam. *Madothecaceae: Madotheca platyphylla* (L.) Dum., (—c)-circumpolar; xero-mezofil, foto-sciafil, corti-saxicol, indiferent.

Fam. *Frullaniaceae: Frullania dilatata* (L.), (—c)-eurasiatic; xero-mezofil, foto-sciafil, corticol,saxicol, indiferent.

Cl. Musci.

Fam. *Polytrichaceae Atrichum undulatum* (L.) P. Beauv., (+c)-circumpolar; mezofil, sciafil, tericol, indiferent; *Atrichum angustatum* (Brid.) Br. eur., (+c)-circumpolar, disjunct, atlantic; mezofil, sciafil, tericol, acidofil; *Polytrichum juniperinum* Willd., (—c)-cosmopolit; mezo-xerofil, fotofil, teri-arenicol, acidofil; *Polytrichum formosum* Hedw., (—c)-circumpolar, disjunct; mezofil, sciafil, teri-saxicol, acidofil.

Fam. *Dicranaceae: Dicranum scoparium* (L.) Hedw., (—c)-circumpolar, cosmopolit; mezofil, sciafil, teri-saxi-corticol, acidofil, indiferent; *Orthodicranum montanum* (Hedw.) Loeske, (+c)-montan, circumpolar; mezofil, sciafil, humi-corti-saxicol, acidofil. (fig. A — Pl. II).

Fam. *Ditrichaceae: Ditrichum subulatum* (Br. eur.) Hampe., (+c)-circumpolar, mediteranean, atlantic: xerofil, fotofil, tericol, indiferent; *Ceratodon purpureus* (L.) Brid., (+c)-cosmopolit; xerofil, fotofil, tericol, indiferent.

Fam. *Fissidentaceae Fissidens taxifolius* (L.) Hedw., (—c)-circumpolar; mezofil, sciafil, tericol, indiferent; *Fissidens pusillus* Wilson, (—c)-montan, circumpolar, atlantic; mezofil, sciafil, saxicol, indiferent.

Fam. *Pottiaceae: Weisia viridula* (L.) Hedw., (+c)-cosmopolit: xero-mezofil, foto-sciafil, tericol, indiferent. (fig. B — Pl. II); *Tortella tortuosa* (L.) Limpr., (—c)-circumpolar, disjunct; xerofil, foto-sciafil, saxi-tericol, calcifil; *Barbula convoluta* Hedw., (—c)-circumpolar;

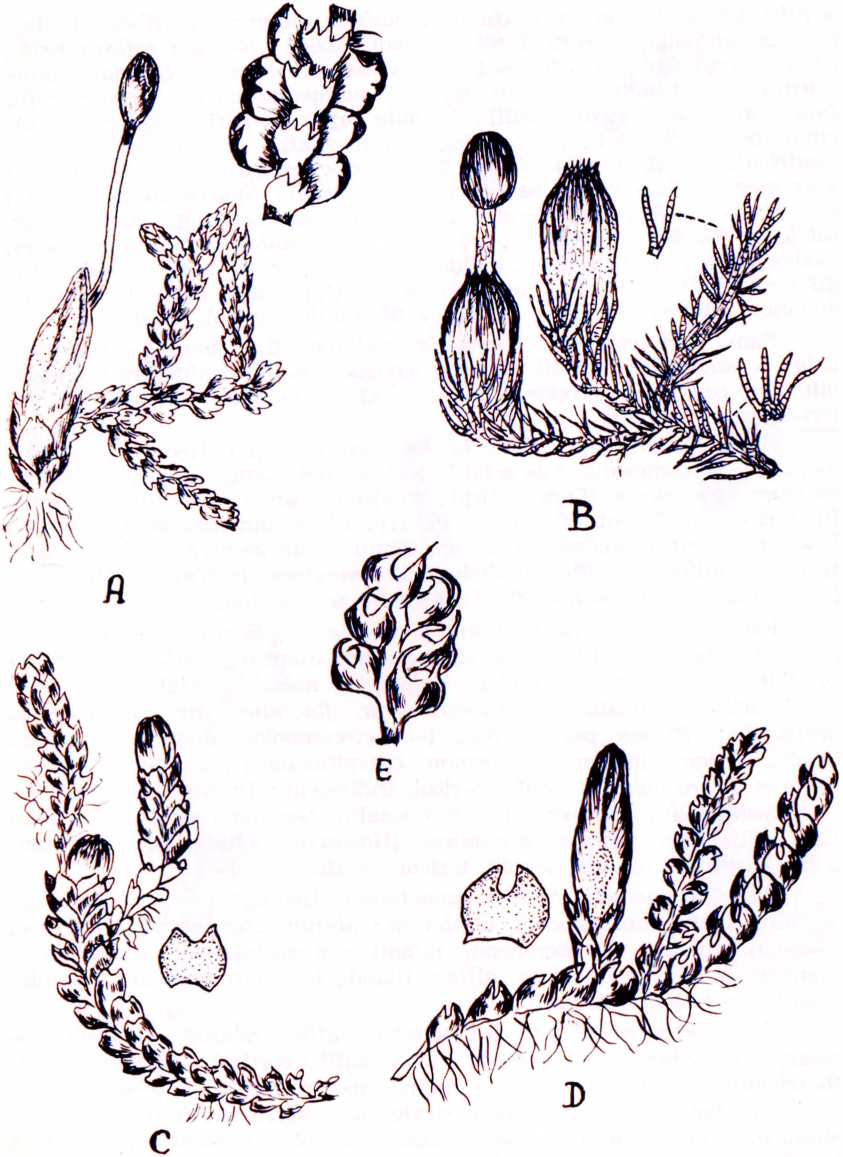

Planșa I : *A* — Lepidozia reptans ; *B* — Blepharostoma trichophyllum ; *C* — Sphenolobus minutus ; *D* — Cephalozia media ; *E* — Nowelia curvifolia.

xerofil, fotofil, teri-arenicol, calcifil; *Barbula unguiculata* (Huds.) Hedw., (+c)-circumpolar; xerofil, fotofil, tericol, bazifil; *Barbula reflexa* Brid., (+c)-circumpolar; mezofil, sciafil, saxi-tericol, calcifil; *Barbula cylindrica* (Tayl.) Lindb., (+c)-circumpolar, submediteranean; xero-mezofil, foto-sciafil, saxi-tericol, bazifil; *Barbula tophacea* (Brid.) Mitten., (—c)-circumpolar, disjunct; mezo-higrofil, foto-sciafil, saxi-tericol, calcifil; *Syntrichia subulata* (L.) W. et M., (+ c)-circumpolar, mediteranean; xero-mezofil, foto-sciafil, saxi-tericol, indiferent; *Syntrichia ruralis* (L.) Brid., (—c)-cosmopolit; xerofil, fotofil, teri-saxi-arenicol, calcifil; var. *calcicola* (Grebe) Mönkem., (—c); *Phascum acaulon* L., (+c)-european, mediteranean, nordamerican, disjunct; xerofil, fotofil, tericol, bazifil, indiferent (fig. C — Pl. II); *Pottia truncatula* (L.) Lindb., (+c)-circumpolar, disjunct, submediteranean; xero-mezofil, fotofil, tericol, indiferent.

Fam. *Grimmiaceae: Grimmia pulvinata* (L.) Sm., (+c)-circumpolar, cosmopolit; xerofil, fotofil, saxicol, bazifil, indiferent; *Rhacomitrium canascens* (Weiss.) Brid., (—c)-circumpolar; xerofil, fotofil, teri-arenicol, acidofil.

Fam. *Funariaceae: Funaria hygrometrica* (L.) Hedw., (+c)-cosmopolit; xero-mezofil, foto-sciafil, tericol, poliedafic, nitrofil; *Physcomitrium sphaericum* (Ludw.) Brid., (+c)-eurasiatic; mezo-higrofil, fotofil, tericol, indiferent. (fig. D — Pl. II); *Physcomitrium pyriforme* (L.) Brid., (+c)-european, mediteranean, disjunct; mezo-higrofil, foto-sciafil, tericol, indiferent; *Physcomitrium acuminatum* (Schleich.) Br. eur., (+c)-eurasiatic; mezo-higrofil, foto-sciafil, tericol, indiferent.

Fam. *Bryaceae Leptobryum piriforme* (L.) Schimp., (—c)-circumpolar, disjunct; mezofil, foto-sciafil, teri-saxi-humicol, indiferent; *Bryum capillare* L., (+c)-circumpolar, disjunct; mezofil, sciafil, teri-saxi-humi-corticol, poliedafic, indiferent; var. *flaccidum* Br. eur., (+c)-cu propagule; *Bryum pallens* Sw., (—c)-circumpolar, disjunct; mezofil, fotofil, tericol, indiferent; *Bryum caespiticium* L., (+c)-circumpolar, disjunct; xero-mezofil, fotofil, tericol, indiferent; *Bryum argenteum* L., (+c)-cosmopolit; xero-mezofil, foto-sciafil, teri-humi-saxicol, poliedafic, indiferent; *Bryum pendulum* (Hornsch.) Schimp., (+c)-circumpolar, disjunct; mezofil, fotofil, tericol, bazifil. (fig. E — Pl. II).

Fam. *Mniaceae: Mnium punctatum* Hedw., (—c)-circumpolar; higrofil, sciafil, humi-saxicol, indiferent; *Mnium undulatum* (L.) Weiss., (—c)-circumpolar, mediteranean, atlantic; mezo-higrofil, sciafil, teri-humicol, indiferent; *Mnium affine* Bland., (—c)-circumpolar; mezofil, sciafil, teri-humicol, acidofil.

Fam. *Orthotrichaceae: Orthotrichum affine* Schrad., (+c)-circumpolar, submediteranean; xerofil, foto-sciafil, corticol, indiferent; *Orthotrichum speciosum* Nees, (+ c)-circumpolar; xerofil, foto-sciafil, corticol, indiferent; *Orthotrichum urnigerum* Myrn, (+c)-montan, subalpin, eurasiatic; mezofil, sciafil, saxicol, acidofil; *Orthotrichum pallens* Bruch., (+c)-eurasiatic; xerofil, foto-sciafil, corticol, indiferent; *Orthotrichum pumilum* Sw., (+ c)-circumpolar; xerofil, foto-sciafil, corticol, indiferent; *Orthotrichum anomalum* Hedw., (+c)-circumpolar; xerofil, fotofil, saxicol, indiferent; *Orthotrichum tenellum* Bruch. (+c)-

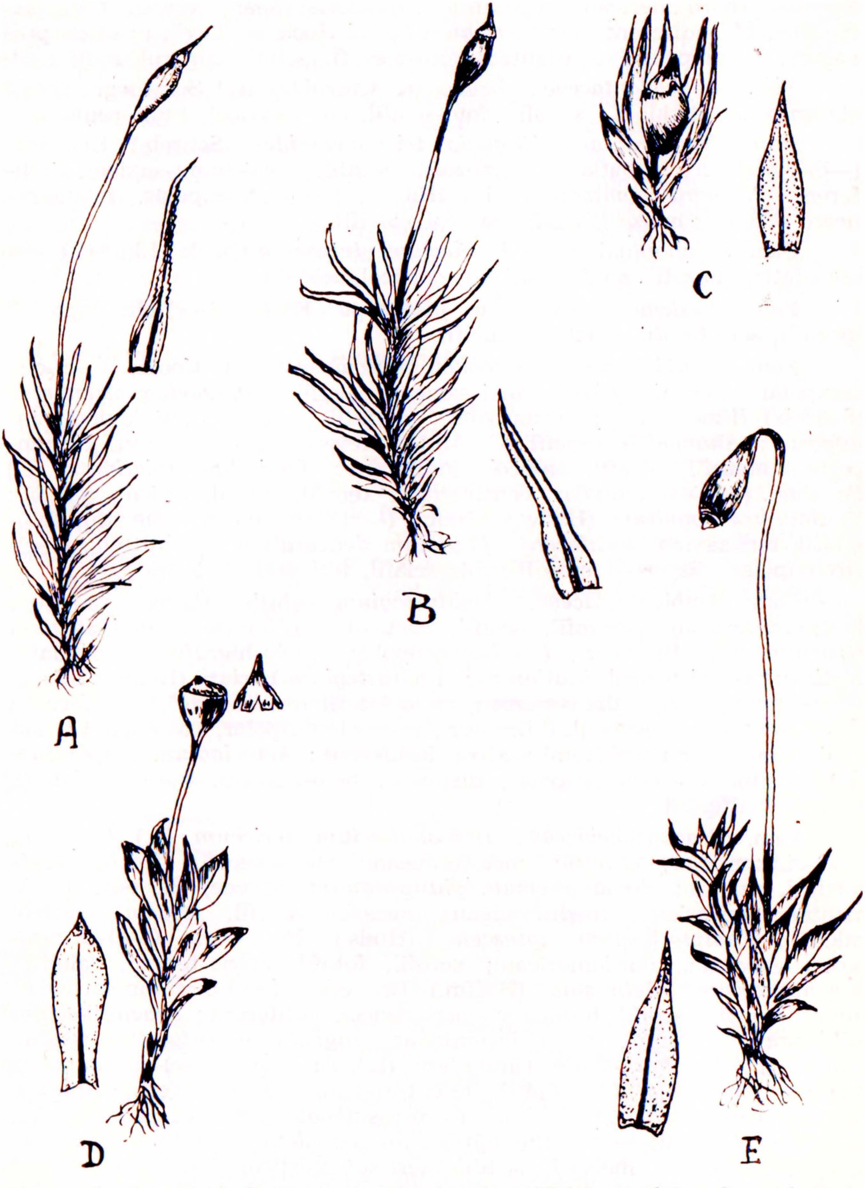

Planșa II : A — Orthodicranum montanum ; *B* — Weisia viridula ; *C* — Phascum acaulon ; *D* — Physcomitrium sphaericum ; *E* — Bryum pendulum.

european, nordamerican, subatlantic, submediteranean ; xerofil, foto-sciafil, corticol, indiferent ; ***Orthotrichum Lyelii*** Hook. et Tayl., (—c) cu propagule, circumpolar, subatlantic ; xero-mezofil, sciafil, corticol, indiferent.

Fam. *Leucodontaceae :* ***Leucodon sciuroides*** (L.) Schwaegr., (—c)-circumpolar, disjunct ; xerofil, foto-sciafil, corti-saxicol, indiferent.

Fam. *Neckeraceae :* ***Homalia trichomanoides*** (Schreb.) Br. eur., (—c)-eurasiatic, subatlantic ; mezofil, sciafil, corti-humi-saxicol, indiferent ; ***Neckera complanata*** (L.) Hüben., (—c)-circumpolar, mediteranean, atlantic ; mezofil, sciafil, saxicol, calcifil.

Fam. *Lembophyllaceae :* ***Isothecium viviparum*** (Neck.) Lindb., (—c)-eurasiatic ; mezofil, sciafil, saxi-teri-corticol, acidofil.

Fam. *Leskeaceae :* ***Leskea polycarpa*** Ehrh., (+c)-circumpolar ; mezofil, scio-fotofil, corticol, calcifil.

Fam. *Thuidiaceae :* ***Anomodon viticulosus*** (L.) Hook., (—c)-circumpolar ; mezofil, sciafil, corti-saxicol, calcifil ; ***Anomodon attenuatus*** (Schreb.) Hüben., (—c)-circumpolar ; mezofil, sciafil, corti-saxicol, indiferent ; ***Anomodon rugelii*** (C. Müll.) Keissler, (—c)-montan, circumpolar ; mezofil, sciafil, saxicol, indiferent ; ***Thuidium abietinum*** (L.) Br. eur., (—c)-circumpolar, continental ; xerofil, fotofil, tericol, calcifil ; ***Thuidium recognitum*** (Hedw.) Lindb., (—c)-circumpolar ; mezofil, foto-sciafil, teri-saxicol, indiferent ; ***Thuidium delicatulum*** (L.) Mitten., (—c)-circumpolar, disjunct ; mezofil, foto-sciafil, teri-saxicol, indiferent.

Fam. *Amblystegiaceae :* ***Amblystegium subtile*** (Hedw.) Br. eur., (—c)-circumpolar ; mezofil, sciafil, corticol, indiferent ; ***Amblystegium riparium*** (L.) Br. eur., (—c)-circumpolar ; helo-higrofil, foto-sciafil, corti-humi-saxi-tericol, indiferent ; ***Amblystegium varium*** (Hedw.) Lindb., (—c)-circumpolar ; higro-mezofil, scio-fotofil, teri-humicol, indiferent ; ***Amblystegium serpens*** (L.) Br. eur., (—c)-circumpolar, cosmopolit ; mezofil, sciafil, corti-teri-humi-saxicol, indiferent ; ***Acrocladium cuspidatum*** (L.) Lindb., (—c)-circumpolar, disjunct ; helo-higrofil, mezofil, fotofil, tericol, indiferent.

Fam. *Brachytheciaceae :* ***Homalothecium sericeum*** (L.) Br. eur., (—c)-circumpolar, atlantic, mediteranean ; mezo-xerofil, fotofil, saxi-corticol, calcifil ; ***Homalothecium philippeanum*** (Spruce) Br. eur., (—c)-montan, eurasiatic, mediteranean ; mezofil, sciafil, saxicol, corticol calcifil ; ***Camptothecium lutescens*** (Huds.) Br. eur., (—c)-circumpolar, european, nordamerican ; xerofil, fotofil, areno-tericol, calcifil ; ***Brachythecium salebrosum*** (Hoffm.) Br. eur., (+c)-circumpolar, disjunct ; mezofil, sciafil, humi-teri-corti-saxicol, indiferent ; ***Brachythecium mildeanum*** Schimp., (—c)-circumpolar ; higrofil, scio-fotofil, tericol, indiferent ; ***Brachythecium rutabulum*** (L.) Br. eur., (—c)-circumpolar, disjunct ; mezo-higrofil, sciafil, saxi-teri-humicol, indiferent ; ***Brachythecium velutinum*** (L.) Br. eur., (+c)-cosmopolit ; mezofil, sciafil, teri-saxi-corticol, indiferent ; ***Brachythecium populeum*** (Hedw.) Br. eur., (—c)-circumpolar ; mezofil, sciafil, teri-saxi-corticol, indiferent ; ***Cirriphyllum piliferum*** (Schreb.) Gront, (—c)-circumpolar ; mezo-higrofil, foto-sciafil, tericol, indiferent; ***Eurhynchium speciosum*** (Brid.) Milde, (—c)-european, subatlantic, submediteranean ; higrofil, sciafil, teri-saxicol, calcifil ; ***Eurhychium swchitzii*** (Turner) Hobk., (—c)-circumpolar, mezofil, sciafil, tericol, indiferent; var. *atrovirens* (Sw.) Br. eur. var. *abbreviatum* Turner.; *Rhynchostegium confertum* (Dicks.) Br. eur., (—c)-eurasiatic, subatlantic; mezofil, sciafil, saxicol, indiferent.

Fam. *Plagiotheciaceae: Plagiothecium denticulatum* (L.) Br. eur., (—c)-circumpolar, disjunct; mezofil, sciafil, teri-humicol, acidofil.

Fam. *Hypnaceae: Platygyrium repens* (Brid.) Br. eur., (+c)-circumpolar, subatlantic; mezofil, sciafil, corticol, indiferent, acidofil; *Pylaisia polyantha* (Schreber) Br. eur., (+ c)-circumpolar; mezo-xerofil, foto-sciafil, corticol, indiferent; *Hypnum pallescens* (Hedw.) Br. eur., var. *reptile* (Rich.) Husnot, (+c)-circumpolar; mezofil, sciafil, corticol, acidofil; *Hypnum cupressiforme* L., (+c)-cosmopolit; mezo-xerofil, sciofotofil, saxi-corticol, poliedafic, indiferent; var. *filiforme* Brid., (+c).

Consideraţii ecologice şi fitogeografice

Din punct de vedere ecologic, privind: a. *substratul* — majoritatea Briofitelor analizate din pădurea Trivale reprezintă forme tericole (53 taxoni = 61,7$^{0}/_{0}$) urmate de cele corticole (28 taxoni = 27,4$^{0}/_{0}$) şi numai 21 taxoni = 20,5$^{0}/_{0}$ sînt saxicole; b. *umiditatea* — se caracterizează prin predominarea elementelor mezofile (48 taxoni = 47$^{0}/_{0}$), urmate de cele xerofile (18 taxoni = 17,6$^{0}/_{0}$) şi cele xero-mezofile (11 taxoni = 10,7$^{0}/_{0}$); c. *luminozitatea* — cele sciafile sînt cele mai răspîndite (55 taxoni = 53,8$^{0}/_{0}$) urmate în ordine de cele foto-sciafile (22 taxoni = 21,4$^{0}/_{0}$) şi fotofile (20 taxoni = 19,5$^{0}/_{0}$). (tabelul nr. 2).

TABELUL Nr. 1

Temperatura medie anuală pe anotimpuri (°C).

Temperatura medie anuală	Temp. medie de anotimpuri				Temp. medie în perioada de vegetaţie
	primăvara		toamna	iarna	
9.8	9,9	19.9	10,4	—2,4	16.9

Caracterul fitogeografic al brioflorei studiate în această regiune a ţării constă în predominarea elementelor circumpolare (68 taxoni = 66,6$^{0}/_{0}$), disjuncte (22 taxoni = 21,4$^{0}/_{0}$), cosmopolite (12 taxoni = 11,7$^{0}/_{0}$), montane (10 taxoni = 9,8$^{0}/_{0}$) şi apoi cele eurasiatice, subatlantice şi mediteraneene (8 taxoni = 7,9$^{0}/_{0}$) — tabelul nr. 2).

În această regiune studiată am observat o întrepătrundere a elementelor de cîmpie cu cele montane, întîlnite frecvent pe văile umede şi umbroase (Valea Aninoasa, Uiasca ş.a.), elemente bine reprezentate atît din Cl. *Hepaticae (Lepidozia reptans, Blepharostoma trichophyllum, Sphenolobus minutus, Nowelia curvifolia)*, cît şi din Cl. *Musci (Orthodicranum montanum, Fissidens pusillus, Orthotrichum urnigerum* ş.a.).

TABELUL Nr. 2

Date ecologice şi fitogeografice

		Elemente	Cl. Hepaticae		Cl. Musci		Bryophyta	
			nr. taxoni	%	nr. taxoni	%	nr. taxoni	%
Date ecologice	Substrat	Tericole	12	75	41	59	53	61,7
		Corticole	3	18,7	25	29	28	27,4
		Saxicole	1	6,2	20	23,2	21	20,5
	Umiditate	Xerofile	—	—	18	20,9	18	17,6
		Mezofile	9	56,2	39	45,3	48	47
		Xero-mezofile	3	18,7	8	9,05	11	10,7
		Mezo-xerofile	1	6,2	5	5,8	6	5,8
		Mezo-higrofile	1	6,2	8	9,05	9	8,7
		Higrofile	1	6,2	3	3,4	4	3,8
		Helo-higrofile	1	6,2	2	2,3	3	2,8
	Luminozitate	Sciafile	13	81,2	42	48,8	55	53,8
		Scio-fotofile	—	—	4	4,6	4	3,8
		Fotofile	1	6,2	19	22,2	20	19,5
		Foto-sciafile	1	6,2	21	24,4	22	21,4
Date fitogeografice		Circumpolare	10	62,5	58	68,6	68	66,6
		Cosmopolite	2	12,5	10	11,5	12	11,7
		Disjuncte	2	12,5	20	23,2	22	21,4
		Eurasiatice	1	6,2	7	8,1	8	7,9
		Europene	—	—	4	4,6	4	3,8
		Atlantice	3	18,7	5	5,8	8	7,9
		Subatlantice	—	—	7	8,1	7	6,8
		Mediteraneene	—	—	8	9,05	8	7,9
		Submediteraneene	1	6,2	5	5,8	6	5,8
		Montane	5	31,2	5	5,8	10	9,8
		Continentale	—	—	1	1,1	1	0,9
		Nordamericane	—	—	2	2,3	2	1,9

Dintre familiile cele mai bine reprezentate menţionăm : Fam. *Brachytheciaceae*, (11 sp.), Fam.*Thuidiaceae* (6 sp.), Fam. *Pottiaceae* (11 sp.), Fam. *Orthotrichaceae* (8 sp.), Fam. *Bryaceae* (6 sp.), Fam. *Mniaceae* (5 sp.).

BIBLIOGRAFIE

1. BOROS A., Bryogeographie und Bryoflora Ungarns, Budapesta, 1968
2. CRETZOIU P., Bul. Grăd. bot. şi al Muz. bot. Cluj, 1942, *22*.
3. ENCULESCU P., Zonele de vegetaţie din România, Bucureşti, 1924.
4. GAMS H., Moos- und Farnpflanzen, in Kleine Kryptogamenflora, Innsbruck, 4, 1957.
5. GRECESCU D., Conspectul florei României, Bucureşti, 1898.

6. MÖNKEMEYER W., Die Laubmoose Europas, in Rabenhorst, Kryptogramen Flora, 4, 1927.
7. MÜLLER K., Die Lebermoose Deutschl. Österr u. d. Schweiz, in Rebenhorst, Kryptogamen-Flora, Leipzig, ed. a III-a, 1954—1957.
8. POPESCU A., Flora pădurii Trivale şi a împrejurimilor sale, St. şi Cercet. Biol. Seria Botanică, T. 18, nr. 6, 1966.
9. ŞTEFUREAC TR., LUNGU L., Briofite din Grădina Botanică din Bucureşti, Acta Bot. Horti Bucurestiensis, 1960.
10. * * * Monografia geografică a R.P.R., Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960.
11. * * * Amenajarea pădurii Trivale, Piteşti, 1948.

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DES BRYOPHYTES DANS LA FORÊT TRIVALE

RÉSUMÉ

A la suite des recherches entreprises (1968—1969) en la forête Trivale, a été recueilli et analysé un matériel bryologique varié.

Dans l'ensemble ont été identifies 102 taxons de Bryophytes (Cl. Hepaticae — 16 taxons = 15,6%; Cl. Musci — 86 taxons = 84,3%).

Les familles les mieux représentées sont : Fam. *Brachytheciaceae*, Fam. *Pottiaceae*, Fam. *Orthotrichaceae*, Fam. *Thuidiaceae*, Fam. *Bryaceae* e. a.

Les considérations écologiques concernant le substrat, l'humidité, la luminosité, ainsi que le caractère phytogéographique de la bryoflore du terrain étudié résultent en partie des données comprises dans le tableau nr. 2.

IZVOARELE „COLCOT“ DE LÎNGĂ TOPOLOVENI (JUD. ARGEŞ) — LOC DE IERNARE PENTRU PĂSĂRI

M. MĂTIEŞ, R. STANCU şi L. STĂNCULESCU

Autorii, cercetînd în iarna 1968—69, unele izvoare ce au rămas neîngheţate, din lunca cursului mijlociu al Argeşului, în aval de Piteşti, stabilesc avifauna de iarnă din preajma acestora ; totodată, problemele ridicate aduc în discuţie şi unele noutăţi cu privire la iernarea păsărilor în ţară.

Existenţa izvoarelor reci care iarna rămîn neîngheţate, constituie de cele mai multe ori cauza principală ce permite staţionarea unor păsări mai sensibile la ger, găsite rar, şi iarna în ţara noastră *Anthus spinoletta, Gallinago gallinago, Gallinula chloropus, Lymnocryptes minimus, Rallus aquaticus, Tringa ochropus* (1), (2), (8), (9), (15). Avînd în vedere răspîndirea în ţară — de loc neglijabilă — a acestor izvoare reci şi, izolat chiar şi termale, considerăm că studiul dinamicii ornitofaunei de iarnă a acestora poate oferi totdeauna date mult mai cuprinzătoare decît cercetarea terenurilor fără astfel de condiţii.

În prezenta lucrare, ne vom ocupa de unele aspecte ale iernării păsărilor în iarna 1968—69, prin preajma unor astfel de izvoare reci, şi care rămîn peste iarnă în cea mai mare parte neîngheţate. Zona cercetată este localizată în lunca cursului mijlociu al Argeşului. Mai precis, teritoriul studiat este situat în imediata apropiere a gării Călineşti (jud. Argeş), avînd coordonatele 44°47′ latitudine nordică, 25°04′ longitudine estică şi, altitudinea mijlocie de 230 m (fig. 1). Pîrîiaşul principal, denumit „La izvor“ (fig. 2, 3), care leagă cele peste 40 de izvoare neîngheţate („Colcot“) se întinde azi, după drenare, doar pe o lungime de 2 km şi pe o lăţime de 0,5 km (fig. 1). Regiunea palustră formată, este puternic înierbată şi are aspectul unui început de înmlăştinare de tip „eutrof“ (fig. 2, 3). Toate izvoarele amintite au un aspect natural, cu excepţia celui mai mare, pe care o să-l denumim „Colcotul mare“ (fig. 4, 5) şi care este însă, singurul, adîncit artificial, cu scop hidroameliorativ. În ansamblu, ele sînt „izvoare descendente de terasă“ (11). Provenind din straturi mai profunde, chiar pe timpul gerurilor, apa acestora are temperatura cuprinsă între 8—12°C. În funcţie de caracterul iernii, porţiunea de pîrîu dezgheţată se extinde spre aval între 50—2 000 de m. Flora (*Spirogira* sp., vezi figura 6, partea care sclipeşte, *Ceratophyllum demersum* L., idem, petele mici negre de pe suprafaţa apei, spre stînga şi sus,

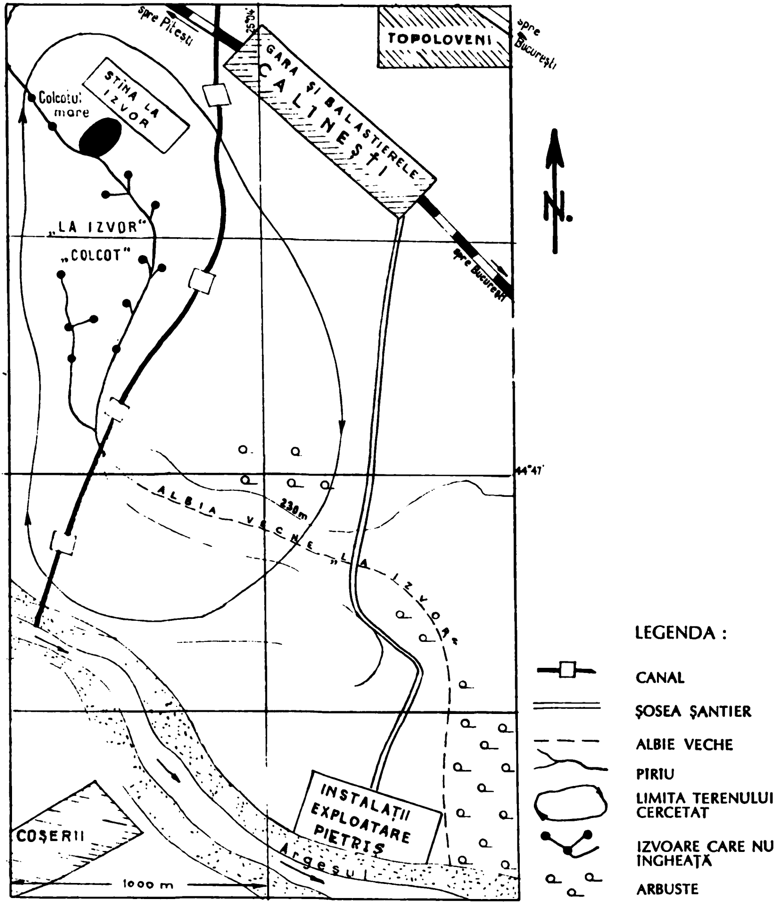
Spre Piteşti
25°04'
GARA ŞI BALASTIERELE
CALINEŞTI
TOPOLOVENI
spre Bucureşti
Colcotul mare
STÎNA LA IZVOR
N.
„LA IZVOR“
„COLCOT“
spre Bucureşti
44°47'
ALBIA VECHE „LA IZVOR“
230m
INSTALAŢII EXPLOATARE PIETRIŞ
Argeşul
COŞERII
1000 m
LEGENDA :
CANAL
ŞOSEA ŞANTIER
ALBIE VECHE
PIRIU
LIMITA TERENULUI CERCETAT
IZVOARE CARE NU INGHEAŢĂ
ARBUSTE

Fig. 1 — Schiţa luncii Argeşului la Călineşti-Topoloveni, cu localizarta izvoarelor care nu îngheaţă denumite „Colcot“.

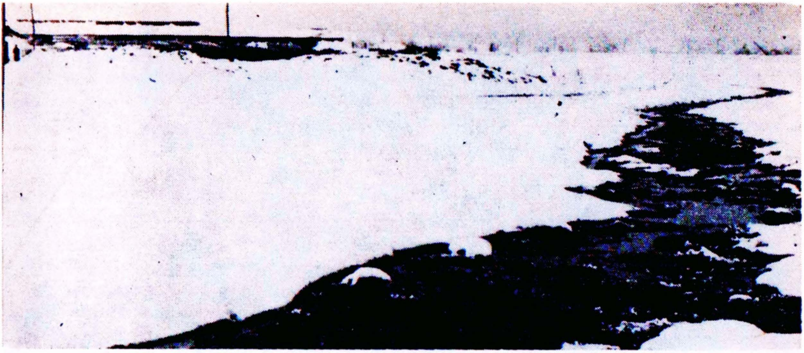

Fig. 2 — Pîrîul „La izvor“ în amonte de stînă (10.II.1969)

Fig. 3 — Pîrîul „La izvor“ în aval de stînă (10.II.1969)

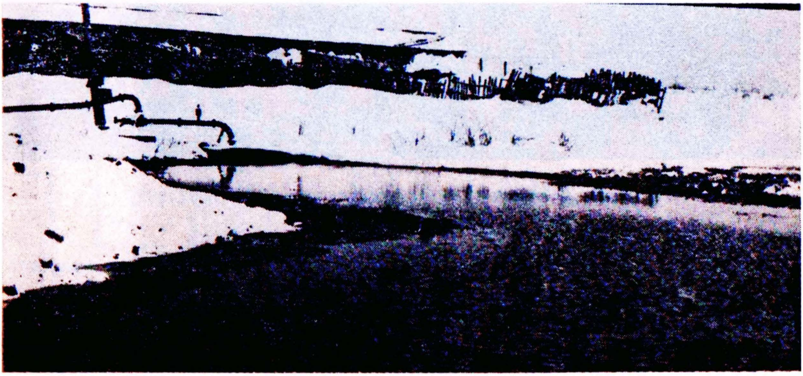

Fig. 4 — „Colcotul Mare“ — vedere spre stînă (10.II.1969)

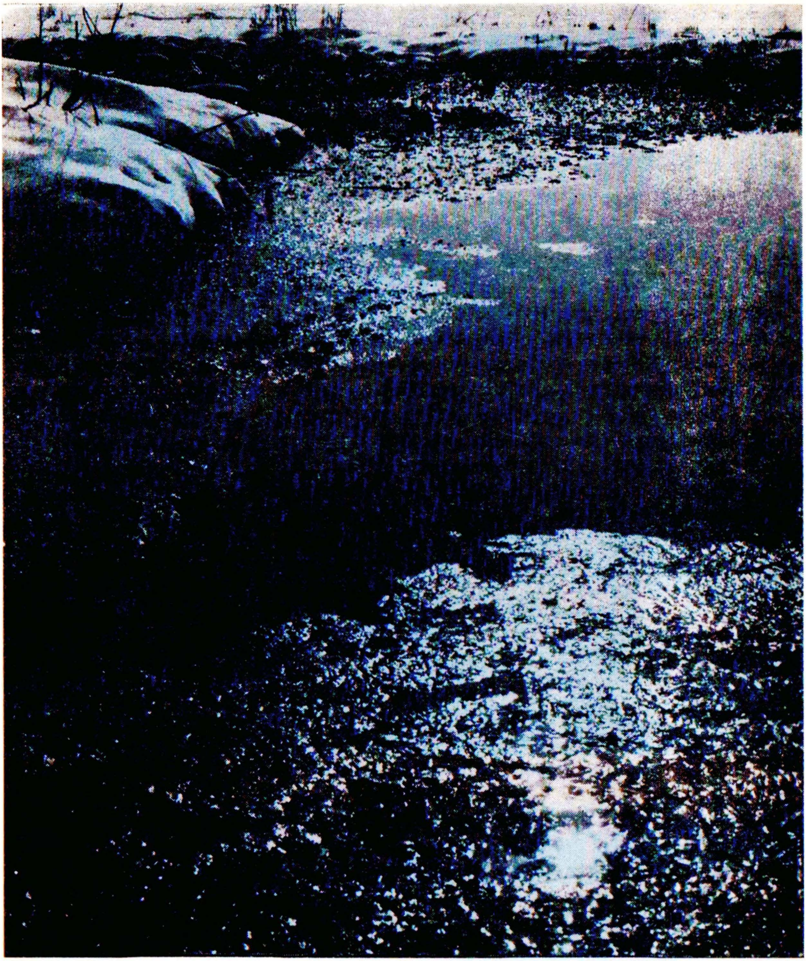

Fig. 5 — „Colcotul Mare“ — vedere spre sud (14.II.1969)

Lemna minor L., *Lemna trisulca* L., *Utricularia vulgaris* L., *Potamogeton crispus* L.) și fauna (*Limnea* sp., crustacee inferioare, coleoptere mici), deosebit de bogate în porțiunile neînghețate, nu suferă întreruperea de iarnă în dezvoltare ; procesele metabolice, intense, ale acestor viețuitoare contribuie și ele la menținerea ridicată a valorii temperaturii.

Iarna 1968—69, mai precis, perioada 1.XII.1968 — 28.II.1969 (fig. 6), a avut temperatura medie mai coborîtă cu 1,6°C decît media respectivă plurianuală (1896—1955), iar grosimea medie a stratului de zăpadă a avut o valoare dublă față de media plurianuală corespunzătoare. Interesează în mod deosebit viscolul din 6.II.1969 care a avut viteza medie de 13,2 m/s și maximă, de 28 m/s. Acesta a cauzat coborîrea exagerată a valorii temperaturii mlaștinilor neînghețate, deși temperatura medie a

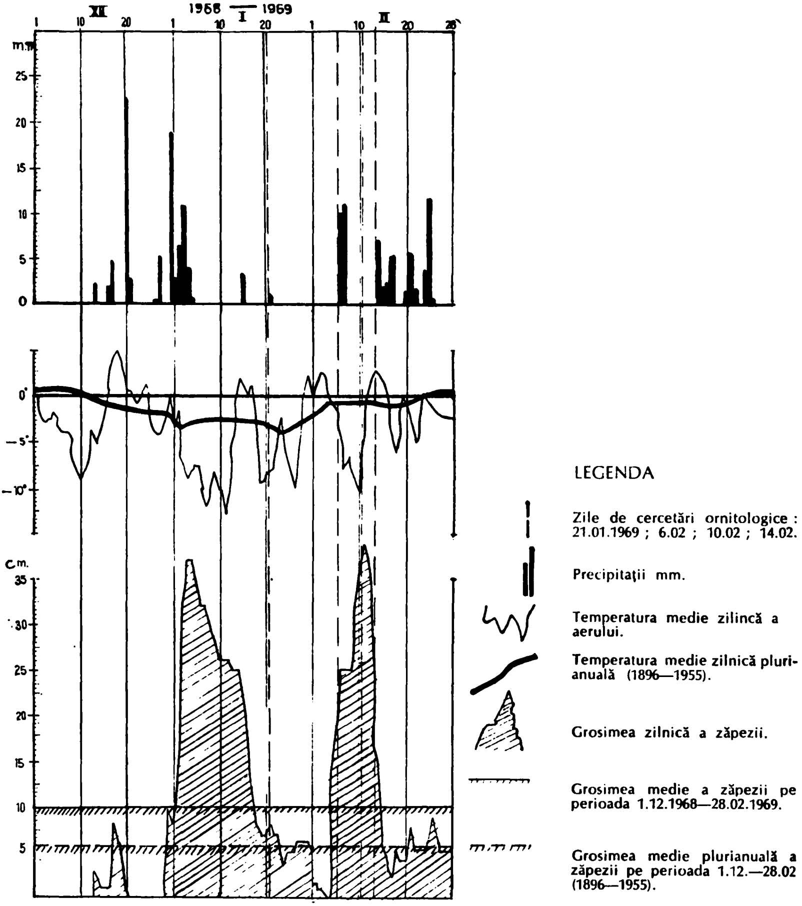

Fig. 6 — Condițiile climatice pentru perioada 1.XII.1968—28.II.1969 la Pitești (datele Institutului Meteorologic Central). (desen Rădulescu A.) (Original).

aerului era de numai minus 0,7°C. În ansamblu, iarna în cauză a fost mai aspră decît în mod obişnuit, dar, nu a îmbrăcat formele excesive în privinţa temperaturii scăzute şi a grosimii zăpezii.

REZULTATELE OBŢINUTE ŞI DISCUTAREA LOR

Tabelul nr. 1, cuprinde date rezumative cu privire la cele 26 de specii aviene, identificate în perioada cînd s-au efectuat investigaţiile (s-au trecut datele din 4 zile: 21.I, 6.II, 10.II, 14.II.1969) prin biotopurile din preajma izvoarelor „Colcot“ : palustru, stepic, silvo-stepic şi cel legat de prezenţa stînei. În acelaşi tabel (dreapta) este realizată şi tratarea bibliografică, cu privire la caracterul iernării pentru fiecare specie în parte. Din analiza datelor prezentate, reţinem

— *Felurile migraţiilor*. S-au identificat 14 specii sedentare *(Anas plathyrhynchos, Corvus corone cornix, Perdix perdix* ş.a.m.d.), 4 sedentare-migratorii *(Alauda arvensis, Anthus spinoletta, Rallus aquaticus şi Sturnus vulgaris)*, 4 specii cu prezenţa de iarnă discutată, în jumătatea de sud a ţării *(Circus cyaneus, Gallinago gallinago, Gallinula chloropus, Tringa ochropus)* (7), (9), (13) şi 4 oaspeţi de iarnă obişnuiţi *(Buteo lagopus, Emberiza schoeniclus, Fringilla montifringilla, Turdus pilaris)*.

— *Frecvenţa constatată*. La un număr de 6 specii s-a identificat doar o singură pasăre *(Rallus aquaticus, Sturnus vulgaris...)*, la altele, cîte 5—20 * *(Anas plathyrhynchos, Gallinula chloropus, Tringa ochropus...)*; la 5, între 30—100 *(Anthus spinoletta, Gallinago gallinago, Perdix perdix...)* la 2, între 100—300 *(Corvus monedula...)*, iar la celelalte două specii, peste 2 000 de exemplare diferite *(Corvus frugilegus, Turdus pilaris)*.

— *Legătura cu mlaştinile neîngheţate*. Din cifra globală, de 5 000—7 000 de exemplare diferite de păsări văzute sau auzite prin preajma izvoarelor „Colcot“, 8—12% au fost, evident, reţinute pe loc de către microclimatul palustru „mai cald“, iar, restul de 88—92%, de către celelalte biotopuri din apropiere. Speciile a căror prezenţă, în iarna aspră 1968—69, a fost strict determinată de izvoarele „Colcot“, sînt în număr de 6 : *Anthus spinoletta, Gallinago gallinago, Gallinula chloropus, Rallus aquaticus, Tringa ochropus* şi *Emberiza schoeniclus*: pentru toate, în iernile aspre, locurile de iernare menţionate sînt oarecum caracteristice şi, totodată, indispensabile. Cu toate acestea *Tringa ochropus*, în zilele fără viscol s-a retras cu regularitate şi în alte locuri.

În total, au fost întîlnite prin preajma „Colcotului mare“ doar două păsări cu leziuni corporale *(Sturnus vulgaris* şi *Anas plathyrhynchos)*, evi-

---

* Teritoriul de studiu, avînd lungimea sub 3 km şi, fiind parcurs, zilnic, cel puţin de 3—4 ori de către autori, a permis înregistrarea cifrică a efectivelor fiecărei specii, cu aproximaţia redată şi în tabel.

SPECIILE DE PĂSĂRI OBSERVATE PRIN PREAJMA IZVOARELOR „COLCOT“

Tabelul nr. 1

Nr. crt.	Specia	Numărul de indivizi determinați zilnic în :				Locul de hrănire precizat :					Caracterul iernării după autorii citați, în						
		21.01	6.02	10.02	14.02	Stîna	Vegetația dură neacoperită de zăp.	Mîlul izvoarelor	Cîmpul cu zăpadă	Arborete rare	R.S.R.	R.F. Jug.	Sudul Carpaților	R.P. Ung.	Transilvania	R.S. Cehoslovacia	Carpații Sovietici
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	Alauda arvensis	—	—	20—30	10—12	+	—	—	+	+	SM(13)		S?(4)	S(5)			
2	Anas platyrhynchos	5—10	5—10	5—10	5—10	—	+	+	—	—	S(13)						
3	Anthus spinoletta	—	10—12	8—10	16—20	—	+	+	—	—	SM(4)		SM(13)	OI(5)			
4	Buteo lagopus	—	—	—	1	—	—	—	+	+	OI(13)		OI(13)				
5	Carduelis spinus	—	—	5—6	—	+	—	—	—	—	S(13)		P;OI(4)				
6	Circus cyaneus	—	—	1 mas.	—	—	+	—	+	+	OI?(7)		OI?(7)				
7	Corvus corone cornix	—	—	5—6	15—30	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)				
8	Corvus frugilegus	—	—	30—40	1 800—2 500	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)				
9	Corvus monedula	—	—	50—60	2—300	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)				
10	Emberiza citrinella	30—40	—	50—60	100—150	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)				
11	Emberiza schoeniclus	—	—	2—3	5—6	—	+	—	—	—			S(4)				
12	Fringilla montifringilla	—	—	5—6	—	+	—	—	—	—	OI(13)		OI(13)	OI(5)			
13	Galerida cristata	—	—	—	4—5	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)				
14	Gallinago gallinago	30—40	20—30	10—13	1	—	+	+	—	—	OI?(13)	OI(6)	OI?(13)	OI?(5)			
15	Gallinula chloropus	5—6	—	—	—	—	+	+	—	—	OI?(9)	S(9)	OI?(8)	OI?(9)	M(9)	M(9)	M(4)
16	Passer domesticus	—	—	5—6	—	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)	S(5)			
17	Passer montanus	—	—	5—6	—	+	—	—	—	—	S(13)		S(13)				
18	Perdix perdix	—	6—7	30—50	30—40	—	—	—	+	+	S(13)		S(13)				
19	Pica pica	—	3—4	15—21	50—70	—	+	—	+	+	S(13)		S(13)				
20	Picus sp.	—	—	—	1	—	—	—	+	+	S(13)		S(13)				
21	Rallus aquaticus	—	—	1	—	—	+	+	—	—	SM(13)	SM(6)	SM(13)	SM(5)		S?(12)	S?(14)
22	Sturnus vulgaris	1	—	—	—	+	—	—	—	—	SM(13)	SM(6)	SM(13)	SM(5)	S?(3)	S?(3)	M(3)
23	Tringa ochropus	1	9—13	1	1	—	+	+	—	—	OI?(7,9)	OI(6)	OI?(7)	P(9)	OI?(9)	OI?(9)	
24	Troglodytes troglodytes	—	—	1	—	—	+	—	—	—	S(13)		S(13)				
25	Turdus merula	—	—	2—3	3—4	—	+	—	—	—	S(13)		S(13)				
26	Turdus pilaris	—	—	250—350	2—3 000	—	+	+	+	+	OI(13)		OI(13)				

LEGENDA :

— = lipsă
+ = prezentă
(13) = bibliografia
14—30 = numărul aproximativ de indivizi
S = Specii de păsări sedentare
SM = Sedentare-migratorii
OI = Oaspeți de iarnă
S? = Sedentarism neconst. după datele bibliografice
OI? = Oaspete de iarnă neconst.
M = Migratorii
P = De pasaj

dent, retrase din fața viscolului în perioada geroasă 6—9.II.1969 ; ambele au avut și un sfîrșit letal (fig. 7). În procente, păsările lezate reprezintă doar 0,02—0,04% din cifra globală.

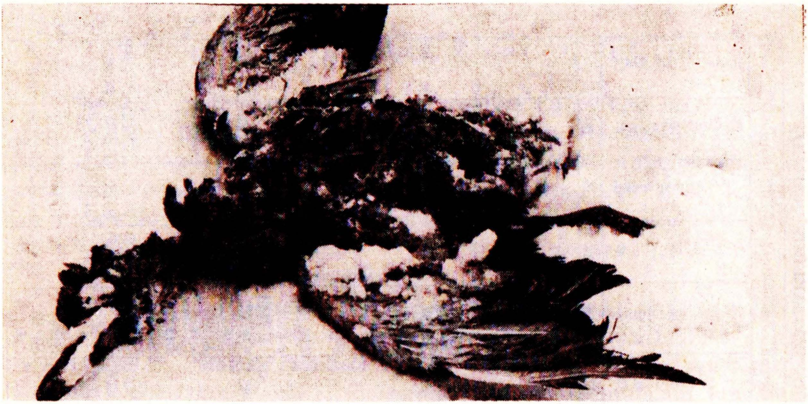

Fig. 7 — *Anas plathyrhyncos* — exemplar cu leziuni cronice la ochi, răpus de viscolul din 6.II.1969.

O legătură mai puțin evidentă cu izvoarele și pîrîiașul, neînghețate, s-a constatat la : *Pica pica, Troglodytes troglodytes, Turdus merula, Turdus pilaris* și *Circus cyaneus.* Condițiile instalate ca urmare a prezenței stînei, au favorizat existența unui număr de 9 specii de păsări omnivore sau grano-insectivore *(Carduelis spinus, Corvus frugilegus, Corvus monedula, Galerida cristata...)* și la care nu s-a putut să se dovedească legătura directă și cu izvoarele neînghețate.

Dintre formele stepice sau arboricole, menționăm două — *Perdix perdix* și *Picus* sp.

— *Schimbări de populații.* Descreșterea totală a efectivului, cauzată probabil de prădători (*Mustela* sp.), s-a constatat în cazul găinușii de baltă *(Gallinula chloropus),* iar mărirea progresivă a numărului de indivizi s-a identificat pentru *Emberiza citrinella* și *Emberiza schoeniclus.* Primul stol de migrație a fost văzut în 10.II *(Alauda arvensis) ;* tot spre primăvară, o sporire vertiginoasă, pînă la sute și mii de exemplare, indicăm la *Corvus frugilegus, Corvus monedula* și *Turdus pilaris.*

— *Hrănirea* — condiție vitală în anotimpul friguros — s-a realizat în diverse locuri. Semințele și gunoaiele de la stînă precum și vegetația ierboasă și neacoperită cu zăpadă au constituit sursa de hrană pentru *Alauda arvensis, Troglodytes troglodytes* și, bineînțeles, pentru miile de *Corvidae.* Prin vegetația ierboasă sau dură situată de-a lungul pîrîiașelor neînghețate, au fost văzute „la hrană“ *Gallinula chloropus, Pica pica, Rallus aquaticus* și *Turdus merula.* În preajma mîlului izvoarelor „Colcot“ — niciodată mai rece de 4—8°C — a fost constatată prezența unei faune de crustacee inferioare și de mici gasteropode, deosebit de bogate ;

prin aceste locuri, precizăm hrănirea certă pentru *Anas plathyrhynchos* (numai noaptea), *Anthus spinoletta, Emberiza schoeniclus, Gallinago gallinago, Rallus aquaticus, Tringa ochropus* și *Turdus pilaris*. Deranjate de la hrană, unele exemplare *(Gallinago gallinago, Tringa ochropus)* au revenit la același izvor, după numai 20—40 de minute. La disecția cîtorva păsări împușcate în 6 și 10.II *(Anthus spinoletta, Gallinago gallinago* (fig. 8) și *Tringa ochropus* s-a constatat că, de obicei exemplarele erau foarte bine hrănite și, cu serioase depozite adipoase. Dacă activitatea răpitoarelor aripate aproape că nu s-a resimțit, în schimb activitatea destructivă a micilor mamifere carnivore (*Mustela* sp.) a exercitat o presiune sistematică asupra populației de păsări (dovadă, nenumăratele urme și resturi cu pene, văzute pe zăpadă).

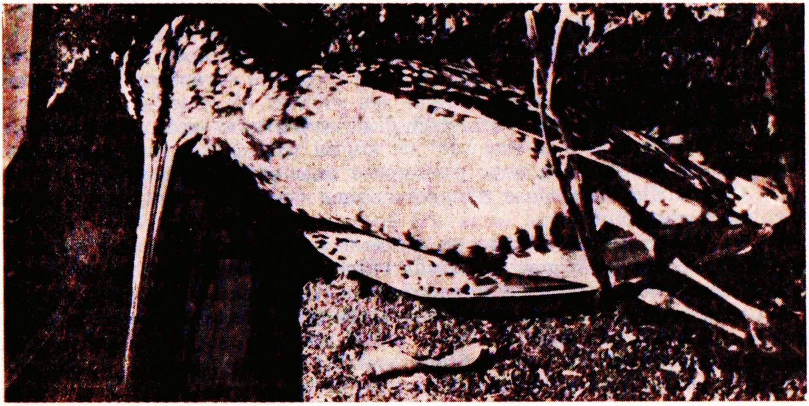

Fig. 8 — Gallinago gallinago, exemplar colecționat în 10.II.1969.

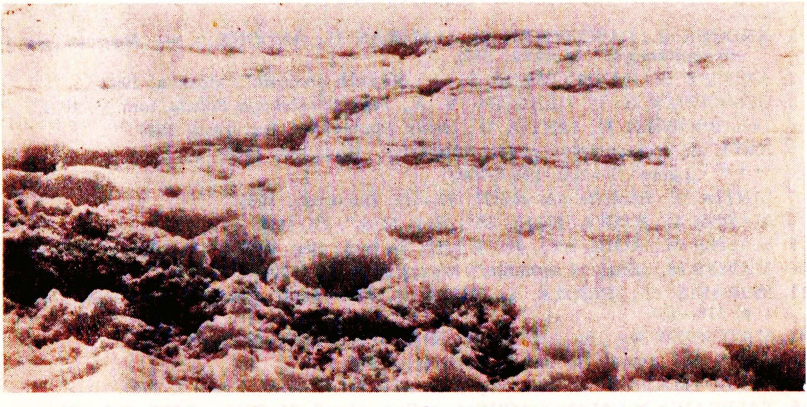

Fig. 9 — Perdix perdix, urme pe zăpadă (14.II.1969 — vezi tabelul nr. 1).

— Viscolul excesiv din 6.II a produs şi victime prin „vînturare“ de la locurile de hrănire dar numai în cazul speciilor foarte mici *(Anthus spinoletta)*. Speciile mai mari *(Gallinago gallinago, Tringa ochropus)* au rezistat mai uşor curentului de aer şi de zăpadă postîndu-se totdeauna cu ciocul spre vînt, de obicei în spatele vegetaţiei sau, prin imediata apropiere a izvoarelor. În toată perioada respectivă, zborul păsărilor era mult îngreunat; interesant mai este să amintim că, în tot acest timp, păsările nu au declanşat nici un fel de cîntece sau de chemări. Pentru *Perdix perdix*, s-a constatat chiar alergarea agitată, deasupra pe zăpadă.

CONCLUZII

Din efectivul total de 26 specii de păsări identificate de autori într-o iarnă mai aspră ca de obicei, prin preajma unor izvoare neîngheţate situate în lunca Argeşului mijlociu, doar 6 au fost „reţinute“ de mlaştinile neîngheţate, restul de 20 fiind elemente caracteristice şi terenurilor învecinate.

Ansamblul avifaunei de iarnă găsit constituie oarecum o noutate ştiinţifică, prin micimea terenului de studiu (cca. 3 km lungime) cît şi prin sinteza efectuată a unor numeroase date avifenologice.

Cercetările întreprinse remarcă în mod deosebit cîteva aspecte avifenologice cum sînt:

— iernarea obişnuită pe un loc foarte restrîns a cîtorva specii de păsări *(Gallinago gallinago, Gallinula chloropus, Tringa ochropus)*, găsite foarte rar de către alţi autori în sudul ţării;

— modalităţile interesante de „luptă pentru existenţă“ a păsărilor cu un viscol excesiv, care a avut o viteză maximă de 28 m/s;

— gradul diferit de legătură stabilită între diferitele specii de păsări cu microclimatul izvoarelor care nu îngheaţă.

BIBLIOGRAFIE

1. ANDONE G., PASCOVSCHI S., ALMASAN H., ANDONE L. — *„Migraţii ptiţ i mlekopitaiuşcih“*, Moskva, 1965.
2. ANDONE G., PAVSCOVSCHI S. — *„Migraţii jivotnîh“*, Moskva, 1962.
3. DEMENTIEV G. P., GLADCOV N. A., *Ptiţi Sovetskogo Soiuza*, tom. *V*, 1954.
4. DOMBROWSKI R., LINTIA D., *Ornis Roumaniae*, Bucureşti, 1946.
5. KEVE A., *Nomenclator avium hungariae*, Budapest, 1960.
6. * * * „Laurs“, I—XV, 1947—1963.
7. LINŢIA D., *Păsările din R.P.R.*, II—III, Bucureşti, 1955.
8. MĂTIEŞ M., KISS I., KOHL ST. „Rev. Muz.“, IV, 1969.
9. MĂTIEŞ M., KOHL ST., „St. şi cerc. de biol., Ser. Zool.“, IV, 1965, p. 533—559
10. MĂTIEŞ M., „Stud. şi comunic.“, Muz. Piteşti, II, 1969.
11. MORARIU T., PISOTA I., BUTA I., *Hidrologie generală*, Bucureşti, 1962, p. 116—135.
12. MATOUSEK B., „Ac. rez. natur. Mus. Slov.“, 1961—63, 7—9.
13. RADU D., „Probl. de biol.“, Bucureşti, 1962.
14. STRAUTMANN F. I., *Ptiţi zapadnîh oblastei S.S.S.R.*, Lvov, I, 1963.
15. TALPEANU M., MANOLACHE L., „Rev. Muz.“, II, 1967, p. 254—237.

LES SOURCES „COLCOT", PRÈS DE TOPOLOVENI (DÉP. D'ARGEŞ), ENDROIT D'HIVERNAGE DES OISEAUX

RÉSUMÉ

Cette étude présente les résultats des recherches éffectuées par les auteurs pendant un hiver plus dur que d'habitude, notamment celui de l'année 1968—1969, recherches concernant la composition et la biologie de l'ornithofaune d'hiver d'un territoire restreint. Ce territoire se trouve aux environs de quelques sources marécageuses qui ne gèlent pas pendant l'hiver.

Cette zone se trouve, plus exactement, sur une terrasse moyen de l'Argeş à une altitude de 230 m.

On a pu déterminer l'existence, sur ce territoire, d'un nombre total d'environ 5 000—7 000 exemplaires de différents oiseaux, appartenant à 26 espèces.

Parmi celles-ci, le nombre des espèces attirées pendant l'hiver par le microclimat des sources dont la température ne baisse pas au-dessous de 7°C, a été apprécié à six.

On officialise encore dans cette étude certaines données concernant la modification de l'avifaune en fonction du calendrier, tout comme des données portant sur le caractère de l'hiver et surtout sur une tempête de neige excessivement puisante qui a eu lieu le 6 février 1969.

Notre étude aura pour résultat l'amélioration des mesures de protection, tout comme une meilleure mise en valeur scientifique et cinégétique de ce territoire comprenant une faune ornithologique particulièrement riche.

CERCETĂRI AVIFENOLOGICE DE-A LUNGUL BAZINULUI MIJLOCIU ŞI SUPERIOR AL ARGEŞULUI ÎNTRE 1 IANUARIE — 31 MAI 1968

MIRCEA MĂTIEȘ

Mulţi autori (11), (15), (18), (19), consideră că desfăşurarea migraţiei păsărilor peste teritoriul dinspre sudul Carpaţilor meridionali este puternic influenţată de lanţul Carpaţilor, o adevărată barieră naturală. Prin bazinul hidrografic al Argeşului, influenţa acestei bariere se presupune că ar fi şi mai accentuată, de îndată ce spre nord există marea culme Făgăraş-Iezer, înaltă de peste 2 000 m şi lungă de 50 km (11), (fig. 1, 11). În literatura ornitologică cercetată, referitor la migraţia de primăvară de-a lungul Argeşului, există doar cîteva informaţii, fragmentare. Este amintită, de exemplu, migraţia de primăvară a sitarilor şi berzelor în lungul Argeşului şi Oltului, cu unele minore referiri avifenologice pentru Piteşti ((18), 106, 116, 122). Datele de migraţie consemnate de Dombrowski (6), cu oarecare îngăduinţă se potrivesc şi pentru teritoriul în cauză ; de fapt, activitatea acestui autor se referă mai ales la actualul judeţ Ilfov, situat spre sud, apoi la Dobrogea. Unele publicaţii străine, cuprind şi referiri asupra migraţiei de primăvară pentru Argeş, sau, prin sudul ţării, însă, doar pentru unele specii *Apus a., Ciconia c., Cuculus canorus* şi *Hirundo rustica* (5), (19).

În studiul de faţă, ne vom ocupa pentru un singur sezon prevernal (1968) de unele date avifenologice, cu referire la bazinul mijlociu şi superior al Argeşului (fig. 1) ; lucrarea are un caracter inedit pentru un număr de 53 specii de păsări. Noutăţile găsite, fragmentare, se referă la ivirea primelor exemplare, la sosirile în masă, la unele direcţii de migraţie, la ascensiunea avifenologică în munţii Făgăraş şi la bariera muntoasă Făgăraş-Iezer, ca piedică pentru trecerea migratoarelor.

Condiţii de cercetare

Bazinul hidrografic al Argeşului mijlociu şi superior este plasat în general spre sudul masivului Făgăraş-Iezer şi cuprinde, în ordinea sporirii altitudinii, trei părţi (11), (fig. 1)

— *Ţinutul de pădure al cîmpiei înalte şi al podişului Getic,* adică porţiunea de la sudul Piteştiului şi pînă la C. Argeş ; are altitudinea cea mai joasă, de la 200—600 m. Direcţia văilor şi interfluviilor este în general NNV-SSE, cu lunci destul de late. Vegetaţia lemnoasă din quer-

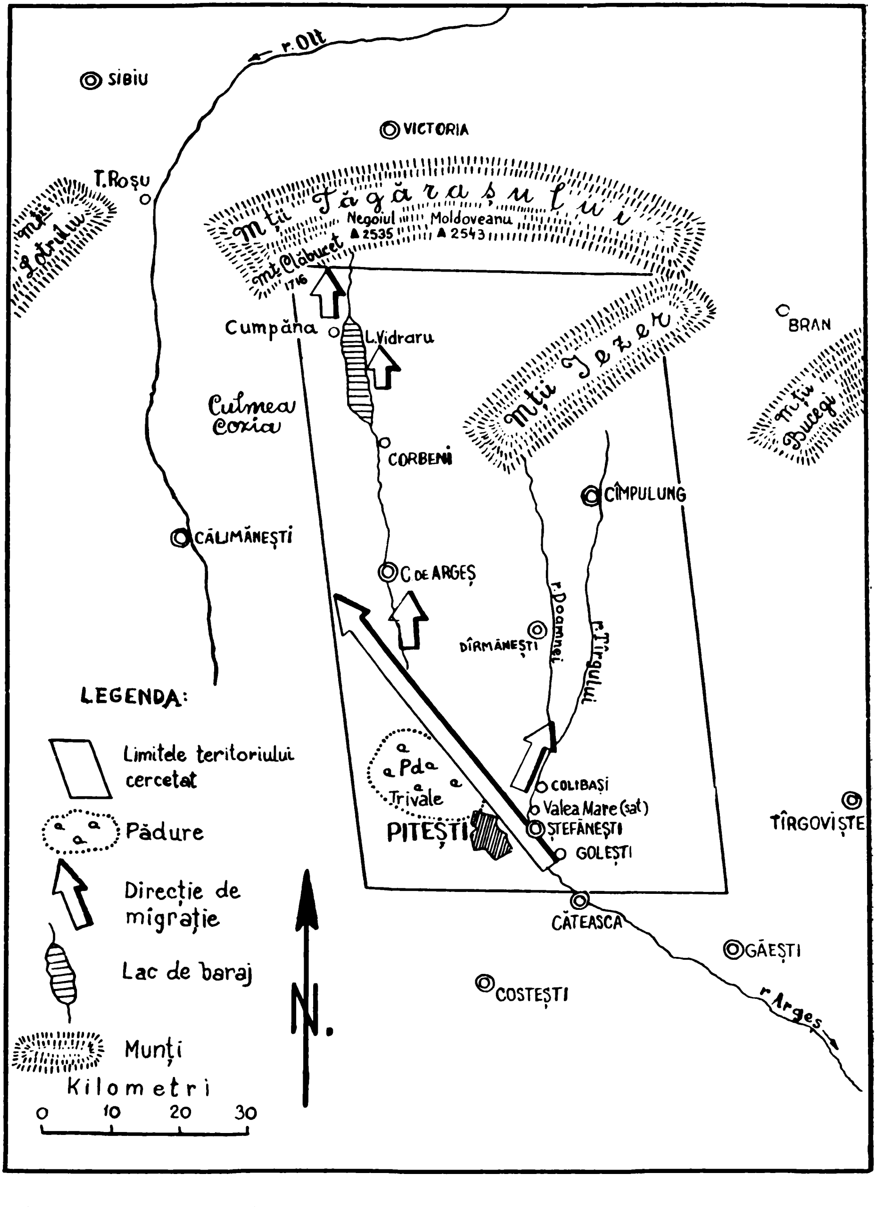
r. Olt
SIBIU
VICTORIA
T. Roșu
Mții Lotrului
Mții Făgărașului
Negoiul
2535
Moldoveanu
2543
mt. Clăbucet
1716
Cumpăna
L. Vidraru
BRAN
Mții Iezer
Mții Bucegi
Culmea Cozia
CORBENI
CÎMPULUNG
CĂLIMĂNEȘTI
C. DE ARGEȘ
DÎRMĂNEȘTI
r. Doamnei
r. Tîrgului
LEGENDA:
Limitele teritoriului cercetat
Pădure
Direcție de migrație
Lac de baraj
Munți
Kilometri
0
10
20
30
N.
Pd
Trivale
PITEȘTI
COLIBAȘI
Valea Mare (sat)
ȘTEFĂNEȘTI
GOLEȘTI
TÎRGOVIȘTE
CĂTEASCA
GĂEȘTI
COSTEȘTI
r. Argeș

Fig. 1 — Bazinul mijlociu și superior al Argeșului, cu împrejurimile și, cu indicarea teritoriului cercetat (desen Pestroiu P.).

cinee și făgete este înlocuită spre sud cu culturi agricole, iar spre nord este fragmentată și uneori înlocuită cu livezi de pomi.

— *Districtul subcarpaților Argeșului, cu limitele:* sudică, C. Argeș, nordică, Culmea Coziei; altitudinea 500—1 000 m. Vegetația din gorunete și amestecate cu fag, cu multe locuri despădurite, ocupate de livezi, fînețe...

— Din Districtul Făgăraș-Bucegi, interesează *munții Făgăraș-Iezer* (fig. 10, 11), cu altitudinea între 1 000—2 500 m, la vest, larga trecătoare Turnu Roșu, la est pasul Bran. Vegetația lemnoasă (conifere, mai rar făgete), urcă pe versantul sudic pînă la cca. 1 600 m, excepțional 1 900—2 000 m. De la 1 300—1 400 m în sus predomină molidișuri pure, în jos cele amestecate. Interesează în mod deosebit lacul de acumulare Vidraru (fig. 6), născut în 1966/67 ((22), 1968, VI, 19—20), cu altitudinea 830 m, suprafața 393 ha, nivel variabil, cu extindere spre amonte pînă după punctul Cumpăna. Lac de salmonide, situat spre sudul jumătății vestice a barierei muntoase de 50 km lungime — masivul Făgăraș-Iezer; spre NV, m. Clăbucetul, 1 716 m altitudine, același masiv (fig. 10. 11).

Temperatura medie zilnică (fig. 2) pentru perioada efectuării cercetărilor, 1.01.—31.05.1968, comparativ cu valorile plurianuale ale acelorași date, relevă faptul că în general au fost instalate temperaturi mai coborîte decît valorile normale, spre mijlocul lunii ianuarie, în prima jumătate a lui martie și în a doua decadă din aprilie; temperaturi mai ridicate, în luna februarie, apoi între 18.03.—10.04 și, după 24.04; temperatura medie a întregei perioade, cu cca. 2°C mai ridicată decît media respectivă plurianuală.

Metoda utilizată este tipic avifenologică, remarcînd că s-a stabilit prezența păsărilor mai ales după principiile auditive, admițînd faptul că primăvara, această metodă conferă rezultate bune.

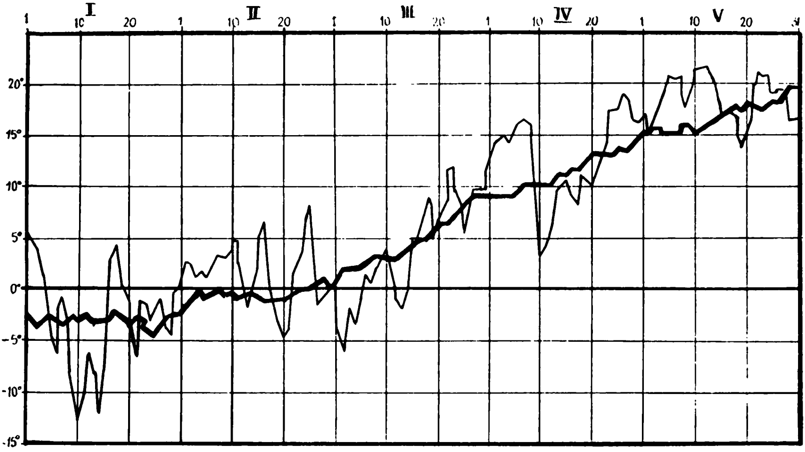

Fig. 2 — Graficul temperaturilor medii zilnice pentru 1 ianuarie — 31 mai 1968, la Pitești (linie subțire), comparativ cu graficul temperaturilor medii zilnice plurianuale (1886—1955) (linie groasă) (desen Rădulescu A.).

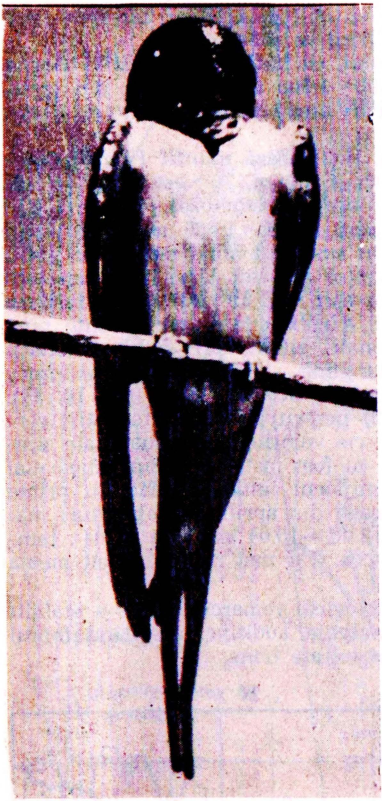

Fig. 3 — ***Hirundo rustica***, Pitești, 24.IV.1968 **.

Fig. 4 — ***Motacilla alba***, Golești, 7.IV.1968.

Cu unele mijloace tehnice (binoclu, aparatură fotografică, arme de vînătoare, busolă), în întreaga perioadă s-au efectuat cît mai multe sondaje, în diferite puncte din cele trei ținuturi ale terenului în studiu. În perioada 1.03—30.04, ieșirile pe teren s-au intensificat. Rezultatele cercetărilor au fost înregistrate prin notarea numărului aproximativ de indivizi determinați zilnic, din fiecare specie. În fiecare zi de cercetare s-a lucrat în medie 3—8 ore, parcurgîndu-se 15—20 de km, totdeauna prin locurile preferate ale speciilor așteptate să sosească sau să plece. Așa cum s-a notat în fișe (pe specii, pe zile, pe localități și pe biotipuri), efectivul ce a fost apreciat zilnic, cu aproximație, pentru fiecare specie în parte ne-a permis să precizăm, fragmentar sau amănunțit, ivirea primului exemplar în teritoriu, declanșarea pasajului în masă, sfîrșitul mi-

---

** Toate fotografiile aparțin autorului.

graţiei... Pentru evitarea erorilor de orice natură, s-a început urmărirea fiecărei specii încă cu 15 zile înainte, şi apoi, după perioada probabilă de sosire a ei în sudul ţării ; cifrele medii au fost calculate anterior pentru fiecare caz în parte (1), (2), . . . (22). Cu această ocazie, s-au determinat în teren şi s-au înregistrat în fişe peste 250 000 exemplare diferite de păsări, din toate speciile cercetate, s-au colectat şi conservat 46 de exemplare aparţinînd la 20 de specii şi s-au executat fotografii documentare pentru 7 specii diferite.

În prima parte, pentru a se putea compara mai uşor datele obţinute cu rezultatele similare strict specifice, menţionate în literatura citată (1), (2) . . . (22), întreg materialul se va trata pe specii şi subspecii.

Prezentarea rezultatelor şi discutarea lor

Ordo Gaviformes.

1. *Gavia* sp. Din luna aprilie există menţiuni despre prezenţa în ţară pentru *G. arctica* şi, rar, pentru *G. stellata* (8), ((6), 822—825), (14), cu unele indicaţii neprecise asupra trecerii acestora prin Carpaţi ((15), 101).

S-a observat o singură pasăre în penaj de iarnă, la 15.04.1968, ora 18 *, pe apa l. Vidraru, spre porţiunea lui cea mai nordică de lîngă Cumpăna. Pasărea a sosit înnot, dinspre sud ; la ora 19 a dispărut. Probabil că ea a zburat spre nord, trecînd culmea Făgăraşului.

Ordo Ciconiiformes.

2. *Ardeola ralloides* (Scop.) (fig. 5). Sosirea medie în sudul ţării se petrece în 22.04 ((6), 688—690), cel mai devreme în 10.03.1961, la Călăraşi (21).

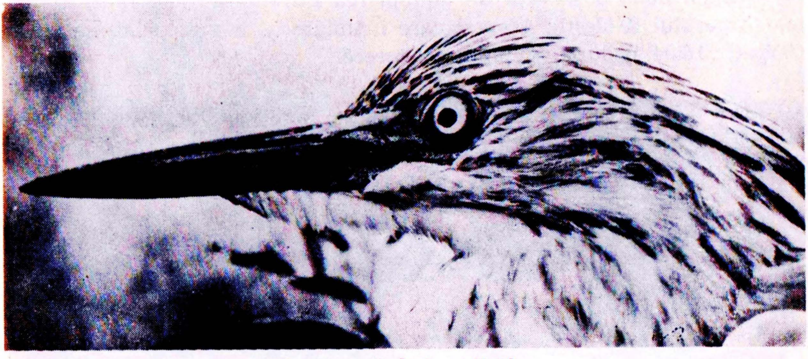

Fig. 5 — Ardeola ralloides.

Între 6—13.05.1968 s-a constatat prezenţa a 8 exemplare, prin luncile Argeşului şi Doamnei (Piteşti) ; era vorba despre un pasaj potrivit de intens, probabil spre trecătoarea Oltului.

---

* Pentru economie de spaţiu, datele de acest fel din continuare se vor prescurta sub forma : „18 h".

Ordo Anseriformes.

3. *Anser albifrons* (Scop.). Nu se indică pentru anseridae cale prevernală de-a lungul Oltului (12), (17), (18) ; recent, se insistă mai ales asupra migrației prevernale spre est, cu trecerea barierei Carpatice (12), ((22), 1958, VII).

Prin lunca Argeşului (Goleşti), la 8.03.1968, ora 14, un grup de 31 exemplare de *Anser anser* în migrație spre NNV, probabil spre trecătoarea Oltului ; în 9.03, ora 2, migrație masivă de *A. albifrons* peste centrul oraşului Piteşti, mai mult în direcție nordică (determinarea direcției a fost făcută, pe întuneric, după strigăte).

4. *Anas querquedula* L. Sosirea cea mai timpurie după Dombrowski, la 2.03.1908 ((6), 659—661) ; alţi autori o citează şi mai din iarnă : 20.02.1948, balta Pietrile ((22), 1962, VI).

20.03.1968, ora 19 şi 20 minute, într-o regiune nepalustră — pădurea Trivale — am auzit un grup migrator la înălţimea de 150—200 m, spre porţiunea luminată a oraşului, pe direcţia V-E.

Ordo Falconiformes.

5. *Aquila chrysaetos* (L.). Coborîrea la şes în anotimpul rece, cu accentuarea deplasărilor primăvara sau toamna, este un fapt rar, însă, cunoscut ((15), 85), ((22), 1967, XII, 25).

În pădurea Trivale, la 20.03.1968, ora 18, s-a observat un exemplar în vîrstă de peste 3 ani, la înălţimea de 80—130 m.

6. *Buteo buteo* L. (fig. 8, 9). Rar întîlnit la şes în perioada cuibăritului, mai frecvent în migraţie sau iarna ((15), 86), ((9), II, 210).

Cităm două observaţii din apropierea Piteştiului : 8.03.1968, zăvoaiele Argeşului (Goleşti), 4 exemplare în migraţie la mare înălţime, spre Carpaţi ; 16.04, pădurea Ştefăneşti, 1 şorecar.

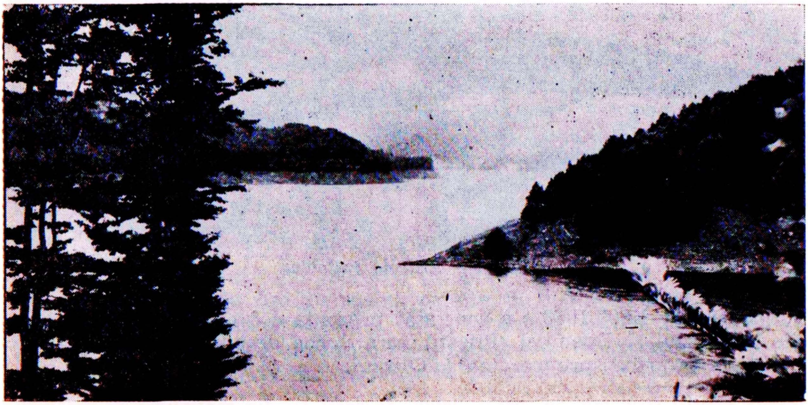

Fig. 6 — Lacul Vidraru la Valea cu peşti, 14.IV.1968.

Fig. 7 — *Turdus torquatus*, Cumpăna, 15.IV.1968.

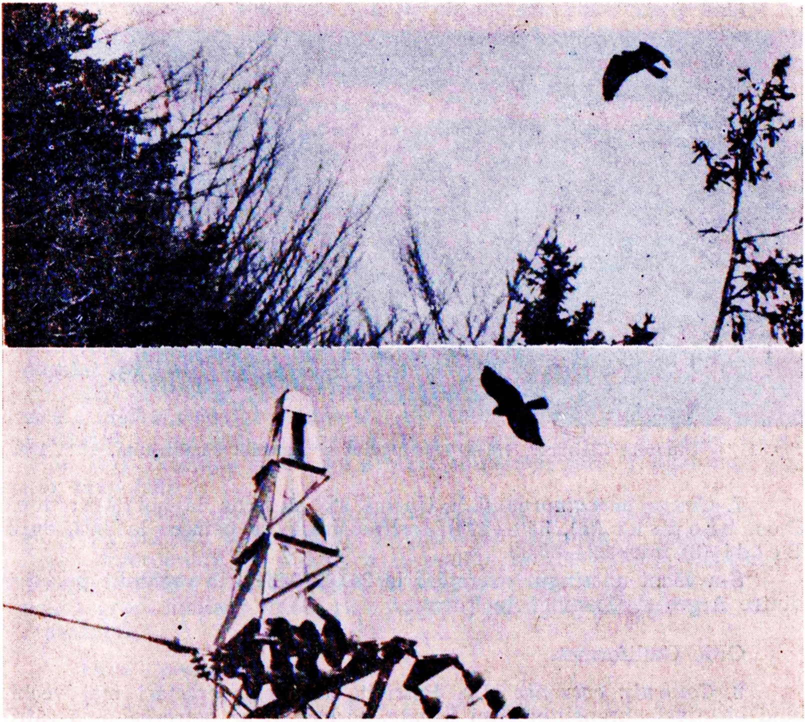

Fig. 8, 9 — *Buteo buteo*, lacul Vidraru, 15.IV.1968.

Fig. 10 — Muntele Clăbucet, poiana cu stîna, 17.IV.1968.

Fig. 11 — Muntele Clăbucet, valea Topologului și zăpezile Făgărașului, 17.IV.1968.

7. *Circus aeruginosus* (L.). Uneori stă și iarna la noi (14); după Dombrowski ((6), 580—588), sosirea medie se petrece la 3.03, după Beldi (3), între 22—23.03.

S-a văzut un singur exemplar la 24.03.1968, prin regiunile palustre dintre Argeș și Doamnei, la Pitești.

Ordo Galliformes.

8. *Coturnix coturnix* (L.). Potrivit cu unele cercetări mai vechi, cînd efectivele prepeliței erau bogate, sosirea ei se petrecea pînă către 15.04 pe Nistru ((5), IV, 136) și, de obicei, în prima decadă din aprilie

prin Muntenia ((6), 862—864); astăzi, pasaje de primăvară aproape că nu mai există ((22), 1965, VIII).

În 2.05.1968, s-a auzit un singur cîntec la Ştefăneşti, iar în 4.05 alte 4 cîntece, de la 4 exemplare diferite, prin lunca Argeşului (Goleşti).

Ordo Charadriiformes.

9. *Vanellus vanellus* (L.). În sudul ţării, sosirea medie poate fi calculată pentru 26.02 ((6), 725—727), la Lvov (U.R.S.S.), prin 17—18.03 ((20), 45—46). Migrează şi peste Carpaţi ((15), 73. 103), dar nu s-a precizat trecerea de-a lungul Argeşului (1), (2) . (22).

21.03.1968, zăvoaiele Argeşului Goleşti, un singur grup de păsări; 24.03, mlaştinile dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 150—250 exemplare, în plină migraţie spre NNV.

10. *Charadrius dubius curonicus* Gmel. În sudul ţării, soseşte în medie la 4.04 ((6), 734—736), după alţi autori (14), la 10.03; nu migrează peste Carpaţi (15).

24.03.1968, regiunile palustre dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), există deja 25—35 exemplare; prin aceleaşi locuri, după 12.04 numărul exemplarelor s-a înjumătăţit. Nu s-a identificat la l. Vidraru.

11. *Gallinago gallinago* (L.). Se citează din toate lunile anului ((9). III, 331), foarte rar însă, vara sau iarna ((13), 73—74), ((22), 1968, I, 26). Pasajul de primăvară, fixat imprecis; în Ucraina şi Carpaţii de pe teritoriul U.R.S.S., după 15.03 ((5), III, 327, 331), ((20), 61—63).

Între 6—10.02.1968, prin lunca rîului Doamnei (Dîrmăneşti), 2—4 exemplare; 24.03, 10 exemplare prin mlaştinile dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti); nu s-a identificat la l. Vidraru.

12. *Scolopax rusticola* L. Foarte rar şi iarna; 2.01.1960, în Transilvania ((22), 1960, III, 21). Primăvara trece şi Carpaţii, mai ales pe drumul trecătorii Oltului, deci, şi de-a lungul Argeşului; în anul 1968 au migrat prin Piteşti, între 7—20.03; în 1960 s-au ivit aici încă din februarie, iar pasajul principal s-a desfăşurat între 19—21.03 ((22), 1960, VI, 11).

8.03.1968, lunca Argeşului (Piteşti), lipsesc; 20.03, pădurea Trivale, 2 exemplare; 21.03, zăvoaiele Argeşului (Goleşti), 1 pereche în joc nupţial.

13. *Numenius* sp. La trecerea prevernală *N. arquata* este mai frecvent; media primelor sosiri ale acestuia din urmă, în sudul ţării, la 14.03 ((6), 745—746); migrează de-a lungul rîurilor şi peste Carpaţi ((15), 102). Celelalte specii ale genului mult mai rare şi apar mai tîrziu ((6), 744—748).

21.03.1968, zăvoaiele Argeşului (Goleşti), pasaj foarte intens ora 18 şi 20 minute, primul grup de 130—170 exemplare, masate, în formaţie dezordonată, pe deasupra Argeşului, la 130—170 m înălţime, cu direcţia SSE-NNV, fără strigăte de migraţie; ora 18 şi 30 minute, un al doilea grup similar; 22.03, rîul Argeş (Piteşti), 3 exemplare în timpul repaosului.

Ordo Columbiformes.

14. *Columba oenas* L. Iarna în ţară destul de rar, pasajul de primăvară, de la sfîrşitul lui februarie ((6), 845—846), ((22), 1962, VII, 8).

Ianuarie 1968, la Dîrmăreşti, prin lunca Doamnei, prezent; 24.03, în regiunile palustre dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 5—8 exemplare singuratice, în zboruri răzleţe.

15. *Columba palumbus* L. Mai rar decît specia precedentă, iarna doar excepţional, în pasaj de la sfîrşitul lui februarie (3) ((22), 1962, VII, 8); în cîmpia Tisei, din februarie ((7), 48).

8.03.1968, prin lunca Argeşului (Goleşti), 5—6 exemplare; 21.03, Piteşti (Colibaşi), 28—33 exemplare; 28.03, pădurea Ştefăneşti, un grup de 8 exemplare.

16. *Streptopelia turtur* L. Media sosirii prevernale pentru Muntenia este 8.04 ((6), 848—850), în Carpaţii de pe teritoriul U.R.S.S., după 25.04 ((20), 26—27).

22.04.1968, zăvoaiele Argeşului (Piteşti), lipsă; 23.04.1968, pădurea Trivale, 20—22 exemplare; 24.04.1968, lunca Doamnei (Colibaşi-Piteşti), 8—12 exemplare; 25—28.04, C. Argeş şi l. Vidraru, lipsă.

Ordo Cuculiformes

17. *Cuculus canorus* L. Sosirea medie după Dombrowski ((6). 365—369), la 10.04; cel mai timpuriu exemplar din Transilvania, la 27.03.1953 (10); prin Carpaţii de pe teritoriul U.R.S.S., sosesc în medie la 23.04 ((20), 167—168).

3.04.1968, Valea Mare (sat), primele şase cîntece din aceeaşi direcţie; 7—8.04, prin aceleaşi păduri, 18—22 exemplare; 12—17.04, nu a urcat pînă la l. Vidraru; 24.04, Trivale, 18—20 exemplare; 26.04, l. Vidraru, 5—7 exemplare.

Ordo Apodiformes

18. *Apus apus* (L.). Media sosirii după Dombrowski ((6), 354—357), la 27.04; după Sliwinski (19) şi Radu (14), în sudul ţării, sosirea medie are loc între 12—16.04 (!!).

26.04.1968, orele 10—11, 5—6 exemplare la C. Argeş; Piteşti, 5—6 exemplare în 28.04, 10 exemplare în 29.04, 12 exemplare în 30.04; 1—3.05, împrejurimile Piteştiului (luncile rîurilor, Valea Mare, Ştefăneşti) doar 4 exemplare la Valea Mare; 2—3.05, Piteşti, numărul lor a crescut simţitor; împrejurul Piteştiului, s-a înregistrat o sporire a efectivelor pînă la 9—11.05, după care dată nu s-au mai constatat schimbări frapante.

Ordo Coraciiformes

19. *Merops apiaster* L. Media primelor sosiri, la 26.04 ((6), 342—345).

1.05.1968, Ştefăneşti, primul grup migrator; 2—3.05, grupuri migratoare de-a lungul Argeşului; 4.05, Goleşti, un singur grup migrator; 5—13.05, lunca Argeşului şi Doamnei (Piteşti) 160—240 exemplare, mai multe în partea a doua a intervalului.

20. *Coracias garrulus* L. După Dombrowcki ((6), 346—349) soseşte în medie la 1.05; cea mai timpurie sosire la 30.03.1933, în Slovacia (20).

Primul exemplar în 1.05.1968, ora 11, lunca Argeşului (Piteşti); 4.05, lunca Argeşului, între Goleşti şi Piteşti, 4 exemplare în zbor; 5—13.05, luncile Argeşului şi Doamnei (Piteşti), 5—10 exemplare.

21. *Upupa epops* L. Sosirea medie a primelor exemplare, în Muntenia, la 14.03 ((6), 336—341); nu există date despre ascensiunea ei în Carpaţi.

24.03.1968, regiunea palustră dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), un exemplar; 1.04, Trivale, 1 exemplar; 12—15.04, l. Vidraru, 7—9 exemplare, masate în porţiunea nordică a lacului; 24.04, lunca Doamnei (Colibaşi), 5 exemplare; 26—27.04, exemplarele din porţiunea nordică a l. Vidraru, absente.

22. *Iynx torquilla L.* În ţară, sosirea medie la 2—5.04 (3), ((6), 396—397); cel mai din iarnă exemplar din Slovacia, la 22.03 ((20), 193).

3.04.1968, Valea Mare (sat), 2 cîntece; 4.04, prin aceleaşi locuri, deja multe; 7—8.04, Goleşti-Piteşti-Colibaşi, 20—30 exemplare; 23.04, Trivale, 20—25 exemplare.

Ordo Passeriformes

23. *Alauda arvensis* L. În ţară, iarna, destul de rară; primăvara, pasajul începe încă din februarie ((6), 180—181), ((13), 319).

24.03.1968, regiunile palustre dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), pasaj masiv, 2—300 exemplare dintre care, 90—110 exemplare într-un singur stol, fără direcţie precisă de înaintare; 12—17.04, l. Vidraru, m. Clăbucetul (1 716 m), lipsă.

24. *Hirundo rustica* L. Media sosirii primelor păsări în sudul ţării, după Dombrowski ((6), 315—319), 19.03, după Sliwinski (19), 10.04; sosirea maselor, 1—3.04 (6).

5.04.1968, Valea Mare (sat), primul exemplar; 6.04, Piteşti, 2—3 exemplare; 7—8.04, Goleşti-Piteşti-Colibaşi, 3—6 exemplare; 12—13.04, l. Vidraru, lipsă; 14.04, ora 9, primele 5 exemplare la l. Vidraru, pînă la Cumpăna; 15.04, l. Vidraru, 18—22 exemplare; 16—17.04, Cumpăna—m. Clăbucetului, numai la Cumpăna; 23.04, Trivale, 250—350 exemplare; 24.04, Piteşti-Colibaşi, 3—500 exemplare (fig. 3).

25. *Motacilla alba* L. Sosirea medie în Muntenia, la 6.03, sosirea medie a maselor la 15—22.03; clocitoare frecventă şi în Carpaţi; nu i se indică migraţia peste culmile înalte ((6), 134—136), ((15), 92).

21.03.1968, Piteşti-zăvoaiele Argeşului (Goleşti), 20—30 exemplare; 24.03, regiunile palustre dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 180—220 exemplare; 7—8.04, Goleşti-Piteşti-Colibaşi, 400—600 exemplare (fig. 4); 12—15.04, l. Vidraru, 1 000—1 200 exemplare, cu o puternică masare nordică; către 15.04, s-a început dispersarea spre altitudine; 16—17.04, Cumpăna-m. Clăbucetul, spre altitudine, pe pîraie, doar 2—3 km (altitudine 900 m), în rest absente; în 17.04, ora 9, 1 exemplar în zbor spre nord, în direcţia golului alpin; 24.04, Piteşti-Colibaşi, doar 25 exemplare; 26.04, l. Vidraru, cca. 100 exemplare; 1—3.05, Piteşti-V. Mare (sat), doar 10—15 exemplare.

26. *Motacilla cinerea Tunst.* Nu există date despre ascensiunea de primăvară în Carpaţi; cuibăreşte pînă pe păşunile alpine ((15), 92), ((9), I, 212).

12—13.04.1968, l. Vidraru, 6—8 exemplare; 14—15.04, l. Vidraru, 30—35 exemplare, fără aglomerări spre nord; 16—17.04, prezentă pe pîraie spre altitudine, doar pînă la 900 m altitudine, de la Cumpăna spre amonte, 4—5 km, pînă la zăpadă; 26.05, l. Vidraru, 150—250 exemplare.

27. *Anthus spinoletta* (L.). Excepţional, iernează spre nord pînă în Transilvania ((22), 1960, V); nu există date sistematice despre migraţia ei de primăvară şi, despre ascensiunea ei în Carpaţi ((9), 197).

27—28.04.1968, Dîrmăneşti, 2 exemplare prin preajma unor gunoaie în fermentaţie; 24.03, mlaştinile dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), prezente; 13—15.04, l. Vidraru, 400—600 exemplare, masate puternic spre nordul lacului; 16—17.04, Cumpăna — m. Clăbucetul, numai sub 900 m altitudine, în 16.04, ora 18, 1 exemplar, în zbor spre nord, peste zona aplină înzăpezită; 26.04, l. Vidraru, absente.

28. *Lanius collurio* L. În Muntenia, soseşte în medie la 19.04, cel mai devreme la 8.04.1903; nu există date despre ascensiunea lui în Carpaţi ((6), 307—310); femelele sosesc înaintea masculilor ((5), VI, 11—13).

26.04.1968, ora 18, l. Vidraru, 1 exemplar femel; 1.05, zăvoaiele Argeşului-Piteşti, 22—28 masculi şi femele.

29. *Lanius minor* L. Primăvara, de obicei, soseşte în Muntenia la 28.04 ((6), 305—307).

30.04.1968, Valea Mare (sat), 1 exemplar; 1—3.05, Ştefăneşti-Valea Mare-Piteşti, 2 exemplare; 4.05, Goleşti-Piteşti, 2 exemplare; 5—8.05, luncile rîurilor (Piteşti), 80—120 exemplare; 8—13.05, efectivele i se micşorează exagerat.

30. *Lanius excubitor excubitor* L. Cea mai tîrzie semnalare din Muntenia, la 13.04.1899 ((6), 301—303).

S-au văzut şi împuşcat 3 exemplare la 27.01.1968, Dîrmăneşti, 2 femele; 15.03.1968, Goleşti, 1 femelă.

31. *Bombycilla garrulus* (L.). Migrează peste munţi ((15) 99); cele mai întîrziate exemplare, la Bucureşti în 8.05 ((22), 1961, II), lîngă Cluj în 22.05.1958 (1); prin Piteşti, în 3.02.1967, invazie potrivită ((22), 1967, III, 24).

20.03.1968, ora 19, Trivale, un stol format din 18—20 exemplare; 6.04.1968, prin Piteşti, orele 15—16, un grup similar.

32. *Cinclus cinclus* Bechst. Aparţine mai ales etajului teraonidelor ((15), 87); nu există date despre ascensiunea speciei în Carpaţi (6).

27—29.01.1968, r. Doamnei (Dîrmăneşti), 1 exemplar pentru 6—8 km curs de rîu; 12—17.04.1968, l. Vidraru-m. Clăbucetul, 3—4 exemplare, masate spre nordul lacului, spre altitudine, nici una; 26—27.04, l. Vidraru, absente.

33. *Prunella modularis* (L.). Aparţine mai ales etajului teraonidelor; nu se cunosc date despre ascensiunea ei în Carpaţi ((15), 95), ((6), 204—206).

12—15.04.1968, l. Vidraru, 400—600 exemplare, masate uşor spre nordul lacului; 16—17.04, m. Clăbucetul, 40—50 exemplare; 27.04, l. Vidraru, 15—20 exemplare, dispuse fără o masare spre nord.

34. *Phylloscopus collybita* (Vieill). Sosirea medie în sudul ţării ((6), 168—170), la 16.03, cel mai devreme la 12.03.1901; ivirea în Carpaţi abia prin aprilie ((5), VI, 154).

21.03.1968, orele 18,30—18,40, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, primele trei cîntece; 24.03, între Argeş şi Doamnei (Piteşti), 10—20 exemplare; 28.03—3.04, prin împrejurimile Piteştiului, încă destul de multe; 12—13.04, l. Vidraru, absente; 14.04, exemplare izolate, doar în jumătatea sudică a lacului Vidraru; 15.04, l. Vidraru, cîteva ajung şi spre nordul lacului; 16—17.04, l. Vidraru-m. Clăbucetul, 10—20 exemplare la porţiunea nordică a lacului şi 2—3 exemplare, spre amonte, 1—2 km pe pîraie, pînă la zăpadă.

35. *Phylloscopus sibilatrix* (Bechst.). Sosirea medie în sudul ţării la 23.04, cel mai devreme la 13.04.1900 ((6), 163—165) şi la 11.04.1952, ((22), 1962, VI, 10).

23.04.1968, orele 17—19, Trivale, 23—27 exemplare.

36. *Muscicapa striata* (Pall.). Cel mai din iarnă exemplar colectat de Dombrowski, la 15.04.1903 ((6), 332—334); în general lipsesc datele de migraţie ((22), 1962, VII, 8).

1—3.04.1968, zăvoaiele Argeşului şi Doamnei (Piteşti), 3—4 exemplare.

37. *Phoenicurus ochruros gibraltariensis* (Gmel.). Nu există date de ascensiune în Carpaţi ((6), 217—219), ((9), 395).

13—15.04.1964, l. Vidraru, 50—60 exemplare, cu o uşoară masare spre partea nordică; 16—17.04, l. Vidraru-m. Clăbucetul, numai la lac şi, abia în 17.04, 2 păsări pînă la stîna Clăbucet (Fig. 10).

38. *Oenanthe oenanthe* (L.). Nu există date despre ascensiunea prevernală în Carpaţi ((6), 235—238), ((5), VI, 494—496).

12.04.1968, l. Vidraru, lipsă; 13.04, l. Vidraru, 1 exemplar spre porţiunea sudică a lacului; 14—15.04, l. Vidraru, 11—15 exemplare, pe întreg cuprinsul lacului; 16—17.04, l. Vidraru-m. Clăbucetul, prezente numai la altitudinea lacului (830 m); 27.04, l. Vidraru, absente; 27.05, l. Vidraru, 2 exemplare separate, spre nord.

39. *Turdus viscivorus* L. Nu există date cu privire la ascensiunea prevernală în Carpaţi ((6), 225—226); în 15.04.1967, este citat din Deltă ((22), 1967, VII, 26).

Ianuarie 1968, Trivale, 80—100 exemplare; 21.03, Trivale, 2—3 exemplare; 24.03. regiunile palustre dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 2 exemplare; 1.04, Trivale, 2—3 exemplare; 12—15.04, l. Vidraru, 30—50 exemplare; 16—17.04, l. Vidraru-m. Clăbucetul, spre altitudine, lipsă, cu excepţia a 2 exemplare văzute la limita superioară a răşinoaselor; 23.04, Trivale, lipsă, 26—27.05, l. Vidraru, 120—160 exemplare.

40. *Turdus pilaris* L. Nu există date precise despre dispariţia ultimelor exemplare din sudul ţării ((6). 227—228); între 9—15.04.1967, în Deltă, cîrduri numeroase, mult întîrziate ((22), 1967, VII, 26).

27—29.01.1968, Dîrmăneşti şi 5—6.03, Trivale, lipsă; 8 şi 21.03, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, 200—400 expl.; 24.03, mlaştinile dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti) 800—1.200 expl. migratoare; 29.03. 7 h 5′, un grup migrator cu 3—400 expl., spre NNE, de-a lungul rîului Doamnei (Valea Mare, sat) la 30—50 m înălţime, în front larg; 30.03, 7 h 5′, în aceleaşi condiţii ca în 29.03, alte 2 expl. migratoare; 1.04, Trivale, 2—300 expl., masate; 7—8.04, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, lipsă; 17.04, 6 h, un grup de 4 expl. au migrat spre nord, peste m. Clăbucetul; 22.04, zăvoaiele Argeşului (Piteşti), lipsă.

41. *Turdus philomelos* Ch. L. Brehm. În sudul ţării soseşte în medie la 12.03. ((6), 223—225) ; excepţional, în iarna 1967—68, cîteva au iernat prin Bucureşti ((22), 1968, IV, 22).

3.03.1968, Valea Mare (sat), 1 expl. ; 15.03, zăvoaiele Argeşului (Goleşti), cel de al doilea expl. ; 20—21.03, Trivale, 3—500 expl., 24.03, reg. palustre dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 100—200 expl. ; 29.03, 7 h 5′ un grup migrator cu 8—10 expl., spre NNE, pe deasupra rîului Doamnei (Piteşti), la 30—40 m înălţime, în front larg ; 12—15.04, 1. Vidaru, 1.500—2.000 expl. ; 16—17.04, l. Vidraru-m. Clăbucetul, 2 expl. au ajuns la limita superioară a răşinoaselor, pe zăpadă ; 23.04, Trivale, 35—45 expl. 26—27.04, 1. Vidraru, doar 100—200 expl., fără aglomerare nordică.

42. *Turdus torquatus alpestris* (Ch. L. Brehm) Lipsesc date despre ascensiunea prevernală în Carpaţi ((6), 231—233) ; preferă etajul tetraonidelor ((15),, 97).

12—13.04.1968, 1. Vidraru, 25—35 expl., aproape toate spre nordul lacului ; 14—15.04, 1. Vidraru, numai 7—9 expl., masate spre nord (Fig. 7) ; 16—17.04, 1. Vidr.-m. Clăbucetul, 100—140 expl., dintre care doar 15$^{0}/_{0}$ spre ultima porţiune a lacului, prin pădure, iar restul, spre limita superioară a răşinoaselor ; 27.04, 1. Vidr., lipsă.

43. *Emberiza calandra* L. Iarna o petrece mai ales în cîmpie, în stoluri masive, împreună cu alte paseriforme ((9), I, 142) ((13), 317).

27—28.01.1968, Dîrmăneşti, absentă ; 8 şi 21.03, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, lipsă ; 24.03, zăvoaiele dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 30—40 expl., mai ales în perechi ; 1—3.05, zăvoaiele dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti), 3—4 expl. 4.05, zăvoaiele Argeşului Goleşti, 12—18 expl.

44. *Emberiza schoeniclus intermedia* Degl. În cîmpia Tisei, sosirea ei are loc după 20.03 (7) ; pentru ţara noastră, lipsesc cercetările ((6), 97—102).

15.03.1968, zăvoaiele Argeşului Goleşti, prima pereche (masculul colecţionat) ; 24.03, mlaştinile dintre Argeş şi Doamnei (Piteşti) 3—4 expl. ; alte păsări nu s-au identificat.

45. *Fringilla montifringilla* L. În medie, ultimele expl. se retrag din sudul ţării la mijlocul lui aprilie ((6), 83—86), ((14), 550—564).

5—6.03.1968, Valea Mare (sat), 4 expl. ; 8.03, zăvoaiele Argeşului Goleşti, 8—10 expl. ; 21.03, Trivale, 3—4 expl. ; 28.03, pădurea Ştefăneşti, ultimul cîntec.

46. *Serinus serinus* (L.) Rar, este citată de la noi şi iarna, mai frecvent, în martie-aprilie ((9), 113—118) ; alţi autori ((12), 27) sînt de părere că specia este totuşi migratoare şi, că nu se cunosc date de migraţie.

21.03.1968, Trivale, primul cîntec ; 7.04, pădurea Ştefăneşti, 1 expl. ; 12—15.04, 1. Vidraru, 13—17 expl. spre lac şi, apoi, la limita superioară a răşinoaselor, 1 expl. ; 23.04, Trivale, lipsă ; 26.04, 1. Vidraru, prezente.

47. *Carduelis chloris* (L.) Unii autori susţin că în luna aprilie are loc o sporire a efectivelor (16).

27—28.01.1968, Dîrmăneşti, 2 expl. ; 5—6.03, Trivale, lipsă ; 8, 15 şi 21.03, zăvoaiele Argeşului (Goleşti), lipsă ; 24.03, zăvoaiele Argeşului şi Doamnei (Piteşti), lipsă ; 28.03, pădurea Ştefăneşti, 10—17 expl. ; 1.04, Trivale 2—4 expl. ; 7—8.04, Valea Mare, Ştefăneşti, zăvoaiele Argeşului (Goleşti), 250—300 expl., 12—17.04, 1. Vidraru, lipsă.

48. *Carduelis spinus* (L.) Nu se cunosc date avifenologice asupra plecării ultimelor expl. din sudul ţării ((6), 78—80), ((9), I, 106—107).

27—28.01.1968, Dîrmăneşti, un singur stol, în lunca Doamnei ; 8.03, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, doar două stoluri printre miile de cînepari ; 15.03, zăvoaiele Argeşului-Goleşti şi, în continuare, lipsă cu desăvîrşire.

49. *Carduelis cannabina* (L.) Nu se cunoaşte data destrămării marilor aglomerări din primăvară ((6), 68—70), ((9), I, 108).

27—28.01.1968, Dîrmăneşti, lipsă ; 8.03, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, 1.400—1.600 expl. 15.03, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, lipsă.

50. *Pyrrhula pyrrhula* (L.) După Dombrowski ((6), 60—63), primăvara dispar de la şes la începutul lunei aprilie.

27—28.01.1968, Dîrmăneşti, există cîţiva ; 5—6.03, Trivale şi Valea Mare (sat), 20—30 expl. ; 8.03, Piteşti-Goleşti-zăvoaiele Argeşului-Căteasca, doar între Piteşti-Goleşti, iar spre şesuri, lipsă ; 15.03, aceleaşi locuri, lipsă ; 12—15.04, şi 26—27.05, 1. Vidraru, constant, 3—6 expl.

51. *Sturnus vulgaris*. L. Uneori şi iernează, de obicei, apare primăvara prin februarie ; pasajul principal la începutul lui martie ((6), 45—52) ((22), 1967, I, 25—26).

27—28.01.1968, Dîrmăneşti, absent ; 20.02, Valea Mare (sat), primele expl. ; 23.02, Piteşti, grupuri de 2—3 expl. ; 27.02, Piteşti, 18—22 expl. ; 3.03, Valea Mare, lipsă ; 5.03, Valea Mare, 10—14 expl. ; 8.03, zăvoaiele Argeşului-Căteasca, 3.000—5.000 expl., la locul de înnoptare de la pădurea „Coasta" ; 9.03, Valea Mare, 20—25 expl. ; 15.03, la „Coasta" 1.300—1.700 expl. ; 20—21.03, Trivale, 100—150 expl., în perechi clocitoare ; 28.03, Trivale (regiuni cu culturi agricole), 1.000—1.400 expl., masate ; 12—17 şi 26—27.04, 1. Vidraru, absent.

52. *Oriolus oriolus* (L.) Data medie de sosire, între 26—29.04, ((6), 43—45), (3).

26.04, 6 h, Valea Mare (sat), un singur cîntec ; 27—28.04, idem, cîte un cîntec repetat, 29.04, idem, 2—3 cîntece repetate ; 1—3.05, zăvoaiele Argeşului şi Doamnei (Piteşti), 80—120 cîntece diferite, aproape toate spre sfîrşitul intervalului ; 4.05, zăvoaiele Argeşului-Goleşti, 12—14 cîntece ; 5—13.05, luncile Argeşului şi Doamnei (Piteşti) 100—140 de cîntece ; 26.05, 1. Vidraru, numai în jumătatea sudică a lacului ; 27.05, 1. Vidraru, un expl. şi la Cumpăna.

53. *Garrulus glandarius* (L.) Nu există date referitoare la ascensiunea de primăvară în Carpaţi ci, doar menţiuni despre unele „pasaje" în restul ţării ; clocitoare mai ales în etajul tetraonidelor (4), (6), (14).

12—15.04.1968, 1. Vidraru, 1.000—1.600 expl., mai ales spre porţiunea nordică a lacului, prin pădurile riverane sau prin crînguri, de obicei în grupuri de 1—6 expl. ; 16—17.04, nordul 1. Vidr.-m. Clăbucetul, 160—200 expl. spre nordul lacului, 20 expl. pe afluienţii lacului, spre amonte 1—2 km şi, numai 1 exemplar la marginea superioară a răşinoaselor ; 26.04, 1. Vidraru, doar 16—20 expl.

Privire de ansamblu asupra migraţiei

Cercetările avifenologice efectuate în bazinul hidrografic al Argeşului mijlociu şi superior, în perioada 1.01—31.05.1968, cu privire la un număr de 53 specii sau subspecii de păsări, pun în evidenţă următoarele aspecte

— *Migraţii şi date calendaristice*. Unele specii de păsări considerate sedentare, între 8.03—28.03, au efectuat deplasări mai ample *(Aquila chrysaetos, Buteo b., Carduelis chloris* şi *Emberiza calandra).* Oaspeţii de iarnă sau de „invazie", s-au retras complet, eşalonat, începînd din prima decadă a lunii martie 8.03. — *Anser albifrons;* 15.03. — *Carduelis cannabina, C. spinus, Lanius excubitor;* 28.03. — *Fringilla montifringilla;* 6.04. — *Bombycilla garrulus;* 15—17.04. — *Gavia* sp., *Turdus pilaris.* Păsările sedentare-migratorii, au început deplasările încă din februarie 20.02. — *Sturnus vulgaris;* 8.03. — *Columba palumbus;* 20—24.03. — *Columba oenas, Serinus s., Gallinago g.* Trecerea migratoarelor în tranzit, între 21—22.03. — *Numenius* sp. Ivirea primilor oaspeţi de vară, încă de la începutul lunei martie 3.03. — *Turdus philomelos;* 15.03. — *Emberiza schoeniclus intermedia;* 20—24.03. — *Anas querquedula, Charadrius dubius, Circus aeruginosus, Motacilla alba, Phylloscopus collybita, Scolopax rusticola, Upupa epops, Vanellus v.;* 3—5.04. — *Cuculus canorus, Hirundo rustica, Iynx torquilla, Muscicapa striata;* 22—26.04. — *Apus apus, Lanius collurio, Oriolus o., Phylloscopus sibilatrix, Streptopelia turtur;* 30.04—2.05. — *Coracias garrulus, Coturnix c., Lanius minor, Merops apiaster;* 6.05. — *Ardeola ralloides.*

— *Ascensiunea în masivul Făgăraşului.* Cercetările fragmentare efectuate, ne permit să indicăm cîteva date avifenologice despre urcarea primelor exemplare, eşalonat, pînă la două altitudini

a. L. Vidraru, alt. 830—900 m 12—14.04. — *Hirundo rustica, Upupa epops;* 26.04. — *Cuculus canorus;* 26.05. — *Oriolus o.*

b. M. Clăbucetul, alt. 1716 m, (masivul Făgăraşului) 16—17.04. — *Anthus spinoletta, Garrulus glandarius, Phoenicurus ochruros gibraltariensis;* 26—28.04. — *Cinclus cinclus., Oenanthe o., Upupa epops.*

Între 12—17.04 s-a constatat o accentuată masare a păsărilor spre nordul l. Vidraru, la 900 m altitudine, oprite în ascensiune de masivul înzăpezit al Făgăraşului *(Garrulus glandarius, Hirundo rustica, Motacilla alba, Phylloscopus colybita* şi *Upupa epops).*

În zilele de 16 şi 17.04 s-a precizat că două specii — oaspeţi de iarnă la noi şi în perioada caracteristică de migraţie a lor — au trecut spre nord, în direcţia zonei alpine a Făgăraşului : *Gavia* sp. şi *Turdus pilaris.*

— *Comparaţii avifenologice.* Datele avifenologice înregistrate în perioada de studiu, comparate cu acelea oarecum similare găsite în literatura citată, ne permit să împărţim păsările în trei grupe

a. Specii la care datele avifenologice găsite sînt depăşite de valorile cifrice similare existente în literatură : *Alauda arvensis, Anas querquedula, Ardeolla ralloides, Columba palumbus, Coturnix c., Fringilla montifringilla, Hirundo rustica, Pyrrhula p., Streptopelia turtur, Upupa epops, Vanellus v.* ş.a m.d.

b. Cu echivalenţă — *Anser albifrons, Anthus spinoletta, Apus a., Columba oenas, Coracias garrulus, Gallinago g., Gavia* sp., *Iynx torquilla, Lanius collurio, Merops apiaster, Scolopax rusticola* şi *Sturnus vulgaris*...

c. Cu depăşirea datelor avifenologice cunoscute din literatura citată — *Charadrius dubius, Cuculus canorus, Emberiza schoeniclus intermedia, Turdus philomelos* şi *T. pilaris.*

— *Migraţii şi variaţii de temperatură.* Schimbările de efective cauzate de migraţii au fost semnalate mai ales în perioadele cu temperatura în creştere, caracteristice de altfel întregului sezon prevernal. În perioada scurtă, cînd a existat cea mai puternică ascensiune termică, dintre 1—8.04, se precizează unele migraţii deosebit de semnificative (*Bombycilla garrulus, Carduelis chloris, Cuculus canorus, Garrulus glandarius, Hirundo rustica* şi *Turdus pilaris*). O singură dată s-a semnalat o întîrziere „nejustificată", într-o perioadă deosebit de caldă : nesosirea maselor de *Hirundo rustica* în prima decadă din aprilie. Migraţii în perioade reci „mai timpurii", menţionăm pentru *Sturnus vulgaris* (ivirea primului exemplar).

— *Direcţii şi locuri de migraţie.*

a. „Sosirea" în bazinul mijlociu al Argeşului se precizează pentru *Charadrius dubius, Columba oenas, Coracias garrulus, Iynx torquilla, Serinus s.* Migraţia generală spre nord, prin bazinul mijlociu al Argeşului, se indică pentru *Alauda arvensis, Anser albifrons, Anthus spinoletta, Buteo b., Carduelis cannabina, C. spinus, Emberiza calandra, Fringilla montifringilla, Gallinago g., Lanius collurio, L. minor* şi *Turdus pilaris.*

b. Migraţia masivă de-a lungul Argeşului (spre NNV), probabil spre defileul Oltului, se stabileşte la : *Merops apiaster, Motacilla alba, Numenius* sp., *Sturnus vulgaris* şi *Vanellus v.*

c. Migraţia de-a lungul rîului Doamnei, r. Tîrgului (spre NNE), probabil spre trecătoarea Branului, pentru *Columba palumbus, Motacilla alba, Turdus philomelos* şi *T. pilaris.*

d. O singură migraţie spre est, nocturnă şi de mică amploare, se identifică pentru *Anas querquedula.*

CONCLUZII

În încheierea acestui studiu avifenologic din primăvara anului 1968, cu referire la cele 53 de specii urmărite, putem afirma că

Bazinul Argeşului, chiar dacă spre nord se termină cu întinsa barieră muntoasă Făgăraş-Iezer, reprezintă totuşi o arteră principală de migraţie pentru multe specii de păsări ce migrează prin interiorul ţării noastre.

Existenţa barierei menţionate, în mare măsură, a determinat formarea prin bazinul mijlociu şi superior al Argeşului a două direcţii principale de migraţie : una spre trecătoarea Oltului, cealaltă spre pasul Bran ; cîteva specii, trec totuşi şi culmea Făgăraşului.

Datele avifenologice stabilite, se pot integra uşor în studiul general al migraţiei pe ţară sau, pentru sud-estul Europei ; unele modificări locale, legate de altitudine, de conformaţia specifică fizico-geografică, există totuşi.

Prezentul studiu, constituie doar o premiză pentru viitoarele cercetări ce vor fi efectuate în această regiune, aproape nestudiată din punct de vedere avifenologic.

BIBLIOGRAFIE

1. * * * Aquila, 1962—63, 160—161.
2. BĂCESCU M., şi col., Rev. Muz., IV, 1967, *2*, 193—203.
3. BELDI M., *Ismerjük meg a madarakat*, Bucureşti, 1962.
4. CĂTUNEANU I., *Ciorile şi celelalte corvidee*, Bucureşti 1962.
5. DEMENTIEV G. P. et col., *Ptiţi Sovetskogo Soiuza.*, Moskva, 1951—1954, I—IV.
6. DOMBROWSKI R. R., *Ornis Roumaniae.*, Bucarest, 1912.
7. KEVE A., *Nomenclator avium hungariae.*, Budapest, 1960.
8. KOVATS L., Rev. Muz., V, 1968, *1*, 55—56.
9. LINŢIA D., *Păsările din R.P.R.*, Bucureşti, I—III, 1946, 1954.
10. MĂTIEŞ M., KOHL I., St. şi cerc. de biol., Seria zool., XVII, 1965, 6.
11. * * * *Monografia geografică a R.P.R.*, Bucureşti, 1960, 637—720.
12. MUNTEANU D., An. st. Univ. „Al. Cuza", Iaşi, 1964, X, 130—132.
13. PAPADOPOL A., Trav. du Muz. d'hist. nat. „Gr. Antipa", 1960, II.
14. RADU D., Probl. de biol., 1962, 550—564.
15. RADU D., *Păsările din Carpaţi*, Bucureşti, 1967.
16. RANG C., St. şi Com., Bacău, 1968, I, 88.
17. ROSETTI-BĂLĂNESCU C., *Păsările vînătorului*, I., Edit. A.G.V.P.S., Bucureşti 1956.
18. RUDESCU L., *Migraţia păsărilor*, Bucureşti, 1958.
19. SLIWINSKI V., Zool. Polon., T. 2. Warszawa, 1938.
20. STRAUTMANN F. I., Ptiţî zapadnîh oblastei U.S.S.R., Lvov, 1963.
21. VESPREMEANU E., Com. de zool., S.S.N.G., 1965, 106.
22. * * * Vîn. şi pesc. sp., I—XX, 1948—1968.

RECHERCHES AVIPHÉNOLOGIQUES LE LONG DES BASSINS MOYEN ET SUPÉRIEUR DE L'ARGEŞ, DANS LA PÉRIODE 1 JANVIER — 31 MAI 1968

RÉSUMÉ

L'auteur présente une étude détaillée concernant la migration pendant le printemps de l'année 1968, le long des bassins moyen et supérieur de l'Argeş.

Sur la foi d'une ample documentation bibliographique, on démontre que pareilles études, concernant surtout la région en cause, n'on pas encore été rédigées.

Il s'agit surtout d'une analyse minutieuse du déroulement de la migration pré-hivernale, portant sur un nombre de 53 espèces ou sous-espèces d'oiseaux, tout comme d'une comparaison établie avec certaines données strictement spécifiques de la littérature scientifique, concernant les régions de notre pays, le pays tout entier et même le Sud-Est de l'Europe.

A cette occasion, on relève certains phénomènes aviphénologiques plus précoces *(Charadrius dubius, Turdus philomelos)*. On confirme en même temps l'existence de deux directions de migration, à savoir, l'une le long de l'Argeş, vers le col de l'Olt et l'autre le long des rivières Rîul Doamnei — Rîul Tîrgului, vers le col de Bran.

On établit de même, le degré dans lequel la barrière des monts Făgăraş-Iezer freine la migration pré-hivernale.

INGINERUL GEOLOG MATEI DRĂGHICEANU (1844—1939)

Prof. dr. docent M. ILIE

Timp de 50 de ani a trăit în orașul Cîmpulung primul nostru inginer geolog M. Drăghiceanu, care și-a scris aici valoroasele sale idei avansate în domeniul tectonicei și al seismologiei. După încheierea activității oficiale s-a retras în acest oraș, unde și-a construit locuința și și-a săpat galeria de mină, care i-a primit trupul pentru odihna de totdeauna. Din pridvorul locuinței privea orașul strîns în găvanul larg, avînd casele învăluite în draniță, ceardacurile înălțate și pivnițele zăbrelite. Muscelele, cu mozaicul smălțuit al fînețelor și livezile în culori primenite după anotimpuri, aveau liniile domoale și aducătoare de liniște. I-a plăcut climatul blînd, lumina florilor și verdeața Cîmpulungului. Natura i-a fost bucuria vieții ; timp îndelungat a stat în preajma ei, atît în vremea activității oficiale, cît și în anii de retragere. Trăind sub limpezimea cerului și ondulațiile molatice ale muscelelor Argeșului, a rămas activ pe tărîm științific, timp îndelungat.

Fiind unul dintre precursorii geologiei românești, a luptat stăruitor înfruntînd oamenii și împrejurările neprielnice. Cărturar adîncit în studii și cercetări, poseda cunoștințe vaste din domeniul geologiei miniere. Activitatea sa s-a desfășurat pe o lungă perioadă de timp în domeniul științei și al aplicațiilor ei practice.

A fost un cercetător dîrz ; obstacolele nu i-au fărămițat entuziasmul iar optimismul l-a călăuzit tot timpul vieții. Inteligența sa vie s-a îmbinat temeinic și durabil cu munca metodică iar pasiunea din tinerețe a păstrat-o pînă la adînci bătrînețe. A înfruntat împrejurările luptînd stăruitor cu indiferența din jur și cu piedicile oficiale. În liniștea refugiului de la Cîmpulung se așează pe lucrări științifice de permanentă actualitate, avînd încredere nestrămutată în ideile sale avansate. Omul de luptă devine în ultimele decade ale vieții, omul de creație științifică.

A văzut lumina zilelor la 15 mai 1844 în orașul Tîrgoviște, vechea capitală a Țării Românești, cu prețioase mărturii istorice. Tatăl său Mihail Drăghiceanu deprinsese învățătura aleasă de la marele dascăl Gheorghe Lazăr din Avrig și avusese coleg pe Ion Eliade Rădulescu.

Matei Drăghiceanu după terminarea școlii primare la Tîrgoviște, pleacă la București pentru a urma cursurile la Colegiul Sf. Sava. Studiile liceale și universitare s-au împletit cu ocuparea de funcții diferite ; la 16 ani a fost contabil iar la 20 de ani profesor de liceu. Între anii 1864—1867 urmează Facultatea de Științe a Universității București, nou înființată. Gr. Ștefănescu, aflat în primii ani de profesorat, l-a îndrumat în domeniul științei pămîntului. M. Drăghiceanu face parte din prima serie de licențiați ai Facultății de Științe și în toamna anului 1867 părăsește locul de profesor de la Sf. Sava și pleacă la Paris, unde frecventează Școala de Mine (1867—1871). Devenit inginer de mine se înapoiază în țară și este angajat de către serviciul salinelor, care-l repartizează la Ocnele Mari, unde se aflau singurele lucrări miniere de atunci. Iscusința arătată cu ocazia săpării unui puț în masivul de sare, face să fie consultat în problema concesionării, exploatării și vînzării sării unei asociații străine. Încercarea de înstrăinare a uneia din avuțiile principale ale țării îl determină pe M. Drăghiceanu să arate situația reală a salinelor și să pledeze cu succes pentru păstrarea bunurilor subsolului.

În anul 1874 a fost numit inspector al salinelor. Vizitînd exploatările de la Tg. Ocna, Doftana și Slănic-Prahova a descoperit neorînduieli și fapte necinstite ; a organizat corpul de control punînd capăt abuzurilor. În urma documentării asupra exploatării moderne a salinelor din țările vecine (1875) este însărcinat cu redactarea proiectului-lege pentru reorganizarea salinelor, în care prevede modul de exploatare, condițiile tehnico-administrative și problema economico-comercială a sării. Între anii 1880—1885 conduce Direcția minelor de Stat, arătînd pricepere și interes pentru lucrările de punere în valoare a bunurilor subsolului. Nu se mulțumește cu lucrări de birou, rapoarte periodice sau date statistice ci, energia și cunoștințele sale îl conduc la cercetarea terenului și la soluții practice. Activitatea sa teoretică și practică s-a desfășurat la început în domeniul hidrologiei, al salinelor și al minelor de cărbuni. Prin munca depusă și scrierile sale M. Drăghiceanu s-a înscris în istoria științei românești ca primul inginer-geolog. Ca director al minelor statului a pus în valoare zăcămintele de lignit, necesare căilor ferate și a studiat posibilitățile de hidratare a cărbunelui și de ameliorare a arderii, în vederea utilizării ca combustibil în transportul pe căile ferate. Datorită lui a fost folosit lignitul autohton în locul cărbunilor importați la începutul industriei noastre miniere.

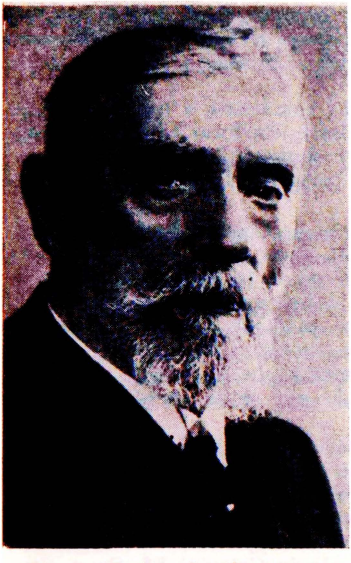

Fig. 1 — Inginerul geolog Matei Drăghiceanu

Între anii 1895—1913, M. Drăghiceanu s-a ocupat cu probleme de hidrologie, contribuind la alimentarea cu apă a orașelor din Oltenia (Craiova) și Muntenia (București, Ploiești, Sinaia, Cîmpulung). În legătură cu sondajele de la

Chiajna și Joița, destinate să alimenteze cu apă orașul București, a arătat că debitul necesar nu poate fi obținut prin puțuri arteziene ci, trebuie identificată o nouă pînză acviferă. Studiile hidrologice din regiunea Craiova (1905) le-a realizat cu ocazia săpării forajului de la Gioroc. În anul 1910 a publicat articolul „Considerații hidrologice asupra bazinului acvifer subteran de la Ploiești" în care a prezentat bazinul artezian de la Pucheni și a interpretat datele de sondaje de la Crîngul lui Bot.

Din seria lucrărilor hidrologice face parte și raportul asupra canalului Sf. Gheorghe de la Giurgiu, din cauza săpării căruia curentul apelor Dunării a fost deplasat spre țărmul drept înnisipînd astfel portul românesc Smîrdan. Arătînd greșelile tehnice de extracție, M. Drăghiceanu a propus desfundarea canalului și construirea portului Ramadan.

Ca cetățean al orașului Cîmpulung s-a ocupat de buna alimentare cu apă a orașului. Izvoarele captate la poalele muntelui Mateiaș se aflau în condiții sanitare precare ; natura calcaroasă și lipsa unui sol gros și al pădurii făceau ca apele să fie contaminate. Acest fapt sesizat de M. Drăghiceanu a provocat alcătuirea unei comisii de anchetă, care găsind îndreptățite observațiile sale a recomandat măsurile de evitarea contaminării.

De asemenea s-a ocupat de vechea carieră de calcar de la Albești, sfătuind localnicii să execute exploatarea la zi în mod rațional. Dintre oamenii îndemînatici formează pietrari, meșteri ai înfloriturilor după modelul troițelor, care însemnau de cîteva veacuri, răspîntia drumurilor.

Tot din Cîmpulung a plecat, după primul război mondial (1922—1925) să studieze mineralizațiile din Munții Apuseni. În preajma celor 80 de ani ai săi cercetează regiunile aurifere Zlatna, Bucium, Roșia Montană și Brad. Cu această ocazie a precizat următoarele privitor la originea filoanelor aurifere „Toate zăcămintele metalifere ce am vizitat depind de nașterea sau originea lor, din aceeași magmă andezitică. Aceasta ca și filoanele metalifere care o pătrund sau îi sînt învecinate, străbate deopotrivă șisturi argiloase, gresii, calcare și roci eruptive, încît aurul își are sediul în fiecare din aceste terenuri fără a da preferință uneia sau alteia. Din punct de vedere tectonic, am putea spune că în urma mișcărilor orogenice masele noi eruptive, în special andezitele, au putut crăpa prin răcire. Sedimentele, ca de pildă șisturile argiloase, au dat loc — prin cutările puternice care s-au produs în anticlinalele lor — la crăpături. În ambele cazuri s-a produs și procesul vulcanic de umplere a acestor crăpături, proces al cărui termen final au fost apele termale care au caolinizat rocile eruptive și au produs spălături în filoane avînd de rezultat concentrarea aurului în anumite regiuni"

La Cîmpulung și-a așternut întregul fir al creației științifice, timp de 3—4 decenii. Aici și-a scris partea principală a operei sale, desprinsă din experiența-i îndelungată. Manuscrisele sale cu reveniri dese dovedesc răbdare și grijă pentru lucrul scris. Ca să definitiveze comunicările și studiile revenea continuu asupra primei forme ; paginile erau acoperite de ștersături, adaosuri și de o rețea de linii care indicau noua orînduire a gîndurilor. În vorbire ca și în scris, nu căuta expresiile meșteșugite ci, rîndurile menite tiparului se înșirau simplu, ca o poveste a faptelor observate. A strecurat uneori descrierea frumuseților naturii, învăluind în emoţie şi căldură locuri şi oameni. Admira netezimea plaiurilor şi covorul fîneţelor înflorite.

Între anii 1923—1930, M. Drăghiceanu prezintă în şedinţele ştiinţifice ţinute la Institutul Geologic, condus de L. Mrazec, o serie de conferinţe cu conţinut arhitectonic. Prima comunicare din aceste lucrări este intitulată „Tectonica Transilvaniei. Partea I, Liniile directive ale Bazinului Transilvaniei" Ea cuprinde observaţiile făcute cu ocazia cercetărilor din vara anului 1922, cînd a vizitat bazinul Transilvaniei şi anume regiunile Sărmăşel, Sărmaş şi Bazna. Sînt descrise faliile limitrofe ale bazinului, a căror existenţă este întemeiată pe apariţiile vulcanice şi pe marginile rectiliniare ale munţilor înconjurători. În jurul bazinului transilvan a identificat linia tectonică Ciucea—Baia Mare, ruptura Sighet—Rodna, falia Hărghitei, falia Oltului şi linia de ruptură şi scufundare Turda—Geoagiu Băi. Arhitectura interioară a acestui bazin este prezentată într-o formă valabilă şi astăzi : „La ţărmurile bazinului aceste anticlinale sînt foarte ridicate şi se află strînse între dînsele, pe cînd în interiorul bazinului sînt mai aplanate şi mai departe unele de altele, ceea ce dovedeşte că erupţia rocilor eruptive tinere a jucat un rol în strînsoarea cutelor marginale. În aceste anticlinale se observă gama tuturor accidentelor tectonice, discordanţe, răsturnări, falii şi cute diapire, care însoţesc ivirea masivelor de sare şi dau ieşire gazului metan. Sondajele au arătat că în adîncime stratele sînt mai ridicate ca la suprafaţă. Către marginea de nord a bazinului cutele se încovoaie urmînd direcţia tufurilor dacitice. Axele anticlinalelor se ondulează şi în direcţie verticală, formînd prin aceasta în cursul lor domuri. Din acestea s-au constatat 36. S-a observat că gaze mai abundente se obţin prin sonde numai acolo unde anticlinalele se lăţesc şi formează domuri cu înclinări lente".

În aprilie 1924, M. Drăghiceanu prezintă tot la Institutul Geologic liniile tectonice din munţii Bihor şi Codru în legătură cu cele din bazinul transilvan şi descrie totodată bogatele mineralizaţii auro-argentifere din Munţii Apuseni. După orientarea filoanelor metalifere şi a apelor termale a identificat un sistem ortogonal de falii, care împrumută masivului muntos o structură în mozaic. Direcţia faliilor principale este NV-SE şi ele se succed astfel de la vest către est linia termală, linia manganiferă, linia auriferă şi linia aluminiferă.

În noiembrie 1925 a încheiat seria de comunicări privind tectonica Transilvaniei prin descrierea liniilor rupturale din munţii Metaliferi şi munţii Bihor, care alcătuiesc un sistem de falii ortogonale orientate N-SE şi NE-SV. A stabilit legătura dintre faliile Munţilor Apuseni şi originea filoanelor metalifere şi dintre acestea şi orientarea orografică, observînd că „Direcţia filoanelor este în strînsă legătură cu liniile tectonice sau cu cutele stratificaţiunilor sedimentare, astfel că filoanele trebuie considerate ca adevărate crăpături tectonice care, ca şi rocile terţiare, au luat parte la mişcările orogenice ale coajei globului". Ţinînd seama de situaţia filoanelor metalifere a identificat 15 linii zonale orientate NV-SE.

În comunicarea din decembrie 1923, M. Drăghiceanu a expus observaţiile sale la prima hartă tectonică a României, întocmită de L. Mrazec şi I. P. Voiteşti. Din conţinutul acestei comunicări aflăm despre următoarele linii tectonice identificate anterior de M. Drăghiceanu și care se mențin în actualitate linia Focșani-Galați-Tulcea, linia radială a Dîmboviței, falia limitrofă a munților Getici și falia Dunării. Despre această ultimă linie tectonică precizează că nu se prezintă simplă și continuă în lungul Dunării ci, are complicații la Turnu Severin, se dublează la Giurgiu (Drăghiceanu-Cobîlcescu) și se continuă în Dobrogea de Sud.

M. Drăghiceanu ocupîndu-se cu unitățile geologice precarpatice și-a expus părerile în anul 1922 asupra structurii geologice a Cîmpiei Române, a Colinelor getice și Podișul Moldovei. Cîmpia Română delimitată prin linii tectonice, este prezentată cu o structură complexă, așa cum a fost determinată recent prin sondaje de mare adîncime și cercetări geofizice și geochimice. Imaginea arhitectonică a fundamentului este redată într-o formă surprinzătoare, pentru cunoștințele de acum aproape 50 de ani „acolo unde este o scufundare (cum este Cîmpia Română) se observă o rețea de crăpături periferice și radiale cu un complex de falii, poduri, sau cum le numim noi, noduri de falii, domuri ca cele ce constituiesc dealurile rămase nescufundate în șesul de la nordul Ploieștilor și ca așa-zisul Pinten de Văleni din Subcarpați, trepte de denivelare ca cele ale teraselor din falia subcarpatică sau cele din cîmpie și cred că n-ar greși cînd aș zice ca acele ce se observă luînd parte la structura Carpaților meridionali, cum și gropi secundare sau ochiuri...".

Descifrînd structura unităților precarpatice a explicat relațiile dintre accidentele tectonice, rețeaua hidrografică și apele subterane folosind astfel noi elemente la descifrarea structurilor ascunse. Comunicările prezentate de M. Drăghiceanu la Institutul Geologic au condus la ansamblul structural al unităților noastre geologice privit prin prisma tectonicei disjunctive bazată pe aparatele vulcanice, filoanele metalifere, apele termale, rețeaua hidrografică și liniile seismice. A susținut cu convingere ideea pînzelor tectonice în Carpați, în perioada 1925—1938 cînd șariajele erau combătute de stratigrafi.

O altă problemă importantă de geologie dinamică, strîns legată de tectonică, care a format preocuparea de lungă durată a lui M. Drăghiceanu, este seismologia. La Cîmpulung a observat cutremurul de pămînt din anul 1913 despre care a scris următoarele „acest cutremur a produs dezastre mari la Gorna-Oravița (Tîrnova) a dărîmat peste 3000 de case și 5 biserici, a cuprins de asemenea și Carpații noștri la Curtea de Argeș, Cîmpulung, Focșani, Galați. La Cîmpulung a fost așa de puternic încît a răsucit la 15° o coloană de stejar de 4 metri înălțime și 30 cm în diametru, pe veranda casei mele. În biroul unde mă aflam, ferestrele bibliotecii au crăpat".

Observațiile personale și materialul bibliografic aflat în biblioteca sa, îl ajută să redacteze la o vîrstă înaintată lucrarea sa de sinteză „Eur—Asia" (1937). Spirit multilateral, a înțeles stilul casant și plicativ și l-a folosit la explicarea cutremurelor de pămînt. A susținut teoria tectonică a seismelor precizînd că „liniile seismice pe care le-am trasat pe trei hărți și care unesc epicentrele seismelor celor mai frecvente și cele mai intense care au tulburat Eur—Asia, nu sînt decît liniile structurale ale catenelor muntoase"

Din corelarea datelor tectonice şi seismice a constat evoluţia epicentrelor şi a precizat că fenomenele seismice se pot prevedea cînd sînt examinate în toată complexitatea determinantă. Astfel urmărind evoluţia epicentrală a observat o deplasare spre vest a cutremurului din anul 1913, amintit mai sus, precizînd următoarele: „în anii următori epicentrul şi-a continuat mersul spre vest, localizîndu-se în 1920 la Băile Herculane pe linia termală Cerna, precedînd seismele care au avut loc în 1922 în Serbia, seisme devenite dezastruoase în 1923 şi care au durat pînă în 1925. De data aceasta epicentrul a migrat de la Băile Herculane spre sud, — pe aceeaşi linie termală a Cernei — linie stabilită în 1896... Epicentrul a parcurs întreg masivul muntos al Serbiei, urmînd linia cuprinsă între Morava şi Timoc".

Previziunea cutremurelor are ca bază jocul compartimentelor din soclul cristalin al Carpaţilor, atribuite catenei hercinice. Constatînd legătura dintre soclul hercinic şi mişcările seismice a studiat arhitectura orogenului hercinic. Liniile tectonice directive ale zonelor cutate l-au condus la părerea că liniile de mare seismicitate se suprapun bazinelor salifere şi carbonifere. Astfel linia seismică Harghita străbate zona miocenă cu masivele de sare de la Jimbor—Sovata—Bistriţa—Rona-Sighet; linia seismică Moldova Nouă—Anina este legată de bazine carbonifere iar epicentrele din Carpaţii orientali urmăresc zona cutelor diapire. Aceste constatări făcute în Carpaţii români au fost extinse asupra întregului lanţ alpino-himalaian.

Matei Drăghiceanu a prezentat un număr apreciabil de comunicări şi lecţii publice în faţa auditorului de la Societatea de Geografie, Ateneul Român şi Institutul Geologic. Vorbea rar, cu pasiune şi expunea impresii pitoreşti culese din cercetarea munţilor şi colinelor; deobicei citea, evitînd improvizaţiile. Cînd amintea de strîmbătăţi sociale vorbirea i se trunchia, cuvîntul cădea precipitat şi o mînie îl cuprindea în faţa nepriceperii şi necinstei în grija bunului public.

La Societatea de Geografie a ţinut o serie de conferinţe între anii 1876—1910, expunînd fapte rezultate din experienţa proprie şi pe care le-a lăsat imprimate. Două din aceste conferinţe se referă la bogăţiile subsolului în prima sînt descrise zăcămintele de ozocherită (1876) iar în a doua situaţia cărbunilor de la Bahna. Tot la Societatea de Geografie a vorbit despre rolul geologiei în minerit (1889), în hidrologie (1895), în lucrările publice (1898) şi agricultură (1916). Ca membru fondator al Ateneului Român a ţinut în anul 1875 trei conferinţe expunînd probleme privind drumurile de fier cu aburi, geologia şi agricultura, arta militară şi economia politică precum şi despre minele auroargentifere.

La cei 125 de ani de la naşterea sa, Matei Drăghiceanu, primul nostru inginer-geolog ne apare stăpînit de un optimism, care îl întinerea şi-i răsfrîngea pe figură reflexe luminoase, şi avînd toată încrederea în puterea minţii, care nu l-a părăsit nici în a zecea decadă a vieţii. Stăpîn pe pregătirea profesională, nelăsîndu-se atras de succese de moment, viaţa nu i s-a desfăşurat monoton ci şi-a păstrat permanent puterea de muncă şi firea febrilă. Retras pe muscelele Cîmpulungului, făcînd numai drumuri cu popas la timpuri măsurate, cărturarul îndreptat spre ştiinţa geologică şi minerit şi-a păstrat pînă la adînci bătrîneţe frînele judecăţii şi puterea de muncă. În opera sa se oglindesc realităţile timpului, iar cunoştinţele sale temeinice aplicate în domeniul geologiei practice au avut ca rezultat identificarea zăcămintelor de substanţe minerale utile şi iniţierea primelor lucrări de explorare şi exploatare a bogăţiilor subsolului.

L'INGÉNIEUR GÉOLOGUE MATEI DRĂGHICEANU (1844—1939)

RÉSUMÉ

Matei Drăghiceanu (1844—1939), le premier ingénieur-géologue roumain, a été Directeur et Professeur à l'École de Mines de Bucarest et Directeur à la Direction de Mines. Il s'est occupé avec des exploitations de charbons et du sel, avec des problèmes de hidrologie, de Séismologie et de la tectonique des Carpates roumaines.

ISTORIE

UN TEZAUR DE PODOABE DACICE DE ARGINT ŞI DE MONEDE ROMANE REPUBLICANE DESCOPERIT ÎN MUNTENIA (Tezaurul de la Rociu, judeţul Argeş)

V. TEODORESCU, I. RIZEA şi V. DUPOI

În primăvara anului 1964, cu prilejul desfundării terenului pentru plantarea viţei de vie, în punctul „Măgura" situat la circa 800 m SV de satul Gliganul de Jos, comuna Rociu, judeţul Argeş, s-a descoperit un tezaur de argint care, a intrat în colecţiile Muzeului Judeţean Argeş.

Informaţiile vagi, pe care le-am primit în legătură cu descoperirea obiectelor şi mai cu seamă împrejurarea că nu s-au putut întreprinde încă cercetări atente la faţa locului, ne silesc ca în cele ce urmează să facem o prezentare preliminară a tezaurului, în corelaţie cu alte piese de acest gen aflate în Dacia, urmînd ca cu alt prilej să prezentăm un studiu complet asupra acestei importante descoperiri.

În componenţa lui actuală tezaurul este format din următoarele piese de argint

1. Două brăţări plurispiralice, fragmentare, cu capetele lăţite în formă de palmete şi terminate cu protome de şarpe.
2. O brăţară fragmentară lucrată din patru fire de sîrmă în torsadă, cu unul din capetele păstrate în formă de con.
3. Trei cercei de tîmplă cu capetele deschise, unul ascuţit, iar celelalte îngroşate.
4. Un cercel de tîmplă cu capetele petrecute şi înfăşurate.
5. O fibulă fragmentară în formă de scut, frumos decorată.
6. O piesă *saltaleone* dintr-un fir faţetat, cu capetele ascuţite.
7. Unsprezece denari republicani.

Inventarul tezaurului mai cuprinde două piese de cupru şi anume : o verigă mică îngroşată din care s-au păstrat două fragmente şi o verigă ceva mai mare întreagă.

Monedele din tezaur se înşirue pe o perioadă cuprinsă între 150 î.e.n. şi 81 î.e.n. [1], după cum urmează :

1. Marcus Fannius, 150—125 î.e.n.
2. Anonimă, aceiaşi dată.
3. Lucius Minucius, 124—103 î.e.n.

---

[1] H. A. Gruber, *Coins of the Roman Republic in the British Museum*, London, 1910.

4. C. Cassius Longinius, aceiaşi dată.
5. Q. Curtius şi M. Iunius Silanus, aceiaşi dată.
6. Marcus Cipius M. f., 99—94 î.e.n.
7. L. Memmius Galeria 90 î.e.n.
8. L. Thorius Balbus aceiaşi dată.
9. C. Vibius Pansa, 87 î.e.n.
10. L. Iulius Bursia, 85 î.e.n.
11. C. Naevius Barbus, 81 î.e.n.

Precizăm că toate obiectele de podoabă pe care le conţine tezaurul fac parte din inventarul obişnuit al tezaurelor de argint dacice. De asemenea, monedele romane republicane apar şi ele în numeroase descoperiri de acest fel din Dacia.

Brăţări spiralice cu capetele lăţite, decorate pe partea exterioară cu un şir de palmete şi terminate cu cap de şarpe stilizat, ca la Rociu (fig. 1 a, b) au mai fost găsite pe pămîntul Daciei la Aiud[2], Cerbăl[3], Dîrloş[4] Hetur[5], Oradea[6], Seneruş[7], Vaidei[8], Cojocna[9], Feldioara[10], Orăştie[11], Slimnic[12], Peteni[13], Herăstrău[14], Coada Malului[15], Bălăneşti[16] şi altele.

În ceea ce priveşte repartizarea lor geografică, de remarcat este faptul că circa 17 descoperiri în care apar asemenea brăţări se află pe teritoriul Transilvaniei, desigur, stînd în legătură cu existenţa argintului acolo, şi 4 dincoace de Carpaţi, începînd cu centrul Munteniei, pînă la Olt.

Plecînd de la elementul plurispiralic, Vasile Pîrvan urmărea, pe bună dreptate, rădăcinile acestui tip de brăţară pînă în epoca bronzului. Turtirea capetelor şi împodobirea lor cu palmete prin presare, învăţatul român le socotea ca un produs nou, aparţinînd meşterilor argintari daci, care, chiar dacă au preluat unele elemente greco-scitice, cum sînt ornamentul foliolat şi motivul zoomorf al capului de şarpe, le-au adaptat gustului vremii lor[17].

Masivitatea acestor brăţări, inclusiv a celor descoperite la Rociu, care, cu toată execuţia lor artistică, lasă totuşi o notă barbară ; frecvenţa lor în tezaurele din Dacia, şi în special din Transilvania — bogată

---

[2] V. Pîrvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Buc. 1926, p. 544.

[3] *Ibidem*, p. 549.

[4] *Ibidem*, p. 548, fig. 384.

[5] *Ibidem*, fig. 383.

[6] *Ibidem*, fig. 371.

[7] *Ibidem*, p. 547—548.

[8] *Ibidem*.

[9] D. Popescu, *Objets de parure geto-dace en argent*, în *Dacia* VII—VIII/1945—1947, p. fig. 9/1,3 ; 11/2—4.

[10] *Ibidem*, p. 199.

[11] *Ibidem*, p. 200.

[12] *Ibidem*, p. 201.

[13] Szekely Zoltan, *Noi tezaure dacice descoperite în sud-estul Transilvaniei*, în *S.C.I.V.*, 1/1965, p. 58 şi urm ; fig. 6, 1—3.

[14] D. Popescu, *Nouveaux trésors géto-dace en argent. Trésor de Herăstrău*, în *Dacia* XI—XII/1945—1947, p. 35—41.

[15] D. Popescu, *Noi consideraţii asupra prelucrării argintului în Dacia*, în *Studii şi referate privind Istoria Romîniei*, partea I-a, Buc. 1954, p. 92, fig. 1, 6 a, 6 b ; 2,2.

[16] Eugenia Popescu, în *Revista Muzeelor*, An. II/1965, Număr special.

[17] V. Pîrvan, op. cit., p. 547.

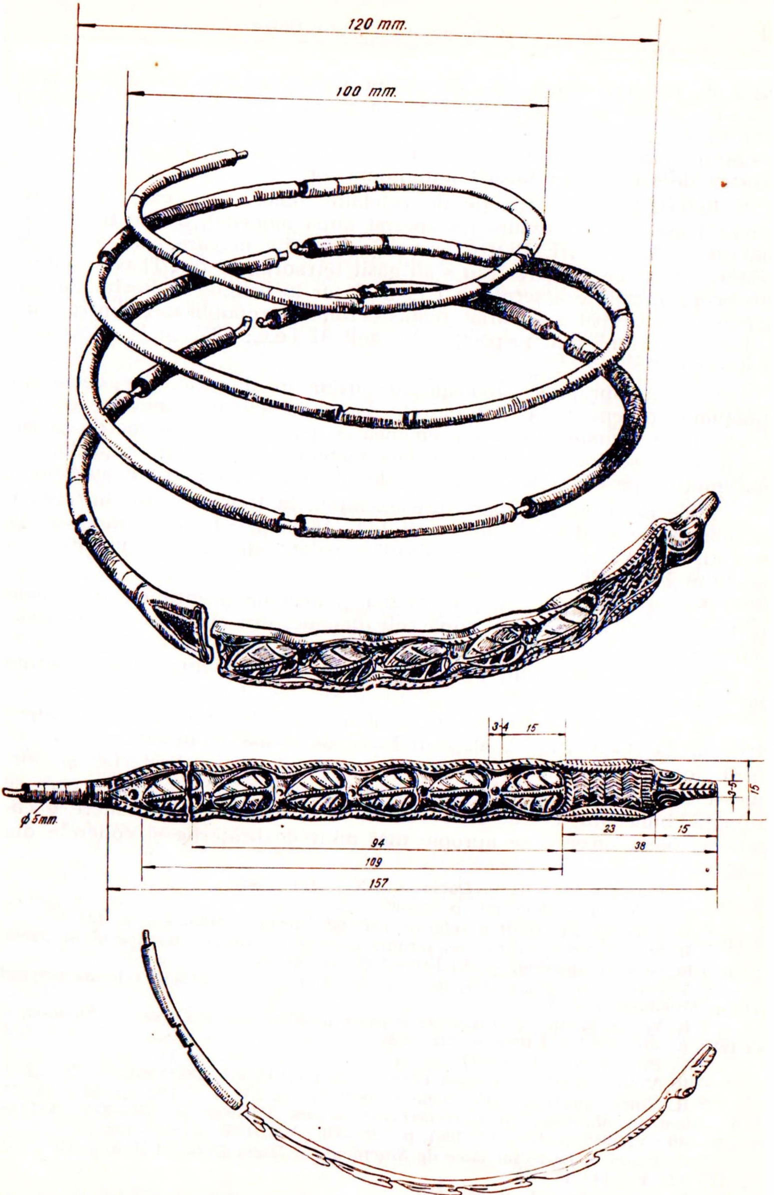
120 mm.
100 mm.
3
4
15
ϕ 5mm.
3-5
15
23
15
38
94
109
157

Fig. 1 a, b — **Brățară plurispiralică fragmentară cu capetele lățite în formă de palmete, terminate cu protomă de șarpe.**

sursă de materie primă care presupune existenţa unor ateliere de prelucrare ; asemănarea aproape pînă la identitate între ele ; procedeul tehnico-artistic de îmbinare a elementelor mai vechi cu cele noi, care a dat de fapt originalitate stilistică acestor podoabe din Dacia ; toate acestea dovedesc fără tăgadă autohtonia lor.

Judecîndu-le în funcţie de celelalte obiecte cu care se găsesc deobicei asociate în tezaure (în special după monede), aceste brăţări se datează în Laténe III. Dintre tezaurele amintite în care apar astfel de brăţări, în cel de la Herăstrău s-au găsit tetradrahme din Thasos, datînd din prima jumătate a secolului I î.e.n. [18], iar în cele de la Rociu, Peteni, Senereuş şi Cerbăl s-au aflat monede romane republicane, dintre care ultimele emisiuni sînt, respectiv, din anii 81 î.e.n., 68 î.e.n. [19], 44 î.e.n. [20] şi 43 î.e.n. [21].

O serie apropiată tipologic brăţărilor în discuţie, dar deosebită funcţional, o reprezintă în tezaurele dacice inelele plurispiralice cu capetele lăţite. Ornamentate de asemenea cu palmete şi protome de şarpe, aceste inele se încadrează în aceiaşi manieră stilistică a brăţărilor cu mai multe spirale şi se leagă tot de atelierele argintarilor autohtoni.

Inele de acest tip apar, spre exemplu, la Remetea, într-un tezaur cu monede ce se datează între anii 144—16 î.e.n. [22] şi în aşezarea de la Popeşti, în zona locuinţei cu absidă „palat" din prima jumătate a secolului I î.e.n. [23].

Palmetele caracteristice brăţărilor şi inelelor se întîlnesc pe cupele de lut geto-dacice, imitate după cele deliene, din staţiunile de la Crăsani[24], Poiana [25] şi Popeşti, datate stratigrafic în secolele II—I î.e.n. [26], ca şi pe cupele de argint din tezaurul de la Sîncrăeni, datat în prima parte a secolului I î.e.n. [27].

În ceea ce priveşte cel de al doilea tip de brăţară din descoperirile de la Rociu (fig. 2, a), prin firele de sîrmă în torsadă — ca element local tradiţional [28] îşi găseşte analogii şi în brăţările şi torques-urile de acest fel din unele tezaure transilvănene, printre care se numără, bunăoară, cel de la Cerbăl [29]. Prin sistemul de prindere a capetelor, piesa noastră se apropie mai mult de brăţările şi colierele din tezaurul de la Sărăcsău, datat în epoca lui Burebista[30]; acestea deşi de alt tip, au şi ele capetele terminate în cîte un buton conic[31].

---

[18] D. Popescu, loc. cit., în *Dacia,* XI—XII/1945—1947.

[19] Szekely Zoltan, *lucr. cit.*, p. 62—63.

[20] D. Popescu, în *Studii şi referate privind Istoria României,* I, p. 102.

[21] B. Mitrea, *Notă asupra unor tezaure de monede romane descoperite în Dacia,* în *Revista Istorică Română,* V—VI/1935—1936, p. 291.

[22] V Pîrvan, op. cit., p. 557, fig. 372 ; D. Popescu, în *Studii şi referate privind Istoria României,* I, p. 103.

[23] R. Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti,* în *Materiale şi Cercetări arheologice,* VI/1959, p. 307—308 ; VII/1961, p. 321—338.

[24] V. Pîrvan, op. cit., p. 547.

[25] R. Vulpe, *Şantierul Poiana (Tecuci)* în *S.C.I.V.* III, 1952, p. 252, fig. 22, 1.

[26] R. Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti,* în *S.C.I.V.* 1—2/1955, p. 252, fig. 15, 6—7 ; idem în *Materiale şi Cercetări arheologice* III/1957, p. 231—234 ; V/1959, p. 339—349 ; VI/1959, p. 307 ; VII/1961, p. 321—338 ; VIII/1962, p. 457—459.

[27] D. Popescu, *Le trésor dace de Sîncrăeni,* în *Dacia* (N.S.) II/1958, p. 157—206, fig. 11 ; 12 ; 13 ; 14 ; 15 ; 16.

[28] V. Pîrvan, op. cit., p. 540, 550.

[29] *Ibidem,* p. 539, fig. 373, 3, 4, 6 şi fig. 379.

Butonul conic se întîlneşte şi la un cercel de tîmplă de la Rociu, alături de extremitatea opusă subţiată (fig. 2, b). La ceilalţi doi cercei de acelaşi tip, detaliul conic este redat mai schematic printr-o simplă îngroşare.

Cercei (sau inele de tîmplă) cu corpul mai mult sau mai puţin asemănător pieselor din tezaurul nostru, lucraţi din aur sau bronz şi avînd capetele terminate conic, se cunosc încă din Hallstatt, aflîndu-se în mormintele „scitice" din Transilvania, la Aiud[32], Blaj, Tîrgul Mureş[33], Simeria[34], Chintău şi Teiuş[35] De asemenea, au mai fost găsiţi şi în cimitirul de la Ferigile, în grupa a II-a, de înmormîntări (secolul IV î.e.n.)[36], în cel de la Murighiol, datînd la sfîrşitul secolului IV şi începutul secolului III î.e.n.[37], în aşezarea de la Poiana[38] etc. În epoca Laténe, terminaţiile conice se întîlnesc frecvent şi la fibule, brăţări, colane, inele, zăbale.

Dorin Popescu pare să aibă dreptate cînd arată că tipul de podoabă în discuţie, deşi des întîlnit în epoca scitică, nu este de factură scitică, fiind cunoscut din Hallstatt-ul C în Austria de Jos, ca şi în regiunile ilirice, tot din prima epocă a fierului[39].

Inelul de tîmplă cu capete petrecute şi înfăşurate, avînd două spirale răsucite pe corp (fig. 2, c), asemănător prin acest sistem de prindere cu un tip de brăţară de sîrmă subţire, întîlnit şi în lumea galo-celtică[40], apare în diferite variante în tezaurele de la Remetea, Şeica Mică, Cerbăl, împreună cu monede romane, din care ultimele emisiuni sînt, respectiv, din anii 16 î.e.n.[41], 28 î.e.n.[42] şi 44 î.e.n.[43]. Astfel de inele se întîlnesc şi în aşezările geto-dacice de la Popeşti[44], Tinosul[45], Poiana[46],

---

[30] O. Floca, *Contribuţii la cunoaşterea tezaurelor de argint dacice*, Bucureşti, 1956, p. 16 şi urm.

[31] *Ibidem*, p. 12, fig. 8, 9, 10, 12 şi pl. XXVIII, 2, 3; XXX, 2.

[32] D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania*, în *Mat. şi Cercet. arh.*, II/1956, p. 225, fig. 138, 14.

[33] V. Pîrvan., op. cit., p. 444, fig. 241.

[34] M. Moga, *Noi descoperiri scitice*, în *Apulum Bul. Muz. Reg.* Alba Iulia, I, 1939—1942, p. 76—77, fig. 2, 2.

[35] K. Horedt, *Pătrunderea şi aşezarea slavilor în Transilvania*, în *S.C.I.V.* I/1950, p. 126.

[36] Al. Vulpe, *Săpăturile de la Costeşti-Ferigile (rn. Horezu, reg. Argeş)* în *Mat. şi Cercet. arh.*, VI/1959, p. 246 şi VII/1961, p. 221, fig. 4, 1.

[37] Ex. Bujor, *Săpăturile de salvare de la Murighiol (raion. Tulcea, regiunea Dobrogea)*, în *S.C.I.V.* 3—4/1955, p. 575, Pl. I, 1—2; şi în *Dacia*, (N.S.), II, p. 135, fig. 7, 15—17.

[38] R. Vulpe, *Activitatea şantierului arheologic Poiana (Tecuci)*, în *S.C.I.V* 1/1951, p. 208, fig. 25, 4.

[39] D. Popescu, în *Mat. şi Cercet. arh.*, II/1956, p. 226.

[40] Dechelette, *Manuel*, II3, p. 1228.

[41] Vezi nota 19.

[42] O. Floca, op. cit., p. 23.

[43] Vezi nota 18.

[44] R. Vulpe, *Mat. şi Cercet. arh.*, VI/1959, p. 318, fig. 12, 7.

[45] V Pîrvan, op. cit., p. 557, fig. 388.

[46] C Mătasă, M. Zamoşteanu şi I. Zamoşteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamţ*, în *Materiale şi Cercetări arheologice*, VII/1961, p. 342, fig. 3, 3.

Bîtca Doamnei[47], moda volutelor menţinîndu-se pînă tîrziu în secolul al III-lea e.n. la brăţările dacilor liberi, după cum se poate vedea, de pildă, din descoperirile de la Gabăra-Porceşti[48].

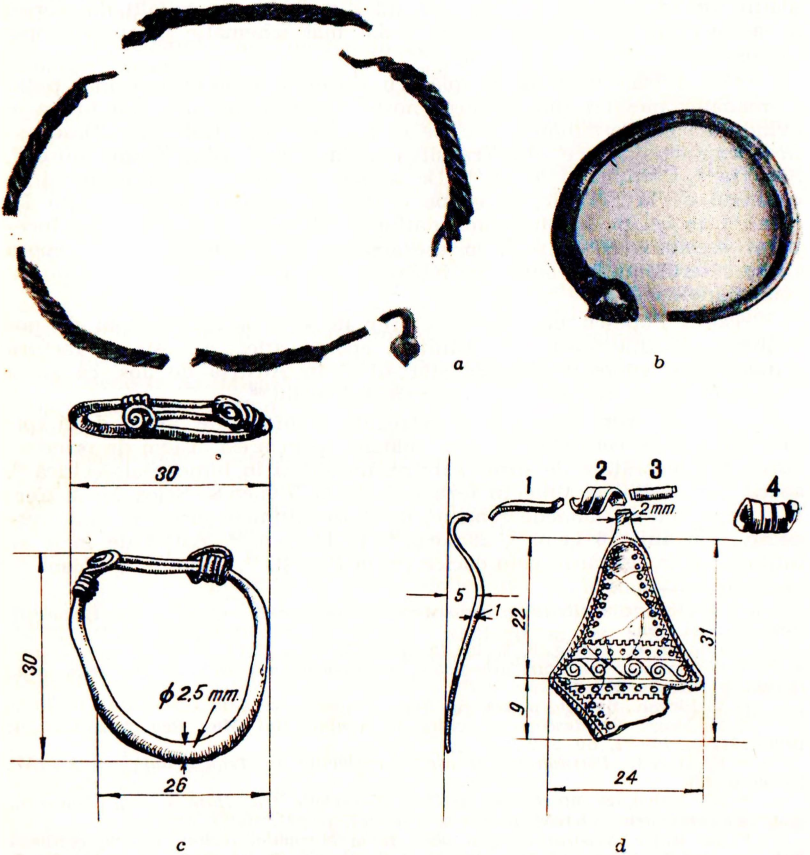

Fig. 2 — *a)* **Brăţară fragmentară lucrată din 4 fire de sîrmă în torsadă ;** *b)* **Cercel de tîmplă cu capetele deschise ;** *c)* **Cercel de tîmplă cu capetele petrecute şi înfăşurate ;** *d)* **Fibulă fragmentară în formă de scut.**

Varianta mai simplă, cea fără volute, a acestui tip de inele şi brăţări, se încadrează în acelaşi mare interval de timp.

În sfîrşit, fibula „cu scut" de felul celei de faţă (fig. 2, d) se întîlneşte în Dacia fie în descoperiri izolate, cum este bunăoară exemplarul de bronz de la Salcia (Oltenia)[49], fie în tezaure, ca la Cerbăl, Saieş[50], Sărăcsău[51], Merii Goala[52] etc., fie în aşezări cum este cazul la Poiana[53].

---

[47] R. Vulpe, în *S.C.I.V.*, III/1952, p. 205, fig. 23, 5.

[48] I. Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra-Porceşti (raion. Roman, reg. Bacău)* în *Materiale şi Cercetări arheologice*, VI/1959, p. 480, fig. 5, 1.

Referitor la originea acestei piese, V. Pîrvan o consideră descendentă „fibulei cu scut" din Hallstatt, numind-o „popular, dacică"[54], E. Patek[55] susţine originea ei grecească (ajunsă în Dacia prin intermediul Tracilor), iar Dorin Popescu, vorbind de tipul mai vechi întîlnit la noi, întrevede şi posibilitatea unei surse legate de spaţiile ilirice[56].

Desigur că în această privinţă trebuie să ţinem seama de tradiţia formei ce se întîlneşte pînă în epoca romană şi de elementele ei decorative, aflate şi pe un număr însemnat de alte obiecte descoperite pe teritoriul ţării noastre. De pildă cercurile simple ori concentrice punctate cu diferite combinaţii de linii se văd şi pe cingătoarele de bronz de la Guşteriţa[57] şi Pecica[58], pe o aplică de bronz de la Spălnaca[59], pe patru piese de harnaşament din acelaşi metal, ajurate, din necropola de la Balta Verde[60], pe o spadă de bronz de la Curteni[61], pe un obiect din os dintr-un cuptor dacic de la Oradea-Salca[92], pe pieptenii de os Laténe de la Mediaş, Ocna Sibiului[63] şi Poiana[64], pe un fragment de vas hallstattian de la Bita[65] şi pe două fragmente ceramice din aceiaşi epocă de la Căţelu Nou[66], pe imitaţiile de cupe deliene din aşezările geto-dacice de la Popeşti[67] şi Poiana[68], pe plăcile din tezaurul de la Poiana-Gorj[69], etc.

Avînd în vedere elementele mai vechi, chiar cu influenţe sudice sau sud-vestice şi faptul că această fibulă apare strîns legată de inventarul tezaurelor dacice din Laténe III, ea trebuie considerată un produs al atelierelor băştinaşe. Exemplarul nostru ca şi celelalte obiecte din tezaur, aparţine primei părţi a Laténului III.

---

[49] D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei,* 1939, p. 210.

[50] V. Pîrvan, op. cit., p. 553, fig. 391 şi pl. XXXVII, fig. 2 ; pl. 37, 4—8.

[51] O. Floca, op. cit., p. 15, fig. 7.

[52] D. Popescu, în *Dacia,* VII—VIII/1937—1940, p. 186—187, fig. 3, 5 şi fig. 5.

[53] R. Vulpe, în *S.C.I.V.*, 1/1951, p. 210, fig. 26, 1—2.

[54] V. Pîrvan, op. cit., p. 553.

[55] E. Patek, *Antiquitas Hungarica,* 1948, p. 86 şi urm.

[56] D. Popescu, în *Dacia,* XI—XII/1945—1947, p. 60 şi în *Studii şi referate privind Istoria României,* I, p. 90.

[57] V. Pîrvan, *Dacia,* ed. III-a, 1958, p. 13, fig. 6.

[58] V. Pîrvan, *Getica,* p. 329, fig. 217.

[59] *Ibidem,* p. 316, fig. 205, 5.

[60] D. Berciu şi E. Comşa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde şi Gogoşu (1949 şi 1950),* în *Materiale şi Cercetări arheologice,* II/1956, p. 325, fig. 55, 1—2 şi 56, 2—3.

[61] Z. Szekely, *Contribuţii la cronologia bronzului în Transilvania,* în *S.C.I.V.*, 3—4/1955, p. 859, fig. 11.

[62] M. Rusu, V. Spoială, L. Galamb, *Săpăturile arheologice de la Oradea-Salca,* în *Materiale şi Cercetări arheologice,* VIII/1962, p. 162, fig. 5.

[63] V. Pîrvan, *Getica,* p. 529, fig. 365.

[64] R. Vulpe, în *S.C.I.V.*, III/1952, p. 204, fig. 19, 3.

[65] V. Pîrvan, *Getica,* p. 389, fig. 268.

[66] V. Leahu, *Cercetări arheologice de la Căţelu Nou,* în *Cercetări arheologice în Bucureşti,* II/1965 p. 65, fig. 44 ; I/1963, p. 29, fig. 12, 1.

[67] R. Vulpe, în *S.C.I.V.*, 1—2/1955, p. 252, fig. 15/5, 8.

[68] R. Vulpe, în *S.C.I.V.*, 1/1951, p. 195, fig. 17, 3.

[69] C. S. Nicolaescu-Plopşor, *Le trèsor dace de Poiana-Gorj, în Dacia,* VII—VIII/1937—1940, p. 206, fig. 3.

Precizările cronologice obţinute pe baza analogiilor cu alte tezaure sînt confirmate de elementul numismatic intern al tezaurului de la Rociu. Ultima monedă de aici datînd din anul 81 î.e.n. arată că tezaurul a fost îngropat la o dată ulterioară nu prea îndepărtată, poate în legătură cu evenimentele prin care Buerebista ajunge în fruntea getodacilor şi unifică teritoriile acestor triburi.

De altfel, aşa cum s-a observat mai de mult, seria monedelor tezaurizate din majoritatea tezaurelor din Dacia, se opreşte în secolul I î.e.n.[70].

Tezaurul de podoabe şi monede de la Rociu vine să completeze numărul descoperirilor de acest fel din Dacia şi să confirme unele observaţii ale cercetătorilor români, în legătură cu atribuirea etnică, cu datarea şi semnificaţia istorică.

O cercetare mai stăruitoare pe care urmează să o facem descoperirilor prezentate aici, ne va da putinţa unor observaţii şi a unor consideraţii de ordin istoric mai ample.

UN TRÉSOR COMPRENANT DES PIÈCES DE PARURE DACIQUES EN ARGENT ET DES MONNAIES ROMAINES RÉPUBLICAINES, DÉCOUVERT EN MUNTÉNIE (LE TRÉSOR DE ROCIU, DÉP. D'ARGEŞ)

RÉSUMÉ

L'étude porte sur la description d'un trésor comprenant des pièces de parure daciques et des monnaies romaines républicaines, trésor qui fut découvert, en 1964, dans la commune de Rociu, département d'Argeş.

Les auteurs ne peuvent pour l'instant préciser certaines particularités zonales afin d'individualiser ce trésor. Il s'agit plutôt d'un travail portant sur la datation et d'une mise en corrélation des pièces avec d'autres provenant des découvertes semblables. Toujours est-il que ce trésor s'ajoute au nombre des découvertes de ce genre de la Dacie connues jusqu'à present en permettant aux chercheurs roumains d'en dégager certaines observations concernant l'attribution, la datation et la signification historique de ces trésors.

---

[70] I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschungen in Rumänien Frankfurt/Main*, 1933, p. 168 ; D. Popescu, în *Studii şi referate privind Istoria României*, I. p. 103

TEZAURUL DE PODOABE DACICE DIN ARGINT DE LA BĂLĂNEŞTI

EUGENIA POPESCU

În primăvara anului 1964 a intrat în colecţia Muzeului Argeş-Piteşti un valoros tezaur de podoabe dacice din argint, descoperit întîmplător cu ocazia arăturilor de primăvară făcute pe terenul aparţinînd C.A.P. Bălăneşti din judeţul Olt. Descoperitorul, a depus obiectele la fostul Sfat Popular al raionului Drăgăneşti-Olt care ne-a încunoştinţat de acest lucru. Deplasîndu-ne la faţa locului pentru a cerceta amănunţit împrejurările în care s-a făcut descoperirea am constatat următoarele : locul de găsire al tezaurului se află în partea de nord-est a satului la o distanţă de cca. 2 km, pe terasa stîngă a pîrîului Coteniţa, în punctul denumit de localnici „La Izvor“. În imediata apropiere a locului unde a fost îngropat tezaurul se aflau foarte multe fragmente ceramice geto-dacice.

Cu ani în urmă de această descoperire, s-au mai găsit în acest loc o serie de obiecte arheologice între care foarte multe fragmente ceramice, o rîşniţă, un tezaur de cca. 20 denari republicani romani şi un fragment dintr-un obiect de argint nedeterminat. Zece dintre monedele ce compuneau tezaurul de denari republicani romani au fost determinate şi publicate de B. Mitrea [1].

Toate aceste descoperiri întîmplătoare precum şi cercetările de suprafaţă întreprinse de noi au determinat efectuarea de săpături arheologice în acest punct. Începute în 1966, săpăturile au continuat şi vor continua şi în anii ce urmează, deşi aşezarea de aci nu este prea întinsă şi nici întărită. Importanţa cercetării sale constă în faptul că pe baza materialului recoltat şi a analogiilor acestuia cu materialul din alte aşezări din Cîmpia Munteană s-a emis ipoteza că cel mai vechi nivel de locuire geto-dacic de la Bălănești se datează în cea de a doua jumătate a sec. V î.e.n. și prima jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. [2].

---

[1] B. Mitrea, Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia, S.C.N., II, p. 154—155.

În lucrarea de față ne propunem să prezentăm tezaurul de podoabe descoperit în așezarea de la Bălănești. Acesta se compune din mai multe piese după cum urmează :

1) Fibulă triangulară (fig. 1, a).

Corpul este ornamentat cu o figură umană în relief. Resortul bilateral, format într-o parte din șase spirale iar în cealaltă din cinci, coardă anterioară. Portagrafa înaltă și acul sînt întregi, spiralele resortului sînt deranjate. Lungimea fibulei este de 13,1 cm, iar greutatea de 42,83 g.

2) Fibulă triangulară (fig. 1, b).

Este asemănătoare cu cea de mai sus, cu următoarele deosebiri : resortul este format din 7 spirale într-o parte și 5 în cealaltă fără a fi deranjate. Lungimea piesei este de 11,9 cm. Diferența de lungime stă tocmai în deranjamentul amintit. În rest fibulele sînt asemănătoare formînd o pereche.

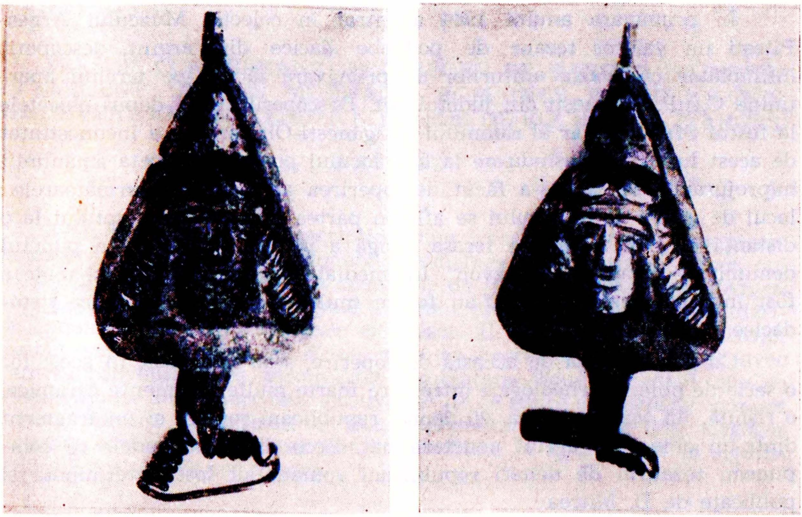

Fig. 1 a *Fig. 1 b*

Fig. 1 a ; 1 b — Fibule antropomorfe

3) Brățară spiralică ruptă în două (fig. 2).

Este executată dintr-o bară de argint aproximativ rotundă în secțiune cu capetele ornamentate cu palmete aurite și imprimate cu cunoscutul motiv ornamental, caracteristic ceramicii și podoabelor dacice, brăduțul, terminîndu-se cu protomă de șarpe.

---

[2] Eug. Popescu, Studii și Comunicări, Muzeul Pitești, 1968, p. 57, Săpăturile din 1968 au adus noi dovezi în sprijinul acestei ipoteze.

Lungimea spiralei în exterior măsoară 196 cm, grosimea barei 4 mm, iar greutate 287 g.

4) Lanţ de podoabă (fig. 3).

Este compus din zale care iniţial au fost inele strînse la mijloc şi apoi îndoite. Lungimea actuală a piesei este de 40 cm iar greutatea de 51 g. Sistemul de închidere constă din două tuburi cilindrice în care se introduceau extremităţile lanţului ele închizîndu-se probabil cu nişte agrafe care nu au fost descoperite.

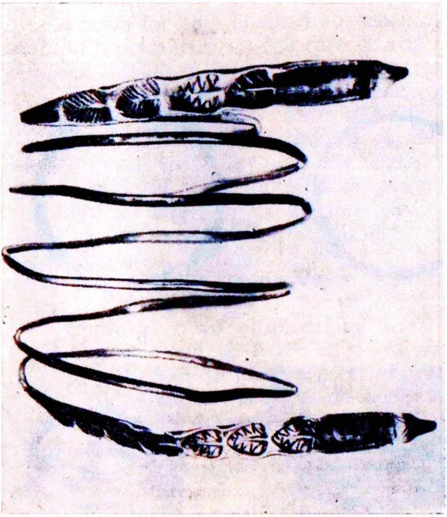

Fig. 2 — Brăţara plurispiralică

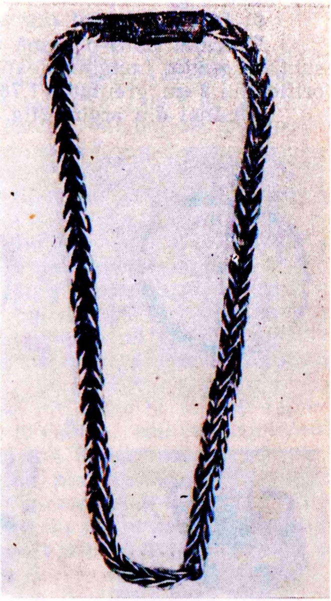

Fig. 3 — Lanţul de podoabă

5—6) Doi cercei (fig. 4, a).

Identici ca formă şi mărime, realizaţi dintr-o sîrmă de argint care se subţiază treptat către un cap, capetele puţin suprapuse. Sîrma este rotundă în secţiune, partea cea mai groasă avînd diametrul de 2 mm, lungime 10 cm, iar greutatea totală 3,65 g.

7) Verigă mare din argint (fig. 4, b).

Este executată dintr-o bară subţire, rotundă în secţiune, subţiindu-se treptat către capete. Capetele subţiate pînă la dimensiunile unei sîrme fine, au dat posibilitatea să fie trecute unul pe lîngă altul, întoarse în faţă în ochiuri, apoi răsucite în jurul corpului piesei, formînd într-o parte trei şi în cealaltă patru spirale[3].

---

[3] C. Mătasă, I. Zamoşteanu şi M. Zamoşteanu, Săpăturile de la Piatra Neamţ, M.C.A., VIII, p. 342, fig. 3/3.

Grosimea verigei este de 2 mm, diametrul orificiului 3,10 cm iar greutatea 4 g.

8) Inel spiralic din argint (fig. 4, c).

Executat dintr-o bandă îngustă de 1,5 mm rectangulară în secțiune. Lungimea exterioară măsoară 26 cm diametrul orificiului 2 cm, iar greutatea 3 g.

9) Inel din argint (fig. 4, d).

Executat dintr-o sîrmă foarte subțire, rotundă în secțiune capetele subțiate gradat. Lungimea exterioară a spiralei măsoară 15,5 cm, diametrul orificiului 2 cm, greutatea 1,78 g.

10) Inel din argint (fig. 4, e).

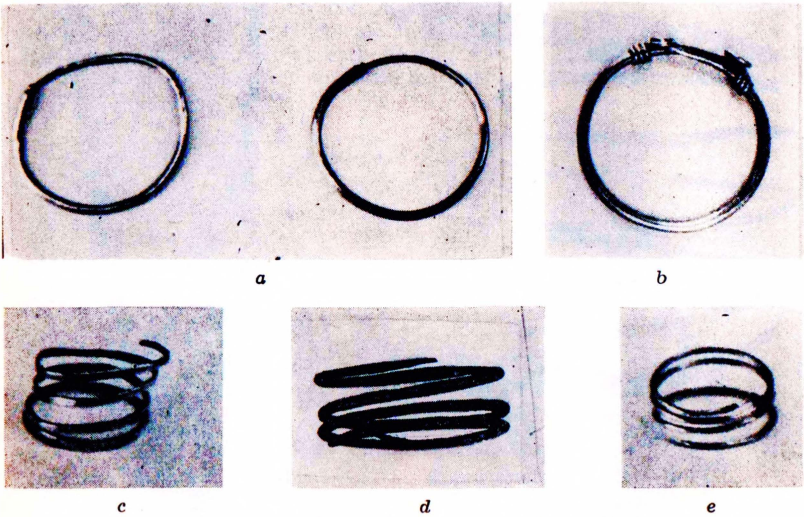

a b

c d e

Fig. 4 — Cerceii, inelele și veriga de argint

Este rupt recent. Partea păstrată din piesă ne arată că a fost lucrat dintr-o bandă rectangulară în secțiune cu unul din capete mult lățit, ornamentat cu incizii fine reprezentînd brăduțul foarte schematizat. Capul ornamentat are lățimea de 4 mm, restul bandei avînd numai 1,5 mm,greutatea 1,42 g.

11) Verigă ruptă.

Este executată din bronz, are secțiunea ovală.

Vasul în care a fost depus tezaurul este lucrat cu mîna dintr-o pastă grosolană amestecată cu pietricele. Culoarea vasului este maron-roșcat la suprafață și maron spre brun în spărtură din cauza arderii incomplete.

Are forma unei oale cu pîntecul puțin reliefat, fundul plat, buza oblică și răsfrîntă în afară, ornamentată cu brîu alveolar aplicat. Brîul este întrerupt din loc în loc de cîte o proeminență alveolată și ea, din dreptul căreia pornește în jos alte brîuri alveolare așezate în linie oblică.

Deasupra brîului alveolar, între buză şi acesta se găseşte o altă proeminenţă.

Înălţimea vasului este de 20,4 cm, diametrul fundului de 9 cm. Restul dimensiunilor nu pot fi redate din cauză că fragmentele recuperate nu au permis reconstituirea vasului în întregime.

★

Fibulele triangulare de la Bălăneşti sînt obiecte mai rar întîlnite în rîndul tezaurelor de argint dacice, deşi numărul lor este destul de mare.

Forma lor este analogă cu aceea a fibulelor triangulare de la Coada Malului[4], precum şi cu cea care se află la Muzeul Naţional din Budapesta şi căreia V. Pîrvan îi atribuie origină transilvăneană[5].

În ce priveşte reprezentările antropomorfe sînt întrucîtva deosebite de cele de pe fibulele citate mai sus. Fibulele de la Bălăneşti par a reprezenta mai degrabă capul unei femei şi nu al unui bărbat cum se întîmplă cu cele de la Coada Malului şi cu fibulele-falere de la Herăstrău care înfăţişează după opiniile de pînă acum un bust de bărbat[6].

Reprezentările de pe fibulele de la Bălăneşti înfăţişează un cap, cu părul căzînd pînă aproape de umeri sub formă de cozi. Deasupra frunţii foarte îngustă, o dungă în relief pare a reprezenta un breton, iar cele două proeminenţe de deasupra acestuia ar indica o cunună purtată pe cap.

Coafura cu părul pieptănat în cozi se întîlneşte şi la alte reprezentări umane cum ar fi cea de pe falera de la Galice[7], sau pe fragmentul de cupă getică de la Popeşti, care reprezintă trei figuri feminine schematizate, cu părul strîns în două cozi, atîrnînd pînă pe umeri. Cele trei proeminenţe de deasupra frunţii indică de asemenea o cunună[8].

Brăţările spiralice cu capetele terminate în palmete şi protome de şarpe sînt caracteristice Daciei în La Tène-ul tîrziu şi „alcătuiesc un tip de sine stătător".

Exemplare aproape identice cu cel de la Bălăneşti s-au descoperit la: Hetur, Vaidei şi Dîrloş în Transilvania. În Muzeul Naţional din Budapesta se găseşte o brăţară plurispiralică provenită tot din Transilvania[9]. În Muntenia se cunoaşte exemplarul de la Coada Malului[10], iar Muzeul din Piteşti mai posedă două exemplare ce fac parte din alt tezaur descoperit la Rociu.

---

[4] Kurt Horedt, Eleine Dakische Silberfunde, Dacia XI—XII, 1945—1947, p. 266—267 şi fig. 3; Dorin Popescu, Noi consideraţii asupra prelucrării argintului în Dacia, Studii şi referate privind istoria României, ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1954, partea I, p. 95.

[5] V. Pîrvan, Getica, p. 553, fig. 393.

[6] Dorin Popescu, Nouveaux trésors geto-daces en argent, Dacia XI—XII, 1945—1947, p. 35; Dorin Popescu, Noi consideraţii asupra prelucrării argintului în Dacia, Studii şi referate privind Istoria României, partea I, ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1954, p. 95.

[7] N. Fettich, Arheologische Beitrage zur Geschichte der Sarmatisch Dakischen Beziehungen, Acta Archeologica Academica Scientiarum Hungaricae, 3 (1953), Budapesta, 1954, p. 135, fig. 5.

[8] Al. Vulpe, Reprezentări umane pe cupele getice de la Popeşti S.C.I.V. 2, Tom. 16, 1965, p. 344, fig. 2.

[9] V. Pîrvan, Getica, p. 547, fig. 383; p. 548, fig. 384 şi pag. 549, fig. 385.

Privitor la stilul de ornamentare al brățării de la Bălănești se remarcă un fapt care o face să fie întrucîtva deosebită de cele în rîndul cărora își găsește analogii. Palmetele sînt așezate la oarecare distanță una față de alta, și nu „înșirate una pe capul alteia" ca la restul podoabelor de acest fel cunoscute pînă în prezent.

Chiar între palmetele sale există deosebiri. La unul din capetele brățării, la baza palmetelor există cîte două puncte adîncite ce umplu spațiul dintre ele, puncte care la capătul opus lipsesc. Ceva mai mult, nu există nici cea mai mică simetrie nici în așezarea și nici în ornamentarea palmetelor. Distanța dintre palmete nu este egală, conservînd cînd un spațiu mai mare, cînd altul mai mic.

Bătăile asupra dălțiței cu care s-a executat ornamentul au fost puternice și neuniforme. Așa se explică de ce pe unele porțiuni de pe partea opusă au ieșit în relief liniile ce compun motivul ornamental.

Toate aceste observații duc la concluzia că tehnica de lucru a fost destul de rudimentară în cazul exemplarului prezentat. Aceasta s-ar putea datora faptului că brățara a fost lucrată de un meșter argintar mai puțin experimentat sau mai degrabă faptului că dacii din Cîmpia Română, neavînd la îndemînă materia primă necesară, n-au dezvoltat în aceeași măsură cu dacii transilvăneni meșteșugul prelucrării argintului. Tot așa s-ar putea explica și numărul mai mic al descoperirilor de acest fel din celelalte regiuni ale Daciei, în comparație cu Transilvania.

Brățara spiralică, dacă nu întreg tezaurul, a fost lucrată într-un atelier din această parte a Daciei și nu în Transilvania de unde provin exemplarele superioare din punct de vedere al tehnicii de execuție propriu-zisă și mai ales al ornamentării executate cu multă grijă și măestrie.

Această tehnică rudimentară se verifică și în cazul altor podoabe de la Bălănești. De pildă, marginea fibulelor constă dintr-o simplă bandă îngustă, realizată prin ciocănirea puternică a metalului, fără a fi ornamentată. Acest fapt pledează tot pentru originea locală a atelierului în care au fost lucrate obiectele de podoabă de la Bălănești. Este de remarcat că toate celelalte fibule triangulare cu reprezentări antropomorfe cunoscute pînă acum au marginea ornamentată.

Lanțurile ornamentale sînt de asemenea obiecte obișnuit componente ale tezaurelor dacice și erau purtate deopotrivă de către bărbați și de către femei avînd o dublă întrebuințare : ca lanț de piept sau ca cingătoare [11]. Lanțul își găsește analogii cu cel de la Șeica Mică, analog și el cu cel de la Bistrița care se păstrează în Muzeul din Cluj [12].

Veriga de argint, așa cum s-a văzut și din descriere, reprezintă o miniatură a unui tip de brățară caracteristic La Tène-ului dacic tîrziu și anume brățările executate din bare masive de argint, subțiate spre capete. Capetele se prelungesc paralel și se înfășoară apoi pe corpul brățării formînd spirale [13].

---

[10] Dorin Popescu, op. cit., p. 92, fig. 1/6 a și 6 b.

[11] O. Floca, Contribuții la cunoașterea tezaurelor de argint dacice, Buc., 1956, p. 50.

[12] Idem, pl. XXXII, 1.

[13] Idem, pl. XXXI, 1—5.

În săpăturile de la Piatra Neamţ s-a găsit o astfel de „verigă" stingheră, identică cu cea de la Bălăneşti [14].

Cele trei inele spiralice reprezintă şi ele miniaturi ale unei brăţări, de data aceasta fiind vorba de brăţara spiralică cu palmete şi protome de şarpe. Două sînt simple spirale fără nici un fel de ornament. Mai interesant ni se pare cel de-al treilea exemplar care deşi nu se păstrează în întregime mai conservă capul lăţit şi ornamentat cu linii oblice, amintind de frunzele bradului. Vasul este produs al meşterilor olari daci, decorul cu brîul alveolar fiind caracteristic în acest caz, forma sa amintind pe aceea a aşa numitelor urne „sac" aproape cilindrice şi cu buza puţin evazată.

Exemplare asemănătoare s-au găsit în necropolele şi aşezările geto-dacice din a doua epocă a fierului. Cea mai apropiată analogie a acestui vas se găseşte în inventarul ceramic al mormintelor dacice de la Porolissum. Patru dintre vasele-borcan găsite în mormînul 55 au aproximativ aceeaşi formă şi sînt ornamentate cu brîu alveolar aşezat în diverse combinaţii care amintesc decorul vasului de la Bălăneşti [15].

Necropola amintită este datată între sec. II î.e.n. — I e.n., perioadă care cuprinde cum se va vedea imediat şi timpul în care se datează tezaurul de la Bălăneşti.

Datarea tezaurului de la Bălăneşti nu ridică probleme deosebite faţă de celelalte tezaure dacice de argint, a căror datare s-a făcut cel mai adesea cu exactitate pe baza monedelor găsite împreună cu obiectele de podoabă. Monedele republicane romane aflate în aceste tezaure mixte sînt datate în sec. I î.e.n. mai ales în cea de a doua jumătate a sa.

Prin analogiile sale databile la mijlocul şi cea de-a doua jumătate a sec. I î.e.n., tezaurul de la Bălăneşti se încadrează în acelaşi răstimp. Îngroparea acestuia este logic de pus în legătură cu aceleaşi cauze care au determinat şi ascunderea altor tezaure contemporane cu el şi anume tulburările interne din Dacia de după moartea lui Burebista [16].

Este unanim recunoscut de arheologii români, începînd cu Vasile Pîrvan, că obiectele de podoabă din tezaurele dacice reprezintă elemente caracteristice culturii materiale a Daciei care chiar atunci cînd a folosit influenţe străine n-a făcut-o în mod mecanic copiind identic forme gata date, ci le-a prelucrat în mod creator. Iau naştere în acest fel noi şi variate tipuri de podoabe comune numai teritoriului nostru, produse specific locale, rezultat al dezvoltării unei arte proprii de prelucrare a argintului în Dacia.

În concluzie merită subliniat faptul că centrele locale în care se produceau astfel de obiecte nu se găseau numai în imediata vecinătate a regiunilor metalifere, ci şi în regiuni mai îndepărtate de sursa de materie primă, în plină cîmpie. Aceste ateliere îşi procurau desigur argintul de dincolo de munţi.

---

[14] C. Mătasă, I. Zamoşteanu şi M. Zamoşteanu, op. cit.

[15] M. Macrea, M. Rusu şi I. Mitrofan, Şantierul arheologic Porolissum, M.C.A., VIII, p. 489, fig. 7/18—21.

[16] Dorin Popescu, op. cit., p. 103—104 ; O. Floca, op. cit., p. 34.

LE TRÉSOR DE PIÈCESE DE PARURE DACIQUES EN ARGENT, DE BĂLĂNEŞTI

RÉSUMÉ

Au printemps de l'année 1964, on a découvert dans la commune de Bălăneşti (dép. d'Olt) un trésor dacique en argent comprenant les pièces suivantes :

— Deux fibules triangulaires, a représentations anthropomorphes ;

— Une chaîne ornementale ;

— Deux boucles d'oreilles ;

— Un bracelet en spirale, ayant les bouts décorés par les palmettes imprimées et par des protomes en forme de tête de serpent ;

— Trois bagues en spirale ;

— Un bracelet en spirale, ayant les bouts décorés par des palmettes

— Un anneau-bague, ayant servi à relier les chaînes ornamentales ou bien utilisé comme pendentif.

Ce trésor a été déposé dans un vase dacique en terre cuite, vase qui était décoré d'une bande en relief à alvéoles.

Les pièces de parure en discution, tout comme le vase, datent du Ier siècle av.n.è. L'analyse de ces pièces témoigne du fait qu'elles ont été confectionnées par un artisan dace dans un atelier autochtone.

L'enfouissement de ce trésor peut être relié aux troubles survenus en Dacie après la mort de Burebista.

O IMPORTANTĂ DESCOPERIRE DIN PERIOADA FEUDALISMULUI TIMPURIU LA BÎRLOGU, COMUNA NEGRAŞI, JUDEŢUL ARGEŞ

I. NANIA

În urma unor vaste cercetări de suprafaţă efectuate fără întrerupere din anul 1956 pînă în anul 1966 în bazinul Dîmbovnicului şi în special pe valea afluentului său de pe partea stîngă, rîul Mozacu şi a văilor Gligănel şi Berivoia de pe partea dreaptă, am descoperit în zona cercetată de noi peste 100 de aşezări omeneşti din diferite epoci [1]. Excluzînd uneltele paleoliticului inferior, aparţinînd culturii de prund, descoperite în prundişurile văilor Mozacu şi Berivoia şi mai ales pe valea Dîmbovnicului [2], precum şi numărul mare de piese arheologice descoperite în mod întîmplător, aşezările respective datează din cele mai diferite perioade, începînd cu aşezările neolitice din cultura Criş şi terminînd cu aşezări medievale care au dispărut prin secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, sau chiar mai tîrziu. Din numeroasele vestigii ale trecutului, descoperite de noi, nu lipsesc nici cele feudale timpurii din secolele al IX-lea şi al X-lea.

La nord de satul Leşile, comuna Teiu, pe partea dreaptă a rîului Mozacu, în valea de la Purcărie, acolo unde rîul Mozacu îşi îndreaptă cursul spre vest printr-un braţ, recent săpat de ape, paralel cu Drumul Sării (Drumul Hotarului sau Drumul Slatinii) [3], la circa 30 de metri nord de drum şi circa 200 de metri sud-vest de punctul „Podul Micului", la poalele pantei de sud a Dealului Drangonia, am putut observa în urma arăturilor adînci din toamna anului 1958, urma unui bordei spălat de şuvoaiele venite de pe pantă. Fragmentele ceramice destul de mici şi de fărîmiţate provenite de la vase de culoare roşie-cărămizie, arse oxidant, lucrate la roată dintr-o pastă aspră la pipăit, cu nisip şi chiar cu pietricele în compoziţie şi ornamentate cu linii paralele, orizontale şi în val, ne indicau sigur secolele al IX-lea sau al X-lea. Observaţiile efectuate în primăverile şi toamnele următoare au confirmat existenţa unui singur bordei izolat al cărui inventar a fost distrus de arături şi de apele scurse de pe pantă. În acest punct, locuitorul Roşioru Tudor din satul Leşile a găsit în primăvara anului 1959 un topor de fier despre care vom vorbi mai jos. Este singura urmă vagă de locuire din această perioadă, descoperită pînă în prezent pe Valea Mozacului de la formarea ei din comuna Oarja, în apropiere de Piteşti, şi pînă în acest punct.

---

[1] I. Nania, Cercetări arheologice în bazinul Dîmbovnicului, manuscris.

[2] **Idem, O nouă descoperire din paleoliticul inferior în regiunea Argeş, în SCIV, XV, 1964, 4, pp. 517—520**; idem, Aria culturi de prund în România, în Studii şi comunicări, I, Muzeul din Piteşti, 1968, pp. 17—22.

[3] Idem, Date noi privind lupta de la Fîntîna Ţiganului, în Studii şi articole de istorie, VII, 1965, pp. 378—380.

Cîteva fragmente ceramice foarte corodate, care ar putea fi încadrate în aceeaşi perioadă, au fost găsite pe malul drept al rîului Mozacu, la sud de satul Mozacu, la circa 250—300 de metri sud-est de puntea de peste rîu, de pe şoseaua Mozacu-Negraşi. Un alt punct unde au apărut fragmente ceramice din această perioadă se află la sud-est de satul Mozacu, în punctul Dealul Bordeiului, la circa 250 de metri spre sud de Vîlceaua Mare (Vîlceaua Vizuinilor) şi la circa 300—400 de metri spre vest de şoseaua Mozacu-Răscăieţi.

Un ultim punct de pe Valea Mozacului unde apar mici fragmente ceramice asemănătoare celor descrise mai sus se află pe teritoriul comunei Mozăceni, la sud de Eleşteul Mare, pe malul drept al rîului Mozacu, exact acolo unde se formează un bot de deal între valea rîului şi Vîlceaua de la Drumul Cureştilor (drum ce pleacă de la biserica din satul Dumbrăveni şi merge pînă în pădurea Zidureanca la est de rîul Mozacu). În acest punct sînt puternice aşezări din epoca bronzului, aparţinînd în special culturii Glina III, iar resturile aparţinînd secolelor al IX-lea şi al X-lea apar sporadic, în număr extrem de mic.

Aşezări mai intens locuite, cu resturi de cultură materială mai numeroase, se găsesc pe Valea Dîmbovnicului. Un prim punct unde au putut fi identificate fragmente ceramice aparţinînd culturii despre care discutăm, se află pe partea stîngă a Dîmbovnicului Vechi, în apropiere de Fîntîna Ilinii, la circa 200 de metri nord şi nord-vest de fîntînă (la vest de satul Leşile). Şi aci fragmentele ceramice apar sporadic, în număr foarte mic. Apar, în schimb, în număr foarte mare, fragmentele ceramice şi urmele materiale aparţinînd culturii Chilia[4], multe provenind din urnele mormintelor de incineraţie care se găsesc aci într-o întinsă necropolă. Urme de locuinţe şi resturi materiale din această perioadă se găsesc apoi lîngă Poiana Narciselor, la circa 100 de metri spre nord-est, imediat lîngă Brazda lui Novac.

O aşezare care prezintă materiale mai numeroase se află pe terasa stîngă a văii Dîmbovnicului, pe cel mai proeminent bot de deal aflat la sud de Poiana Narciselor, lîngă jirlăul Puieştilor, de la punctul Buduroi circa 350 de metri spre sud. Acest bot de deal se află cam la 400 de metri spre nord de drumul care formează hotarul cu comuna Mozăceni. Pe lîngă fragmentele ceramice de culoare roşie cărămizie, gălbui-roşcate, ori negre-cenuşii de diferite nuanţe, lucrate dintr-o pastă în a cărei compoziţie se găsesc pietricele mărunte şi nisip şi ornamentate cu linii orizontale sau vălurite, apar în număr mai mare fragmente ceramice aparţinînd culturii Chilia, precum şi numeroase bucăţi de chirpici ars la roşu, în a cărei compoziţie se văd urmele lăsate de pleava de cereale cu care a fost frămîntat şi amestecat lutul moale.

---

[4] Sebastian Morintz, Săpăturile de la Chilia, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, pp. 441—447 ; ibidem, în Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962, pp. 513—518 ; idem, Новый облик Дакийской культуры в римскую эпохуи (Открытия в Килии), în Dacia, N.S., V, 1961, pp. 395—414.

O ultimă așezare aparținînd acestei perioade, depistată de noi pe Valea Dîmbovnicului, se află la circa 300 de metri spre est de cea amintită mai sus, pe același drum care trece pe botul de deal amintit, pe terasa superioară, lîngă Lacul Ciungului, la circa 30 de metri spre nord de lac. Și în acest punct materialele arheologice din secolele al IX-lea și al X-lea se găsesc la un loc cu cele care aparțin culturii Chilia, dovadă că și aci așezarea din secolele al IX-lea și al X-lea suprapune o așezare mai veche, de la sfîrșitul secolului al III-lea.

Cea mai mare așezare din secolele al IX-lea și al X-lea a fost descoperită de noi în toamna anului 1956 pe valea Vîlcelei Berivoia, la vest de satul Bîrlogu, comuna Negrași, din județul Argeș. Urmele acestei așezări încep să apară pe Vîlceaua Berivoia cam de la 400—500 de metri la sud de Măgura Tătarului, măgură naturală (bot de deal) aflată între confluențele vîlcelei de la Puțul Ciuțului cu Vîlceaua Berivoia și se întinde pe o parte și pe alta a vîlcelei, atît pe pantele teraselor cît și pe terase, pe o lungime neîntreruptă de aproape trei km, ceea ce ne determină s-o calificăm ca fiind cea mai mare așezare din secolele al IX-lea și al X-lea cunoscută pînă în prezent pe teritoriul României. În urma observațiilor noastre efectuate pe teren în toamna anului 1960 am putut identifica urmele sigure ale unui număr de 475 de locuințe, ceea ce confirmă pe deplin afirmația noastră. Cercetarea sistematică a acestei așezări va pune în lumină multe probleme noi referitoare la această perioadă din istoria patriei noastre[5]. În urma cercetărilor noastre de suprafață au putut fi depistate și urme arheologice aparținînd altor perioade. Din loc în loc apar de-a lungul acestei vaste așezări, materiale din epoca bronzului, din prima epocă a fierului, din epoca dacică, materiale aparținînd culturii Chilia, iar în partea de nord a așezării, pe partea stîngă a văii, între Vîlceaua Berivoia și Drumul Giurgiului, la nord de Lacul cel Mare, am putut depista urmele mai multor bordeie, care, după ceramică, ar putea fi datate, credem noi, în secolele al V-lea și al VI-lea.

Nu lipsite de interes rămîn descoperirile întîmplătoare care au avut loc cu ocazia diferitelor lucrări efectuate pe această vale. Cu ocazia plantării de pomi pe Măgura Tătarului s-a dovedit că aci se află o necropolă de inhumație destul de săracă în materiale arheologice, după mărturia țăranilor care au lucrat aci.

În vara anului 1965 Vîlceaua Berivoia a fost barată cu un dig chiar în dreptul acestei măguri, în vederea construirii unui eleșteu. Pămîntul necesar construirii barajului respectiv a fost cărat de pe panta terasei din partea dreaptă a vîlcelei, de la sud de acest baraj. Cu ocazia săpării pămîntului respectiv a fost distrusă în întregime o altă necropolă de inhumaţie. După mărturia celor care au efectuat lucrarea, aci au fost zeci de morminte în care se găseau multe cioburi şi chiar vase întregi care au fost sparte. Din păcate, am fost anunţaţi prea tîrziu de aceste descoperiri şi nu s-au putut recupera aceste materiale. Fragmentele ceramice ne dovedesc clar că cimitirul a aparţinut acestei întinse aşezări. Tot după mărturia localnicilor reiese că apele eleşteului construit au acoperit şi o necropolă de incineraţie aflată spre nord-vest de Măgura Tătarului, nu departe de aceasta. Dar cea mai mare pierdere pe care o considerăm noi constă în descoperirea unui mare depozit de unelte găsit pe o vatră arsă, pe panta terasei de pe partea stîngă a Berivoiei, la sud de drumul Goleasca, drum care leagă satul Bîrlogu de comuna Deagurile. După mărturia ţăranilor descoperitori, aci au fost cele mai diferite fiare şi unelte ruginite care au fost vîndute ca fier vechi la cooperativa din comună, însumînd o greutate de peste 400 de kg. Cu toate că din această descoperire nu ne-a rămas nici o unealtă, prin diversitatea lor şi prin cantitatea impresionantă, ne dovedeşte că aşezarea poseda ateliere puternice de fierărie. Zgura metalică abundentă care se găseşte în mod frecvent în aşezare ne demonstrează deasemeni că minereurile de fier se prelucrau aci.

---

[5] Avînd în vedere importanța acestei așezări, în anul 1965 au început primele săpături arheologice efectuate între 26 octombrie și 6 noiembrie de către Maria Comșa, din partea Institutului de Arheologie de pe lîngă Academia R.S.R. și I. Nania din partea Muzeului județean din Pitești. Sondajele efectuate în dealul Berivoiei, pe partea dreaptă a vîlcelei, în partea de cîmpie numită Degeanca, la punctul numit Leasa Bîrlogeanului, au scos la lumină patru bordeie și o locuință de suprafață. Rezultatele acestor săpături vor face discuția unei lucrări separate. Săpăturile au dovedit că nu toate locuințele se văd la suprafața solului, ceea ce ne dovedește că numărul lor depășește cu mult pe cel stabilit de noi prin cercetările de suprafață efectuate în toamna anului 1960. Importanța așezării și a descoperirilor efectuate ar necesita o mai mare atenție și planificarea unor cercetări mai vaste în anii viitori.

O altă descoperire întîmplătoare datorată lucrărilor de terasare în vederea plantării viţei de vie efectuate în primăvara anului 1964, a avut loc pe partea stîngă a Vîlcelei Beriovia, pe panta terasei, la nord de Drumul Goleasca, în apropiere de drum. Cu această ocazie a fost descoperit un al doilea depozit de unelte format din 19 piese. Aflînd de această descoperire abia în luna martie 1965, am putut recupera un număr de 9 piese [6]. Prezentăm mai jos această descoperire

1. Cuţit de plug lucrat dintr-o bară de fier dreptunghiulară în secţiune, cu tăişul lat şi scurt, reprezentînd cam o treime din lungimea sa totală, în secţiune triunghiular (fig. 1/2, a—2, b).

2. Brăzdar de plug cu sapa triunghiulară, avînd partea posterioară terminată cu două urechi curbate care ajutau la fixarea pe talpa de lemn a plugului. Brăzdarul şi-a păstrat forma în părţile locului pînă în zilele noastre în „fierul de rariţă“ Faptul că a fost utilizat o perioadă îndelungată de timp, a dus la o tocire accentuată a sapei brăzdarului, ceea ce a determinat pe posesor să-l repare şi să-l lăţească prin anexarea unei rame la cald, prin ciocănire. Muchiile superioare ale urechilor pentru fixare sînt ornamentate cu linii oblice (fig. 2/1).

3. Săpăligă cu tăişul lat şi puţin curbat, cu muchia masivă dreptunghiulară în secţiune, iar în dreptul găurii de fixare a cozii, în cele patru părţi opuse tăişului, se află un fel de prelungiri ca nişte aripioare semicirculare (fig. 2/2, a—2, b).

---

[6] Mulţumesc şi pe această cale descoperitorilor Rădulescu Ion, Bălălău F. Marin şi Popescu V. Ion din satul Bîrlogu, care ne-au predat aceste piese. Mulţumesc deasemeni locuitorului Roşioru M. Bogdan din satul Leşile, comuna Teiu, care ne-a sesizat această descoperire. Obiectele care s-au pierdut din depozit au fost duse de Rădulescu Ion la Şcoala generală de 8 ani din sat şi redate directorului şcolii, Glonţescu Ion, care, considerîndu-le fără importanţă, le-a predat la fier vechi, cooperativei din sat, împreună cu fierul vechi adus la şcoală de către elevi.

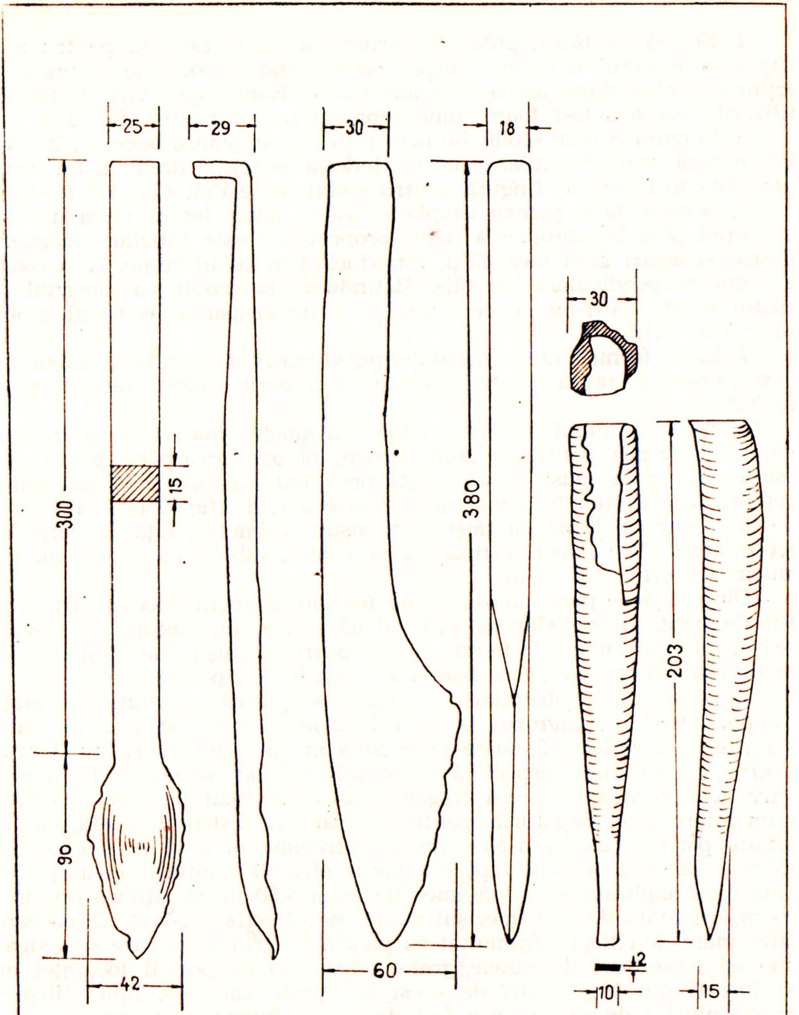
25
29
30
18
300
15
90
42
380
60
30
203
2
10
15
1 a
1 b
2 a
2 b
3 a
3 b

Fig. 1, 1 a — 1 b — **Lingură pentru scobit butucul roţii de car**
2 a — 2 b — **Cuţit de plug**
3 a — 3 b — **Scoabă-daltă pentru tîmplărie**

4. Seceră cu tăişul puternic curbat, cu coada ascuţită pentru a fi înfiptă în mînerul de lemn, lîngă coadă avînd o porţiune rotundă în secţiune şi abia după aceea urmează tăişul. Ruptă spre vîrf în timpul utilizării, secera a fost foarte bine reparată prin înnădire (fig. 2/3).

5. Lingură pentru scobit butucul roţii de car (gaura bucelei), lucrată dintr-o bară dreptunghiulară masivă, îndoită în unghi drept la un capăt şi ascuţită în formă de lingură pentru scobit la celălalt (fig. 1/1, a—1, b).

6. Scoabă daltă pentru tîmplărie, avînd tăişul lat de circa un cm, iar corpul pînă în apropierea dălţii propriu-zise este tubular. Dulgherii folosesc şi astăzi asemenea dălţi, introducînd în tubul respectiv o coadă de lemn perpendiculară pe tăiş. Bătîndu-se la scobit cu ciocanul în capătul acestei cozi-mîner de lemn, se evită crăparea lemnului scobit (fig. 1/3, a—3, b).

7. Baros format dintr-un paralelipiped masiv de fier, dreptunghiular în secţiune cu gaura pentru introducerea cozii puţin într-o parte (fig 3/2—2, a).

8. Topor de luptă cu tăişul îngust, cu muchia masivă, dreptunghiulară, iar în dreptul găurii de fixare a cozii, în cele patru părţi, pe direcţia tăişului, în partea opusă, se află nişte prelungiri ca nişte aripioare semicirculare care ajutau la o mai bună fixare a cozii (fig. 3/1—1, a).

9. Topor de luptă cu tăişul lat, dispus asimetric faţă de corp, cu părţile laterale ale găurii de fixare a cozii lăţite sub forma unor aripioare semicirculare (fig. 3/3—3, a).

Din cele zece piese pierdute care formau depozitul făceau parte un cuţit de plug, un brăzdar de plug, două seceri, un ciocan, o nicovală masivă, un cleşte mare de fierar, două topoare cu tăişul îngust şi un vîrf de suliţă în trei munchii, care n-au mai putut în recuperate.

Din cercetările efectuate la locul descoperirii am putut constata că depozitul se afla îngropat la circa 1—2 metri spre est de o locuinţă. Lucrările de terasare efectuate la o adîncime de 0,60 metri, au distrus în întregime locuinţa respectivă. Sondajul efectuat de noi în locul respectiv ne-a permis totuşi să tragem cîteva concluzii pe care le considerăm interesante. Săpăturile pentru terasare au distrus locuinţa,.dar în anumite porţiuni ale ei n-au atins în întregime nivelul de călcare din vechime. Datorită acestui fapt s-a putut observa conturul locuinţei de formă dreptunghiulară cu lungimea de circa 5,80 m, şi lăţimea de circa 4,20 m, orientată de-a curmezişul pantei pe direcţia est-vest. După cantitatea mare de chirpici frămîntat cu pleavă de grîu şi pe care se vedeau urme de împletituri de nuiele groase, deducem că pereţii locuinţei au fost lucraţi din împletituri de acest fel, peste care s-a lipit chirpici. Întrucît nivelul de călcare n-a fost distrus în întregime tocmai datorită chirpiciului care n-a permis peste tot terasarea la adîncimea reglementară, s-a putut observa că temeliile locuinţei au fost lucrate din bîrne solide, cioplite pe patru feţe, aşezate nu direct pe sol, ci pe un rînd de cărămizi fragmentate, puse una lîngă alta. Cărămizile se pot împărţi în două categorii o categorie avînd grosimea de 4—4,5 cm, unele mai subţiri la centru, lucrate dintr-un lut mai fin, cu mică fină în compoziţie, uneori chiar cu puţin nisip şi pietricele mărunte, ornamentate pe una din feţe cu dungi late, imprimate prin apăsarea degetelor în lutul moale din tipar şi arse aproximativ uniform şi o altă categorie de cărămizi groase de 3,5—4 cm, lucrate dintr-o pastă cu mult nisip grosier şi pietricele

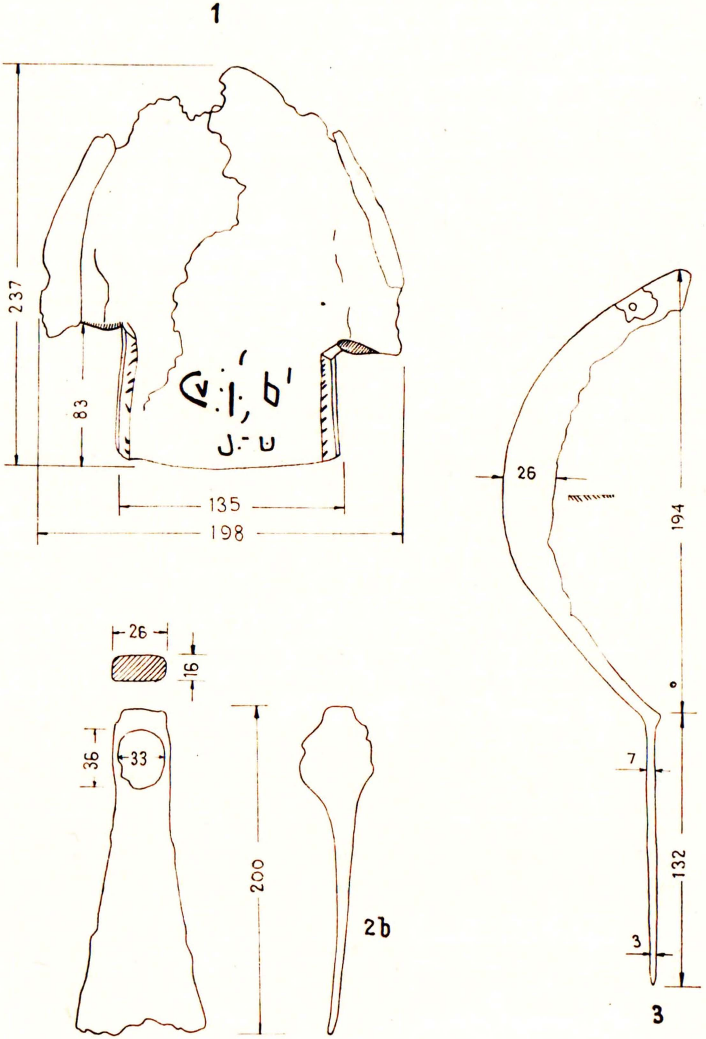
1
237
83
135
198
26
16
36
33
200
2b
2 a
26
194
7
132
3
3

Fig. 2, 1 — Brăzdar de plug
2 a — 2 b — Săpăligă
3 — Seceră

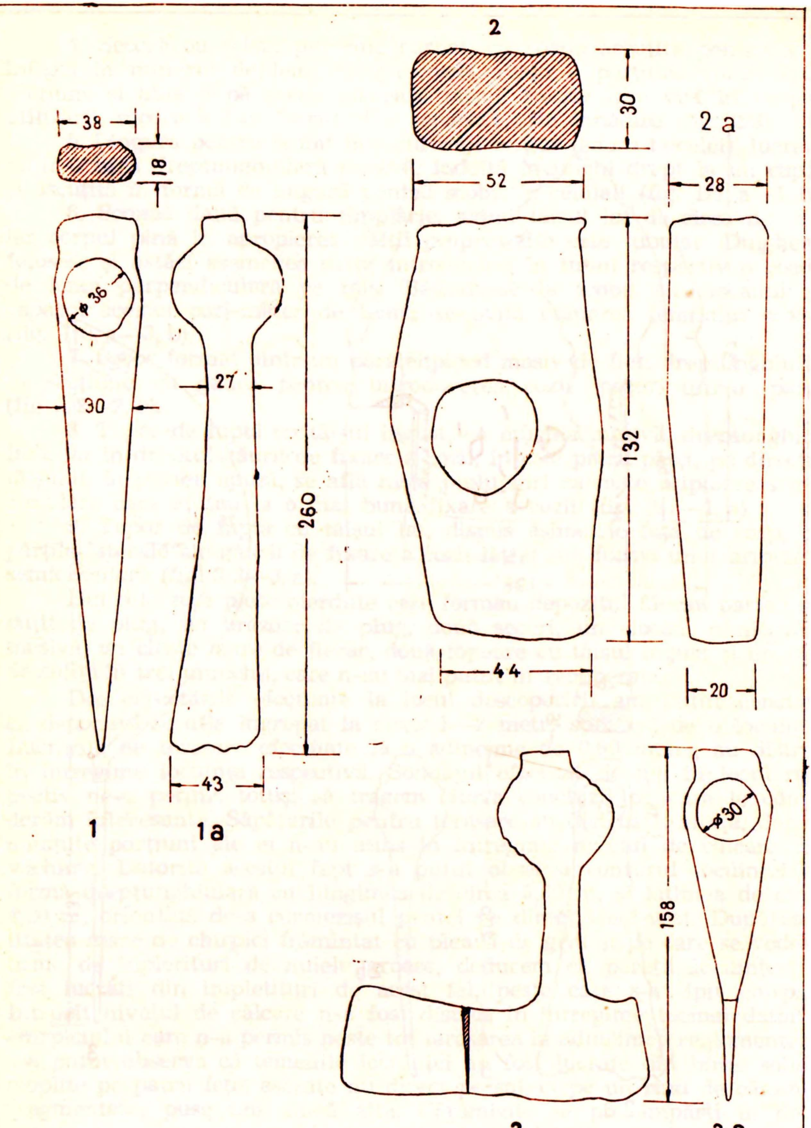
2
30
2 a
38
18
52
28
ϕ 36
132
27
30
260
44
20
1
1 a
43
ϕ 30
158
3
3 a

Fig. 3, 1—1 a — **Topor de luptă cu tăișul îngust**
2—2 a — **Baros**
3—3 a — **Topor de luptă cu tăișul lat**

mărunte în compoziţie, neornamentate pe niciuna din feţe, unele fiind arse la roşu, (roşu-gălbui uneori) şi avînd miezul negru-cenuşiu.

În colţul sud-estic din interior se afla amenajată o vatră sau un cuptor ce ocupa o suprafaţă de circa 1,30×0,95 m. Deranjată în cea mai mare parte de săpăturile pentru terasare, după numărul mare de pietre care se aflau în pămîntul săpat, de la suprafaţa ei, deducem că avem aci o situaţie similară unuia din bordeiele apărute în săpăturile organizate de către Maria Comşa în colaborare cu noi, unde peste o vatră se aflau foarte multe pietre. Aceste pietre căptuşeau pe lăţimea vetrei sau cuptorului respectiv, interiorul celor doi pereţi din colţul vetrei, implîntate în chirpiciul moale al peretelui, avînd probabil rolul de a apăra de o încălzire prea puternică ostreaţa sau împletitura de nuiele peste care se lipea lutul, metodă păstrată pînă la începutul secolului nostru prin părţile locului, în special la bordeiele construite de către pădurari şi paznici. Cele cîteva fragmente de olane lucrate dintr-o pastă fină şi compactă, cu mică şi uneori cu nisip extrem de fin în compoziţie, au servit pentru a forma un fel de canalizare prin care apa folosită la diverse treburi gospodăreşti în interiorul locuinţei era evacuată în exterior, pe pantă. Afirmaţia noastră în privinţa acestor olane are la bază trei consideraţiuni: în primul rînd cîteva fragmente de olane au fost găsite în stratul nederanjat rămas în nivelul de călcare din apropierea vetrei şi aveau direcţia nord-sud, în direcţia pantei de scurgere din exteriorul locuinţei ; în al doilea rînd, în interiorul locuinţei şi mai ales în pămîntul din apropierea vetrei, se găseau bucăţi de zgură metalică ceea ce ne determină, pe lîngă alte considerente, să credem că aci a fost un atelier şi atunci un canal de scurgere lucrat din olane era cu atît mai necesar. Dar cel mai serios argument care dovedeşte că unele din locuinţele de pe pantă aveau astfel de canale, îl constituie olanele descoperite în casa din şanţul II al săpăturilor organizate în vara anului 1965. Un astfel de olan s-a putut întregi parţial şi are forma unui tub cilindric cu un capăt lucrat pentru îmbinarea în celălalt olan.

Fragmentele ceramice culese din pămîntul răscolit din interiorul acestei locuinţe arată că predomina ceramica roşie, arsă oxidant, în care predominau borcanele de diferite dimensiuni, cu pereţi destul de groşi în unele cazuri, cu gîtul scund şi buza răsfrîntă în afară. Pasta din care erau lucrate vasele avea în compoziţie nisip şi pietricele mărunte, iar decorul este format din linii orizontale şi în val, uneori combinate. Foarte puţine fragmente ceramice, lucrate din aceeaşi pastă şi la fel ornamentate, au o culoare neagră-roşcată ori neagră-cenuşie, cu buzele mai puţin răsfrînte în exterior şi rotunjite.

Această ceramică, care ne ajută în cea mai mare măsură pentru datare, îşi găseşte analogii în ceramica descoperită în aşezările de la Mănăstirea[7], Ciurelu[8], Măgurele şi Nefliu[9], Crîngaşi[10], Mărculeşti

---

[7] Gh. Ştefan, Fouilles de Mănăstirea, în Dacia, II, 1925, p. 395, fig. 10/45. 51, 52, 57.

[8] Informaţii primite de la Sebastian Mornitz, care ne-a arătat şi materialul, pentru care îi mulţumim şi pe această cale.

[9] Materialele descoperite de Petre Roman, ne-au fost prezentate şi nouă, pentru care mulţumim descoperitorului.

[10] Vlad Zirra şi Margareta Tudor, Crîngaşi, în Studii şi referate privind istoria României, I, Bucureşti, 1954, pp. 316—320, datate greşit în secolele al VI-lea şi al VII-lea, p. 319, fig. 9.

Viişoara[11], Ghizdaru[12], Blandiana[13], Bucov[14], Leu, Craiova şi Celei[15], Sultana[16], Castelu[17], Păuleasca[18], precum şi în alte multe aşezări din ţara noastră care formează la un loc o cultură răspîndită pe o arie vastă şi foarte mult discutată. Numită la început cultura Dridu[19], s-a văzut apoi a fi „nepotrivită deoarece în aşezarea de la Dridu... „sînt reprezentate numai ultimele etape de dezvoltare şi numai un anumit aspect regional din aria de răspîndire geografică a acestei culturi“ [20]. De aceea s-a propus, în lumina descoperirilor efectuate pînă în 1962 denumirea de cultura „balcano-dunăreană“ [21] pe care nu o vedem deloc potrivită în lumina descoperirilor efectuate pînă în prezent, mai potrivită fiind credem denumirea de „cultura Carpato-balcanică“

În ceea ce priveşte datarea acestei culturi părerile au fost împărţite. Unii o datează în a doua jumătate a secolului al X-lea[22], alţii o consideră prezentă pe teritoriul României încă din secolul al IX-lea[23], Maria Comşa fixînd deocamdată şi patru orizonturi arheologice distincte ce corespund cu patru faze de dezvoltare ale acestei culturi[24]. Ţinînd seama de această clasificare, ceramica locuinţei noastre ar putea fi de la sfîrşitul primei faze şi începutul celei de-a doua faze, adică s-ar putea data cel mai timpuriu pe la jumătatea secolului al IX-lea şi cel mai tîrziu în primele două decenii ale secolului al X-lea, datare care corespunde şi pentru depozitul de unelte descoperit lîngă locuinţă.

---

[11] Petre Diaconu, Săpăturile arheologice de la Mărculeşti-Viişoara, în Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959, p. 543, fig. 1.

[12] D. Berciu, Gh. Rădulescu, Gabriel Mihăilescu şi M. Ionescu, Săpăturile de informare de la Gostinu şi Ghizdaru, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, pp. 294—295.

[13] K. Horedt, Untersuchungen zur Frügeschichte Siebenbürgens, Bucureşti, 1958, p. 114, fig. 32 şi p. 117, fig. 34.

[14] Maria Comşa, Săpăturile de la Bucov, în Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959, p. 497, fig. 2 şi p. 498, fig. 3; idem, Contribuţii la cunoaşterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov, în SCIV, X, 1, 1959, p. 72, fig. 6.

[15] M. Chişvasi-Comşa, Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării în sec. IX—X, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, pp. 70 — şi urm.

[16] Bucur Mitrea, Săpăturile de salvare de la Sultana, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, pp. 531—593; idem, Şantierul Sultana, în Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962, pp. 667—674.

[17] M.Comşa, A. Rădulescu, N. Harţuchi, Necropola de incinerare de la Castelu, în Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962, pp. 649—660.

[18] Informaţii primite de la Gh. Bichir şi Maria Comşa care ne-au arătat şi materialele, pentru care le mulţumim şi pe această cale.

[19] I. Nestor, Contributions archéologiques au problème des protoroumains. La civilisation de Dridu, în Dacia, N.S. ,II, 1958, pp. 371—382.

[20] Maria Comşa, Cu privrie la evoluţia culturii balcano-dunărene în sec. IX—XI (Studiu preliminar), în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 107, nota 1.

[21] Ibidem, pp.107 şi urm.

[22] I. Nestor, op. cit., pp. 376 şi urm.; I. Barnea, Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi, în SCIV, 2, 1962, pp. 349—367.

[23] M. Chişvasi-Comşa, Unele concluzii istorice pe baza ceramicii din secolele VI—XII, în SCIV, VIII, 1—4, 1957, p. 273 şi urm.; K. Horedt, op. cit., p. 112 şi urm.; Maria Comşa, Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX. und X. Jh. im Lichte der archäologischen Forschungen, în Dacia, N.S., IV, 1960, p. 395 şi urm.; idem, Cu privire la evoluţia culturii balcano-dunărene...

[24] Maria Comşa, Cu privire la evoluţia culturii balcano-dunărene...

Uneltele agricole aveau tradiţii milenare în ţara noastră[25], grînele şi celelalte bogăţii agrare fiind obişnuite pentru populaţia băştinaşă de pe aceste meleaguri. Păstrînd aceleaşi forme vreme îndelungată, ele nu ne pot servi la o încadrare cronologică mai exactă aşa cum ne servesc armele, care în general, sînt caracteristice pentru anumite perioade de timp mai scurte în comparaţie cu celelalte obiecte.

Astfel, toporul cu tăişul îngust şi cu cele patru prelungiri în cele patru părţi ale găurii pentru fixarea cozii pe care îl întîlnim şi la daci într-o formă asemănătoare[26], îşi găseşte analogii în exemplarele descoperite pe teritoriul ţării noastre la Bucureşti[27], Radovanu[28] şi Dragosloveni[29], datate în secolul al X-lea. Astfel de topoare au mai fost descoperite pe teritoriul judeţului Argeş, la Leşile[30] în urma unui bordei, în comuna Ştefăneşti de pe teritoriul oraşului Piteşti[31] precum şi în comuna Curtişoara din judeţul Olt[32], iar în judeţul Vîlcea un astfel de exemplar a fost descoperit într-un depozit ce a aparţinut unui miner[33]. Toporul îşi găseşte deasemeni analogii şi în depozitul de unelte şi arme din secolele al IX-lea şi al X-lea descoperit la Iakimovo în Bulgaria[34]. În ceea ce priveşte toporul cu tăişul lat, dispus asimetric faţă de corp, îşi găseşte analogii în topoarele din secolele al IX-lea şi al X-lea descoperite în cimitirele morave de la Cajary, Količin, Stare Mesto, Vranovice şi Uherske Ostroh[35], în descoperirile de la Iakimovo din Bulgaria[36], precum şi în descoperirile de la Radovanu[37] şi Dragoslaveni[38] din ţara noastră, descoperiri datate în secolul al X-lea. Un alt topor cu tăişul lat, dispus asimetric faţă de corp, a fost descoperit în judeţul Olt[39].

---

[25] V. Canarache, Unelte agricole pe teritoriul Republicii Populare Române în epoca veche, în SCIV, I, 2, 1950, pp. 83—109; Dinu V. Rosetti, Un depozit de unelte, cîteva stampile anepigrafice şi o monedă din a doua epocă a fierului, în SCIV, XI, 2, 1960, pp. 391—400.

[26] SCIV, III, 1952, p. 300, fig. 21.

[27] Panait I. Panait, Feudalismul timpuriu (sec. X—XIV), în Istoria oraşului Bucureşti, I, 1965, p. 67, fig. 5.

[28] Maria Comşa şi E. Ghiannopoulos, Unelte şi arme din perioada feudală timpurie de la Radovanu, raionul Olteniţa, comunicare prezentată la cea de-a II-a Sesiune ştiinţifică a muzeelor, Bucureşti, 27 decembrie 1965.

[29] Maria Comşa şi Gh. Constantinescu, Depozitul de unelte şi arme din sec. al X-lea, descoperit la Dragosloveni, comunicare prezentată cu aceeaşi ocazie, 28 decembrie 1965.

[30] Descoperire întîmplătoare efectuată de către locuitorul Roşioru Tudor din satul Leşile. Obiectul se află în colecţia autorului.

[31] Descoperire întîmplătoare. Păstrat la Muzeul din Piteşti cu nr. de inventar 98/28.XI.1963, secţia feudală.

[32] Descoperit de regretatul om de ştiinţă I. N. Moroşan, care ni l-a arătat în timpul vieţii sale.

[33] Inf. Purcărescu Petre, directorul Muzeului din Vîlcea, pentru care îi mulţumim şi pe această cale.

[34] Atanas Milcev, Проучвания на раннославянската култура в България и на Плиска през последните двадесет годин, în Археология, година, VI, 1964, 3, pp. 23 şi urm., fig. 2, p. 25.

[35] Josef Poulik, Staroslovanská Moravo, Praha, 1948, pl. LXXVII/9 şi LXXVIII/1—4.

[36] Atanas Milcev, op. cit.

[37] Maria Comşa şi E. Ghiannopoulos, comunicare cit.

[38] Maria Comşa şi Gh. Constantinescu, comunicare cit.

[39] Inf. M. Butoi, directorul Muzeului judeţului Olt din Slatina.

Viişoara [11], Ghizdaru [12], Blandiana [13], Bucov [14], Leu, Craiova şi Celei [15], Sultana [16], Castelu [17], Păuleasca [18], precum şi în alte multe aşezări din ţara noastră care formează la un loc o cultură răspîndită pe o arie vastă şi foarte mult discutată. Numită la început cultura Dridu [19], s-a văzut apoi a fi „nepotrivită deoarece în aşezarea de la Dridu... „sînt reprezentate numai ultimele etape de dezvoltare şi numai un anumit aspect regional din aria de răspîndire geografică a acestei culturi“ [20]. De aceea s-a propus, în lumina descoperirilor efectuate pînă în 1962 denumirea de cultura „balcano-dunăreană“ [21] pe care nu o vedem deloc potrivită în lumina descoperirilor efectuate pînă în prezent, mai potrivită fiind credem denumirea de „cultura Carpato-balcanică“

În ceea ce priveşte datarea acestei culturi părerile au fost împărţite. Unii o datează în a doua jumătate a secolului al X-lea [22], alţii o consideră prezentă pe teritoriul României încă din secolul al IX-lea [23], Maria Comşa fixînd deocamdată şi patru orizonturi arheologice distincte ce corespund cu patru faze de dezvoltare ale acestei culturi [24]. Ţinînd seama de această clasificare, ceramica locuinţei noastre ar putea fi de la sfîrşitul primei faze şi începutul celei de-a doua faze, adică s-ar putea data cel mai timpuriu pe la jumătatea secolului al IX-lea şi cel mai tîrziu în primele două decenii ale secolului al X-lea, datare care corespunde şi pentru depozitul de unelte descoperit lîngă locuinţă.

---

[11] Petre Diaconu, Săpăturile arheologice de la Mărculeşti-Viişoara, în Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959, p. 543, fig. 1.

[12] D. Berciu, Gh. Rădulescu, Gabriel Mihăilescu şi M. Ionescu, Săpăturile de informare de la Gostinu şi Ghizdaru, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, pp. 294—295.

[13] K. Horedt, Untersuchungen zur Frügeschichte Siebenbürgens, Bucureşti, 1958, p. 114, fig. 32 şi p. 117, fig. 34.

[14] Maria Comşa, Săpăturile de la Bucov, în Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959, p. 497, fig. 2 şi p. 498, fig. 3; idem, Contribuţii la cunoaşterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov, în SCIV, X, 1, 1959, p. 72, fig. 6.

[15] M. Chişvasi-Comşa, Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării în sec. IX—X, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, pp. 70 — şi urm.

[16] Bucur Mitrea, Săpăturile de salvare de la Sultana, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, pp. 531—593; idem, Şantierul Sultana, în Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962, pp. 667—674.

[17] M.Comşa, A. Rădulescu, N. Harţuchi, Necropola de incinerare de la Castelu, în Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962, pp. 649—660.

[18] Informaţii primite de la Gh. Bichir şi Maria Comşa care ne-au arătat şi materialele, pentru care le mulţumim şi pe această cale.

[19] I. Nestor, Contributions archéologiques au problème des protoroumains. La civilisation de Dridu, în Dacia, N.S. ,II, 1958, pp. 371—382.

[20] Maria Comşa, Cu privrie la evoluţia culturii balcano-dunărene în sec. IX—XI (Studiu preliminar), în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 107, nota 1.

[21] Ibidem, pp.107 şi urm.

[22] I. Nestor, op. cit., pp. 376 şi urm.; I. Barnea, Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi, în SCIV, 2, 1962, pp. 349—367.

[23] M. Chişvasi-Comşa, Unele concluzii istorice pe baza ceramicii din secolele VI—XII, în SCIV, VIII, 1—4, 1957, p. 273 şi urm.; K. Horedt, op. cit., p. 112 şi urm.; Maria Comşa, Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX. und X. Jh. im Lichte der archäologischen Forschungen, în Dacia, N.S., IV, 1960, p. 395 şi urm.; idem, Cu privire la evoluţia culturii balcano-dunărene...

[24] Maria Comşa, Cu privire la evoluţia culturii balcano-dunărene...

Uneltele agricole aveau tradiţii milenare în ţara noastră [25], grînele şi celelalte bogăţii agrare fiind obişnuite pentru populaţia băştinaşă de pe aceste meleaguri. Păstrînd aceleaşi forme vreme îndelungată, ele nu ne pot servi la o încadrare cronologică mai exactă aşa cum ne servesc armele, care în general, sînt caracteristice pentru anumite perioade de timp mai scurte în comparaţie cu celelalte obiecte.

Astfel, toporul cu tăişul îngust şi cu cele patru prelungiri în cele patru părţi ale găurii pentru fixarea cozii pe care îl întîlnim şi la daci într-o formă asemănătoare [26], îşi găseşte analogii în exemplarele descoperite pe teritoriul ţării noastre la Bucureşti [27], Radovanu [28] şi Dragosloveni [29], datate în secolul al X-lea. Astfel de topoare au mai fost descoperite pe teritoriul judeţului Argeş, la Leşile [30] în urma unui bordei, în comuna Ştefăneşti de pe teritoriul oraşului Piteşti [31] precum şi în comuna Curtişoara din judeţul Olt [32], iar în judeţul Vîlcea un astfel de exemplar a fost descoperit într-un depozit ce a aparţinut unui miner [33]. Toporul îşi găseşte deasemeni analogii şi în depozitul de unelte şi arme din secolele al IX-lea şi al X-lea descoperit la Iakimovo în Bulgaria [34]. În ceea ce priveşte toporul cu tăişul lat, dispus asimetric faţă de corp, îşi găseşte analogii în topoarele din secolele al IX-lea şi al X-lea descoperite în cimitirele morave de la Cajary, Količin, Stare Mesto, Vranovice şi Uherske Ostroh [35], în descoperirile de la Iakimovo din Bulgaria [36], precum şi în descoperirile de la Radovanu [37] şi Dragoslaveni [38] din ţara noastră, descoperiri datate în secolul al X-lea. Un alt topor cu tăişul lat, dispus asimetric faţă de corp, a fost descoperit în judeţul Olt [39].

---

[25] V. Canarache, Unelte agricole pe teritoriul Republicii Populare Române în epoca veche, în SCIV, I, 2, 1950, pp. 83—109 ; Dinu V. Rosetti, Un depozit de unelte, cîteva stampile anepigrafice şi o monedă din a doua epocă a fierului, în SCIV, XI, 2. 1960, pp. 391—400.

[26] SCIV, III, 1952, p. 300, fig. 21.

[27] Panait I. Panait, Feudalismul timpuriu (sec. X—XIV), în Istoria oraşului Bucureşti, I, 1965, p. 67, fig. 5.

[28] Maria Comşa şi E. Ghiannopoulos, Unelte şi arme din perioada feudală timpurie de la Radovanu, raionul Olteniţa, comunicare prezentată la cea de-a II-a Sesiune ştiiţnifică a muzeelor, Bucureşti, 27 decembrie 1965.

[29] Maria Comşa şi Gh. Constantinescu, Depozitul de unelte şi arme din sec. al X-lea, descoperit la Dragosloveni, comunicare prezentată cu aceeaşi ocazie, 28 decembrie 1965.

[30] Descoperire intîmplătoare efectuată de către locuitorul Roşioru Tudor din satul Leşile. Obiectul se află în colecţia autorului.

[31] Descoperire întîmplătoare. Păstrat la Muzeul din Piteşti cu nr. de inventar 98/28.XI.1963, secţia feudală.

[32] Descoperit de regretatul om de ştiinţă I. N. Moroşan, care ni l-a arătat în timpul vieţii sale.

[33] Inf. Purcărescu Petre, directorul Muzeului din Vîlcea, pentru care îi mulţumim şi pe această cale.

[34] Atanas Milcev, Проучвания на раннославянската култура в България и на Плиска през последните двадесет годин, în Археология, година, VI, 1964, 3, pp. 23 şi urm., fig. 2, p. 25.

[35] Josef Poulik, Staroslovanská Moravo, Praha, 1948, pl. LXXVII/9 şi LXXVIII/1—4.

[36] Atanas Milcev, op. cit.

[37] Maria Comşa şi E. Ghiannopoulos, comunicare cit.

[38] Maria Comşa şi Gh. Constantinescu, comunicare cit.

[39] Inf. M. Butoi, directorul Muzeului judeţului Olt din Slatina.

Fiind de un tip deosebit, toporul datează dintr-o perioadă mai tîrzie şi de aceea nu insistăm asupra lui.

Un alt element preţios pentru datarea depozitului de la Bîrlogu îl constituie inscripţiile runice aflate pe brăzdarul de plug între cele două urechi îndoite care serveau pentru înmănuşare, în partea care se afla sub lemnul ce susţinea brăzdarul, ferite deci de a se toci prin frecare (fig. 4/1), precum şi pe o cărămidă din cea de a doua categorie de cărămizi descrise mai sus (fig. 4/2 ; vezi şi fig. 5).

Cercetarea materialului bibliografic ne-a permis să tragem concluzia sigură că aceste inscripţii runice aparţin scrierilor turcice care cuprind o vastă arie geografică din regiunile fluviilor Lena şi Enisei, Mongolia, Kirghizia, zona Don-Nipru-Nistru, întinzîndu-se spre vest în ţara noastră, în Bulgaria şi Iugoslavia.

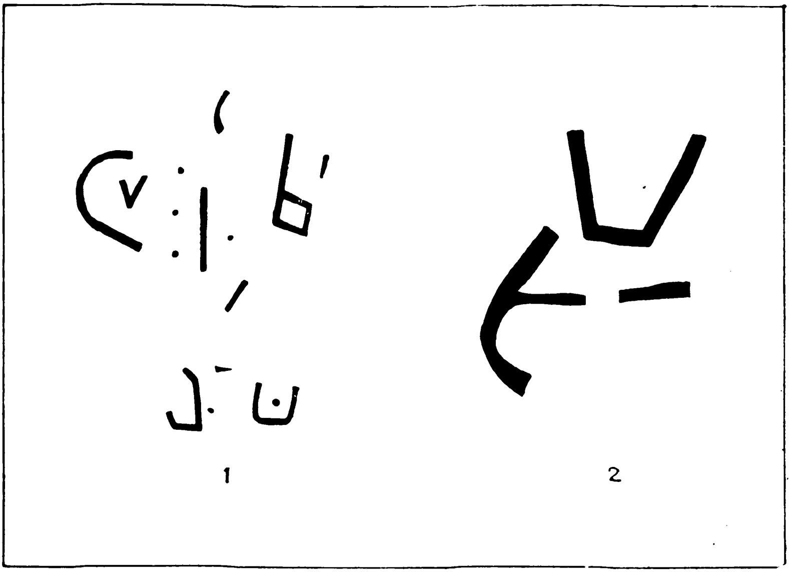

Fig. 4, 1 — Inscripţia cu rune de pe brăzdarul de plug
2 — Inscripţia cu rune de pe cărămidă

Runele inscripţiilor de la Bîrlogu sînt în general cunoscute. Astfel, runa în forma literei C ne este cunoscută din descoperirile de la Slon [40] şi Basarabi [41], precum şi în Kirchizia [42]. Runa in forma literei V apare

---

[40] Maria Comşa, Die Bulgarische..., în Dacia, N.S., IV, 1960, p. 402, fig. 3.

[41] Damian P. Bogdan, Grafitele de la Basarabi, în AUB, seria ştiinţe sociale-istorie, IX, 16, 1960, p. 49, XXIII, 68.

[42] S. E. Malov, Памятники древнетюркской писменности Монголии и Киргизии, Moscova-Leningrad, 1959, p. 66.

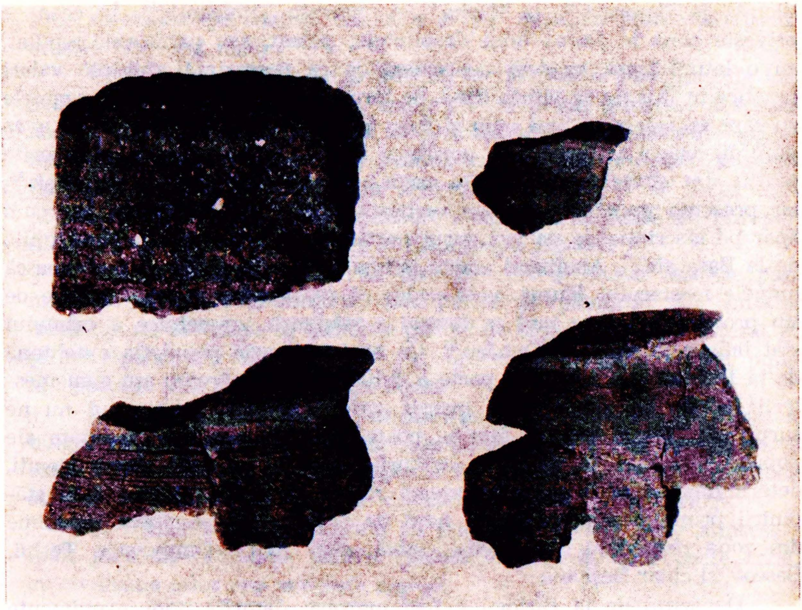

Fig. 5 — Cărămidă cu rune şi fragmente ceramice din interoirul locuinţei-atelier

deasemeni la Slon [43], Basarabi [44] şi în Mongolia [45]. Runa în forma unei liniuţe verticale, uneori oblică spre dreapta sau spre stînga, care avea probabil valori fonetice deosebite în funcţie de poziţia sa [46], aşa cum credem că avea şi runa în forma literei V care uneori se găseşte răsturnată spre dreapta sau spre stînga, cu braţele mai mult sau mai puţin deschise şi care se găseşte în foarte multe incripţii la Sarkel-Belaia Veja, Novocerkask, Maiaţkoe, în runele descoperite pe văile rîurilor Enisei, Orhon şi Talas [47], în Mongolia [48], precum şi în ţara noastră la Sîn-Nicolaul Mare [49], pe unele amfore de la Garvăn [50], iar în poziţie oblică apare la

---

[43] Maria Comşa, op. cit., p. 402, fig. 3.

[44] Damian P. Bogdan, op. cit., p. 49, XXIII, 68.

[45] S. E. Malov, op. cit., p. 51.

[46] Maria Comşa, Semne din epoca feudală timpurie incizate pe o coloană romano-bizantină, în SCIV, XIII, 1, 1962, p. 181.

[47] A. M. Şcerbak, Знаки на керамике и кирпичах из Саркели-Белой Вежи, în MIA, 75, p. 365.

[48] S.E. Malov, op. cit.

[49] Joseph Hampel, Der Goldfung vom Nagy-Szent-Miklós, Budapesta, 1885, p. 29 ; idem, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Atlas, Braunschweig, 1905, tabl. 304, nr. 10 ; N. Mavrodinov, Le trésor protobulgare de Nagyszentmiklos, în Archaeologia Hungarica, XXIX, Budapesta, 1943, pl. XVI, fig. 2, pl. XVII, fig. 2, pl. XXVIII, fig. 2 şi pl. XXXVI, fig. 2.

[50] I. Barnea, Amforele feudale de la Dinogeţia, în SCIV, V, 1954, 3—4, p. 523, fig. 4/1 şi p. 526, fig. 5/24.

Slon[51], la Basarabi[52], la Pliska[53] şi chiar în Ţimleansk[54]. În ceea ce priveşte runa în forma unui dreptunghi, pătrat, sau patrulater regulat, cu o latură lipsă, credem deasemeni că ea reprezintă multiple valori fonetice în funcţie de latura lipsă, de forma patrulaterului, ori de semnele cu care se asociază, după cum şi runa în forma literei Y credem că avea multiple valori în funcţie de poziţie şi formă. Astfel de rune, în diferite poziţii sînt citate în mai multe cazuri de specialistul A. M. Şcerbak[55], iar prezenţa punctelor dispuse vertical, care separă cuvintele, aşa cum apar pe inscripţia de pe brăzdarul nostru, este întîlnită şi în inscripţiile de la Basarabi[56]. Analizînd aceste semne, care s-ar putea să pomenească numele meşterului făurar, vom vedea că ele aparţin runelor turcice de tip protobulgar. Este încă o dovadă a stăpînirii vremelnice a primului stat bulgar la nord de Dunăre[57]. Cu această ocazie populaţia autohtonă de la Bîrlogu şi-a însuşit o parte a culturii sud-dunărene, aşa cum meşterii făurari ori zidari şi-au însuşit scrierea runică. Fenomenul nu ne surprinde. Aceşti meşteri formau poate vîrfurile cele mai înaintate ale populaţiei locale, întreţineau legăturile directe cu şefii noilor veniţi, determinîndu-i să folosească scrierea runică. În sprijinul afirmaţiei stăpînirii primului stat bulgar la nord de Dunăre vin şi cîteva toponime din zona respectivă, de origine salvă, cum sînt: Dîmbovnic, Teslui, Bascov, şi chiar Berivoia.

Depozitul de la Bîrlogu a fost îngropat datorită unor evenimente tulburi din a doua jumătate a secolului al IX-lea, dovadă că locuinţa-atelier, lîngă care se afla, a fost distrusă printr-un incendiu mistuitor. Descoperirile, deşi înjumătăţite, ne permit să tragem cîteva concluzii importante.

În primul rînd, prin mărimea ei, aşezarea de pe Berivoia este pînă în prezent una din cele mai mari aşezări din această perioadă în ţara noastră.

Meşteşugul prelucrării fierului ajunsese în ţara noastră la un înalt nivel de dezvoltare, meşterul făurar lucrînd atît unelte cît şi arme, fără a se specializa pe ramuri așa cum se va întîmpla mult mai tîrziu în orașele din evul mediu[58].

---

[51] Maria Comşa, op. cit.

[52] Damian P. Bogdan, op. cit., p. 47, fig. XIV, p. 28 şi 29, fig. XIX, 63.

[53] Kr. Miiatev, Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска, în Известия на археологическия Институт, XIV, 1940—1942, Sofia, 1943, lista semnelor.

[54] A. M. Şcerbak, Несколько слов о приемах чтения рунических надписей, найденных на Дону, în SA, XIX, 1954, p. 280.

[55] Idem, Знаки на керамике... loc. cit., tab. I, III, VI, VIII, XII, XIII, XV, XVII, XXII.

[56] Damian P. Bogdan, op. cit., p. 41.

[57] M. Chişvasi-Comşa, Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării, în secolele IX—X, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, pp. 69—79; G. Bakó, Încă o mărturie cu privire la dominaţia primului stat bulgar la nord de Dunăre în SCIV, XIII, 2, 1962, pp. 461—463.

Uneltele agricole de bună factură, lucrate foarte îngrijit și de forme evoluate, care corespund chiar uneltelor din prima jumătate a secolului nostru, dovedesc că agricultura se practica intens, nelipsind, după prezența săpăligii, nici practicarea grădinăritului. Viața prosperă de agricultori, păstori și meșteșugari din secolele al IX-lea și al X-lea așează populația țării noastre printre popoarele cele mai avansate ale Europei în domeniul practicării agriculturii și metalurgiei fierului.

Un mic fragment dintr-un corn de cerb și cîteva oase de pasăre mică, probabil de potîrniche, descoperite în pămîntul din interiorul locuinței, ne dovedesc că întinsele păduri de stejar, care au botezat pînă și principalul rîu din părțile locului, precum și cîmpiile vecine, puneau la dispoziția localnicilor un vînat bogat.

Bogățiile acestui pămînt ademenesc și pe conducătorii primul stat bulgar care își întind vremelnic stăpînirea și pe aceste meleaguri. Localnicii mai înstăriți care au legături mai directe cu șefii vremelnicilor stăpînitori își însușesc scrierea runică care apare și la Bîrlogu.

În încheiere putem afirma că populația acestei zone atinsese un înalt grad de civilizație pentru vremea respectivă, care poate rivaliza cu civilizația celor mai avansate regiuni.

UNE IMPORTANTE DÉCOUVERTE DE LA HAUTE ÉPOQUE FÉODALE À BÎRLOGU (COMM. DE NEGRAȘI, DÉP. D'ARGEȘ)

RÉSUMÉ

On présente sommairement dans cet article quelques découvertes de la période des IXe et Xe siècles du bassin de Dîmbovnicul (dép. d'Argeș), tout en insistant sur l'établissement de la vallée Vîlceaua-Berivoia.

Dans cette petite vallée, à l'ouest du village de Bîrlogu (comm. de Negrași, dép. d'Argeș), se trouve d'un des plus grands établissements des IXe et Xe siècles découverts jusqu'à présent sur le territoire de la Roumanie. En effet, s'étendant sur une distance de presque 3 km, on a pu identifier les vestiges de 475 habitations. Singnalons encore la forte

---

[58] În vara anului 1965 cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în Cetatea Dîmboviței la Cetățeni, împreună cu Dinu V. Rosetti, am descoperit un atelier de fierărie din a doua jumătate a secolului al XIII-lea în care meșterul făurar a lucrat cele mai diferite obiecte, fără a se vedea o specializare.

importante découverte d'un dépôt d'outils dont on a pu récupérer un certain nombre de pièces et qui date de la fin du IXe siècle.

Nous mentionnons comme fort intéressant un soc de charrue portant une inscription à runes protobulgares, de même que les quelques urnes incisées sur une brique. Cette écriture trouve des analogies dans une aire très vaste s'étendant de la Mongolie et jusqu'au Sud-Est de l'Europe.

Le dépôt susmentionné a été enfoui près d'une habitation-atelier dont les assises étaient en bois de chêne taillé des quatre côtés, assises qui, à leur tour, étaient superposées sur une couche de briques afin d'isoler l'habitation de l'humidité du sol.

A l'intérieur de cette habitation, on a décelé un égout en tuiles recourbées à ce but, égout qui servait à l'évacuation des eaux ménagères, en bas de la pente où se trouvait l'habitation. Une installation similaire a été découverte aussi, dans une autre habitation du même établissement.

Nous avons insisté un peu sur ces éléments nouveaux dans l'histoire des constructions civiles et domestiques de cette période du territoire de la Roumanie.

Sans aucun doute, le recherches futures apporteront de nouvelles données portant sur la connaissance de cette période.

DATE NOI DESPRE NECROPOLA PRIMILOR BASARABI DIN CURTEA DE ARGEŞ

PAVEL CHIHAIA

După săpăturile întreprinse în iulie—septembrie 1920 de către fosta Comisie a Monumentelor Istorice în biserica sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, s-au publicat în 1923, într-unul din buletinele acestei comisii, o serie de materiale şi studii în legătură cu descoperirile arheologice făcute cu acest prilej [1].

Desigur, materialul arheologic şi o bună parte din consideraţiile de ordin istoric, artistic, filologic, numismatic, heraldic din acest volum au îmbogăţit cunoştinţele despre trecutul Ţării Româneşti, prilejuind un pas înainte în istoriografia dintre cele două războiae. Studiile lui V. Drăghiceanu, conducătorul săpăturilor, care interpretau datele arheologice publicate în *Jurnalul de săpături*, evident atîta cît permitea stadiul cunoştinţelor şi viziunea vremii, excelau prin referirea la izvoare inedite, material de arhivă, fotografii şi desene sugestive, care au fost de un real folos cercetătorilor.

Totuşi, o serie de obiecţiuni s-au ridicat nu mult după apariţia volumului. De fapt, mai toţi istoricii din ţara noastră şi-au spus părerea în legătură cu aceste importante descoperiri [2], fără a ajunge la concluzii convingătoare, datorită, bineînţeles, în primul rînd, modului în care se executaseră săpăturile.

Din nefericire, o serie de opinii subiective din articolul *Curtea Domnească din Argeş*... s-au adăugat datelor incomplete arheologice şi şi-au făcut drum în istoriografia noastră dintre cele două războae. Numeroasele legende ale locului, îndeosebi în legătură cu a-tot-prezentul „Negru Vodă“, au fost preluate și conferite voievodului Radu I. Mormîntul ctitoricesc și portretul votiv din naos, portretul votiv din pronaos, reprezentarea „cavalerului“ de pe stîlpul sud-estic al bisericii, palatul domnesc,totul se leagă de numele lui Radu I, prin care trăiește mai departe preeminența fabuloasă a lui „Radu Negru“.

---

[1] *Curtea Domnească din Argeş*, în „B.C.M.I.“, anul X—XVI, 1917—1923. Pentru articolele din acest studiu — des citate în lucrarea de faţă — am stabilit următoarele prescurtări

Virgil Drăghiceanu, ***Curtea Domnească din Argeş, Note istorice şi arheologice*** (prescurtat *C.D.A.*)

Virgil Drăghiceanu, ***Jurnalul săpăturilor din Curtea Domnească a Argeşului*** (prescurtat *J.S.*)

Fr. Rainer, ***Cercetări antropologice asupra osemintelor aflate în săpături*** (prescurtat *C.A.O.*)

[2] Bibliografia completă — pînă în 1966 — în legătură cu problemele atît de controversate ale datării monumentului şi identificării mormîntului ctitoricesc, la Aurelian Sacerdoţeanu, ***Mormîntul de la Argeş şi zidirea bisericii Domneşti***, în „B.C.M.I.“, XXVIII (1935), fasc. 84, nota 1, p. 49 şi notele 1 şi 2, p. 50; Nicolae Stoicescu, ***Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească***, Craiova, 1966, p. 338—342.

Evident, toate opiniile din acest articol precum și *Jurnalul de săpături*, publicat de V. Drăghiceanu în același volum, se cuvin a fi supuse criticii. Este firesc ca stadiul avansat al cercetărilor în legătură cu evul mediu și avîntul pe care l-au luat aceste studii în prezent, să permită să se privească problemele ridicate de săpăturile din biserica Sf. Nicolae Domnesc dintr-un alt unghi.

Considerînd importanța deosebită pe care o prezintă pentru istoria României biserica Sf. Nicolae Domnesc în care se găsesc bogate vestigii ale primilor Basarabi, precum și necesitatea evidentă a unor îndreptări critice și interpretări verosimile în legătură cu înfăptuirile acestor feudali, studiul de față își propune să preia în lumina ultimelor cercetări, datele ample ale săpăturilor mormintelor din interiorul bisericii și studiilor scrise în legătură cu ele.

Desigur, punctul de plecare rămîne tot *Curtea domnească din Argeș . . .*, în care sînt consemnate rezultatele săpăturilor din 1920, și s-ar putea obiecta că îndoielile exprimate în legătură cu aceste investigații arheologice, ar pune sub semnul întrebării toate analizele și opiniile care se întemeiază tocmai pe datele prezentate de V. Drăghiceanu.

Dar studiul de față își propune să preia critic atît datele prezentate de *Jurnalul de săpături*, cît și cele din articolul *Curtea Domnească din Argeș*, și să le confrunte cu știri și monumente contemporane, apoi cu complexul politico-social al vremii, apreciind, după capacitatea de asamblare a ipotezelor existente la acest cadru politico-social, dacă ele sînt verosimile.

Din fericire, în afară de considerațiile stratigrafice și cele asupra vestigiilor pe care le-a reacoperit pămîntul, există încă o serie de monumente, ca de pildă pietrele de mormînt și o bună parte din inventarul funerar. O altă parte s-a păstrat în remarcabile fotografii. Nu este însă mai puțin adevărat că multe date importante care ar fi elucidat o serie întreagă de probleme sînt pentru totdeauna pierdute. Cele care se păstrează încă se prezintă învălmășite, încît inițiativa de a le pune într-o oarecare ordine, cînd evidența o permite, poate părea ea însăși temerară. Se impune însă ca unele interpretări arbitrare să fie revizuite, iar în locul altora — acolo unde vestigiile nu au permis precizări — să se emită ipoteze de lucru mai apropiate de adevăr decît alte ipoteze mai puțin verosimile sau erori dogmatice. Astfel, dacă din cauza lipsei unor date semnificative, studiul de față nu poate ajunge, în unele probleme, la anumite soluții definitive, el încearcă, pe cît posibil, formularea unor ipoteze de lucru mai realiste decît cele precedente.

Desigur, lucrarea de față nu are un caracter exhaustiv. În legătură cu rezultatele săpăturilor de la Curtea de Argeș și cu monumentele găsite s-ar putea scrie studii foarte ample necesare științei din țara noastră.

În prezent s-a încercat numai stabilirea unor baze cît mai trainice, atît pentru orientarea celor care au iniţiat noi săpături[3] pe aria investigată de V. Drăghiceanu, cît şi pentru viitoarele studii comparative.

Propunîndu-ne o reconstituire cît mai apropiată de realitate a mormintelor din necropola primilor Basarabi, am considerat fiecare mormînt o unitate aparte, încercînd să îi precizăm întregul inventar funerar. Apoi am urmărit existenţa în timp a acestor morminte, a prefacerilor pe care le-au suferit şi a profanărilor. În sfîrşit, în final, într-un capitol de sinteză, ne-am propus să stabilim unele date în legătură cu epoca înhumărilor din biserică şi cu viziunea artistică a vremii respective.

Este firesc ca studiul de faţă să se preocupe iniţial de mormîntul ctitorului pe care îl localiza atît tradiţia cît şi săpături la vechi monumente (biserica Adormirii Maicii Domnului din Cîmpulung-Muscel) sau altele noi (Sf. Gheorghe din Bucureşti), unde osemintele ctitorului se aflau în aceeaşi parte de sud-est a naosului.

După săpăturile lui V. Drăghiceanu întreprinse în Curtea de Argeş, unii istorici au opinat că mormîntul ctitorului aparţine fie lui Vladislav I, Radu I sau Dan I. Aceste supoziţii porneau printre altele de la considerentul că în scurtele lor domnii, întretăiate de războae, aceşti voievozi nu au avut ctitorii proprii la moartea lui Vladislav I, mănăstirea Vodiţa se afla pe teritoriul ungar, iar Tismana nici nu era începută[4] — în vreme ce voievozii Nicolae Alexandru şi Mircea cel Bătrîn s-au îngropat în măreţele lor ctitorii de la Cîmpulung-Muscel şi Cozia. Aceste identificări au fost deduse pe temeiuri neconcludente, legate în general de data ridicării monumentului, de tradiţie etc. Trebuie să recunoaştem că — aşa cum vom vedea — însăşi aşezarea în timp a inventarului funerar nu permite datări ale mormintelor care să ducă la identificarea cavalerilor înmormîntaţi cu mai bine de şase secole în urmă. Pentru a suplini lipsa unor elemente materiale precis databile am considerat şi dispoziţia originară în biserică a pietrelor de mormînt, dislocate în prezent de la locul lor. Din poziţia pe care o aveau unele faţă de altele aceste pietre funerare, precum şi din datele furnizate de studiul prof. Fr. Rainer *Cercetările antropologice* ... asupra osemintelor găsite sub aceste pietre, noi am tras unele concluzii, care, coroborate cu datele oferite de inventarul funerar, ne-au permis unele identificări. (Fig. 1).

Iată de ce ordinea în care am studiat mormintele nu a avut în vedere importanţa lor (ar fi fost firesc să începem cu cel al ctitorului, notat de V. Drăghiceanu cu nr. 10), ci numărul de elemente care să permită o dadare cît mai sigură, precum şi o eventuală identificare a personajului înhumat. Am început expunerea de faţă cu mormîntul lui „Voislav, fiul

---

[3] Săpăturile efectuate în momentul de faţă în biserica Sf. Nicolae Domnesc de către Institutul de Arheologie al Academiei R.S. România sînt conduse de tov. N. Constantinescu. Domnia sa a avut amabilitatea să ne ţină la curent cu rezultatele cercetărilor, care urmează să apară în publicaţiile de specialitate. Studiul de faţă, care completează lucrarea noastră mai veche *Contribuţii la problema identificării mormintelor din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş* din „Glasul Bisericii", XXII (1963), nr. 1—2, are în vedere un alt material de cercetare decît cel pe care îl investighează actualele săpături arheologice.

[4] Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească, I (pînă în 1385)*, în „Romanoslavica", XI (1965), p. 271.

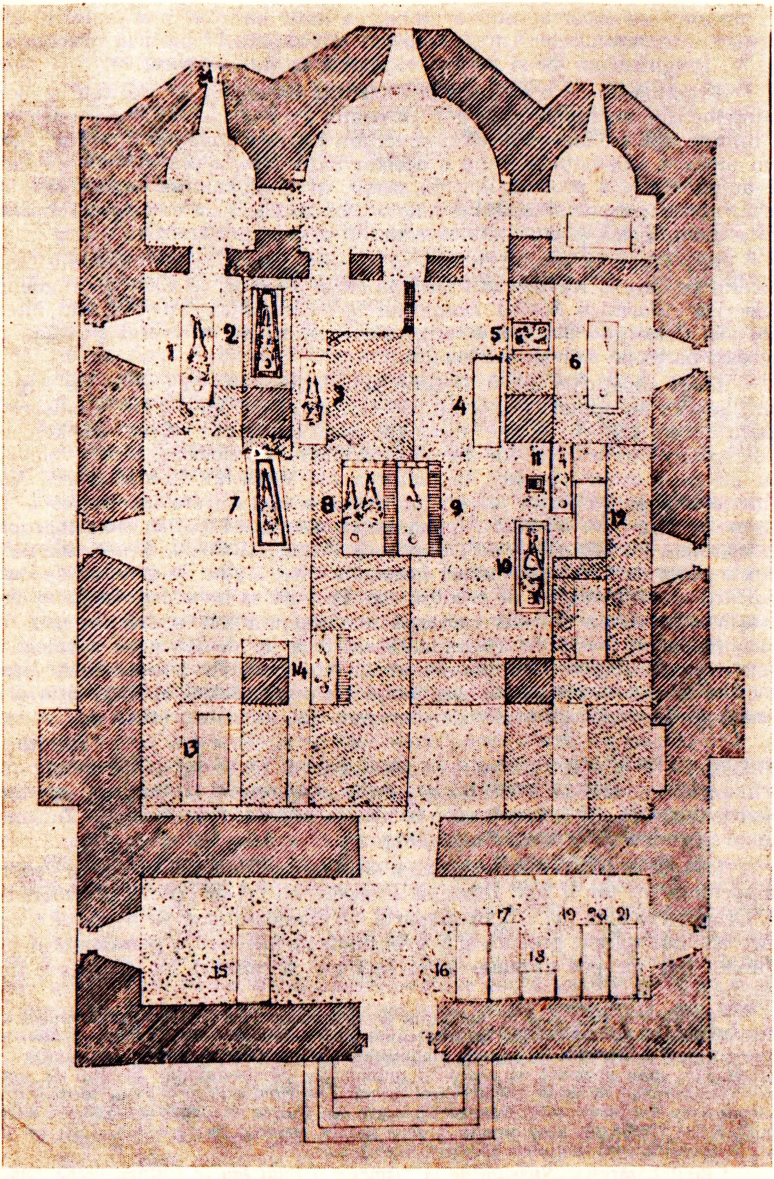
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

Fig. 1. Mormintele din biserica Sf. Nicolae Domnesc. (Releveu V. Drăghiceanu)

marelui Alexandru" deoarece el prezintă nu numai datele cele mai numeroase şi mai concludente, dar permite aşezarea în timp a întregului grup de morminte dintre cei doi stîlpi sudici ai naosului, şi în primul rînd identificarea personajului din mormîntul ctitorului.

Mormîntul lui Voislav. În articolul *Curtea Domnească din Argeş ...*, V. Drăghiceanu menţionează că „la nr. 6" (mormîntul cu acest număr de pe planul distribuţiei mormintelor aflate în săpături)[5], „într-un mormînt complet profanat, s-a găsit, pe lîngă vesminte, botoni, inel, diadema de lame de aur, o egretă de argint... şi o piatră de mormînt timbrată cu armele Basarabilor, scutul, şi cu această inscripţie fragmentară : «[v]оиславⷩ̌ дѣте [v]ел[ica]го Алекс [AN] дра воевода почи мца генар». „Voislav, fiul marelui Alexandru Voievod, s-a săvîrşit în luna lui Ghenuarie"[6].

Deoarece antropologul Fr. Rainer înclină să considere craniul găsit în acest mormînt al unei femei de 25—30 de ani[7], V. Drăghiceanu revine în *Adaosele* şi *îndreptările* anexate la începutul volumului, scriind că, „în cazul cînd în loc de вонславⷩ̌ дѣте (copilul lui ...) s-ar putea citi вонслав̌ дъψе [pe] (fata lui ...) concluziile ce le-am tras pe baza existenţei acestui mormînt în faţa altarului, nu sînt întru nimic modificate".

Această revenire a generat îndoielile legitime ale lui N. Iorga[8]. Inscripţia fusese greşit citită sau mormîntul căruia îi aparţinuse această piatră era altul? Vom încerca să răspundem la această întrebare, analizînd în primul rînd monumentul.

Piatra de mormînt a lui Voislav se află în prezent în biserica Sf. Nicolae Domnesc încastrată în nişa formată prin zidirea fostei uşi dinspre sud a naosului. Ea măsoară 2,10 m înălţime, 0,80 m lăţime(lăţimea cîmpului fără chenar 0,50 m, lăţimea chenarului 0,15 m), 0,22 m grosime.

În privinţa inscripţiei, prima lectură a lui V. Drăghiceanu este cea corectă[9]. Este vorba de Voislav, un fiu al lui Nicolae Alexandru, mort copil, deoarece numele nu îi este însoţit de titlu.

Numele Voislav este curent la curtea sîrbească[10] cu care ştim că Nicolae Alexandru era înrudit, fiica sa Anca fiind soţia lui Ştefan Uroş[11].

În privinţa sculpturii acestei pietre de mormînt, remarcăm că ea prezintă pe cîmpul încadrat de chenarul mai ridicat, pe care se găseşte inscripţia, un trunchi de arbore, care se termină în partea superioară cu un scut.

---

[5] *C.D.A.*, fig. 30, p. 41. Vom folosi în întreaga lucrare ***Planul distribuţiei mormintelor*** ridicat de către V Drăghiceanu (fig. 1).

[6] *C.D.A.*, p. 55. Vezi şi însemnările din *J.S.* din 5 august (p. 142) şi 21 august (p. 145).

[7] *C.A.O.*, p. 156.

[8] N. Iorga (***Cronică***, în „Revista istorică", IX (1923), p. 196) : „Mă ţin foarte rezervat faţă de fiul domnesc Voislav. Sîntem într-un domeniu unde ne lipsesc termenii de comparaţie indigenă". Idem (***O nouă carte despre Curtea de Argeş*** în „B.C.M.I.", XXXI (1939), p. 141 : „Am îndoieli şi asupra cetirii inscripţiei lui Voislav... cu atît mai mult cu cît d. Drăghiceanu aluneca spre дъψтєръ în locul cu totul neobişnuitului дѣт şi ieşea astfel o Voislavă".

[9] Opinia tov. H. Chircă şi C. Bălan de la Institutul de istorie al Academiei R.S. România, cărora le mulţumim şi pe această cale.

[10] Vezi A. Sacerdoţeanu, ***Lista de suverani, Serbia,*** în „Hrisovul", I (1934).

[11] C. Jirecek, ***Geschichte der Serben,*** Gotha, 1911, vol. I, p. 414.

Comparînd această piatră de mormînt cu cea a voievodului Nicolae Alexandru din Cîmpulung-Muscel[12], cît şi cu cea a lui Mircea cel Bătrîn din mănăstirea Cozia[13], ambele strîns legate stilistic de monumente contemporane sîrbeşti, ne dăm seama că atît forma pietrei cît şi dispoziţia inscripţiei, se apropie evident, de pietre de mormînt occidentale, deşi „pomul vieţii", sculptat în cîmpul pietrei este un motiv pe care îl găsim — aşa cum vom vedea — şi pe monumentul, lucrat puţină vreme înainte şi hărăzit voievodului Vladislav I. Dar reprezentarea „pomului vieţii" şi a scutului heraldic ce încadrează acest pom, pot fi asociate cu piatra de mormînt a preotului Jonnes Weingarten din Eisenach (mort în 1368)[14], lucrată probabil cîţiva ani mai devreme decît cea a lui Voislav. Unica deosebire constă în faptul că în vîrful „pomului vieţii" figurat în Curtea de Argeş, apare un scut, iar în cel din Eisenach, un crin heraldic.

După ce am prezentat piatra de mormînt a lui Voislav, să încercăm a-i găsi mormîntul peste care ea fusese aşezată, deoarece, aşa cum am văzut, există o nepotrivire între personajul pe care îl indica inscripţia şi osemintele, precum şi inventarul funerar, găsit în mormîntul peste care se afla această piatră.

Acest lucru ne va fi înlesnit, dacă considerăm monumentul din punctul de vedere al stării lui de conservare. El prezintă două importante modificări :

1. Colţul stîng inferior — sau dacă piatra de mormînt ar fi aşezată orizontal în biserică, cu limita superioară către vest, colţul nord-est — este tăiat în unghi drept, golul formînd un pătrat cu latura de 0,17 m. Nu avem de-a face cu o ştirbire întîmplătoare, ci cu o tăiere premeditată a pietrei, pentru a o îmbuca într-un obstacol aşezat în colţul nord-estic al mormîntului. Alte două obstacole au existat de asemenea la vestul şi sudul mormîntului, deoarece dacă ar fi fost oprită numai pe una din aceste laturi, piatra nu ar fi trebuit tăiată. Presupunînd obstacolul nord-estic un stîlp, reprezentarea grafică a ipotezei de mai sus ne convinge de faptul că au trebuit să existe alte două obstacole, sudic şi vestic, pentru a determina tăierea pietrei. Aceste trei obstacole, dispuse după deducţiile noastre teoretice, le găsim în planul distribuţiei mormintelor

---

[12] Vezi Pavel Chihaia, *Date în legătură cu biserica vechii curţi domneşti din Cîmpulung-Muscel*, în „B.O.R.", LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1044; idem, *Cîteva date în legătură cu portretele votive din „biserica lui Neagoe" din Curtea de Argeş*, în „Mitropolia Olteniei", XIV (1962), nr. 7—9, p. 457.

[13] Constatăm că piatra de mormînt a lui Mircea cel Bătrîn de la Cozia era un bloc masiv, tăiat în forma a trei trunchiuri de piramidă suprapuse (V. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn*, în „B.C.M.I.", XXIV (1931), p. 22 şi 24). Acest monument, foarte asemănător „stećak"-urilor bosniace (vezi Alois Benat, *Olvo (Catalog de necropole)*, Belgrad, 1951, fig. 26, tab. XVII şi fig. 39, tab. XXV), se leagă de vecinii de sud-est, cu care, după cum se ştie, Mircea cel Bătrîn a avut strînse legături (vezi Pavel Chihaia, *Efigii monetare şi portrete votive ale voievozilor Radu I şi Mircea cel Bătrîn*, în „Glasul Bisericii", XXVII (1968), nr. 5—6, p. 739). În privinţa sarcofagelor de piatră tăiate după forma trupului omenesc, este adevărat că ele se găsesc pe aria occidentală (Cf. Heinrich Otto, *Handbuch der kirchlichen Kunst-Archäologie des deutschen Mittelalters*, Leipzig, 1883, p 348, fig. 30), dar este posibil să fi fost obişnuite şi în interiorul Serbiei, poate venite prin Dalmaţia.

[14] Werner Stief, *Heidnische Sinnbilder*, Leipzig, (1938,), p. 183 şi fig. 155, p. 176. O piatră funerară asemănătoare celei din Eisenach s-a găsit la Marburg (ibid., p. 183). Vezi şi Karl Spiess, *Neue Marksteine*, Viena, 1955, p. 48 şi 49.

aflate în săpături, la mormîntul nr. 11, situat la vestul stîlpului sud-estic din naos.

Într-adevăr, pentru ca piatra de mormînt a lui Voislav să fie tăiată, ea a trebuit să întîmpine cel puţin din trei laturi, trei obstacole diferite. Pe latura estică exista stîlpul sud-estic al naosului. Pe cea vestică piatra de mormînt a ctitorului înhumat în mormîntul nr. 10, iar pe cea sudică, cea care acoperea mormîntul nr. 12. (Vezi fig. nr. 2).

Pietrele funerare ale mormintelor nr. 10 şi nr. 12 sînt în prezent dizlocate de la locul lor, dar putem să le stabilim dispoziţia după mormintele respective. Într-adevăr, în *Jurnalul de săpături,* se menţionează că sarcofagul din mormîntul nr. 10 se afla la 1,00 m distanţă de stîlpul sud-vestic şi 2,20 m de stîlpul sud-estic, el însuşi măsurînd 2,10 m [15]. Desigur că piatra de mormînt pusă deasupra acestui sarcofag a fost mai apropiată de stîlpul sud-estic decît mormîntul — astfel ca piatra lui Voislav, lungă de 2,10 m să nu fi putut încăpea în spaţiul lăsat între piatra de mormînt a ctitorului şi stîlpul sud-estic. Piatra paralelipipedică a ctitorului, neobişnuit de grea, nu putea fi deplasată, pentru a se face loc noului monument funerar, introdus în biserică după ce fusese sculptat.

Luînd ca bază a reconstituirii lungimea de 1,93 m, pe care o măsura la vest de stîlpul sud-est piatra funerară a lui Voislav (rezultată din lungimea ei reală, minus 0,17 m, tăietura din colţul nord-estic) şi cea de 1,69 m cît măsoară piatra ctitorului (deci, în total 3,62 m), deducem că aceasta din urmă se afla la o distanţă de 1,68 m de stîlpul sud-estic al naosului.

Prin urmare, dacă sarcofagul ctitorului, care măsoară 2,10 m, se afla la 1,00 m de stîlpul sud-vestic — aşa cum afirmă V. Drăghiceanu, — înseamnă că piatra de mormînt a acestuia se găsea cu 0,68 m mai la est de limita vestică a sarcofagului şi îl depăşea la est cu 0,27 m. Deoarece însă placa de piatră care acoperea sarcofagul era mai lungă decît acesta cu 0,17 m spre est şi spre vest, înseamnă că, faţă de această placă, monumentul funerar se afla retras cu numai 1,10 m la limita estică, dar cu 0,85 m la cea vestică.

Deplasarea către est a monumentului funerar al ctitorului faţă de mormîntul său vădeşte că, în mod premeditat, s-a mărit distanţa dintre acesta şi stîlpul sud-vest, pentru a se permite trecerea către mijlocul bisericii. Dacă luăm în consideraţie că piatra de mormînt a ctitorului a fost proiectată pentru a fi adosată stîlpului sud-vestic al naosului — aşa cum vom vedea — constatăm o voită îndepărtare de acest stîlp, întîi prin săparea mormîntului la 1,00 m distanţă de el, apoi prin plasarea pietrei de mormînt la o depărtare de 1,68 m. Evident această îndepărtare a monumentului funerar de stîlp s-a datorat menajării circulaţiei în biserică. Acest scrupul a fost însă sacrificat ulterior necesităţii de a se îngropa lîngă ctitor rudele sale apropiate.

Constatăm astfel că mormîntul nr. 12, sub care se afla desigur o rudă a ctitorului, neputînd fi săpat lîngă mormîntul nr. 10 din cauza zidurilor găsite de V. Drăghiceanu în această parte a naosului (vezi fig. nr. 1), a fost deplasată către est, deşi forma astfel un început de barieră, care a fost completată de cel de-a treilea mormînt, aparţinînd lui Voislav,

---

[15] *J.S.*, p. 138

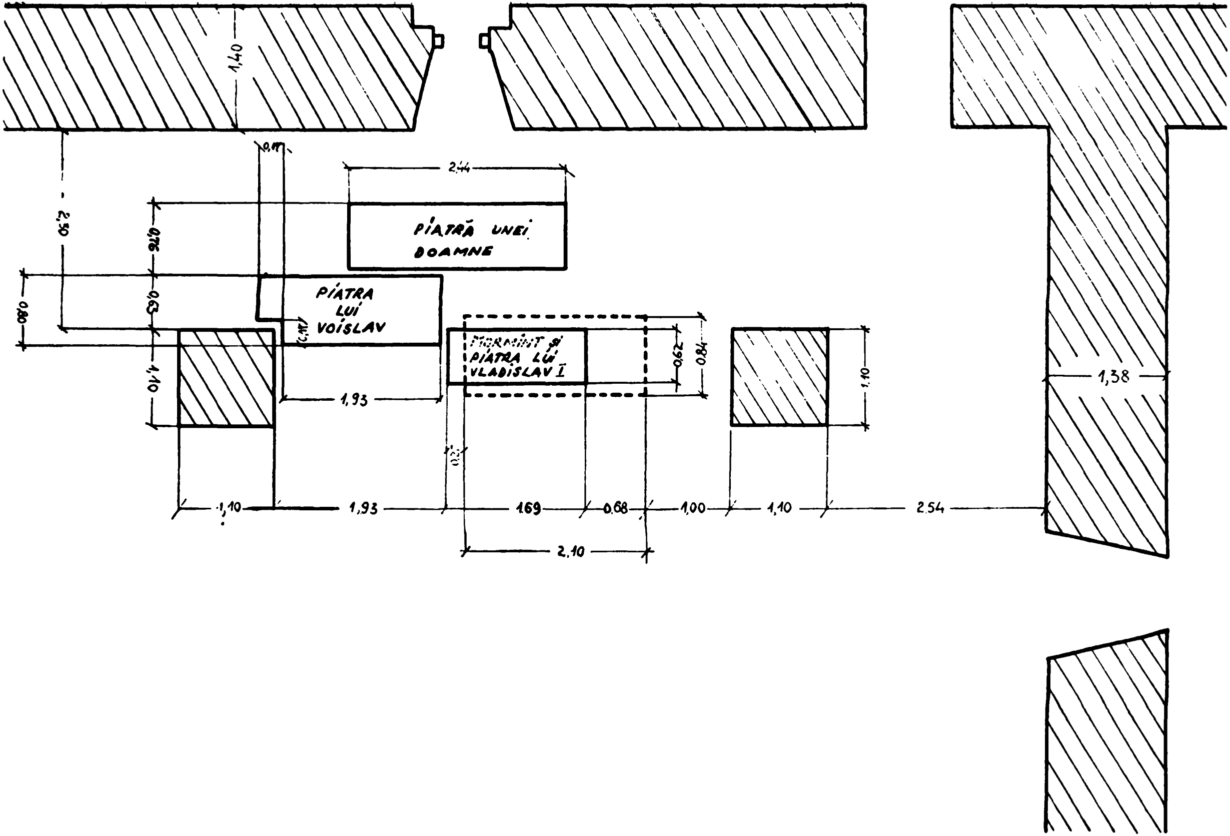
1,40
0,17
2,44
2,50
0,76
0,63
0,80
PIATRĂ UNEI DOAMNE
PIATRA LUI VOISLAV
0,17
1,10
1,93
MORMÎNT ȘI PIATRA LUI VLADISLAV I
0,62
0,84
1,10
1,38
1,10
1,93
169
0,68
1,00
1,10
2,54
2,10

Fig. 2. Amplasamentul pietrelor de mormînt între cei doi stîlpi sudici din biserică. Piatra de mormînt a lui Voislav a trebuit să fie tăiată în colțul nord-estic

Piatra funerară a lui Voislav stînjenea şi mai mult trecerea dintre cei doi stîlpi sudici ai naosului (distanţaţi la 5,30 m), ne mai rămînînd, după aşezarea ei, decît deschiderea de 1,68 m de lîngă stîlpul sud-vestic.

Renunţarea la menajarea circulaţiei în această parte a bisericii s-a datorat, desigur, relaţiilor de rudenie între cei trei decedaţi şi intenţiei de a li se conferi locuri de onoare consacrate.

2. O altă caracteristică a pietrei de mormînt a lui Voislav este că ea prezintă o tocire pronunţată transversală, în vreme ce extremităţile — îndeosebi cea superioară — au rămas neatinse. Aceasta ne confirmă faptul că în dreptul extremităţii superioare (către sud-vest deci), exista un obstacol care proteja piatra de mormînt de paşii celor care trebuiau să treacă din mijlocul bisericii către mormînt între stîlpii sudici ai naosului; constatăm că acest obstacol era jumătatea estică a pietrei mormîntului nr 12. Dacă piatra de mormînt a lui Voislav ar fi fost aşezată pe mormîntul nr. 6, paşii enoriaşilor ar fi tocit-o cel mult longitudinal, nu transversal, admiţînd că ar fi călcat peste ea, cu tot locul din jur.

Este limpede deci că piatra de mormînt a lui Voislav era aşezată peste mormîntul nr. 11. Într-adevăr, relatarea lui V. Drăghiceanu în legătură cu inventarul acestui mormînt [16] cît şi expertiza antropologică a prof. Fr. Rainer [17], ne confirmă această deducţie.

Acest fiu adolescent al voievodului Nicolae Alexandru, purta însemne cavalereşti (şnurul diademă pe cap); în privinţa nasturilor tunicii, cu literele I.O.R., înclinăm să credem că nu sînt iniţialele unei rugăciuni catolice, cum susţinea V. Roth [18], ci simple ornamente fără semnificaţie [19].

Mormîntul lui Vladislav I. Mormîntul (consemnat cu nr. 10 în releveul lui V. Drăghiceanu), găsit în faţa stîlpului de sud-vest al bisericii şi denumit, cu drept cuvînt, dar fără argumente „mormîntul ctitorului" a fost atribuit lui Basarab, lui Vladislav I, lui Radu I [20]. O serie de observaţii, legate în primul rînd de poziţia acestui mormînt faţă de cel ulterior al lui Voislav, ne vor orienta către adevărata identitate a ctitorului.

1. Mormîntul cu nr. 10 este, cu certitudine, anterior celui aparţinînd luiVoislav „fiul lui Alexandru", deoarece piatra de mormînt a acestuia

---

[16] *J.S.*, p. 147: „La adîncime de un m se află urmele unui cosciug de 1,60 m lungime, în care zăcea scheletul, desigur al unui fiu al lui Radu Negru <!>, înmormîntat posterior, cu un şnur de diademă pe cap, un alt şnur cordon pe mijloc şi cu nasturii tunicii pe care se aflau: o pasăre înaripată <eroare: este vorba de un inel găsit la săpăturile de la biserica Sînicoară (vezi legenda fig. 76, p. 69 din acelaşi volum). Pasărea înaripată era probabil un vultur bicefal-P.C.>, literele I.O.R., căzute în lături (nr. 11 pe plan). Mormîntul nu părea profanat, deşi nu s-a găsit nici un inel la schelet" <!>.

[17] *C.A.O.*, p. 160: „Mormîntul cu nr. 11: „Fiul lui Radu Negru" E vorba într-adevăr de o fiinţă tînără, între 16 şi 20 de ani... Măselele de minte n-au ieşit încă".

[18] *C.D.A.*, p. 68.

[19] Vezi comentariul în legătură cu literele ornamentale de pe vesmîntul diaconilor Roman şi Ştefan, zugrăviţi în proscomidia bisericii Domneşti, la D. Onciul, *In chestiunea bisericii Domneşti de la Curtea de Argeş*, în „B.C.M.I.", IX (1916), p. 52—53. Vezi centura cu litere ornamentale a cavalerului Konrad Heideck, mort în 1357 (J. H. v. Hefner-Alteneck, *Trachten, Kunstwerke und Gerätschaften vom fruhen Mittelalter bis Ende des achtzenten Jahrhundertes*, ed. II, vol. III, Frankfurt, 1882—1889, p. 181.)

[20] Vezi nota 2.

din urmă a fost împinsă către est de piatra de mormînt care acoperea sarcofagul mormîntului nr. 10 şi spre nord de o piatră pusă pe mormîntul alăturat (nr. 12), încît ea a trebuit — aşa cum am văzut — să fie ştirbită pentru a se putea îmbuca în stîlpul sud-estic al naosului. Aşezarea mormîntului şi a pietrei funerare atît de aproape de stîlpul sud-estic, stînjenind trecerea între traveea de mijloc şi cea sudică, arată în mod cert că mormîntul nr. 10 şi nr. 12 erau anterioare. Ipoteza că mormîntul lui Voislav a preexistat celorlalte două este exclusă.

Presupunem că între moartea voievodului din mormîntul nr. 10 şi a lui Voislav a trecut un interval de timp (în care a survenit moartea rudei domneşti necunoscute, înhumate în mormîntul nr. 12), un răstimp nu prea îndelungat.

Voievodul Nicolae Alexandru moare în 1364. Anul decesului fiului său Voislav, mort cam la 16 ani (expertiza Fr. Rainer menţionează că el putea avea 16—20 ani, dar deoarece sicriul, mai lung decît cadavrul măsoară 1,60 m [21], înclinăm să credem că el nu depăşea 16 ani), nu poate trece de anul 1380, dacă am admite că el s-a născut în ultimul an de viaţă al tatălui său, ceea ce este puţin probabil. Or, Radu I moare, cel mai devreme pe la 1380. Mormîntul nr. 12 indică însă un interval — e drept, nu prea îndepărtat — între moartea ctitorului şi cea a lui Voislav. Chiar admiţînd că acesta din urmă s-a născut în 1364, decesul ctitorului nu a putut surveni mai tîrziu de anul 1380, ci cîţiva ani mai devreme.

Deoarece Nicolae Alexandru este înmormîntat la Cîmpulung, iar inventarul mormîntului şi vîrsta celui îngropat exclud pe Basarab, este firesc să deducem că mormîntul nr. 10 aparţine lui Vladislav I, mort între sfîrşitul anului 1375 şi începutul lui 1377 [22].

2. Vladislav I nu a putut fi îngropat la Vodiţa sau la Tismana, cum au afirmat unii istorici. Aşa cum a arătat V. Vătăşianu, faptul că în turburările din 1376 apare ca ban al Severinului Ion Treutel, dar sub ordinele coroanei maghiare, indică datarea Vodiţei înainte de acest eveniment [23]. Ocuparea Severinului şi deci a Vodiţei prin 1375 sau 1376, exclude posibilitatea înhumării lui Vladislav în această mănăstire. El nu poate fi îngropat nici în mănăstirea Tismana [24], ridicată cu ajutorul lui Radu I după moartea lui Vladislav I [25].

În privinţa părerii lui V. Drăghiceanu că Vladislav I ar fi fost înmormîntat în mormîntul nr. 8 [26], această opinie se sprijină pe un fragment de inscripţie arbitrar interpretată [27].

3. În *Jurnalul săpăturilor* se menţionează că ctitorul avea părul castaniu [28]. S-a observat de asemenea o dantură întreagă [29]. Toţi voievozii

---

[21] *J.S.*, p. 147.

[22] Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana...*, p. 273, nota 5.

[23] V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I, Bucureşti, 2959, p. 188. Vezi şi Maria Holban, *Raporturile dintre Ţara Românească şi Ungaria Angevină*, în „S.M.I.M.“, I, 1956, p. 55.

[24] Pavel Chihaia, *Contribuţii la problema identificării mormintelor din biserica Sf. Nicolae Domnesc...*, nota 33, p. 50—51.

[25] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 271.

[26] Idem, *ibidem*, p. 275—277.

[27] Vezi nota 119.,

[28] *J.S.*, p. 145 ; *C.D.A.*, p. 46.

[29] Vezi A. Sacerdoţeanu, *Mormîntul de la Argeş...*, p. 55, nota 1.

din secolul al XIV-lea (în afară de Dan I care a murit în Bulgaria, în luptele împotriva lui Şişman din 1385), au depăşit maturitatea, avînd copii mari. Numai Vladislav I a murit tînăr şi a fost urmat la tron, nu de fiu, ca ceilalţi voievozi din secolul al XIV-lea, din Ţara Românească, ci de fratele său Radu I.

4. Un foarte important element de datare este costumul care s-a găsit în mormîntul ctitoricesc. Acest veşmînt se compune dintr-o „tunică de mătase, odată de purpură, astăzi decolorată maron; strînsă mult pe corp, ea descinde pînă la jumătatea femururilor. E mult decoltată la gît, încheiată prin mijloc de un şir de nasturi de aur ca 30, plaţi, aşezaţi unul după altul".

Sub această „tunică" V. Drăghiceanu a găsit „numai bordura groasă de piele, ornamentată cu mărgăritare, care decora gulerul, şi mijlocul acelei veste sau cămăşi, în tot lungul sternului, de asemenea broderia de acelaşi fel de la mînecile ei, care ieşeau cu mult afară, de mînecile tunicii, care şi ele erau destul de lungi. Materia din care era însă făcută această cămaşă sau vestă nu s-a putut găsi, întrucît dispăruse cu totul, probabil nefiind de mătase" [30].

Istoricii care au opinat că mormîntul poate fi datat înainte de mijlocul secolului al XIV-lea nu au luat în consideraţie acest veşmînt descris şi reprodus fotografic de către V. Drăghiceanu [31].

Într-adevăr, analizînd împrejurările politico-sociale în care apare costumul descris mai sus şi care în realitate marchează consolidarea puterii centrale şi opulenţa pentru clasa privilegiată care urmează acestei centralizări politice şi economice, Camille Enlart arată că spre 1340 „moda se schimbă radical; nebuniile de la curtea regelui Ioan «II, cel Bun, 1350—1364» şi a lui Carol VI «1380—1422», fastul celei a lui Carol V «1364—1380» şi fraţilor săi, favorizează luxul şi excentricitatea costumului... Trăsătura izbitoare a modei noi, care apare către 1340, a fost pentru bărbaţi, adaptarea subită a veşmintelor extrem de scurte, ajustate care... trebuiră să fie încheiate" [32].

E. A. Racinet [33] consideră că acest costum începe să se poarte în Franţa de nord pe la 1340, însă se generalizează după jumătatea secolului al XIV-lea. Costumul numit „cotte hardie" (cotardie, tunica audax) o „cotte" mai scurtă şi mai strînsă, oarecum insolită la apariţia ei sau „juste au corps" (croită „pe talie") sau „cotte à chevaucher" (deci mai oportună pentru călărie decît rochiile lungi, incomode, ceea ce vădeşte şi o raţiune militară în adoptarea acestui veşmînt) este definit de către Fr. Hottenroth, ca un costum care „nu cădea... decît pînă la jumătatea pulpelor, strîns pe corp fără cea mai mică cută; mînecile se încheiau la spatele antebraţelor şi se lărgeau uneori căzînd pînă la jumătatea mîinilor. Veşmîntul se încheia complet sau parţial în faţă" [34].

În privinţa diferitelor modele de „cotte hardie", Viollet le Duc vine cu precizări foarte importante pentru datarea costumului ctitoricesc de care ne ocupăm. Anume, el limitează portul veșmîntului „cotte hardie" între 1350 și 1380 [35]. Pe de altă parte, el subliniază faptul că după 1360 (deci între 1360 și 1380) această „cotte hardie" se compune din două veșminte suprapuse : „cel de dedesubt, cu mîneci foarte strînse, cel de deasupra cu mîneci mai largi, dar nedepășind cotul. O largă bandă de pasmanterie se află la gulerul, foarte deschis... Butonierele sînt prinse într-un galon de aur sau pasmanterie. La mormantul atîrnînd al centurii nobile este atașată o bogată bijuterie... (cota cu bijuterii aparținînd lui Ludovic II de Burbon (1360 aprox.)" [36].

---

[30] *J.S.*, p. 145.

[31] *C.D.A.*, fig. 52, p. 56.

[32] Camille Enlart, *Manuel d'archeologie française*, vol. III, Paris, 1927, p. 71.

[33] E. A. Racinet, *Le costume historique*, tome IV, Paris, 1888, cap. XIV, siècle; Fr. Hottenroth, *Le costume*, Paris (ed. Guerinet) <f.d.>, p. 70.

[34] Viollet Le Duc., *Dictionaire raisonne du mobilier français de l'époque carolingienne à la Renaissance*, vol. III, Paris, 1861, p. 289.

Recunoaștem în acest costum format din două piese, pe cel al ctitorului, descris de către V. Drăghiceanu, care precizează de asemenea că „bordura de la gît și mîneci, cînd Domnul era în picioare, depășea marginile gulerului tunicii și deschiderea mînecilor" [37], și „ele erau destul de lungi" [38].

De asemenea această „cotte hardie", găsită în mormîntul ctitoricesc din Curtea de Argeș, avea „trei zone de pasmanterie, formată dintr-un ornament de perle, dispus în linie șerpuitoare la bordura gîtului, pe piept și la mijloc sub cordon ‹care› se ridică în marginea de la gît în trei rînduri din același ornament pe umerii tunicii. Două mici rozete de mărgăritare «care» decorau colțurile pulpanelor tunicii în față. Alte rînduri de mărgăritare șerpuitoare decorau manșeta tunicii și coatele care mai erau ornamentate și cu un galon de fir" [39].

Așa cum arată J. Quicherat [40], gustul perlelor (mărgăritarelor) se deșteaptă în timpul bătăliei de la Poitiers (1356). Perlele se puneau la centuri, coroane, pălării, ciorapi [41].

„Diadema de pe capul domnului" pare a fi fost o scufă cu un burlet circular, cum purta despotul Olivier (reprezentat la Lesnovo în 1348 [42], ceea ce arată larga arie de răspîndire a acestei scufe și timpul în care a ființat) și cum constatăm în cunoscutul portret atribuit voievodului Vlad Țepeș, aflat în castelul Ambras din Tirol.

În privința centurii cavalerești găsite în mormînt, tehnica micilor mărgele divers colorate, brodate ornamental, se apropie de cea a centurii cavalerului Konrad Heideck, mort în a doua jumătate a secolului al XIV-lea [43].

Paftaua de aur masiv, reprezentînd un cavaler, o domniță și o lebădă cu cap de femeie, într-un decor somptuos de arhitectură, fixează termenele „post" și „ante quem" ale mormîntului 1373 și 1385 [44], ceea ce confirmă datarea 1360—1380 a costumului voievodului ctitor făcută mai sus, pe baza datării acestuit tip de costum de Viollet le Duc [45].

---

[35] Idem, *ibidem*, p. 290.
[36] Idem, *ibidem*.
[37] *J.S.*, p. 145. Fotografia, fig. 142, p. 140.
[38] *C.D.A.*, p. 59.
[39] Ibidem.
[40] J. Quicherat, *Histoire du costume*, Paris, 1875, p. 234.
[41] Idem, *ibidem*, p. 231, fig. 4.
[42] G. Millet, *L'ancien art serbe*, Paris, 1919, p. 26.
[43] Vezi nota 19.
[44] Pavel Chihaia, *Cîteva date în legătură cu paftaua de la Argeș*, în *Omagiu lui George Oprescu*, București, 1961.
[45] Vezi nota 34.

Faptul că decorul acestei paftale — care urmăreşte să redea „oraşul dragostei“ (Minneburg) — pare reprodus după turnul de peste rîul Vîltava din Praga şi totodată există în pafta elemente italiene, cum ar fi de pildă spiralele de vrejuri care împodobesc partea inferioară a paftalei [46], costumul cavalerului [47], precum şi simbolul lebedei cu cap de femei — găsită de O. Dalton şi în Chalcis (Eubeea) [48], o provincie a Veneţiei între anii 1383—1453, care ar fi un simbol al Venerei antice preluat de evul mediu, aşa cum s-a arătat, mai viu în Italia, unde tradiţia artistică a antichităţii era mai puternică, dar şi în ţările frecventate de artişti italieni, cu miturile larg răspîndite ale „doamnei Venus“ — arată că paftaua de la Curtea de Argeş a fost lucrată probabil în preajma curţii somptuoase a lui Carol al IV-lea din Praga.

Desigur că noua modă a vesmintelor occidentale este preluată de către curtea Ţării Româneşti prin Ungaria sau prin Transilvania, deşi şi drumurile de comerţ cu Veneţia prin Cattaro şi Raguza erau active [49].

Ar fi o greşeală însă să credem că în sec. al XIV-lea, toate veşmintele sau podoabele erau importate. Avem dovada că în secolul al XIV-lea, de pildă, bijutieri cu renume trăiau în Ţara Românească.

În privinţa linţoliului care acoperea pe Vladislav I, el prezenta ca ornament crucea gamată, în vreme ce mînile îi fuseseră legate cu o serie de benzi cusute în formă de cruce patriarhală şi ornate cu perle.

5. Mormîntul ctitoricesc a fost găsit neprofanat. El era compus dintr-un sarcofag simplu de piatră, paralelipipedic, cu „perforaţii“ pe latura sudică către capătul vestic, dintr-o lespede care depăşea spre est şi vest cu 0,17 m şi spre nord cu 0,15 m bordura sarcofagului precum şi dintr-o platformă de bolovani. Descrierea acestei platforme ni se pare interesantă pentru datarea mormîntului. Ea era „prinsă la colţuri de bucăţi mari de piatră tuf-calcar, ce s-a întrebuinţat şi la apareiajul bisericii. Spre picioare se află zidită o cărămidă mare de 33×26×5 cm, apoi o bucată mare dintr-o boltă sfărîmată, formată din cărămizi aşezate pe muche, dar dispusă peste lespede pe lat. Aceste cărămizi au dimensiunile 28,50×14×4 cm, restul zidului bolovani prinşi în mortar“ [50].

A. Sacerdoţeanu a arătat că a existat o construcţie anterioară actualei biserici Sf. Nicolae Domnesc [51]. Este posibil ca rămăşiţa de boltă să provină de la această construcţie. Este firesc ca ea să fi fost încastrată în platforma de bolovani nu mult după ridicarea noului monument, ca şi cele patru mari blocuri de piatră tuf-calcar, din cele utilizate la zidirea noii biserici [52].

În privinţa pietrei funerare a mormîntului voievodului Vladislav I, considerăm că ea este cea pe care şi V. Drăghiceanu o atribuie mormîntului nr. 10 „... decorată foarte oriental... cu o cruce pe partea dinspre picioare...“ [53].

---

[46] V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 456.

[47] *C.D.A.*, p. 62—63.

[48] *C.D.A.*, p. 63.

[49] Vezi Pavel Chihaia, ***Contribuţii la problema identificării mormintelor din biserica Sf. Nicolae Domnesc...*** p. 55, notele 65—67.

[50] *J.S.*, p. 138.

[51] Vezi n. 2.

[52] Vezi N. Ghika-Budeşti, ***Arhitectura bisericii Domneşti***, în *C.D.A.*, p. 116: ...la frontoane şi turlă, ele sînt din piatră de carieră, cu tuf calcaros“

[53] *C.D.A.*, p. 49.

V Drăghiceanu care observă că piatra rămăsese „brută la latura dinspre cap“ [54], consideră că ea fusese la origine lipită de stîlpul sud-vestic „pentru a nu împiedica circulația în biserică“.

Am constatat însă că sarcofagul mormîntului nr. 10 s-a aflat inițial la distanța de 1,68 m de stîlpul sud-vestic [55]. Pe de altă parte tăierea unui colț al pietrei lui Voislav, precum și tocirea ei, arată — așa cum am văzut — că monumentul funerar al mormîntului nr. 10 se afla, cum este și firesc, deasupra mormîntului și nu alături. Acest monument era foarte greu, de nemișcat. Așa se explică faptul că mormîntul ctitorului, spre deosebire de alte morminte din biserică a rămas neprofanat. Încercările ce s-au făcut de a perfora sarcofagul lateral [56], vădesc că el avea deasupra o piatră de neurnit.

Dacă examinăm piatra, constatăm că latura ei vestică, pe care V. Drăghiceanu o consideră „brută“, este totuși lucrată. Pe un cîmp într-adevăr neșlefuit, această latură are săpată în adînc o stea a lui David.

În același timp și latura estică, șlefuită, prezintă și ea, tot săpată în adînc și destul de rudimentar lucrată, o cruce cu titulus și cu un pătrat înscris în cantoane (asemănătoare crucii cădelniței de la Tismana [57] și monetelor de la Radu I [58], ceea ce constituie un nou element pentru datarea acestui monument). Faptul că sculptura de pe celelalte laturi ale pietrei de mormînt se prezintă în relief și îngrijit lucrată, în vreme ce laturile est și vest sînt zgîriate în piatră de o mînă mai puțin dibace, arată că piatra a fost concepută inițial pentru a fi lipită de stîlpul sud-vestic al naosului, dar s-a renunțat la săparea mormîntului în imediata apropiere a acestui stîlp,pentru a nu se stînjeni circulația în biserică, după cum am văzut. După ce a fost așezată pe mormînt, pentru a i se masca latura brută a fost sculptat motivul stelei lui David, iar pentru simetrie, pe cealaltă latură, șlefuită, dar neornată, crucea cu patratul înscris între cantoane. Aceasta ne vădește că piatra funerară a fost lucrată înainte de săparea mormîntului, din timpul vieții lui Vladislav I, cînd se știa că locul lăcașului de veci al voievodului va fi în fața stîlpului sud-vestic al naosului. Constatările de mai sus ne permit să tragem unele concluzii.

1. Încă din timpul vieții lui Vladislav I (1364—1375/77) biserica sf. Nicolae Domnesc funcționa.

2. Locul de înmormîntare din fața stîlpului sud-vestic fusese hotărît ca cel cuvenit ctitorului.

3. Piatra funerară a lui Vladislav I a fost lucrată de un meșter străin înainte de moartea voievodului la curtea acestuia cunoscîndu-se locul său de înhumare. La moartea acestuia un sculptor local, mai puțin talentat, a adăugat sculpturile săpate *în adînc*.

Piatra de mormînt a lui Vladislav I este lungă de 1,69 m, lată de 0,62 m și înaltă de 0,43 m, crescînd sensibil pînă la 0,57 m. Pe fața superioară este reprezentat un arbore cu trunchi, ramuri şi frunze, încununate toate de o rozetă în vîrtej, încadrată de baghete dispuse stelar (în realitate motivul soarelui), pe cele două feţe mari două rînduri simetrice de pomişori cu fructe vizibile, iar pe laturile mici, o cruce — către est şi o stea a lui David — către vest. Tot pe faţa superioară, se afla o inscripţie de care ne vom ocupa mai departe.

---

[54] *Ibidem*.

[55] *J.S.*, p. 138.

[56] *Ibidem*: „Ezitările... cad în fața descoperirii unei perforații practicate în peretele de sud al blocului, spre cap. Introducînd mîna, constat că blocul este gol în interior“

[57] Theodora Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S., București*, 1958, p. 11.

[58] Vezi ducații cu legendă slavă în Const. Moisil,*Monetele lui Radu I Basarab*, în *Curtea Domnească din Argeș...*, p. 126, fig. 130.

Apariţia acestor motive în secolul XIV este importantă atît pentru faptul că ele reflectă o anumită viziune a epocii pe care — avînd în vedere puţinătatea ştirilor de atunci — nu avem cum să o constatăm altfel, cît şi pentru descifrarea izvoarelor acestor motive care vor reveni mereu în arta Ţării Româneşti.

Un fapt care merită a fi subliniat este că sculptura pietrei de mormînt a lui Vladislav I ilustrează, cap. 22 din Apocalips unde se menţionează „Şi mi-a arătat un rîu cu apa vieţii, limpede ca cristalul, care ieşea din scaunul de domnie al lui Dumnezeu, şi al Mielului. În mijlocul pieţii cetăţii, şi pe cele două maluri ale rîului, era pomul vieţii, rodind douăsprezece feluri de rod, şi dînd rod în fiecare lună... Acolo nu va mai fi noapte. Şi nu vor mai avea trebuinţă nici de lampă, nici de lumina soarelui, pentru că Domnul Dumnezeu îi va lumina... Eu Iisus am trimis pe îngerul Meu să vă adeverească aceste lucruri pentru Biserici. Eu sînt Rădăcina şi urmaşul lui David, steaua cea luminoasă a dimineţii" [59].

Simbolurile figurate pe piatra de mormînt ilustrează acest paragraf din Apocalips.Pomul de pe faţa superioară este „pomul vieţii" cu semnificaţia de „tinereţe veşnică" a mitului iranian. El prezintă în loc de coroană soarele [60], simbolul lui „Domnul Dumnezeu" care „îi va lumina" Pe laturile lungi ale pietrei sînt figurate cele două şiruri de pomi ai vieţii, în total doisprezece pomi, cu roade vizibile „care rodesc de douăsprezece ori pe an". În sfîrşit, pe laturile mici se află alte simboluri ale urmaşului lui David „steaua cea luminoasă a dimineţii" şi „crucea" În privinţa ariei de cultură căreia îi aparţine monumentul de care ne ocupăm, trebuie să subliniem că atît ca formă, cît şi ca decoraţie (arborele vieţii, simbolul soarelui), el trimite la pietrele funerare — aşa numitele „stećak"-uri din Bosnia şi Herţegovina.

Deducţia noastră anterioară că un meşter străin a lucrat acest monument funerar (ale cărui sculpturi au fost completate mai stîngaci de un meşter local cu prilejul înmormîntării voievodului), la curtea acestuia, se confirmă şi prin faptul că adausul meşterului local („steaua lui David") este ilustrarea unui simbol din acelaşi paragraf din *Biblie* care a inspirat şi restul sculpturii. El cunoştea aşadar acest paragraf ilustrat în parte de meşterul străin.

Încă din 1859 A. Pelimon remarcase că pe piatră a fost o inscripţie dar s-a şters" [61]. Cîţiva ani mai tîrziu în 1868 episcopul Ghenadie [62] evocă „inscripţia ce ar fi avut" [62] iar în 1874 D. Pappazoglu referindu-se desigur la acelaşi monument nota că „nimeni nu s-a interesat a copia măcar inscripţiile de pe pietre, care peste cîţiva ani nu se vor mai putea citi“ [63].

---

[59] *Biblia* (ed. Patriarhul Nicodim), Bucureşti, 1944, p. 1379 şi p. 1395.

[60] Paul Petrescu, *„Pomul vieţii" în arta populară din România,* în „S.C.I.A.", 1961, nr. 1, p. 46.

[61] A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România,* Bucureşti, 1859, p. 85.

[62] Raportul episcopului Ghenadie la Arh. St. Bucureşti, Fond Min. Instrucţiunii 540/1868, f. 544.

O examinare a feţei superioare a acestei pietre de mormînt, sub lumina bătînd din diverse unghiuri şi la diferite intensităţi, ne încredinţează că inscripţia se află dispusă atît la extremitatea estică a suprafeţii (la baza trunchiului „pomului vieţii“), de la sud către nord (poate două sau trei rînduri) sgîriată în adînc (probabil de acelaşi meşter local care a sgrafitat crucea şi steaua lui David de pe laturile est şi vest ale pietrei de mormînt), cît şi într-un cartuş săpat foarte uşor în adînc, care se întinde de la colţul nord estic al pietrei pînă la jumătatea laturei nordice, deci între trunchiul „pomului vieţii“ şi muchia superioară nordică a monumentului.

Dacă inscripţia din cartuş nu se mai poate citi, gradul de tocire fiind foarte avansat, pe cea de lîngă muchia estică putem distinge următoarele semne : □ади <a d (?) i>.
Să fie un fragment din numele lui Vladislav ? Merită a fi subliniat faptul că inscripţia, stîngaci sgîriată pe suprafaţa pietrei nu se află într-un cîmp adecvat. Se pare că tot astfel stăteau lucrurile şi cu piatra „gisantului“. Pe de altă parte şi monumentul funerar al voievodului Nicolae Alexandru din Cîmpulung se vădeşte a fi fost lucrat înainte de a se cunoaşte conţinutul inscripţiei (care nu acoperă în întregime cîmpul central şi destăinuieşte o oarecare stîngăcie faţă de frumuseţea ornamentului din chenarul marginal).

Nepotrivirea dintre suprafeţele cu inscripţii şi cele sculptate de pe pietrele de mormînt ale primilor Basarabi ne arată — o dată mai mult — că aceste monumente erau lucrate de meşteri străini în timpul vieţii voievozilor. După moartea acestora, meşteri locali săpau inscripţiile şi aşezau pietrele funerare peste morminte.

6. Nu s-a subliniat pînă în prezent faptul că pomelnicul găsit în biserica Sf. Nicolae Domnesc [64] începe nu cu ctitorii interpolaţi mai tîrziu „Radu Negru Voievod, Ana Doamna, Neagoe Voievod, Despina Doamna“ (primii doi fiind asociaţi după tradiţie „Radu Negru şi Ana Doamna“) ci cu „Vădi<s>lav Vv., Cerana <Chera Ana> Dna, Mircea Vv., etc. (I. Minea[65] a arătat că această Ana este probabil fiica ţarului bulgar Alexandru I).

Faptul că miticul întemeietor de dinastie apare sub forma „Radu“ (Negru) Vv., ne îndeamnă să credem că adaosul din fruntea pomelnicului a avut loc după mijlocul secolului al XVII-lea [66].

Este puţin probabil ca acest pomelnic, în forma sa originală să fi dăinuit din secolul al XIV-lea. Totuşi menţiunea corectă a numelui ctitorului ne îndeamnă să credem că ele au fost transpuse din inscripţia tabloului votiv din naos care a păstrat numele Anei (devenită prin alterarea numelui pandantului său soţia lui „Radu Negru“).

---

[63] D. Pappazoglu, *Escursiune arheologică la trei vechi reşedinţe ale României*, Bucureşti, 1874, p. 3.

[64] Pomelnicul găsit în biserica Sf. Nicolae Domnesc a fost publicat de către N. Iorga, *Cronică*, în „Revista istorică“, VI (1920), p. 179. Fotografie, *C.D.A.*, fig. 35, p. 46.

[65] I. Minea, *Cherana sau Cheraţa*, în „Cercetări istorice“, I (1925), p. 412—414.

[66] Pavel Chihaia, *A fost Negru Vodă un personaj real sau legendar ?* în „Magazin istoric“, III (1969), nr. 5, p. 51—52.

Este firesc ca cei care şi-au zugrăvit chipurile de ctitori în naos să-şi aibă mormîntul în aceeaşi biserică, la locul de onoare. Aşa s-a întîmplat şi în biserica din Cîmpulung, unde se afla zugrăvit şi înmormîntat voievodul Nicolae Alexandru şi în cea de la Cozia, ctitoria lui Mircea cel Bătrîn.

Dar nu numai aceste raporturi teoretice între tabloul votiv şi mormîntul ctitorului ne permit să afirmăm o dată mai mult că acesta este al lui Vladislav I. Încă din 1924 Stoica Nicolaescu scria următoarele : „Capul «ledei» este acoperit cu un bonet la fel cu acela pe care-l poartă Doamna Ana în portretul său ca ctitoră de pe pereţii bisericii Sf. Nicolae Domnesc... această asemănare a fost observată întîi de M. Grigoraş, publicist“ [67].

Este firesc ca piesa de costum atît de caracteristică, scufa cu burlet, aflată reprezentată atît în tabloul votiv cît şi pe paftaua din mormînt să vădească nu numai contemporaneitatea celor două imagini dar şi aceeaşi identitate a voievodului zugrăvit în tablou şi împodobit în mormînt cu preţioasa bijuterie.

Mormîntul nr. 12. Despre acest mormînt ştim puţine lucruri. În primul rînd personajul căruia el i-a aparţinut a murit — aşa cum am arătat — în intervalul de timp dintre decesul lui Vladislav I şi al lui Voislav, adică între 1375/77 şi 1380.

El era o persoană matură (lungimea mormîntului 2,44m, lăţimea 0,76 m). Adîncimea propii funerare se află la un metru adîncime. La o a doua pardoseală, mormîntul a fost acoperit iar de la prima s-au găsit cărămizi (0,28×0,185×0,35 m) care aşezate pe muchie (pe latura îngustă), încadrau piatra de mormînt.

Dacă presupunerea lui V Drăghiceanu (care ni se pare întemeiată) că osemintele din acest mormînt au fost reînhumate în osuarul aflat lîngă mormîntul nr. 11, este adevărată [68], atunci — după expertiza Fr. Rainer — mormîntul a aparţinut „poate unei femei... trecută de 30 de ani“, înaltă de 1,52—1,58 m. Nu avem însă nici o dovadă că această femeie, îngropată la scurt interval după moartea ctitorului, lîngă mormîntul său, va fi fost soţia sa, aşa cum afirmă V. Drăghiceanu, dar, oricum, ea trebuie să-i fi fost rudă apropiată, ca şi Voislav.

Mormîntul probabil al lui Radu I (13). Din inventarul mormîntului nr. 13 nu a mai rămas decît piatra de mormînt reprezentînd un „gisant“ care, aşa cum a arătat şi V. Drăghiceanu, prin laturile rămase nefinisate, arată încastrarea ei în colţul de nord-vest al bisericii [69] precum şi cîteva mărunte urme : „puţin mai în adîncime <la 1,64 m> se dă de o vertebră, aproape de prund de o coastă şi cîteva oase, şi rămăşiţa unui splendid galon de aur prins într-un putregai de cosciug“ [70].

---

[67] St. Nicolaescu, *De la întemeierea Ţării Româneşti,* Bucureşti, 1924, p. 25.

[68] *J.S.*, p. 147.

[69] *J.S.*, p. 134.

[70] *J.S.*, p. 134.

Deducem deci că aci s-a aflat un cavaler[71] înmormîntat într-un cosciug, cu un veșmînt asemănător celor găsite în mormintele nr. 5 și 7, unde s-au descoperit galoane asemănătoare.

Din fericire, din acest mormînt ni s-a păstrat piatra funerară, una dintre cele mai importante monumente de artă feudală din Țara Românească.

„Statul de piatră“ din secolul al XIV-lea se prezintă ca un relief înalt lucrat într-un calcar cochilifer puțin rezistent, din care lipsește probabil a cincea parte, de la gleznă în jos. Lungimea actuală a statuii este de 1,50 m, lungimea presupusă (luînd în considerare urma de încastrare pe care monumentul a lăsat-o în zidul nordic al bisericii), 1,77 m, lățimea 0,73 m, înălțimea 0,31 m. Pe latura stîngă — cea care se afla încastrată — două șanțuri despart trei benzi prima (de la bază în sus) 0,02 m, a doua 0,11 m, a treia 0,15 m. Ele corespund pe latura dreaptă cu, respectiv 0,02 m, 0,11 m și o bandă fasonată în feston de 0,08 m.

Relieful antropomorfic se înalță din cîmpul pietrei cu 0,07 m iar oblicitatea lui către sud — avînd în vedere situarea în biserică — deschide la distanța de 0,73 m o catetă de 0,045 m.

Pe latura superioară, piatra are un lamb de formă semiovoidală lat în partea de sus de 0,59 m. Pe latura dreaptă ea prezintă un feston compus din triunghiuri și cercuri, precum și o palmetă înscrisă. Palmeta maschează un nume, așa cum constatăm în orfevrărie, unde numele de meșteri apăreau însoțite de un ornament oarecare. Inscripția a fost incomplet transcrisă pînă în prezent. Ea este în realitate пprepre; primele două litere nu apar în cartușul cuvîntului următor, însă ele nu sînt riguros distanțate.

Deoarece piatra de mormînt a fost concepută să fie încastrată, așa cum arată *Jurnalul de săpături*[72] în colțul nord-vestic al bisericii, latura dreaptă a ei — cea sudică, vizibilă deci — este lucrată cu grijă și chiar şlefuită, iar cea stîngă, lăsată brută. „Gisantul“ este la fel tratat. Urechea stîngă, de pildă, nu se degajează distinct de volumul capului, părul nu este sculptat în şuviţe şi desprins de cornet, cum ne apare în dreapta : în această parte meşterul nu a fost preocupat să netezească urmele daltei.

---

[71] În privința desființării mormîntului nr. 13 și zidirea unei platforme pentru scara care ducea la ascunzătoarea transformată în culoar de trecere pentru clopotnița de peste pronaos, presupunem că aceste modificări au avut loc la scurt interval după „răzmerița“ din 1737. Într-adevăr, știm că în luptele ce au avut loc în 1737 „casa domnească“ și desigur și turnul de la intrarea în incinta acestei „case domnești“, care în momentul în care a fost distrus servea desigur și de clopotniță bisericii, au fost ruinate. Din lipsa posibilităților materiale se improvizează o turlă de lemn deasupra pronaosului bisericii, înspre nord, așa cum vădește fotografia zidului vestic — către exterior — al frontonului vestic al naosului; putem distinge că dintre cele trei arcade, cea sudică a fost zidită și perforată de lăcașuri pentru grinzile unui acoperiș, iar cea nordică desființată pentru circulația între capul superior al scărilor din culoarul din zid și clopote. Așa ne explicăm faptul că, inițial, în zidul estic al frontonului s-a practicat, către nord, o deschidere pentru vederea asupra altarului. Dar în „rezmerița“ următoare, din 1788 clopotnița de lemn este incendiată și clopotele aruncate. Cu prilejul refacerii din 1812 se zidește o nouă clopotniță — pe locul celei actuale — pe frontispiciul căreia se încastrează o consolă cu vulturul bicefal cantacuzin (vezi A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie*..., p. 85), de la prispa casei domnești, care a cunoscut o fază de construcție de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. În 1827, cînd Pantelimon zugrăvește tabloul votiv din naos, se știa că peste pronaos a existat o turlă dar nu se cunoștea forma ei și meșterul îi conferă un aspect imaginar, inspirat de turla de la biserica Sînicoară. În 1830, clopotnița ridicată în 1812 se dărîmă și în locul ei, în 1838 se construiește cea actuală. În 1840, E. Bouquet desenează biserica fără turlele de lemn de pe pronaos, desființate în 1920, reînălțate nu mult înainte de 1851, anul acoperirii lor cu tablă.

[72] *J.S.*, p. 134.

Aşa cum am arătat, monumentul prezintă în afară de o tocire pronunţată a formelor (datorită calităţii inferioare a materialului), care face tot mai dificilă reconstituirea aspectului lui originar, numeroase degradări. O bună bucată din partea inferioară este pierdută. Marginea acestei rupturi formează o curbă care pleacă de la punctul cel mai avansat pe latura dreaptă (1,50 m) pînă la punctul stîng (0,97 m). Această ruptură a fost provocată de o rangă de fier, care a încercat să disloce piatra de pe postamentul în care fusese încastrată, aşa cum o arată alte două rupturi de pe latura dreaptă aci piatra fărămicioasă a cedat, dar blocul nu s-a mişcat din loc. Se pare că a treia încercare de dislocare — cea care a rupt partea inferioară a pietrei — a reuşit să o mişte de pe piedestalul ei.

Din nefericire în afară de aceste deteriorări pe care monumentul le-a suferit în biserică, el mai prezintă altele datorită transporturilor de la Curtea de Argeş la Bucureşti şi de la un muzeu la altul. O ruptură oblică merge de la 1,65 m la 1,07 m de latura superioară, alta, paralelă cu această latură, de 0,19 m, depăşeşte cu 0,06 m chenarul, în sfîrşit, o a treia, angajînd unghiul stîng, format din această latură (0,32 m) şi cea stîngă (0,30 m), desparte acest colţ de restul monumentului.

În privinţa costumului personajului reprezentat în piatră, el ridică o serie de probleme printre care şi cea a datării lui (şi implicit a monumentului), precum şi a legăturilor culturale pe care el le relevă. Trebuie să precizăm dintru început că, deşi în linii mari costumul se inserează în moda occidentală, el nu poate părea total desprins — aşa cum vom vedea — de moda vestimentară balcanică, care începuse, încă de la începutul secolului al XIV-lea, a-şi apropia unele caracteristici ale modei occidentale.

Costumul „gisantului“, compus dintr-o cotă cu mînecile strimte şi dintr-o surcotă cu mînecile de asemenea colante, care se opresc deasupra cotului, poate fi constatat şi la despotul Olivier de la Lesnovo[73] (pictat în 1341) ceea ce arată larga arie de răspîndire şi în Balcani al acestui costum, apărut desigur, iniţial, în occident.

Surcota care se intrevede la antebraţul drept al personajului reprezentat, precum şi în jumătatea dreaptă a trupului, din partea inferioară a pieptului pînă sub genunchi — ruptura din această parte a monumentului nu ne permite să-i constatăm lungimea, dar bănuim că ea ajungea pînă aproape de glezne — este strînsă sub şolduri de o centură cavalerească.

Peste această surcotă, personajul este figurat cu o mantie de apărat, numită capă, despicată în dreapta. Prin tăietura care porneşte de la umăr, lăsînd partea din spate a veşmîntului să cadă în falduri drepte, ca o mantie, mîna dreaptă apare în întregime, îndoită în unghi, pentru a se odihni pe piept. Partea din faţă a capei acoperă pieptul şi coboară pînă deasupra centurii cavalereşti de unde este sumeasă de mîna stîngă a personajului, adusă lîngă cea dreaptă, care dezvăluie jumătatea dreaptă a surcotei ; jumătatea stîngă este acoperită de capă, care, mascînd braţul, cade în falduri drepte[74].

---

[73] Vezi nota 42.

Pe piept această capă prezintă o broderie grea, de fir, constînd dintr-un ornament vegetal al cărui motiv pare a fi un cîrcel cu frunze de iederă. Capa, în forma pe care o prezintă monumentul de care ne ocupăm, se poartă în Europa pe o mare arie, din Anglia pînă în Boemia, începînd de la mijlocul secolului al XIV-lea şi pînă spre sfîrşitul acestui secol[75].

Dacă cota, surcota şi capa pe care le poartă personajul reprezentat în piatră nu pot constitui totuşi dovezi ale unor legături de modă vestimentară cu Apusul, în schimb pelerina festonată în unghiuri ascuţite, care acoperă capa, deasupra umerilor, nu se găseşte — după cîte se pare — în reprezentările demnitarilor din Balcani, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În schimb, ea apare frecvent în Europa occidentală, cu reflexe în Ungaria[76] şi mai cu seamă în Boemia[77]. Purtarea unor pelerine al căror feston se apropie de cel al „gisantului“ de la Curtea de Argeş, de numeroase personaje care apar în „Livre de la chasse“ (1387)[78], precum şi prezenţa, în aceleaşi ilustraţii, a aceleiaşi pălării cilindrice înalte[79], care acoperea capul cavalerului reprezentat la Curtea de Argeş, ne îndeamnă să considerăm şi monumentul de care ne ocupăm, din aceeaşi epocă.

Este adevărat că această pălărie este mutilată în mare parte. Ea se prezenta probabil în formă cilindrică, era înaltă de 0,15 m şi avea la bază, de jur împrejur, un ornament simplu geometric, format din triunghiuri, săpate în adînc. De sub această pălărie, cobora un cornet de piele care aduna părul răsucit în şuviţe spre spate.

Carol al IV-lea, regele Boemiei (1346—1378), al cărui bust este sculptat şi aşezat în triforiumul catedralei Sf. Vitus din Praga la scurtă vreme după moartea sa, poartă aceeaşi pelerină (cu marginea însă dreaptă, nu festonată), cu un guler de asemenea „pe gît“, urmînd însă o răscroială mai largă, precum şi o pălărie cilindrică, mai joasă decît a personajului de care ne ocupăm, din care iese însă un cornet de piele, aidoma celui din Curtea de Argeş[80].

Conchidem aşadar, că veşmîntul cavalerului figurat la Curtea de Argeş, se inserează cam între anii 1380—1385.

---

[74] Vezi felul în care se purta capa la Viollet le Duc, *Dictionnaire raisonné du mobilier*..., vol. III, p. 101 ; A. Parmentier, Album historique, vol. II, Paris, 1909, p. 34 ; Hans Riehl, *Der St. Stephansdom in Wien*, Munchen, 1926, p. 50, fig. 78.

[75] Vezi portretul lui Eduard III în André Michel, *Histoire de l'Art*, tome III, p. 1, p. 311, fig. 168 ; de asemenea *Gotische Malerei in Böhmen*, Praga, 1955, fig. 87 (pictată în 1385).

[76] Vezi Nemes Mihaly şi Nagy Géza, *A Magyar viseletek Törtenete*, Budapest, 1900, tab. IX—XII.

[77] Vezi Otto Kletzl, *Peter Parler, der Dombaumeister von Prag*, Leipzig, 1940, p. 35 şi 41.

[78] Cavaleri reproduşi în *Livre de la chasse* (1387), în A. Parmentier, *op. cit.*, p. 31 şi 32.

[79] Vezi portretul unui cavaler englez din a doua jumătate a sec. XIV în A. Parmentier, *op. cit.*, p. 19 ; reproduceri după *Livre de la chasse* (1387) (*ibidem*, p. 32).

[80] Otto Kletzl, *op. cit.*, p. 38.

În mod firesc se ridică întrebarea : de ce personajul apare înveşmîntat într-o surcotă care-i depăşea în lungime genunchii, un veşmînt mai arhaic decît cel al lui Vladislav şi Nicolae Alexandru ? Nu cumva — aşa cum a crezut N. Iorga [81] — acest costum se apropie de epoca lui Basarab şi de surcotele care apar în *Chronicon Pictum* scris şi miniat, după cum se ştie, în anul 1358 [82] ?

Răspunsul este că defunctul a fost reprezentat în piatră într-un costum arhaizant. În Occident, precum şi în Boemia şi Polonia, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cînd era la modă „cota îndrăzneaţă“, „pourpointul“ etc., defuncţii nu apar în aceste costume, considerate „lumeşti“, ci în cotele sau surcotele lungi, primite de biserică, pe care — aşa cum arată Camille Enlart [83] — le-au păstrat pînă în prezent slujitorii ei.

Pe de altă parte, nu este exclus ca personajul să fi fost reprezentat cu costumul pe care-l purta în clipa morţii, deoarece „surcota“, aşa cum deducem din numeroasele ei apariţii pe monumentele epocii, continuă a vieţui alături de noile veşminte mai extravagante.

O serie întreagă de date ne duc la concluzia că mormîntul nr. 13 şi piatra funerară de pe acest mormînt, reprezentînd un „gisant“, au aparţinut probabil voievodului Radu I. Aceste argumente sînt următoarele

1. Elementele de costum cu care este reprezentat „gisantul“ pot fi constatate între anii 1380—1385. (Ştim că Radu I domneşte între 1375/77—1380).

2. Locul de onoare din traveea dreaptă a naosului fiind ocupat de mormintele lui Vladislav I, nr. 12 şi Voislav, s-a considerat că locul cel mai indicat pentru succesorul lui Vladislav I care îi era frate *vitreg* (deci întemeietorul unei alte ramuri domneşti) a fost în vestul bisericii, considerat de asemenea loc de onoare [84].

3. Voislav, fiul adolescent al voievodului Nicolae Alexandru şi doamnei Clara, a fost frate bun cu Radu. El a supravieţuit — aşa cum am văzut — fratelui său vitreg Vladislav I, înhumat puţină vreme înaintea sa.

Este semnificativ faptul că cele trei pietre de mormînt (ale lui Vladislav I, Voislav şi a „gisantului“) găsite în biserica Sf. Nicolae Domnesc, puse într-un interval destul de scurt, între moartea voievodului Nicolae Alexandru (1364), a cărui piatră funerară se află în biserica mănăstirii din Cîmpulung-Muscel şi domnia lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) înmormîntat la Cozia, deci în răstimp de două decenii, prezintă două viziuni cu totul diferite prima, a lui Vladislav I, este lucrată într-o concepţie bizantină balcanică, iar ultimele două într-o viziune occidentală, deşi piatra lui Voislav menţine motivul devenit balcanic al „pomului vieţii" pe care îl constatăm şi pe mormîntul fratelui său vitreg. Este sigur însă că scutul sculptat pe monumentul lui Voislav a fost conceput şi comandat de succesorul la tron al lui Vladislav I şi fratele bun al lui Voislav, Radu I. Exista la acest voievod nu numai obsesia armurilor ca unelte de cîştigare a independenţei, cu care se înfăţişează pe monedele sale [85], ci şi fervoarea pentru tot ceea ce reprezintă viaţă cavalerească, în primul rînd însemnele cavalereşti, stemele. Este adevărat că şi Vladislav I (urmînd tatălui său Nicolae Alexandru, care primeşte de la Ludovic cel Mare, o dată cu ducatele de peste munţi coroana princiară [86] cu flori din crin cu care este reprezentat în pronaosul bisericii Sf. Nicolae Domnesc) bate monedă cu stemă şi este îngropat cu nasturi heraldici. Dar el nu pune să se sculpteze pe pietre funerare, care solicitau simboluri religioase tradiţionale, astfel de însemne lumeşti, cum procedează în cazul pietrei de mormînt a lui Voislav, fratele său vitreg Radu I, fiul catolicei Clara.

---

[81] N. Iorga şi G. Balş, *L'art roumain*, Paris, 1922, p. 24.

[82] Vezi Nemes Mihaly şi Nagy Géza, *A Magyar Viseletek Törtenete*... tab. IX—XII.

[83] Camille Enlart, *Manuel d'archéologie francaise*..., p. 72.

[84] N. L. Okunev, *Les portraits des rois-donateurs dans la peinture religieuse serbe*, în „Byzantinoslavica“ (1930), p. 97 „...mormintele donatorilor... se găseau în sec. XIII <în Serbia> în general în partea sud-vestică a bisericii... În bisericile Studenica, Milesnevo, Sopocani, Gradac, Decani se văd pe acest loc sarcofagii de piatră în prezent goale. Obiceiul de a înhuma ctitorii în această parte a bisericii şi de a plasa portretele lor votive deasupra mormîntului... era probabil răspîndit în această epocă în tot orientul ortodox... În Serbia de nord la sfîrşitul sec. al XIV-lea şi la începutul sec. al XV-lea portretele donatorilor care compun o procesiune dispar complet. Locul lor se găseşte acum pe peretele vestic. Lîngă acest zid se pregătesc acum mormintele pentru donatori (Ravanica, Ljubostinja, Manassia).“

Prezenţa scutului pe piatra de mormînt a lui Voislav, pusă de fratele său, înverşunatul războinic, cel care se prezintă pe monede înveşmîntat în armură, ne îndeamnă să credem că cea de a treia piatră de mormînt din biserica Sf. Nicolae Domnesc aparţine lui Radu I. Este firesc ca Radu I, a cărui efigie de pe monede este asemănătoare cu reprezentările de pe pietrele funerare ale cavalerilor occidentali să fi avut deasupra mormîntului sculptat un „gisant" Cu toată orientarea sa religioasă pravoslavnică, pe care o mărturisesc hrisoavele fiilor săi, importul de armuri din Veneţia arată că Radu I a preţuit şi viaţa care se desfăşura în occidentul Europei, industria şi arta apusenilor. Cel care dorea să se înfăţişeze contemporanilor, pe monede ca un cavaler occidental, după canoane compoziţionale pe care le găsim şi la pietrele de mormînt ale cavalerilor occidentali, şi-a dorit, desigur, şi o efigie funerară asemănătoare. Pentru că voievozii nu puteau fi înfăţişaţi în biserici în costume militare, aşa cum statorniceşte tradiţia imaginilor zugrăvite, „gisantul" a fost conceput înveşmîntat într-un costum de aparat civil.

Apropiata succesiune în timp a celor trei pietre de mormînt, găsite în biserica Sf. Nicolae Domnesc, care încurajează, o dată mai mult, atribuirea „gisantului" lui Radu I, poate fi dovedită şi prin similitudinea motivelor ornamentale ale acestor monumente. Într-adevăr, palmetele sculptate pe feţele laterale de pe piatra lui Vladislav I şi cea de la extremitatea superioară a „gisantului", care maschează numele meşterului slav „Gherghe" sînt înscrise în acelaşi contur de acoladă complexă. Crengile „arborelui vieţii" de pe primul monument şi ornamentul vegetal al capei „gisantului" prezintă vrejuri care sfîrşesc cu semipalmete. Prin urmare, nu numai trăsătura de unire pe care o constituie motivele simbolice ale pietrei de mormînt a lui Voislav, vădeşte apropierea în timp a pietrelor de mormînt a lui Vladislav I şi Radu I, ci şi ornamentele vegetale ale acestor două monumente.

---

[85] Pavel Chihaia, *Efigii monetare şi portrete votive...* passim.

[86] Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină*, în „Studii", XV (1962), nr. 2, p. 336.

Anumite evenimente petrecute în intervalul dintre moartea lui Vladislav I (1375—1376) şi primii ani de domnie a lui Mircea cel Bătrîn 1386—1418) ne explică de asemenea apariţia „gisantului" pe care îl presupunem al lui Radu I.

Într-adevăr, cele două pietre funerare, a lui Voislav şi a „gisantului", ulterioare morţii lui Vladislav I şi pierderii Severinului [87], vădesc înclinarea manifestă către arta occidentală, în perioada în care suzeranitatea angevină s-a impus din nou, pentru un scurt interval şi un episcopat catolic a fost întemeiat la Argeş (1380). Este semnificativă orientarea Ţării Româneşti către lumea slavă oglindită de prima emisiune monetară figurativă a lui Mircea cel Bătrîn, care apare în epoca următoare anilor 1383/84, cînd Severinul este recucerit de Ţara Românească şi episcopatul de Argeş trece printr-o criză.

4. Prima menţiune despre „gisantul" de care ne ocupăm o găsim la episcopul Neofit, în anul 1746. El arată că în biserica Sf. Nicolae Domnesc „se află o piatră mare, cum intri în biserică la dreapta, precum este sculptată icoana (figura) lui Radu Negru Vodă" [88]. „Tradiţia" lui „Negru Vodă" îngropat în biserica din Argeş a fost generată de *Cronica despre Radu de la Afumaţi* din 1525. Se ştie că asocierea lui Radu I cu Negru Vodă, efectuată din secolul al XVI-lea, a fost „legiferată" de abia în primii ani de domnie ai lui Matei Basarab, urcat pe tron în 1633 [89]. Nu putem şti dacă tradiţia a atribuit iniţial lui „Negru" apoi lui „Radu Negru" mormîntul „gisantului", din cauză că acesta avea o expresivitate care incita fantezia populară sau prezenta o inscripţie în care se afla inserat numele voievodului Radu. Judecînd după faptul că chipul zugrăvit al lui Vladislav I a fost, în mod arbitrar, atribuit aceluiaşi „Negru", apoi „Radu Negru", bănuim că o ciudată coincidenţă a făcut ca „gisantul" să capete, printr-un oarecare ocoliş, numele voievodului căruia i-a fost hărăzit, alăturat celui legendar „Negru".

Mormîntul nr. 4. Mormîntul nr. 4 nu prezintă decît „urme de cosciug, de îmbrăcăminte şi de cuie de cosciug" precum şi „un fragment din vechea piatră ce acoperea mormîntul cu totul afumată de fum" [90] găsită lîngă stîlpul sud-estic.

Osemintele din acest mormînt — găsit gol, ca şi mormîntul nr. 12 — au fost probabil reînhumate în osuarul de lîngă mormîntul nr. 11. Ele aparţin „unui tînăr: toate epifizele oaselor lungi sînt dezlipite. Statura ar fi 1,53 m".

Veşmintele acestui tînăr au fost probabil cele găsite alături în aşa-numitul „mormînt închipuit" (nr. 5): „cuvertura sau haina, de brocart maro <probabil roşcată iniţial — P.C.>, făcută ţărînă, ornamentată la colţuri cu rozeta cu mărgăritare şi avînd pe margini galoane de fir de aur <asemănătoare — P.C.> cu galoanele de fir de aur ale mînecilor...[91]" precum şi „foile mortuare foarte subţiri de aur sau argint aurit"[92] găsite pe suprafaţa mantiei.

---

[87] Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana...*, passim.
[88] *Mitropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I*, în „B.O.R.", II (1876), nr. 10, p. 634
[89] Pavel Chihaia, *A fost Negru Vodă un personaj real sau legendar?...*, p. 49.
[90] *J.S.*, p. 143 şi p. 147.

Tot din acest mormînt par a fi provenit şi „bordurile de frescă roşie"[93] asemănătoare celor din mormîntul nr. 8.

Mormîntul nr. 6. În mormîntul găsit sub piatra <lui> Voislav (care a aparţinut, aşa cum am arătat, mormîntului nr. 11) s-au găsit osemintele unei femei de 25—30 de ani, precum şi un rest de inventar funerar — „un inel cu topaz, cîţiva nasturi de tunică aplicaţi şi foarte multe lame din diademă"[94].

Fundul mormîntului, lespezit cu bolovani, ar constitui un indiciu, după V. Drăghiceanu, că profanatorii învălmăşiseră un cavou de bolovani. Acest cavou ştirbise substrucţia dintre stîlpul sud-estic şi zidul sudic.

Mormîntul nr. 1. Descrierea din *Jurnal...* a acestui mormînt este neconcludentă : la 1 m adîncime „scheletul întreg, bine conservat şi normal aşezat... cu capul sprijinit de o cărămidă şi ţărmurit spre nord de o altă cărămidă. Nici o urmă de cosciug, de îmbrăcăminte, inele sau bumbi de tunică. O sărăcie biblică. Mormîntul era neprofanat"[95].

Expertiza Fr. Rainer, conchide că defunctul era bărbat, trecut de patruzeci de ani şi că mormîntul fusese profanat[96]. Această din urmă opinie — bazată evident pe o analiză ştiinţifică — care contrazice pe cea a lui V. Drăghiceanu, implică posibilitatea ca mormîntul să fi avut un inventar, distrus la profanare.

Mormîntul nr. 2. Mormîntul nr. 2 a fost amenajat în substrucţia care lega stîlpul nord-estic cu zidul estic. Pentru aceasta au trebuie înlăturaţi bolovanii substrucţiei. Cavoul (2,23 × 0,76 × 0,70 m) avea pereţii interior tencuiţi şi deasupra o lespede de piatră din care se mai păstra numai un fragment, aproape de stîlp. Lîngă urmele cosciugului, s-au găsit : patru bumbi de aur, o insignă reprezentînd un cavaler, cîteva fire de aur din ţesătura veşmintelor[97].

Personajul fusese în vîrstă de 25—30 ani, avînd înălţimea de 1,71 m[98]. Putem preciza cu aproximaţie un termen „post quem" pentru acest mormînt, datorită aplicei, care din fericire se păstrează în Muzeul de artă din Republica Socialistă România.

Aplica, lucrată într-un aliaj de bronz şi aur, reprezintă un cavaler, şezînd în poziţie de repaus, îmbrăcat cu un lung veşmînt — care pare o rochie cu o tăietură în faţă — răscroită la gît, şi cu mînecile colante. De la mijloc în sus acest ciudat veşmînt prezintă o serie de zale prinse de stofă, pentru a proteja în luptă picioarele cavalerului, în vreme ce, partea superioară a trupului rămîne nezalată. În picioare personajul poartă pantofi ascuţiţi obişnuiţi secolului al XIV-lea, numiţi „les poulains".

---

[91] *J.S.*, p. 143.
[92] *Ibidem.*
[93] *Ibidem.*
[94] *J.S.*, p. 147.
[95] *J.S.*, p. 145.
[96] *C.A.O.*, p. 153.
[97] *J.S.*, p. 136.
[98] *C.A.O.*, p. 153.

Istoricul acestui costum îl găsim în V. le Duc[99]. El se numeşte „parament“ şi se purta fie deasupra armurei, fie deasupra „surcotei de arme“. Era confecţionat din cendal, samit, satin şi chiar brocart şi dublat de mătase. Funcţia lui militară era să pareze loviturile de sabie şi cele de săgeată atunci cînd cavalerul se afla pe cal. Ele jenau mişcările cavalerului cînd acesta se afpla pe pămînt. „Paramentele“ au fost la modă din ultimul sfert al secolului al XIV-lea, pînă spre 1425 şi s-au purtat în Franţa şi Anglia. Nici Italia, nici Germania nu le-au adoptat.

Mormîntul nu poate fi mai vechi de 1375, ceea ce confirmă deducţiile în legătură cu celelalte morminte analizate pînă aici.

Mormîntul nr. 3. Acest mormînt conţinea un cosciug „din care s-au găsit urme“ [100]. Din schelet s-au dezgropat „cîteva oase, printre care şi o mandibulă lipsită de ramura stîngă şi de o mare parte a ramurei drepte“ [101]. Craniul acestei mandibule este probabil cel găsit în mormîntul nr. 9. Sexul şi vîrsta („bărbat trecut de 40 de ani“ [102]) concordă cu opinia lui Fr. Rainer în legătură cu restul osemintelor („sex masculin... pare să fi trecut de 40 de ani“ [103]).

Inventarul obiectelor însumează : „Aplice în formă de crin, urme de cordon, urme de mărgăritare“ [104]. Acest inventar se completează cu „urmele unei diademe de perle ca a lui Negru Vodă <Vladislav I — P.C.> şi capătul unui şnur al acestei diademe“ [105] găsit pe craniul aruncat din mormîntul nr. 9. Aplice de pe acel mormînt s-au găsit şi deasupra mormîntului nr. 7.

Mormîntul nr. 7. La 0,80 m adîncime de prima pardoseală s-a găsit „un pat de cărămizi“, o platformă de cărămizi (ca şi la mormîntul nr. 3), ea acoperea însă un cavou „în formă de cosciug“ cu lăţimea mică 0,43 m, lăţimea mare 0,70 m, înălţimea 0,26 m şi lungimea 1,80 m. În acest cavou se distingeau urmele cosciugului turtit.

Osemintele („...aproape normal aşezate... totuşi s-au găsit coaste şi spre picioare[106] < ! >), aparţinînd unui bărbat, trecut de 40 de ani, înalt de 1,62 m. O parte din frontalul craniului, provenit probabil din acest mormînt, a fost găsit în mormîntul de alături, nr. 8.

Inventarul conţinea „urme de betea şi galon, exact la fel ca textură şi lăţime cu cel găsit la mormîntul închipuit“ [107] (deci la mormîntul nr. 5), precum şi „un fragment de centură, decorat cu romburi ca al lui Radu, dar mai mic...“ [108]. În afară de acestea „două frumoase inele s-au găsit aci, dintre care unul cu inscripţia germană Hilf Ghot, iar altul cu inscripţia slavă : Udobă, după care am numit acest mormînt al lui Udobă"[109]. (Este vorba de boierul lui Mircea cel Bătrîn, căruia V. Drăghiceanu, pe drept cuvînt, îi atribuie mormîntul). O primă lectură comunicată lui N. Iorga este desigur greșită[110], inscripția fiind, după cum a citit V. Drăghiceanu „inelul lui Nan Udobă". Nu știm dacă această inscripție este „posterioară veacului al XIV-lea"[111].

---

[99] Viollet le Duc, *Dictionnaire raisonné du mobilier...*, vol. VI, Paris, 1874, p. 212 : „Sub Charles V <1364—1380> era moda de a se pune peste armura de zale sau peste surcotele de arme, lungi veşminte de stofă, care cădeau la pămînt, numite paramente. Ele contribuiau la amortizarea loviturilor de sabie şi protejau cavalerul împotriva săgeţilor ; desigur ele jenau mişcările cavalerului descălecat (vezi pl. 2, p. 212 : „sfîrşit sec. XIV“).

[100] *J.S.*, p. 146.

[101] *C.A.O.*, p. 153.

[102] *C.A.O.*, p. 156.

[103] *C.A.O.*, p. 156.

[104] *J.S.*, p. 146.

[105] *J.S.*, p. 145.

[106] *Ibidem.*

[107] *Ibidem.*

[108] *C.D.A.*, p. 62.

Contrariu opiniei lui V. Drăghiceanu „Am siguranța deplină că mă aflu înaintea unui mormînt neprofanat[112], mormîntul fusese profanat, așa cum reiese de altfel și din relatarea lui V. Drăghiceanu[113].

Mormîntul nr. 8. Așa cum aflăm din „planul distribuției mormintelor" precum și din descrierea lui V. Drăghiceanu, mormintele nr. 8 și nr. 9 au fost descoperite, datorită cărămizilor „pe muchie" (așezate pe latura mijlocie) de la sud, care încadrau desigur cele două pietre de mormînt încastrate și în cea de a doua pardoseală[114], ale căror rămășițe s-au găsit în mormînt.

Sub prima pardoseală s-a descoperit masa de bolovani care făcea parte din temelia construcției anterioare bisericii Domnești, desfăcută desigur cu prilejul înhumării, groasă de 0,47 m.

După expertiza lui Fr. Rainer, mormîntul a aparținut unui bărbat între 30 și 40 de ani, înalt de 1,63—1,66 m[115].

Inventarul menționează „o foarte frumoasă pasmanterie și articulații de aramă, probabil din veșmîntul domnului"[116], desigur neconcludente pentru a permite o datare.

Deoarece în acest mormînt „la 0,80 m < adîncime — P.C. > se dă de urme de bordură, a fresco, de purpură roșie cari, desigur, proveneau din tencuielile acestui cavou"[117] deducem că defunctul fusese înhumat într-un sarcofag compus din plăci de piatră, din care s-a mai găsit un singur element, una din plăcile de la cap sau picioare, lîngă mormîntul alăturat nr. 7..." o lespede, dispusă... în lungime, cu dimensiunile 0,50 × 0,50 × 0.06 m avînd bordura tencuită pe o lățime de 0,05 m și vopsită a fresco, roșu. În mijlocul lespezii este vopsit cu chinovar un fond, în felul cum s-ar prezenta un coșciug în secțiune... ea a fost proiectată deci, pentru încheierea unui sarcofag de piatră, ai cărui pereți erau compuși din lespezi demontabile"[118].

Tot de mormîntul nr. 8 pare a fi aparținut și fragmentul din piatra funerară care avea o inscripție marginală „tăiată în adîncime, vopsită cu roșu (fig. 32) cari mi-au dat numele lui Vladislav Vodă"[119], motiv pentru care V. Drăghiceanu atribuie în mod arbitrar mormîntul nr. 8 lui Vladislav I.

---

[109] *J.S.*, p. 145.

[110] N. Iorga, *Cronică*, în „Revista istorică", 1920, VI, p. 78.

[111] *C.D.A.*, p. 66.

[112] *J.S.*, p. 142.

[113] *J.S.*, p. 143—145 „Într-un amestec de pămînt norois, s-a găsit un craniu turtit de bolovani, cu falca de jos completă, restul oaselor aproape normal așezate pe cît se putea distinge în noroiul în care zăceau, totuși s-au găsit coaste spre picioare" < ! >

[114] *J.S.*, p. 141.

[115] *C.A.O.*, p. 156.

[116] *J.S.*, p. 142.

[117] *Ibidem.*

[118] *Ibidem.*

[119] Fragmentele ла, исвъ și ха sînt arbitrar asociate de către V. Drăghiceanu (*C.D.A.*, p. 44 ; vezi și fotografiile de la p. 43 și 44). N. Iorga și-a exprimat legitime îndoieli în legătură cu această lectură. (*O nouă carte despre Curtea de Argeș*, în „B.C.M.I.", XXXII (1939), p. 141).

Mormîntul nr. 9. „Acest mormînt nu a fost niciodată zidit, afară de un capac compus din două rînduri de cărămizi, ce erau aşezate sub pardoseala de cărămizi, pe o grosime de 0,20 m“ [120].

Aşa cum am arătat, o parte din osemintele acestui mormînt se aflau în mormîntul nr. 8. „O mare parte din craniu, deformat post mortem în învălmăşagul osemintelor a două schelete“ [121]... etc. Numai jumătate din mandibulă se pare că aparţinea mormîntului nr. 9.

Fr. Rainer nu se pronunţă asupra sexului persoanei căreia i-au aparţinut aceste fragmente de craniu, dar din analogia cu „Voislav“ (din mormîntul nr. 6, care în realitate am văzut că aparţinea unei femei), deducem că este vorba de o femeie.

Inventarul găsit în acest mormînt, cum şi în mormîntul alăturat, nr. 8, confirmă aceste deducţii.

1. Un inel cu rubin transparent [122], inel care poartă în ilustraţia lui V. Drăghiceanu legenda „inelului lui Dan I“, este un inel femeiesc (după subţirimea cercului de metal) aşa cum se poate remarca, comparîndu-l cu inelul lui „Voislav“ (în realitate al unei femei) din mormîntul nr. 6 [123].

2. Un „cercel de aur“, în realitate un fragment al unui cercel pandeloc compus dintr-o verigă şi o montură din mai multe pandative. Pandativul găsit „reprezintă o ghindă atîrnînd de o toartă, prin intermediul unui bob de mărgăritar“ [124].

Un cercel-pandeloc asemănător, datat după monede 1515—1526 şi comparat cu cele zugrăvite în portretele votive din epoca lui Ştefan cel Mare — desigur această analogie nu poate fi indicaţie de datare pentru obiectul de care ne ocupăm — s-a găsit în săpăturile de la Suceava, în campania 1952 [125], dar evident modelul este mai vechi.

3. „Galonul de sîrmă de fir de argint, foarte gros, deşirat [126] în realitate un colier, compus dintr-un fir de argint, ca o cobiliţă în miniatură care se pune după gît şi se prinde la capete cu un lanţ tot de argint, aşa cum găsim în epoca lui Stracimir (1371—1396) („vergele de metal cu lănţişoare“) [127].

4. Aplica din aliaj de aur [128], care făcea parte din podoabele veşmîntului doamnei, reprezentînd o doamnă îmbrăcată în costumul de epocă.

Această „cotardie... cu mînecile căzînd începînd de la cot, lungi sau sfîrşind deasupra genunchilor < în timp ce > jupa prinde mai multă amploare"[129], le găsim în jurul anului 1373, deci în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

---

[120] *J.S.* ,p. 142 şi fotografie fig. 149, p. 142.

[121] *J.S.*, p. 145.

[122] *C.A.O.*, p. 156.

[123] *J.S.*, p. 145.

[124] Cf. fotografia fig. 67, p. 67 cu fotografia fig. 69, p. 67.

[125] B. Mitrea, I. Nestor, I. Casan, etc. ***Şantierul Suceava***, în „Studii şi cercetări de istorie veche“, 1953, nr. 1—2, p. 362, fig. 25/4.

[126] *J.S.*, p. 142, fotografie, fig. 148, p. 142.

[127] Vezi podoabe asemănătoare în ***Săpăturile de la Gogoşu şi Balta Verde*** în „Materiale şi cercetări arheologice“, vol. II, p. 461, într-un strat din epoca Stracimir ; de asemenea în Hermann Weiss, ***Kostümkunde,*** Stutgart, 1883, p. 209—210.

[128] *C.D.A.*, p. 66. Fotografie, fig. 73, p. 67.

Avînd în vedere atît colierele contemporane cu Stracimir, cît și aplica reprezentînd o doamnă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, considerăm că mormîntul nr. 9 a fost amenajat către sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Mormîntul nr. 14. Acest mormînt fusese acoperit de o lespede, din care rămăsese un singur fragment, la nivelul pardoselii (nu știu dacă este vorba de pardoseala originară sau una ulterioară). La 1,10 m adîncime V. Drăghiceanu afirmă că a găsit „un mic cavou de cărămidă, bine păstrat, lung de 1,54 m, lat de 0,60 m și adînc de 0,22 m. Pe fundul de cărămizi, în amestec de moloz și pămînt, se află normal așezate occipitalul, dantura și femururile unui necunoscut"[130]. Expertiza Fr. Rainer arată că „pe lîngă cîteva frînturi de oase lungi de om, și oscioare de animale, o mare parte din bolta unui craniu de om matur (după starea suturilor și grosimea oaselor), de tip brahicefal"[131].

Această opinie că scheletul aparținuse unui om matur contravine lungimii de 1,54 m al cavoului (prin urmare cel decedat nu putea fi mai înalt de 1,50 m). Scheletul găsit în acest cavou aparținuse oare altui mormînt ? Poate celui numerotat cu 13, unde am presupus că s-a aflat locul de veci al voievodului Radu I ?

★

Din cele expuse în lucrarea de față, istoricul bisericii Sf. Nicolae Domnesc se desprinde clar. Monumentul a început să fie ridicat puțină vreme înainte de 1351—1352, anul morții lui Basarab[132], reflectînd noile posibilități politice, economice și culturale ale statului întregit de Basarab. El nu este complet terminat la 1359, cînd se înființează mitropolia Țării Românești. Un zid este ridicat între veșmîntar și naos, înainte de zugrăvirea bisericii, care se efectuează în timpul domniei voievodului Vladislav I, succesorul întemeietorului mitropoliei. Cei doi ctitori ai bisericii apar zugrăviți în două tablouri votive, unul în pronaos, hărăzit celui defunct în momentul pictării bisericii, iar celălalt în naos, reprezentînd pe realizatorul zugrăvelii. Primul, voievodul Nicolae Alexandru este înfățișat înaintea „Judecății de apoi", a lui Iisus Pantocrator, încadrat de Maica Domnului și Sf. Nicolae, patronul său onomastic, care intercede în favoarea sa.

În jurul anului 1376 Vladislav I moare și este înmormîntat în locul de onoare, cuvenit ctitorilor, în dreapta naosului, între cei doi stîlpi, acolo unde se vor face slujbe pentru ctitor pînă în secolul al XIX-lea. Vladislav I a fost înmormîntat într-un veșmînt asemănător celui pe care îl purtau marii feudali occidentali. Centura sa cavalerească se încheia cu o pafta mare de aur masiv, numeroase perle ornamentau veșmîntul și șnurul gros al scufei, ca un burlet, striat cu beteală. Nasturii poartă scutul hemifasciat asemănător celui care apare pe monede, cu culori heraldice[133].

---

[129] Vezi G. Demay, *Le costume au Moyen-Age d'après les sceaux*, Paris, 1890, p. 95, fig. 36 : Yolande de Flandre, duchesse du Bar, 1373.

[130] *J.S.*, p. 145.

[131] *C.A.O.*, p. 160.

[132] Grafitul de pe peretele nordic al naosului bisericii. (Fotografie *C.D.A.*, fig. 9, p. 16).

După cîţiva ani, în răstimpul cărora, un alt membru al familiei domnitoare (probabil o domniţă) este înmormîntat în naos, la sudul mormîntului lui Vladislav I, fratele adolescent al acestuia Voislav, va fi de asemenea înhumat între cei doi stîlpi sudici. El nu are sarcofag de piatră ca fratele său care domnise pe tron, ci un sicriu simplu, aşezat pe bolovani. Deşi scufa, din care s-a păstrat numai şnurul, este asemănătoare cu cea purtată de Vladislav I, nasturii săi nu mai poartă armele Basarabilor, ci numai simple litere ornamentale.

La sfîrşitul celui de al optulea deceniu al secolului al XIV-lea, Radu I îşi găseşte şi el, probabil, locul de veci, în colţul de nord-vest al naosului, locurile de onoare din dreapta bisericii fiind ocupate. Faptul că acest voievod nu ar fi îngropat într-o ctitorie proprie, ca Basarab, Vladislav I, Mircea cel Bătrîn, ar arăta că el nu a ridicat şi terminat un mare monument[134].

În ultimul sfert al secolului al XIV-lea şi, probabil, în primii ani ai secolului următor, biserica se umple de morminte. În acest interval, o ciumă cumplită pustieşte Ţara Românească[135].

Este probabil că, după acoperirea suprafeţei din dreapta naosului cu cele trei morminte (nr. 10, 11 şi 12) şi aşezarea pietrei „gisantului" în colţul nord-vestic, s-au săpat mormintele de lîngă stîlpul sud-estic, apoi cele de lîngă stîlpul nord-estic, şi în sfîrşit, cele din mijlocul bisericii.

Lîngă stîlpul sud-estic a fost găsit mormîntul unui tînăr (nr. 4) în aceeaşi haină stacojie, devenită cu vremea maron, ca şi haina lui Vladislav I, cu aceleaşi ornamente de mărgăritare şi galoane „clavi aurei"[136], cu tencuiala mormîntului amestecată cu vopsea roşie, indicînd, ca şi în cazul hainei, culoarea distinctivă a curţii bizantine[137] precum şi mormîntul unei femei de 25—30 de ani (nr. 6), împodobit cu bijuterii.

Lîngă stîlpul nord-estic, la mormîntul bărbatului trecut de 40 de ani (nr. 1) nu s-a găsit nici un inventar, distrus poate la profanare. Alături, mormîntul altui cavaler, de 25—30 de ani (nr. 2) a cărui profesie se poate deduce după aplica militară găsită în mormîntul său, datează din jurul anului 1400.

În mormîntul nr. 3, un bărbat de 40 de ani, fusese înmormîntat cu aceeaşi scufă cu ruloul format dintr-un şnur gros, cum purta şi Vladislav I, precum şi Voislav, şi o serie de aplice în formă de fleuron ; în mormîntul nr. 7 boierul Udobă ne apare îmbrăcat cu un veşmînt asemănător cu cel al lui Vladislav I şi cu tînărul din mormîntul nr. 4.

În mormîntul nr. 14 s-au găsit osemintele unui „om matur" fără un inventar funerar deosebit.

---

[133] O. Iliescu ne-a comunicat această similitudine heraldică între scutul de pe nasturii ctitorului bisericii Sf. Nicolae Domnesc şi cel de pe monedele lui Vladislav I.

[134] Vezi N. Iorga, *O nouă carte despre Curtea de Argeş*, în „B.C.M.I.", XXXII (1939), p. 141.

[135] Vezi scrisoarea mitropolitului Hariton din iulie 1378 (*Documente privind istoria României*, XIII, XIV şi XV, B, nr. 21, p. 28) „...avînd trupul bolnav şi încercat în chip prea dureros de molima de ciumă care bîntuie acum"

[136] Vezi Jean Ebersolt, *Les arts somptuaires de Byzance*, Paris, 1923, p. 5.

[137] Idem, *ibidem*, p. 40 şi 141.

În mormintele din mijlocul bisericii au fost îngropați un bărbat între 30 și 40 de ani (nr. 8), cu costum de aparat, într-un sarcofag din pereții mobili, prinși în tencuială roșie și o femeie (nr. 9) cu bijuterii numeroase, a căror datare merge către sfîrștul secolului al XIV-lea.

Este posibil, avînd în vedere faptul că defunctului i s-a hărăzit un sarcofag și că în mormîntul soției sale s-au găsit prețioase podoabe, ca persoanele să fie avut un rang deosebit. În lipsă de elementele unei datări mai precise sau vreun alt indiciu, nu putem emite nici o ipoteză în această privință.

În naosul bisericii Sf. Nicolae Domnesc s-au dezvăluit, așadar, fragmente din osemintele a opt bărbați maturi, doi adolescenți și trei femei în 12 morminte.

Dintre aceștia un bărmat avea sarcofag de piatră masiv (nr. 10), altul, sarcofag din tăblii de piatră, așezate într-un cavou (nr. 8), restul sicrie. Aceste sicrie erau așezate în cavouri de bolovani tencuiți (nr. 2 și 6), în cavouri de cărămidă (nr. 7 și 14) sau direct în pămînt.

Cavourile mormintelor nr. 8 și probabil nr. 4 se prezentau tencuite cu mortar roșu.

Mormintele nr. 1, 3 și 11 au fost săpate la 1 m adîncime, iar cavourile nr. 2, 6 și 8 la 0,80 m adîncime.

Bărbații din mormintele nr. 4, 7, 10 și probabil 13 aveau galoane distinctive cusute pe veșminte, asemănătoare ; în mormintele nr. 3, 10 și 11 au existat scufe brodate cu șnururi asemănătoare ; în mormintele nr. 7 și 10 centuri asemănătoare.

Bijuteriile mai caracteristice, paftaua (nr. 10), aplica reprezentînd un cavaler (nr. 2), cea reprezentînd o domniță (nr. 9) și colierul cu cobiliță și lănțișor (nr. 9), sînt databile ultimul sfert al secolului al XIV-lea.

În afară de cele 12 morminte, V. Drăghiceanu a mai găsit un mic osuar (lîngă stîlpul sud-est). Așa-numitul „mormîntul închipuit" (nr. 5) pare să fi conținut o parte din inventarul funerar al mormîntului nr. 4.

Faptul că adîncimea la care sînt săpate mormintele și cavourile este aceeași, că persoanele îngropate în diferite locuri ale naosului purtau elemente de costum asemănătoare, ne îndeamnă să credem că cei îngropați au murit într-o perioadă de timp relativ scurtă. Datarea inventarului funerar găsit în morminte (costume și bijuterii), precum și a pietrelor de mormînt, ne confirmă presupunerea că mormintele găsite de către V. Drăghiceanu au fost săpate în ultimul sfert al secolului al XIV-lea, mai precis începînd din 1375/77 pînă în primii ani ai secolului următor.

Întregul inventar funerar, veșminte și bijuterii, arată — așa cum s-a afirmat — nivelul înalt de trai pentru acea vreme al familiei domnitoare, care beneficia de un sistem politic centralizat.

Bijuteriile provin fie din occident, fie din Balcani, după cum vădesc ornamentele, fie din țară, unde se găseau, de asemenea meșteri orfevri.

Dacă despre piatra de mormînt a voievodului Nicolae Alexandru de la Cîmpulung și despre cea a lui Vladislav I din Curtea de Argeș se poate spune că se încadrează stilistic pe aria artei balcanice a feudalismului timpuriu, piatra lui Voislav prezintă prin sculptura ei, caractere care se găsesc de asemenea în occident. Monumentul presupus al lui

Radu I este apropiat de asemenea de viziunea figurativă occidentală a pietrelor de mormînt.

Piatra de mormînt a lui Mircea cel Bătrîn de la Cozia atestă, oricum, revenirea la climatul stilistic al Balcanilor.

Costumul ne apare, atît la voievodul Nicolae Alexandru, zugrăvit în pronaosul bisericii Sf. Nicolae Domnesc, la Vladislav I, din mormîntul ctitoricesc şi portretul votiv de pe peretele vestic al naosului, la Radu I pe presupusa sa piatră de mormînt, la Mircea cel Bătrîn, în portretul din biserica bolniţei Cozia şi biserica mare a Coziei, şi, în sfîrşit, la Mihail I, pe monedele figurative, occidental, aşa cum se va menţine pînă la jumătatea secolului al XV-lea, judecînd după portretul atribuit lui Vlad Ţepeş.

Între începutul secolului al XV-lea şi cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, istoricul bisericii se cufundă în beznă.

Din perechea de cercei, prinsă de un lănţişor, care împodobea racla moaştelor sf. Filofteia[138], asemănătoare celor purtaţi de domniţe în secolul al XVI-lea, după cum putem constata la portretele votive[139], deducem, pe de o parte, că aceste moaşte se aflau în biserica Sf. Nicolae la începutul secolului al XVI-lea şi că voievodul Neagoe Basarab s-a îngrijit şi de acest venerabil monument.

În cele două secole următoare, XVII şi XVIII, trei „răzmeriţe" încearcă necropola Basarabilor din Argeş.

Prima este incursiunea nejustificată şi stabilirea în ţară pentru trei luni, în 1611, a oştilor lui Gabor Bathori. Mai multe ştiri relatează despre jafurile necontenite ale acestor trupe, îndeosebi în oraşul Curtea de Argeş, menţionînd profanările lor de morminte. Se ştie că ei au luat odoarele şi plumbul de pe acoperişul mănăstirii Argeş şi, desigur, ei au prădat şi biserica Sf. Nicolae Domnesc[140].

O a doua ocupaţie de pe urma căreia biserica a avut mult de suferit a fost cea a austriecilor din 1737, apoi a turcilor care îi urmăreau.

---

[138] Vezi *C.D.A.*, fig. 14, p. 26.

[139] Vezi portretele domniţei Ruxandra şi ale Despinei din Muzeul de Artă al R.S.R.

[140] Matei al Mirelor (***Magazin istoric pentru Dacia,*** tomul I, p. 251), menţionează „... şi năvălind ca hoţii în mănăstirea noastră <Bistriţa> furînd toate giuvaierurile cîte le căpătase <mănăstirea> şi sfărîmînd mormintele domnilor şi stricînd lespezile bisericii ; crezînd să afle bogăţie de aur, puindu-şi numele de... scormonitori de morminte, s-au întors... Au sfărîmat şi mănăstirea de la Argeş, cea foarte scumpă şi toate sfintele mănăstiri... „***Cronica Cantacuzinească*** (***ibidem,*** tom IV, p. 304), relatează de asemenea că „... oştile au prădat toată ţara şi toate monastirile, cîtu n-au rămas nimic în ţară" Cronica săsească (la V. Montogna, ***Războaiele lui Radu Şerban*** (1602—1611) în An. Ac. Române, seria III, tom VI, p. 68) arată că „Au fost deschise mormintele şi cadavrele morţilor au fost despuiate de aurul, argintul şi pietrele preţioase...". Paul de Alep (***The travels of Macarius...*** vol. II, London, 1836, p. 327—328) scrie că „într-o răsvrătire neaşteptată a ungurilor în această ţară <este vorba de năvălirea din 1611—P.C.> cînd au cuprins mănăstirea şi au scos ochii de la toate icoanele din această biserică, ei au aruncat sf. icoană în foc". Teama de o astfel de năvală persista şi la milocul sec. al XVII-lea, cînd Paul de Alep vizitează Ţara Românească. „Corpul sf. Nicodim este ascuns sub pardoseala bisericii <din Tismana—P.C.> de frică să nu-l fure maghiarii". (Pentru aversiunea calviniştilor împotriva artei figurative, vezi Louis Réau, ***Iconographie de l'art chrétien,*** Paris, 1955, tome I, p. 448). Vezi şi Emil Lăzărescu, ***O icoană puţin cunoscută din secolul al XVI-lea şi problema pronaosului bisericii mănăstirii Argeşului,*** în „S.C.I.A.", seria Artă Plastică, tom 14 (1967), nr. 2, p. 196 şi 198.

La 12 iulie 1737, un corp de ostaşi sub comanda generalului Wallis, pătrunde în Ţara Românească, ocupă Curtea de Argeş şi Cîmpulungul şi înaintează spre Bucureşti. La 5 august, austriecii sînt nevoiţi să se retragă în faţa turcilor. Curtea de Argeş şi Cîmpulungul sînt arse de turcii care urmăreau pe austrieci. La 26 noiembrie 1737 se raportează din Braşov că turcii au ruinat şi ars „pînă la pămînt" Cîmpulungul şi „mai cu seamă" Curtea de Argeş, mărşăluind apoi spre Craiova [141].

O a treia incendiere şi jefuire a Curţii de Argeş a avut loc în 1788, în timpul războiului ruso-turco-austriac, declarat la 24 august 1787. În 1788 austriacii ocupă Sinaia, Cozia, Tismana, apoi dau lupte la trecătorile Carpaţilor. În acelaşi an mici trupe ocupă şi Curtea de Argeş, incendiind şi jefuind biserica mănăstirii, cît şi biserica Sf. Nicolae Domnesc [142].

În stadiul actual al cercetărilor, nu putem distinge care au fost ravagiile făcute de invazia din 1611 şi cea din 1737.

Oarecari indicii putem deduce din faptul că atunci cînd au fost răscolite mormintele nr. 8 şi nr. 9, o serie de fragmente din inventarul funerar al acestora s-au găsit deasupra mormîntului nr. 7, care părea intact. Dar şi acesta fusese profanat. Prin urmare, biserica a trecut cel puţin prin două jafuri succesive.

Totodată remarcăm faptul că o serie de fragmente din pietrele funerare distruse au fost păstrate mai departe sub pavajele recente (la mormintele nr. 2, 14 şi 4). Deoarece nu se menţionează poziţia stratigrafică a acestor fragmente faţă de pavaje nu putem şti cînd au fost distruse pietrele de mormînt respective.

Anul cel mai timpuriu de cînd putem urmări evoluţia necropolei argeşene este 1746, cel al vizitei mitropolitului Neofit [143]. În acest an piatra de mormînt a lui Vladislav I se afla la locul său iar cea pe care o atribuim lui Radu I (care trecea drept „icoana lui Radu Negru Vodă"), se afla deasupra, dislocată din colţul nord-vestic al naosului şi desigur, mutilată. Un raport al episcopului Ghenadie, scris după mai bine de un secol de la vizita mitropolitului Neofit, în 1868, arată, nu ştim pe ce temei, că „statuia lui Negru Vodă este cioplită de către turci..." dar adaugă că „...în vechime era rădicată în picioare înăuntru în biserică lîngă stîlpul sau colomna unde astăzi este strana domnească... la picioarele căreia era pusă o stîncă sculptată... în forma şi lungimea unui mormînt roman... cu deosebire că şi florile şi inscripţia ce ar fi avut, azi nu se mai cunoaşte. Sub această piatră la capul căreia, cum am zis, era pusă efigia pretinsă..." [144] etc.

---

[141] Raportul nr. 199, la C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austriaci (1733—1739)*, vol. III, Bucureşti, 1944, p. 301) : „Ein heutzurück hommender Expresser referieret, dass die Türken zu Campolongo und besonders Argis alles aus dem Grund und Boden ruiniert und verbrennet, und dass sich alles gegen Crajova hinab gezogen..." Vezi şi relaţia din 1746 a mitropolitului Neofit (*Metropolitul Ungro-Vlahiei* Neofit I... p. 639) : <în biserica episcopală> „în altar... a făcut un cuvucliu deasupra mesei... noi însă nu le-am văzut, fiind acum stricate de răzmeriţe"

[142] Vezi *C.D.A.*, p. 30 şi 36 (inscripţiile de pe clopote). Stricăciunile de la biserica mănăstirii Argeş, la Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de Argeş*, Bucureşti <f. a.>, p. 53 şi 55.

[143] Vezi nota 88.

[144] Vezi nota 62.

Noi ştim că un jaf pustiitor al turcilor avusese loc cu 9 ani înainte de vizita mitropolitului Neofit, în 1737. Oare în această împrejurare să fi fost distrusă piatra „gisantului" sau la invazia anterioară din 1611?

Oricum, în jurul anului 1750 mitropolitul Neofit desfiinţează piatra de mormînt nr. 10, mutînd-o în pronaos precum şi mormintele nr. 12 şi nr. 4, adunîndu-le oasele în caseta de cărămidă de lîngă mormîntul nr. 11, aflată sub pardoseala pusă la această restaurare [145]. Cu acelaşi prilej se pare că piatra de mormînt a lui Voislav este aşezată peste mormîntul nr. 6, iar în mijlocul bisericii, sub cupola „Pantocrator" par a fi fost păstrate pietrele de mormînt nr. 8 şi nr. 9, într-un chenar de cărămindă.

În 1774, *Cronica* lui Mihail Cantacuzino menţionează că „...în pridvorul bisericii < Sf. Nicolae Domnesc > se află astăzi şi statuia lui < Negru Vodă > de piatră, însă sfărîmată" [146]. În acelaşi loc este menţionată în 1845 de către ziarul *Curierul românesc* [147], şi în 1846 de către Stanislas Bellanger [148]. Dar în 1859 aflăm de la A. Pelimon că „gisantul" fusese încastrat la exteriorul fostei uşi sudice a naosului, zidită prin urmare în acest interval (1846—1859) pentru consolidarea bisericii [149]. În 1860 [150], 1868 [151], 1874 [152] monumentul este văzut în „fosa de uşă de intrare în biserică". În intervalul 1874—1886 el a fost desprins din zid, deoarece acesta a fost consolidat cu un contrafort. Gr. Tocilescu scrie în 1887 că „acelu chip de piatră s-ar fi găsit încă de mult în zidul bisericii la vechea intrare" [153] permiţîndu-ne să deducem că data desprinderii lui din zid a fost mai apropiată de anul 1874 decît de 1886. O fotografie de prin 1870 nu arată contrafortul actual [154], aşa că presupunem că el a fost ridicat (împreună cu cel de lîngă zidul nordic al bisericii) în 1875 cînd se zideşte pridvorul vestic [155] dărîmat în 1911. În 1891 „gisantul" era adus la Muzeul de Antichităţi de către Gr. Tocilescu [156]. Piatra de mormînt a lui Vladislav I a rămas în tinda bisericii pînă recent, cînd a fost mutată în apropierea mormîntului căruia i-a aparţinut.

---

[145] *J.S.*, p. 147.

[146] Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei* (ed. G. Sion), Bucureşti, 1859, p. 5.

[147] *Itinerar...*, în „Curierul românesc", XVII (1845), nr. 90, p. 360.

[148] Stanislas Bellanger, *Kéroutza*, tom II, Paris, 1846, p. 430, compilat de M. A. Ubicini, *Provinces d'origine roumaine*, Paris, 1856, p. 202.

[149] Vezi nota 61.

[150] Desen de G. Tattarescu (Muzeul de Artă al R.S. România, secţia Stampe, D.R.T.. 1), cu menţiunea „Radu Negru vv, basorelief de mărimea arătată pus în zidul bisericii domnească în oraşul Argeş"

[151] Vezi nota 62.

[152] Vezi nota 63.

[153] Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri...*, Bucureşti, 1887, p. 13.

[154] V. Drăghiceanu, *Cu privire la biserica Domnească din Curtea de Argeş*, în „B.C.M.I.", XXIV (1931), fasc. 67, p. 44.

[155] Gr. Cerchez, *Restaurarea bisericii domneşti*, în *Curtea domnească din Argeş...*, p. 78.

[156] Idem, *ibidem*. Vezi şi N. I. Apostolescu, *Pe mormîntul lui Radu Negru la Curtea de Argeş*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", XII (1911), partea I, p. 215.

NOUVELLES DONNÉES SUR LA NECROPOLE DES PREMIERS BESSARABES DE CURTEA DE ARGEȘ

RÉSUMÉ

En partant des données et de l ample matériel fournis par les fouilles archéologiques éffectuées par V. Drăghiceanu dans l'église Saint Nicolae Domnesc de Curtea de Argeș, en juillet-septembre 1920, l'auteur se propose, d'abord, de systhématiser l'ensemble de ces résultats en confrontant les opinions de l'archéologue avec celles de l'anthropologue Fr. Rainer, ainsi qu'avec d'autres témoignages contemporains, et, ensuite, d essayer une nouvelle datation de l'inventaire funéraire, en même temps qu'une nouvelle identification de certains personnages ayant leur sépulture dans cette église. Le stade actuel des recherches sur la culture matérielle et la vie spirituelle de la société féodale valaque a permis une étude comparative plus détaillée et une datation plus rigoureuse des pierres funéraires, des bijoux, des costumes, qui ont été localisés avec précision, ce qui donné la possibilité d'établir la disposition originaire des tombes endommagées par une longue série de profanations et de désordres successifs.

On a pu préciser ainsi que la tombre du fondateur, au dessus de laquelle existait une pierre funéraire massive, évoquant les „stećak“ de Bosnie et de Herzégovine, appartenait à Vladislav I et que „Voislav“, le fils âgé de 16 ans du voïvode Nicolae-Alexandru (frère de Vladislav I), a été le troisiéme personnage inhumé dans l'église.

On a également attribué, avec quelque probabilité, le „gisant“ figurant un chevalier — représentation rarement rencontrée dans la sculpture funéraire roumaine — à Radu I, l'autre frère de Vladislav I, dont l'engoûtement pour la mode occidentale est un fait bien établi.

Enfin, on a pu préciser que les douze tombes des descendants de Bessarabe, fondateur de la dynastie, ont été pratiquées dans un délai de temps assez bref, s'étendant sur le dernier quart du XIVe siècle et les première années du siècle suivant.

SATELE MEDIEVALE DIN JUDEŢUL ARGEŞ PÎNĂ LA ANUL 1500. ÎNCERCĂRI DE GEOGRAFIE ISTORICĂ

N. CONSTANTINESCU

O privire asupra întinderii actuale a judeţului Argeş — relevă de la început o constatare de adîncă semnificaţie socială şi economică mijlocul, partea de nord şi de vest a judeţului sînt dens populate, pe cînd zona de sud, şi cu deosebire de sud-est, prezintă aşezări rare ; prima arie habitativă corespunde unui relief muntos şi colinar, cea de a doua aşa-numitei Cîmpii înalte a Piteştilor. Această disproporţionalitate nu este o caracteristică a epocii în care trăim căci, raportată istoric, o constatăm şi cu multe veacuri în urmă — respectiv, dacă încercăm o cartare a vechilor sate atestate documentar pînă la anul 1500 (precizăm aici că preocupările noastre în domeniul arheologiei se opresc deocamdată la finele secolului al XV-lea). Bineînţeles, nu ne îngăduim acum să întreprindem o analiză exhaustivă asupra acestui important aspect istoric şi geografic, care comportă un vast cîmp de investigaţie ; ceea ce ne propunem pentru moment este de a înfăţişa, pe baza unor izvoare, repartiţia geografică a unor vechi sate medievale din judeţul Argeş — sperînd că în viitor unele din ele vor putea intra în orbita cercetării arheologice De asemenea, se cuvine să punem în gardă pe cititor: 1) sursele documentare cu care operăm nu trebuie absolutizate ca valoare informativă ; adesea ele sînt incomplete, uneori echivoce sau de-a dreptul sărace în informaţii, iar multe acte ne lipsesc (pentru perioade întregi) ; dacă adăugăm şi faptul că ştirile se referă doar la 59 de sate existente în judeţ între anii 1350 şi 1500 (echivalînd deci cu circa 1/10 din numărul total de 611 sate existente pînă la actuala arondare — 578 în prezent), vom înţelege mai bine de ce este necesară o elementară prudenţă cînd înscriem datele în domeniul statisticii; 2) în sfîrşit, nu trebuie să scăpăm din vedere — tocmai pentru a respecta adevărul istoric — că actuala configuraţie şi întindere a judeţului Argeş nu este desigur totuna cu aceea din Evul mediu (e drept, nu ştim mare lucru asupra întinderii judeţului medieval al „Arghișului")[1]; în zona de nord-est, Argeșul de azi preia o parte bună din fostul județ al Muscelului și mai ales din puțin cunoscutul *județ al Pădureților*[2], iar la sud — din județele Teleorman și Vlașca (mănăstirea Glavacioc, de pildă, se situa în *vechiul* județ Vlașca) etc.

1. *Izvoarele și menționarea satelor*

Principalele surse documentare sînt pentru noi actele de cancelarie domnești, păstrate în originale slavone, în copii după ele, traduceri, rezumate etc. În această ultimă privință nu putem decît regreta faptul că satul cel mai vechi din secolul al XIV-lea (din întreaga Țară Românească), *Bădești*, este menționat mult mai tîrziu și anume în transumptul din hrisovul lui Gavrilă Movilă, datat 13 noiembrie 1618 — mențiune care a fost chiar contestată ca autenticitate[3].

În mod obișnuit, sistemul folosit în epoca medievală de a numi și indica satele era destul de lapidar și de aceea poate da naștere azi la numeroase confuzii (mai ales în domeniul omonimiei). Se indica doar denumirea așezării și partea din așezare care făcea obiectul emisiunii documentare (întreagă, jumătate, a patra parte ș.a.m.d.) — ca în aceste exemple „să le fie jumătate din Lănjești din Arghiș și Aninoasa de Sus și Raugul și Balotești și Găureane" (1437); „să-i fie satele anume Corbii toți, pe Arghiș în jos Corbii de Piatră toți și ocina de la Micești și cu vaduri de moară și jumătate din Malureni" (1456)[4]. Adesea însă, în acte, se întrebuința un sistem de referință topo-geografic, în funcție de o apă pe al cărei mal se situa așezarea sau de o altă așezare învecinată. Astfel, se pot cita *Cieștii de la Codmeana* (situați adică pe apa Cotmenei), *Mușătești pe apa Vîlsanei, Ohaba pe Argeșel* — și *Uieștii de la Bațcov*

---

[1] *Prima mențiune documentară a județului este tocmai aceea care privește* satul „Lănjești din Arghiș" (cf. Anexa, lista nr. 1/15) — în *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, (1247—1500), Ed. Academiei, 1966 (volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc), doc. nr. 86, p. 150—151 (volum citat în continuare : DRH, B-I). Aici vom folosi și următoarele lucrări : DIR, B = *Documenta privind istoria României, B. Țara Românească*, veacurile XVI (vol. I—VI) și XVII (vol. I—IV), Ed. Academiei, 1951—1954 (ultimul volum se oprește la anul 1625); DIR, B, veacurile XIII—XVI, Indicele numelor de locuri (întocmit de I. Donat și colab.), Ed. Academiei, 1956 ; RTR, I = I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV și XVI..., vol. I, (1413—1508)*, București, 1905 ; 1835/PROM/ = Const. C. Giurescu, *Principatele Române la inceputul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, Ed. Științifică, 1957 (din care extragem numărul de gospodării existente în satele recenzate în anul amintit, cf. Anexa, listele nr. 1—3, coloana 3). Au fost subliniate satele menționate între 1350 și 1450.

[2] Cf. *Anexa*, lista nr. 5, 48/3. Despre acest județ, care se întindea între Argeș și Muscel, cf. Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea întîi, ed. a III-ea, București, 1940, p. 398—399. Mănăstirea Valea, de pildă, se afla în *„județul Mușcel și Păduret"* (DIR, B, XVII—IV, nr. 286, p. 270, doc. din 8 mai 1623).

[3] Vezi, în sprijinul autenticității, DRH, B-I, p. 11—12, note. Împotrivă, cf. Dimitrie Onciul, *Anul morții Marelui Basarab voievod*, în BCMI, X—XVI, 1917—1923, București, 1923, p. 104 și nota 1.

[4] DRH, B-I, nr. 86, p. 150—151; nr. 113, p. 196—197.

(deci de lîngă satul Bascov), *Bogdăneştii de la Codmeana*[5], *Iaşii de la Curteani*, etc. Mai adăugăm aici că satul *Veţicheşti* este lesne localizabil, deoarece prima lui menţiune documentară îl arată situat *„mai sus de Topoloveni“* În sfîrşit, identificarea unor sate este posibilă datorită unor informaţii documentare plasate cronologic după prima menţiune şi anume în privinţa hotarelor ; astfel despre satul dispărut *Crîngarii* (în sudul judeţului) ştim că se aflau în hotar cu Mălineşti (şi acesta dispărut) şi cu *Vişana* (Vişina de azi, în jud. Dîmboviţa).

2. *Toponimia rurală medievală*

În bună parte, satele medievale din judeţul Argeş poartă numiri derivate de la nume de persoane, deci sînt topice cu originea în antroponimie (Călineşti, Muşăteşti, Miceşti, Baloteşti, Stroeşti, Bădeşti etc.) — considerîndu-se nu atît faptul că ele îşi trag originea dintr-un strămoş comun (fundatorul satului)[6], cît mai ales acela că topicele cu *nume la plural* ar putea ilustra organizarea socială pe bază de obşte a aşezării[7]. Un exemplu de aşezare care poartă nu numele strămoşului ci al unui stăpînitor feudal (care, probabil, nu locuia acolo) ni-l oferă fostul sat *Stănceşti* din aria oraşului Piteşti. Prima menţiune documentară din care putem desprinde existenţa satului datează din anul 1388 şi se referă la *„hotarul lui Stance Vranin“* (din sînul căruia o vie este întărită de Mircea cel Bătrîn mănăstirii sale de la Cozia) — dar ulterior, în 1424, se menţionează pentru prima dată satul *Stănceşti* (întărit mănăstirii Cotmeana, metoh al Coziei)[8]

Alături de aceste topice plurale, cu sufix în *-eşti*, sînt de remarcat altele la care sufixul sună (i) *-ani* sau *-eni* (Curteani, Merişani, Cîrstiani, Izvorani, Alboteani, Tîrseni etc.) — aşadar, sufixe patronimice care, aparent numai, ar putea indica *de unde vin* oamenii acelor sate (Merişanii — de la un ipotetic *Meriş*, Curteanii — de la o *Curte*, Izvoranii — de la *Izvor*, *Izvorul* etc.)[9]. Desigur, nomenclatura satelor medievale argeşene îmbracă şi alte aspecte — dacă o raportăm la *masa* menţiunilor documentare medievale (inclusiv deci din secolele XIV-XVIII) ; un alt fapt iese totuşi în evidenţă şi tocmai de aceea îl putem considera semnificativ : numirile de sate medievale din judeţul Argeş îmbracă forme locale, autohtone (lipsesc de pildă formele derivate din numirile de popoare alogene) — deşi trecute uneori prin filiera slavă sau slavizată, ca în exemplele : Izvorani, Topoloveni — care s-ar putea traduce cu *Plopeni*, căci *topol(a)* = specie de plop *(Populus alba)* şi Glavacioc, de la sl. *glava* = cap, deci topicul s-ar putea traduce *Pisculeţ* (vechiul lat. *picculeus)*[10].

---

[5] În cazul acestui sat poate fi luat în considerare şi primul sistem de referinţă (întrucît satul se situa pe apa Cotmenei) dar şi pe cel de-al doilea. Astfel, documente ulterioare primei menţiuni din 1494, vorbesc de *Bogdăneştii de lîngă Cotmeana* (hrisov de la Neagoe Basarab pentru mănăstirea Bistriţa, datat 10 aprilie 1520 — DIR, B, XVI—I, nr. 155, p. 156). De notat că numele satului suferă avataruri (în 1523—25 apare denumirea „Vultureşti“, iar la 30 mai 1545, într-o poruncă de la Mircea Ciobanul, se arată „să le fie /călugărilor, n.n./ satul Vîltureşti, care se chiamă Bogdănei, care este pe rîul Cotmenei“ — *ibidem*, I, nr. 177, p. 174, II, nr. 323, p. 278).

[6] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Ed. Academiei, 1963, p. 154—155.

[7] P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orînduirea feudală*. Ed. Academiei, 1964, p. 27.

[8] DRH, B-I, nr. 9, p. 25—27 ; nr. 50, p. 110—111. Boierul stăpînea şi o ocină la Balta Bistreţ, la apus de Jiu — numită şi ea *Stancistor*, *Stăncişor*, devenită apoi prin apropiere de sunete Sălcişor, Sălcişoara (*ibidem*, nr. 8, p. 23—24).

[9] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 159.

3. *Vechimea satelor*

Listele de sate pe care le-am alcătuit (cf. *Anexa*, harta, fig. 1 şi diagrama menţiunilor documentare, fig. 2), scot în evidenţă că majoritatea menţiunilor documentare se plasează cronologic după anul 1425. E limpede însă că o menţiune tîrzie a unui sat nu înseamnă că aşezarea respectivă datează şi ea cu începuturile într-o epocă tîrzie. În alte cuvinte, prima menţiune documentară trebuie interpretată drept un relativ *terminus ante quem* pentru epoca de înfiinţare a satelor medievale din judeţul Argeş (lucru valabil de fapt oriunde). Mai mult, analizîndu-se datele informaţionale existente în documentele de după anul 1500 — constatăm că ele cuprind adesea şi referiri la stările de lucruri dinainte de acest an şi de aceea, în listele noastre am introdus două sub-grupe de sate care datează din veacurile XIV-XV dar care nu sînt menţionate decît în veacul al XVI-lea. Cîteva exemplificări se impun, spre a înţelege mai bine realitatea istorică.

Dintr-un hrisov de la Vlad Vintilă voievod, datat 29 decembrie 1532, rezultă că satele Berivoeşti, Drăgăneştii de la Slănic (deci şi *Slănicul*, cf. *supra)* fuseseră ale boierului Pătru postelnic — cităm „încă din zilele lui Vlad voievod Călugărul" (1482—1495) ; de asemenea, în 1544, iulie 7, stă scris într-un act, Stroeştii din nordul judeţului au fost hotărniciţi încă „din zilele lui Mircea voievod cel Bătrîn şi din zilele răposatului Basarab voievod" (Neagoe, n.n.)[11]. Un caz particular îl prezintă Purcărenii de azi ; prima menţiune a satului are loc în domnia lui Vlad Călugărul, deci spre finele secolului al XV-lea — şi anume într-o microzonă în care existau şi alte vechi aşezări ca Miceştii (1456) şi Tîrsenii (1497). În secolul al XVI-lea, Purcărenii aparţineau unor vîrfuri feudale (diverşi boieri şi mănăstirea Vieroş)[12], iar la 1600, cum rezultă dintr-un document de la vicevoievodul Nicolae Pătraşcu, satul se chema *„Purcărenii de Sus, ce se chiamă Părăşăşti"*[13] — denumirea din urmă părîndu-ni-se interesantă, întrucît *„părăsişte"* ar putea să însemne că în viaţa satului intervenise cîndva o perioadă de pustiire vremelnică[14]. În pofida acestor informaţii — o alta, din 1629, în domnia lui Alexandru Iliaş, arată că satul exista şi sub Mircea cel Bătrîn deoarece *rumâni* din Purcăreni fuseseră încre-

---

[10] *Ibidem*, p. 20, 39, 95—96.

[11] DIR, B, XVI—II, nr. 20, p. 115 ; nr. 322, p. 314—315.

[12] „Pricina lui Dan puşcarul" din vremea lui Vlad Călugărul încă se mai judeca la 1510—12 (DIR, B, XVI—I, nr. 52, p. 56). În 1571 stăpînea aici Codrea logofătul din Bratia (*ibidem*, IV, nr. 23, p. 22—23 ş.a.), dar curînd jupîniţa Anca a logofătului face danii din sat mănăstirii Vieroş (*ibidem*, nr. 241, p. 240—41, doc. din 17 august 1576), pentru ca Alexandru Mircea voievod să întărească satul, în 1577, lui Ivaşco mare vornic (alături de Purcăreni, în aceeaşi situaţie se aflau Viţicheştii, Goleştii, Vieroşul, Dobroeştii, Slănicul, Mărăcinenii, Izvoranii ş.a. — deci un întins domeniu feudal), *ibidem*, nr. 250, p. 250—51).

[13] DIR, B, XVI—VI, nr. 377, p. 367 (doc. din 14 ianuarie 1600, orig. slav).

[14] Un topic *Părăsişte* se află menţionat în zona satului vîlcean Cacova (azi Piscul Mare) — cf. DIR, B, XVII—III, nr. 285, p. 318 (doc. din 12 februarie 1619), iar un altul, *Părăsita*, în aria fostului sat Turcineşti din Mehedinţi (lîngă Rîpa), menţionat la începutul secolului al XV-lea (*ibidem*, XVI—III, nr. 193, p. 160, doc. din 1562).

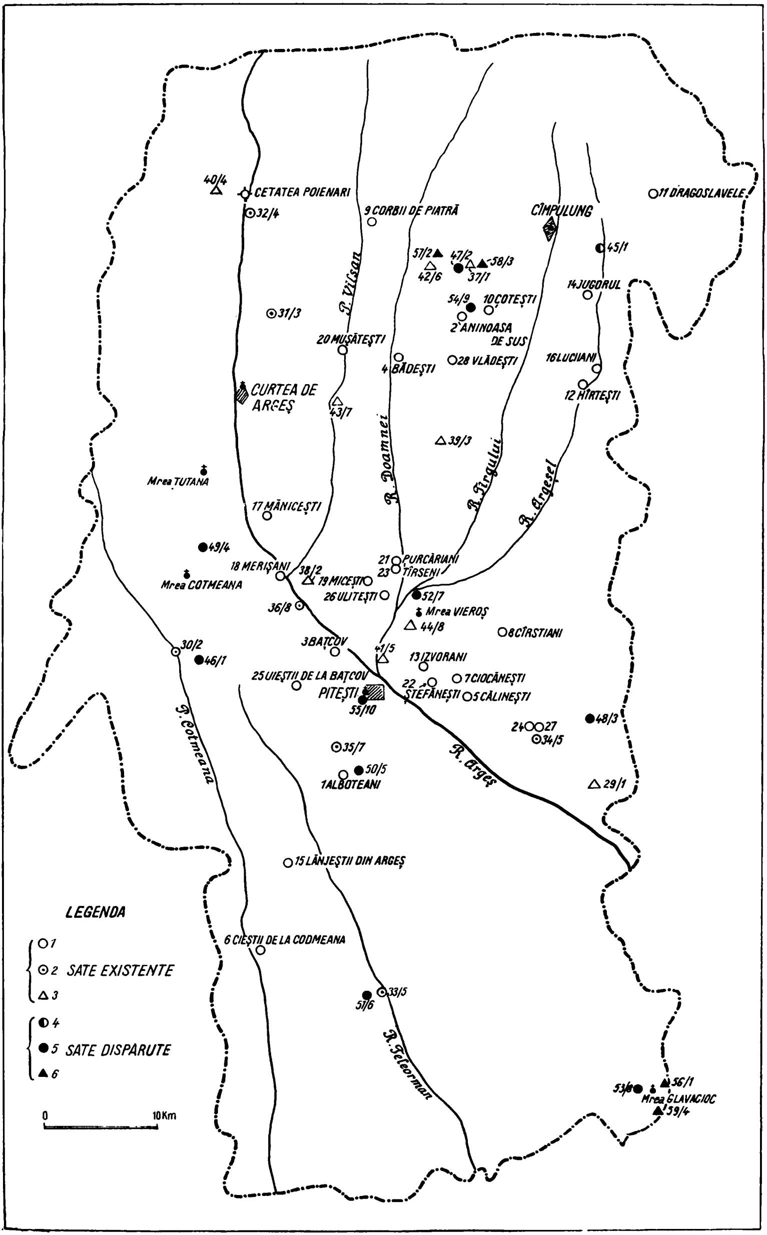
40/4
CETATEA POIENARI
32/4
9 CORBII DE PIATRĂ
CÎMPULUNG
11 DRAGOSLAVELE
57/2
47/2
58/3
42/6
37/1
45/1
14 JUGORUL
31/3
P. Vîlsan
54/9
10 COTEŞTI
2 ANINOASA DE SUS
20 MUŞĂTEŞTI
4 BĂDEŞTI
28 VLĂDEŞTI
16 LUCIANI
12 HÎRTEŞTI
CURTEA DE ARGEŞ
43/7
39/3
R. Doamnei
R. Tîrgului
R. Argeşel
Mrea TUTANA
17 MĂNICEŞTI
49/4
21 PURCĂRIANI
23 TÎRSENI
18 MERIŞANI
38/2
19 MICEŞTI
Mrea COTMEANA
26 ULITEŞTI
52/7
36/8
Mrea VIEROŞ
44/8
8 CÎRSTIANI
3 BAŢCOV
41/5
13 IZVORANI
30/2
46/1
25 UIEŞTII DE LA BAŢCOV
22
7 CIOCĂNEŞTI
ŞTEFĂNEŞTI
5 CĂLINEŞTI
PITEŞTI
55/10
24
27
48/3
34/5
P. Cotmeana
35/7
R. Argeş
50/5
1 ALBOTEANI
29/1
15 LĂNJEŞTII DIN ARGEŞ
LEGENDA
○ 1
⊙ 2 SATE EXISTENTE
△ 3
◐ 4
● 5 SATE DISPARUTE
▲ 6
6 CIEŞTII DE LA CODMEANA
51/6
33/5
R. Teleorman
56/1
53/8
Mrea GLAVACIOC
59/4
0
10 Km

Fig. 1 Harta răspîndirii satelor din jud. Argeş pînă la anul 1500

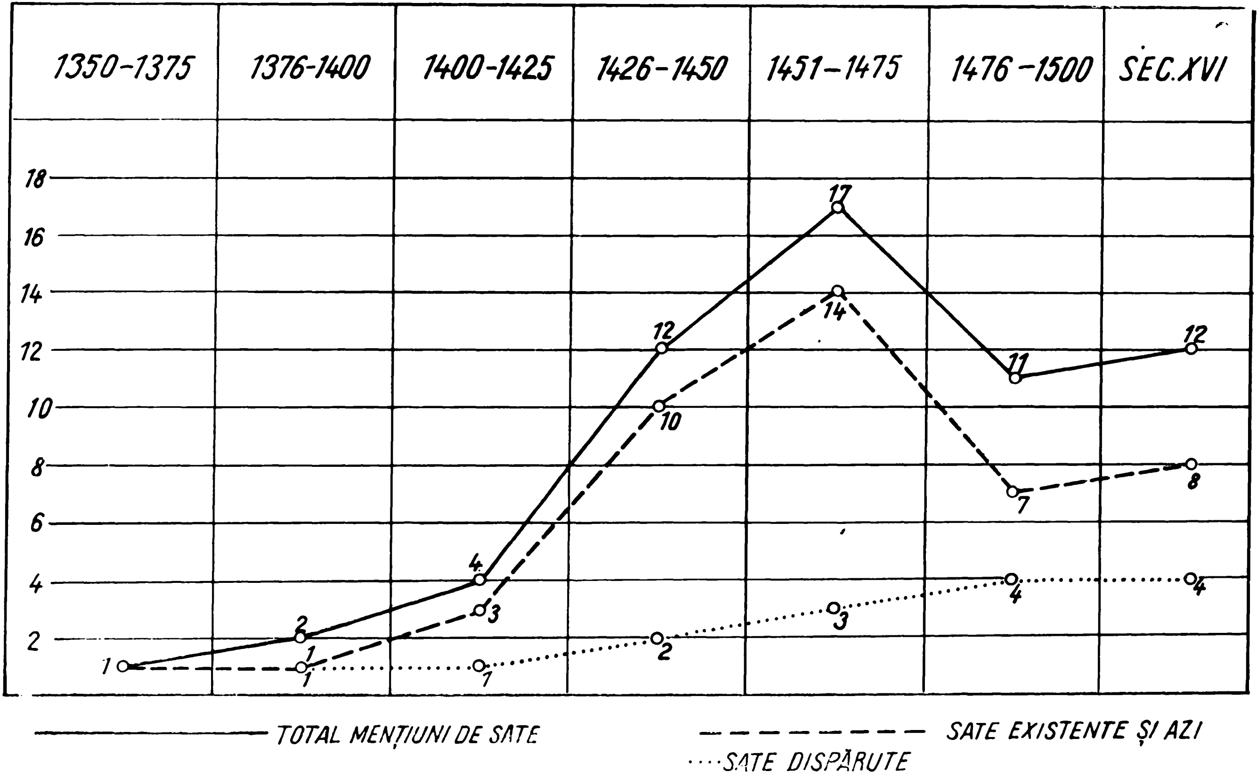

Fig. 2 Aceleaşi sate din jud. Argeş (prime menţiuni)

dinţaţi mănăstirilor Cozia şi Cotmeana la 1388 ! Una din două ori informaţia respectivă [15] este exactă şi atunci Purcărenilor li se conferă o vechime nebănuită altfel, ori avem de-a face, pur şi simplu, cu o încercare de mistificare — vigilenţa divanului din 1629 fiind adormită de călugări, ştiut fiind că nu de puţine ori în afirmarea unor drepturi de stăpînire se invocau fapte petrecute anterior, dar ele nefiind acoperite de „cărţi“ ci numai de mărturii ad-hoc (jurători tocmiţi, etc.). E lesne de înţeles că numai o verificare arheologică, la faţa locului, poate elucida în întregime problema vechimii Purcărenilor.

Dar poate în cea mai stranie situaţie se află satul Hîrteşti ; dacă luăm în considerare doar documentele scrise (prima menţiune — Hîrteşti pe Argheşel, 1475), faptul că satul fusese închinat mănăstirii athonite Cutlumuz [16] şi mai ales indicarea hotarelor (vecini Gemenea, Boteni, Luciiani, Drăghici, Mihăeşti şi Bătieşti) [17] — o clipă nu ne mai îndoim că este vorba de aşezarea de azi Hîrtieşti, pe Argeşel. Şi totuşi, o aşezare omonimă — Hîrteşti (Hărăteşti, Herteşti) —, azi tot Hîrtieşti, uneori şi Hîrţieşti (harta A. C. R. 1929), ne întîmpină pe aceste meleaguri — dar nu pe Argeşel ci pe Rîul Tîrgului, fiind un cătun al satului Ţiteşti. Prima menţiune documentară a acestor din urmă Hîrteşti datează dintr-o epocă tîrzie şi anume din 1619, într-un document bănuit ca fals (de aici aflăm totuşi că numele satului nu are nimic comun cu *hîrtia*, ci cu un anume *Hărtea*, poate Hătrea — „hîtrul“) [18]. Pînă aici nimic deosebit, deoarece se cunosc destule dublete şi triplete toponimice — *Corbii* pe Argeş, Corbii de Piatră, *Goleşti* (în trei locuri diferite unul în com. Topoloveni, cf. lista nr. 2, 34/6, al doilea Schitu Goleşti, menţionat întîia oară în 1537, iar al treilea — Goleştii Vulparului, azi Goleştii Vulpaşi, situaţi pe Bratia, în com. Bălileşti, cf. lista nr. 3, 39/3) etc. Totuşi, în legătură cu Hîrteştii de pe Rîul Tîrgului, intervin cîteva date informative care scot satul nu numai din anonimat, dar îl aşează la loc de frunte aici se păstrează unicul monument de arhitectură religioasă din Ţara Românească conceput şi realizat în *plan simplu de cruce greacă inscrisă*, înrudit deci cu celebra Biserică domnească din Curtea de Argeş, — monumentul din Hîrteşti datînd, judecînd după frumoasa pisanie păstrată, din anul 7040 (1531/32), iar în cimitirul din jurul bisericii fiind găsită o monedă emisă de voievodul Vladislav II (1447—1452) [19]. Iată de ce ni se pare ciudat că un sat atît de vechi şi cu o biserică ctitorită de fiii lui Badea Cotescul — acela care a stat în fruntea martorilor la hotărnicia celorlalţi Hîrteşti [20] — a rămas în umbra documentelor. Să fi fost cîndva ambele sate în acelaşi trup de moşie? Greu de afirmat răspicat. Cert este că în Hîrteştii cu biserica amintită exista în secolul al XVII-lea şi o curte, cu case de piatră, cum ne informează un act din a doua parte a veacului [21].

---

[15] Cf. Arh. St. Buc., M-rea Cozia-Cotmeana, Pachet 50, nr. 2—3. Satul Purcăreni este întărit mănăstirii Cotmeana de Constantin Brîncoveanu, în 20 aprilie 1702 (*ibidem*, Pachet 2, nr. 4).

[16] DRH, B-I, nr. 151, p. 250—253 ; nr. 214, p. 342—344 (doc. din 1489).

[17] Vezi, porunca lui Neagoe Basarab din 1512—13 în DIR, B, XVI—I, nr. 79, p. 81 un act asemănător *ibidem*, II, nr. 98, p. 98—99 (doc. din 1531).

[18] DIR, B, XVII—III, Indoielnice, nr. 3 (p. 627—628). O menţiune certă însă datează din 3 septembrie 1623 — un întins hrisov semnat de Radu Mihnea voievod pentru mănăstirea Valea (*ibidem*, IV, nr. 327, p. 311) satele „anume Hărteştii toţi şi Rădeştii toţi şi jumătate din Mărgineni şi Ţiteştii toţi“.

[19] Vezi mai nou, Emil Lăzărescu, *Observaţii asupra bisericii din Hîrteşti* în SCIA, 2, 1962, p. 386—397 (corectează finalul pisaniei, semnalează moneda amintită, redată şi într-un desen, fig. 1, admite data de construcţie 1531—32, indică bibliografia principală). Prof. Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, I, 1959, p. 201—204, înclină însă să dateze biserica în perioada 1361—1380.

[20] DIR, B, XVI—I, II, 1, c. (v. nota 17).

În sfîrşit, chiar documentele din secolul al XV-lea permit unele clarificări asupra vechimii satelor. A patra parte din Alboteani şi două din Huhurez sînt schimbate de boierii Lumota şi Cernat cu mănăstirea Tutana (1497); actul respectiv este de fapt o reconfirmare a schimbului care a avut loc anterior, şi anume în domnia lui Basarab cel Tînăr (Ţepeluş), deci pînă la anul 1482 [22]. Şi Cîrstiianii sînt oricum mai vechi decît prima menţiune din 1498, deoarece în hrisovul lui Radu cel Mare se precizează că mănăstirea Rîncăciov primeşte drept despăgubire „în Cîrstiani, partea lui Cîrstian şi partea lui Albul. Pentru că Albul a ucis pe fratele său Cîrstian, astfel Cîrstian a murit, iar satele sfintei mănăstiri, ele au plătit trei duşegubine. De aceea, părintele domniei mele Vlad voievod (Călugărul, n.n.), el a dat sfintei mănăstiri partea lui Cîrstian şi partea lui Albul“ [23]. Exemplele se pot înmulţi.

Din toate cele de mai sus se poate aşa dar conchide că vechimea satelor nu trebuie judecată după anul primei menţiuni documentare, acesta fiind un relativ punct de reper cronologic şi că adesea precizările de vechime se limpezesc în chiar contexul documentar dat.

4. *Satele dispărute*

Un număr de 15 sate n-au putut rezista vicisitudinilor veacurilor scurse şi de aceea peste ele s-a aşternut ţărîna uitării — amintirea lor fiind prezentă doar în puţinele documente păstrate.

Problema dispariţiilor de sate este spinoasă şi complexă; să nu uităm că dispariţia poate fi temporar aparentă — întrucît un sat îşi putea schimba numele vechi şi să adopte unul nou (vezi Bogdăneştii de la Codmeana — Vultureşti, Vîlturi etc.). De asemenea, datorită aceleiaşi omonimii, se poate să considerăm un sat dispărut, cînd de fapt el vieţuieşte şi azi (de pildă, satul dispărut *Dobroeştii din judeţul Pădureţilor,* numit uneori şi Dobreşti, s-ar putea lesne confunda cu Dobreştii de azi, pe Pîrîul Grecilor, şi ei menţionaţi încă din secolul al XVI-lea) [24]. Foarte probabil, satele de azi din jurul Piteştilor vor fi cîndva efectiv înglobate în aria oraşului propriu-zis şi vor „dispare“ (rămînînd ca „uliţe“, cartiere, mahalale — cum s-a întîmplat cu satul Grozăveşti din Bucureşti). În acest fel, identificarea în teren a aşezărilor dispărute trebuie întreprinsă nu numai pe planul documentar al izvoarelor scrise, ci şi la faţa locului, prin investigaţii asupra toponimiei locale, tradiţiilor etc.

---

[21] În 1670, aprilie 22, Despa, soţia lui Iane vistierul, închină satul Hîrteşti „cu casele de piatră, cu biserica de piatră“ lui Şerban Cantacuzino (Arh. St. Buc., M-rea Valea, IV/8—9, ap. N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească,* Craiova, 1966, p. 189).

[22] DRH, B-I, nr. 274, p. 447.

[23] *Ibidem,* nr. 285, p. 465.

[24] Iată însă că se procedează şi contrar într-un act de la Neagoe Basarab, datat 26 noiembrie 1520, i se întăresc unui anume Baldovin pîrcălab ocine în preajma Albotei — cum şi „în Glămboc, stupina Stoicii din Dobreşti“ (DIR, B, XVI—I, nr. 165, p. 166). *Glămbocul* este localizat lîngă *Glîmbocelul* de azi, dar dat ca sat dispărut, ceea ce este desigur discutabil (cf. DIR, veacurile XIII—XVI, Indice, p. 61). Să se reţină că mai la sud există şi *Glîmbocata.*

Numărul de sate existente în secolele XIV-XV și apoi dispărute este destul de ridicat el reprezintă circa 25% din totalul mențiunilor — așadar revine un sat dispărut la alte trei care își continuă existența. Despre o singură așezare putem afirma că dispare chiar în veacul în care este amintită — *Ohaba pe Argeșel* (1401—1406). Interesant este că topicul poartă chiar numele termenului juridic care înseamnă *drept de imunitate (ohabă)* — astfel de așezări fiind cunoscute cu acest nume și în alte părți ale Țării Românești[25], dar și mai interesant este că fostul sat se situa probabil în punctul numit azi *Hobaia* din vatra satului Suslănești (com. Mioarele), evident apropiată fonetic de *Ohaba*[26].

Sînt de remarcat cîteva zone de „eroziune" (Aninoasa-Berivoești, zona de la vest de Pitești și mai ales zona sudică, din jurul fostei mănăstiri Glavacioc, unde dispar nu mai puțin de trei sate — fig. 1). În schimb, în jurul fostului oraș de scaun — Curtea de Argeș — nu se află nici un sat dispărut și faptul trebuie corelat cu însăși prezența Loviștei învecinate, unde iarăși nu aflăm nici un sat dispărut. (Aici, Areful, Hareful medieval, este de altfel singurul sat din listele noastre care nu a fost aservit, era deci liber și se întemeia pe o obște liberă)[27]

Firește, este dificil să ne pronunțăm asupra cauzelor reale care au dus la dispariția satelor în județul Argeș — ele fiind diferite de la caz la caz. Cu toate acestea, nu e greu de bănuit că fenomenul de pustiire în în lumea rurală medievală ține de manifestarea structurilor sistemului feudal și în consecință vor trebui distinse cauze sociale, economice și politice. Documentele ilustrează pregnant lupta țărănimii împotriva exploatării feudale[28] — fuga de pe moșie, părăsirea în masă a satelor, fiind tocmai aspecte ale acestei opoziții. Să nu scăpăm din vedere și desele războaie, incursiuni de pradă ș.a. abătute asupra satelor și orașelor, soldate de regulă cu incendii și distrugeri masive.

În încheiere, doar un îndemn satul medieval argeșan ar merita să intre și pe făgașul cercetării arheologice, presupunînd că un prim repertoriu de obiectve este deja fixat geografic în harta noastră și în listele de sate. Trecînd la lucru, în teren, vom înțelege poate mai bine cîtă dreptate avea învățatul Dimitrie Cantemir „mapa (harta, n.n.) altă nu iaste fără numai istorie în șiruri însămnată, care decît istoriia în slove spusă, mai chiar și mai aievea arată părțile locului și ținuturile țărăi"[29].

---

[25] Vezi asupra acestei probleme, P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească*, p. 76—77

[26] Localizarea o facem la sugestia lui D. V. Rosetti, care a descoperit în Hobaia urme de locuire datînd din secolele XIV—XV (îi mulțumim și aici pentru informațiile oferite).

[27] Cf. cartea lui Mircea Ciobanul din 8 aprilie 1546 : „Harișanilor cîți sînt judeci, ca să le fie Hareșul tot, cu tot hotarul pre bătrânile hotară... Iar după aceia, oameni ce zic mai sus, Arășani, au venit înaintea domniei mele dă ni s-au jăluit ; și au scos cartea răposatului Lautä /*sic* !/ Băsărab voevod și o am citit" (DIR, B, XVI, II, nr. 348, p. 336). ***Judeci*** = „mici proprietari în devălmășie", oameni liberi evident — cf. P. P. Panaitescu, ***op. cit.***, p. 39. La 24 februarie 1613, Costeștii din Vîlcea erau aserviți în întregime : *„să fie tot satul rumâni, să nu zic(ă) vreunul că iaste judec"* (DIR, B, XVII—II, nr. 151, p. 157 — citat și de P. P. Panaitescu, ***op. cit.***).

[28] Cf. în această revistă, C. Dumitrescu, Fl. Dumitrescu, ***Lupta țărănimii împotriva exploatării feudale în județele Argeș și Vîlcea, în sec. al XVI-lea și al XVII-lea***, I, 1968, p. 139 și urm.

[29] ***Hronicul vechimii a Romano-moldo-vlahilor***, ed. Gr. G. Tocilescu, 1901, p. 473.

Anexa

SATELE DIN JUDEŢUL ARGEŞ PÎNĂ LA ANUL 1500

(Pe baza menţiunilor documentare)

A. Numiri de sate păstrate pînă azi

Lista nr. 1. Sate medievale existente şi azi cu vechea denumire

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (DRH, B-I)	1835 (PROM)
0	1	2	3
1	Alboteani (Albota)	274/1497	—
2	*Aninoasa de Sus* (Aninoasa)	86/1437	52
3	*Baţcov* (Bascov, în or. Piteşti)	58/1428	—
4	*Bădeşti* (com. Pietroşani)	2/1351—52	75
5	*Calineşti* (Călineşti)	9/1388	175
6	Cieştii de la Codmeana (Cieşti, com. Lunca Corbului)	105/1451	—
7	*Ciocăneşti* (com. Călineşti)	49/1421	—
8	Cîrstiiani /Cîrstianeşti ?/ (Cîrstieni, com. Călineşti)	108/1452 ? 285/1498	—
9	Corbii de Piatră (Corbi)	113/1456	—
10	Coteşti (com. Godeni)	108/1452	—
11	Dragoslavele	RTR, I, 89/1451—56 183/1482—85	87
12	Hîrteşti /Hîrteşti pe Argheşel/, (Hîrtieşti)	151/1475—76	—
13	Izvorani (com. Ştefăneşti)	241/1493	—
14	Jugorul (Jugur, com. Poenari Muscel)	108/1452	82
15	*Lănjeşti din Arghiş* (Lăngeşti, com. Lunca Corbului)	86/1437	—
16	*Luciiani* (Lucieni, com. Hîrtieşti)	85/1437	—
17	*Măniceşti* (com. Băiculeşti)	58/1428	55
18	*Merişani*	58/1428	44
19	Miceşti	113/1456	72
20	Muşăteşti /— de pe apa Vîlsanei/	148/1475	—
21	Purcăriani (Purcăreni, com. Miceşti)	208/1487—94	70
22	Ştefăneşti (în or. Piteşti)	108/1452	—
23	Tîrseni (în Purcăreni, com. Miceşti)	247/1497	—
24	*Topoloveni*	49/1421	112
25	Uieştii de la Baţcov (Uiasca, com. Bascov)	105/1451	—
26	Uliteşti (Uliteasca, în Ciumeşti, azi Argeşelul, com. Mărăcineni)	178/1481	—
27	*Veţicheşti mai sus de Topoloveni* (Viţicheşti, cătun în Topoloveni)	49/1421	59
28	*Vladeşti* (Vlădeşti)	87/1437	127

TOTAL PENTRU ŢARA ROMÂNEASCĂ (Lista nr. 1) 229

Total pentru judeţul Argeş (Lista nr. 1) 28

În %: 12,2%

Lista nr. 2. Sate medievale existente şi azi cu vechea denumire (identificări probabile)

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (DRH, B-I)	1835 (PROM)
0	1	2	3
29/1	*Baloteşti* (Baloteasca, com. Leordeni)	86/1437	—
30/2	*Bărbăteşti* (com. Cocu)	98/1445	68?
31/3	Cerbăreani (Cerbureni)	148/1475	76
32/4	Corbii pe Argeş (Corbeni)	113/1456	—
33/5	Curteani (Curteanca, com. Buzoeşti)	125/1464	—
34/6	Goleşti (Goleştii Badii, cătun în Topoloveni)	108/1452	92
35/7	Hinţeşti (com. Moşoaia)	256/1495	—
36/8	*Vezurari* (Vărzaru, com. Merişani)	58/1428	29

TOTAL PENTRU ŢARA ROMÂNEASCĂ (Lista nr. 2) 53

Total pentru judeţul Argeş (Lista nr. 2) 8

În %: 15%

Lista nr. 3. Sate din secolele XIV—XV, menţionate în secolul al XVI-lea, existente şi azi cu vechea denumire

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (DiR, B)	1835 (PROM)
0	1	2	3
37/1	Berivoeşti	XVI—II, 120/1532	112
38/2	Găleşeşti /Gălişişti/	XVI—I, 199/1525	81
39/3	Goleşti (com. Bălileşti)	XVI—I, 108/1515	55
40/4	Haref /Hareş, Hăreş, Harişani, Areşani/ (Arefu)	XVI—II, 348/1546	125
41/5	Mărăcineni (în or. Piteşti)	XVI—II, 49/1528	—
42/6	Slănic (com. Aninoasa)	XVI—II, 120/1532	—
43/7	Stroeşti (com. Muşăteşti)	XVI—II, 322/1544	78
44/8	Vierăşul /Virăş, Vierăş/ (Vieroşi, azi Făgetul, com. Colibaşi)	XVI—II, 49/1528	101

TOTAL PENTRU ŢARA ROMÂNEASCĂ (Lista nr. 3) 60

Total pentru judeţul Argeş (Lista nr. 3) 8

În % 13,4%

B. Aşezări (numiri) dispărute

Lista nr. 4. Sate dispărute probabil pînă la anul 1500

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (DRH, B—I)	1835(PROM)
0	1	2	3
45/1	*Ohaba pe Argeşel* (probabil Hobaia, silişte în Suslăneşti, com. Mioarele)	24/1401—1406	—

TOTAL PENTRU ŢARA ROMÂNEASCĂ (Lista nr. 4) 29

Total pentru judeţul Argeş (Lista nr. 4) 1

În % : 3,4%

Lista nr. 5. Sate dispărute după anul 1500

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		1835(PROM)	Prima (DRH, B—I)
0	1	2	3
46/1	Bogdăneştii de la Codmena /Bogdănei de la Codmeana, Vîltureşti, Vultureşti/ (pr. l. Răchiţile, com Cocu)	246/1494	XVI—V, 420/1589
47/2	Ceraşeni /Cereşani/ (l. Berivoeşti)	148/1475	XVI—IV, 134/1574
48/3	Dobroeştii din judeţul Pădureţilor /Dobroeştii de Sus. — de Jos ?/ (pr. l. Budişteni, com. Leordeni)	285/1498	XVII—IV, 484/1625
49/4	*Găureane* (l. Negreşti, com. Cotmeana)	86/1437	XVI—II, 113/1532 (silişte)
50/5	Huhurez (l. Albota)	247/1497	XVI—II, 316/1543
51/6	Iaşii de la Curteani (l. Curteanca, com. Buzoeşti)	125/1464	XVI—III, 386/1569
52/7	Măruleani /Mălureanii din Mal/ (l. Colibaşi)	113/1456	XVI—V, 279/1586
53/8	Neagra (l. Glavacioc, com. Ştefan cel Mare)	211/1488	XVII—III, 82/1617
54/9	*Raugul* /Răugeni, Răogeni/ (l. Aninoasa)	86/1437	XVII—IV, 372/1623
55/10	Stănceşti /Hotarul lui Stance Vranin/ (în or. Piteşti, Trivale)	9/1388 56/1424	XVII—III, 185/1618

TOTAL PENTRU ŢARA ROMÂNEASCĂ (Lista nr. 5) 139

Total pentru judeţul Argeş (Lista nr. 5) 10

În % : 7,1%

Lista nr. 6. Sate din secolele XIV—XV, menţionate în secolul al XVI-lea, ulterior dispărute

Nr. crt.	Denumirea şi localizarea satului	Menţiuni documentare	
		Prima (DRH, B—I)	1835 (PROM)
0	1	2	3
56/1	Crîngarii /în hotar cu Mălineşti şi Vişana/ (l. Glavacioc)	XVI—I, 38/1507	XVI—V, 250/1586
57/2	Drăgăneştii de la Slănic (l. Slănic, com. Aninoasa)	XVI—II, 23/1526	XVI—II, 120/1532
58/3	Năpărteni /Năpîrteni/ (l. Berivoeşti)	XVI—II, 120/1532	XVI—IV, 313/1623
59/4	Sumărineşti /Sămărineşti/ (l. Glavacioc)	XVI—I, 38/1507	XVI—III, 426/1570—71

TOTAL PENTRU ŢARA ROMÂNEASCĂ (Lista nr. 6) 42
Total pentru judeţul Argeş (Lista nr. 6) 4
În % 10,1%

LES VILLAGES MÉDIÉVAUX DU DÉPARTEMENT D'ARGEŞ, JUSQU'EN 1500. ESQUISSE DE GÉOGRAPHIE HISTORIQUE

RÉSUMÉ

Sur la foi des mentions dans les actes officiels de la Principauté de la Valachie — émis jusqu'en 1500 — d'une part, et des données du XVIe siècle concernant les villages des XIVe—XVe siècles, d'autre part, l'auteur dresse une liste comprenant un nombre de 59 villages (voir l'annexe et la carte, fig. 1). Ces villages sont sûrement attéstés, ne prêtant donc à aucune confusion quant à leur existense au cours des deux siècles susmentionnés.

Du nombre total de ces villages, 15 disparaissent avec le temps l'un d'entre eux au cours du XVe siècle même, cf. la liste no. 4, 45/1, ce qui revient à un pourcentage de disparition de 25%, notamment un village sur trois de ceux qui existent encore de nos jours et même avec le nom qu'ils portaient au Moyen Âge.

Evidemment, les listes dressées ne peuvent pas être considérées comme étant complètes, de même, les données concernant l'âge des villages en question ne sont que relatives, comme il en résulte aussi du contenu des nombreux documents cités. En conclusion on relève la nécesité d'une corroboration des recherches archéologiques — qui s'imposent impérieusement — aux recherches historiques dans les archives, afin d'éclaircir le problème du village médiéval dans le département d'Argeş.

AREF — UN VECHI SAT ARGEŞAN

AURELIAN SACERDOŢEANU

Într-o mică depresiune subcarpatică, între rîurile Argeş şi Topolog, este aşezat satul Areful. Accesul mai lesnicios spre el este pe drumul care uneşte Curtea de Argeş cu Cîinenii pe de Olt, din care la Sălătruc se desparte drumul Arefului. Obişnuit însă se merge pe drumul de la Corbeni-Căpăţineni. Sat străvechi, stăpîn pe toţi munţii care se întind din marginea lui şi pînă în hotarul ţării Făgăraşului, prin istoria sa în general liniştită dar în luptă permanentă pentru păstrarea stăpînirii munţilor săi, Areful poate da o cheie întru descifrarea misterului care planează asupra începutului satelor noastre. Cu toate acestea ştim prea puţine lucruri despre acest sat străvechi.

Din punct de vedere geografic cea mai veche consemnare arată : „Arefu, plai în j. Argeş ; numire veche, azi se numeşte Lovişte“. „Comună în plaiul Lovişte cu 1175 locuitori“ cu un „izvor cu apă de pucioasă în care predomină magnezia carbonică“ [1]. Ceva mai mult aflăm în primul dicţionar geografic al judeţului, în care sub *Ariful,* ni se spune că e sat cu „193 contribuabili cu 1175 locuitori moşneni, 540 de case şi 2 biserici... o şcoală primară rurală şi 3 cîrciumi... Numărul total al vitelor a fost în 1887 de 1600 capete, din care 450 boi şi vaci, 50 cai, 1040 oi, 40 capre şi 20 rîmători“ [2]. Dacă informaţia aceasta este adevărată se vede cît de săraci erau moşnenii : 1 porc la 27 case !

Ne-am aştepta ca în *Marele dicţionar geografic* să aflăm ceva mai mult. În fapt se mulţumeşte a reproduce datele din dicţionarul judeţean, arătîndu-se acum că e vorba de 2 şcoli primare [3]. În ce priveşte plaiul Loviştea aflăm că avea 17 comune rurale cu 55 sate şi cătune şi 3994 case populate [4].

---

[1] D. Frunzescu, *Dicţionar topografic şi statistic al României,* Bucureşti, 1872. La 1 ianuarie 1872 plaiul Lovişte cuprindea comunele : Aref, Băbueşti, Berislăveşti, Boişoara, Brădet, Cîneni, Cicăneşti, Corbeni, Dăngeşti, Jible, Perişani, Racoviţa, Sălătrucel, Sălătruc, Şerbăneşti, Şuici (reşedinţa subprefecturii) şi Titeşti.

[2] George Ioan Lahovari, *Dicţionar geografic al judeţului Argeş,* Bucureşti, 1888, p. 28—29, mai departe preluînd informaţiile date de Frunzescu.

[3] *Marele dicţionar geografic al României,* vol. I, Bucureşti, 1898, p. 117. „Şuici“ însă nu există ; referinţa trebuie căutată sub *Suici*, comună rurală mai bogată avînd 620 boi şi vaci, 65 cai, 3 bivoli, 4 asini, 2 150 oi, 110 capre şi 370 rîmători.

[4] *Ibidem,* vol. IV, Bucureşti, 1901, p. 188. În acest plai se găsesc locurile istorice „Cetatea lui Vlad Ţepeş de la satul Căpăţineni, cetatea lui Radu-Negru de la satul Ariful, izvoarele termale şi recentele descoperiri de ruine de băi romane de la Bivolari“

Istoricește știm însă mai mult. Astfel, Mihai Cantacuzino însemna pe la 1774 că în munții Lotrului se întîlnea hotarul Gorjului cu al Argeșului, care față de Ardeal începea la muntele Argeșului și sfîrșea la obîrșia rîului Vîlsanul, unde începea Muscelul. Pe o bună porțiune, de la vîrfurile Lepazilor pînă la Vîlsan erau munții satului Aref[5]. Totuși în tabelul vătășiilor Areful este arătat cu două vătășii pentru plasa Loviște, care ține de județul Muscel[6], dar la potecile care duc în Ardeal se vede mai clar că județul Argeș are vătășia Aref cu satele de la Sălătuc și Aref pînă la Cîineni iar vătășia Loviștei satele de la podul Oltului pînă la Voineasa[7] Dionisie Fotino vorbește tot de două plaiuri, Aref și Loviștea, în Loviștea fiind și căpitănie[8]. Pentru Aref dă informații similare, inclusiv potecile care duc în Transilvania[9] și precizează că atît plaiul Loviștei cît și al Arefului cuprindeau cîte 20 de sate. Concret plaiul Arefului cuprindea depresiunea Aref și basinul Coisca-Rădăcinești, deci între rîurile Olt și Vîlsan trecînd peste Argeș și Topolog, deosebindu-se net de plaiul Loviștei care cuprindea în întregime basinele rîurilor Lotru, în dreapta Oltului, Boița și Băiașu în stînga Oltului (vezi harta[10]).

Dacă la aceste informații mai adăugăm un studiu de geografie istorică privitor la Loviștea[11] și altul la viața socială a Arefului[12], putem spune că la atîta se rezumă cunoștințele noastre de pînă acum. De bună seamă satul merită o cercetare mai amănunțită, mai ales că mărturiile istorice nu lipsesc. De data aceasta ne propunem să lămurim partea cea mai veche a Arefului.

★

Prima întrebare ce ni se pune este să știm care e numele exact al satului și cum se pronunță el corect. Hasdeu a crezut că forma „Haref" este mai bună decît *Áref*[13]. Alții spun însă că numele actual este „pronunțat Aref și Háref, Aréf și Haréf"[14], Arefu, Harefu și Háreșu[15] sau

---

[5] Ἱστορία τῆς Βλαχίας, Viena, 1806, p. 155 τοῦ χωρίου Ἀρέφουλ. Trad. Sion, p. 82.

[6] *Ibidem*, p. 337. Trad. Sion, p. 182 unde Aret este o greșală de tipar.

[7] *Ibidem*, p. 341—342. Trad. Sion, p. 184—185.

[8] Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, III, Viena, 1819, p. 234—236. Trad. Sion, III, p. 160—161, text prescurtat.

[9] *Ibidem*, p. 325 Ἄριφ. Trad. Sion, p. 191.

[10] Fotino, *op. cit.*, p. 234. Fiind omise în trad. Sion dăm aici satele componente. *Areful* : Brătășești, Galeș, Aref, Sălătrucu de Jos, Rădăcinești, Berislăvești, Stoenești, Jiblea, Șerbănești, Sălătrucul de Sus, Valea Albă-Ungureni, Robaia, Căpățineni-Pămînteni, Retunda-Oiești, Oiești-Ungureni, Corbeni. Streini-Ungureni, Turburi, Căpățîneni-Ungureni și Brădetul ; *Loviștea* : Cîineni, Greblești, Găujani, Boișoara, Bumbuești, Racovița, Copăceni, Perișani, Malaeni, Spinul, Cocoiu, Titești, Voineasa, Malaia, Seliștea, Brezoia, Proieni, Călinești, Sărăcinești și Robești.

[11] Ion Conea, *Țara Loviștei, Geografie istorică*, București, 1935 (Extras din „Bul. Soc. rom. de geografie", LIII, 1934), în care, între altele se precizează că Areful nu a făcut parte din Loviștea veche, plai întins pe amîndouă malurile Oltului.

[12] Andrei Rădulescu, *Din trecutul moșnenilor arefani*, „Convorbiri literare" XLIV, 2 (1910), p. 683—698. A. Sacerdoțeanu, *Note de diplomatică românească*, „Hrisovul" VII (1947), p. 137—146, pe baza ocolnicei de care ne vom ocupa mai departe. St. Nicolaescu, *Mănăstirea Vieroș din județul Mușcel*, București, 1936.

[13] *Etym. mag. Rom.*, II, col. 1538.

[14] Andrei Rădulescu, *op. cit.*, p. 683.

[15] Ion Conea, *op. cit.*, p 157.

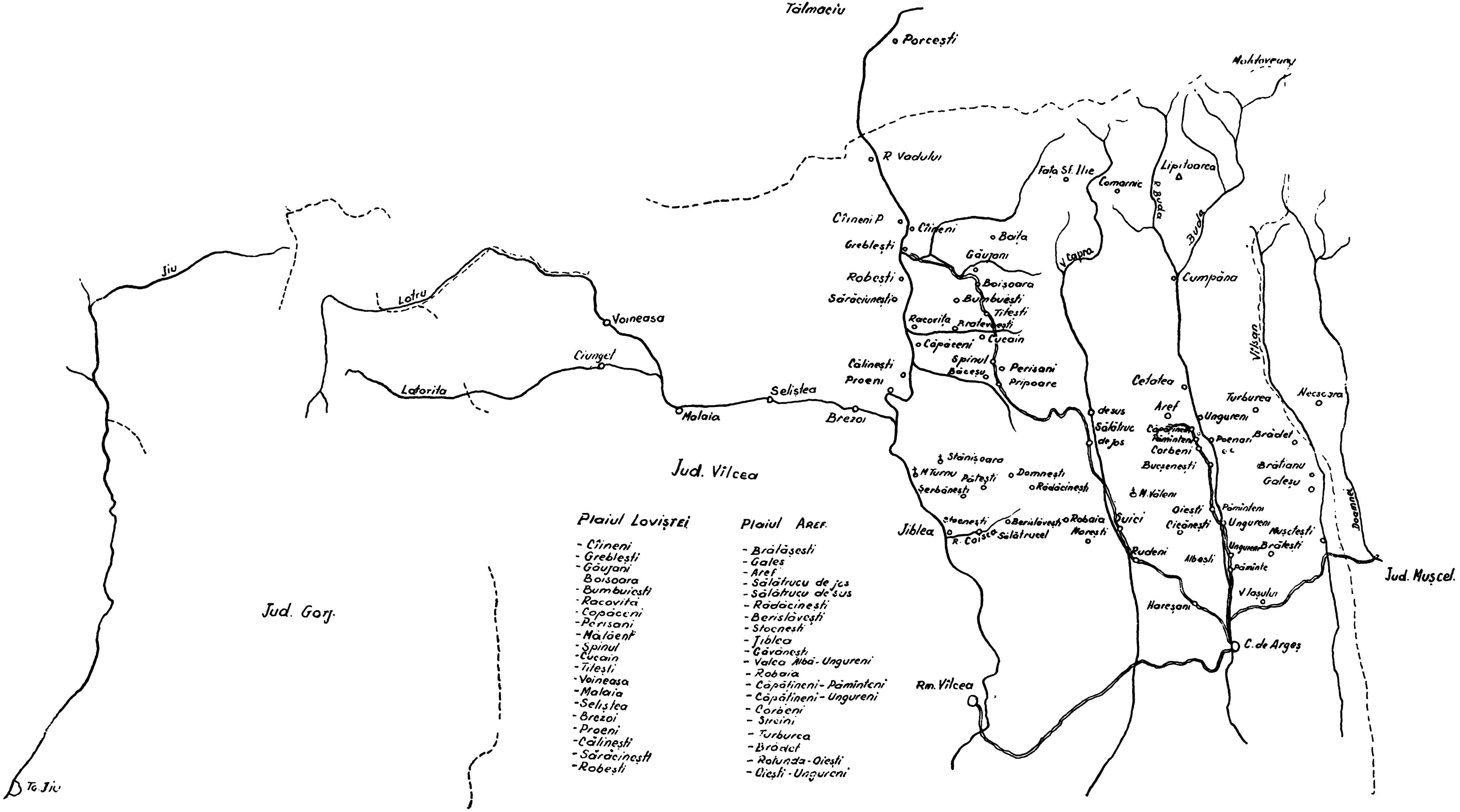
Tălmaciu
Porcești
Moldoveanu
R. Vadului
Fața Sf. Ilie
Comarnic
Lipitoarea
R. Buda
Buda
Cîineni P
Cîineni
Baia
Greblești
Găujani
Robești
Boișoara
Sărăciunești
Bumbuești
Titești
Racovița
Bratevești
Cucain
Căpăceni
Spinul
Perisani
Băcesu
Pripoare
Călinești
Proeni
V. Capra
Cumpăna
Vîlsan
Jiu
Lotru
Voineasa
Ciungel
Latorița
Selistea
Malaia
Brezoi
Cetatea
Aref
Ungureni
Turburea
Necsoara
desus
Sălătruc
de jos
Căpățineni
Pămînteni
Corbeni
Poenari
Brădet
Bucșenești
Brătianu
Galesu
Stănișoara
M. Turnu
Pătești
Domnești
Șerbănești
Rădăcinești
M. Văleni
Oiești
Pămînteni
Ciconești
Ungureni
Mușcești
Stoenești
Berislăvești
Robaia
Suici
Jiblea
R. Coisca
Sălătrucel
Norești
Rudeni
Albești
Ungureni
Brătești
Pămînte
V. Iașului
Doamnei
Jud. Mușcel
Hărești
C. de Argeș
Rm. Vîlcea
Jud. Vîlcea
Jud. Gorj
Tg. Jiu
Plaiul Loviștei
- Cîineni
- Greblești
- Găujani
Boisoara
- Bumbuiesti
- Racovița
- Copăceni
- Perisani
- Mălăeni
- Spinul
- Cucain
- Titești
- Voineasa
- Malaia
- Selistea
- Brezoi
- Proeni
- Călinești
- Sărăcinești
- Robești
Plaiul Aref.
- Brătășesti
- Gales
- Aref
- Sălătrucu de jos
- Sălătrucu de sus
- Rădăcinesti
- Berislăvești
- Stoenesti
- Jiblea
- Găvănesti
- Valea Albă - Ungureni
- Robaia
- Căpățineni - Pămînteni
- Căpățineni - Ungureni
- Corbeni
- Streini
- Turburea
- Brădet
- Rotunda - Oiești
- Oiești - Ungureni

Fig. 1 — Plaiul Loviștei și plaiul Arefului la 1 800

Aref şi Haref[16]. Locuitorilor satului li se zice areşani, arişani, hăreşani şi mai rar arefani sau arefeni[17].

Documentele istorice mai vechi care au ajuns pînă la noi în original, scrise în limba slavonă, spun satului Hareş, prima menţiune fiind din 1546[18], satul Hăreşanii la 1556[19], Hareşul şi Hareşanii la 1558[20], Hareş la 1563[21], Haref la 1567[22], Harefu la 1587—1588, în timpul lui Mihnea voievod[23] şi Hareş la 1607[24], 1610[25] şi 1622[26], formă care se menţine şi în documentele scrise româneşte ca la 1654[27]. După aceea încep să apară mai des formele Aref şi Arif, iar pentru moşneni dubletul hareşani-areşani, întîlnite des în secolul al XVIII-lea şi în traducerile documentelor slavone mai vechi. Dispariţia lui *h-* se încadrează în sistemul fonetic al limbii noastre[28]. Din aceste motive noi preferăm formele Aref şi areşani ca fiind rezultatul evoluţiei istorice şi mai conforme spiritului limbii noastre actuale.

În legătură cu numele urmează să ne întrebăm ce origine poate avea. La aceasta e greu de dat un răspuns, chiar dacă ne referim la forma cea mai veche, Hareş-Haref, pe care Hasdeu o socotea mai bună. Nu ştiu să fi încercat cineva o explicaţie şi cred că deocamdată nici nu poate fi dată cu toată siguranţa. Putem da totuşi o sugestie. Că este un nume topic foarte vechi nu încape nici o îndoială: sufixul *-eş* o arată limpede. E oare tot aşa de vechi ca *Argeş*, din a cărui familie face parte? Noi nu ne îndoim de aceasta.

Dacă am fixat cadrul istorico-geografic al satului Aref este necesar să ne punem şi a doua întrebare: care este istoria însăşi a satului în vremea cînd documentele o consemnează direct? În această privinţă povestea satului are mai multe laturi: întinderea satului, de cine era locuit şi cum a evoluat stăpînirea pămîntului.

Materialul documentar la care ne vom referi cuprinde o ocolnică din anul 1775, o adevărată cronică a satului[29], mai multe hrisoave şi

---

[16] N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, p. 420, unde se face apropiere de cuvîntul turcesc *aráf*, „purgatoriu".

[17] Vezi A. Rădulescu şi I. Conea, lucrările citate.

[18] *DIR., B. veacul XVI*, vol. II, p. 344 (nr. 359). Orig. slav. Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* CVIII/48 : Хареш, хѫрешанни.

[19] *Ibidem*, vol. III, p. 43 (nr. 54). Orig. slav. Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* XL/35 село хърешанни însă şi по харемꙋ до солованꙋл сьсѕелѣке

[20] *Ibidem*, p. 77 (nr. 89). Orig. slav. Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* CVIII/47 Харишаном єлици сꙋт кнеꙁ и Харешꙋл.

[21] *Ibidem*, p. 182 (nr. 217). Orig. slav. Arh. St. Buc., S.I. nr. 725 (*Mitrop. Ţării Româneşti*, CLVII/2) : ѡѵнѧ ꙋ хареш şi fălci de ocină ꙋ харешел şi ꙋ хареш.

[22] *Ibidem*, p. 254—255 (nr. 294). Orig. slav. Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* CVIII/49 : ꙋ хареф.

[23] *Ibidem*, vol. V, p. 317—318 (nr. 331). Orig. slav. Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.*, CXXXVII/136 ѡт хареф ꙋ.

[24] *Ibidem, veacul XVII*, vol. I, p. 269 şi 669 fasc. (nr. 251). Orig. slav. Arh. St. Buc. *Mitrop. Ţării Româneşti*, CLVII/18 : ѡт хареш.

[25] *Ibidem*, p. 486, fasc. p. 783 (nr. 428). Orig. slav. Arh. St. Buc., *Mitrop. Ţării Româneşti*, CCCLVI/2 : ѡт хареш.

[26] *Ibidem*, vol. IV, p. 83 (nr. 94). Orig. slav. Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* DXCIV/5 patru aldămăşari : ѡт хареш.

[27] Arh. St. Buc., *Mitrop. Ţării Româneşti*, XCVIII/57.

[28] Marius Sala în culegerea *Contributions onomastiques*, Bucureşti, 1958, p. 69—70.

[29] Arh. St. Bucureşti, *Suluri*, nr. 37, pe care o publicăm integral în anexa acestui studiu.

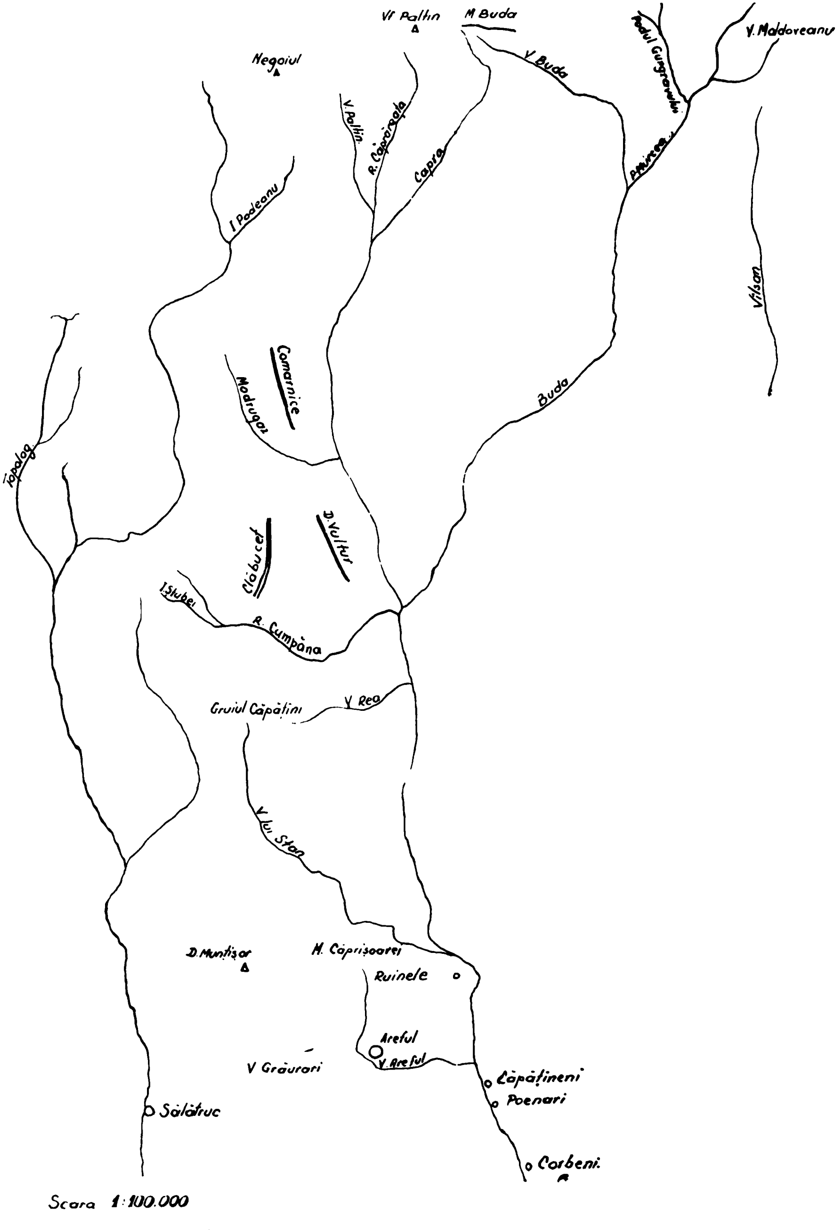
Vf Paltin
M Buda
Negoiul
V. Moldoveanu
Podul Gurgurului
V. Buda
V. Paltin.
R. Căpăroala
Capra
P. Mircea
I Podeanu
Vîlsan
Topolog
Comarnice
Modrugaz
Buda
Clăbucet
D. Vultur
I. Stubei
R. Cumpăna
Gruiul Căpățîni
V Rea
V. lui Stan
D. Muntișor
M. Căprișoarei
Ruinele
Arefu
V. Arefu
V Grăurari
Căpățineni
Poenari
Sălătruc
Corbeni
Scara 1:100.000

Fig. 2 — Hotarul Arefului. Munții Arefului.

cărţi domneşti[30] şi alte înscrisuri edite şi inedite[31]. Firul nostru călăuzitor îl formează însă ocolnica prin care intrăm direct în miezul chestiunii.

Originea ocolnicii stă în cearta între cele două cete ale moşnenilor din Aref în frunte cu Gheorghe vătaf şi Iordache căpitan, atît pentru drepturile lor din sat cît, mai ales din munţi. În principal trebuie lămurit dacă la început au fost 7 moşi, după cum spunea Iordache căpitan, sau 15, după spusa lui Gheorghe vătaf. Marii boieri au socotit că după hrisoave trebuie socotiţi numai 7 moşi, propunere pe care o confirmă şi domnul[32]. Temeiul acestei hotărîri stă într-un hrisov al lui Mircea vodă Ciobanul, a cărui dată a fost citită greşit 7050 (1542) în loc de 7066 (1558). Să lămurim întîi această chestiune care se leagă de mult discutata problemă a moşului eponim.

★

Cel dintîi document cunoscut privitor la areşani din 1546 aprilie 8, se adresa tuturor celor „ce sînt judeci". Al doilea document însă, din 1546 octombrie 3, priveşte pe Oprea cu ceata sa şi arată posesiunea pămîntului pe funii a) Oprea cu fraţii şi verii săi ; b) Ridiche cu fraţii şi verii săi şi c) funia Roşceştilor din care Radul cu vărul său primar şi Popa cu fraţii şi unchiul său au jumătate de funie (din care Radul are al 6-lea ogor din jumătate din această jumătate de funie) iar Dragolea cu vărul său primar Stanciul, cu Nan şi Radul cu fraţii lor, pe cealaltă jumătate de funie. Deci sînt precizate 3 funii, dar la funia lui Oprea şi a lui Ridiche documentul mai adaugă pe Onceşti ca „a opta funie din funia lui Oprea şi din funia lui Ridiche". Aceasta însemnează că teoretic existau 7 funii la care se adaugă acum a 8-a ruptă din cele două funii amintite. Pînă la sfîrşit se vor arăta numai aceste 7 cete din care trei nominalizate Oprea, Ridiche şi Roşca.

Pentru o mai uşoară înţelegere a drepturilor de proprietate le arătăm grafic în această schiţă (vezi tabela I). Din ea se vede limpede fărămiţarea inegală a drepturilor decurgînd din aşazisul moş comun.

Dacă datele certe din 1546 le interpretăm genealogic, atribuind unei generaţii 30 de ani, putem reconstitui următoarea tablă a descendenţilor moşului eponim (vezi tabela II). Aceasta ne duce cu 150 de ani în urmă, ceea ce arată că, după tradiţia păstrată sub forma aceasta genealogică, satul exista la sfîrşitul secolului al XIV-lea.

Să vedem cum se reflectă mai departe aceşti moşi.

În cîteva documente care urmează în acţiune, apare tot numai obştea : tot satul Hareşul. Se pare totuşi că ieşirea teoretică din obşte era destul de înaintată de vreme ce la 1563 septembrie 24, Petru voievod confirmă „slugii" sale Stanciul nu mai puţin de 18 cumpărături în Hareş, în total 15 fălci şi 4 locuri de casă de la 16 vînzători arătaţi anume, pentru 1190 aspri, din care 415 aspri de argint şi 70 aspri gata, în afară de un cal murg pentru 4 fălci ; o jumătate de falce îi fusese dăruită de Nan cînd „s-au înfrăţit" pentru care Stanciul îi „dăruise" o cămaşă

---

[30] Citate mai sus notele 19, 21—22.

[31] Care vor fi arătate mai jos.

[32] Vezi anexa, confirmarea domnească de la început şi anaforaua boierilor de sub nr. 16.

Tabela I

Funiile de moşii ale satului Aref

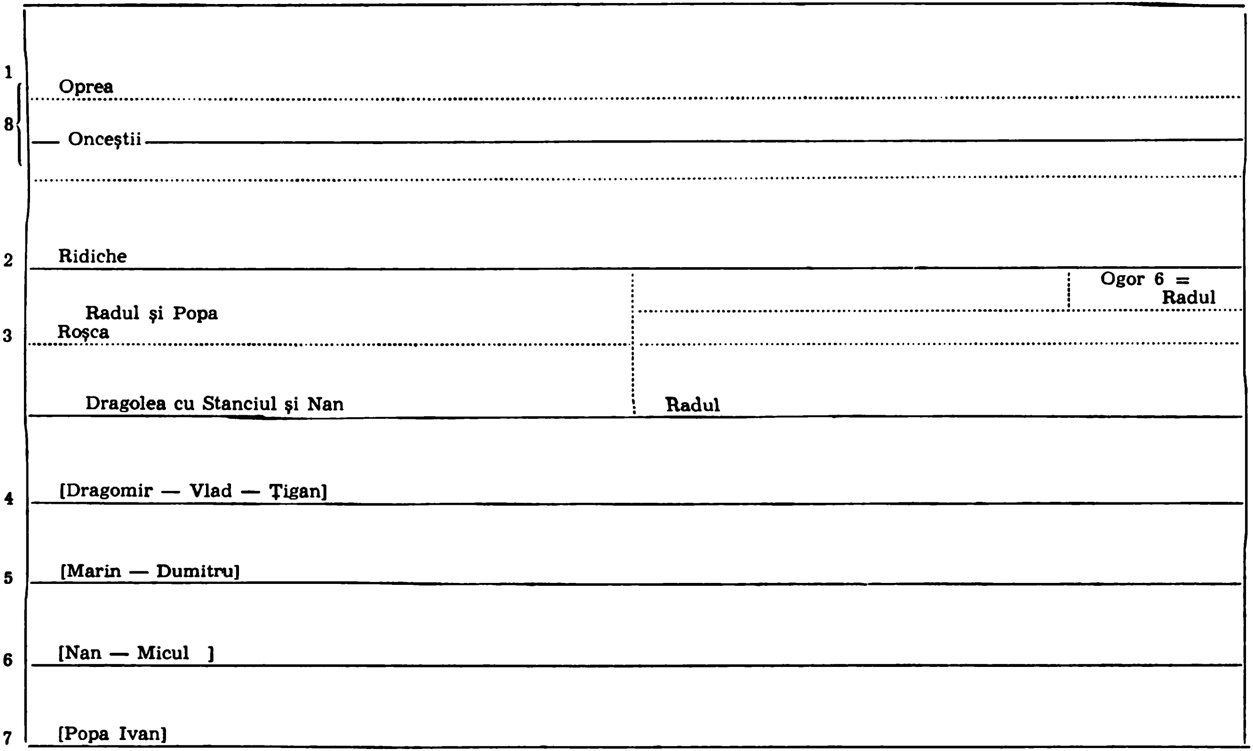
1
8
Oprea
Onceştii
2
Ridiche
Radul şi Popa
Ogor 6 =
Radul
3
Roşca
Dragolea cu Stanciul şi Nan
Radul
4
[Dragomir — Vlad — Ţigan]
5
[Marin — Dumitru]
6
[Nan — Micul]
7
[Popa Ivan]

Tabela II

Spița reconstituită a celor 3 moși nominalizați în documentele Arefului

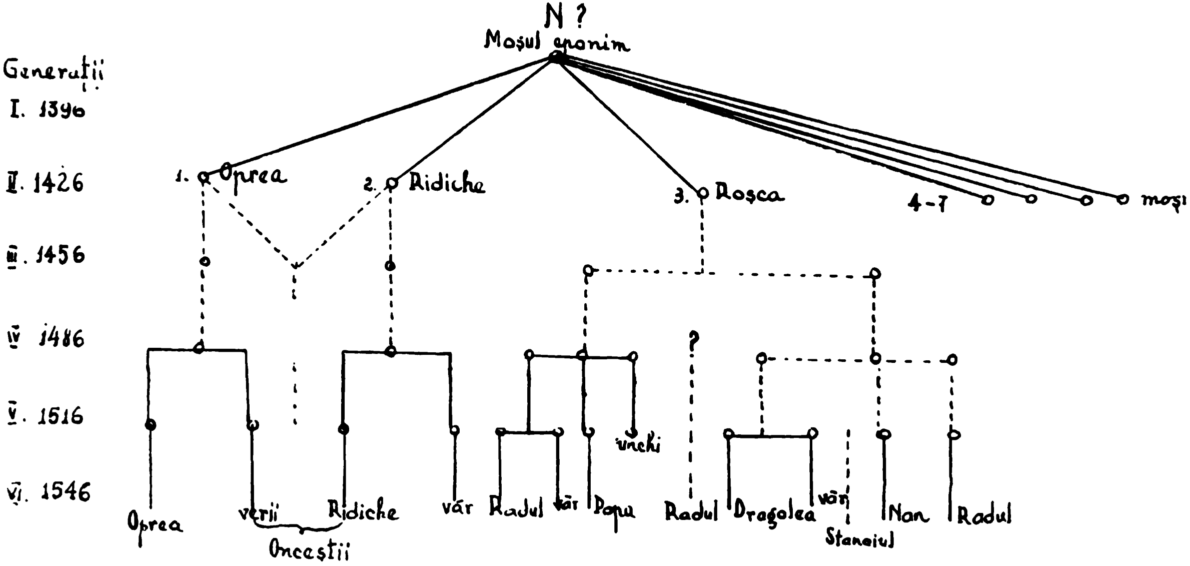
N ?
Moșul eponim
Generații
I. 1396
II. 1426
III. 1456
IV 1486
V. 1516
VI. 1546
1. Oprea
2. Ridiche
3. Roșca
4-7
moși
unchi
?
Oprea
verii
Ridiche
văr
Radul
văr
Popa
Radul
Dragolea
văr
Stanciul
Nan
Radul
Onceștii

bună și un stup. În același timp se întărește și lui Micul o falce de pădure pe care i-o dăruise Manea cînd l-a cununat. Înrudiri între vînzători nu se arată decît un Cîrstea cu *nepotul* său Cîrstea[33].

La 1567 decembrie 20, tot Petru voievod confirmă fraților Dragomir, Vlad și Țigan, cumpărături de ocine în valoare de 1475 aspri de la 6 vînzători, lui Dragomir singur pentru 253 aspri de la alți 6 vînzători, lui Marin și Dumitru o vatră de casă de 40 aspri cumpărată de la Neagoe și lui Nan și Micul ocina partea lui Radul cu 300 aspri, cumpărată de la Vîlsan. În afară de cei trei frați nu mai apare decît indicația că un Marin este unchiul lor. Cumpărătura principală a acelor trei frați e „partea lui Stanciul toată" în valoare de 1200 aspri, luată prin globirea fraților cu 15 boi și 30 de oi[34]. Avînd în vedere valoarea echivalentă a acestor cumpărături cu a cumpărăturilor anterioare ale slugii domnești Stanciul, înclinăm să credem că e vorba de aceeași persoană care a trebuit să plece supărat din sat. Menționăm că acum apare și formula „oricît se va alege", ceea ce arată că teoretic se cunoașteau părțile dar pe teren nu erau încă hotărîte. Așa se explică de ce Nan din Hareș poate cumpăra la 1570 iulie 5, opt fălci pădure întreagă de la Radul Scurtul din Sălătruc lîngă plai[35]. Radul acesta, probabil că trecuse în obștea satului Sălătruc. O situație asemănătoare are și popa Ivan din Harefu cu un Lazăr din Bîrsești în pîră „pentru niște locuri" împăcîndu-se prin intermediul a 4 megieși, în vremea lui Mihnea voievod[36]. E curios faptul că la 1606 iunie 27, cînd Radu vodă Șerban face cea mai amănunțită descriere a hotarelor satului, nu se face nici o mențiune despre moșii areșanilor și vorbește numai de oamenii și megieșii arășani[37]. Trebuie să înțelegem prin aceasta o diferențiere socială, căci în anul următor, la 1607 iunie 12, domnul pune jurători într-o pîră din Cîrstienești pe Vitan, Țigan și Oprea din Hareș[38]. În aceeași situație mai apare „Vitan ot Hareș" și la 1610 august 28[39].

În opoziție cu areșanii care acumulează averi este firesc să apară și cei care le pierd. Astfel la 1672—1677 Șărbu ot Arif, văcar, împreună cu feciorii Istrate și Albul, se vînd rumâni clucerului Tudoran pentru că nu au putut plăti o datorie de 20 ughi[40]. Obștea areșanilor practic era desființată, deși moșnenii rămîn încă în majoritate.

Cetele de moșneni duc mai departe lupta pentru stăpînirea munților. La 1775 erau recunoscute tot șapte cete. De acum înainte însă moșnenii cer să li se aleagă moșia.

---

[33] *DIR. B. veacul XVI*, vol. III, p. 182 (nr. 217). Acest Stanciu probabil că nu a fost areșan și a intrat în obștea satului prin înfrățire cu Nan, care poate fi Nan din funia Roșceștilor (de la Roșca).

[34] *DIR B. veacul XVI*, vol. III, p. 254—255 (nr. 294).

[35] Vezi anexa nr. 4.

[36] *DIR B. veacul XVI*, vol. V, p. 317 (nr. 331).

[37] Vezi anexa nr. 6.

[38] *DIR. B. veacul XVII*, vol. I, p. 269 și facs. p. 669 (nr. 251).

[39] *Ibidem*, p. 486 și facs. p. 783 (nr. 428).

[40] Arh. St. București, Ms. nr. 137 f. 105 v și 110 v—111.

Tabela III

Vînzări de pămînt şi preţuri în Aref la 1563

Cumpără Stanciul

Obiectul	Localizarea	De la :	Preţul
½ falce	—	Gurban, Cîrstea şi nepotul său	30 aspri argint
Loc de casă	Miräori	Cîrstea	120 as.
½ falce loc de casă	Miräori	Costea	25 as. arg.
½ falce loc de casă	Miräori	Oprea şi Manea	60 as. arg.
½ falce loc de casă	Miräori	Neagul şi Roşca	60 as. arg.
½ falce	La Grădini	Grecul	70 as.
4 fălci	Grui şi Bosăneasa	Stroe	1 cal murg
2 fălci	—	Ţigan	100 as. arg.
1 falce	Poeniţă	Micul	60 as.
½ falce	Coasta lui Oanea	Micul	30 as.
1½ falce	Hăreşel	Micul	90 as.
1 falce de pădure	Băjenie	Micul	65 as.
1 ogor de pădure	Băjenie	Radul partea lui	70 as.
1½ falce	Băjenie	Nan	110 as.
[partea Nanicăi]	Băjenie	Nanica	80 as.
1½ falce	Hareş	Nan	80 as.
1 falce	Secături	Stan	60 as.
[tot]	Piscul	Ţigan	80 as.
½ falce	Runcoşel	Dăruită de Nan cînd s-au înfrăţit	—
1 falce de pădure	—	Dăruită de Manea cînd l-a cununat	—

Tabela IV

Vînzări de pămînt şi preţuri în Aref la 1567

Obiectul	Localizarea	De la	Preţul
Cumpără Dragomir : Vlad şi Ţigan			
Toată partea	—	Stanciul [gloabă 15 boi şi 30 oi]	1200 aspri
1 falce	Mlacele lui Oană	Dragnea	50 as.
1 falce		Cîrluci	50 as.
[ocină]		Ciortan	50 as.
1½ falce		Stoia	75 as.
1 falce	Zmiurăt	Micul	50 as.
[Ţigan neavînd copii dă partea sa lui Dragomir]			
Cumpără Dragomir :			
½ falce	—	Cîrstea	25 as. arg.
1 ogor	—	Ţigan	20 as.
1 ogor	—	Drăghici	18 as.
1 falce	—	Micul	70 as.
1 falce	Supt Belitori	Radul	70 as.
½ falce vatră de casă	Mistreu	Radul	—
1 falce	—	Mărin (unchi). Dumitru şi Radul	50 as. arg.
Cumpără Marin şi Dumitru			
1 vatră de casă	—	Neagoe	40 as.
Cumpără Nan şi Micul			
[ocină]	Haref	Vîlsan (partea lui Radul)	190 + 110 as.

Avînd în vedere că fraţii Dragomir, Vlad şi Ţigan, Marin şi Dumitru, Nan şi Micul de la 1567, ca şi popa Ivan de la 1570, nu figurează în ocolnica din 1775, putem presupune că erau descendenţi din ceilalţi moşi eponimi, despre care nu cunoaştem încă atestări documentare, dar care nu este exclus să apară.

★

În parte am văzut cine sînt areşanii şi cum merg neamurile după vechea lor tradiţie. Care era însă moşia lor căci încă de la început îi vedem în ceartă de hotar cu satele vecine Poenari, Căpăţineni şi Cheeni. Cel dintîi document din 1546 aprilie 8, adresat tuturor areşanilor cîţi sînt judeci, prin care li se fixează hotarele, arată că împresurarea moşiei areşanilor era mai veche, de cînd i-a prins Stroe spătar şi doamna Băsărăboae iar Laiotă Basarab le-a dat carte [41]. Cîteva luni mai tîrziu, la 1546 octombrie 3, domnul amintind plîngerea Cheienilor şi Căpăţinenilor că areşanii ar fi cotropit ocina domnească, cercetîndu-se hotarul „pe urma lui Drăghici vornic şi a lui Secară sluger“ dreptatea s-a aflat de partea areşanilor, şi astfel se confirmă drepturile lui „Oprea din Hareş cu ceata lui“ [42]. E ceata cea mai activă în apărarea moşiei.

Zece ani mai tîrziu situaţia se complică. La 1556 mai 4, Pătraşco voievod considera că satele Căpăţineni, Cheieni şi Poienari sînt „vechi şi drepte ocine şi dedine“ ale unor mari boieri. Aceştia, plîngîndu-se că areşanii le-au cotropit ocinele şi au tăiat hotarele, se face cercetare la faţa locului cu Mihnea pîrcălab şi 24 boieri care mergînd „pe urma“ lui Stan pîrcălab şi pe hotarele puse de Vintilă voievod, constată infracţiunea areşenilor pentru care sînt pedepsiţi de domn prin luarea a 125 de vaci. În acelaşi timp domnul fixează hotarele acestor sate către areşani : „de la fîntîna Bărbuşei pe Valea Hotarului în jos pînă la gura văii în Solovanul cu fiarele şi de aici în sus pe Harehu pînă la Solovanul cu fiarele [43] ; şi de aici în sus pînă la Bisorătu în sus pînă la gura Cîrpei şi de la Cîrpa în sus pînă la fîntîna Balcăi şi de la fîntîna Balcăi pe culme pînă la fîntîna Bărbuşii“. Domnul văzuse şi cartea tatălui său Radul voievod Paisie [44].

Diferendul cu cheienii şi căpăţinenii continuă. La 1558 februarie 11, Mircea voievod confirmă iarăşi areşanilor „cîţi sînt cnezi“ Hareşul tot cu tot hotarul, „pentru că le este veche şi dreaptă ocină şi dedină“ din zilele lui Dan voievod şi Vlad voievod Ţepeş, cotropite „cu sila lui Radul din Goleşti“ ; se confirmă aceleaşi hotare din 1546 [45]. În 1563 septembrie 24, au loc numeroase vînzări în Hareş la locurile numite Mirăori, Grădini (Perivole), Grui, Boşăneasa, Poeniţa, Coasta lui Oancea (coasta Oancev), Hareş, Hăreşel, Băjenie, Secături, Piscul şi Runcoşel, fără a fi conturate [46]. În 1567 decembrie 20, de asemenea au loc vînzări în Mlacele lui Oană, Zmiurat, Supt Belituri şi la Mistreu [47].

---

[41] *DIR. B.* vol. II, p. 336 (nr. 348). Vezi anexa nr. 3. Comentariu la A. Sacerdoţeanu, *Note de diplomatică românească*, p. 137. Originalul acestui document îl aflu acum la Muzeul din Curtea de Argeş, Stroe a fost spătar la 1535—1541, iar Laiotă trebuie să fie efemerul Laiotă Basarab din 1544. Semnele hotarului sînt la fel integrate şi în cartea domnească din 1606.

[42] *DIR. B.*, vol. II, p. 344 (nr. 359). Vezi anexa nr. 2. Drăghici fusese vornic în ani 1525 şi 1535—1537.

[43] În text по хареху до Солованȣл със желѣзе.

[44] *DIR. B., veac. XVI*, vol. III, p. 43 (nr. 54).

[45] *DIR. B.*, vol. citat, p. 77 (nr. 89) cu greşeli de lectură. Orig. slav, Bibl. Acad. R.S.R. *Doc.*, CVIII/47. Vezi şi anexa nr. 1, cu data greşită. Prin pomenirea domnilor predecesori Dan şi Vlad Ţepeş, vechimea satului atinge începutul secolului al XV-lea; dacă e vorba de Dan I atunci chiar anii 1383—1386, ceea ce corespunde şi cu genealogia satului pe care am reconstituit-o mai sus.

Cea mai largă hotărnicie avem însă încă din 1606 iunie 27, de la Radu Şerban voievod, care arată moşia areşanilor ca pornind de la hotarul cheienilor şi căpăţinenilor pe de o parte şi a cîrstineştilor şi Sălătrucului pe de altă parte, în sus prin munţi pînă la hotarul Făgăraşului între Izvorul Paltinului şi Podul Giurgiuvului [48] (vezi harta II).

Aproape o sută de ani domneşte liniştea în munţii Arefului. O linişte relativă deoarece în acest timp diferenţele stărilor sociale se accentuaseră iar intrusiunea străină în obşte nu putuse fi evitată. Aşa se face că la 1705 aprilie 26, certurile de hotar cu corbenii, cheienii, căpăţinenii şi poienarii sînt reluate, de data aceasta intervenind mănăstirea Iezer pe de o parte şi boierii Bucşăneşti, pe de alta. Anume, la porunca lui Constantin Brîncoveanu şase boieri hotarnici trebuiau să aleagă hotarele satelor mănăstirii Iezerul „stricate şi împresurate de către areşani". Cu participarea areşanilor hotarul despre răsărit se fixează în general pe semnele cunoscute [49]. Cu jupîneasa Marica, nora logofătului Grigore Albescu, alegerea hotarului muntelui Jorzea a fost mai greu de realizat, fiindcă muntele fusese luat de la martalogii din Aref în chip silnic de către logofătul Grigore Albescu pe vremea lui Duca Vodă (1674—1678) dar în cele din urmă le fusese redat, pentru ca acuma nora logofătului să-l pretindă din nou, dar fără a izbuti să-l ia. Cu acest prilej la 1704 iulie 15 se arată pentru prima dată că areşanii au fost şi plăeşi sau grăniceri (martalogi) [50]. De data aceasta satele vecine mărturisesc pentru areşani, probabil ca să nu intre în moşia lor un boier.

Litigiul dintre satele mănăstirii Vieroş cu Areful a fost reluat ceva mai tîrziu încît hotărnicia din 1742 septembrie 6, le fixează apa Budei drept hotar iar spre răsărit de aceasta sînt munţii mănăstirii Vieroş şi ai boierilor Bucşăneşti, adică pe Piscul Mircii în sus spre muntele Moldoveanu [51]. Areşanii nu se liniştesc şi protestează din nou la domnie, care dispune o nouă cercetare consemnată la 1745 iunie 26, în sensul că trebuie mers la faţa locului [52]. Hotărnicia care are loc la 1 august, constată unele greşeli în hotărniciile precedente şi se revine la hotarele fixate în hrisovul lui Radu Şerban din 1606, cu precizarea că Piscul Mircii Vodă aparţine moşnenilor areşani [53].

Din toate aceste documente se poate spune că munţii areşanilor se întindeau între cumpăna apelor dintre Topolog şi Argeş către apus şi rîul Argeşului de la izvoare pînă la Poenari spre răsărit şi din depresiunea Arefului la sud pînă la hotarul ţării Făgăraşului la nord. E poate cea mai întinsă posesiune de munţi pe care a putut-o avea un sat.

---

[46] *DIR.*, vol. citat, p. 182 (nr. 217).
[47] *Ibidem*, p. 254 (nr. 294).
[48] Vezi anexa nr. 6.
[49] A. Sacerdoţeanu, *Note de diplomatică românească*, p. 141—143.
[50] Vezi anexa nr. 7, adevărată cronică a satului pentru anii aceia.
[51] Vezi anexa nr. 8.
[52] Vezi anexa nr. 9.
[53] Idem, nr. 10.

★

Locuind o depresiune subcarpatică interesantă şi stăpînind un lanţ de munţi cu numeroase „goluri“ propice păscutului de vară, ar trebui ca viaţa economică a satului să fie mai dezvoltată. Documentele nu ne-o arată. Abia dacă putem spicui cîteva informaţii, care presupun o economie închisă. Sat de moşneni, aşezat între sate domneşti şi boiereşti, Areful a preferat să se menţiă în limitele producţiei proprii.

În acest sens extragem cîteva date. La 1563 septembrie 24 ni se dau şi cele dintîi valori relative de bunuri. Din acestea remarcăm că 4 fălci de pămînt valorau cît un cal murg ; locurile de casă şi fălcile de pămînt aveau preţuri variate (vezi Tabela I). La 1567 decembrie 20, valorile par mai egale (vezi Tabela II). La 1570 iulie 5, opt fălci pădure întreagă valorau „un cal bun“.

Pe vremea lui Duca Vodă areşanii nu mai pot face faţă năpăştilor şi fug. Luaţi cu strînsoare pentru 100 taleri li se iau 18 vaci cu lapte, 23 lei (monedă), 35 oi, 74 cară de fîn, o iapă şi un bou şi din case „ce au găsit tot, care s-au făcut mai de mult preţu decît acei bani“, cum scrie într-o hotărîre din 1704 iulie 15.

Între ocupaţiile areşanilor păstoria ocupa un loc important dar munţii lor depăşeau cu mult nevoile lor de iarbă, de aceea prisosul putea fi închiriat altora. Astfel pe la 1760 împrumutîndu-se cu 200 taleri drept dobîndă oferă păscutul ierbii. Cinci ani mai tîrziu ei obţin un împrumut mai avantajos, păscutul ierbii timp de şapte ani pentru 1000 taleri[54]. Aceste cifre arată valoarea economică a prisosului de iarbă de păscut pe care îl aveau areşanii. Că nu şi-au dezvoltat păstoritul pînă la întreaga capacitate se datoreşte faptului că satul nu oferea o producţie suficientă de hrană de iarnă pentru vitele şi oile cîte ar fi putut hrăni vara cu înlesnire. De aici izvorăşte închirierea surplusului.

★

În îndelungata vreme a luptei de clasă a areşanilor aflarea dreptăţii se făcea după anumite proceduri pe care actele Arefului le consemnează, uneori destul de vag. La 1546 aprilie 8 se vorbea de „prinderea“ unor împresurători de hotar. La 3 octombrie acelaşi an, se arată că la faţa locului pentru cercetare a fost trimis un mare armaş jupan Vlaicul, care a umblat cu 36 boieri „din trei judeţe“ (ѡт три сѹдстве) să afle semnele unei hotărnicii anterioare. La 1556 mai 4 umblă Mihnea pîrcălab cu 24 boieri pe urma lui Stan pîrcălab şi pe hotarele puse de Vintilă voievod (1532—1535) ; areşanii sînt globiţi cu 125 vaci pentru cutropire de ocină şi tăiere de hotar. Tot acum avem mărturia folosirii „înfierării“ punctelor de hotar „Solovanul înfierat“ (Солованѹл със желѣзе), cum credem mai potrivit a spune. La 1558 februarie 11 se arată cutropirea ocinei moşnenilor „cu sila Radului din Goleşti“ şi „fără nici o lege şi nici o judecată“. La 1563 septembrie 24 apare „înfrăţirea“ cu „dăruirea“ în schimb, care de fapt introduce străinul în obște, cum și „darul“ nașului la cununare. La 1567 decembrie 20 se pare că intrusul fiind dat afară din obște și-a vîndut partea globind pe cumpărători cu 15 boi și 30 de oi ; unul din cumpărători neavînd copii lasă partea sa de ocină de cumpărătura și de moștenire „cît se va alege“ unuia din frați ca să aibă „cinste în viața sa“ și pomenire după moarte.

---

[54] Vezi anexa nr. 13.

Ulterior apar probleme de drept românesc vechi mai interesante. La 19 ianuarie 1570 Alexandru voievod arată cum „pentru greșala ce au fost greșit“ areșanii, după cum susțineau căpățînenii, Radul vodă Paisie și Mircea vodă Ciobanul au dovedit nevinovăția areșanilor și obligă pe căpățîneni „să le întoarcă bucatele ce le-au fost luat atuncea pe acea greșală“. E vorba de o deșugubină „pentru un om legat ce s-au fost scăpat de la dînșii“ despre care căpățînenii jurînd cu 12 boieri că „n-au scăpat acel om de la dînșii“ areșanii au plătit gloaba, dar jurînd apoi cu 24 de boieri, cîștigă și-și ia prada de la căpățînenii care au rămas de lege[55]. Căpățînenii cîștigaseră litigiul pe vremea lui Pătrașco voievod, cum arată Alexandru voievod în altă poruncă a sa din 5 iulie 1570, cînd căpățînenii n-au putut jura cu 12 boieri și au rămas să fie prădați pentru că „au fost stricat și spart moșia și hotarele areșanilor în sila lor fără de cale“[56].

O procedură de judecată mai deosebită ne arată Mihnea voievod amintind o împăcare „cu 4 megieși“ înaintea lui „jupan Chisar mare vornic și dinaintea întregii curți a domniei mele“[57]. Pentru hrisovul pe care îl emite Radu Vodă Șerban la 1606 iunie 27, areșanii dau „un cal galben bun“.

Nu lipsesc nici „aldămășarii“ : la cumpărăturile lui Micul din Berindești la 1622 ianuarie 15 sînt „din Hareș Pîrgarul și Oncea și Cătușariul și Nan Pușcariul“[58] ; „cartea legată“ a lui Vodă și jurămîntul în biserică cu mîinile pe evanghelie, cum și jurămîntul vecinilor cu carte de blestem sînt alte proceduri atestate de documente[59].

Areșanii nu pot recunoaște mănăstirii Vieroș stăpînirea unor munți, iar cînd acesta și-a trimis oamenii săi pentru luarea venitului, o hotărnicie din 1742 septembrie 6 spune că „au fost bătut pre acei trimiși purtîndu-i legați din stînă în stînă“, procedeu pe care nu l-am mai întîlnit pînă acum. Pentru această „greșală“ fiind certați de ispravnic mai înainte „acum s-au lăsat“, adică au fost iertați.

Toate aceste consemnări din documente spun mult în laconica lor formulare.

★

Din nota adăugată de moșnenii arișani la copia ocolnicii din 1775 rezultă că „ocolnica cea pecetluită“ a fost încredințată spre păstrare lui Gheorghe ceauș, fiul lui Stanciu Popa din ceata lui Gheorghe vătaf fiul lui Jătea Ciocan, în timp ce „hrisoavele și scrisorile mărunte“ au fost încredinţate popei Radul, fiul lui popa Lazăr din ceata lui Iordache căpitan, fiul lui Gheoghiţă vătaf [60]. Moşnenii de credinţă şi de nădejde au fost aleşi pe principiul încrederii reciproce.

---

[55] *DIR. B., veacul XVI*, vol. III, p. 344 (nr. 395). Vezi anexa nr. 5, unde copistul a citit greșit anul 1572.

[56] Vezi anexa nr. 4.

[57] *DIR. B., veacul XVI*, V, p. 317 (nr. 331).

[58] *Ibidem, veacul XVII*, vol. IV, p. 83 (nr. 94).

[59] Vezi anexa nr. 7.

Oamenii de credinţă aleşi, ei sau înlocuitorii lor, au înstrăinat însă atît documentele cît şi ocolnica. Se pare că elementul dizolvant din obşte a fost Iordache căpitan pe care arişanii la 1796 vor să-l alunge din sat. În acel timp încep să pătrundă în obşte şi străinii, în cauză cel mai de seamă fiind marele vistier Constantin Filipescu, în a cărui mînă au căzut la 1814 toate actele sătenilor, inclusiv ocolnica din 1775. Obştea fiind în descompunere boierii Filipeşti acaparează toţi munţii satului. În disperare de cauză moşnenii se mai judecă la judecătoria din Piteşti la 1833 şi apoi la Înaltul Divan al Ţării Româneşti la 1835 [61], dar de fiecare dată pierd, la 1855 moşnenii mai avînd doar cîteva pogoane în înţărcătoarea Bărbuşa şi în Glodul Stoichii.

În 1861 moşia Filepeştilor este cumpărată de Mihai Hagi Ştefan. Moşnenii reiau judecăţile cu urmaşii acestuia, care, nu erau încheiate în 1910 [62]. Desigur procesul este interesant de urmărit şi după începerea exploatărilor forestiere de pe valea Argeşului şi trecerea la viaţa nouă în care trăim acum. Prin lucrările hidroenergetice care cuprind toţi munţii areşanilor de altădată, Arefului îi este rezervată o viaţă îndestulată care încheie minunat procesul secular de luptă pentru apărarea drepturilor străbune şi deschide perspective de prosperitate imposibil de conceput acum un sfert de veac.

ANEXA

1775 iunie 25. — Copia Ocolnicei lui Alexandru Ioan Ipsilanti, voievodul Ţării Româneşti, prin care întăreşte moşnenilor din Aref jud. Argeş stăpînirea munţilor lor după vechile hotare, contestate de satele Corbeni, Cheieni şi Poenari, şi dispune totodată transcrierea tuturor actelor vechi ale satului şi păstrarea lor la un cetaş, om de nădejde. Moşnenii hotărăsc să lase o copie adeverită şi iscălită de marele logofăt la mitropolie, unde să se afle în bună păstare.

Io Alexandru Ioan Ipsilant Vvd. bj. milst. gspdru.

Înaintea domniei mele la divan fiind prea sfinţiia sa părintele mitropolitu, iubitorii de Dumnezeu episcopi şi dumnealor veliţii boeri, s-au cercetat jălbile de stăpînirea munţilor şi pricinile ce au avut între dînşii moşnenii de la Aref sud. Argeş.

Cea dintăi pîră a lui Gheorghe vătaf cu cetaşii lui asupra lui Iordache cu cetaşii lui fu aceasta, cum că neamul lui au fost zestraş cu parte numai în silişţea satului iar nu şi în munţi. Dar la această pîră, cum că numai în silişţea satului au avut parte, nici un fel de dovadă nu avură, nici vreo mărturie cum că au făcut vreodată jalbă la domni sau la dregători pentru aceasta, făr dă numai cu gura şi cu mărturia lor, iar stăpînirea lui Iordache cu cetaşii lui o văzum veche de mulţi ani, stăpînind deapurirea cu dînşii frăţeşte ca nişte moşneni, nepricinuindu-să prin aceasta nici odinioară, dupe care rămîne a stăpîni şi deacum înainte.

---

[60] Ocolnica, document nr. 17.

[61] Dosarul acestei judecăţi s-a păstrat. Vezi Ion Şucu, *Înaltul Divan*, Bucureşti, 1958, p. 143—144 (nr. 531). Se păstrează la Arh. Statului Bucureşti, hotărîrea în ms. nr. 956 f. 98—100 şi dosarul în fondul *Înaltului Divan* nr. 14293/1835.

[62] Pentru această perioadă vezi relatările lui Andrei Rădulescu, *Din trecutul moşnenilor arefeni,* p. 694—698.

Şi dă vreme că din hrisovul răposatului Mircii Vodă cu leatul 7050 <1542> să vede că cei vechi dintru-nceput moşi stăpînitori ai munţilor aceştiia au fost dă toţi lude şapte, am hotărît domniia mea să să facă cercetare cine şi cîţi sînt acum dă să trag dintr-acei şapte moşi şi fieştecare dupe părţile moşilor lor să ţie şi să stăpînească atît Ggheorghe vătaf cu cetaşii lui cît şi Iordache vătaf cu cetaşii lui. Care această cercetare fiind peste putinţă a să săvîrşi aici, dă vreme că cei mai mulţi moşneni să află acolo la plaiu şi iaste trebuinţă de a să afla toţi faţă, a nu să pricinui vreunuia nedreptate, am rînduit cu osebită anafora boeri credincioşi să meargă în faţa locului, unde să-i strîngă pre toţi moşnenii dă faţă şi dupre moşi să li să aleagă părţile stăpînirii.

Al doilea pîră făcu Gheorghe cu cetaşii lui, cum că la liat <loc alb> amăgindu-i pe unii din moşneni cu făgăduială prin cuvînt cum că va înpărţi cîştigul căşării şi al munţilor frăţeşte cu ei, i-au dat zapis ca să ţie el venitul munţilor şi nu numai dă făgăduială nu s-au ţinut că să împarţă cîştigul cu ei, ci şi multe nedreptăţi, pagube, cazne şi bătăi le-au făcut ; hristoavele dă această moştenire a munţilor lor încă din mîinile lor le-au luat, înşălîndu-i dă i-au dat şi scrisoare în nume dă păstrare, care cu vreme caută să-i facă şi streini din moştenirea lor neavînd cărţile la mînă, şi cerea ca să ia de asupra lui venitu munţilor şi oprindu-şi banii ce va avea daţi pentru moşneni şi dreaptă cheltuială ce va fi făcut la niguţătoriia căşării, prisosul dă cîştig să-l împarţă frăţeşte cu toţi moşneni şi să li să dea hrisoavele lor la mînă.

Pentru aceasta s-au fost poruncit dă către domniia mea mai nainte la dumnealor isprav<nici> de au cercetare jălbilor lor asupra lui Iordache şi dupe înştiinţarea ce ne-au venit dă la ispravnici şi dupe cercetarea ce am făcut şi domniia mea în divan, s-au cunoscut dă vinovat Iordache la toate jălbile moşnenilor, pe unii bătuţi, căzniţi făr de milă, neputînd nici el a le mai tăgădui şi pe alţi păgubaş şi asupriţi dă nedreptate, care dupe vina lui ş-au luat pedeapsă cu bătae la scara domnească şi în pază s-au dat pă mînă dă zapciu ca să-l ducă la cercetarea ce s-au numit mai sus, că am rînduit boeri să facă în faţa locului. Deci hotărîm venitul munţilor să nu mai rămîe asupra lui Iordache. Şi aşa l-am pus dă ş-au dat socoteala dă venit i cheltuială pri cîtă vreme i-au ţinut el înnaintea dumnealor veliţilor boeri şi în scris cu osebită foae li s-au izbrănit, la care socoteală s-au odihnit amîndoao părţile.

Însă, precum lui Iordache aşa nici lui Gheorge pîrîşului lui, nici lui Nan ce i-au ţinut mai nainte, să nu să dea venitu munţilor, ci ori la altul cerut dă toată obştea amîndurora părţilor supt iscălituri, ori între dînşii să-i caute. Iar hrisoavele şi cărţile luîndu-i-să dă la mîna lui, am pus domniia mea dă s-au trecut într-acest ocolnic şi să pecetlueşte de domniia mea; şi să aleagă cu toţii dintre dînşii, adică de amîndoao cetele moşnenilor, un moşnean om dă nădejde şi cu credinţă dăspre toţi şi înscris supt iscăliturile tuturor, să-l arate înnaintea dumnealor veliţilor boeri ca la aceluiaş mînă să să dea toate hrisoavele şi cărţile vechi cu foae anume şi nemişcat la acea casă în toată vremea să stea şi să să păstreze.

Iar pentru zece delniţe dă pămînt, carii iarăş să jăluie Gheorghe vătaf înpreună cu ceilalţi moşneni cum că Iordache le-au înpresurat îngrădindu-le şi făcînd şi casă pă dînsile, răspunde Iordache cum că nu ca să le ţie şi să le stăpînească el acele locuri le-au îngrădit şi au făcut casă, ci fiind locurile acestea în sat şi avînd pă dînsile bucate, pentru paza acelor bucate a nu să călca dă vite le-au îngrădit şi au pus om dă pază, iar acum nepriimind ceştilalţi moşneni, nu să pune înpotriv dă a arădica acea îngrădire ci să rămîe slobodă. Ci şi pentru aceasta am hotărît ca Iordache căpt. rădicînd acea îngrădire fieştecarele moşnean pă cît îi va fi partea într-acele locuri dă stăpînire, ori ce va vrea să facă pă dînsile să fie volnic.

Şi am întărit domniia mea această ocolnică cu domneasca noastră pecete la leat 1775 Iunie 25.

Iar pentru moară, boeri şi ispravnici să facă cercetare şi dă va fi făcut-o Iordache pă moşia jăluitorilor făr dă nici un aşăzămînt în scris dînd, să pue să o rădice.

(L.S.)

[1] 7050 <1542> fev. Cu mila lui Dumnezeu Io Mircea Vvd. şi domn a toată Ţara Rumănească, fiiul marelui şi prea bunului Radul Vvd., dat-am domniia mea această carte a domnii mele Harişanilor cîţi sînt judeci, ca să le fie lor Hareşul tot cu tot hotarul pre bătrînile hotară. Şi ca să să ştie hotarul : din Lăcşor pă slemnea Pleşilor, în jos pe slemnea Pleşilor pînă la mlaca Stanii şi de acolea pre cale în jos pînă la Gruiul hotarălor şi de acolea pre hotar în jos pre bătrînul hotar pînă în vîlceaoa Vîrtoapelor şi pre valea Colnicilor pînă la Cîndea şi pă în Piatra mare şi pă gruiul Căpăţinii şi pă slemnea Lazului pîn în Măgurelile Lazului şi pînă în piatra Neniului dvornicul şi pă şăsul pădurii din Corugă pînă în scoruşul Ţintei şi pînă în secătura Monii şi prin acea secătură la Plăişor, pentru căci a lor iaste bătrînă şi dreaptă ocină şi moşie încă din zilile răposatului Dan Vvd. şi a lui Vlad Vodă Ţepeş, ce i-au fost înpresurat satu Chienii şi Căpăţinenii cu silniciia Radului din Goleşti.

Iar dupe aceia au venit toţi Arişanii înnaintea domnii mele dă s-au jăluit cum că i-au înpresurat făr dă nici o lege şi făr dă nici o judecată. Iar domniia mea am căutat şi am judecat pre lege şi pre <dre>ptate cu toţi cinstiţii dregătorii domnii mele. Şi am citit domniia mea cărţile bătrîne ale răposaţilor domni şi am înţeles domniia mea cum că iaste a lor ce scrie mai sus, satul şi moşiia, bătrînă şi dreaptă ocină din strămoşi.

Drept aceia le-am dat şi domniia mea ca să le fie lor întru moştenire ohabnică lor şi feciorilor lor şi nepoţilor şi strănepoţilor şi dă către niminea neclintită să fie, dupe zisa domnii mele. Iar şi martori am pus domniia mea : jupan Burtea marele dvornic, jupan Bogdan marele logofăt şi Bărcan spătar şi Chiriiac stolnic şi Dumitru marele post. Şi ispravnic Bogdan vel logofăt. Şi eu Mihail care am scris în Bucureşti [63].

[2] 7050 <1542> Iunie. Cu mila lui Dumnezeu Io Mircea Vvd. şi domn a toată Ţara Rumănească, feciorul bunului şi marelui Radu Vvd., dat-am domniia mea această poruncă a domnii mele Oprii dă la Areş cu ceata lui, moşie la Aref cu fraţii lui preste o funie şi Răduche cu fraţii lui şi cu nepoţii lui preste altă funie şi Ioniceştii preste altă funie din funiia Oprii şi din funiia Ridechii. Şi iarăşi să fie Roşceştilor Radului cu nepoţii lui şi Popii cu fraţii lui şi cu unchiu-său, să fie peste jumătate din funiia Roşceştilor cu Radu, şi Dragole să fie cu nepoţii lui şi cu Nan cu fraţii lui şi Radu cu fraţii lui peste altă jumătate, pentru că aceste mai sus zise moşii şi bucate ele sînt bătrîne şi drepte moşii şi dă baştină.

Iar dupe aceia au avut aceşti oameni toţi şi Oprea cu ceata lui pîră înaintea domnii mele cu Chienii şi cu Căpăţînenii dă au pîrît Chienii şi Căpăţinenii cum că au împresurat Areşanii moşia domnească; iar domniia mea am trimis pe boerul domnii mele, pe jupan Vlaicul vel armaş şi cu boeri tre<i> judeţe, cu 36 de boeri. Şi au umblat aceşti boeri pă urma lui Drăghici dvonic şi a lui Secară slugeru şi au hotărît. Şi au jurat aceşti 36 de boeri cu sufletele lor, cum că n-au înpresurat Areşanii moşia domnească, ci este această mai sus zisă moşie a Hărişanilor, bătrînă şi dreaptă moşie de baştină. Şi au rămas Cheenii şi Căpăţinenii de lege din naintea domnii mele.

Pentru aceia şi domniia mea am dat ca să fie Areşanilor dă moştenire şi ohabnică şi feciorilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor şi dă niminea să nu să clintească dupe zisa domnii mele.

Iată dar şi mărturii : jupan Theodosie vel ban de la Jăiu i jupan Vintilă vel dvornic i jupan Radul vel logt. i Barbul vist., Gherghe comis i Badea paharnic, Cîrstiian spătaru i Dragomir vel post. Şi ispravnic Radu vel logt. Şi s-au scris in oraş Bucureşti [64].

[3] 7054 <1546> apr. 8. Cu mila lui Dumnezeu Io Mircea Vvd. şi domnu a toată Ţara Rumănească, fiiul marelui şi preabunului Radul Vvd. Dat-am domnia mea această carte a domnii mele Hărăşanilor cîţi sînt judeci, ca să le fie lor Hareşul tot cu tot hotarul pre bătrînile hotară.

Şi ca să să ştie hotarul : din Lăcşor pe slemea Pleşilor, în jos pă slemea Pleşilor şi pe mlaca Stani ; de acolea în jos pînă în Gruiul hotarului, de acolea în jos pă bătrînul hotar pă vîlceaoa Vîrtoapelor şi pă vîlceaoa Colnicilor şi păn în Cîndea la Piatra mare şi la gruiul Căpăţînii şi pre slemnea Lazului pînă în Măgurelile Lazului şi pînă în piatra Neniului dvornic şi pă şăsul pădurii Corugii şi pînă în secătura Monii şi de acolea drept la Plăişor, pentru ce că a lor este bătrînă şi dreaptă ocină şi moşie ce au fost înpresurată dă satul Cetăţii Poenarul, dă Căpăţineni şi dă Cheeni, însă din vremea care i-au prins Stroe spătar şi doamna Băsărăboae.

---

[63] Publicat în *DIR. B.*, *veacul XVI*, vol. III, p. 77—78 (nr. 89), sub data 1558 februarie 11, după originalul păstrat la Biblioteca Acad. R.S.R., *Doc.* CVIII/47

[64] Publicat în *DIR. B.*, *veacul XVI*, vol. II, p. 344 (nr. 359) sub data 1546 octombrie 3, după originalul păstrat la Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* CVIII/48.

Iar după aceia oamenii ce zic mai sus Arăşanii, au venit înaintea domnii mele dă ni s-au jăluit şi au scos cartea răposatului Lautã Băsărab Vodă şi o am citit-o şi am adevărat domniia mea cum că iaste a lor bătrînă şi dreaptă ocină şi moşie prin hotarele ce scrie mai sus.

Drept aceia am dat şi domniia mea Areşanilor ca să le fie lor moşie ohabnică, lor şi feciorilor lor şi nepoţilor şi strănepoţilor şi între dînşii zarvă ca să nu mai fie, ci lăsare în pace şi neclătit să fie dupe zisa domnii mele.

Iară şi mărturii jupan Vintilă vel dvornic i jupan Udrea vel logt. i Barbul vist., Badea comis i Badea paharnic i Boloşăn stol<ni>c, Dragomir vel post. Și ispravnic Ţintea armaş. Și eu Niagoe ce am scris [65].

[4] 7078 <1570> iul. 5. Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Vvd. şi domn a toată Ţara Rumănească, feciorul marelui şi prea bunului Mircii Vodă feciorul Mihnii Vodă. Dat-am domniia mea această poruncă a domnii mele satului anume Areşanii, ca să le fie lor moşiia la Areşani, toată cu tot hotarul pe unde au ţinut moşii lor din zilile cele vechi, pentru că este bătrînă şi dreaptă moşie de baştină.

După aceia satul Areşanii, ei au avut cu satul Căpăţinenii pîră înaintea domnii mele pentru o pradă ce au fost prădat satul Căpăţinenii pă satul Areşanii pentru moşiia lor încă din zilile răposatului Pătraşco Vodă. Iar cînd au fost în zilile Mircii Vodă satul Areşanii ei au întorsu toată prada lor iarăşi la satu Căpăţinenii, pentru că Căpăţinenii au fost stricat şi spart moşiia şi hotarele Hareşanilor în sila lor făr dă cale.

Și aşa s-au plîns satu Căpăţineni dă strîmbătate şi înaintea domnii mele. Întru aceia domniia mea am căutat şi am judecat pe dreptate şi după lege şi cu toţi cinstiţi boeri domnii mele. Apoi domniia mea am dat Căpăţinenilor lege 12 boeri ca să jure cum n-au stricat ei hotarul moşii Harişanilor. Deci satul Căpăţineni n-au putut ca să jure cu acei 12 boeri la zi şi la soroc ci au rămas Căpăţinenii de lege din naintea domnii mele. Și am înţeles domniia mea, cum au rămas Căpăţinenii de lege din zilile răposatului Mircii Vodă aşijderea au rămas satu Căpăţineni dă lege dă doao ori şi din naintea domnii mele, ca să fie prădaţi pentru vina lor pînă în veci.

Dupe aceia Nan au cumpărat din sat de la Radul Scurtul ot Sălătruc lîngă plaiu, pădure întreagă fălci opt, drept un cal bun.

Drept aceia am dat şi domniia mea satului Hareşanilor ce s-au scris mai sus a lor moşie ce s-au numit mai sus, să le fie lor întru moştenire şi ohabnică lor şi feciorilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor lor şi dă niminea să nu să clintească dupe zisa domnii mele.

Iată şi mărturii am pus domniia mea pe jupan Neagoe vel dvornic i jupan Ioan vel logt. i Stan spătar i Bratul vist. i Badea stolnic i Mitrea comis i Gonţea păharnic i jupan Stoichiţa vel post. Și ispravnic Ioan vel logt. Eu Stan grămătic am scris în cetatea Bucureştilor.

---

[65] Publicat în *DIR. B., veacul XVI*, vol. II, p. 336 (nr. 348).

[5]. 7080 <1572> ghenar 19. Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Vvd. și domnu. Dat-am domniia mea această carte a domnii mele satului Areșanilor, ca să fie în pace și slobozi pentru pîra care au fost avut cu satu Căpățineni, căci că au fost întrat satu Căpățineni în moșiia satului Hareșanilor dă au fost tăiat și au fost spart hotarele încă din zilile răposatului Radu Vvd. și i-au prădat pă ei pentru greșala ce au fost greșit; iar satul Căpățineni ei au fost luat lege doisprezece boeri de au jurat cum n-au intrat în moșiia satului Hareșanilor nici cum; iar după aceia satul Hareșanii au fost luat lege peste legea Căpățineniilor doaozeci și patru de boeri, de au călcat pe acei doisprezece boeri și au rămas satul Căpățineni dă lege din naintea Radului Vvd. și din naintea Mircii Vvd.

Așișderea au avut satu Hareșani și înnaintea domnii mele pîră cu satul Căpățineni și așa pîra Căpățineni înnaintea domnii mele cum ca să între iarăș în moșiia Hareșanilor și ca să le întoarcă bucatele ce le-au fost luat atuncea pentru acea greșală. Iar într-aceia domniia mea am căutat și am judecat pe dreptate și pre lege, cu toți cinstiții dregători. Și am văzut domniia mea și cărțile altor bătrîni domni : cartea Radului Vodă și cartea Mircii Vvd., cum au fost rămas Căpățineniii dă lege. Așișderea au rămas Căpățineni de lege și dinaintea domnii mele.

Drept aceia am dat domniia mea Harișanilor ca să-și ție moșiile lor pre bătrînele hotară și ca să fie în pace și slobozi.

Și pentru o deșugubină ce s-au luat satului Căpățineniilor pentru un om legat ce s-au fost scăpat dă la dînșii, iar Căpățineni ei au fost jurat cu 12 boeri cum că n-au scăpat acel om dela dînșii ci au scăpat dela Hăreșani, iar satul Hăreșani au fost jurat cu 24 de boeri dinnaintea lui Petru Vvd., cum că este istovit dă Căpățineni.

Drept aceia niminea să nu mai îndrăznească a-i bîntui preste această carte a domnii mele. Și într-alt chip să nu fie dupe zisa domnii mele. Și ispravnic Ion vel logt. Și au scris Belcea ce-i zic Lăudat logt.[66]

[6]. 7114 <1606> iunie 27. Cu mila lui Dumnezeu Io Radu vvd. și domnu a toată Țara Rumănească, nepotul prea bunului și răposatului Io Băsărab vvd. Dat-am domniia mea această poruncă a domnii mele acestor oameni și tuturor megiiășilor Arășanilor, ca să fie lor satul Hareșul și cu toate moștenirile și moșiile și delnițile și morile cîte sînt în hotarul lor și cu tot cîmpul și pămînturile și izvoarăle și vadurile și pădurile și munții și dealurile și cu tot venitu, din hotar pîn în hotar, de la hotarul Căpățineniilor și Cheenilor pîn la hotarul Cîrsteniștilor și al Sălătrucului și în sus la munte pînă la vîrful dealurilor, pînă la hotaru Făgărașului.

Însă să să știe semnile și încungiurarea hotarălor Hărășanilor : să începe dă către Cîrstinești și dă către Sălătruc, de la plăișorul Cîrstineștilor din jos, merge pe vîrful plaiului pe sleme pîn la plăișorul cel dă sus, și dă acolea dă către Sălătruc merge pe sleamea Beliturii și tae drept și ține plaiul în sus la munte pînă la vîrful Greerului și de acolea preste curmătură pînă la izvor și de acolea pă pisc în sus pînă la Cununa brazilor în plaiul Muntişorului şi de acolea pă plaiu în sus pîn la vîrful Gruiului Căpăţînii la Piatra geamănă şi de acolea pă marginea Golului Căpăţînii pă la Fundu Ştubeiului şi de acolea pă Cununa bradului, pe poalile Clăbucetului, pîn la Stîlpul Purcarului şi de acolea pă Cununa Brădetului pîn la Curmătura Vulturului şi de acolea pînă la Modrugaz şi de acolea pă pisc în sus peste Comarnice şi pe Piscu Scoruşetului în jos pîn în rîul Căprăreţii şi pre rîul Căprăreţii în sus pîn la Izvorul Paltinului şi de acolea pă Izvorul Paltinului în sus pîn la hotarul Ţării Ungureşti în sleme, pîn la hotarul scaunului Făgăraşului şi de acolea iarăş pă sleme spre răsăritul soarelui pe hotarul cel vechiu pîn la obîrşiia rîului Budii carele să numeşte Argeş, şi de acolea pe apa Budii în jos pînă la Podul Giurgiuvlei şi de acolo tot pe apa Budii, adică pe rîul Argeşului în jos, pînă Întrerîuri şi de acolea ese la Treapt şi de acolea de la Treapt pîn la gura Vei Rele şi de acolea pe Valea Rea în sus pîn la Piscul Jderului, Piscul Călugărului şi de acolea drept pîn la Pleaşa Pietri şi de acolea pîn la Valea lui Stan şi de acolea pîn la Pleaşa Căprişoarii şi de acolea drept pîn la Lăcşor şi de acolea drept pîn la mleaca Sţanii şi de acolea în jos pîn la Gruiul hotarului şi de acolea în jos pe hotarul cel vechiu pe vîlceaoa Vîrtoapelor şi pe vîlceaoa Colnicilor pînă la Cîndea, la Piatra cea mare şi la Gruiul Căpăţănei şi pe slemea Lazului pîn la Măgurelile Lazului şi de acolea pîn la piatra Neniului dvornicului şi de acolea pe din jos de pădurea Corugei şi pe secătura Monii şi de acolea merge drept la Plăişorul [67] Cîrstăneştilor şi acolo să împreună încungiurarea hotarului satului Hareşului de unde să începe.

---

[66] Publicat în *DIR. B., veacul XVI,* vol. III, p. 344 (nr. 395) sub data <1570> ianuarie 19.

Iar dupe aceia au venit aceşti mai sus zişi oameni, toţi megiiaşi de la satul Areşul, la divanul cel mare înnaintea domnii mele şi s-au rugat domnii mele ca să înnoesc şi să întăresc această carte. Pentru aceia am dat domniia mea acestor oameni ce s-au zis mai sus, ca să ţie această moşie a lor tot satul Hareşul cu bună pace, precum am văzut domniia mea cărţile domnilor celor bătrîni pentru aceste moşii : cartea Mircii Vodă, feciorul Radului Vodă şi cartea lui Laiută Vodă şi cartea Radului Vodă, cum că satul Areşul este a lor bătrînă şi dreaptă moşie şi dă baştină de la părinţi, de la moşi de la strămoşi lor. Şi ei au dăruit mie un cal galben bun, frumos.

Pentru aceia am dat domniia mea această carte a domnii mele, ca să le fie lor moşiia ohabnică şi stătătoare şi feciorilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor lor şi de niminea să nu să clătească după zisa domnii mele.

Iată dar şi mărturii am pus domniia mea pe jupan Cernica vel dvornic i pe jupan Stoica vel logt. i jupan Nica vel vist. i jupan Mîrzea vel spătar i Borcan vel stolnic i Grigorie vel comis i Stanciul vel păharnic i jupan Leca vel post. Şi ispravnic Cernica vel dvornic.

Şi am scris eu Stepan logt. în scaunul oraşului Bucureşti. [68]

[7]. 7212 <1704> iul. 15. Şărban biv vel comis, ispravnicul ot sud Argeş i sud Muşcel. Dat-am cartea noastră dă judecată a tot satul polilor

---

[67] De la „Lăcşor" pînă aici este hotarul arătat la 1546, aprilie 8. Vezi mai sus nr. 3, la 1558 februarie 11. Vezi mai sus nr. 1, cu data greşită.

[68] Publicat în *DIR. B., veacul XVII*, vol. I, p. 218—219 (nr. 209). O traducere mai veche la Bibl. Acad. R.S.R., *Doc.* XXXIII/192, cu adnotarea „Iar acest izvod s-au făcut la leat 7220" (1712).

(?) i martalogilor ot Aref sud Argeș, pentru că avură întrebăciune dă față înnaintea noastră cu jupîneasa Marica, nora lui Gligore logt. Albescu, pentr-un munte al satului Aref ce să chiamă Jorzea, care munte l-au fost luat Grigore logt. pentru niște năpăști de cînd au ținut dumnealui județ, din zilile mării sale Duca Vodă; fiind satul fugit au fost trimis dumnealui Grigore logt. de au fost prinsu trei oameni de sat și apucîndu-i cu strî<n>soare ca să dea tl. 100, sau să dea pentru acei bani acel munte ce scrie mai sus. Deci acei trei oameni neavînd cum face fiind închiși în pușcărie, au fost făcut zapis dă vînzare la mîna lui Grigore logt.

Și strîngîndu-se satul Haref fost-au trimis Grigore logt. acel zapis cu fii-său Ion și cu Istrate pîrcălabul dumnealui și alți săteni și preoți, iar ei n-au vrut ca să iscălească zicînd cum că nu este zapisul bun, că ei nu sînt să dea atîțea bani cîți scriu în zapis.

Deci dumnealui Grigore logt. văzînd cum că n-au vrut să iscălească și alți preoți și moșneni din sat, au trimis dă au luat optsprezece vaci cu lapte și lei 23 și 35 de oi și 74 cară de fîn și o iapă și un bou și le-au luat și după-n case ce au găsit tot, care s-au făcut mai de mult prețu decît acei bani ce scriu într-acel zapis. Deci sătenii, dupe ce li s-au fost luat acele bucate, au mersu și au cerut zapisul iar Grigore logt. a zis că-l va da la Neagoe Ciocan ot Aref, care au fost slugă dumnealui de atunci pînă acum. Și au ținut Hăreșanii muntele cu pace.

Iar cînd au fost acum în zilile mării sale domnului nostru Io Costandin Vvd., sculatu-s-au jupîneasa Marica, nora lui Grigore logt., care au ținut-o Mateiu sin Grigore logt., scoțînd și zapisul celor trei oameni dă vînzare, care au fost zis că-l vor da la Ciocan și nu l-au fost dat, ca să ție muntele ce scrie în zapis. Iar martalogii din Aref n-au îngăduit, ce au mersu la divan de s-au jăluit și măriia sa vodă le-au făcut o cinstită carte legată la noi ca să le luăm seama cu amăruntul și să facem dreptate.

Deci noi, dupe porunca mării sale, strînsu-i-am pă toți la un loc înpreună și cu jupîneasa Marica Albeasca și noi așa am aflat dreptatea și i-au ajunsu judecata, să jure martalogii din Aref cu șase oameni, trei oameni să-i dea dumneaei jupîneasa Marica și trei oameni bătrîni ai lor. Și au mersu jupîneasa Marica însăși dumneaei dă i-au jurat în sfînta Biserică cu mîinile pe sfînta evanghelie, tot pă rînd cîte unul. Și lîngă acei șase oameni jurători, oameni bătrîni, au mai jurat tot satu Aref, 32 de oameni, cum că li s-au luat acele bucate tot pentru acei oameni ai muntelui.

Și au adus jupîneasa Marica și o carte a sfinții sale părintelui vlădicăi cu mare blestem asupra vecinilor, ca să mărturisească în dreptate. Și au mărturi<sit> lor și vecinii, cum că nu sînt datori Hărășanii cu nimic lui Grigore logt. Deci văzînd și jupîneasa Marica cum că au jurat atîțea oameni și mărturisaniia vecinilor, au dat zapisul și s-au spart.

Într-aceia le-am dat și noi cartea aceasta a noastră, care de acum să aibă a stăpîni Hărășanii muntele ca să chiamă Jorzea cu pace, pentru că s-au îndreptat Hăreșanii cu lege și cu dreptatea, rămîind jupîneasa

Marica dă judecată. Şi dă s-ar şi mai găsi alte scrisori pentru acel munte să nu să crează. Aceasta scriem.

Şi este iscă(li)t Şărban biv vel comis.

[8]. 7251 <1742> sept. 6. Din luminată porunca mării sale prea înălţatului domnului nostru Io Mihai Racoviţă vvd., avut-au întrebăciune sfinţiia sa părintele igumenul chir Mihail, nastavnicul sfintei mănăstiri Vierăş, dă faţă cu oamenii din satu Aref din sud. Argeş, pentru nişte sate anume Corbeni. Cheeni, Poenari cu munţii lor, ce are sfînta mănăstire în obîrşiile Argeşului pă lîngă munţii Arişanilor. Care aceste sate cu munţii ai sfintei mănăstiri Vierăşu fiind mai nainte supt stăpînirea mănăstirii Ezerul, i-au stăpînit cu pace de către mănăstirea Vierăşul pînă cînd s-au luat ţara du peste Olt dă supt stăpînirea Nemţilor, măcar că şi mănăstirea Ezerul au avut pricină pentru aceste sate cu moşnenii din Aref în zilile mării sale răposatului Costandin Vodă Brîncoveanu. Şi au fost luat şi atunci 6 boeri hotarnici, dupe cum arată şi cartea acelor şase boeri dă hotărîre dă la lt. 7200 <1692>, care acum să află la sfînta mănăstire Vierăş.

Şi dă la acea hotărîre încoace întimplîndu-se şi vremi dă răzmiriţă şi rămîind ţara du peste Olt supt stăpînirea Nemţilor, unde şi mănăstirea Ezerul să află, s-au fost întins moşnenii din Aref a lua venitul şi după cîţiva munţi ai mănăstirii.

Iar cînd au fost acum după răzmiriţă, luîndu-să ţara Oltului de supt stăpînirea Nemţilor şi înpreunîndu-să iarăş cu ţara aceasta, sculatu-s-au părintele igumen dă la mănăstirea Vierăş chir Mihail, găsind la sfînta mănăstire hrisoave de danie pentru aceste mai sus zise sate cu munţi de la răposaţii domni şi eşind la divan dă faţă igumenul dă la mănăstirea Ezerul la măriia sa Costandin Vodă, au rămas aceste sate cu munţii lor supt stăpînirea Vierăşului, dupe cum şi hrisovul mării sale ce au dat mănăstirii Vierăşului dovedeşte.

Deci părintele igumen chir Mihail luînd aceste mai sus zise sate cu munţii cu judecată supt stăpînirea sfintei mănăstiri şi trimiţînd să ia venitu ce s-ar afla dă la aceste sate şi dupe munţi, iar oamenii moşneni din Aref nu numai că n-au îngăduit pă trimişii mănăstirii să ia venitul dupe acei munţi ce era călcaţi dă dînşii, ci încă au fost bătut pă acei trimişi purtîndu-i legaţi din stînă în stînă. Pentru care părintele igumen înştiinţîndu-să şi dînd jalbă la măriia sa vodă, măriia sa, cu luminată cartea mării sale ne-au orînduit ca să luăm seama şi să facem îndreptare aceştii pricini.

Şi după luminată porunca mării sale viind sfinţiia sa părintele igumen vierăşanu la tîrg Argeşului, chemat-au dă faţă pă oameni moşneni din Aref şi citindu-le cărţile ce au avut sfînta mănăstire Vierăşul, am văzut în cartea de hotărnicie a acelor 6 boeri ce s-au numit mai sus, care fiind la mănăstirea Ezerul dupe ce s-au judecat s-au dat la mănăstirea Vierăşului, scrise toate semnele hotarălor moşii mănăstirii dă către moşiia Arefului, pîn în Piscul Mircii Vodă, unde scrie pă Piscu Mircii în sus pîn în hotarul Ţării Ungureşti. Acel pisc al Mircii, înpreună şi cu alte piscuri asemenea pînă în muntele Moldoveanu, să întindea dă le stăpînea moşnenii de la Aref, luîndu-le venitul dă o sumă dă ani încoace.

Întrebat-am şi pă moşnenii din Aref cu ce temeiu să întind dă stăpînesc aceşti munţi făcînd pagubă sfintei mănăstiri, au scos şi ei un hrisov al răposatului <la alb> dela lt. <loc alb> întru care scriia toate semnele hotarului munţilor, pîn într-un izvor ce să numeşte Buda, unde scrie pînă în apa Budei ce să numeşte Argeş şi de acolea pă apă în jos pînă în podul Giurgiului zicînd moştenii Areşani că Argeşuş *(sic)* să numeşte Buda şi din izvorul Budei în jos şi din izvor în sus pîn în Moldoveanu, de unde să scură izvorul ce să numeşte Argeşul numind şi podul Giurgiului, că ar fi un loc unde zic că ar fi fost stîna Giurgiului dă la izvorul Budii pă apa Argeşului în sus, unde dă izvorul Giurgiului în apa Argeşului. Care neputîndu-să izbrăni această pricină şi fiind trebuinţă a să vedea acele locuri, mers-am acolo înpreună cu moşneni din Aref şi cu alţi oameni din Căpăţineni şi din Corbeni, cari să numia a şti dă la bătrînii lor semnele şi numele munţilor şi izvoarălor dă acolo, fiind înpreună şi dumnealui Sandu post. Bucşănescu vechil în locu părintelui igumen dă la Vierăş şi avănd şi dumnealui parte într-acei munţi cu sfînta mănăstire şi cercetînd cu amănuntul numele izvoarălor, s-au dovedit cu bună dovadă, neputînd tăgădui nici moşnenii din Aref, că izvorul Budii iaste lîngă Piscu Mircii din jos dăspre hotarul munţilor Arefului, dă către munţii mănăstirii şi făr dă cale să întindea ei a călca munţii mănăstirii din izvorul Budii în sus dă vreme ce apa Argeşului dă unde să înpreună cu izvorul Budii în jos, să poate numi Buda iar în sus unde nu iaste înpreunat cu izvorul Budii nici dă cum, nu să poate numi Buda.

Deci văzănd moştenii de la Aref că cu această pricină nimic n-au putut folosi, au început a pricinui pentru podul Giurgiului arătînd acel loc dă stînă ce s-au zis mai sus că este unde dă rîul Giurgiului în obîrşiia Argeşului ce curge mai din sus şi zicănd că acolo au fost podul Giurgiuvului, la care oamenii din Căpăţineni şi din Corbeni, anume Costandin sin Pîrvul vătaf, Barbul sin Stanciu căpitan, Preda ot Corbeni, Radu Ghimorăscul, Nicul Buduhan, Pătru Păscaru, aşa au mărturisit cu sufletele lor, că au auzit dă la bătrînii lor zicînd pentru podul Giurgiuvului că n-au fost unde zic moştenii din Aref, nici loc dă stînă dupe cum zic ei, ci au fost pod de lemnu peste apă dela Piscu Mircii puţin mai jos unde să împreună izvorul Budii cu celălalte obîrşii ale Argeşului ce vin mai din sus, pre care au trecut oi şi să vede şi acum la acel loc că este pod făcut dă trei brazi alăturea; dar şi ciobanii ce s-au aflat la stînile dupe acele locuri întrebîndu-se pentru podul Giurgiuvului aşa au dat seama că acel loc unde zic moştenii din Aref că ar fi fost stîna Giurgiului şi-l numesc podul Giurgiului, n-au pomenit ei numindu-se aşa, ci-i zic la Stîna Mare. Care şi de la aceasta s-au cunoscut că umble moşteni din Aref făr dă cale, dă vreme ce dupe cum scrie în hrisovul lor pă apa Budii în jos pînă în podul Giurgiului, trebuia şi acel pod al Giurgiului să fie pus pe apa Budii în jos iar nu peste alte izvoară care curgu mai din sus.

Drept aceia, văzînd şi cunoscînd că moşteni din Aref au umblat făr dă dreptate dă au luat venitul acestor munţi păgubind sfînta mănăstire, aşa am găsit cu cale şi cu dreptate ca de acum înainte moşteni din Aref să nu aibă a să întinde mai mult decît pînă în apa Budii, care iaste di<n> jos de Piscul Mircii dă spre apus iar sfînta mănăstire să aibă a-şi stăpîni din preună cu boerii Bucşăneşti, fiind părtaşi pă Piscul Mircii în sus pînă în hotarul Ţării Ungureşti şi Piscul Mircii cu ceilalţi munţi dăspre răsărit spre muntele Moldoveanu, dupe semnele ce scrie în cartea dă hotărnicie a celor şase boeri, cu bună pace dă către moşteni din Aref şi să aibă a-şi lua sfînta mănăstire Vierăşul dă la moşneni din Aref tot venitul dintr-acest an ce au luat ei dupe aceşti munţi.

Iar pentru certare ce li s-ar fi căzut să ia dupe greşala lor bătînd oamenii sfintei mănăstiri, de vreme ce acea certare le-au fost făcut isprăvnic atuncea cînd au fost făcut acea greşală, acum s-au lăsat.

Pentru aceia am dat cartea noastră sfintei mănăstiri ca să aibă a-şi stăpîni acei munţi cu ceilalţi tovarăşi dinpreună, dupe cum scrie mai sus, cu bună pace dă către moştenii din Aref.

Şi sînt iscăliţi.

[9]. 7253 <1745> iun. 26. Din luminată porunca mării sale lui Vodă orînduindu-se sfinţia sa părintele igumen Vierăşanu chir Mihail, înpreună şi cu Gheorghe vătaf dă plaiu ot sud Argeş i cu alţi moşneni din Aref, ca să le luăm seama pentru o pricină ce au pentru nişte munţi de acolo dintr-acel judeţ al Argeşului, ce să numesc munţii din obîrşiia Argeşului ; ci dar noi cercetînd judecata n-am putut nici într-un chip ca să le izbrănim dă aici, dă vreme ce igumenul arătă semnele muntelui într-un chip şi Gheorghe vătaf dă plaiu cu cetaşii lui într-al chip.

Ci dar, am socotit să meargă acolo la acei munţi în faţa locului dumealui Andreiu Strîmbeanul biv vel şătrar înpreună şi cu Gheorghe biv vel căpit. za dorobanţi, ispravnicu ot sud Argeş, înpreună şi cu alţi 6 boerinaşi, carii ş-au ales ei pe foaia cea iscălită ce s-au trimis acolo, trei la o parte şi trei la altă parte. Şi aşa strîngîndu-i dumnealor să meargă, dupe cum s-au zis mai sus, în faţa locului şi să caute scrisorile şi la o parte şi la alta, aducînd şi oameni bătrîni dupe înprejur, carii vor fi ştiind semnele munţilor şi numele izvoarelor care cum să chiamă, ca să mărturisească în frica lui Dumnezeu în ce chip vor fi ştiind şi vor fi pomenit dă la părinţii lor şi să să vază dupe cum arată igumen. acele semne, în cărţile de hotărnicie iaste, au dupe cum zic moşnenii.

Şi în ce chip vor adevăra ma<i> cu dreptate să dea şi carte dă judecată la mîna cui să va cădea ; iar care parte nu să va odihni pe judecata şi alegerea ce vor face mai sus numiţii boeri, puindu-le soroc cu zi hotărîtă şi la o parte şi la alta, să-i trimită la divan înpreună şi cu cartea de judecată.

Şi care parte va rămînea dă judecată va plăti treapădu şi cheltuiala ceelalte părţi. Aceasta scriem.

Şi sînt iscăliţi.

[10]. 7253 <1745> av(gus)t 1. Din luminată porunca mării sale prea înălţatului domnului nostru Io Costandin Nicolae vvd., fost-am orînduiţi noi boierii carii mai jos ne vom iscăli, ca să mergem să căutăm nişte semne dă hotară ai unor munţi din obîrşiia Argeşului sud Argeş, pentru care au avut pricină părintele igumen dela Vierăş, chir Mihail, cu Gheorghiţă vătaf de plaiu i cu cetaşii lui moşneni din satu Aref ot sud Argeş.

Noi, după luminată porunca mării sale, mers-am în faţa locului la acei munţi ce să numesc la obîrşiia Argeşului, fiind faţă şi părintele igumen Mihail vierăşanu şi Gheorghiţă vătaf cu cetaşii lui. Şi citindu-să scrisorile şi la o parte şi la alta, scos-au întîi părintele Mihail igumen vierăşanu o carte dă hotărnicie a şase boeri dă la lt. 7212 <1704> din zilile răposatului Costandin Vodă Brîncoveanu, care hotărnicie au fost dă la părintele igumen Theodosie de la mănăstirea Ezerului dă peste Olt, pentru trei sate anume Căpăţineni i Cheenii i Poenarii cu munţii lor dintr-acest judeţ al Argeşului, fiind atunci aceste trei sate cu munţii lor supt stăpînirea mănăstirei Ezerului, întru care carte arată semnele hotarălor acestor trei sate cu munţii lor ce să numesc mai sus, tot bine pînă la obîrşia Argeşului. Dar acolo au fost greşit boerii atunci dă au fost scris că este hotarul un pisc ce să numeşte Piscul Mircii Vodă, care să pogoară din hotarul Ţării Ungureşti cam dăspre apus, ce iaste alăturea cu muntele Reio, sînt pe din sus şi pîntre aceşti doi munţi curge izvor dintr-un lac, care să numeşte izvorul rîu Budii. Şi pe acest izvor punea pricină igumen. vierăşanu, că să numeşte rîu Budii. Şi cu această pricină întra părintele igumen vierăşanu în hotarul moşnenilor din Haref.

Mai scos-au părintele igumen vierăşanu şi altă carte dă judecată a sfinţii sale părintelui Nicodim arhimandritul, igumen mănăstirii Argeş, i a dumnealui Mihalache biv vel clucer za arie, ce-i judecase din porunca mării sale Mihai Vodă Racoviţă dă la lt. 7251 <1742>. Dar şi atuncea, neluînd seama semnelor cu amăruntul, iar s-au fost făcut greşală şi au dat carte dă judecată dupe hotărniciia cea dintîiu.

Iar Gheorghiţă vătaf înpreună cu cetaşii lui moşneni din Aref, au scos un hrisov al răposatului Radu vvd. ot lt. 7114 <1606>, întru care să coprindea tot hotarul satului Haref şi cu munţii satului, cu semnele lor tot anume, arătînd şi semnele hotarului munţilor dăspre Ţara Ungurească, mergînd dăspre apus din izvorul Paltinului în sus pînă la hotarul Ţării Ungureşti pe sleme pînă la hotarul scaunului Făgăraşului şi de acolea iar pe sleme spre răsăritu soarelui pe hotarul cel vechiu pînă la obîrşia rîului Budii care să numeşte Argeş şi dă acolea pă apă în jos pînă la podu Giurgiului şi dă acolo în jos pă semne pînă Întrerîuri şi de acolea ese la Treaptu şi dă la Treaptu pînă la gura Văi Rele şi din gura Văi Rele tot pă semne pînă unde să închee hotarul satului Haref şi Piscul Mircii Vodă rămîne în hotarul munţilor Harefului, dupe cum scrie hrisovul ce s-au zis al răposatului Radului Vodă.

Dar părintele Mihail igumen Vierăşanu, pentru mai bună încredinţare, au adus şi o carte de blestem a sfinţii sale părintelui mitropolitului Ungrovlahiei, chir Neofit, asupra moşnenilor din Aref, ca să mărturisească adevărul cum sînt numele izvoarălor şi semnele ce arată hrisovul răposatului Radului Vodă sînt bune şi adevărate, au nu sînt. Şi fiind acolo în faţa locului 6 preoţi şi 3 diiaconi şi 15 moşneni bătrîni din sat din Haref, carii sînt însemnaţi anume în foaia ce s-au iscălit dă noi şi cetindu-le cartea dă blestem în trei rînduri ca să o înţeleagă bine şi întîi preoţii şi diiaconii, apoi moşnenii din sat pe rînd cîte unul, au luat cartea şi au sărutat-o şi au pus-o în cap, zicînd dă vor fi asuprind ei dă către sfînta mănăstire măcar o palmă dă loc tot blestemul din carte să fie asupra lor şi asupra copiilor lor.

Deci noi văzînd semnele hotarului că sînt tocmai adevărate cum scrie hrisovul răposatului Radului Vodă ce scrie mai sus şi dupe mărturisirea preoţilor i a moşnenilor bătrîni, am cunoscut că iaste bună şi dreaptă moşie dă moştenire pînă la obărşiia rîului Budii ce să numeşte Argeş şi au rămas Piscu Mircii Vodă în hotarul munţilor moşnenilor din Aref, am luat cartea de judecată ce au fost de la sfinţiia sa părintele Nicodim arhimandrit, igumen dela sfînta mănăstire Argeş, i de la dumnealui Mihalache, biv vel clucer za arie, ce este făcută cu greşală, şi am dat-o moşnenilor satului din Haref, iar în cartea acelor 6 boieri ce este dă la liatu ce s-au zis 7212 <1704>, s-au însemnat mai jos dă iscăliturile boierilor, că n-are treabă mănăstirea cu Piscul Mircii Vodă. Şi coprinzînd cartea hotarăle şi cu alţi răzoraşi, s-au lăsat cartea iar la mîna mai sus numitului igumen.

Drept aceia şi noi am dat cartea noastră vătafului Gheorghiţă şi tuturor moşnenilor din Haref, ca de acum înainte să aibă a stăpîni munţii lor pînă în obîrşiia rîului Budii care să numeşte Argeş şi cu Piscul Mircii Vodă cu bună pace dă către părintele igumen dă la mănăstirea Vierăş şi dă către toţi părinţii călugări dă la acea mănăstire, că aşa am ales cu dreptate. Aceasta scriem.

[11]. 7253 <1745> av(gus)t 1. Foiţa dă însemnarea oamenilor moşneni din Aref ce au avut judecată cu sfinţia sa părintele Mihail igumenul vierăşanu pentru hotarul unor munţi din obîrşiia rîului Budii care să numeşte Argeş, care este în sud Argeş, ce au luat aceşti oameni moşneni carte dă blestem a sfinţii sale părintelui Neofit, mitropolitu Ungro-Vlahiei, pentru acei munţi cum că sînt ai lor, dupe cum mai pe largu arată în cartea dă judecată ce s-au dat la mîna moşnenilor dă stăpănire

Însă aceştiia ce au mărturisit cum arată anume popa Lazăr, popa Stanciul, popa Radul, popa Barbul, popa Pîrvul, Costandin diiaconu, Costandin diiaconu, Iane diiaconu, unchiaş Stanciul, Statie, Ion pîrcălabul, Gheorghiţă vătaf dă plaiu, Gheorghiţă Vătăşescu, Stan Drăguş, Cîrstea, Postea, Stanciul Morun, Ion Toina, Costandin Căliman, Costandin sin Posteiu, Iane Brătiianul, Vlăduţu Vătăşăscu, Ghinea martalog, Stroe Fetea, Pîrvul Bocan, Pîrvul Tomoiu.

[12]. 1743 iul. 22. Izvodul scrisorii ce au făcut Rucăreni din scaunul Sibiului din ţara Ardealului sătenilor Areşanilor.

Sănătate şi pace şi milă pohtim dă la Hs. Noi Rucăreni din scaunul Sibiiului din ţara Ardealului Dv. Arişanilor.

Alta veţi şti că văzînd noi scrisoarea Dv. am socotit cu sufletele noastre pre amăruntul, cum că noi am pomenit din cei bătrîni carii au fost mai de nainte păcurari, şi noi aceşti mai tineri fiind iar păcurari, şi cu toţi săteni carii ne vom iscăli mai jos, cum că de unde să începe apa Argeşului cît este dăspre apus cu Oarzina cu tot, dă cînd am pomenit noi tot Hăreşanii au luat alcamu. De aceasta mărturisim noi cu sufletele noastre.

Şi sînt iscăliţi Băcilă Oncea om dă 90 de ani; Ion Stănimir dă 70 dă ani; Radu Geamănă dă 60 ani; Iordache dă 100 ani; Ion Geamănă păcuraru dă 30 ani ; Toader Mănea păcuraru, 20 ani ; Bucur Epure, 20 ani ; împreună cu birăul şi cu tot satul. Şi martor popa Ion ot Rucăl.

[13]. 1765 maiu 14. Mlstiiu bjiu Io Ştefan Mihai Racoviţă vvd. i gspdu. Davat gsdv-mi. La divan înaintea domnii mele eşiră cu mare jalbă preoţii şi megiiaşii şi moşneni i plăiaşi de la Aref sud Argeş, pentru clucer Gheorghiţă Buşcănesc, zicînd preoţii şi plăiaşii cum că sînt dă astă toamnă cinci ani de cînd au luat dă la dînsul tl. 200 şi pentru dobînda banilor să le pască iarba muntelui lor şi sorocul s-au înplinit dă astă toamnă. Şi acum ei au găsit pă un neguţător care le dă pă iarba munţilor lor în şapte ani înainte tl. 1000 şi osebit le mai face bine încă cu alţi tl. 1000 cu dobîndă pe an zece unul, ca să-şi chivernisească păsurile lor şi Buşcănescu acum nu va să le lase munţii.

S-au întrebat şi Gheorghe Buşcănescu ce are a răspunde el au zis cum că dupe aşezămîntu ce au avut cu moştenii mai are să mai ţie munţii încă patru ani. Am cerut de au arătat zapisul dă tocmeală şi să văzu cum că dă astătoamnă s-au înplinit sorocu dupe aşezămîntu ce au avut. Şi <ne> mai avînd Buşcănescu ce mai răspunde alt, au pus pricină cum că adevărat veleatul zapisului aşa scrie, dar s-ar fi făcut cu greşală la facerea zapisului de au pus veleatul mai vechiu avînd oareşcare pricină cu stolnicu Ştefanache ; care zise ale lui nu s-au ţinut în seamă măcar dă ar fi fost şi aşa cum zice el, căci că munţii sînt ai moşnenilor, şi pentru folosul lor, fiindcă au găsit neguţător ca acela ce le dă înainte aceşti tl. 2000, voe şi dreptate au să facă cu moşiia lor ce le va fi voia.

Şi de la divan am hotărît domniia mea să-şi dea munţii la acel neguţător care le dă tl. 2000 şi acel neguţător să ţie munţii şi să-şi facă căşărie dupe tocmeala şi aşezămîntu ce au avut cu dînşii. Iar lui Gheorghe Buşcănesc să-i dea datoriia acei tl. 200 şi dă tot să lipsească din munţi, ca să-şi poată stăpîni niguţătorul munţii în pace, care tl. 200 i-au şi plătit moşneni lui Gheorghiţă în divan. Şi zapisul dă datorie i s-au luat dela mînă şi s-au spart şi s-au dat la mîna moşnenilor ca să nu mai aibă pricină între dînşii.

Şi după ce îş va înplini neguţătorul sorocu ce-l are dupe aşezămîntu lor prin zapis, atuncea moşneni să aibă a plăti numai tl. 1000 cu dobînda lor, iar dă tl. 1000 să fie plătiţi la acel soroc cu iarba muntelui şi munţii să rămăe iarăş slobozi, să facă cu dînşii ce le va fi voia.

[14]. 1765 maiu 19. Comisionul dă pricina datoriilor ce au fost moşneni din Aref sud Argeş la clucer Mincu Bucşănesc, căutat cu amăruntu din condeiu în condeiu de dumn-lui Constandin biv vel şătrar şi dă dum-lui Dumitrache biv vt. logt. întărit şi cu pecetea mării sale Ştefan Mihai Racoviţă vvd., în care să înţelege mai pre largu suma datoriilor ce au fost.

[15]. 1765 iun. 23. Alt comision tot dă pricina datorii lor ce au fost unii din moşneni iar la clucer Mincu Bucşănesc, care moşneni nefiind faţă la Bucureşti, iaste căutat pe amăruntu din condeiu în condeiu

dă dum-lui Anastasie biv vel sărdar, aflându-se ispravnic la sud Argeş, în care comision să înţelege pre largu pricina ce au avut.

[16]. Prea înălţate doamne.

Din luminată porunca înălţimi tale vătaf de pahar<nicei> au adus de faţă înaintea noastră pe toţi moşnenii dela Aref sud Argeş şi theorisindu-le toate hrisoavele şi alte scrisori ce au avut de moştenirea lor, care toate sînt trecute într-acest ocolnic, am găsit un hrisov al mării sale răposatului Mircii Vodă de la lt. 7050 <1542>, întru care am văzut că să coprinde cu moşii lor cei dintru început : au fost de toţi liude 7, cu neamurile lor anume Oprea de la Aref cu fraţii şi cu nepoţii lui i Rădeche cu fraţii şi cu nepoţii lui i Ioniceştii i Radu şi cu nepoţii lui Roşceştii i Popa cu fraţi i cu unchi-său şi cu Radul i Dragulea cu nepoţii lui i Stanciul şi Nan cu fraţii lui şi Radul cu fraţii lui.

Măcar că Gheorghe vătaf cu cetaşii lui au arătat o foae de liude 15 moşi, cerînd să li să şi treacă numele lor în ocolnic, dar înpotrivă zise ceilaltă ceată cu Iordache căpit., cum că ei au sporit moşii ca să înpuţineze părţile celorulalţi.

Deci de vreme că într-acellalt vechiu hrisov al lor ce-l au de la măriia sa Mircea vvd., care mai sus să arată trecut din condeiu în condeiu, mai mulţi moşi nu numeşte să fi mai fost, făr de numai acei şapte precum să vede de faţă în scris, noi găsim cu dreptate ca iarăşi dupe acel hrisov să să urmeze cu moşii lor şi de acum înainte şi toţi oamenii cîţi să vor fi trăgînd din fieştecare moş dintr-acei şapte şi să vor afla acum în viiaţă, să aibă a-şi stăpîni între dînşii pe partea ce va fi de la acel moş.

Ci la aceasta să binevoieşti înălţimea ta a să întări acest ocolnic şi de către măriia ta spre a se urma într-acestaş chip.

Lt. 1775 iunie.

Dumitrache Ghica vel ban.
Nicolae Dudescu vel dvornic.
Radu Văcărescu vel dvornic.
Pan. Filipescu vel logt.
Ştefan Prişc<oveanu> vel logt.
Ştefan Mişogl vel spătar.
Pană Fili<pescu> vel logofăt.

[17]. + Din luminată poruncă mării sale prea înălţatului domnului nostru Io Alexandru Ipsilant vvd. la pricinile dă judecată ce am avut noi între noi moşneni dă la Aref sud. Argeş, făcîndu-ni-să toate hrisorile *(sic)* ce le-am avut din vechime dă stăpînirea munţilor şi moşiilor noastre ocolnic, şi pentru ca să să afle în toată vremea acele hrisoave şi ocolnicu numai la o mînă, prin dumnealui vel logt. ni s-au poruncit dă către măriia sa vodă, ca noi toţi dă obşte să alegem un moşnean dintre noi, om cu credinţă şi dă nădejde, căruia să i să dea toate hrisoavele şi ocolnica în mînă, să le aibă purirea întru păstrare.

Deci noi toţi moşneni dă la amîndoao cetele cîţi ne-am aflat în Bucureşti, ne-am înfăţişat înnaintea dumnealui vel logt. şi cu toţii dinnaintea dumnealui cu un cuvînt ne-am învoit și am ales doi oameni pe rachii (*sic* = carii) i-am socotit mai dă credință și dă nădejde.

Însă eu Gheorghe vătaf sin Jătea Ciocan cu toți cetașii miei, am ales din ceata lui Iordache căpit. pă popa Radul sin' popa Lazăr întru a căruia mînă i s-au dat toate hrisoavele și scrisorile mărunte.

Așijderea și eu Iordache căpit. sin Gheorghiță vătaf cu toți cetașii miei, am ales din ceata lui Gheorghe vătaf pă Gheorghe ceauș sin Stanciu Popa întru a căruia mînă i s-au dat ocolnica cea pecetluită dă măriia sa vodă.

Dar pentru ca nu care cumva pă vremi să să întîmple a să răpune din scrisori, ori prin periciunea acestor oameni, sau ei singuri cu vicleșug să ascunză și vor zice că s-au răpus vreo scrisoare, noi cu toții am scos dupe ocolnica cea pecetluită, care s-au dat întru păstrare la mîna lui Gheorghe ceauș, această copie din cuvînt, în cuvînt, adeverită cu iscălitura dumnealui vel logt., pe care iată o lăsăm la sfînta mitropolie ca să stea și să s(ă) afle acolea pururea în bună păstrare, pentru ca oricînd va fi vreo întîmplare precum scriem mai sus, cu aceasta să să poată dăscoperi adevărul.

Și spre a să ști dă acest al nostru așezămînt ne-am iscălit mai jos. 1775 Iulie 3 dni.

Ghiorghe vătaf ot Haref sin Jitea Ciocan.
Popa Ion sin popa Ion ot Hareș.
Popa Costandin sin Radu.
Gheorghie ceauș sin Stanciu Popa.
Ion ceauș sin Stanciu Mănoiu
Noi cei ce am iscălit, am iscălit pentru toți cetașii noștri.
Iordache capit. sin Ghiorghiț vătaf.
+ Popa Radu snu Popa Lazăr ot Hareș.
+ Pop Necula ot....
Costandin biv. văt. ot tam.
+ Costandin snu Pîrvu Tomoiu ot tam.
Gheorghe sin Costandin Chicoson (?).
+ Gligore Hodoș snu Mihu Hodoș.
Noi cei ce am iscălit mai sus, am iscălit și pentru toți ceialalți cetași ai noștri.

★

Arh. St. Buc. *Suluri* nr. 37 Cote vechi Nr. 54; — Al Arhivii no. 54 (cu roșu). Diplomatice 6 suluri (în creion).

Copie autentică pe hîrtie (308 × 46 cm.). Scris negru, în răstimpuri; intitulația în chinovar. Semnăturile originale ale boerilor sînt numai sub anafora; între Ștefan Prîșcoveanu și Ștefan Mișoglu e lăsat loc liber pentru o semnătură. Pană Filipescu arată două semnături deosebite (sînt două persoane ?); moșnenii semnează propriu, afară de doi, Costandin și Gligore, care pun degetul; doi preoți semnează propriu dar pun și cruce la nume. În dos pătat cu cerneală.

Pecetea mică ovală (2,7 × 2,5 cm.): **ІѠ — ЯЛ — ІѠ — НѰ — ББ —** 1774, în tuș roșu. Alături în cerneală se indică și locul peceții.

Însemnări în dos: Moșnenii dela Aref. Pentru munții Aref.

AREF — UN ANCIEN VILLAGE DU DEPARTEMENT D'ARGES

RÉSUMÉ

Il s'agit d'une succinte monographie historique de l'intéressant village d'Aref, du département d'Argeş, qui s'appelle aussi Arif et qui auparavant était connu sous le nom d'Hareş. Les documents attestent l'opiniâtreté des paysans libres pour conserver aussi bien leur liberté individuelle que leurs terres qui s'étendaient sur un nombre impressionant des montagnes, depuis les sources de l'Argeş jusqu'aux confins du village, à Căpăţîneni. Ces documents qui remontent à l'an 1546, nous sont parvenus surtout grâce à une initiative de ces paysans libres, initiative qui a constitué en même temps une inovation dans l'histoire des archives nationales. En effet, en 1775, ces paysans ont dressé une copie légalisée d'après la dernière décision princière où figuraient tous les documents et chartes concernant les terres des deux principaux clans du village, et l'ont déposé, afin d'être conservée, aux archives de la Métropolie. C'est ainsi que les documents sont parvenus jusqu'à nous.

Ces documents, auxquels l'auteur ajoute aussi d'autres informations d'ordre historique, indiquent qu'au début il n'y a eu que sept grands propriétaires terriens dont l'existence semble remonter à la fin du XIVe siècle. Cependant in n'y a aucune indication de l'existence, d'un ancêtre éponyme, absence qui prouve que l'ancienneté du village est antérieure à la fondation de l'Etat de la Valachie. On y constate aussi que les habitants d'Aref détenaient leurs terres en commun, mais on peut entrevoir également, à partir du XVIe siècle, les formes, éparses au début, des retraits d'indivision communautaire se constituer en processus, en quelque sorte plus général, ainsi que l'apparition de la concurrence entre les paysans libres et leurs litiges cadastraux avec les villages avoisinantes. Cette décomposition de la communauté, s'accentue chaque année, jusqu'au XIXe siècle, lorsque à peu près tous les villageois perdent aussi bien leur liberté personnele que leurs terres.

Sur la foi desdits documents, l'auteur expose la modalité de l'accroissement et de la décroissance de la vie économique et culturelle de ces villageois. C'est ainsi qu'on les voit réduits, de la condition de riches éleveurs de bétail et de vaillants soldats, à ce point d'indigence, que le processus d'asservissement et de dépossession ne saurait plus être évité.

Dans l'annexe on reproduit la décision cadastrale de 1775 où se trouve, entre autres, une onomastique de plus intéressantes.

DEPOZITUL DE VASE FEUDALE DE LA ŞTEFĂNEŞTI-PITEŞTI

THEODOR MAVRODIN şi EUGENIA POPESCU

În urma unei descoperiri întîmplătoare din anul 1965 colecţiile Muzeului Piteşti s-au îmbogăţit cu un depozit de vase feudale compuse din 28 de bucăţi. Depozitul a fost descoperit, în timpul lucrărilor de terasare pentru viţa de vie, de către un grup de muncitori de la Staţiunea Experimentală Ştefăneşti-Argeş, căruia îi aparţine actualmente terenul. Locul de descoperire este situat pe dealul de nord-est al comunei Ştefăneşti. În componenţa depozitului intră 27 de tipsii şi un capac de cazan, împărţite, după materia primă folosită la confecţionarea lor în două categorii

— tipsii de cositor şi plumb în număr de 24

— tipsii în număr de 3 şi un capac de cazan din cupru.

Prin analiză chimică s-a stabilit că tipsiile din prima categorie conţin 79% staniu şi 21% plumb, iar cele din a doua categorie 99% cupru şi 1% cositor.

Ca formă tipsiile din prima categorie sînt în general asemănătoare, deosebindu-se după mărime, ornament, marcare şi inscripţionare. Pentru uşurarea descrierii am împărţit vasele în raport de mărime, obţinînd 6 grupe. Tipsiile din toate cele 6 grupe sînt relativ adînci, cu marginea lată, dreaptă, rotunjită şi în unele cazuri puţin îngroşată spre exterior, cu fundul convex, marcat de o linie incizată sau de o bandă îngustă ornamentată. De fapt, banda ornamentată este prezentă numai la 4 exemplare care formează prima grupă, după mărime, în ordine descrescîndă. Acest ornament se repetă şi pe marginea vasului delimitîndu-i lăţimea. Banda ornamentată este formată din două sau trei cercuri concentrice, cu spaţiul dintre ele decorat cu puncte incizate, cu lăţimea variind între 0,7—1 cm. Peretele este concav. Spatele acestor tipsii este decorat cu o multitudine de cercuri concentrice incizate, aşezate pe toată suprafaţa fundului, iar în zona de interferenţă a peretelui cu marginea se află o nervură pronunţată (fig. 1/1). Două din aceste tipsii sînt marcate pe marginea lor cu stema oraşului Braşov. Precizăm că şi celelalte două puteau fi marcate, dar o treime din margine lipseşte, fiind distrusă datorită agenţilor chimici care au acţionat, de altfel, asupra întregului depozit. Marca Braşovului constă din rădăcinile şi tulpina unui copac, probabil un stejar, avînd deasupra o coroană. Tulpina este încadrată de iniţialele I—K (fig. 2/1). Unul dintre vasele care păstrează marca poartă pe spate două litere chirilice Н ; Ѫ (N ; F). Dimensiunile acestor vase sînt diametrul de 37,5 cm, lăţimea marginei de 5,5 cm iar înălţimea de 4,5 cm.

Restul de tipsii, care compun celelalte cinci grupe, se deosebesc de prima grupă prin faptul că au marginea puţin oblică şi nu au nici un fel de ornament pe faţă. Una singură face notă aparte şi ea va fi descrisă separat. Spatele vaselor este decorat în acelaşi fel ca şi la prima grupă, sesizîndu-se mici deosebiri ce constau în adîncimea cercurilor concentrice, în numărul lor mai mare sau mai mic etc.

Din grupa a doua fac parte două tipsii marcate cu stema Braşovului avînd iniţialele C—K (fig. 2/2), iar pe spatele marginei amîndouă au incizată litera chirilică C (S) Dimensiunile lor sînt : D. de 33 cm, lăţimea marginei de 5 cm, înălţimea de 4,5 cm (fig. 1/2).

A treia grupă este formată din patru tipsii. Din punct de vedere al mărcilor ele se deosebesc radical una de alta, deoarece fiecare poartă marcă diferită. Marca unuia dintre vase este formată din două mici pastile alăturate, marcate de cîte două cercuri concentrice incizate. Pe pastila din stînga se găseşte stema Braşovului, iar pe cea din dreapta o cană cu două torţi. Iniţialele acestei mărci nu se văd, deoarece partea sa superioară este deteriorată (fig. 2/3). Un alt vas din această grupă are marca formată din trei scuturi mici, aşezate unul jos şi două sus. Pe suprafaţa celui de jos se găseşte o inimă străpunsă de o săgeată, deasupra ei o cruce formată din cinci puncte perlate şi încadrată de iniţialele S—C (sau poate G—gotic). Scutul de sus, din stînga, păstrează vizibil o parte din stema Braşovului, iar cel din dreapta este total şters (fig. 2/4). Pe spatele marginii tipsiei se află o cruce incizată, iar pe fund este scris în chirilică строє ке̑ вⷭн (Stroe mare vistier).

Celelalte două tipsii din grupa a treia au cîte o marcă formată tot din trei scuturi, dispuse la fel ca la cel descris mai sus, avînd pe suprafaţa lor următoarele reprezentări : pe cel de jos o săgeată verticală, tăiată la mijloc de o linie orizontală, în partea dreaptă jos apare iniţiala R, al cărui baston se formează din partea terminală a săgeţii. Sus, în partea dreaptă a săgeţii, se descifrează iniţiala K, iar cea din stînga lipseşte, probabil s-a şters. Pe scutul din stînga, sus, se află stema Braşovului, iar pe cel din dreapta un leu ridicat pe picioarele dinapoi, deasupra sa fiind trei turnuri stilizate (fig. 2/5). Pe spatele unuia dintre aceste vase se poate citi +коⷭо ке̑ пⷭо (= Constantin mare postelnic), Строє (== Stroe) şi litera C. (S). Tot pe spatele tipsiei sînt desenate prin incizie două bărzi. Pe spatele celuilalt vas este scris numele Нівѡніє (Andronie), +коⷭо ке̑ пⷭо (Constantin mare postelnic), Строє (Stroe) şi litera C (S), Dimensiunile vaselor din această grupă sînt : D. de 31 cm, lăţimea marginei de 4,5 cm, înălţimea de 4—4,5 cm (fig. 1/3).

Din grupa a patra fac parte şapte tipsii. Cinci dintre ele poartă ca marcă stema Braşovului cu iniţialele C—K (fig. 2/6). Dintre acestea cinci, unul are incizat pe spatele marginei de două ori iniţiala C (S) şi numele Бєрчиль (Bercilă), altul are iniţala C (S) şi ceva mai departe este scris Строє вєл вистияр (Stroe mare vistier), cel de al treilea are iniţiala C (S), ceva mai departe litera Ѫ (F) şi în partea opusă Строє ке̑ (Stroe mare), cel de al patrulea are de două ori iniţiala C (S) şi o dată Ѫ

(F), toate aşezate la distanţă. Pe fundul a două tipsii este incizată litera M (M). Următorul vas din grupa a cincea are marca formată din trei scuturi dispuse ca şi în cazurile amintite mai sus, ornamentate astfel : pe scutul de jos se găseşte o cană cu toarta în partea dreaptă, piciorul acesteia, care este destul de înalt, este încadrat de iniţialele S—C. Scutul din stînga, sus, cuprinde probabil stema Braşovului (aproape ştearsă), iar cel din dreapta leul ridicat pe picioarele dinapoi, cu cele trei turnuri stilizate (fig. 2/7). În partea stîngă a mărcii se găseşte o inscripţie chirilică, cuprinsă într-un dreptunghi, marcat de două linii paralele incizate. Inscripţia se lecturează astfel : ивчіѕі $\overset{к}{\text{пь}}$ (Ivan paharnicul). Pe spatele tipsiei sînt inscripţionate numele : строє в внс (Stroe mare vistier) şi + дамаскин (Damaschin). Ultima tipsie din această grupă nu este marcată, iar pe dos are incizat de două ori iniţiala C (S) şi numele строє в внс (Stroe mare vistier). Dimensiunile sînt : D. de 29 cm, lăţimea marginei 4,3 cm, înălţimea de 3,5 cm (fig. 1/4).

Din grupa a cincea fac parte trei tipsii cu marca Braşovului avînd iniţialele C—K. Prima din ele poartă pe spate iniţiala C (S) şi numele Нàгоє $\overset{\overset{\frown}{x}}{\text{пь}}$ (Neagoe paharnic), a doua are pe spate aceeaşi inscripţie, iar a treia are în plus pe faţă o jumătate dintr-o altă marcă, în afară de cea a Braşovului, dar care nu poate fi citită fiind pe jumătate ştearsă. Tot pe faţă mai are iniţialele В (V) şi Ψ (St.), iar pe dos are iniţiala C (S) şi numele + Нàгоє $\overset{\overset{\frown}{x}}{\text{пь}}$ (Neagoe paharnic). Dimensiunile acestei grupe sînt : D. de 27 cm, lăţimea marginei de 4,3 cm, înălţimea de 3,5 cm (fig. 1/5).

Din a şasea grupă fac parte alte trei tipsii marcate tot cu stema Braşovului, primele avînd iniţialele C—K şi ultima M—K (fig. 2/8). Pe spate una poartă iniţiala C (S) şi o monogramă descifrată Ştefan (fig. 2/9), alta iniţila C (S) şi numele $\overset{\hat{д}}{\text{рсу}}$ (Radul), iar ultima iniţiala C (S) şi o monogramă descifrată Moise (fig. 2/10). Dimensiunile grupei sînt : D. de 25 cm, lăţimea marginei de 4,3 cm, înălţimea de 3,5 cm (fig. 1/6).

Printre tipsiile de cositor se găseşte una deosebită. Fundul convex nu este delimitat printr-un cerc ca în cazurile celelalte şi îi lipsesc cercurile concentrice şi nervura care delimitează zona de interferenţă a peretelui cu marginea. Aceasta poartă o marcă şi pe dosul marginei compusă din două cercuri concentrice, perlate în interior, iar pe suprafaţa mărcii este reprezentată o mănuşă cu cinci degete încadrată de iniţialele R—G (fig. 2/11). Marca de pe faţă reprezintă o roză care are deasupra o coroană. Din mijlocul său, spre partea inferioară, porneşte o mănuşă asemănătoare cu cea de pe spatele tipsiei şi are aceleaşi iniţiale (fig. 2/11 b). Marca cu roză reprezintă garanţia calităţii cositorului indicînd în acelaşi timp şi provenienţa acestuia şi anume din zăcămintele de la Horni Slovcov din Cehoslovacia[1]. Şi pe spatele acestei farfurii se găseşte iniţiala C. (S). Dimensiunile tipsiei sînt : D. de 32 cm, lăţimea marginei de 5,3 cm, înălţimea de 4 cm. Această tipsie mai prezintă o particularitate şi anume aceea că e mai subţire, mai atent lucrată şi mai bine păstrată.

Din a doua categorie de obiecte — cele din cupru cositorit — fac parte numai trei tipsii şi un capac de cazan. Cea mai mare are fundul

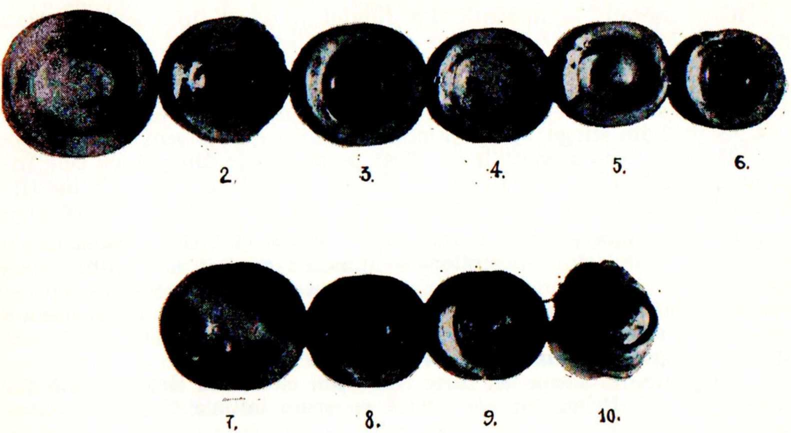

Fig. 1 — Vase din depozitul de la Ștefănești — Pitești

convex, marcat de un cerc incizat, marginea puțin concavă ca și peretele. Nu este ornamentată și nici marcată. Dimensiunile sînt : D. de 31,5 cm, lățimea marginei de 4,6 cm, și înălțimea de 4,8 cm (fig. 1/7). Următoarea are fundul tot convex însă nemarcat, cu marginea oblică și peretele concav. Marginea și peretele sînt ornamentate cu cercuri concentrice în relief, iar spațiul dintre ele hașurat cu linii oblice tot în relief (fig. 2/12). Acest ornament se repetă și pe spatele tipsiei. Dimensiunile ei sînt : D. de 27,5 cm, lățimea marginei de 3,8 cm, înălțimea de 4 cm (fig. 1/8). Ultima tipsie, mult deosebită de celelalte, are fundul plat, delimitat de un cerc incizat, marginea oblică, peretele puternic rotunjit și mai puțin adînc.

Fundul este decorat cu două cercuri concentrice incizate în mijlocul cărora se găsește o mică adîncitură. Extremitatea marginei este marcată de două șanțuri circulare, cel exterior fiind mai lat. Pe marginea sa se află o inscripție foarte frumos gravată pe un fond de linii orizontale ce ocupă tot spațiul dintre litere. Inscripția este încadrată de un chenar format din două linii paralele terminate la cele două capete cu un ornamentat floral. Lectura inscripției este următoarea : + **Драгомирȣ велȣ армаш** (Dragomir mare armaș) — fig. 2/13). Tipsia are următoarele dimensiuni : D. de 27,5 cm, lățimea marginei de 5 cm, înălțimea de 4 cm (fig. 1/9).

Ultimul obiect din depozit este capacul de cazan cu dimensiunile aproximative de : D. de 25 cm, înălțimea de 10 cm (fig. 1/10). Este prevăzut cu o toartă și cu două urechi care se prindeau de cazan printr-un șurub pentru a nu se deschide în timp ce era purtat.

Din informațiile primite de la o parte din echipa de lucrători care se găseau în apropierea locului descoperirii și care în acel moment au venit la fața locului, se pare că a existat și cazanul, dar, probabil, acesta a fost însușit de către descoperitori. Bazați pe acest lucru, credem că aceştia şi-au putut însuşi şi o parte din vase, mai ales din cele de cupru cositorit. Din aceleaşi surse, pare-se că au existat şi monede, printre care şi unele de argint ; dar orice încercare de a le recupera a rămas fără rezultat.

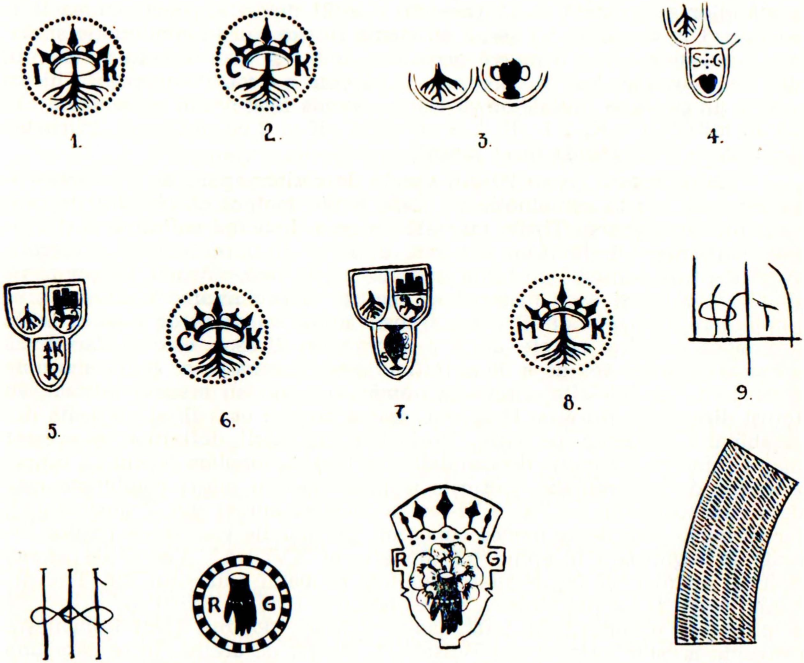
I K
1.
C K
2.
3.
S C
4.
K
5.
C K
6.
S C
7.
M K
8.
9.
10.
R G
11 a.
R G
11 b.
12.
13.

Fig. 2 — Mărci de oraşe, monograme, inscripţii şi motive ornamentale de pe tipsiile din depozitul de vase feudale de la Ştefăneşti — Piteşti

Bibliografia privitoare la produsele de cositor nu semnalează pînă acum nici un alt depozit sau vase dispersate asemănătoare cu cele din Ştefăneşti. În general ceea ce s-a publicat se referă mai ales la căni de cositor [2]. De aceea elucidarea unor probleme privitoare la acest depozit s-a făcut pe baza mărcilor şi a inscripţiilor chirilice. Făcînd o statistică a mărcilor se constată că 15 vase din cele 21 marcate, poartă stema Braşovului. Din restul de 6 vase, 5 au stema Braşovului în combinaţie şi numai unul singur are o marcă deosebită, indicînd provenienţa cositorului din Cehoslovacia. Vasele de cupru, după cum s-a văzut, nu poartă nici o marcă. În privinţa iniţialelor vaselor cu stema Braşovului se constată că 12 au iniţiala C—K, 2 I—K, 2 S—C, 1 M—K şi 2 cu iniţiala K în partea dreaptă, cea din stînga fiind ştearsă.

Ţinînd seama că pe 20 din vasele de cositor apare marca Braşovului singură sau în combinaţie se poate emite ipoteza că ele sînt de provenienţă braşoveană. Tipsia marcată cu roza, indicînd calitatea şi provenienţa cositorului din Cehoslovacia, a putut fi importată gata lucrată. Acest fapt nu schimbă cu nimic aspectul problemei, întrucît Braşovul, pe lîngă faptul că-şi avea meşterii săi vestiţi în prelucrarea cositorului, se numără printre cele dintîi oraşe transilvănene cu drept de depozit [3]. Un argument în plus că ele au fost lucrate în Braşov este şi faptul că aproape pe toate cea de a doua iniţială este K, ceea ce ar putea însemna Kronstadt, iar celelalte, cîteva la număr, deşi nu au această iniţială, au totuşi directă legătură cu Braşovul, marca acestui oraş fiind nelipsită din combinaţia prezentă pe vase. Problema explicării definitive a acestor mărci combinate rămîne deocamdată deschisă. Semnalăm faptul că reprezentarea de pe unul din scuturile a două vase cu mărci combinate este deja cunoscută din sec. al XVI-lea la meşteri aurari din Transilvania [4], iar turnurile sînt de asemenea cunoscute pe mărcile vaselor de cositor lucrate la Sighişoara începînd tot din sec. al XVI-lea [5]. Vasele de aramă deşi nu au nici un fel de marcă au fost probabil aduse tot din Transilvania, poate chiar din Braşov, unde încă din 1553 se constituie o breaslă a meşterilor arămari [6]. În 1502 Radu cel Mare, domnul Ţării Româneşti, comanda acestor meşteri din Braşov 11 căldări de aramă, între care una foarte mare.

Vasele de cositor se pare că au fost comandate de Ivan paharnicul, al cărui nume apare inscripţionat în mod deosebit pe unul din vase. Într-un document al lui Radu Mihnea din 1614 se spune „Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierilor domniei mele lui Badea paharnic şi cu fiii lui şi fratelui său Ivan paharnic şi cu fiii lui, cîţi îi va da dumnezeu, fiii lui Dragomir mare pitar, ca să le fie satul numit Băjeşti, toţi şi cu tot hotarul din cîmp şi din păduri şi din apa numită Bratia... să le fie mai sus zisul sat şi vecinii de ocină şi ohabă...". Este de presupus că Ivan paharnicul din documentul citat şi cel care a stăpînit vasele este una şi aceeaşi persoană, întrucît satul Băjeşti se află foarte aproape de locul descoperirii depozitului. Pe aceleaşi tipsii mai apar şi alte nume de dregători, scrise pe spatele vaselor. În timp ce numele lui Ivan paharnicul este inscripţionat cu litere mari, încadrat într-un chenar, denotînd o îngrijire deosebită, inscripţiile de pe spate au fost făcute fie pe margine, fie pe fund cu foarte puţină atenţie şi uneori numai iniţiala. Aceste inscripţii se rezumă la următoarele nume Stroe mare vistier (17), Neagoe paharnic (3), Constantin mare postelnic (2), Radu (1), Damaschin (1), Bercilă (1), Andronie (1) — (cifra din paranteză indică pe cîte vase se repetă numele respectiv).

Cercetînd documentele vremii nu am putut identifica decît pe Stroe mare vistier în persoana lui Stroe Leurdeanu, care pe vremea lui Matei Basarab a făcut parte din divan (1641—1651)[8]. Stroe Leurdeanu, prin căsătorie cu Vişa, nepoata lui Matei Basarab şi descendenta Goleştilor, devine proprietarul moşiei acestora şi construieşte conacul care, cu mici modificări, se păstrează şi astăzi. Locul unde au fost descoperite vasele a făcut parte din trupul de moşie din apropierea conacului şi anume Dealul Goleasca.

Vasele de cupru cositorit considerăm a fi făcut parte dintr-o altă comandă, a lui Dragomir mare armaş, al cărui nume este frumos gravat pe un vas, din ordinul său şi a cărui plasare în timp este mai dificilă. Un Dragomir armaş apare documentar în 1579 cînd soţia sa, Elina cu fiul său tot Dragomir, primeşte drept ocină satul Tămbureşti (lîngă Feteşti sau pe Jiu). Deci ar putea să fie acesta. Dar, documentul din 1614, citat mai sus, menţionează că Ivan paharnicul este fiul lui Dragomir pitarul. S-ar putea mai degrabă ca acesta să fie posesorul vaselor, ţinînd cont de apropierea, ca distanţă, dintre satele Băjeşti şi Ştefăneşti. Deşi documentul îl menţionează ca pitar, el ar fi putut, ca şi alţi boieri, să fie, la un moment dat, pitar şi apoi mare armaş.

Contemporan cu Stroe Leurdeanu, este menţionat şi un Dragomir din Plăviceni care a fost pe rînd mare armaş, mare clucer, mare ban, mare vornic (1633—1652). Şi acesta ca şi Stroe Leurdeanu era rudă prin soţie cu Matei Basarab[9]. Nu excludem nici posibilitatea ca vasele să fi aparţinut acestuia din urmă.

Faptul că vasele au fost găsite la un loc se poate explica prin aceea că ultimii proprietari le-au primit drept moştenire sau le-au cumpărat unul de la celălalt. Data cînd ele au fost îngropate în pămînt, deşi nu poate fi precizată, trebuie să fi fost legată de diferite tulburări ce au avut loc în Ţara Românească în secolele XVII—XVIII, sau poate de anul 1716, cînd conacul Goleşti a avut de suferit din cauza unui incendiu.

Comparativ vasele de cositor par a fi ceva mai vechi decît cele de cupru, dar, oricum, şi unele şi altele se datează în prima jumătate a sec. al XVII-lea.

BIBLIOGRAFIE

1. Informaţie verbală de la Anamaria Henegariu-Haldner.
2. ANAMARIA HENEGARIU-HALDNER, Muzeul Brukenthal, Studii şi comunicări, Arheologie-istorie, Sibiu, 1965, pag. 143—180 ; Albert Einchorn, Von deutschen Zünften in Kronstadt, Mittelungen des Burzenläder Sächsischen Museum, 3 jahr. gang, Kronstadt, 1938, Hief 1—2, pag. 16—23.
3. ŞT. PASCU, Meşteşugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea, pag. 92.
4. ŞT. PASCU, op. cit., pag. 209 şi fig. 36.
5. ŞT. PASCU, idem, pag. 175—176.
6. ANAMARIA HENEGARIU HALDNER, op. cit.

7. ŞT. PASCU, op. cit., pag. 176.
8. Doc. privind Ist. Rom. B, veacul XVII, vol. III, doc. 238.
9. N. STOICESCU, Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV—XVII, pag. 97, nota 48.
10. Idem

LE DÉPÔT DE VASES FÉODAUX DE ŞTEFĂNEŞTI-PITEŞTI

RÉSUMÉ

En 1965 on a découvert à Ştefăneşti-Piteşti sur la colline „Dealul Goleasca“, un dépôt de vases féodaux comprenant 24 plateaux en étain, 3 plateaux et un couvercle de chaudière en cuivre étamé. Les pièces en étain ont été confectionnées à Braşov, ayant appartenu a Ivan „paharnicul“ (l'échanson), qui est mentionnée dans les sources écrites comme habitant dans cette zone vers 1614. Quant aux pièces en cuivre étamé, elles ont appartenu à Dragomir „mare armaş“ (haut dignitaire militaire) dont l'identité n'a pas être établie avec précision. Il y a plusieurs suppositions quant à sa personne

— Dragomir „armaş“, mentionné dans les sources écrites en 1579, mais comme ayant trait à un domaine à Tămbureşti (près de la ville de Feteşti ou près de la rivière de Jiu).

— Dragomir „pitar (boïard chargé de pourvoir de pain la Cour), père d'Ivan „paharnicul“ que nous avons mentionné plus haut.

— Dragomir de Plăviceni, qui lui aussi avait detenu, hormis d'autres, le titre d'„armaş“, dans la période 1633—1652.

Ultérieurement, les pièces en étain ont changé de possesseur, selon le témoignage des inscriptions se trouvant au revers et qui mentionnent les noms de plusieurs boïards de la Valachie. La plupart de celles-ci, notamment 17 pièces, ont appartenu à Stroe Leurdeanu, le boïard qui, en 1640, fait construire le manoir de Goleşti, et qui à cette même date était en possesion de l'ancien domaine de la famille Golescu.

Il paraît que ce dépôt ait compris initialement un nombre plus grand de pièces, et on peut relier leur enfouissement aux nombreuses émeutes qui ont eu lieu en Valachie aux XVIIe—XVIIIe siècles. Les vases de ce dépôt sont datés de la première moitié du XVIIe siècle.

PREZENȚE ARHEOLOGICE BOGOMILICE ÎN ZONA CÎMPULUNG-MUSCEL, JUDEȚUL ARGEȘ

FLAMINIU MÎRȚU

În cursul anilor 1965—1968 s-au efectuat săpături și sondaje arheologice în cinci din rezervațiile funerare, din jurul monumentelor de cult, existente încă, sau dispărute, de care erau deservite, în sec. XV—XVII, cele 12 micronecropole corespunzătoare vechilor cartiere ale Cîmpulungului medieval.

Obiectivele urmărite au fost : o verificare judicioasă a datării monumentelor în cauză, dar cu deosebire surprinderea elementelor economico-sociale caracteristice categoriilor de populație, delimitate de însăși zonele — cartiere de locuire ale orașului vechi. Cu acest prilej au fost interceptate și unele morminte și schelete, ansambluri care prezentau particularități rituale străine de cultul tradițional.

Este vorba de semne funerare lapidare, de poziția antebrațelor scheletelor, de problema inventarului funerar.

Este cunoscut că în problema poziției antebrațelor, interpretările formulate, de încadrare cronologică îndeosebi, au rămas oarecum în stadiul ipotezelor. Considerăm însă că un schelet datat cert în secolul XV-XVI, la care aflăm antebrațele îndoite în sus peste humerusurile respective, încît complexul metacarpian și falangele, cu falanginele și falangetele, ating clavicula, aceasta nu poate fi nicidecum ceva întîmplător.

Cu atît mai mult, cu cît tipicul ritualului funerar era dogmă imuabilă, atunci cînd în plină omnipotență a bisericii, aceasta pe baza reciprocității privilegiilor, recunoștea chiar domniei o fundamentare teocratică intangibilă.

În cadrul acestor coordonate ale problemei au fost interceptate, în Cîmpulung, următoarele cazuri cu apartenență la particularitatea rituală funerară a antebrațelor ridicate și culcate peste humerusul respectiv, palmele atingînd clavicula și respectiv aflîndu-se deasupra, acoperind omoplatul.

În rezervația funerară a monumentelor de cult din cartierul Fundeni, mormîntul nr. 21 (fig. 1) datat la începul sec. XVI, fiind aflat sub mormîntul nr. 20, din nivelul superior datat cu dinari ungari emiși în 1568. În rezervația funerară micronecropola de la Sf. Gheorghe-Olari, mormîntul nr. 6 (fig. 2) datat din sec. XVII, tăind mormîntul nr. 11 cu monedă emisă de Mathias II al Ungariei (1612—1618).

De asemenea, în concentrata necropolă de la Lerești, din apropierea cartierului Schei al Cîmpulungului, mormintele nr. 131 și 149, ambele în complex din sec. XVI (fig. 3 și 4) și mormintele nr. 105 și 124, în

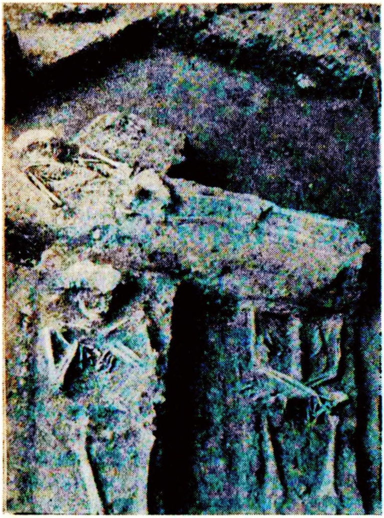

Fig. 1. Scheletul din mormîntul nr. 21 (sec. XVI) din micronecropola Fundeni

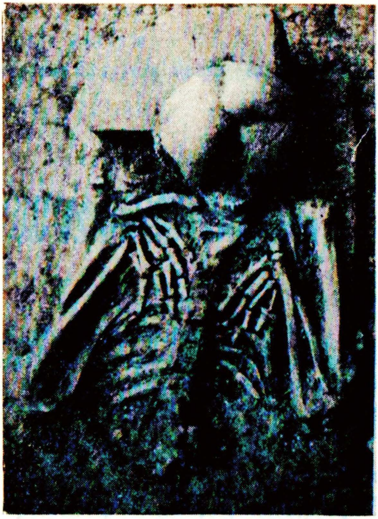

Fig. 2. Scheletul din mormîntul nr. 6 (sec. XVII) în planul II din micronecropola Sf. Gheorghe — Olari

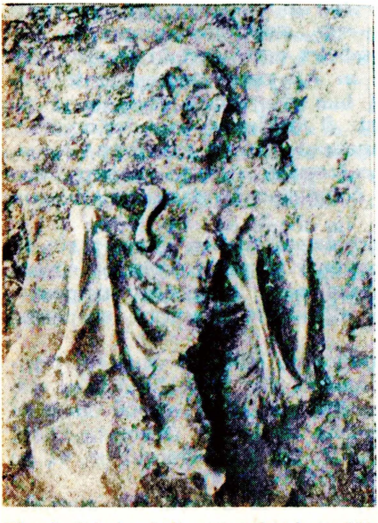

Fig. 3. Scheletul din mormîntul nr. 131 (sec. XVI) din necropola de la Lerești

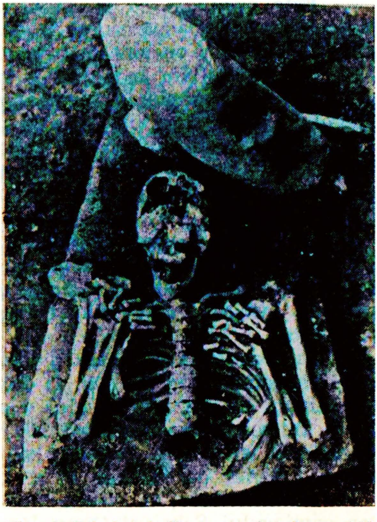

Fig. 4. Scheletul din mormîntul nr. 149 (sec. XVI) din necropola de la Lerești

care, asemenea mormintelor cu nr. 7 și 14 din rezervațiile funerare ale monumentelor de cult Schei și Sf. Gheorghe-Olari, titularii au avut numai antebrațul drept sau stîng, ridicat și perfect suprapus peste osul humerus, de care se articula (fig. 5 și 6).

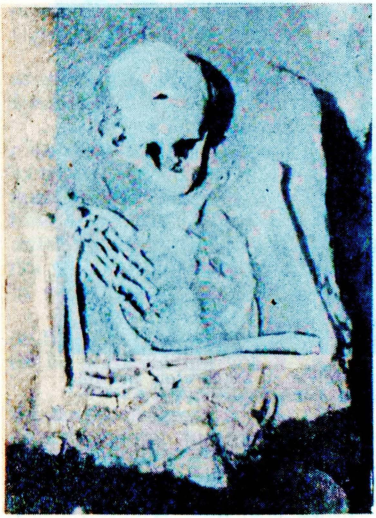

Fig. 5. Scheletul din mormîntul nr. 7 (sec. XVI) din micronecropola Schei

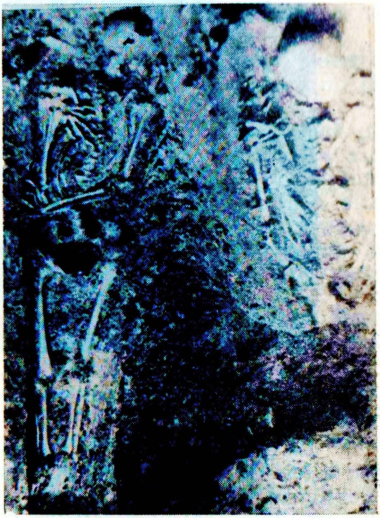

Fig. 6. Scheletul din mormîntul nr. 14 (sec. XVI) din micronecropola Sf. Gheorghe — Olari

O notă comună tuturor mormintelor menționate — 8 în total — este lipsa oricărui inventar, dar reținem prezența stelelor funerare. La scheletul nr. 21 de la Fundeni, din aceeași categorie, s-au aflat și două cărămizi suprapuse și plasate sub occipital.

Stelele au fost surprinse „in situ" în picioare, fiind din bolovani de rîu de formă obeliscoidală. Pentru o mai temeinică fixare, aveau pe laturile din stînga și dreapta, înfipți în sol, cîte 2—3 bolovani mai mici, adosați în formă de piuă (fig. 7).

Corpurile n-au avut sicrie (exceptînd scheletul nr. 14 de la Sf. Gheorghe) și nici o urmă de resturi de costumație sau accesorii, în contrast evident cu celelalte morminte, care pe lîngă inventarul de podoabe și semne monetare, unelte etc., au atestat prezența îmbrăcăminții. La Lerești, din 161 morminte interceptate, numai un număr de 4 (cele despre care ne ocupăm aici în mod special) n-au avut inventar.

În micronecropola de la Sf. Gheorghe, din 31 morminte cercetate, unul singur — în afară de cele două amintite — a fost lipsit de orice inventar.

La Fundeni, singurul fără inventar a fost de asemenea cel cu nr. 21 amintit, din totalul de 23 săpate.

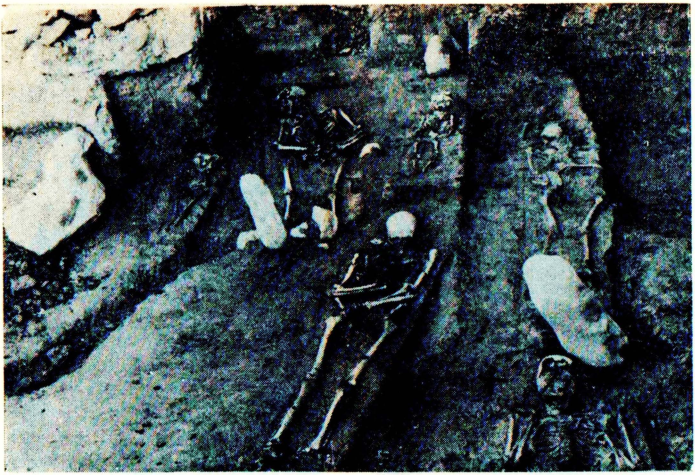

Fig. 7. Stele funerare la morminte cu schelete cu antebrațele îndoite peste humerus. Necropola de la Lerești (sec. XVI)

La Schei, din cele 26 morminte interceptate, singurul fără inventar a fost cel cu nr. 7 amintit, scheletul avînd antebrațele puse pe umeri. Subliniem însă, în mod special, că toate cercetările au avut caracterul limitat, de sondaje (excepție la Lerești, unde dezvelirea și cercetarea la verticală a fost exhaustivă). Ca atare procentajul și rezultatele obținute trebuiesc avute în vedere în această lumină. Pentru elucidarea semnificației celor descoperite, vădit neobișnuite, un prim jalon ni l-au oferit cazurile similare semnalate în alte localități și arealul de răspîndire al acestora. Astfel, în cercetările de la Străulești [1], în necropola din sec. XV—XVI, aproximativ 5% din schelete au fost aflate „cu antebrațele ridicate spre clavicule". De asemenea, cu prilejul săpăturilor efectuate în anul 1962, în vecinătatea lacului Cernica, de către Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, prin prof. dr. docent Gh. Cantacuzino, din totalul celor 70 de morminte feudale, interceptate pînă atunci, un număr de treisprezece, datate în sec. XVI—XVII [2] aveau scheletele cu antebrațele „îndoite și aduse fiecare în paralel cu brațul spre umăr", după cum cercetările efectuate, încă din **1954,** în cadrul șantierului Traian-Zănești (Bacău) a pus în evidență un mormînt din sec. XVI, al cărui schelet avea antebrațul drept îndoit în sus și purtat paralel cu humerusul respectiv [3].

---

[1] Panait I. Panait, Așezarea medievală Măicănești, în Cercetări arheologice în București, M.B., II, 1965, p. 197.

[2] Gh. Cantacuzino, Unele probleme istorice privind satul medieval muntean, în S.C.I.V., IV, 2/1963, p. 375—378 și 381.

[3] Hortensia Dumitrescu, Șantierul arheologic Traian, în S.C.I.V. 3—4/1955, p. 473, fig. 14/6.

În genere cercetătorii descoperitori ai acestor neobişnuite morminte nu au interpretat faptul în cauză.

Singur prof. dr. docent Gh. Cantacuzino a emis o ipoteză de lucru, potrivit căreia socoteşte practica ritului funerar amintit ca aparţinînd unei populaţii străine imigrate şi avînd tangenţe genetice, în aceste practici folosite, cu populaţiile avaro-slave din Pannonia, de la sud de Dunăre şi în spaţiul Drava-Sava, înainte de venirea maghiarilor [4]

În cadrul acestor coordonate ale problemei, ne-am orientat, ipotetic, asupra eventualităţii depistării aici a unei populaţii străine, dacă nu ca fond etnic dar ca provenienţă geografică.

Istoria a înregistrat deseori populaţii rezultate din vehiculări de mase demografice, care s-au refugiat sau au revenit în acest loc, din locul de origină, emigrînd mai mult sau mai puţin în masă, în zone mai apropiate sau deosebit de îndepărtate. Din acest punct de vedere, sînt bine cunoscute comunităţile demografice provenite din Bulgaria şi denumite cu apelativul de Schei, scheieni, grupuri de populaţie atestate la noi în ţară, cu acest nume, începînd cu secolul XIV şi pînă tîrziu, situate în componenţa sau în vecinătatea unor aşezări.

Astfel avem Scheii Braşovului, scheienii de la Cergăul Mic şi Mare de lîngă Blaj, cei de la Bungard şi Rusciori, de lîngă Sibiu, cartierul Schei de la periferia nordică a oraşului Cîmpulung-Muscel etc.

Consideraţi sub raportul apelativ termenii de bulgar şi schei, pentru aceşti imigraţi, se ştie că sînt identici [5], după cum opinii competente au argumentat judicios, că dacă termenul general de bulgari, dat uzual acestor grupuri demografice, indică mai degrabă numai provenienţa lor temporară geografică [6], fiind veniţi din sudul Dunării, din părţile Bulgariei. În acelaşi timp însă printre aceşti scheieni sînt, cu o probabilitate care depăşeşte domeniul ipotezei, mulţi români [7] proveniţi din marea masă românească, cristalizată etnografic în sec. VII—X, în zona nord Dunăreană Carpatică, cu structură demografică etnică de pondere dacoromană.

Locul de provenienţă geografică al marei majorităţi a acestor populaţii este cunoscut a fi fost însă un mare centru de dezvoltare a bogomilismului. Această erezie teologică a apărut, se ştie, în urma mutării din Armenia în Tracia [8] de către împăratul bizantin Constantin al V-lea Isaurul (741—775), supranumit Copronimul, iconoclast fervent, a unor importante mase de pavlicieni, adepţii ereticului Pavel din Episparis.

Transplantările acestea, pe care Constantin Copronimul le-a făcut — pentru consolidarea politicii sale iconoclaste, cu substratul economic al acaparării domeniilor bisericii, — după ce a înfrînt pe uzurpatorul şi ruda sa iconodulul [9] Artavasdes (742—743) s-au practicat şi mai tîrziu şi de către împăratul Ion Tzimisces (969—976), el însuşi armean de origine.

---

[4] Gh. Cantacuzino, op. cit., 377.

[5] Letopiseţul Ţării Moldovei, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 11.

[6] C. Lacea, Cetatea de pe Tîmpa, de lîngă Braşov, în Analele Acad. Române, Mem. Secţ. Literare, Seria III, tom. XI, mem. 4, Bucureşti, 1944, p. 10.

[7] Ibidem, p. 5 şi 14 : C.J. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, Praha, 1876, p. 115.

[8] Cesare Cantu, Histoire Universelle, IX, p. 364, Paris 1854.
Anton Balotă, Bogomilismul şi cultura maselor populare din Bulgaria şi Ţările Române, în Romano-Slavica, X/1964, p. 20.

[9] M. Aimé Millet, Histoire du Bas Empire, p. 90, Paris 1825.

În Bulgaria, ideologia pavliciană a intrat pe parcurs, într-o nouă fază, localizată de către unii preoţi între care, în vremea ţarului Petru (927—968) urmaşul lui Simeon, de către preotul Bogomil[10], eponimul mişcării, tălmăcitorul, cu modificări, a scrierilor apocrife de mare circulaţie, ce au grefat, astfel, ideile bogomilice în cultura maselor, răspîndindu-le în ţările vecine şi chiar în occident[11].

Avînd o doctrină dualistă, bazată pe lupta între bine şi rău, respectiv existenţa a două ordine antagonice, cea divină şi cea satanică, dar cu localizări proprii, aceasta din urmă fiind în concepţia bogomilică însăşi orînduirea feudală, apăsătoare pentru mase, mişcarea era ostilă clasei feudale împotriva căreia instiga la revoltă pe iobagi[12].

Astfel, erezia a avut un caracter de puternice revendicări sociale şi de luptă antifeudală[13], cauzînd serioase zguduiri imperiului bizantin, fiind din acest punct de vedere cronologic chiar prima mişcare cu caracter antifeudal a maselor populare de pe continent.

Fundamentarea acestei ideologii teologice generînd o atitudine negativă faţă de îndatoririle feudale, a dus, firesc, la necruţătoare măsuri de represiune antibogomilică, îndeosebi în timpul împăratului Alexis Comnen (1081—1118)[14] care căuta redresarea Bizanţului şi a ţarului bulgar Ion Alexandru (1331—1371) — ginerele voievodului Ţării Româneşti Basarab I —, încît faptul a produs masive imigrări, deplasări demografice şi către Ţara Românească, unde nu s-au limitat la un anume moment, dar s-au repetat pînă mai tîrziu, în secolul XVI, adăugîndu-li-se acum ca un motiv în plus şi vicisitudinile înăspririi dominaţiei otomane, instaurată în Bulgaria încă din anul 1393, cînd s-a produs întîi imigrarea unor elemente dominante feudale şi cărora le-a urmat, mai tîrziu, exemplul şi mase demografice populare.

Astfel, în 1445 o deplasare de populaţie, de amploare, vehiculată între aceleaşi arealuri de vieţuire din sudul Dunării către Ţara Românească, este relatată documentar de cronicarul normand Jehan de Wavrin, în cuprinsul descrierii expediţiei burgunde de pe Dunăre.

Precizează[15] că peste 12.000 locuitori din zonele de la sud de fluviu obţinînd învoirea voievodului (Vlad Dracul — n.n.) de a se stabili în Ţara Românească, în ţinuturile de la margine, au trecut Dunărea timp de trei zile şi trei nopţi bărbaţi, femei, copii, cu vitele şi cu tot avutul.

De asemenea tot în cursul aceluiaşi secol este relatată imigraţia din timpul domniei lui Radu cel Mare (1495—1508) atestată chiar printr-o scrisoare din 1505, a acestuia, în care se arată cererile turcilor de a li se retroceda cei 5.000 de fugari sud-dunăreni, trecuți în Țara Românească [16] și la fel, în raportul către doctorul Pezzen, din 1595, prin care Ion de Marini, comisar împărătesc pe lîngă Mihai Viteazul, informează pe primul despre populația care a venit aici din sudul Dunării [17] fapt comunicat și de Marco Venier, de la Constantinopol, către Dogele Veneției [18].

---

[10] Gh. Adamescu, Istoria literaturii române, ed. III, Alcalay, Bucureşti, Bibl. pentru toţi nr. 846—850 bis, p. 96 ; Anton Balotă, op. cit., p. 47.

[11] D. Anghelov, Le mouvement bogomile, p. 175, Sofia 1964.

[12] Predica Presviterului Cosma, trad. de Al. Iordan, Bucureşti 1938, p. 42—43.

[13] Istoria Romăniei, II, p. 12 şi 192.

[14] Cesare Cantu, ibidem Anton Balotă, op. cit., p. 22.

[15] Anchiennes croniques d'Engleterre, par Jehan de Wavrin, seigneur de Forestel, p. 143—144, ed. Dupont, II, Paris 1858—1863, cf. Călători străini despre Ţările Române, I, Bucureşti, 1968, ed. Ştiinţifică, p. 81—122.

În anul 1598, un nou exod sud-dunărean are loc [19], și nici acesta nu va fi ultimul.

Legăturile permanente cu sudul Dunării și imigrațiile elementelor bogomolice au adus, inevitabil, la noi, și vechi tradiții cu particularitățile rituale funerare de obîrșie, care s-au menținut pînă tîrziu, chiar după ce aceste populații au fost asimilate, pe linie de cult, de localnicii ortodocși, în ale căror cimitire foștii prigoniți s-au și înmormîntat, dar ale căror morminte au păstrat, uneori și dovezile practicilor rituale caracteristice vechei lor apartenențe bogomolice.

Erezia în cauză avea la bază, se știe [20], negarea tainelor, a oricăror erarhii, a ritualurilor și simbolurilor ortodoxe, elemente pe care însă le-a înlocuit cu altele proprii.

Unele din acestea au fost interceptate în complexul mormintelor amintite și le considerăm cu titlu de ipoteză de cercetare, cel puțin, că pledează orientativ pentru o apartenență ca atare.

Cu atît mai mult, cu cît datele surprinse sînt în cadrul unei realități areale-geografice ce iese din ipoteză, și ține de domeniul certitudinii : existența Scheilor de la Cîmpulung, a căror proveniență geografică sud-dunăreană nu poate fi separată de ceea ce este admis aproape unanim în problemă, astăzi.

Pentru a putea interpreta cît mai judicios constatările făcute și a stabili apartenența particularităților rituale funerare surprinse, înainte de încercarea formulării unor concluzii, s-a luat legătura și cu forurile arheologice din țările vecine cu noi

R. P. Bulgaria, Institutul de Arheologie al Academiei de Științe, prin directorul adjunct Mihailov, cu Institutul de Arheologie al Academiei Ungare de Științe, prin vice directorul Laszlo Castiglione, cu Institutul de Arheologie din Belgrad — Iugoslavia prin directorul Boscovici — solicitînd tuturor informații privind descoperirile de eventuale morminte bogomilice pe teritoriul respectiv.

Din primele două țări, răspunsurile date au precizat că n-au fost încă săpate necropole sau morminte bogomilice.

De la Belgrad însă, am fost puși în legătură cu cercetătorul arheolog Sefik Beslagic, din Sarajevo, directorul Direcției Monumentelor Istorice din R. S. Bosnia și Herzegovina.

Acesta ne-a trimis bogate și deosebit de prețioase date asupra descoperirilor în cauză, prin provinciile amintite din Iugoslavia, ceea ce ne-a permis să sesizăm unele analogii şi particularităţi deosebit de utile. Îi exprimăm şi pe această cale recunoştinţa noastră şi toată gratitudinea pentru cercetătorii arheologi iugoslavi din ţara vecină şi prietenă, a cărei istorie cuprinde numeroase şi cunoscute legături cu istoria poporului român.

---

[16] I. Bogdan, Documente priv. relațiile Țării Rom. cu Brașovul și Ungaria, în sec. XV—XVI, București, 1905, p. 350, doc. nr. 305/1505. Aceasta a constituit o grea problemă pentru Radu cel Mare, care a fost nevoit să meargă în persoană la Poartă, spre a aranja satisfăcător lucrurile cf. St. Ștefănescu, Bănia în Țara Românească, București, 1965, p. 87.

[17] Hurmuzacki, XII, 37, doc. XXXVII.,

[18] Hurmuzacki, III/1, p. 469, doc. XXXIX.

[19] Hurmuzacki, p. 420, doc. XXXIX.

[20] Istoria României, II, ibid.

Trebuie avut în vedere de la început, că în Bosnia mişcarea bogomilică a rezistat îndelung şi ceea ce este caracteristic, aceasta a fost însuşită [21] şi de feudali, fenomen care a dus la o scădere a combativităţii sale revoluţionare, pe de o parte şi a făcut să prezinte, arheologic, variante de amănunt, justificate şi specifice aici adepţilor săi feudali, dar păstrînd, bineînţeles, caracterele esenţiale.

Ca elemente exterioare, de suprafaţă, prezenţa semnelor lapidare, a stelelor obeliscoidale, pe care le-am menţionat, sînt de reţinut [22], împreună cu materialele lapidare cele mai specifice mormintelor bogomilice feudale bosniace cum sînt : lespezile, sarcofagiile — ciste cuprinse toate sub denumirea de ansamblu de „stecci“ tipice în regiunea amintită, dar, spune arheologul Sefik Beslagic, adoptate uneori şi de creştinii neeretici. Desigur, la noi nu putea fi vorba de sarcofagii, care presupun o condiţie economică deosebită, pe care n-o puteau avea masele populare prigonite şi imigrate la noi, dar pe care feudalii din Bosnia o îndeplineau.

Poziţia antebraţelor caracteristică şi deosebită de regulile tradiţionale ale bisericii [23] a fost interceptată în necropola slavă de la Grborezi, lîngă Livno, săpăturile conduse de Belsagi scoţînd la iveală numeroase morminte „stecci“ dintre care, la 10 schelete antebraţele cu mîinile erau ridicate spre cap [24].

Considerăm poziţia antebraţelor ridicate la umăr, pe claviculă sau spre cap, nu întîmplătoare, ci cu o finalitate logică şi corespunzătoare chiar faţă de esenţa bogomilismului, doctrină de luptă, a binelui împotriva ordinei feudale, satanice, cum o considerau masele populare, dusă de acestea în cadrul ereziilor, în general, şi a bogomilismului în special, în Europa medievală. Mîna ridicată în sus, la nivelul umărului şi a claviculei, indică o atitudine de ripostă şi agresivitate, în evident contrast cu poziţia braţelor încrucişate, pe care bogomilii o evitau, nerecunoscînd crucea (poziţia devenită şi expresie) sau lăsate de-a lungul corpului, poziţii rituale funerare tradiţionale, de supunere şi resemnare, în faţa ordinei teologice şi laice medievale, considerate prestabilite şi imuabile.

Din acest punct de vedere semnalăm că, tot la Lereşti, a fost aflată şi o stelă funerară plată, trapezoidală ce are gravată pe una din feţe o mînă ridicată în sus (fig. 8).

În Bosnia, în localitatea Ostrozac, în 1953 acelaşi cercetător menţionat, a desvelit 2 morminte bogomilice, ce aveau gravate pe lespezile respective, cîte o reprezentare umană cu brațele ridicate în sus (relatare trimisă de Sefik Beslagic).

---

[21] D. Anghelov, op. cit., p. 177—178 ; Šefik Bešlagić, Sarajevo, relatare comunicată autorului.

[22] Ibidem.

[23] Cea mai veche poziţie a antebraţelor morţilor, în perioada creştinismului primitiv, este cea întinsă de-a lungul corpului, cu palmele acoperind regiunea pubiană, în semn de decenţă la înfăţişarea în faţa judecăţii supreme, confirmată de poziţia corpului lui Isus Hristos, aşa cum o prezintă urmele de pe cunoscutele sindonii de la Torino şi Besançon, cărora li se atribuie de tradiţia bisericii a fi fost folosite la înfăşurarea corpului celui crucificat, cu prilejul înmormîntării.

[24] Grborezi, monografie arheologică, Sarajevo, 1964.

Stela noastră menționată mai sus, are însă pe partea cealaltă gravată o cruce patriarhală și textul, în chirilica slavă, în ductul sec. XVII : „Isus Hristos Nica Pomeanire Veacinic“ ceea ce infirmă o apartenență bogomilică, dar trebuie reținut că prigoniții imigrați au fost asimilați cu timpul în masa locală, s-au înmormîntat în cimitirele acesteia și tradițional și-au mai păstrat, în parte, din vechile simboluri și particularități, rituale funerare. O ultimă constatare de reținut este, cum am arătat de la început, absența oricărui inventar în mormintele în cauză, din zona Cîmpulung, situație perfect similară mormintelor cu scheletele avînd antebrațele ridicate către umăr, descoperite în alte părți ale țării [25].

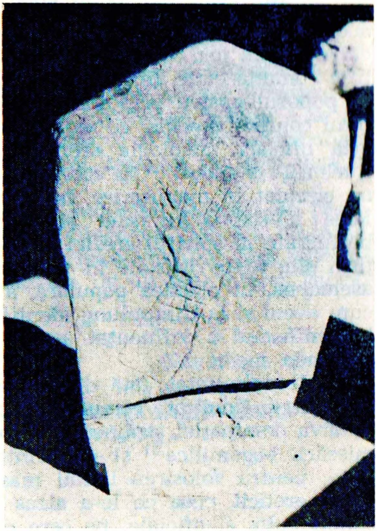

Fig. 8. Stelă funerară cu mînă gravată. Necropola de la Lerești

În mod logic respingerea complexului normtaiv bisericesc tradițional : liturghie, preoți, icoane, cruce, cît și a autorității și instituțiilor, era asociată la bogomili, ce erau împotriva celor avuți, și cu ostilitatea împotriva valorilor de inventar funerar, podoabe și obiecte, pe care în mod curent la noi le aflăm în mormintele feudalilor, îndeosebi în sec XIV—XVII, deci în cele contemporane cu prezențele de reminiscențe bogomilice : inele, cercei, ace pentru cap, broșe, mărgele, vase funerare din sticlă, accesorii de costumație etc., pe care nu le găsim la bogomilismul popular al maselor animate în lupta împotriva claselor dominante, între care și biserica feudală, reprezentantă zeloasă a ierarhiei feudale dogmatice, pe care o sprijinea, fiind cointeresată și orientînd ca atare masele, potrivit cu obiectivele economice și social-politice ale feudalității.

În Bosnia însă, unde am văzut că însăși clasa feudală era adepta ereziei, ideologia în cauză era slabă, puterea economică fiind apreciabilă, încît era firesc să aflăm aici inventare bogate [26], cum ne-a relatat cercetătorul iugoslav.

În cadrul celor expuse, se poate considera că la noi prezențele arheologice bogomilice, modeste pînă astăzi și apreciate la valoarea de prudență a ipotezei de lucru, au mai puține șanse de a fi completate cu elemente într-adevăr peremptorii, pe linie arheologică. Este admis astăzi, pe bună dreptate, că în viața poporului nostru bogomilismul n-a fost organizat în comunități bine diferențiate [27] cu o practică fermă a cultului specific, cu monumente de cult și cu rezervații funerare separate de acei în mijlocul cărora trăiau, și de aceea au și fost asimilați ușor, de către cei din jur, care i-au acceptat cu generozitatea izvorîtă și din aspirațiile comune către libertatea socială. Ideile bogomilice nu s-au răspîndit în poporul nostru prin forța unei efervescențe sociale și nici în cadrul unui conflict deschis, cu violență față de orînduirea de stat și cea teologică oficială. Ideologia ereziacă bogomilică s-a infiltrat mai mult în folclorul românesc [28] în colinde și în cărțile populare, textele apocrife, ce au circulat în manuscrise, în slavonă, la început, ca acele itinerarii celeste „Vedenia lui Isaia" și „Cartea tainică a lui Enoch", cu legendele prelucrate în spiritul ereziei și răspîndite de bogomili [29] iar mai tîrziu și prin alte texte difuzate în versiune românească. Infiltrări constatăm, de asemenea, în plastica populară, a reprezentărilor iconografice bisericești cum avem și la Cîmpulung identificate [30] și astfel, pe nebăgate de seamă, bogomilismul a influențat asupra culturii maselor noastre populare, în perioada medievală.

---

[25] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 375.

[26] Sefik Beslagić, relatare comunicată autorului.

[27] Anton Balotă, op. cit., p. 46.

Receptivitatea față de aceste idei era, de altfel, explicabilă la noi și printr-o finalitate comună, axată pe încă două mari cauze lupta împotriva dominației străine, ce a fost întotdeauna o linie permanentă și a mișcării bogomilice [31] și preferința, specifică ereziilor medievale. În genere, pentru folosirea limbii maselor populare în mijlocul cărora viețuiau ereticii, ceea ce le-a atras întotdeauna simpatia poporului [32] ostil limbii culte și oficiale, pe care de multe ori nici nu o înțelegea, fiind străină. Acest din urmă fapt, a influențat însă și înfățișarea hainei de vehiculare culturală a cărților populare, prin scrierea lor în românește a acelor apocrife traduse din texte, subliniem, sud-slave [33].

Apariția, în anul 1521, a primei scrisori în limba română, aici la Cîmpulung, își are explicația în dezvoltarea societății românești și a nevoilor practice, economice și sociale, ce reclamau folosirea limbii populare de către meșteșugarii și negustorii activului centru economic care era atunci orașul în cauză. Considerăm că nu vom micșora cu nimic această realitate fundamentală în problemă, dacă vom adăuga — cu prudența cuvenită — și un supliment la explicația de mai sus : acea preferință pentru limba populară locală a ereziilor în genere, respectiv aici românească, a imigranților scheieni din cuprinsul și zona Cîmpulungului, aflați, cum am arătat mai sus, cu tangențe sud-dunărene bogomilice.

Nu trebuie uitat, de asemenea, că în climatul situației juridice a Cîmpulungului, de oraș cu drepturi de autoadministrare [34], unde masele meșteșugărești locale au luptat permanent împotriva încercării feudalilor laici și clerici de a le desființa drepturile — ideologia bogomilică, mișcarea socială cu comunitate de obiective pe planul local lupta împotriva ordinii „satanice" a feudalității, era firesc să afle o simpatie în masele locale, respectiv care să-i accepte unele practici rituale funerare.

---

[28] Istoria Românici, II, ibidem, Al. Rosetti, Colindele religioase la români, București, 1920.

[29] Istoria României, II, p. 667.

[30] Chiar la Cîmpulung, ca încă un element, care dă ascendență ipotezei despre urmele lăsate tradițional de erezie, în practicile rituale ale scheienilor refugiați aci, aflăm la biserica sf. Gheorghe-Olari o caracteristică reprezentare iconografică bisericească, pe peretele exterior, nordic, al pronaosului, panoul nr. 4, reprezentînd pe Maica Domnului în ipostaza de protectoare a celor pedepsiți pentru ispășirea păcatelor omenești, idee caracteristică răspîndită la bogomili prin cunoscuta scriere apocrifă, în versiune românească, „Călătoria Maicii Domnului în Iad".

[31] D. Anghelov, op. cit., p. 177, Istoria României, II, p. 12.

[32] B. P. Hajdeu, Cărțile Populare ale Românilor în sec. XVI, București 1879.

[33] Istoria României, II, p. 1028.

[34] Flaminiu Mîrțu și I. Hurdubețiu, Cîmpulungul Muscel medieval, în Studii și articole de istorie, XI, 1968, p. 29, ed. S.S.I.F. din R.S.R.

Iată deci motive pe care le considerăm justificate, pentru a se lua în evidență prezențele și interpretările arheologice și istorice menționate, care dau ascendență unei perspective, de a se face un pas mai departe în problemă.

Mișcarea antifeudală a bogomililor din sud-estul Europei, cu reprezentanții săi din Occident, catarii italieni și albigenzii francezi, cu implicațiile lor social-revoluționare și culturale de masă, rămîne, fără îndoială, un caracteristic proces al societății medievale, de un real interes istoriografic.

LES PRÉSENCES ARCHÉOLOGIQUES BOGOMILES DANS LA ZONE DE CÎMPULUNG-MUSCEL

RÉSUMÉ

A l'occasion des fouilles archéologiques affectuées à Cîmpulung-Muscel, au cours des années 1965—1968 dans les reservations funéraires des monuments féodaux de culte des quartiers de la ville, on a intercepté aussi des tombes avec des squelettes ayant des particularitées rituelles funeraires inusitées a savoir : les avant bras pliés et couchés sur les humerus touchant la clavicule, privés d'inventaires, mais ayant des signes lapidaires : des seles obelisquoidales.

On retient que la ville avait, des la fin du XIVème siecle, aussi une communauté demographique appelée les „scheieni", habitants du cartier du „Schei", qui porte aujourd'hui même ce appelatif. C'etait une population imigrée du sud du Danube, de la Bulgarie, un fort centre de l'heresie des „pauliciens" evolués en bogomiles mouvement antiféodal bien connu sur le continent. De cette région sont prouvés, par des documents, des répetés deplacéments de population vers la Valachie.

On admet l'hypothèse que les tombes en questions sont des présences des bogomiles assimilés par les habitants de la ville, mais qui ont gardés traditionellement de leurs anciennes particularités rituelles funéraires.

Des analogies concernant la position des avant bras, couchés sur les humerus respectifs on a trouvées dans d'autre necropoles aussi, de la R. S. de Roumanie (à Cernica, à Străulești, Zănești etc.) et particulièrement en Bosnie (R.S.F. de Yougoslavie). Ici y compris la presence des signes lapidaires, surtout des cistes (steoci). Les échanges des informations scientifiques effectuées par l'auteur et les archéologues de Sarajevo (Yougoslavie) ont confirmés certaines similitudes des tombes bogomiliques de Cîmpulung-Muscel avec les analogues du pays voisin mentioné.

ASPECTE ALE LUPTEI SOCIALE PE DOMENIUL MĂNĂSTIRII RÎNCĂCIOV

SP. CRISTOCEA

Scurt istoric al mănăstirii. La 7 km nord de șoseaua națională București-Pitești, în partea de răsărit a satului Rîncăciov, sat care astăzi face parte din comuna Călinești, județul Argeș, se afla așezată mănăstirea Rîncăciov *.

Vechi așezămînt monahal, mănăstirea Rîncăciov este atestată documentar ca existînd din ultimele decenii ale secolului al XV-lea. La 19 iulie 1498 Radu cel Mare întărea mănăstirii Rîncăciov ocinele lui Albu și Cârstian din satul Cârstieni, pe care le dăruise Vlad Călugărul mănăstirii [1]. Este singurul document care atestă existența mănăsirii în vremea lui Vlad Călugărul, fără să știm însă precis cine a construit-o și cînd anume.

De-a lungul veacurilor, datorită stării proaste în care s-a aflat, mănăstirea va fi des reparată și chiar rezidită.

Prezentînd pe scurt numai rezidirile, începem cu cea făcută de Arsenie Șoimul [2] între iulie 1647 și septembrie 1649, așa cum reiese din documente și din pisania pusă de Arsenie Șoimul — pisanie care astăzi se află deasupra ușii de intrare în biserică — „... truditu-ne-am și ne-am ostinit de am zidit și am făcut den temelie această sfîntă mănăstire...". Pentru construirea zidului înconjurător și a clopotniței, Arsenie Șoimul lasă mănăstirii 200 ughi în anul 1652 [3].

Catastihul întocmit de mănăstire la 13 octombrie 1817 ne prezintă mănăstirea într-o stare destul de proastă, cu biserica dezvelită și cu zidul dinspre miazăzi crăpat în două locuri [4]. Noua rezidire care se face este menționată și în pisania scrisă deasupra pisaniei lui Arsenie

---

* În lucrarea manuscris „Noi date despre mănăstirea Rîncăciov" prezint posibilitatea existenței concomitente la Rîncăciov a două mănăstiri, una de călugări și una de călugărițe.

[1] Doc. priv. ist. Rom., B., Țara Românească, 1247—1500, p. 255.

[2] Arsenie Șoimul era fiul postelnicului Dragomir din Vlădeni. Căsătorit cu jupîneasa Ana și neavînd copii, înfiază pe Stroe fiul fratelui său Ștefan. În afară de Ștefan a mai avut doi frați, pe Lăudat și Tudoran. Foarte bogat, Arsenie Șoimul rezidește mănăstirea înzestrînd-o cu considerabilă avere mișcătoare și nemișcătoare (Arh. St. Buc., M-rea Rîncăciov, pach. I, doc. 1, Pisania pusă de Arsenie Șoimul).

[3] Arh. St. Buc., M-rea Rîncăciov, pach. I, doc. 1.

[4] Idem, Mitropolia Țării Românești, CCCXXVI/5.

Șoimul „Rădicatu-s-au acest sfînt lăcaș în zilele **Înălțatului** D<omn> Gh<eorghe> D<imitrie> B<imitrie> B<ibescu> Voivod... Ani de la H<ristos> 1848...“.

Astăzi din întreaga mănăstire nu se mai păstrează decît biserica (fig. 1), loc de mir al sătenilor din Rîncăciov, și numai resturi de cărămidă și moloz arată locul chiliilor și al celorlalte construcții ale mănăstirii.

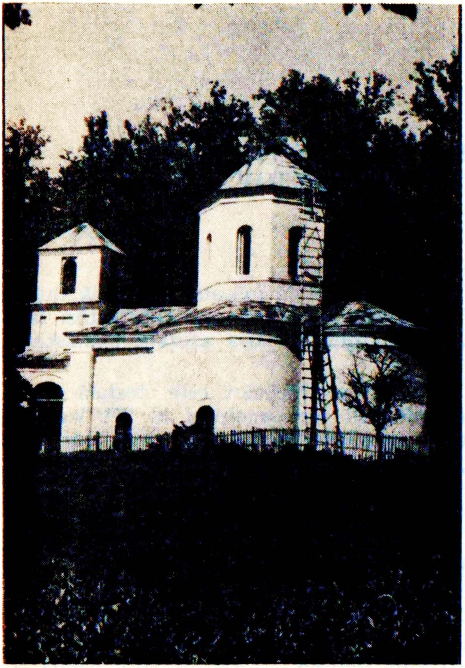

Fig. 1. Vedere sudică a bisericii fostei mănăstiri Rîncăciov

Căi de formare a domeniului. Mănăstiri trebuia să i se creeze condiții materiale necesare existenței. Domeniul mănăstirii Rîncăciov se va forma, în general, prin aceleași căi ca și domeniile celorlalte mănăstiri, predominînd daniile și apoi cumpărările.

În secolul al XV-lea mănăstirea avea domeniul în formare, lucru dovedit de daniile domnilor și de dușegubina pe care o plăteau satele mănăstirii pe vremea lui Vlad Călugărul[1]. După aceea domeniul mănăstirii se va extinde prin donații ale domnilor, boierilor și credincioșilor, ce constau în moșii, munți, heleștee, sau prin cumpărări făcute de mănăstire. În decursul existenței sale domeniul mănăstirii va suferi modificări, fie mărindu-se, fie micșorîndu-se, însă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea el capătă o anumită stabilitate. Din catastihul din 13 octombrie 1817 vedem că domeniul mănăstirii era format din moșiile Rîncăciov, Furești, Poenari, Tâmpa, toate din județul Mușcel, Negoești — jud. Dîmbovița, Boldești — jud. Saac și care de fapt se întîlnesc permanent în documentele privitoare la domeniu. Toate aceste moșii, afară de Boldești, erau arendate aducînd mănăstirii în anul 1817 un venit de 4480 taleri[2].

Dar în societatea feudală nu numai pămîntul era acela care să asigure existența unei mănăstiri. O altă bogăție o constituia și numărul locuitorilor care trebuiau să lucreze acest pămînt. Și mănăstirea Rîncăciov va avea atît rumâni cît și țigani cu care să-și lucreze pămîntul.

---

[1] Doc. priv. ist. Rom., B., Țara Românească, 1247—1500, p. 255. ,

[2] Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, CCCXXVI/5.

E deajuns să amintim diata lui Arsenie Șoimul din 1652 pentru a ne convinge în acest sens „. . . mai las sfintei mănăstiri afară de altă zestre ce i-am dat, moșii, rumâni, țigani și viile meale de la Vrănești

Dacă la toate acestea adăugăm diferitele venituri primite de la domn, monopolul vînzării băuturilor, dreptul de a avea scaune de carne, ne dăm seama că mănăstirea a avut condițiile materiale necesare existenței.

Aspecte ale luptei sociale. Exploatarea la care supunea mănăstirea țiganii, rumânii și țăranii șezători, va face ca aceștia să ducă o permanentă luptă pentru îmbunătățirea situației lor. Această luptă care îmbracă diferite forme, va cunoaște o mare amploare începînd din secolul al XVIII-lea. Dezvoltarea forțelor de producție, atît în domeniul agriculturii, cît și în domeniul meșteșugurilor și manufacturilor, nu va rămîne fără urmări pe plan social. Creșterea pieței interne și a celei externe aduce venituri apreciabile boierilor și mănăstirilor. Începe goana după forța de muncă, pentru sporirea obligațiilor țăranilor clăcași și încercarea de rumânire a celor liberi, fenomene ce se petrec și pe domeniul mănăstirii Rîncăciov.

Dar încercarea de a extinde rumânia și la țăranii liberi se lovește de împotrivirea acestora, care-și caută dreptatea la domn. În acest sens documentele sînt numeroase. Astfel la 25 ianuarie 1712 Constantin Brîncoveanu dă carte de apărare de rumânie lui Dumitru și cetei lui din Brătulești (jud. Muscel), pentru că egumenul Daniil încearcă „. . să-i rumânească în silă făr'de dreptate". Și pe vremea lui Matei Basarab, Sava, egumenul mănăstirii, încercase să-i rumânească, dar țăranii cîștigaseră judecata, dovedind că ei „. . . au fost niște oameni străini, sîrbi, veniți aici în țară mai de'nainte vreme și tot au avut pace de rumânie de către tot omul"[1].

Monopolul vînzării băuturilor a fost un izvor de îmbogățire dar și de numeroase conflicte. Interdicția pusă țăranilor de a nu-și vinde băuturile lor, vin și rachiu, va fi des încălcată de către aceștia. La 26 mai 1724, Nicolae Mavrocordat dă carte egumenului Paisie al mănăstirii Rîncăciov, ca să poată opri pe cei ce au vii pe dealul mănăstirii de a-și vinde vinurile lor[2]. La 25 septembrie 1798 egumenul mănăstirii se plînge ispravnicului de Mușcel că locuitorii de pe moșie „. . . vînd vin și rachiu pîn cramele lor și pe semne nu le este voia să știe de poruncile domnești". Unui cîmpulungean, care avea cramă lîngă cîrciuma mănăstirii și căreia îi făcea concurență, egumenul „. . . au mers și i-au tăiat cercurile de la bute și s-au dus vinul tot în cîmpu"[3].

Încălcarea monopolului vînzării băuturilor luase proporții mari. În septembrie 1798, ispravnicul de Mușcel înaintează domniei rezultatul anchetei făcute de el în legătură cu încălcarea monopolului de către țăranii șezători pe moșia Gorganul a mănăstirii Rîncăciov și de către orășenii cîmpulungeni care au vii aici. Din raport se vede că numărul șezătorilor care au vîndut vin și rachiu se ridică la 33, însă în timp ce aceştia îşi iau angajament faţă de mănăstire că nu vor mai încălca monopolul, orăşenii cîmpulungeni refuză acest lucru [1].

---

[1] Doc. priv. relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. I, Țara Românească, p. 247.

[2] Arh. St. Buc., M-rea Rîncăciov, pach. XIII, doc. 48.

[3] Ibidem, pach. XIII, doc. 88.

Nesupunerea ţăranilor, în ceea ce priveşte claca şi dijma, apare în numeroase documente şi intervenţia domnească în favoarea mănăstirii este categorică.

La 2 noiembrie 1691 Constantin Brîncoveanu porunceşte ţăranilor şezători pe domeniul mănăstirii Rîncăciov, în urma plîngerii egumenului care spune că „... nici-un ajutoriu nu are... “ din partea lor, să dea dijmă şi să clăcuiască [2]. Ţăranii şezători pe moşia Brătuleşti a mănăstirii refuză în 1762 să dea otaştina viilor, 1 vadră din 20, şi de aceea egumenul se plînge de nesupunerea lor [3]. Ca o reacţie de nesupunere la dijmele ce li se impuneau ţăranii părăsesc viile, aşa cum se constată în 1775 cu viile de pe moşia Corganul, care erau părăsite de 3 ani [4].

Refuzul de a da dijmă, face deseori necesară intervenţia domniei şi a ispravnicului de Muşcel. Fiind năpăstuiţi de egumen la dijmuirea porumbului ţăranii se plîng la divan care hotărăşte ca dijma să fie 4 baniţe de pogon. În urma unei noi jalbe, dijma este fixată la 1 baniţă din 10 cu condiţia ca dijmuirea porumbului să se facă pe holdă de către isprăvnicelul mănăstirii. Însă în 1796 ţăranii încalcă această condiţie. Drept urmare a nerespectării condiţiei de dijmuire ispravnicul încearcă să-i dijmuiască după vechea înţelegere, 4 baniţe de pogon, însă ţăranii nu se supun şi ispravnicul este nevoit a anunţa domnia că-i va duce la judecată în faţa divanului [5].

În ciuda poruncilor domneşti ţăranii refuză să presteze claca. La 3 decembrie 1795 Neofit, egumenul mănăstirii, reclamă domnitorului că ţăranii nu vor să presteze „... acele 12 zile de clacă ce sînt datori a le clăcui pe tot anul la stăpînul moşiei“, că refuză să transporte porumbul, fînul, parii şi nuielele mănăstirii, din care cauză „ sfînta mănăstire am întîmpinat-o fără îngrădituri şi toate dărăpănate“ [6].

Plîngerile egumenilor faţă de îndărătnicia ţăranilor continuă. În februarie 1816 Costandin, egumenul mănăstirii, se plînge domnului că ţăranii de pe moşia Gorganul refuză să clăcuiască cele 12 zile ci cu mare gîlceavă şi nevoie dau 1 leu pe an.. rugîndu-i chiar eu cu parale să lucreze mănăstiri la arături şi la sapă. . “. Pe lîngă faptul că refuză să dea dijma, ţăranii taie pădurea mănăstirii şi o negustoresc şi de aceea egumenul cere domnului ca ţăranii să fie aduşi la ascultare de către ispravnic [7].

Mişcarea revoluţionară din 1821 favorizează nesupunerea ţăranilor. În timpul mişcării, ţăranii nu numai că refuză darea dijmei şi prestarea clăcii, dar îşi însuşesc şi bunuri ale mănăstirii. În plîngerea sa din 23 iulie 1823,Manoil scrie că mergînd la mănăstire ca egumen „ am văzut toate şi cu totul înstrăinate ...“ [8]. Profitînd de faptul că prin trecerea egumenului Vasile de partea răsculaţilor, mănăstirea rămăsese fără îngrijitor, țăranii își însușesc bunuri ale mănăstirii precum și porumbul, vinul și rachiul din cîrciumile de pe moșia Gura Văii, moșie ce era arendată. Bineînțeles că după terminarea mișcării revoluționare, țăranii vor da totul înapoi [1].

---

[1] Ibidem, pach. XIII, doc. 90.
[2] Arh. St. Buc., M-rea Rîncăciov, pach. XIII, doc. 21.
[3] Ibidem, pach. XIII, doc. 3.
[4] Ibidem, pach. XIII, doc. 59.
[5] Ibidem, pach. XIII, doc. 81.
[6] Arh. St. Buc., M-rea Rîncăciov, pach. XIII, doc. 73.
[7] Ibidem, pach. XIII, doc. 101.
[8] Ibidem, pach. XIII, doc. 106.

Dar mănăstirea va trebui să facă față și nesupunerii țiganilor, nesupunere care se manifestă prin fugă. Proveniți din danii și cumpărări, țiganii mănăstirii, datorită situației lor juridice și exploatării la care erau supuși, vor fugi la orice ocazie favorabilă. Fugind în alte țigănii și căsătorindu-se acolo, egumenii nu-i vor mai putea despărți, de aceea mănăstirea primea în schimb de la acele țigănii alți țigani după obiceiul „cap pentru cap". Astfel în martie 1695 căpitanul Zăgan de la Humești (Buzău), renunță la două țigănci ale sale fugite la Rîncăciov, în schimbul altor două țigănci ale mănăstirii Rîncăciov care se căsătoriseră în țigănia sa [2].

Intensificarea exploatării în secolul al XVIII-lea face ca fuga țiganilor să ia mari proporții, de aceea domnii dau dese porunci pentru readucerea lor la mănăstire. Astfel în martie 1737, Constantin Mavrocordat poruncește ca țiganii mănăstirii fugiți în țigănii domnești, mănăstirești, boierești, ori unde vor fi găsiți să fie aduși înapoi la mănăstirea Rîncăciov [3]. La 20 ianuarie 1798 Neofit, egumenul mănăstirii, plîngîndu-se domnului că are „. . .cîțiva țigani de se ajută la lucrurile ce are mănăstirea și după obiceiul lor cel rău se află răsipiți în județul Argeș și prin alte județe . . .", cere ca ei să fie aduși înapoi la mănăstire [4].

Catastihul întocmit de mănăstire la 13 octombrie 1817 [5] ne dă posibilitatea să apreciem amploarea pe care o luase fuga țiganilor în această perioadă. Cei 207 țigani pe care-i avea mănăstirea * erau înscriși în catastih nominal și grupați după cum urmează : a) cei cu familie, b) văduvi și văduve, c) copii fără părinți, d) țigani fugiți. Deci fuga țiganilor luase o amploare destul de mare în această perioadă de vreme ce catastihul îi înregistrează pe cei 15 țigani ai mănăstirii, fugiți la acea dată, separat de ceilalți și de vreme ce unii țigani erau înscriși în catastih pe lîngă numele lor și cu acela de „Fugarul", nume dat desigur acelora care fugeau des.

Acestea sînt principalele forme ale luptei de clasă care reies din documentele vremii, forme care iau o amploare deosebită începînd cu secolul al XVIII-lea. Deși lupta socială pe domeniul mănăstirii Rîncăciov nu a îmbrăcat forme violente, totuși numărul celor care nu s-au supus a fost destul de mare, lucru care explică sărăcia și starea proastă a mănăstirii. Incapabilă de a face față acestei lupte, mănăstirea va apela la domnie, care-i va da tot sprijinul său.

---

[1] Idem, Condica domnească 102, pp. 130—132.

[2] Arh. St. Buc., M-rea Rîncăcíov, pach. XIII, doc. 23.

[3] Ibidem, pach. XIII, doc. 53.

[4] Ibidem, pach. XIII, doc. 87.

[5] Idem, Mitropolia Țării Românești, CCCXXVI/5.

* În anul 1706 mănăstirea avea un număr de 146 țigani (Arh. St. Buc., M-rea Rîncăciov, pach. XIII, doc. 44).

QUELQUES ASPECTS DE LA LUTTE SOCIALE SUR LE DOMAINE DU MONASTÈRE DU RÎNCĂCIOV

RÉSUMÉ

Après une brève présentation historique du monastère de Rîncăciov — monastère qui existait déjà du temps du voïévode Vlad Călugărul — l'auteur, sans essayer de réconstituer l'étendue du domaine du monastère, présente toutefois les voies par lesquelles celui-ci s'est constitué.

En présentant les différents aspects de la lutte sociale sur le domaine du monastère (les procès intentés par les paysans afin de s'émanciper de l'état de servage — „rumânie", la vente illicite des boissons, dont le monopole était détenu par le monastère, le refus de payer la dîme et d'effectuer les corvées, en allant jusqu'au au déguerpissement), l'auteur souligne la constatation que cette lutte prend un grand essor dès le XVIIIe siècle. Il souligne encore que, bien que n'empruntant pas des formes violentes de lutte, le nombre de ce ceux qui se sont opposés, d'une manière ou d'une autre, a été assez grand.

DIN ISTORICUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ÎN ORAȘUL PITEȘTI
(Pînă la jumătatea secolului al XIX-lea)

C. DUMITRESCU și E. RĂCILĂ

Atestat documentar cu 581 de ani în urmă [1], Piteștiul are meritul de a se înscrie în rîndul acelor localități care au jucat un rol important în viața economică, socială și politică a țării.

Deși, oficial nu a îndeplinit niciodată rolul de capitală a țării, nu în puține cazuri mulți dintre domnii Țării Românești găsesc aici un loc plăcut de refugiu de unde au emis acte [2], unde-și construiesc minunate foișoare (Neagoe Basarab), curți domnești (Neagoe Vodă și Matei Basarab), ctitoresc biserici (Matei Basarab și Constantin Șerban) sau ridică case din ziduri puternice ca cele ale lui Constantin Brîncoveanu ce aveau să servească mai tîrziu și ca locașuri de școală.

Amplasat geografic la interferența dintre regiunea de dealuri și cea de cîmpie într-un important punct nodal de intersecție a drumurilor comerciale ce fac legătura dintre orașele transcarpatice și cele sud-dunărene [3], într-o regiune bogată în resurse naturale, Piteștiul va deveni de timpuriu un important centru comercial, loc de desfacere și de tranzit pentru mărfurile negustorilor autohtoni și străini.

De aceea nu trebuie să ne surprindă faptul că la o dată relativ timpurie întîlnim termenul de oraș, atribuit pentru prima oară Piteștiului în documentul emis de Vlad cel Tînăr la 1 aprilie 1510 [4].

Se poate însă afirma, fără teamă de a greși, că Piteștiul îndeplinea atributele de oraș, în limitele cadrului medieval de dezvoltare, cu mult înainte de atestarea amintită.

În perioada de destrămare a orînduirii feudale, de apariție și dezvoltare a orînduirii capitaliste, orașul va cunoaște pe rînd formele de organizare ale breslelor[5], apoi a manufacturilor[6] şi în sfîrşit cea a întreprinderilor industriale[7]. Cu toate acestea datorită unor condiţii de dezvoltare specifice, Piteştiul nu se va detaşa prea mult de nivelul de dezvoltare a unui tîrg. Două fabrici textile şi una de tăbăcărie[8], înzestrate cu utilaj rudimentar constituiau „obiectivele“ importante ale oraşului în prima jumătate a secolului al XX-lea. Greutatea principală o constituiau tot felul de ateliere meşteşugăreşti şi puzderia de prăvălioare şi tarabe ale negustorilor masate pe arterele principale ale oraşului, aşa încît Piteştiul va rămîne în această perioadă asemănător unui şarpe, cum plastic îl compară poetul Minulescu, care se întindea să devină tot mai mare, dar care va rămîne însă „aceeaşi reptilă, fără picioare, cu coada proptită în cimitir şi cu capul strivit între spital şi puşcărie“[9]. Adevărata înflorire o cunoaşte oraşul astăzi, cînd datorită politicii înţelepte a partidului de dezvoltare armonioasă a tuturor regiunilor patriei, Piteştiul a devenit unul din importantele localităţi industriale ale ţării, important centru cultural şi administrativ.

---

[1] Documenta Romaniae Historica, Ed. Acad. R.S.R., B. Țara Românească Buc., vol. I, pag. 37.

[2] Primul act emis din Pitești este al lui Basarab cel Tînăr — Țepeluș la 6 august 1481.

[3] Semnalăm faptul că în secolul al XVIII-lea 6 drumuri importante comerciale pornesc din orașul Pitești spre diferite centre ale țării, iar în secolul al XIX-lea, arhitectul Balzano din Triest elaborînd planul liniilor de legătură a capitalei cu Orșova, fixează ca puncte principale: Pitești, Slatina, Craiova; vezi Tratatul de Istorie a României, vol. III 1964, pag. 376 și 979.

[4] Documente privind istoria României, seria B.T.R., veac XVI, Buc. 1954, vol. I, pag. 51.

Pulsînd în acest cadru istoric, viaţa culturală a oraşului îşi va semnala prezenţa destul de timpuriu (la început, desigur, sub o formă mai timidă), fiind reclamată atît pentru nevoile bisericii cît mai ales pentru cele ale vieţii comerciale, de cancelarie şi administrative.

Cu toate că pînă în prezent nu dispunem de documente care să ateste existenţa unor şcoli în oraşul Piteşti în cursul secolelor XVI şi XVII, totuşi numărul destul de însemnat al ştiutorilor de carte semnalaţi[10], intensa activitate culturală desfăşurată de unii domnitori ca: Neagoe Basarab (1512—1521), Matei Basarab (1632—1654), Şerban Cantacuzino (1678—1688), Constantin Brîncoveanu (1688—1714), toţi dintre ei avînd, după cum s-a arătat, strînse legături cu Piteştiul, activitatea de cancelarie vie desfăşurată în oraş[11], sînt mărturii care constituie tot atîtea dovezi de susţinere a prezumţiei noastre în legătură cu existenţa unor centre de instruire în această localitate în secolele amintite.

Dacă pentru secolele XVI—XVII, nu ne găsim decît în stadiul de presupuneri, cu totul alta devine situaţia în veacul al XVIII-lea.

Pe plan general începutul secolului al XVIII-lea se caracterizează printr-o accentuare a crizei regimului nobiliar care sfîrşeşte prin introducerea regimului turco-fanariot atît în Moldova cît şi în Ţara Românească[12].

Domnia grecilor din „Fanar“ a însemnat pentru ţările române o încadrare deplină a acestora în sistemul politic şi militar otoman, o perioadă de maximă exploatare turcească însoţită de o accentuare a luptei maselor pentru independenţă naţională şi socială la care trebuie să mai adăugăm încercările disperate de reforme a unor domnitori făcute cu scopul de a salva regimul feudal de la agonia în care se adîncea tot mai mult.

---

[5] Vezi Tratatul de Istoria Românie, volumul III, Bucureşti, 1964, pag. 54.

[6] Ibidem, pag. 961.

[7] Vezi Enciclopedia României, volumul III, Bucureşti 1939, pag. 968.

[8] Ibidem.

[9] Ion Minulescu, Corigent la limba română, Bucureşti, 1969, pag. 6.

[10] Gheorghe Pîrnuţă ş.a. Învăţămîntul în Muscel în secolele XVII—XIX. Editura didactică şi pedagogică Bucureşti 1968, pag. 10.

[11] În timpul lui Neagoe Basarab sînt semnalate 16 acte date de el din Piteşti (vezi Documente privind Istoria României Ţara Românească în secolul XVI, volumul 1—III

[12] Vezi Tratatul de Istoria României volumul III, Bucureşti 1964, pag. 340.

Asistăm acum la o primă fisură pe care tratatul de la Kuciuc-Kainargi o percutează în monopolul turcesc așternut ca o grea povară peste cele două principate.

Reclamate tot mai mult de necesitățile vieții materiale care continuă să se dezvolte cu toate obstacolele ridicate în calea ei de relațiile de producție feudale, numărul școlilor în această perioadă este în continuă creștere, cunoscînd o omniprezență atît la orașe cît și la sate [13].

Pentru Pitești sînt atestate două școli care-și întind activitatea de-a lungul secolului al XVIII-lea [14].

Prima este școala de la Biserica Domnească „Sf. Gheorghe“. De existența ei deducem în primul rînd dintr-o „scrisoare de mărturisire“ din anul 1753, privind pe Anica, văduva răposatului Martin Buliga din Pitești [15]. Printre persoanele enunțate în document figurează și „Ianache biv vătaf de copii“ [16]. Cum lectura documentului lasă să se înțeleagă că Ianache era piteștean, înseamnă că în Pitești exista o școală al cărei angajat fusese el, iar întrucît este vorba de un „biv“ (adică fost) rezultă că școala exista în oraș cu mult înaintea anului 1753, probabil de la sfîrșitul secolului al XVII-lea [17]. Un alt argument aproape indiscutabil datînd din 1764, întărește documentar afirmația existenței acestei școli în orașul Pitești [18]. Este vorba de o însemnare pe un penticostarion aparținînd bisericii „Sf. Ioan“ din Pitești [19] făcută de .... Ioan vät<aful> ot școala nouă domnească ot S/fe/ te Gheorghe Vechi ... [20]. Același Ioan, devenit dascăl, face o altă însemnare în 1784 pe un mineiu aparținînd Bisericii Domnești „Sf. Gheorghe“ din Pitești din care cităm: „Aici au însemnat robu lui Dumnezeu Ioan dascăl de Pitești, fiindcă am învățat copii de orași și am făcut școală aici în oraș ... [21]. Este de fapt dovada prin care se împrăștie orice îndoială în legătură cu existența acestei școli în Pitești. În urma reorganizării școlilor din Țara Românească în spiritul dispozițiilor Regulamentului Organic, școala a continuat să funcționeze tot pe lîngă Biserica Domnească „Sf. Gheorghe“, ca școală particulară, fiind pusă sub controlul școlii naționale din localitate [22]. După toate indiciile această școală a avut profil grecesc și a încetat să mai funcționeze în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

A doua școală despre care avem mărturii că a funcționat în Pitești în secolul al XVIII-lea, este cea de la Schitul Buliga, construit în anul 1745. Așa cum atestă documentele, școala a început să funcționeze încă de la zidirea schitului [23], fiind școală românească la care aveau acces toți copiii indiferent de originea lor socială, spre deosebire de prima școală unde intrau numai copiii de boieri și mari negustori. Școala a funcționat și în secolul al XIX-lea, după cum rezultă dintr-o adresă a maghistratului orașului Pitești către Eforia Școalelor naționale din 26 noiembrie 1831, în care se justifică cererea ca școala națională să funcționeze în chiliile schitului Buliga, arătînd că și mai înainte a funcționat aici „Școala spre învățătura copiilor de pomană“ [24].

---

[13] Gheorghe Pîrnuță ș.a. opera citată pag. 13 și în continuare.

[14] M. Braniște, Cîteva știri despre școlile din orașul Pitești, în Revista Mitropoliei Olteniei nr. 3—4/1965, pag. 174.

[15] Arhivele Statului București, Mitropolia București CLX. 9.

[16] Ibidem.

[17] Vezi M. Braniște, lucrarea citată pagina 175

[18] Ibidem.

[19] Ibidem.

[20] V. A. Urechia, Istoria Scoalelor, volumul I, București 1892, pag. 27.

[21] Vezi Marin Braniște, lucrarea citată, pag. 177.

[22] Ibidem, pag. 180.

[23] Ibidem, pag. 182.

Despre existența a două școli în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în orașul Pitești, se relatează și în Condica Domnească nr. 7 din 1778 care conține lefurile dascălilor din Țara Românească pe o lună. Pentru Pitești sînt prevăzuți 10 taleri — leafa a doi dascăli [25].

De precizat că în aceste școli se predau noțiunile elementare de scris, citit și socotit.

Despre situația învățămîntului în mediul rural dispunem și de mai puține izvoare. Domnitorii și marea boierime au făcut puțin pentru luminarea satelor. Legea din 1776 a lui Alexandru Ipsilanti [26] de reorganizare a învățămîntului, care avea un profund caracter de clasă, deschidea porțile spre instruirea numai a fiilor de boieri, copiilor de țărani fiindu-le rezervată „agricultura și păstoria“ ca „ocupație obligatorie“, iar copiii de negustori erau primiți numai la studiul gramaticii [27].

Cu toate piedicile puse în calea instruirii sătenilor, pe lîngă unele biserici și moșii au funcționat școli în care se preda cititul și socotitul. Se citează în acest sens, Școala de pe lîngă Schitul Berislăvești, Roboaia (Pitești) [28], cea de pe moșia lui Radu Golescu din comuna Golești etc. Setea de învățătură a țărănimii era mare. În anaforaua din 17 iunie 1797 a lui Radu Golescu către Domnul Țării Românești, Alexandru Ipsilanti, se arăta că pe lîngă Schitul Nămăiești sînt cîteva sate și „copiii lor pătimesc despre învățătura cărții și părinții lor nu au putere de a ține dascăli cu plată și cu lacrimi toți se roagă ... de a li se orîndui un dascăl românesc“ [29].Găsind un dascăl și neavînd cu ce-l plăti, cer să-i plătească Epitropia Școalelor cîte 30 de taleri pe an, ei îngrijindu-se să-i dea bucate.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea asistăm la accentuarea dezvoltării relațiilor de producție capitaliste. Noua clasă în formare — burghezia, avea tot mai mult nevoie de un număr crescînd de cadre pregătite ca să facă față noilor cerințe ale vieții social-economice. Se impunea cu necesitate reorganizarea din temelii a sistemului de învățămînt care devenise anacronic în raport cu nevoile de dezvoltare ale societății. Se impunea în mod imperios introducerea unui învățămînt în limba națională pentru a fi accesibil copiilor tuturor claselor sociale. Aceasta era îndeosebi o revendicare a burgheziei și chiar a unei părți din boierime. Lipsa unei astfel de şcoli era aspru criticată, de Gheorghe Lazăr în „Înştiinţarea către tinerime pentru deschiderea şcolii româneşti" din 1818, în care se spune printre altele : „Ruşine vine unui popor din neam ce este aşa vechi, aşa vestit, proslăvit şi înzestrat cu toate rodurile pămîntului să nu aibă şi el o şcoală mai de treabă, o Academie, cu ştiinţă, chiar în limba maicii sale, ci să se lase mai slab, mai scăzut şi mai batjocurit decît toate celelalte limbi şi popoare ale feţei pămîntului"[30].

---

[24] Arhivele Statului București, Ministerul Cultelor și Instrucției Publice, dosar 4137/1831, fila 3.

[25] V. A. Urechia, Istoria Românilor, volumul I, pag. 91.

[26] A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, volumul X, București 1896, pag. 175.

[27] A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, volumul X, București 1896, pag. 175.

[28] Gheorghe Pîrnuță, ș.a. lucrarea citată, pag. 15.

[29] V. A. Urechia, opera citată volumul VII, București 1894, pag. 34—35.

Unul dintre militanţii de seamă ai introducerii învăţămîntului în limba naţională a fost Iordache Golescu care cerea : „Din limbi străine să înveţi şi în limba ta să scrii ca neamul tău să ţi-l luminezi"[31].

Acesta este un răspuns dat boierimii retrograde care în dorinţa de a menţine monopolul asupra învăţămîntului şi masele populuare în întuneric pentru a le exploata cu mai multă uşurinţă, susţinea că nu s-ar putea organiza un învăţămînt în limba română sub pretextul că „Limba valahică este săracă, e limba mojicilor şi n-are verbele sciinţelor"[32].

Oraşul Piteşti cunoaşte în această perioadă o dezvoltare mai accentuată în comparaţie cu secolele trecute din punct de vedere economic. La 1835 existau la Piteşti 321 de negustori şi meseriaşi, cei mai numeroşi fiind : cizmari — 40 ; braşoveni — 13 ; băcani — 24 ; croitori — 21 ; cojocari — 21 ; cîrciumari — 45 etc.[33].

Piteştiul desfăşura o vie activitate comercială pe plan intern şi avea strînse legături cu Braşovul şi cu casa de comerţ a lui Hagi C. Pop din Sibiu[34]. Tot în această perioadă sînt semnalate şi unele „fabrici" de pălării şi tăbăcărie[35].

Dezvoltarea vieţii economice duce totodată şi la creşterea numărului populaţiei. De la 250 de case cîte erau în 1650[36], se ajunge la 551 în 1835[37], fiind ca mărime al unsprezecelea oraş al Ţării Româneşti. Ca centru comercial însă, credem că se situa pe un loc mult mai de frunte. Toate acestea au atras după sine cerinţele reorganizării şi dezvoltării învăţămîntului.

Regulamentul Organic a reuşit în parte să răspundă deziderатului organizării învăţămîntului în limba naţională şi pe baze mai ştiinţifice. Pe baza prevederilor lui, Eforia Şcoalelor a alcătuit regulamentul şcoalelor în baza căruia au funcţionat şcolile naţionale care s-au înfiinţat, începînd din 1831 în fiecare capitală de judeţ.

La 5 septembrie 1831, Eforia Şcoalelor cerea Marii Vornicii din lăuntru să se ia măsuri pentru deschiderea şcoalelor[38]. În puţine capitale de judeţ însă s-au deschis şcoli în acest an. Se ridicau o serie de greutăţi printre care lipsa de localuri, de profesori, de manuale etc. Astfel de greutăţi au fost întîmpinate şi în oraşul Piteşti. În vederea găsirii unui local pentru şcoală, adunarea orăşenilor întrunită la 26 XI 1831 s-a orientat asupra Schitului Buliga, însă s-a opus egumenul acestuia. Au încercat atunci să găsească în oraş „casă cu chirie cu plată“ dar „nu s-a putut găsi casă cu încăperea potrivită“ ca cele ale Schitului [39]. Printr-o notă observatorie Eforia Şcoalelor intervine la 4 aprilie 1832 către maghistratul oraşului Piteşti arătînd: „căci numai acel oraş (Piteşti — n.n.), ce este mai înfrumuseţat şi mai împuternicit a rămas pînă acum fără şcoală...“ [40]. În cele din urmă alegerea pentru local s-a oprit asupra caselor Episcopiei [41]. La 12 mai 1832 Eforia Şcoalelor trimite pentru pregătirea deschiderii şcolii naţionale, un semicerc de fier şi două table de tinichea, atrăgînd atenţia maghistratului să pregătească şi celelalte lucruri necesare pînă la venirea profesorului [42]. Dar la 22 ianuarie 1833, N. Simonide care se prezentase la post (fiind primul profesor al şcolii naţionale din Piteşti) se plîngea Eforiei Şcoalelor că materialul necesar deschiderii şcolii nu este suficient deschiderii cursurilor, băncile aduse de la şcoala din Goleşti [43], nepotrivindu-se pentru sala din Piteşti, cerînd o suplimentare de scînduri [44]. După îndelungi eforturi se reuşeşte, în sfîrşit, deschiderea şcolii naţionale la 5 februarie 1833. La ceremonie au asistat cîrmuitorul oraşului urmat de „toată nobleţea oraşului“, sfatul orăşenesc, neguţători şi preoţi. La 6 februarie N. Simonide începe cursurile cu un număr de 50 de elevi [45].

---

[30] G. Macovescu, Gheorghe Lazăr, Bucureşti 1954, pag. 5.

[31] C-tin Golescu, Însemnarea călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826, Bucureşti, 1910, Ediţie îngrijită de Nerva Hodoş, pag. XXXVI.

[32] I. E. Rădulescu, Issachar sau echilibru între antiteze sau spiritul şi materia Bucureşti 1859, 1869, pag. 61.

[33] Documente Economice, Ţara Românească (1800—1850), volumul II, Bucureşti 1958, pag. 596.

[34] D. Z. Furnică, Din trecutul românesc al Braşovului, pag. 186, 205, 206.

[35] Tratatul de Istoria României, volumul III, Bucureşti 1964, pag. 961.

[36] N. Iorga, Istoria Comerţului, volumul I, pag. 247—248.

[37] C. C. Giurescu, Principatele române la începutul secolului XIX, Bucureşti 1957, pag. 72.

[38] V. A. Urechia, Scoalele săteşti în România (1830—1867), Bucureşti 1868, pag. 38.

Cît a fost de necesară înfiinţarea acestei şcoli pentru oraş o deducem din raportul lui N. Simonide din 4 octombrie 1833, adresat Eforiei Şcoalelor în care, relatînd că numărul elevilor a crescut pînă la acea dată deja la 170 din care 50 trecuse clasele I şi II, solicită numirea unui al doilea profesor [46]. Încă de la începutul ei şi pe parcurs şcoala a avut de luptat cu numeroase greutăţi materiale pricinuite de lipsă de local corespunzător, de material didactic, de manuale etc. Un merit deosebit revine însă ilustrului pedagog N. Simonide care nu s-a descurajat în faţa greutăţilor de tot felul, a lipsei de sprijin şi înţelegere din partea autorităţilor, depunînd eforturi susţinute şi reuşind să facă faţă onorabil cerinţelor procesului instructiv-educativ. Un rol important l-a avut şcoala naţională în pregătirea, pentru o perioadă, începînd cu anul 1838, a candidaţilor de învăţători pentru şcolile săteşti.

Din anul 1840, şcoala îşi continuă cursurile într-un nou local care avea două săli de clasă. Pentru buna desfăşurare a cursurilor în noul local, N. Simonide cerea, la 2 mai 1840, maghistratului 48 bănci pentru amîndouă sălile de clasă, de cîte un stînjin şi jumătate lungime, 68 table de mucava turnată sau de scîndură subţire pentru lipirea celor tipărite, de cîte o palmă şi o şchioapă lungime şi o palmă şi patru degete lăţime; douăzeci şi patru filogravuri de cîte un stînjin de lungi; douăzeci şi patru tăbliţe de scîndură asemănătoare celor ce sînt la fiecare casă; semicercuri ce mai trebuiesc pînă la numărul 24; o tablă mare pentru lucrări de aritmetică; o tablă mai mică pentru scrierea literelor la banca de nisip cu scaun; două dulapuri; două catedre etc.[47].

---

[39] Arhivele Statului Bucureşti M.C.I.P., dosar 4137/1831, fila 3.

[40] Ibidem, fila 19.

[41] Arhivele Statului Piteşti, Maghistratul oraşului Piteşti, dosar 84/1833.

[42] Arhivele Statului Bucureşti M.C.I.P., dosar 4137/1831, pag. 29.

[43] Amintim că la, Goleşti, Radu Banu Golescu a înfiinţat pe la 1790 o şcoală care a funcţionat pînă în ajunul răscoalei din 1821. În 1926 C. Golescu reînfiinţează pe baze noi şcoala românească care încetează activitatea în 1830.

[44] Arhivele Statului Bucureşti, M.C.I.P., dosar 4137/1831, fila 43.

[45] Ibidem, fila 45.

[46] Arhivele Statului Bucureşti, M.C.I.P., dosar 4137/1831, fila 45.

Încă din 1840 Şcoala naţională dispunea şi de o bibliotecă. În adresa Departamentului pricinilor dinăuntrul către maghistratul oraşului Piteşti, nr. 213/1840 se arăta: „cărţile hotărîte a se înfiinţa în biblioteca şcolii normale de acolo să se înscrie într-un catalog ce se va da în primirea profesorului şcoalei sub iscălitură..." [48].

N. Simonide, fiind solicitat, ca urmare a calităţilor lui, să îndeplinească alte munci în aparatul de stat, locul lui la şcoala naţională a fost luat de Andrei Pretorian după 1840.

Şcoala a funcţionat fără întrerupere pînă în 1848. La 1 noiembrie 1848, Eforia Şcoalelor a închis şcolile naţionale pentru o perioadă din lipsă de localuri şcolare care erau ocupate de trupele intervenţioniste precum şi din lipsă de profesori suspendaţi din posturile lor din cauza participării lor active la evenimentele revoluţionare [49].

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Piteşti, au funcţionat mai multe şcoli particulare cu limba de predare română, greacă şi franceză.

Aceeaşi necesitate stringentă de învăţătură o întîlnim şi în oraşul Curtea de Argeş. În anul 1845 locuitorii oraşului cer înfiinţarea unei şcoale. Eforia Şcoalelor propune domnului să se înfiinţele aici o şcoală din banii lăsaţi Schitului Berislăveşti pentru a ţine şcoală şi şase copii la învăţătură [50].

Paralel cu dezvoltarea învăţămîntului în oraşul Piteşti se iniţiază în această perioadă şi acţiuni culturale. În 1844 exista un cazino unde se ţineau întruniri, se citea şi comenta presa vremii; în 1841 într-o sală a şcolii naţionale aveau loc spectacole teatrale [51], iar începînd cu anul 1852 se statorniceşte trupa actorului Constantin Halepliu care va prezenta în mod regulat spectacole teatrale [52].

Aceeaşi necesitate de înfiinţări de şcoli se simţea şi în lumea satelor. În Regulamentul Organic se prevedea ca în fiecare sat cîntăreţul să înveţe copiii carte, fiind pentru aceasta remunerat cu două chile de bucate şi 2 lei pe an de la fiecare părinte de copil [53]. Un impuls însă pentru înfiinţarea de şcoli în mediul rural este dat prin hotărîrea Eforiei Şcoalelor din 1838 în care se prevede înfiinţarea de şcoli prin toate satele, urmînd a funcţiona de la 1 noiembrie pînă la 1 aprilie[54]. Programa şcoalelor săteşti elaborată de Eforia Şcoalelor, cuprindea :

---

[47] Arhivele Statului Argeş, fond Maghistratul, oraş Piteşti, dosar 13/1840, fila 15.

[48] Ibidem, fila 63.

[49] Anul 1848 în Principatele române, Acte şi documente, volumul V, Bucureşti 1904, pag. 334.

[50] V. A. Urechia, Istoria Scoalelor, volumul II, Bucureşti 1992, pag. 296.

[51] Augustin Z. N. Pop, Din Istoria Culturii Argeşene, Piteşti 1965, pag. 71—72

[52] Ibidem.

[53] V. A. Urechia, Scoalele săteşti în România (1830—1867), Bucureşti 1868, pag. 48.

1. Citirea după table care cuprindeau maxime morale şi religioase.
2. Scrierea după modelul de caligrafie.
3. Catehismul legii creştine.
4. Aritmetica elementară.
5. Lucrarea pămîntului şi economia casei[55].

Aceleaşi greutăţi întîmpinate şi în organizarea şcolilor la oraşe existau şi la ţară, la care se adaugă în plus împotrivirea unor moşieri la acţiunile de culturalizare a maselor.

Cu toate acestea setea de luminare a ţărănimii determină în special după 1848 sporirea considerabilă a numărului de şcoli.

V. A. Urechia semnalează existenţa în 1842 a unui număr de 142 şcoli în judeţul Argeş cu 3109 elev[56]. Printre şcolile mai vechi din judeţ amintim : Slobozia (1829), Slătioara (1830), Budeşti şi Albeşti (1832), Hinţeşti (1833), Moşoaia (1834)[57] etc.

În Anuarul oficial al Ministerului Instrucţiunii şi Cultelor din 1910 sînt menţionate pentru judeţul Argeş un număr de 44 şcoli în prima jumătate a secolului al XIX-lea[58]. Nepotrivirea dintre cele două cifre de mai sus credem că provine din faptul că Anuarul cuprinde numai şcolile de stat.

Printre manualele care au circulat în această perioadă amintim Abecedar înlesnitor pentru învăţătura copiilor de Grigore Pleşoianu, Abecedarul lui Dumitru Jianu, „Izvoade de scrisoare frumoasă“ tot de Grigore Pleşoianu, Gramatica românească a lui Eliade Rădulescu, „Istoria Principatului Muntean“ de Florian Aaron, Abecedarul în table din 1838, Povăţuitor către aritmetică sau învăţătura numerelor spre folosul şcoalelor româneşti etc.

Metoda folosită atît în învăţămîntul urban cît şi în cel rural a fost cea lancasteriană introdusă în Ţara Românească de Theodor Paladi, după întoarcerea acestuia de la studii din străinătate.

La 9 iunie 1848 pe Cîmpia de la Islaz se aprinde flacăra revoluţiei burghezo-democrate din Ţara Românească care va cuprinde în vîltoarea sa şi judeţul Argeş.

Cadrele didactice argeşene au luat parte activă la evenimentele revoluţionare, fiind în fruntea acţiunilor de organizare şi mobilizare a maselor, de lămurire a acestora asupra ţelurilor şi idealurilor luptei lor cuprinse în cele 22 de puncte ale programului constituţional.

Printre fruntaşii revoluţionari argeşeni amintim pe cei doi profesori ai Şcoalei naţionale locale : N. Simonide şi Andrei Pretorian.

Datorită devotamentului cauzei revoluţionare, N. Simonide este numit la 14 iunie 1848 administrator al judeţului Argeş[59].

Cu prilejul sfinţirii steagurilor în Piteşti şi a depunerii jurămîntului pe noua Constituţie, Andrei Pretorian a rostit o înflăcărată cuvîntare care a fost publicată în ziarul „Pruncul Român“ din 6 iulie 1848. Printre altele autorul a spus : „... O, Românie ! Ce zile frumoase pregătit-ai fiilor tăi, ce frumos îți este astăzi orizontul ! Istoricii noștri contemporani vor avea ce spune copiilor noștri, vor avea cîteva pagini de istoria patriei de care se vor interesa și străinii a le citi ... Generații viitoare, tineri români, vouă vi se pregătesc zile de flori, la voi îmi este speranța“ [60]. Imensa mulțime prezentă la adunare, cucerită de discursul și jurămîntul enunțat de înflăcăratul patriot, a aderat fără rezerve la programul revoluționar angajîndu-se să lupte cu arma în mînă pentru apărarea lui.

---

[54] Ibidem.

[55] Ibidem,pag. 51—52.

[56] V. A. Urechia, Istoria Scoalelor, volumul II, Bucureşti 1892, pag. 31.

[57] M.I.C., Anuarul oficial Ploieşti 1910, pag. 49, 53.

[58] Ibidem.

[59] Anul 1848 în Principatele române, Acte şi documente, volumul I, Bucureşti 1902, pag. 550.

În calitate de comisar de propagandă al revoluției, Andrei Pretorian a desfășurat în comunele județului o intensă activitate de agitație printre țărani. Din această cauză, după înăbușirea revoluției, a fost arestat și depus la Văcărești. La 7 martie 1849, Comisia de cercetare îl găsește vinovat că în calitate de propagandist a fost „unul dintre propaganții guvernului revoluționar spre invitarea și aprinderea duhurilor atît cu vorbirea prin sate către țărani ... cît și prin scrieri ... “ [61].

O imensă activitate revoluționară în lumea satelor au desfășurat-o candidații de învățători. Această activitate este continuată de către ei după prăbușirea revoluției. În octombrie 1848 Departamentul dinlăuntru, într-o circulară către cîrmuitorii de județ arăta : „candidații de învățători din sat ... atît pe vremea trecutelor evenimente au fost cele mai sistematice căpetenii a feluritelor răzbunătoare și tulburătoare mișcări . cît și chiar acum nu încetează ca să propovăduiască și să aducă în rătăcire pe locuitori ...“ [62]. Ca urmare, cere cîrmuirilor să treacă la arestarea acestora. La 16 octombrie 1848, cîrmuirea din județul Argeș raporta că : „Unii dintre candidații satelor și preoți și chiar acum în urma povățuirii ce li s-au dat, sînt unealtă de răzvrătire, povățuind pe locuitori a nu se supune poruncilor stăpînirii de astăzi ... Dintre aceștia s-au și prins patru care se află arestați“ [63].

Recunoscuți ca înflăcărați revoluționari care au activat în județul Argeș, la 1848, au fost și frații Turnavitu, Toma Furduesc etc. foști elevi ai școlii de la Golești, educați în spiritul patriotismului de dascălul lor Aaron Florian, el însuși luptător fruntaș pașoptist.

Ca urmare a participării active a cadrelor didactice atît de la orașe cît și de la sate la evenimentele revoluționare de la 1848, regimul instaurat după înăbușirea revoluției a hotărît la 1 noiembrie 1848 închiderea tuturor școlilor.

După o perioadă, învățămîntul va intra din nou în normal, cunoscînd o continuă dezvoltare în tot cursul celei de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

---

[60] Ibidem, volumul II, pag. 208.

[61] Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească, București 1962, pag. 161.

[62] Anul 1848 în Principatele Române, volumul V, București 1904, pag. 335—336.

[63] Anul 1848 în Principatele Române, volumul V, pag. 172.

PAGES DE L'HISTOIRE DE L'ENSEIGNEMENT DANS LA VILLE DE PITEŞTI (JUSQU'À LA DEUXIÈME MOITIÉ DU XIXe SIÈCLE)

RÉSUMÉ

La travail présente les moments les plus significatifs de l'histoire de l'enseignement de la ville de Piteşti jusqu'à 1848. Vers la moitié du XVIII-^{e} siècle il y avait à Piteşti deux écoles : l'une se trouvait auprès de l'église „Saint-Georges" destinée aux enfants des familles riches, grands proprietaires ou marchands et l'autre etait emplacée dans le quartier „Schitu Buliga". Cette école romaine etait destinée à tous les enfants de n'importe quelle origine sociale.

Pendant la première motié du XIX-^{e} siècle, le nombre des écoles s'accroit mais la plus importante reste toujours „L'école Naţionale" fondée conformément aux dispositiones prévues dans le „Regulamentul Organic". Les cours de cette école commencent le 6 fevrier 1833, ayant pour professeur N. Simonide.

L'article finit par une évocation de mouvement révolutionnaire de 1848 soulignant le rôle important joué a cette occasion par les enseignants du département d'Argeş.

MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ORAŞUL PITEŞTI ÎN PERIOADA AVÎNTULUI REVOLUŢIONAR. PARTICIPAREA SECŢIUNII LOCALE A PARTIDULUI SOCIALIST LA ACŢIUNEA DE FĂURIRE A P.C.R.

P. POPA

> „Partidul nostru comunist, are de asemenea tradiţii glorioase de luptă în acest oraş. "[1]

Adîncirea contradicţiilor social-economice ale regimului burghezo-moşieresc cauzată de distrugerile războiului, de dezorganizarea activităţii economice şi înrăutăţirea situaţiei materiale a oamenilor muncii, determină în anii 1918—1920 o creştere impetuoasă a avîntului şi combativităţii revoluţionare a maselor.

Cuprinsă în ansamblul mişcării muncitoreşti din întreaga ţară, mişcarea muncitorească din oraşul Piteşti creşte permanent în perioada avîntului revoluţionar 1918—1920. Muncitorimea din acest oraş este prezentă permanent în lupta contra regimului burghezo-moşieresc, pentru cucerirea de drepturi politice şi economice, ridicînd în acest fel pe o treaptă mai înaltă tradiţiile mişcării socialiste şi muncitoreşti locale.

1. *Întărirea mişcării muncitoreşti în oraşul Piteşti după primul război mondial*

În perioada imediat următoare primului război mondial mişcarea muncitorească din ţara noastră sporeşte în intensitate. Acţiunile de luptă îmbracă forme mai variate şi se clarifică treptat din punct de vedere ideologic.

În ceea ce priveşte oraşul Piteşti, şi aici mişcarea muncitorească renaşte mai puternică. Într-un termen relativ scurt, secţiunea locală a P.S.D. sporeşte numericeşte. Activitatea sindicală se desfăşoară acum pe ramuri de producţie cum sînt C.F.R., Ţesătoria Română, Lemn-mobilă, fier-metal, chelneri etc. Împreună cu secţiunea locală a P.S.D., comitetele sindicale pe ramură vor mobiliza un însemnat număr de muncitori la acţiunile revoluţionare ce se organizează în aceşti ani şi în cadrul cărora revendicările economice se împletesc tot mai mult cu cele politice.

---

[1] N. Ceauşescu, Cuvîntare în oraşul Piteşti, 12 iunie 1966, Scînteia nr. 7009/13 iunie 1966.

Un moment important al mişcării muncitoreşti locale îl reprezintă solidarizarea proletariatului din Piteşti cu lupta tipografilor din Bucureşti de la sfîrşitul anului 1918. Astfel, ca şi în alte părţi ale ţării, la 13 decembrie 1918, muncitorii din oraşul Piteşti, în special cei de la C.F.R. şi-au arătat deplina lor adeziune faţă de cauza greviştilor tipografi din capitală. În noaptea de 12/13 decembrie 1918, mai mulţi socialişti din Piteşti printre care şi Radu Vochin, răspîndesc în cartierele oraşului manifeste ce demascau politica reacţionară a guvernului, cerînd libertăţi democratice şi condiţii mai bune de viaţă pentru masele populare. A doua zi, la aflarea ştirii referitoare la declanşarea grevei din Bucureşti, C.F.R.-iştii din Piteşti, în mod demonstrativ şi în semn de aprobare deplină a luptei greviste care se desfăşura în mai multe oraşe, au lăsat lucrul pentru cîteva ore. În vederea reluării normale a activităţii, a fost necesară intervenţia armatei care a efectuat şi unele arestări. Printre alţii a fost arestat şi Radu Vochin, fruntaş al mişcării muncitoreşti locale.

Cu deosebire în anul 1919 se întăresc numeric şi calitativ organizaţiile sindicatelor locale. În mai 1919 ia fiinţă secţiunea sindicală locală a chelnerilor care este afiliată la Federaţia sindicală a chelnerilor pe ţară. Ca secretar este ales Ionescu Vasile. Cu prilejul constituirii, chelnerii sindicalizaţi aprobă şi un memoriu în care se cere desfiinţarea bacşişului către patroni, precum şi alte revendicări [2]. Totodată se întăreşte sindicatul organizat în anul 1918 de către Constantin Ivănuş al lucrătorilor din sectorul prelucrării lemnului, care devine secţie a Uniunii sindicale lemn-mobilă pe ţară. În iunie 1919 acest sindicat îşi trimite delegaţi la Conferinţa uniunii ce are loc la Ploieşti [3].

Cu prilejul desfăşurării la Ploieşti în zilele de 21—23 iunie 1919 a lucrărilor conferinţei Uniunii sindicatului fier-metal se evidenţiază existenţa în Piteşti a unei secţiuni locale a acestei uniuni care este reprezentată la conferinţă cu vot consultativ, de către Dumitru Simulescu [4]. Ia fiinţă de asemenea sindicatul local al muncitorilor ţesători.

Aşadar, pînă la jumătatea anului 1919 în principalele ramuri ale economiei oraşului, mulţi muncitori se încadrează în sindicate. Autorităţile locale îngrijorate faţă de creşterea forţei organizatorice şi politice a secţiunii locale a P.S.D. şi a sindicatelor, foloseau diferite metode pentru a estompa lupta muncitorilor organizaţi în partid sau sindicate, sau a celor care doreau să intre în aceste organizaţii. Aşa de exemplu, este semnificativ cazul muncitorului C.F.R.-ist Cristea Nicolescu care „a fost chemat la prefectură şi i s-a pus în vedere ca lucrătorii de la căile ferate să nu aibă nici o legătură cu sindicatele“. În urma acestei măsuri, ministrul de interne Mîrzescu era interpelat prin intermediul ziarul „Socialismul“ cerîndu-i-se să răspundă la întrebarea : „Ce credeţi despre această măsură, luată de către subalternii dumneavoastră din Piteşti“ ? [5].

---

[2] „Socialismul“ nr. 94 din 27 mai 1919.

[3] „Socialismul“ nr. 97 din 30 mai 1919.

[4] „Socialismul“ nr. 121 din 28 iunie 1919.

[5] „Socialismul“ nr. 130 din 9 iulie 1919.

Pentru a preîntîmpina extinderea mişcării muncitoreşti şi trecerea la acţiuni directe contra exploatării, a regimului politic existent, autorităţile locale solicită guvernului la începutul anului 1919, „crearea la Piteşti a unei brigăzi speciale a siguranţei statului, pentru a se putea supraveghea şi linişti muncitorii" [6]. În toată ţara se instituie 6 asemenea brigăzi speciale destinate „zonelor periculoase". Şi din acest fapt tragem o importantă concluzie asupra intensităţii mişcării muncitoreşti din cadrul oraşului Piteşti, care pentru a putea fi stăvilită cerea eforturi din partea statului burghez.

În martie 1919 se efectuează în Piteşti arestări în rîndurile muncitorilor bănuiţi că ar simpatiza cu socialismul sau că ar fi difuzat manifeste ale partidului. Printre cei arestaţi cu acest prilej se găsea şi Ion Niculescu — fruntaş al secţiunii locale a Partidului Socialist. El a fost condamnat la două luni închisoare, termen care însă nu a fost respectat de către autorităţi. Prelungirea stagiului de detenţiune determină, la solicitarea secţiunii locale, o intervenţie hotărîtă pe lîngă ministrul de interne din partea Comitetului Executiv al Partidului Socialist, prin Gheorghe Cristescu şi Ion Sion. După multe demersuri se obţine punerea în libertate a lui Ion Niculescu fapt consemnat şi de ziarul „Socialismul" [7].

Pentru a lovi în influenţa secţiunilor locale ale partidului şi în sindicate, guvernul a recurs în anul 1919 la o stratagemă, dînd posibilitatea prefecturilor de a atrage pe muncitori în cadrul unor cooperative de într-ajutorare din care puteau face parte atît muncitori, mici meşteşugari cît şi patroni. Sesizînd că intrarea muncitorilor în asemenea organizaţii diminuează lupta de clasă, Comitetul Executiv al Partidului Socialist indică organizaţiilor locale, boicotarea pe toate căile a acţiunii de creare a cooperativelor.

Dintr-un articol publicat în ziarul „Socialismul", semnat de un corespondent din Piteşti, aflăm că „în jurul discuţiei cu muncitorii pentru organizarea cooperativelor, atît localurile organizaţiilor de partid cît şi de sindicat precum şi locuinţele unor tovarăşi au fost vizitate de poliţai. Voiau să găsească manifeste, însă s-au izbit de solidaritatea muncitorilor care au răspuns cu multă demnitate" [8]. Pînă la urmă ideea cooperativelor în oraşul Piteşti este abandonată.

2. *Greva muncitorilor C.F.R.-işti de la Piteşti din anul 1919*

În anul 1919 a crescut foarte mult valul grevelor muncitoreşti, pe ţară numărul lor ajungînd la peste 250 iar al participanţilor aproape la 150.000, în special muncitori ceferişti, petrolişti, minieri, tipografi etc. În acest avînt grevist se integrează şi muncitorii de la Piteşti. În fruntea acţiunilor se găsesc muncitorii de la Depoul şi revizia de vagoane din localitate care, de regulă, erau influenţaţi şi urmau exemplul ceferiştilor din Bucureşti. În lunile mai şi iunie 1919 în unităţile căilor ferate din întreaga ţară se dezlănţuie o puternică mişcare grevistă.

La începutul lunii iunie se ridică la luptă şi muncitorii ceferişti din Piteşti. „De îndată ce greva lucrătorilor C.F.R.-işti din capitală a luat ființă — arată ziarul „Socialismul“ referindu-se la Pitești, muncitorimea C.F.R.-istă din localitate s-a decis pentru a se solidariza cu întreaga muncitorime din țară, formulînd și ea aceleași revendicări, dînd dovadă de mult simț de solidaritate pe care și l-a cîștigat organizîndu-se în sindicatul lor de breaslă“ [9]. Secțiunea locală a P.S.D. se bucură în cadrul acestei acțiuni de încrederea muncitorilor, care se adunau zilnic la organizația locală a partidului, pentru a putea mai bine riposta acțiunilor de constrîngere desfășurate de autorități. Prefectul județului Argeș, Bănescu a dezlănțuit în aceste zile o adevărată teroare încercînd să determine pe muncitori să reia lucrul. Cu toate că s-au efectuat multe arestări, totul a fost în zadar, întrucît, arată același ziar — muncitorimea a făcut zid inexpugnabil în fața prigoanei burgheze, susținîndu-și cu putere revendicările formulate Greva ceferiștilor din orașul Pitești, din iunie 1919, a durat două zile după care, sub presiuni, a fost reluat lucrul.

---

[6] „Socialismul" nr. 42 din 5 martie 1919.

[7] „Socialismul" nr. 46 din 14 martie 1919 şi nr. 114 din 20 iunie 1919.

[8] „Socialismul" nr. 47 din 15 martie 1919.

Pentru a evita o nouă ridicare a muncitorilor la grevă, brigada specială a siguranței statului precum și celelalte autorități locale au intensificat controlul asupra activității secțiunii locale a P.S.D. și a sindicatelor, dezlănțuindu-se o intensă acțiune de urmărire a activității elementelor fruntașe ale mișcării muncitorești locale. Articolul „Prigoana ce s-a petrecut în Pitești“ publicat în iulie 1919 în organul de presă al P.S.D. este edificator în acest sens. „Ni se semnalează o adevărată prigoană ce s-a dezlănțuit contra tovarășilor din Pitești și contra mișcării în general — se arată în ziarul „Socialismul“ Secțiunea locală este mereu vizitată de către agenți care întrerup ședințele, provoacă scandaluri și arestează pe anumiți tovarăși pe care cred că-i vor putea intimida renunțînd astfel de a mai participa la mișcare“. Făcîndu-se exponentul stării de spirit a clasei muncitoare din România, ziarul, prin prizma celor ce se petreceau la Pitești, avertiza direct pe ministrul de interne arătînd că muncitorimea a ajuns la gradul de conștientă, după care știe să răsplătească pe toți cei care cred că prin închiderea localurilor sau arestarea unor tovarăși vor putea extermina o mișcare atît de întărită“ [10].

Cu toate aceste greutăți, secțiunea locală din Pitești a P.S.D. și sindicatele mențin permanentă activitatea lor, reușind să coordoneze acțiunile diferitelor categorii de muncitori îndreptate împotriva exploatării. În august 1919 are loc adunarea generală a secțiunii care a analizat activitatea desfășurată de clasa muncitoare în perioada de după primul război mondial. S-au stabilit noi măsuri pentru a se intensifica pe mai departe acțiunile locale cu caracter politic și economic. A fost ales noul comitet format din Constantin Teneanu-secretar, Dumitru Nicolescu-casier, Ion Niculescu, Nathan Mendelovici și Florea Ispas-membrii, iar în comisia de control — bătrînul ceferist Radu Ionescu și Gheorghe Crețoiu [11]. Alegerea organelor de conducere ale secțiunii locale va favoriza intensificarea muncii politice și organizatorice în rîndurile muncitorilor și a altor categorii sociale exploatate.

---

[9] „Socialismul“ nr. 138 din 19 iulie 1919.

[10] „Socialismul“ nr. 147 din 29 iulie 1919.

[11] „Socialismul“ nr. 172 din 24 august 1919.

În anul 1919 au loc unele manifestări şi în unităţile militare din oraşul Piteşti. Întrucît nu se făcuse demobilizarea generală, mulţi soldaţi erau nemulţumiţi de situaţia lor şi a celor de acasă. În cazarma de la Piteşti se formează la un moment dat „Soviete şi comitete ale ajutorului roşu“ [12]. În scurt timp însă ele vor fi desfiinţate, iar manifestările de opoziţie din armată vor fi înăbuşite cu forţa.

În acest fel, anul 1920 găseşte secţiunea locală din Piteşti a Partidului Socialist precum şi sindicatele, desfăşurînd o activitate susţinută. În perioada care trecuse de la începutul avîntului revoluţionar, crescuse intensitatea şi sfera de cuprindere a mişcării muncitoreşti locale. Numărul membrilor secţiunii locale a Partidului şi a celor încadraţi în sindicate sporeşte permanent. Dările de seamă prezentate în cadrul adunărilor generale de alegeri ale secţiunii partidului şi sindicatelor, desfăşurate la 11 ianuarie 1920 şi respectiv la 10 ianuarie 1920, atestă încă odată dezvoltarea continuă a mişcării muncitoreşti din oraşul Piteşti.

3. *Creşterea în intensitate a mişcării muncitoreşti locale în prima jumătate a anului 1920. Succesele socialiştilor în alegerile din mai 1920, în oraşul Piteşti*

Valul de nemulţumiri creşte permanent în intensitate, cît şi în lărgime încă din primele luni ale anului 1920. Cu toate că trecuseră cîţiva ani de la încheierea primului război mondial, timp în care se refăcuse în parte economia, iar România în urma desăvîrşirii unităţii naţionale avea o industrie mai puternică, totuşi în ansamblul ei ţara rămîne slab dezvoltată economiceşte. Caracteristica principală a mişcării muncitoreşti şi sindicale în prima jumătate a anului 1920, este lupta hotărîtă în scopul asigurării unei unităţi de acţiune pe întreaga ţară.

În martie 1920 valul grevelor a luat din nou amploare mergînd crescînd pînă la greva generală din octombrie. Între 1 martie şi 20 octombrie 1920, au avut loc după datele oficiale — 345 greve. La începutul anului 1920, muncitorii din Piteşti au impus pentru un timp scoaterea din fabrici a gărzilor militare.

Guvernele care se perindă la cîrma ţării efectuează ca răspuns la mişcările muncitoreşti, dese şi masive arestări. Aşa de exemplu în februarie 1920 se anunţa arestarea la Piteşti a fruntaşilor secţiunii locale Constantin Teneanu şi Constantin Ivănuş, care sînt trimişi la închisorile Văcăreşti şi Jilava. Cu toate acestea muncitorimea din Piteşti nu se lasă intimidată. Ea continuă cu intensitate lupta contra exploatării, pentru abrogarea legislaţiei burgheze antimuncitoreşti, fiind prezentă întotdeauna în cadrul marilor acţiuni organizate de Partidul Socialist sau de către Uniunile sindicale pe ramuri. Documentele vremii amintesc astfel că muncitorii ceferişti din Piteşti participă la greva din aprilie 1920, cînd în întreaga ţară cca. 20.000 oameni, în special de la căile ferate, se ridică pentru mărirea salariilor şi reducerea chiriilor [13].

În această perioadă se fac intense pregătiri pentru noile alegeri care urmau să desemneze deputaţii Camerei. Comitetul Executiv al

---

[12] Alex. Marghiloman. Note politice, vol. IV, pag. 415.

[13] Documente din Istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921, pagina 356.

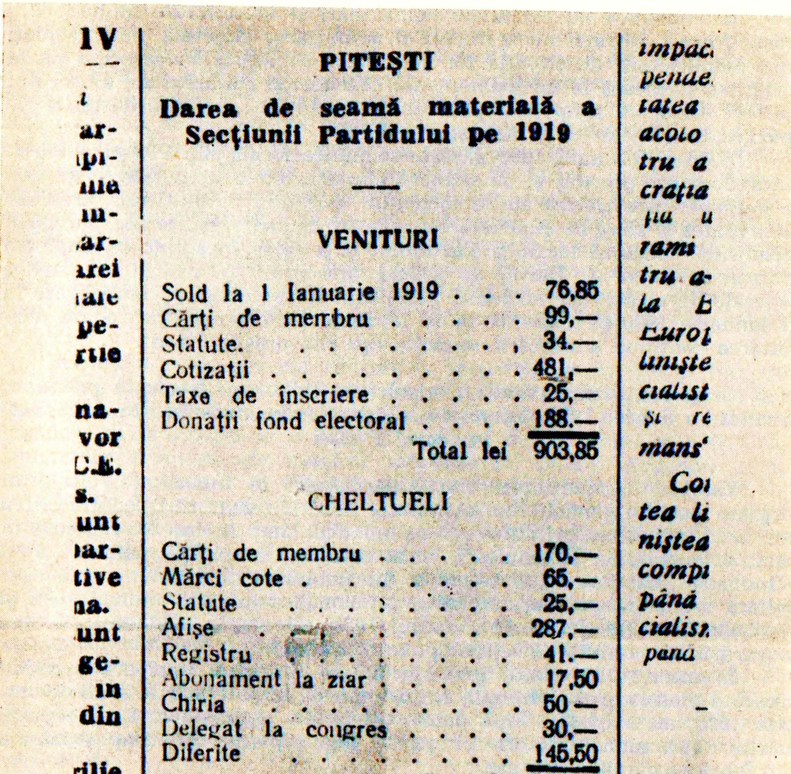

PITEŞTI

Darea de seamă materială a Secţiunii Partidului pe 1919

—

VENITURI

Sold la 1 Ianuarie 1919 . . .	76,85
Cărţi de membru	99,—
Statute.	34.—
Cotizaţii	481,—
Taxe de înscriere	25,—
Donaţii fond electoral	188.—
Total lei	903,85

CHELTUELI

Cărţi de membru	170,—
Mărci cote	65,—
Statute	25,—
Afişe	287,—
Registru	41.—
Abonament la ziar	17,50
Chiria	50 —
Delegat la congres	30,—
Diferite	145,50
Total lei	841,—

RECAPITULAŢIE

Venituri	903,85
Cheltueli	841,—
Sold la 1 Ian. 1920	62,85

La adunarea generală s'a ales următorul comitet al secţiunii: C. Ivănuş, Florea Ispas, Gh. Dantuş, membrii: Al, Mareşanu, secretar; Dumitrescu Nic., casier. In comisia de control au fost aleşi tov Gh.. Creţoiu, Fritz Dumai, Vasilescu Petre.

Fig. 1. Darea de seamă materială a secţiunii P.S D. — Piteşti (1919)

P.S.D. hotărăşte ca partidul să intre în luptele electorale, să se angajeze, cu sprijinul maselor populare, în acţiunea pentru cîştigarea de cît mai multe locuri în Cameră, cu scopul folosirii organelor de stat oficiale ca tribună a luptei de îmbunătăţire a soartei clasei muncitoare, a maselor populare.

Întreaga muncă politică a partidului se desfăşoară astfel în scopul asigurării unei reprezentări cît mai onorabile în viitoarele organe de conducere ale statului. P.S.D. începe o susţinută luptă electorală cu partidele burgheze încă din perioada depunerilor de candidaturi.

La Piteşti, P.S.D. îşi desemnează următorii candidaţi Gheorghe Cristescu şi Vasile Anagnoste — reprezentanţi de seamă din conducerea mişcării pe ţară, precum şi Ion Grigorescu, Constantin Ivănuş şi Florea Ispas din partea Secţiunii locale a P.S.D.[14]. În vederea participării la alegeri, P.S.D. elaborează o platformă electorală proprie, iar în scopul atragerii ţărănimii tipăreşte şi difuzează broşura „Scrisori către ţărani".

Autorităţile au căutat prin toate căile să reducă la maximum legăturile candidaţilor socialişti cu masa muncitorilor şi ţăranilor. Cei care erau descoperiţi că întreţin legături cu satul sau că desfăşoară propagandă socialistă erau arestaţi, bătuţi şi trimişi la închisoare. Cu toate acestea, candidaţii socialişti au folosit diverse forme în scopul explicării programului electoral al partidului, în vederea lărgirii cercurilor de simpatizanţi. Au loc incidente cu autorităţile oficiale. Aşa de exemplu în aprilie 1920 cu ocazia depunerii candidaturii din partea P.S.D. la Tribunalul Judeţului Argeş, a lui Vasile Anagnoste, se produc incidente între grupuri de muncitori şi organele de siguranţă.

„După depunerea candidaturilor la Tribunalul din Piteşti — arată ziarul „Socialismul" — tovarăşii noştri au părăsit sala. Ieşit în stradă, tov. Voicu — un muncitor care însoţise pe Vasile Anagnoste la depunerea candidaturii — a dat unui ţăran din comuna Şuici, Programul partidului şi „Scrisori către ţărani". Dar cu toţii au fost arestaţi de siguranţă şi apoi eliberaţi de delegaţii muncitorilor în număr de vre-o sută[15]. Intervenţia autorităţilor nu a avut darul să îndepărteze pe candidaţii socialişti de masa alegătorilor. Pe marginea Programului electoral al P.S.D. Secţiunea locală Piteşti a partidului tipăreşte un relevant manifest cu titlul „Muncitori, cetăţeni şi ţărani".

În vederea lărgirii bazei de masă a participării la campania electorală din 1920, P.S.D. foloseşte şi sărbătorirea zilei de 1 Mai, transformînd-o într-un prilej de a se desfăşura muncă politică în rîndurile muncitorilor, care erau chemaţi să susţină Partidul Socialist în alegerile ce urmau să se desfăşoare peste puţin timp. În sprijinul secţiunii din Piteşti a partidului, care s-a preocupat mult de organizarea temeinică şi orientarea sărbătoririi acestei zile în sensul arătat mai sus, vine şi Vasile Anagnoste, cu experienţa şi prestigiul său, care s-a aflat la Piteşti în aproape întreaga perioadă a campaniei electorale.

Autorităţile locale avînd în frunte armata, au intervenit cu brutalitate în scopul interzicerii sărbătoririi zilei de 1 Mai 1920. Ziarul „Socialismul" descrie sugestiv cele întîmplate în această zi la Piteşti.

---

[14] „Socialismul" nr. 80 din 16 aprilie 1920.

[15] „Socialismul" nr. 88 din 25 aprilie 1920.

„Cu toată desfăşurarea dobitocească de forţe militare — arată ziarul — cu toate că localul a fost complet înconjurat, sala organizaţiei a devenit curînd neîncăpătoare, astfel că foarte mulţi aşteptau afară. Au vorbit tovarăşii Constantin Ivănuş, Vasile Anagnoste şi Ion Grigorescu. După amiază a avut loc serbarea la cîmp care a durat pînă seara tîrziu“ [16]. Aşadar, muncitorimea din Piteşti s-a dovedit activă şi hotărîtă în perioada pregătirii campaniei electorale din 1920, ceea ce demonstrează că în această parte a ţării politica partidului socialist era susţinută de un număr însemnat de oameni ai muncii.

În timpul desfăşurării alegerilor, în oraşul Piteşti s-au dezlănţuit sălbatic forţele reacţionare, antidemocratice. Pentru a se asigura victoria sigură în alegeri a partidelor „istorice“ şi a altor grupări politice ale vremii, masele de alegători au fost constrînse prin diferite mijloace să voteze contrar voinţei lor. S-au efectuat numeroase arestări, bătăi, măsluiri. Astfel, în Piteşti a fost arestat muncitorul Voicu, iar candidatul Constantin Ivănuş a fost bătut de agenţii liberali şi averescani, care au făcut propagandă şi au provocat scandaluri în zona secţiilor de votare [17]

Folosind procedeele mai sus amintite, nu ne surprinde „victoria“ în alegerile din mai 1920 în judeţul Argeş a candidaţilor partidelor şi grupărilor burghezo-moşiereşti. Totuşi reţinem numărul destul de mare de voturi obţinute de către candidaţii socialişti în acest judeţ. Astfel Gheorghe Cristescu a obţinut 905 voturi, Vasile Anagnoste — 895 voturi, Constantin Ivănuş — 897 voturi, Ion Grigorescu — 895 voturi, iar Florea Ispas — 894 voturi. În total, candidaţii P.S.D. au obţinut în judeţul Argeş 4.489 voturi, ceea ce în comparaţie cu populaţia înscrisă pe listele electorale reprezintă un succes însemnat.

Prezenţa pe listele electorale ale judeţului Argeş în alegerile din mai 1920 a unor militanţi de seamă ai mişcării muncitoreşti, cum au fost Gheorghe Cristescu, Vasile Anagnoste şi Constantin Ivănuş, este o notă bună dată luptei clasei muncitoare, mişcării socialiste şi sindicale din oraşul Piteşti, care făcîndu-se cunoscută în mod deosebit în ultimii ani, reprezenta un cadru propice pentru susţinerea candidaturilor fruntaşilor partidului socialist. Succesul pe care îl obţine P.S.D. în ansamblul alegerilor din anul 1920 — concretizat şi prin cei 14 deputaţi trimişi în cameră — arată influenţa şi încrederea de care se bucura în rîndul maselor largi populare.

4. *Muncitorii din Piteşti participă la greva generală din octombrie 1920*

Greva generală din octombrie 1920 a reprezentat — în lanţul permanent al luptei îndreptate de clasa muncitoare din România împotriva exploatării — punctul cel mai înalt atins de valul luptelor revoluţionare, pînă la crearea Partidului Comunist Român. Ea a demonstrat intensificarea şi caracterul organizat al luptei proletariatului din România, voinţa sa de a cuceri pe cale revoluţionară, drepturi şi libertăţi democratice, de a imprima dezvoltării sociale o orientare corespunzătoare intereselor celor ce muncesc. Prin amploarea şi combativitatea sa revoluţionară, greva generală din 1920, care cuprinde pentru prima oară întregul proletariat român în lupta împotriva claselor exploatatoare, a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România.

---

[16] „Socialismul“ nr. 94 din 5 mai 1920.

[17] „Socialismul“ nr. 112 din 28 mai 1920.

În primele rînduri ale grevei generale a stat muncitorimea Capitalei. Dar, greva generală a cuprins proletariatul din toate ramurile şi centrele industriale, printre care şi oraşul Piteşti.

În lunile premergătoare declanşării grevei generale, în acest oraş au loc importante acţiuni muncitoreşti, mari demonstraţii şi mitinguri îndreptate mai ales contra „legii scelerate". „La Piteşti, Bacău, Piatra Neamţ — arată ziarul „Socialismul" — au avut loc mitinguri protestatare contra aceleiaşi legi şi pretutindeni muncitorimea organizată s-a declarat gata de luptă. Lipsa de spaţiu — spune acelaşi ziar — ne obligă să nu dăm cuvenita dezvoltare manifestărilor demne ale muncitorimii din oraşele mai sus citate"[18].

Muncitorii din oraşul Piteşti, în fruntea cărora s-au aflat ceferiştii, s-au ridicat de mai multe ori în septembrie 1920 aşa cum arată şi facsimilul de mai jos din ziarul „Socialismul", pentru mărirea salariilor, reducerea amenzilor, pentru condiţii mai bune de lucru. Autorităţile locale au intervenit operînd noi arestări. Totodată au fost făcute masive concedieri, mai ales în rîndurile ceferiştilor. Grupuri de muncitori de la depou s-au solidarizat cu tovarăşii lor şi au suspendat lucrul, cerînd pe lîngă reangajarea celor concediaţi şi îndeplinirea mai multor revendicări. „Drept răspuns — arată ziarul „Socialismul" — un pluton de soldaţi cu puşti mitraliere a înconjurat depoul... şi a ordonat reluarea lucrului. Muncitorii au răspuns că vor lua lucrul la ridicarea suspendării tovarăşilor lor. Li s-a ordonat să reintre în depou şi să predea sculele. Cum au intrat, soldaţii, după ordin, s-au năpustit asupra lucrătorilor şi au început să-i lovească cu paturile armei"[19].

Cu toate ameninţările, lucrătorii au reluat munca numai după promisiunea făcută de către autorităţi, de a li se satisface doleanţele. Acţiunea muncitorească de la Piteşti din septembrie 1920, a depăşit cadrul unui incident de muncă, dovadă fiind şi faptul că Direcţia generală a C.F.R. a ordonat în acest oraş o anchetă, în urma căreia cei arestaţi nu au fost eliberaţi. Aceasta determină pe muncitori să ameninţe sus-numita direcţie generală cu următoarele cuvinte: „Cei din capul instituţiei C.F.R. seamănă vînt, dar vor culege furtună"[20]. Peste cîteva zile ziarul „Socialismul" anunţa din nou sub titlul „Agitaţia ceferiştilor de la Piteşti" că în urma unei numeroase întruniri care a avut loc duminică 12 septembrie 1920, muncitorii din localitate au manifestat contra suspendării şi arestării unor tovarăşi de-ai lor de la depou. Cu acest prilej au luat cuvîntul mai mulţi muncitori, printre care şi Gheorghe Grecu — secretarul secţiunii locale a sindicatului ceferiştilor, dezvăluindu-se exploatarea crîncenă la care erau supuşi ceferiştii, şi s-a adoptat o telegramă care a fost trimisă Ministerului de interne.

„Muncitorimea piteşteană — se arată în telegramă — adunată azi în sala P.S. protestează în contra ilegalităţilor provocate de administraţia

---

[18] Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921, pag. 472—473.

[19] „Socialismul" nr. 205 din 15 septembrie 1920.

[20] Idem.

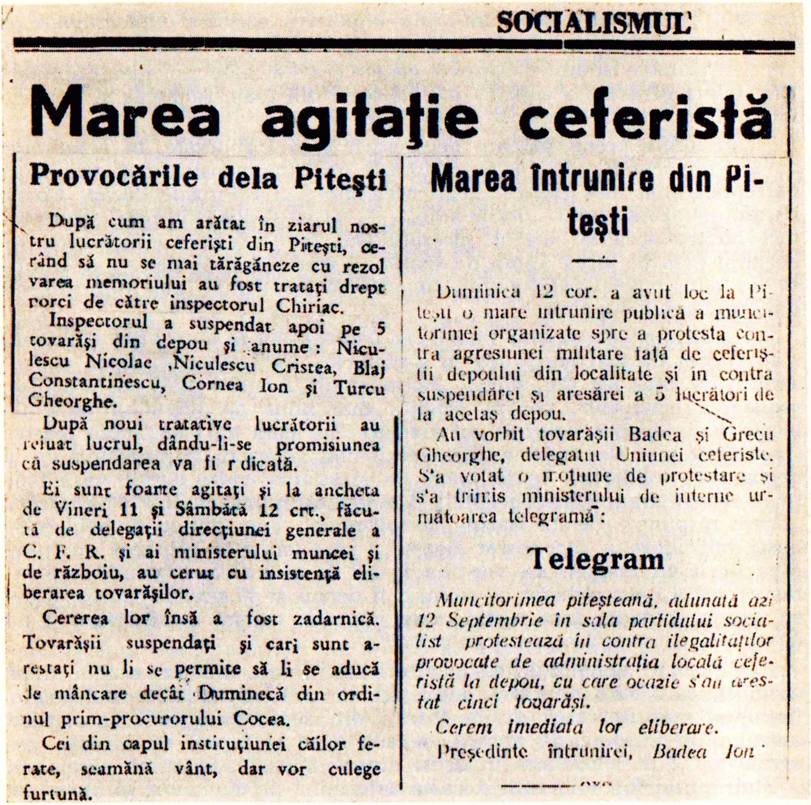

SOCIALISMUL

Marea agitaţie ceferistă

Provocările dela Piteşti

După cum am arătat în ziarul nostru lucrătorii ceferişti din Piteşti, cerând să nu se mai tărăgăneze cu rezolvarea memoriului au fost trataţi drept porci de către inspectorul Chiriac.

Inspectorul a suspendat apoi pe 5 tovarăşi din depou şi anume: Niculescu Nicolae, Niculescu Cristea, Blaj Constantinescu, Cornea Ion şi Turcu Gheorghe.

După noui tratative lucrătorii au reluat lucrul, dându-li-se promisiunea că suspendarea va fi ridicată.

Ei sunt foarte agitaţi şi la ancheta de Vineri 11 şi Sâmbătă 12 crt., făcută de delegaţii direcţiunei generale a C. F. R. şi ai ministerului muncei şi de războiu, au cerut cu insistenţă eliberarea tovarăşilor.

Cererea lor însă a fost zadarnică. Tovarăşii suspendaţi şi cari sunt arestaţi nu li se permite să li se aducă de mâncare decât Duminecă din ordinul prim-procurorului Cocea.

Cei din capul instituţiunei căilor ferate, seamănă vânt, dar vor culege furtună.

Marea întrunire din Piteşti

Duminica 12 cor. a avut loc la Piteşti o mare întrunire publică a muncitorimei organizate spre a protesta contra agresiunei militare faţă de ceferiştii depoului din localitate şi în contra suspendărei şi aresărei a 5 lucrători de la acelaş depou.

Au vorbit tovarăşii Badea şi Grecu Gheorghe, delegatul Uniunei ceferiste. S'a votat o moţiune de protestare şi s'a trimis ministerului de interne următoarea telegramă:

Telegram

Muncitorimea piteşteană, adunată azi 12 Septembrie în sala partidului socialist protestează în contra ilegalitaţilor provocate de administraţia locală ceferistă la depou, cu care ocazie s'au arestat cinci tovarăşi.

Cerem imediata lor eliberare.

Preşedintele întrunirei, *Badea Ion*

Fig. 2. Înainte de greva generală

locală a C.F.R. la depou, cu care ocazie s-au arestat 5 tovarăşi. Cerem imediata lor eliberare[21].

În focul acestor lupte muncitoreşti din oraşul Piteşti desfăşurate în lunile premergătoare declanşării grevei generale, a luat fiinţă şi un nou sindicat mixt, format din muncitori cismari, croitori, curelari şi tăbăcari. În acest fel alte categorii de muncitori, care rămăseseră pînă atunci în afara sindicatelor, sînt atrase în cadrul luptei politice organizate. Manifestările şi întrunirile muncitoreşti de la Piteşti au întregit tabloul acţiunilor pe ţară îndreptate împotriva regimului politic, a nedreptăţilor sociale.

La Piteşti, cu toate că s-a cerut de mai multe ori Ministerului de interne de a dispune demilitarizarea unităţilor de căi ferate, solicitarea a rămas fără răspuns, armata continuînd să acţioneze printre muncitori. Unul din apelurile muncitorilor locali se încheia cu ameninţarea dezlănţuirii unei furtuni contra legislaţiei muncitoreşti şi a guvernanţilor. Furtuna nu s-a lăsat mult aşteptată. În întreaga ţară, greva generală plutea în aer. Ea a izbucnit în dimineaţa zilei de 20 octombrie 1920.

---

[21] „Socialismul" nr. 206 din 17 septembrie 1920.

Proletariatul din Piteşti s-a înscris activ prin acţiunile sale, în cadrul grevei generale. În toate unităţile a fost întrerupt lucrul. Încă din primele ore ale dimineţii, grupuri masive de muncitori şi alte categorii sociale, care cunoşteau condiţiile grele de muncă şi de viaţă, au demonstrat pe străzile oraşului. Revendicările cu caracter economic, printre care amintim mărirea salariilor, îmbunătăţirea condiţiilor de muncă, salarii egale la muncă egală, s-au împletit cu cele politice. Pentru înăbuşirea grevei, şi în oraşul Piteşti, autorităţile au folosit armata, a cărei intervenţie a fost operativă şi destul de brutală. S-a efectuat un număr însemnat de arestări. Au fost devastate sediile secţiunii locale a Partidului socialist şi sindicatelor, recurgîndu-se din plin la bătaie şi la alte metode de intimidare şi constrîngere.

Urmările grevei generale din octombrie 1920 în Piteşti, sînt descrise viu şi plastic de către un redactor al ziarului „Socialismul" care a vizitat, la cîteva zile după înăbuşirea grevei, acest oraş[22]. Autorul articolului aminteşte în partea introductivă a rubricii „După greva generală" că „nu voi putea spune multe adevăruri, dar poporul este dator să înţeleagă acest adevăr".

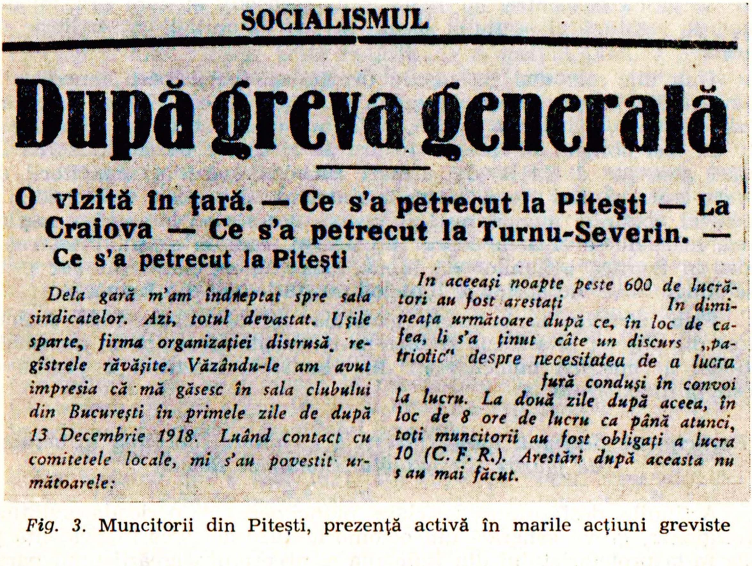

SOCIALISMUL

După greva generală

O vizită în ţară. — Ce s'a petrecut la Piteşti — La Craiova — Ce s'a petrecut la Turnu-Severin. —

Ce s'a petrecut la Piteşti

Dela gară m'am îndreptat spre sala sindicatelor. Azi, totul devastat. Uşile sparte, firma organizaţiei distrusă, regîstrele răvăşite. Văzându-le am avut impresia că mă găsesc în sala clubului din Bucureşti în primele zile de după 13 Decembrie 1918. Luând contact cu comitetele locale, mi s'au povestit următoarele:

In aceeaşi noapte peste 600 de lucrători au fost arestaţi In dimineaţa următoare după ce, în loc de cafea, li s'a ţinut câte un discurs „patriotic" despre necesitatea de a lucra fură conduşi în convoi la lucru. La două zile după aceea, în loc de 8 ore de lucru ca până atunci, toţi muncitorii au fost obligaţi a lucra 10 (C. F. R.). Arestări după aceasta nu s au mai făcut.

Fig. 3. Muncitorii din Piteşti, prezenţă activă în marile acţiuni greviste

---

[22] „Socialismul" nr. 259 din 28 noiembrie 1920.

Sub titlul „Ce s-a petrecut la Pitești“ se prezintă unele aspecte ale modului cum a fost înăbușită greva generală în acest oraş. Se arată în articol că „azi totul este devastat. Ușile sparte, firma organizației distrusă, registrele vraiște“. Acest aspect l-a determinat pe autor să conchidă : „Am avut impresia că mă găsesc în sala clubului din București în primele zile de după 13 Decembrie 1918“. Comparația ni se pare deosebit de semnificativă, întrucît vădește o anumită intensitate a grevei în orașul Pitești, ceea ce a impus intervenția hotărîtă a armatei în vederea liniștirii greviștilor. Se arată de asemenea în articolul amintit că în noaptea de 20/21 octombrie 1920 peste 600 lucrători din orașul Pitești au fost arestați. Numărul mare al acestora ne demonstrează încă odată intensitatea și amploarea grevei în orașul Pitești. Autorul dezvăluie faptul că autoritățile au ținut arestaților „un discurs patriotic“. Însemnarea trebuie pusă în legătură cu încercarea mai marilor orașului de a amăgi masa de muncitori cu fraze patriotarde pentru a obține supunerea oarbă la exploatare... în folosul patriei. Bineînțeles că înșelătoria nu a avut și nici nu putea să aibă efectul scontat.

În rîndul unităților militare folosite pentru înăbușirea grevei s-a găsit și regimentul 6 artilerie Pitești. Secțiunea locală a P.S. a răspîndit în rîndul soldaților manifeste pentru a se solidariza cu muncitorii. În urma acestor legături a fost arestat soldatul — muncitor Iulian Vasilescu, care se găsea concentrat în regimentul respectiv și care era totodată omul de legătură al secțiunii locale în cadrul unității de artilerie din Pitești.

Una din cele mai însemnate urmări ale participării muncitorilor feroviari din orașul Pitești la greva generală, este aceea că la numai 2 zile de la înăbușirea grevei, toți muncitorii ceferiști din localitate au fost obligați să lucreze 10 ore pe zi în loc de 8. Hotărîrea Direcției generale a C.F.R. de a mări ziua de lucru la muncitorii din Pitești, arată că deși greva fusese înfrîntă, totuși persista teama de a nu reizbucni acțiunile muncitorești și pentru aceasta se intensifica exploatarea, mărindu-se ziua de lucru la ceferiști, care în orașul Pitești s-au situat în fruntea acțiunilor de luptă. Măsurile represive nu vor putea însă stinge focul viu aprins al luptelor revoluționare din România.

Prin participarea la greva generală din octombrie 1920 proletariatul din Pitești și-a făcut și mai mult simțită prezența în ansamblul național al mișcării muncitorești din România, înscriind o pagină de prestigiu în existența sa.

5. *Participarea Secțiunii locale Pitești a Partidului Socialist la acțiunea de făurire a Partidului Comunist Român*

Acțiunile desfășurate de clasa muncitoare în perioada avîntului revoluționar, greva generală din octombrie 1920, au scos în evidență pe lîngă forța proletariatului din România și necesitatea creării unui partid revoluționar, capabil să organizeze și să conducă masele în lupta pentru îndeplinirea dezideratelor lor sociale, economice și politice. „Procesul profund și rapid de radicalizare prin care trecea mișcarea muncitorească din țara noastră în acești ani — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — este însoțit de clarificarea politică și ideologică, de hotărîrea de a rupe cu reformismul Internaţionalei a II-a. Marea majoritate a membrilor partidului socialist din România se pronunţau pentru transformarea partidului socialist în partid comunist şi afilierea sa la Internaţionala a III-a creată de Lenin, pentru adoptarea unei linii consecvent revoluţionare“ [23].

Mişcarea muncitorească din Piteşti desfăşurată în această perioadă a însemnat verificarea forţei şi influenţei secţiunii locale a partidului socialist, care în anii avîntului revoluţionar crescuse mult. Şi în rîndurile organizaţiei locale a partidului socialist exista o intensă căutare pentru a ridica pe noi trepte mişcarea muncitorească locală. Fiind în permanent contact cu fruntaşii partidului, care militau pentru transformarea partidului socialist în partid comunist, trăgînd în mod judicios concluziile asupra neajunsurilor din activitatea ultimilor ani, cei mai mulţi membrii ai secţiunii locale a partidului socialist s-au dovedit sprijinitori fervenţi ai acţiunii de creare a partidului comunist. Evenimentele desfăşurate în acest oraş, arătaseră că muncitorii au nevoie de un partid puternic şi hotărît, care să conducă spre victorii masele populare, să unească forţele progresiste şi democratice pentru transformarea socialistă a ţării.

În Piteşti, ideile comuniste cuceresc un număr însemnat de simpatizanţi. Se lărgeşte sfera celor care voiau transformarea partidului socialist în partid comunist, mai ales după eşecul grevei generale. Ca urmare se formează în cadrul secţiunii locale un grup dintre cei mai hotărîţi muncitori aflaţi în conducerea acestei secţiuni şi a sindicatelor, precum şi alţii care se arată hotărîţi de a sprijini pînă la încununarea cu succes, acţiunea de creare a P.C.R. La formarea acestui curent de opinie, contribuie şi Constantin Ivănuş, care prin orientarea sa politică şi munca neobosită desfăşurată în slujba maselor populare din oraşul Piteşti, căpătase un bine meritat prestigiu.

Membrii secţiunii locale Piteşti a partidului socialist cunoşteau îndeaproape punctul de vedere al militanţilor de seamă ai mişcării socialiste, cu care avuseseră în ultimii ani dese convorbiri şi contacte cu privire la transformarea partidului socialist în partid comunist şi afilierea la Internaţionala comunistă. Ca urmare ei au sprijinit în marea lor majoritate curentul de stînga din conducerea partidului socialist. Convingerea lor a fost formată şi ca urmare a studierii unor documente de bază ale mişcării muncitoreşti din perioada respectivă, cum sînt „Declaraţia de principii“, revista „Lupta de clasă“ sau „Manifestul grupurilor comuniste“, care se refereau la necesitatea creării partidului comunist. Ca urmare, grupul comunist de la Piteşti a reprezentat un sprijin preţios în acţiunea de creare a partidului comunist.

Adunarea pentru desemnarea delegatului local la Congresul partidului socialist din 8 mai 1921, s-a ţinut la Piteşti spre sfîrşitul lunii aprilie 1921. Printre participanţii la această adunare se aflau vechi militanţi ai mişcării locale ca : Radu Ionescu, Radu Vochin, Florea Ispas, Ion Niculescu, Iulian Vasilescu, Nathan Mendelovici, precum şi alţii mai tineri, cum sînt Constantin Doncea, Alexandru Gheorghe, Petre Turcin, Daniel Constantinescu. La această adunare, printre altele s-a făcut o expunere asupra conţinutului Manifestului grupurilor comuniste, în care „se înfiera acțiunea trădătoare a unor conducători socialiști cu ocazia grevei generale și se sublinia necesitatea imperioasă a transforformării partidului socialist într-un puternic partid politic comunist“ [24])

---

[23] Nicolae Ceauşescu — P.C.R. continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român. Ed. politică, Bucureşti 1966, pagina 23—24

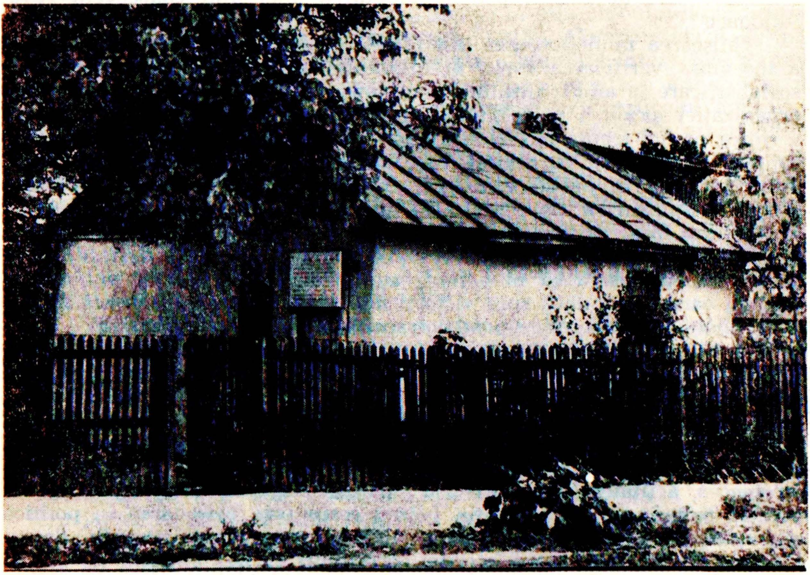

Fig. 4. Casa din Str. Brădet nr. 1 unde în 1921 s-a hotărît participarea socialiștilor din Pitești la crearea P.C.R.

Participanții la adunare au ales în unanimitate ca delegat cu vot „imperativ“ al socialiștilor din Pitești la Congresul din 8 mai 1921, pe muncitorul Radu Vochin — fruntaș de seamă al mișcării muncitorești locale, afirmat ca un bun organizator și propagator al ideilor înaintate, încă dinainte de primul război mondial *. El a primit din partea alegătorilor, mandatul de a vota fără rezerve și în mod „imperativ“ pentru transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea la Internaționala Comunistă.

După cum se știe, în ziua de 8 mai 1921 s-au deschis la București lucrările Congresului care a consfințit prin unanimitatea participanților, transformarea partidului socialist în partid comunist. Avînd pe ordinea de zi probleme și documente de importanță fundamentală pentru mișcarea muncitorească, printre care programul și statutul partidului, problema agrară, lupta împotriva războiului și altele, Congresul a dezbătut darea de seamă privind activitatea partidului şi raportul asupra afilierii la Internaţională, hotărînd în acest fel crearea P.C.R. şi afilierea sa la Internaţionala Comunistă.

---

[24] Documente din istoria mișcării muncitorești 1916—1921, Ed. politică 1966, pagina 558

* Radu Vochin s-a născut în 1893. Toată viața și-a închinat-o luptei clasei muncitoare. Astăzi locuiește în comuna Rădești-Muscel.

În memoria delegatului piteştean Radu Vochin, stăruie pînă astăzi zilele Congresului din mai 1921. „Ţin minte că în dimineaţa acelei zile de neuitat, ne-am strîns toţi delegaţii la Bucureşti. Timp de două zile au avut loc discuţii pe marginea dării de seamă, delegaţii cerînd în unanimitate transformarea partidului socialist în partid comunist. Prin vot am aprobat şi eu cu însufleţire cele 21 capitole ale statutului partidului“ În acest fel delegatul grupului comunist de la Piteşti devine părtaş la unul dintre cele mai de seamă evenimente din istoria poporului român. „Crearea Partidului Comunist — detaşament de avangardă al clasei muncitoare, pe baza ideologiei marxist-leniniste — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — a constituit un moment de cea mai mare importanţă în istoria proletariatului din România. Prin aceasta, lupta revoluţionară se ridică pe o treaptă superioară, se dă un puternic avînt procesului de clarificare ideologică, politică a mişcării muncitoreşti, dezvoltării conştiinţei de clasă a proletariatului şi celorlalte mase muncitoare ale poporului“ [25].

În timpul lucrărilor congresului Radu Vochin a fost arestat împreună cu alţi delegaţi şi apoi închis la Văcăreşti, unde aşa cum îşi aminteşte, i s-a făcut „oferta“ de către conducerea închisorii să dea declaraţie că nu mai vrea să fie comunist. El a rămas însă ferm pe poziţie revoluţionară, iar ca urmare a fost implicat în monstruosul proces din Dealul Spirii. Caracterul său dîrz de muncitor călit în luptele premergătoare creării P.C.R., i-a ajutat să reziste. Eliberarea din închisoare va surveni deabia în septembrie 1922. „La întoarcerea în Piteşti — arată Radu Vochin -- nu găseam de lucru. Patronii nu voiau să angajeze un comunist“. Ca urmare el este nevoit să se retragă în satul Livezeni-Muscel, de unde împreună cu muncitorul Dumitru Manda a întreţinut o legătură permanentă cu organizaţia din Piteşti a P.C.R. A fost totodată unul dintre oamenii de legătură ai acestei organizaţii cu Constantin Agiu şi Vasile Tudose, prin care conducerea partidului comunist a îndrumat şi sprijinit organizaţia din Piteşti.

Aşadar, cu prilejul congresului de constituire a P.C.R. se demonstrează că proletariatul din Piteşti se situa pe cele mai înaintate poziţii politice şi ideologice ale vremii. Crearea în oraşul Piteşti încă din 1921 a organizaţiei comuniste reprezintă un succes de seamă al luptei clasei muncitoare din acest oraş. Integrarea în cadrul Partidului Comunist Român a celor mai conştienţi muncitori din cadrul secţiunii locale a partidului socialist, dovedeşte maturizarea politică şi ideologică a lor, dorinţa fierbinte de a contribui activ la ridicarea pe o treaptă superioară a luptei revoluţionare, progresiste şi democratice desfăşurată pe aceste meleaguri, a tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste formate de-a lungul anilor în oraşul Piteşti.

În perioada care a urmat după crearea şi apoi ilegalizarea Partidului Comunist Român, comuniştii din acest oraş, îndeplinind cu fermi-

---

[25] Nicolae Ceauşescu l.c., pagina 25.

tate hotărîrile partidului, folosind metode diferite de muncă, de multe ori în funcţie de specificul local, nu s-au lăsat înfrînţi nici o dată de cruzimile regimului burghezo-moşieresc. Ei au continuat să menţină permanentă activitatea organizaţiei de partid, contribuind cu devotament şi intransigenţă la lupta generală revoluţionară a poporului român pînă la obţinerea victoriei finale.

LE MOUVEMENT OUVRIER DE LA VILLE DE PITEŞTI DANS LA PÉRIODE D'ESSOR RÉVOLUTIONNAIRE. LA PARTICIPATION DE LA SECTION LOCALE DU PARTI SOCIALISTE À L'ACTION DE CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

RÉSUMÉ

Dans cette étude, l'auteur présente de nouvelles données concernant le développement du mouvement socialiste et ouvrier de la ville de Piteşti dans la période d'essor révolutionnaire, 1918—1920, de même que la présence active de la section locale du Parti Socialiste dans le cadre des événements historiques qui ont mené à la création, en 1921, du Parti Communiste Roumain.

L'intensification du mouvement ouvrier local a déterminé, fait démontré dans cette étude, son intégration toujours plus grande dans le contexte national des actions de la classe ouvrière, des masses larges populaires qui, dans cette periode, s'érigerent contre l'éxploitation du régime bourgeois-agrarien, afin d'obtenir des droits et des libertés économiques et politiques.

Par son ampleur dans cette période, par la création, dès 1921, de l'organisation locale du Parti Communiste Roumain, la classe ouvrière de la ville de Piteşti marque l'une des plus éclatantes pages de son activité.

Cette étude est le résultat des recherches entreprises par l'auteur, concernant l'apparition et le développement du mouvement socialiste et ouvrier dans la ville de Piteşti, sur la foi des données et des faits mentionnés par les documents d'archive, par la presse et les publications contemporaines, de même que sur la foi du témoignage de certains participants aux actions ouvrières pendant la période respective.

Cet ouvrage représente une importante contribution, afin de compléter le tableau de l'histoire, s'étendant sur plusieurs siècles, de cet important centre roumain de la rive d'Argeş : la ville de Piteşti.

FRĂMÎNTĂRI SOCIALE ÎN JUDEȚUL ARGEȘ ÎN ANII CRIZEI ECONOMICE (1929—1933)

C. DUMITRESCU și F. DUMITRESCU

În anii 1929—1933, România, ca întreaga lume capitalistă, a fost puternic zguduită de criza economică de supraproducție. Primele simptome ale crizei s-au manifestat încă din a doua jumătate a anului 1928, ajungînd la maxim în 1932. În țara noastră, criza economică de supraproducție a fost agravată de o serie de factori : caracterul agrar al economiei naționale cu un nivel tehnic scăzut ; persistența rămășițelor feudale care constituiau o frînă în dezvoltarea producției, a pieții interne ; dependența economică de capitalul străin, adîncită în acești ani de politica „porților deschise" promovată de guvernele național-țărăniste ; existența unei mari datorii externe care sporește în această perioadă ; împletirea crizei bancare cu cea industrială și agrară ; criza agrară manifestîndu-se din anul 1926 prin scăderea prețurilor agricole pe piața externă ducînd la scăderea rentabilității agriculturii etc.

Criza a provocat daune tuturor claselor și păturilor sociale, însă cei care au suferit greul au fost oamenii muncii muncitori, țărani muncitori, funcționari, mici meseriași și negustori etc. Capitaliștii români și străini — care aveau puternice poziții economice în economia țării noastre[1] au căutat să iasă din criză prin intensificarea exploatării celor ce muncesc, reducerea salariilor, aplicînd așa-zisele curbe de sacrificii etc. Acestea au constituit baza obiectivă a puternicelor acțiuni revoluționare din anii 1929—1933 care au cuprins întreaga Românie, toate clasele, păturile și categoriile sociale exploatate.

Din punct de vedere economic, în județul Argeș predomina agricultura și micile ateliere meșteșugărești și comerciale. Industria argeșeană era formată din : două fabrici de țesătorie, una de teracotă, două de tăbăcărie, o „fabrică" de tuburi, patru „fabrici" în industria alimentară, una de cherestea[2] și numeroase ateliere meșteșugărești. Numai în Pitești existau peste 300 ateliere meșteșugărești sub 5 c.p. și sub 20 lucrători [3]. Repartiția populației ocupate pe ramuri economice, în 1930, era conform tabelului de mai jos

---

[1] Capitalul străin avea poziții puternice și în Pitești, în special la cele două fabrici de țesătorie : Țesătoria română — capital belgian, „Textila Găvana" — polonez.

[2] Vezi „Anuarul orașului Pitești și județul Argeș", Pitești 1936 și Enciclopedia română, vol. III, București 1939, pag. 988.

Populația totală pe clase de profesiuni din județul Argeș [4]
la 29 decembrie 1930

Mediul rural și urban	Exploatarea solului		Industria		Credit comerț transp.		Inst. publice		Diverse		Nedeclarați	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Rural și urban	209 497	81,4	13 129	5,1	13 774	5,4	11 103	4,3	9 024	3,5	851	0,3
Rural	206 192	89,8	7 305	2,9	7 618	3,1	6 387	2,8	3 004	1,3	533	0,2
Urban	3 305		5 814		6 156		4 816		6 020		318	
Pitești	532		4 813		5 418		3 954		4 932		283	
Curtea-Argeș	2 773		1 001		738		762		1 088		35	

Datele din tabelul de mai sus trebuiesc luate în considerație cu multă prudență deoarece cei care au înfăptuit recensămîntul din anul 1930 nu au avut ca ghid de conducere cele mai științifice criterii. Astfel, în categoria exploatarea solului au inclus atît pe moșieri cît și pe țăranii săraci, la fel la industrie — patronii împreună cu muncitorii.

În județul Argeș, simptome ale crizei s-au ivit încă din anul 1927. „Criza care se accentuează pe zi ce trece — se arăta într-un ziar local — pe de o parte din cauza secetei din vară și mai ales toamna anului acesta, și a lipsei totale de afaceri, pe de altă parte, din cauza acalmiei generale așa de mult simțită“ [5]. Spre sfîrșitul anului 1928, criza se accentuează, „Criza persistentă și adîncită din zi în zi — se arăta în același ziar — face ca firme cu pretenție de serioase să capituleze, încercînd salvarea prin moratoriu . “ [6]. Cauza manifestării crizei mai de timpuriu în județul Argeș a fost situația precară a agriculturii care constituia, după cum am văzut, peste 80% din economia județului. În anii următori, criza se va accentua. Numeroase întreprinderi comerciale, bancare și industriale își încetează activitatea [7]. Șirul falimentelor este deschis de „Banca țăranilor argeșeni“ la sfîrșitul anului 1927.

Consecința imediată a închiderii unor întreprinderi sau a reducerii capacității de producție a fost creșterea numărului șomerilor, care a cuprins toate categoriile oamenilor muncii, în special muncitorii, funcționarii, micii meseriași etc. La 29 martie 1929, numai la trei săptămîni de la primirea adresei Ministerului Muncii, Oficiul de plasare din Pitești anunța că „s-au prezentat muncitori agricoli și meseriași din toate categoriile" în număr de peste 500 cerînd să plece la lucru în Franţa şi „zilnic sîntem asaltaţi de asemenea cereri pentru înscriere" [8]. Numai în plasa Teleorman s-au înscris 393 locuitori fără lucru pentru a pleca în Franţa. După datele oficiale, numărul şomerilor în Piteşti, între 1 ianuarie—21 martie 1931, se ridică la 297 [9]. Numărul lor a fost mult mai mare, deoarece nu sînt cuprinşi şomerii din numeroase ramuri industriale, din aparatul administrativ etc., precum şi cei parţiali care lucrau 2—3 ore pe zi sau 2—3 zile pe săptămînă.

---

[3] Arh. statului Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 30/1931 ; 56/1931.

[4] Tabelul este alcătuit după datele luate din „Recensămîntul general“, vol. IX. București 1940.

[5] Tribuna comercială, Pitești, an. II, nr. 18/10, XI, 1927, pag. 1.

[6] Ibidem, nr. 37/10.XII, 1928, pag. 4.

[7] Ibidem ; vezi și Presa, Pitești, an. IV, nr. 80/30, VI, 1932 ; Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 30/1934.

Dintre şomerii agricoli, o parte au plecat în alte judeţe angajîndu-se ca muncitori sezonieri cu un salariu de mizerie — 30 lei pe zi pentru bărbaţi, 25 lei pentru femei [10], pentru o muncă istovitoare de la răsăritul soarelui pînă la apusul lui, sumă ce reprezenta nici jumătate din diurna pe zi a unui funcţionar cu salariu mijlociu-mic din aparatul administrativ. O altă parte a muncitorilor fără lucru a fost ocupată sezonier la diferite construcţii edilitare din Piteşti [11], dar, cu toate acestea, numărul lor rămîne ridicat.

Creşterea numărului şomerilor, reducerea salariilor, neplata pensiilor şi a salariilor la timp, înflorirea speculei şi a abuzurilor, mărirea impozitelor, scăderea preţurilor la produsele agricole, creşterea datoriilor ţăranilor muncitori şi a păturilor de mijloc de la oraşe către bănci şi cămătari, limitarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, au constituit cauzele principale ale valului revoluţionar din România anilor 1929—1933.

În fruntea luptei maselor populare împotriva tentativei burghezo-moşierimii de a ieşi din criză prin agravarea situaţiei oamenilor muncii s-a situat clasa muncitoare în frunte cu partidul comunist.

La agravarea situaţiei muncitorilor din Piteşti a contribuit, pe lîngă cauzele de mai sus, şi condiţiile neigienice din „magaziile infecte ce se numesc fabrici, sau grajdurile întunecoase ce se numesc ateliere"... „Viaţa ucenicilor în aceste aşa-zise ateliere sau fabrici este mai primitivă şi mai barbară decît la sălbaticii cei mai de temut" [12].

Muncitorii comunişti, social-democraţi, ai sindicatelor unitare, ai Blocului Muncitoresc-Ţărănesc desfăşoară o intensă şi multilaterală agitaţie şi propagandă în rîndul muncitorilor neorganizaţi şi a celorlalte categorii sociale lovite de criză ; ca urmare are loc creşterea influenţei comuniştilor. Acest fapt este recunoscut deschis chiar de autorităţi. „Starea economică a creat în sînul muncitorilor o situaţie sufletească proprie agitaţiilor comuniste — se arăta într-o adresă din martie 1929 a Ministerului de interne către prefectura Argeş — care cîştigă cu multă uşurinţă masa muncitorilor din cauza mizeriei provocate de lipsa de lucru. La aceasta contribuie şi lipsa de solicitudine a patronilor faţă de unele revendicări juste ale muncitorilor ..." [13]. Se cerea prefectului să ia măsuri de urmărire a conducătorilor sindicatelor unitare, să fie împiedicaţi a desfăşura activitate revoluţionară.

Teama cercurilor conducătoare burghezo-moşiereşti de intensificarea nemulţumirilor maselor populare, de creşterea influenţei partidului comunist se degajă și din adresa nr. 3733/29 ianuarie 1931 a Ministerului de interne înaintată prefectului de Argeș. „Pentru conducerea și organizarea grevelor — se arăta în adresă — comuniștii au deplasat din București și alte centre comuniste un număr de fruntași propagandiști care să acționeze la fața locului speculînd în felul lor activitatea desfășurată de organizațiile social-democrate, cum și de toate asociațiile care urmăresc susținerea intereselor muncitorilor, țăranilor, meseriașilor, micilor industriași, chiriașilor și chiar ale proprietarilor, etc. cum sînt : Liga contra cametei, Liga proprietarilor, Liga chiriașilor etc." [14]. Din adresă rezultă, printre altele, că Partidul Comunist Român, deși ilegal, ținea o strînsă legătură cu largi categorii de oameni ai muncii nemijlocit prin activitatea comuniștilor în diferite organizații și asociații legale.

---

[8] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 24/1929.

[9] Idem, dos. nr. 56/1931.

[10] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 56/1931

[11] „Presa", Piteşti, an. IV, nr. 82/iulie 1932, pag. 3.

[12] Idem, anul I, nr. 3/iunie 1929, pag. 4.

[13] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 24/1929.

Pentru a preîntîmpina izbucnirea unor demonstrații muncitorești și a reprima orice nemulțumire, legiunea de jandarmi din Pitești este în continuă stare de alertă.

„Încă din ziua de 30 aprilie 1930 — informa comandantul legiunii pe prefect — s-a dat ordin secțiilor și posturilor pe raza cărora sînt întreprinderi industriale cu muncitori pentru ca jandarmii în permanență să fie la post . ." [15]. S-au folosit măsuri de intimidare pentru ca muncitorii să nu iasă de 1 Mai la demonstrație [16]. În anul 1931, ca urmare a creșterii nemulțumirilor celor exploatați, se intensifică măsurile represive. Astfel, la 31 ianuarie 1931, are loc o întrunire la care au participat reprezentanți ai Legiunii de jandarmi Argeș, poliției din Pitești, garnizoanei locale și prefecturii elaborîndu-se un plan comun de măsuri pentru asigurarea ordinei [17].

În acești ani, muncitorii de la depoul C.F.R. Pitești sînt într-o continuă frămîntare din cauza reducerilor salariilor, neachitarea lor la timp etc. „Avem informația sigură — se relata în ziarul „Fulgerul" — că la Divizia din Pitești se procedează cu o barbarie extraordinară la reținerile din salariile funcționarilor C.F.R., depășindu-se în mod abuziv și nepermis, chiar peste 1/2 din retribuția netă chiar și în cazurile cînd nu e vorba de vreo poprire sau sechestru judiciar" [18], iar cînd se primesc lefurile e mai mare jalea [19].

Muncitorii protestează la direcția depoului, la direcția generală, trimit mai multe memorii. Presa locală demască cu vehemență crunta exploatare și abuzurile de la depoul C.F.R. Pitești luînd apărarea muncitorilor. La 4 aprilie 1930, muncitorii ceferiști din Pitești trimit un memoriu lui A .Călinescu — secretar general al departamentelor agriculturii și domeniilor — cerînd să fie și ei trecuți la Casa generală de pensie pentru a fi mai stabili în funcțiile respective și să se bucure la bătrînețe de „un tratament mai omenesc", să li se mărească salariile deoarece „din 1926 s-au fixat salarii . cu totul derizorii", și „să ni se dea dreptul . de plată la 240 ore lunar așa cum am fost plătiți în anul 1928, cînd ni s-a redus numărul orelar la 191" [20], a celor de plată, nu și a celor de lucru efectiv. În august 1931, muncitorii mecanici, focari şi lăcătuşi de la depou auzind de intenţia conducerii de a suprima primele, au trecut la acţiune. În seara aceleiaşi zile, 18 august 1931, se întrunesc la sediul filialei asociaţiei profesionale din str. Dragoş Vodă şi aleg 3 delegaţi Nuţu Filara şi N. Constantinescu — lăcătuşi N. Bădărău — preşedintele filialei, care au plecat imediat la Bucureşti. În urma acestei acţiuni rapide şi bine organizate a muncitorilor ceferişti din Piteşti, Direcţia generală a C.F.R. a fost nevoită să anuleze măsurile de suprimare a primelor [21].

---

[14] Idem, dos. nr. 13/1931, fila 10.

[15] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 79/1930.

[16] Ibidem.

[17] Ibidem, dos. nr. 13/1931, fila 12.

[18] „Fulgerul", Pitești, an. I, nr. 1/octombrie 1931, pag. 1.

[19] Ibidem, an. I, nr. 2/noiembrie 1931, pag. 1.

[20] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 35/1930.

Într-o continuă agitaţie şi frămîntare se găsesc şi muncitorii şi muncitoarele de la fabrica „Textila"-Găvana. Cauzele acestor frămîntări, care au generat în iulie 1933 o grevă, sînt pe larg relatate în raportul din 15 august 1932 al legiunii de jandarmi Argeş înaintat prefectului. Din acest raport desprindem ziua de lucru de peste 12 ore, chiar copiii — fete şi băieţi — lucrau mai mult de 8 ore pe zi, fiind folosiţi şi noaptea; funcţionarii şi lucrătorii străini „sînt plătiţi la zi, ba li se dau şi avansuri anticipat, trimiţîndu-i în concediu şi excursii, iar funcţionarii şi lucrătorii români nu sînt plătiţi pe 2—3 luni în urmă"; nu este regulă „în ceea ce priveşte lucrul ce execută lucrătoarele, nemăsurîndu-li-se pînzeturile, iar plăţile se fac după bunul plac al direcţiei, creindu-se nemulţumiri"; lucrătorii români „nu sînt trataţi cu blîndeţe, adică pe picior de egalitate cu lucrătorii străini, ci sînt trataţi cu răutate şi desconsideraţie", fiind chiar bătuţi de director; se „concediază lucrătorii fără să fie anunţaţi cu 14 zile înainte şi nu li se plătesc drepturile la concediere"; serviciul sanitar, condiţiile de muncă, lasă de dorit [22]. Ziarele locale din anii 1931—1933 au condamnat cu vehemenţă crunta exploatare, arbitrarul, abuzurile de la această fabrică, sprijinind lupta dreaptă a muncitorilor împotriva conducerii acestei întreprinderi [23].

Lucrătorii care se revoltau, care cereau drepturile lor erau concediaţi [24].

Frămîntările muncitorilor de la această fabrică în anii 1929—1932 au rămas în stadiul luptei latente, pasive reducîndu-se, în special, la petiţii individuale şi colective. Lupta lor se ridică pe o treaptă superioară la începutul anului 1933, accentuîndu-se în lunile din vară cînd culminează cu greva [25]. Luptele muncitorilor textilişti de la Găvana, generate în mod colectiv de crunta exploatare la care erau supuşi, au fost impulsionate de marile bătălii de clasă ale proletariatului român din ianuarie—februarie 1933, făcînd parte componentă din valul revoluţionar ce a cuprins întreaga ţară, fiind organizate şi conduse de comunişti.

Ca urmare a nesatisfacerii revendicărilor juste ale muncitorilor şi a înăspririi exploatării, la 10 iulie 1933, orele 6 dimineaţa, peste 260 lucrători, adică întregul schimb — muncitori, maiştri, funcţionari de birou — au refuzat să intre la lucru pe motiv că nu li s-a făcut plata pe

---

[21] Ibidem, dos. nr. 115/1931.

[22] Idem, dos. nr. 28/1932, fila 26.

[23] Vezi ziarele: Presa, Piteşti, an. V, nr. 95, 96, 97, 100, 101, 104, 105, 108/1933, Fulgerul, Piteşti, an. I, nr. 2/1931 Cetăţeanul, Piteşti, an. I, nr. 1/1933.

[24] Arh. stat. fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 28/1932, fila 27; Presa an. V, nr. 95/aprilie 1933, pag. 4.

[25] Ibidem, dos. nr. 117/1933, fila 13, 122/1933, fila 102.

5—6 săptămîni în urmă, unora chiar pe 7—8 săptămîni. După tratative duse de delegații muncitorilor cu conducerea, la orele 8 lucrul este reluat cu condiția ca pînă joi, 13 iulie 1933, să li se plătească toate restanțele [26]. Legiunea de jandarmi informa că a luat măsuri de „continuă supraveghere“, cerînd totodată ca Ministerul muncii să facă de urgență o anchetă pentru că „zilnic avem reclamații din partea muncitorilor, ale căror cereri sînt juste“ [27].

Camera de muncă din Pitești, sub presiunea puternicelor și continuelor frămîntări ale muncitorilor textiliști, la ordinul prefecturii și Ministerului muncii, efectuează o anchetă. În raportul alcătuit, în urma inspecției, se arăta că minorii sub 14 ani lucrează între 10—12 ore pe zi, lucrînd și în turele de noapte de la orele 18,00 la 5 fără nici o pauză. Pentru întîrzieri, fetele sînt brutalizate, lovite, amendate de la 20 lei în sus, pe cînd ele cîștigă de multe ori și la 10 lei pe toată noaptea. Muncitorii nu știu cîte ore lucrează și cîte le plătesc, deoarece fișele și calculele se fac în limba germană și muncitorii sînt plătiți „după bunul plac“ al direcției. Restanța de plată între 1—3 luni este o metodă „pentru a ține forțat la lucru pe cei ce ar dori să plece din acea tortură“. Străinii ocupă toate locurile de conducere și sînt plătiți mult mai bine și la timp. La cei 1000 muncitori, în trecut fiind chiar 1500, nu există nici un post de prim-ajutor. Direcția aduce în mod sistematic, străini „specialiști“, dar foarte mulți îndeplinesc funcții de birou, administratori, portari etc. Sărbătorile legale sînt inexistente. Existînd doar două schimburi, muncitorii lucrează cîte 10—12 ore. Cantina constituie o altă cale de a specula pe muncitori. Căminul muncitorilor se află într-o cîrciumă părăsită și părăginită cu camere insalubre, cu murdărie crasă [28]. Raportul se termină cu propuneri formulate în 18 puncte, a căror realizare ar fi putut îmbunătăți situația muncitorilor.

Neîndeplinirea angajamentului de la 10 iulie a făcut ca pe 22 iulie muncitorii să întrerupă din nou lucrul. Au loc noi tratative, noi promisiuni [29], care nu vor fi niciodată înfăptuite în totalitate. În noiembrie 1933, muncitorii amenință cu grevă [30].

Frămîntările, conflictele de muncă și grevele muncitorilor de la Găvana vor continua și în anii următori, avînd aceleași caracteristici — lupta comună a muncitorilor comuniști, social-democrați și neorganizați, lupta comună a muncitorilor, maiștrilor, funcționarilor, pentru satisfacerea intereselor lor.

În primăvara anului 1931, muncitorii forestieri de la societatea „Sylvo“ se ridică la luptă, tot din aceleași motive — neplătirea salariilor pe cîteva luni din urmă. Ei reclamă la organele superioare și amenință cu greva care este preîntîmpinată în urma angajării direcției de a le plăti în rate salariile restante [31].

Lupta muncitorimii argeșene nu a avut ca obiectiv satisfacerea numai a unor revendicări economice, ci și apărarea drepturilor și libertăților democratice, libertatea presei, respectarea zilei de lucru de 8 ore, repaus duminical etc. [32].

---

[26] Ibidem, dos. nr. 122/1933, fila 117.
[27] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos nr. 122/1933, fila 119.
[28] Idem, dos. nr. 122/1933, fila 121 și următoarele.
[29] Ibidem, fila 136.
[30] „Presa“, Pitești, anul V, nr. 108/25.XI.1933, pag. 2.
[31] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 118/1931.

Cei care au luptat cel mai mult pentru respectarea repausului duminical au fost muncitorii brutari. Aceştia, la 18 februarie 1930, se plîng prefectului că, deşi în 1928 s-a legiferat repausul în zilele legale, nu se respectă de către patroni. Patronii îi ameninţă că dacă nu lucrează vor fi concediaţi — aceeaşi armă folosită şi la Găvana, eficace în aceşti ani de criză, cînd numărul mare de şomeri constituia o rezervă de forţă de muncă, care permitea capitaliştilor să menţină un regim de intensă exploatare. În plîngerea lor sînt descrise condiţiile grele de muncă din brutării — se lucrează zi şi noapte fără nici o zi liberă pe săptămînă, fără a se putea odihni bine, căci dorm în ateliere [33]. Acţiunea petiţionară a muncitorilor brutari continuă la 28 februarie 1930, la 8 noiembrie 1930, la 27 aprilie 1932. Văzînd că această armă este ineficace, se decid să declare grevă. Revenim „în faţa dumneavoastră pentru ultima dată — se arăta în petiţia din 27 aprilie 1932 — iar dacă nu se iau măsuri“ [34], vom interveni mai departe şi vom declara grevă.

Muncitorii argeşeni au dus o intensă luptă pentru respectarea zilei de lucru de 8 ore, un deziderat vechi al mişcării muncitoreşti, încălcat cu brutalitate de patronat [35].

În anii crizei economice o continuă agitaţie, stare de nemulţumire, frămîntare, are loc în rîndul maselor ţărănimii muncitoare argeşene.

Cauzele care au agravat situaţia ţărănimii muncitoare sînt multiple lipsa de pămînt şi de izlaz, marile datorii la bănci şi cămătari, scăderea preţurilor la produsele agricole şi menţinerea ridicată a preţurilor la cele industriale, specula, camătă, abuzurile de tot felul ale aparatului de stat local, mărirea impozitelor, sechestre, lipsa de cereale ca urmare a secetei din unii ani şi a faptului că judeţul fiind într-o regiune de deal-munte, comunele din această zonă, în continuu simţeau lipsa de porumb şi grîu. Dar cea mai grea povară ce apăsa pe umerii micilor producători a fost marile datorii ce le aveau contractate la bănci. În 1932, gospodăriile ţărăneşti sub 10 ha, aveau datorii în valoare de peste 52 miliarde lei, revenind în medie 15.000 lei pe cap de familie, sau 6.600 lei pe ha — sumă care în multe cazuri întrecea preţul de vînzare al unui ha de pămînt.

De această situaţie grea a ţărănimii au profitat, în primul rînd, speculanţii. Ministerul agriculturii şi domeniilor la 21 iunie 1929 arăta că „agricultorii ţărani, presaţi de nevoi, îşi angajează recolta viitoare la speculanţi pe preţuri derizorii“ [36], cerînd prefecţilor să ia măsuri. Gh. Brătianu la întrunirea de la Deduleşti, după o vizită în judeţul Argeş, în vara anului 1930, arăta : „Pretutindeni, în tot cuprinsul ţării, am găsit aceleaşi nevoi şi aceleaşi sarcini care împovărează viaţa poporului“ [37]. Fiscalitatea excesivă ce apăsa asupra ţărănimii, consecinţele distructive ale crizei economice făceau ca reforma agrară să fie ameninţată în principiile şi rezultatele ei [38].

---

[32] Meseriaşul, Piteşti, an. I ,nr. 1/1928.

[33] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 38/1930.

[34] Ibidem, dos. nr. 37/1932, fila 51.

[35] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 122/1933, fila 26, 121—123, „Presa“, an. V, nr. 93/1933.

[36] Idem, dos. nr. 7/1929.

[37] „Argeşul“, an. I, nr. 3/august 1930, pag. 1.

Venirea la conducerea ţării a guvernului naţional-ţărănesc în noiembrie 1928, a dat mari speranţe ţărănimii muncitoare. Ea era convinsă că noul guvern va transpune în practică reformele promise în anii opoziţiei şi mai ales în perioada campaniei electorale şi va fi rezolvată şi problema agrară.

Prefectul arăta Ministrului de interne că încă „din toamna anului 1928, cînd actualul guvern a luat cîrmuirea ţării, mulţi săteni din cuprinsul judeţului Argeş începuseră să se prezinte la prefectură cu fel de fel de nemulţumiri privitoare la modul cum au fost făcute împroprietăririle“ [39]. În faţa acestei nemulţumiri generale, prefectul a dat ordin ca „toţi sătenii care sînt nedreptăţiţi faţă de felul cum s-a aplicat reforma agrară să facă reclamaţii scrise“ [40], însoţite de acte doveditoare pentru ca guvernul să ia măsuri.

Pînă la 31 mai 1929 la prefectura judeţului Argeş s-au strîns 2.065 petiţii, foarte multe fiind colective, astfel că numărul petiţionarilor era de 3.500. Aceasta este cifra oficială, dar numărul celor nemulţumiţi de înfăptuirea reformei agrare, fără îndoială, a fost mult mai mare, însă şi aşa este impresionant. Prefectura analizînd petiţiile a ajuns la următoarele concluzii : 150 reclamaţii referitoare la expropriere, iar 1.906 la împroprietărire. Din cele 150 reclamaţii referitoare la expropriere : 130 „le-am găsit nefondate“, în 25 se cere să li se înfiinţeze izlazuri comunale din proprietăţile statului, 4 se referă la hotărîri de expropriere rămase definitive şi neexecutate (la Corbeni, Izbăşeşti, Ciomăgeşti şi Costeşti-Bulimanu). Din cele 1.906 reclamaţii referitoare la împroprietărire 530 sînt întemeiate pentru că petiţionarii n-au fost înscrişi, deşi îndreptăţiţi la împroprietărire de comitetele de ocol ; 249 reclamaţii sînt întemeiate pentru că au fost înscrişi cu ocazia revizuirilor la subcategorii necorespunzătoare drepturilor lor ; 845 sînt neîntemeiate pentru că „respectivii n-au primit pămînt deoarece nu s-a ajuns pînă la ei“ ; 180 reclamaţii neîntemeiate pentru că n-au fost înscrişi pe liste [41], motivîndu-se, dar se dă vina pe ţărani, trecînd cu vederea peste gravele încălcări a legii de către proprietari. În petiţiile ţăranilor, trimise la judeţ sînt însă dezvăluite adevăratele cauze, abuzurile de tot felul etc. omise de prefect. Astfel, în petiţia a 8 văduve din comuna Budeşti se arăta : „Este, poate, a zecea oară de cînd tot reclamăm fie la Bucureşti fie Dvs., cum s-a împărţit pămîntul dat la împroprietărire la noi în sat şi nimeni nu ţine seama de plîngerile noastre, toate se cocoloşesc şi toţi promit dreptate şi dreptate nu am văzut“ [42]. Mai mulţi ţărani din comuna Gălăşeşti reclamau că „prin aplicarea legii de expropriere şi împroprietărire . . . am rămas pe nedrept fără nici un petec de pămînt. Ori cum noi şi părinţii noştri am muncit pe moşia unui oarecare boier S. Costinescu, pe care nici nu-l cunoaştem bine, căci niciodată nu şi-a căutat de-a dreptul de moşie, ci numai prin întrepuşi, cum putem dovedi cu prisosinţă, nădăjduiam că ni se va da şi nouă măcar cîte 2—3 pogoane din această moşie, înlăturînd specula la care am fost expuşi de peste 40 de ani"[43].

---

[38] Idem, an. II, nr. 1/octombrie 1931.
[39] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 7/1929.
[40] Idem, dosarul nr. 7/1929.
[41] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 7/1929.
[42] Ibidem.

În anii 1929—1932, ţărănimea încă mai spera în rezolvarea cererilor de către guvernele P.N.Ţ. Aşa se explică marele număr de petiţii adresate fie prefecturii, fie Ministerului agriculturii şi domeniilor[44], cerînd să fie împroprietăriţi cu pămînt arabil şi cu izlaz.

Invalizii, văduvele şi orfanii de război din Piteşti, la venirea guvernului prezidat de Iuliu Maniu, au cerut şi ei să fie împroprietăriţi[45]. În octombrie 1921, comunele urbane urmau să vîndă acestor categorii sociale loturi plătite în rate în termen de 20 ani. Pînă în 1928, primarii din Piteşti nu au făcut nimic, poate şi de teama că „demobilizaţii să nu ceară exproprierea proprietăţilor urbane" şi că nu sînt locuri suficiente pentru împroprietărirea tuturor solicitanţilor. Dar motivul este altul, „reaua voinţă"[46], pentru că în Piteşti existau locuri ca să fie împroprietărite 500 de familii.

Ţărănimea muncitoare îşi manifestă nemulţumirea şi faţă de mărirea impozitelor şi înfiinţarea a tot felul de taxe comunale. În această perioadă, în majoritatea comunelor, numărul taxelor comunale, fără a socoti dările plătite fiscului, se ridicau pînă la cifra de 30[47]. Ţăranii din Costeşti se plîng că noua comisie interimară le-a majorat taxele la izlaz de la 20 lei pentru o oaie cît era trecut în contract, la 60 lei şi de la 100 lei pentru vita mare la 180 lei[48]. Numeroşi ţărani se plîng autorităţilor, îndeosebi prefectului, că au fost puşi să plătească taxe ca meseriaşi, deşi numai ocazional se ocupau cu cîte o meserie şi lucrau numai pentru gospodăria lor. „Aşa dar — se arăta în plîngerea ţăranilor din comuna Teiu — după dările care sîntem impuşi şi nu mai avem nici un venit din cauza preţurilor cerealelor (foarte scăzute — n.n.), sîntem mai voioşi a ne lăsa de micile noastre meserii"[49].

Impozitele şi taxele de tot felul au constituit o grea povară pentru micii producători şi cu greu erau plătite din cauza preţului „de batjocură al cerealelor, care nu acoperă nici dobînzile plugarilor, majorarea birurilor şi a dărilor de tot felul..."[50]. În anii crizei, ţărănimea a muncit aproape exclusiv numai pentru a plăti datoriile agricole şi impozitele. Nu puţine sînt cazurile cînd ţăranii neputînd să le plătească, sînt batjocuriţi, li se sechestrează bunurile din gospodărie etc.". Din sumedenia de scrisori ce ne vin zilnic la redacţie —, se arăta în ziarul „Presa" — şi prin care sute de cetăţeni ne spun cîte un păs, cele mai multe se referă la năpăstuirile fiscului"[51], care le vinde „boarfele că nu au cu ce plăti" dările. „Ne sosesc mereu plîngeri asupra chipului neomenos în care agenţii fiscului înţeleg să-şi exercite îndatoririle"[52], se arăta într-un alt ziar local. Agentul fiscal din Costești este reclamat că a bătut niște femei care nu au cu ce să achite „niște rămășițe la fisc“ [53]. Mulți țărani din comuna Corbi se plîngeau că perceptorii le iau „obiecte și alte lucruri ca haine“ care nu li se mai restituie chiar după achitarea dărilor [54]. Prefectul recunoaște că „în județul Argeș s-au luat măsuri de executare forțată pentru încasarea dărilor [55] deoarece țăranii refuză în masă, sub motiv că este criză, să plătească dările. Alarmat de frămîntarea generală față de abuzurile fiscului, prefectul „roagă“ pe perceptori „să fie mai omenoși“ [56].

---

[43] Ibidem.
[44] Ibidem, dos. 7/1929 ; 10/1930 ; 17, 26, 51, 118/1931 ; 7/1932 ; 135/1933.
[45] Tribuna comerţului, Piteşti, an. III, nr. 39/15.II.1929.
[46] Tribuna comerţului, „Piteşti, an. III, nr. 39/15.II.1929.
[47] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 68/1930.
[48] Ibidem, dos. nr. 1/1931.
[49] Ibidem, dos. nr. 68/1930, 1/1931, 42/1931, 91/1931.
[50] „Presa", Piteşti, an. III, nr. 62/17 mai 1931.
[51] „Presa" an. IV, nr. 87/1932 ; vezi şi Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud Argeş, dos. nr. 88/1933.
[52] Tribuna comerţului, an. II, nr. 34/1 octombrie 1928.

O largă mișcare a cunoscut lupta împotriva creditorilor, a dobînzilor oneroase, a camete. La 4 martie 1931, Ministerul de interne, într-o adresă către prefectul de Argeș, arăta că „Liga contra cametei“, „Asociația proprietarilor ipotecați“, „Obștea țării“ întreprind acțiuni „de agitare a spiritelor, profund dăunătoare liniștei publice și siguranței statului, prin întruniri organizate la sate, în special cu ocazia tîrgurilor și bîlciurilor făcînd o intensă propagandă pentru nerespectarea îndatoririlor contractate față de persoane sau la bănci. În același timp asociațiile respective au editat și răspîndit o întreagă literatură compusă din manifeste și broșuri în care se arăta că „dobînda este un furt ce nu trebuie plătit“ [57], cerînd suspendarea judecăților, urmăririlor și vînzărilor, a plății datoriilor pînă la rezolvarea problemei printr-o lege nouă, dînd și sugestii asupra principiilor noii legislații în această materie.

„Asociația proprietarilor ipotecați“ din județul Argeș s-a înființat în 1930, avînd sediul în str. Șerban Vodă nr. 238. Comitetul de conducere era format dintr-un președinte, un vicepreședinte, un secretar și 7 membri. Asociația avea 560 membri cotizanți. Comitetul de conducere, din punct de vedere al structurii sociale, era alcătuit din micii proprietari din Pitești și de la sate și pensionari. Ea a organizat mai multe întruniri și manifestații. Adunarea din 3 mai 1931 din sala teatrului a avut la ordinea zilei următoarele puncte

1. Alcătuirea unui tabel cu toți dăunătorii de război care să fie trimis Ministerului de finanțe.

2. Explicația legii cametei, creditul agricol care cuprinde conversiunea tuturor datoriilor.

3. Cererea revizuirii și anularea tuturor vînzărilor silite pe ultimii 6 ani, formîndu-se un tabel care va fi trimis Ministerului de justiție.

4. Cererea suspendării tuturor urmăririlor silite.

5. Editarea unei gazete lunare care să apere interesele generale ale maselor populare [58].

Asociația a creat secții în mediul rural. În comuna Ciupa Lagărul, toți țăranii muncitori au aderat la ea. S-a încheiat un proces-verbal prin care se angajau „să adere cu toții la prevederile acelui statut (al asociației ipotecaților — n.n.) și să înceteze plata oricăror datorii și procente pînă la sancționarea legii contra cametei“ [59]. O secție s-a înființat și în satul

---

[53] Arh. stat .Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș dos. nr. 5/1931.
[54] Ibidem.
[55] Ibidem, dos. nr. 51/1931.
[56] Ibidem.
[57] Ibidem, dosarul 119/1931
[58] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 2/1931.
[59] Ibidem, dos. nr. 119/1931.

Mozăceni. Şi aici „locuitorii satului s-au angajat să nu mai plătească datoriile şi să lupte pentru suspendarea lor“ [60].

Mişcarea generalizîndu-se, devenind periculoasă pentru creditori, se apelează la poliţie care dizolvă asociaţia, închide sediul, dar mişcarea împotriva creditorilor continuă să se lărgească [61].

Mari nemulţumiri au fost generate şi de „Legea conversiunii datoriilor agricole“ din 26 octombrie 1932, care era mult mai dezavantajoasă pentru datornici decît cea din 19 aprilie 1932. Ea prevedea ca debitorii să se înţeleagă cu creditorii cît să se reducă din datorii. În caz de neînţelegere, hotărîrea se lua de instanţa judecătorească. La începutul anului 1933 se ţin adunări generale ale băncilor populare cus copul de a „se aranja prin bună învoială între bancă şi debitori“ cota de reducere a datoriilor [62]. Marea majoritate a acestor adunări nu şi-au atins scopul pentru că nu s-a ajuns la înţelegere între cele două părţi. Astfel, adunările generale ale băncilor populare din comuna Bîrseşti din 5 februarie 1933, cea din comuna Bercioiu din 19 martie 1933, s-au transformat în revolte, în lupte între debitori şi creditori — burghezia satelor, fiind necesară intervenţia jandarmeriei [63]. Ca urmare a eşecului înţelegerii directe, ţăranii se adresează instanţelor judecătoreşti. Încă din vara anului 1932, la tribunalul din Piteşti cererile de asanare depuse însumau suma de 300 milioane lei [64].

Numeroase sînt plîngerile micilor producători împotriva abuzurilor primarilor [65]. Nemulţumirea generală a acestora faţă de abuzurile fără de sfîrşit ale primarilor a făcut ca mulţi dintre ei să fie sancţionaţi şi chiar destituiţi.

Lupta ţărănimii argeşene nu s-a limitat numai la formele pasive — reclamaţii, plîngeri, cereri, memorii, ci a cunoscut şi aspecte mai violente. Astfel, ţăranii din comuna Podul Broşteni au bătut pe primarul respectiv care se ţinea numai de afaceri şi persecuta pe cei nevoiaşi [66]. Agentul fiscal din Ceaureşti, care se purta brutal cu cei ce nu puteau plăti la zi dările, este crunt bătut de ţărani, luîndu-i-se chiar registrul fiscal care a fost rupt [67]. În comuna Recea are loc un conflict deschis între locuitori şi jandarmi. Conflictul — despre care nu cunoaştem amănunte — a fost destul de puternic, deoarece Ministerul de interne, prin telegrama nr. 32.335/19 mai 1931, cerea prefectului să-i trimită relatări amănunţite [68].

Politica guvernului naţional-ţărănesc, venit la conducere în noiembrie 1928 cu o mare majoritate de voturi ca urmare a popularităţii ce o cîştigase în anii opoziţiei, a constituit o deziluzie pentru masele populare în general, pentru ţărănimea muncitoare în special. În anii cînd P.N.Ţ. a fost la conducerea ţării, prin măsurile luate, îndeosebi în domeniul agrar, a urmărit întărirea pozițiilor burgheziei satelor — principala bază socială a sa —, dezamăgind păturile mijlocașe și sărace ale țărănimii care așteptau înfăptuirea reformei agrare radicale promise în anii opoziției. Astfel, în august 1929, este votată „Legea pentru reglementarea circulației pămîntului dobîndit prin legile de împroprietărire", care prevedea că pămîntul primit de țărani prin legile agrare 1864 — 1929 putea fi înstrăinat, anulîndu-se prevederea care interzicea vînzarea loturilor cu care țăranii au fost împroprietăriți. I. Mihalache, propunătorul legii, argumenta că se urmărea statornicirea principiului proprietății depline asupra pămîntului și a libertății ca țăranii să dispună cum vor de pămîntul lor care să ajungă în mîna celor cu adevărat muncitori, în „scopul selecționării naturale a cultivatorilor serioși". Aceeași idee o întîlnim, încă din 1927, la un reprezentant al marilor proprietari argeșeni, care cerea să fie „revizuite toate legiuirile agrare eliminîndu-se orice restricțiuni care s-ar opune selecționării naturale și evolutivă a agricultorilor. Să se dea proprietății rurale siguranța definitivă și să se considere închisă orice cale nouă de expropiere" [69].

---

[60] Ibidem.
[61] Ibidem.
[62] Arh. stat. fond. Prefect. jud. Areş. dos. nr. 116/1933.
[63] Ibidem, dos. nr. 116/1933.
[64] „Presa“, Piteşti, an. IV, nr. 80/30 iunie 1932.
[65] Arh. stat. fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 1, 13, 30, 51/1931 ; 3, 14, 85/1932 ; 88, 104/1933.
[66] Ibidem, dos. nr. 88/1933.
[67] Ibidem, dos. nr. 115/1931.
[68] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 2/1931.

Pentru a potoli cît de cît spiritele de nemulțumire a maselor țărănești și a le menține iluzia că P.N.Ț. le reprezintă interesele, guvernele respective au luat măsuri să se termine împărțirea titlurilor de împroprietărire definitivă deoarece în 1930, deși marea majoritate a țăranilor împroprietăriți achitaseră costul pămîntului, totuși foarte puțini primiseră acte că sînt pe deplin stăpîni pe loturile respective [70]. De asemenea, pentru a satisface pe cei care nu primiseră pămînt, sau primiseră o cantitate insuficientă, au fost puse în vînzare „bunuri mici" din proprietatea statului, dar, acestea fiind vîndute prin licitație, au ajuns în stăpînirea burgheziei satelor [71] care și-a întărit și mai mult pozițiile economice.

Din cauza scăderii nivelului de trai și sub impulsul luptei revoluționare a proletariatului, numeroase categorii sociale — funcționari, învățători, profesori, studenți, pensionari, văduve, mici meseriași etc. — și-au manifestat împotrivirea față de politica reacționară dusă de cercurile burghezo-moșierești.

„Din cauza că salariile nu s-au achitat de 4—5 luni — se arăta în ziarul „Fulgerul" din Pitești — învățătorii forțați de mizerie, au ajuns pradă cămătarilor [72]. În județ sînt organizate mai multe întruniri ale cadrelor didactice cerînd plata salariilor la zi, ieftinirea traiului etc.

În adunarea generală a personalului sanitar din județul Argeș, din 5 noiembrie 1933, se cerea legiferarea statutului personalului sanitar și trecerea lui în bugetul statului pentru a nu mai depinde de comune; să se îmbunătățească viața lor etc. [73].

O intensă agitație se manifestă în rîndul funcționarilor publici, care, fiind plătiți de comune, nu-și primeau salariile. Prefectul recunoaște că încasările veniturilor județului se fac cu mari întîrzieri și în sume cu totul neînsemnate, ca urmare, funcționarii județului nu-și pot primi salariile [74]. O altă cauză care a generat o profundă neliniște a funcționarilor, a fost legea „cadrului disponibil". Ziarul „Presa" din 16 aprilie 1933 relata: „Funcţionarii publici de toate categoriile şi gradele sînt într-o completă îngrijorare din cauza legii pentru măsuri financiare urgente şi a legii cadrului disponibil, întrucît mulţi dintre ei avînd vechime mai mică de un an, nu ştiu ce soartă îi aşteaptă" [75]. Funcţionarii particulari, în special cei de la magazinele comerciale, se adresează în mai multe rînduri prefectului, Ministerului muncii ca să intervină pentru respectarea zilei de lucru de 8 ore şi a repausului duminical [76].

---

[69] Buletinul Camerei de agricultură, Pitești, anul I, nr. 2.II.1927, pag. 6.
[70] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 10/1930, 17, 118/1931.
[71] Ibidem, dos. nr. 10/1930, 26/1931, 118/1931.
[72] „Fulgerul". Pitești, an. I, nr. 1/octombrie 1931, pag. 1.
[73] „Presa", Pitești ,an. V, nr. 107/12.XI.1933, pag. 3.
[74] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 119/1931.

O situaţie grea au avut-o pensionarii, mulţi dintre ei neavînd altă sursă de existenţă decît pensia. Ori, cum pensiile se plăteau cu 5—6 luni întîrziere, ei erau nevoiţi să apeleze la cămătari, pentru a nu muri de foame. „Zilnic pensionarii argeşeni fac pelerinaj la uşa administraţiei financiare — relata ziarul local „Fulgerul" — cerşind modesta lor remuneraţie pentru ca mereu să fie izgoniţi de către administraţie, ca şi cum numiţii ar implora vreo ofrandă, fără să li se respecte cel puţin bătrîneţea acestor venerabili care şi-au jertfit tot ce au avut mai scump pentru această ţară, pentru ca azi să fie muritori de foame" [77]. Într-o telegramă a administratorului financiar Argeş din 15 ianuarie 1931 către Casa generală a pensiilor se cerea „Rugăm trimiteţi ordonanţa subvenţiei pensii ianuarie. Pensionarii asaltează administraţia" [78].

Numeroase sînt plîngerile văduvelor şi invalizilor de război, în care se descrie stare de mizerie în care trăiesc şi se cere plata pensiilor [79]. Relevatoare, în acest sens, este cererea lui Moharu Nicolae din 18 aprilie 1932, invalid din comuna Titeşti. „Nu am primit pensia de şase luni — se plîngea prefectului invalidul N. Moharu — fiind om sărac nu am cu ce trăi, din care cauză am fost nevoit să vin trei zile pe jos la Piteşti, pentru primirea pensiei. La administraţie mi s-a spus că nu sînt bani. Cum nu am cu ce mă înapoia acasă, fiind nemîncat de 2 zile, vă rog să-mi acordaţi un mic ajutor, cît veţi crede" [80]. În aceeaşi perioadă, consiliul comunal Piteşti, în şedinţa sa din 5 octombrie 1931, a hotărît să acorde unor funcţionari ai primăriei „leafă îndoită pe o lună în sumă de 200.000 lei" [81], iar prefectul acordă în ianuarie 1933 unui favorit al său un ajutor de 25.000 lei. Pe bună dreptate ziarul „Presa" se întreba că „ne surprinde de ce atîta gentileţe ... pe aceste timpuri cînd salariile funcţionarilor se reduc din nou şi cîţi atîţia oameni capabili de muncă mor de foame ..." [82].

La 28 august 1932, în sala teatrului din Piteşti are loc o mare întrunire a invalizilor, văduvelor şi altor categorii sociale. A luat cuvîntul un mare număr de bărbaţi şi femei, cerînd să li se plătească pensiile şi să fie împroprietăriţi cu terenuri în oraş. Întrunirea s-a încheiat printr-o manifestare de stradă prin centrul oraşului [83].

---

[75] „Presa", Piteşti, an. V, nr. 95/16 aprilie 1933, pag. 3.

[76] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 26/1929, 37/1932, fila 84

[77] „Fulgerul", an. I, nr. 1/octombrie 1931, pag. 1.

[78] Arh. stat. Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. nr. 13/1931, fila 20.

[79] Ibidem, dos. 31/1932, filele : 5, 12, 16, 17, 23, 28, 43, 51, 56, 61 etc.

[80] Arh. statului Piteşti, fond. Prefect. jud. Argeş, dos. 31/1932, fila 43.

[81] „Fulgerul", an. I, nr. 2/noiembrie 1931, pag. 2.

[82] „Presa", an. V, nr. 90—91/ianuarie 1933, pag. 3.

[83] Ibidem, anul IV, nr. 84/1 septembrie 1932, (ediţie specială).

Criza a lovit și în interesele micilor meseriași, a micii burghezii. Prin memorii adresate organelor locale și centrale de stat, prin întruniri și manifestații, mica burghezie argeșeană cerea o politică fiscală mai puțin apăsătoare, să fie sprijinită de stat. La întrunirea din 4 martie 1930 din sala teatrului, organizată de „Cercul comercial și industrial“ din Pitești au fost discutate pe larg greutățile în care se zbat aceste categorii sociale, s-a cerut reducerea impozitelor, stabilirea unei patente fixe, repartizarea echitabilă a impozitelor asupra tuturor categoriilor sociale, înlăturarea abuzurilor fiscului, reducerea aparatului și cheltuielilor administrative la strictul necesar[84]. Peste un an, la 24 aprilie 1932, are loc în aceeași sală, o nouă întrunire. Se critică politica cercurilor burghezo-moșierești de a ieși din criză pe spinarea maselor populare. Se adoptă o moțiune în 7 puncte, cerîndu-se reducerea impozitelor, suspendarea vînzărilor silite, modificarea legii electorale în vederea sporirii numărului senatorilor camerelor de comerț și industrie etc.[85]. În ianuarie 1933, are loc a treia adunare care redactează un memoriu către Alexandru Vaida Voevod, șeful guvernului, în care se critică politica economică a acestuia[86].

Meseriașii mici și mijlocii au participat la adunările de mai sus, dar ei s-au manifestat și independent. Ei erau organizați în Uniunea generală a meseriașilor din România, filiala Pitești. Au editat și un ziar „Meseriașul“, care apare la 9 septembrie 1928. În articolul de fond se arăta că în acești ani de criză economică, de limitare a libertăților democratice se impune cu necesitate organizarea meseriașilor[87]. La 24 noiembrie 1929 are lor o întrunire a meseriașilor în sala „Oancea“ din str. Craiovei, organizată de societatea „Cultura“ la care au participat peste 200 de meseriași[88]. La 6 septembrie 1931 se ține a doua întrunire, participînd un număr mult mai mare, în sala teatrului. La ambele întruniri, în general, s-au discutat aceleași probleme: reducerea impozitelor, suspendarea vînzărilor silite, reducerea anilor de pensionare de la 65 la 55 etc. La ultima întrunire se propune înființarea în Pitești a „Blocului uniunii meseriașilor“, cu un program minimal format din 6 puncte[89]. În vederea constituirii „Blocului“, ce urma să aibă loc peste o săptămînă, se desfășoară o susținută propagandă în Pitești, și în județ, ca viitoarea întrunire „să fie cît mai impozantă“[90].

★

Din cele arătate, rezultă că pe meleagurile argeșene criza economică s-a manifestat din plin, contribuind la înrăutățirea situației maselor populare, care deja era destul de precară și înainte, generînd o stare de nemulțumire generală. Frămîntările sociale au îmbrăcat o multitudine și o mare varietate de forme de manifestare. În fruntea luptei oamenilor muncii s-au aflat muncitorii de la întreprinderile industriale existente în judeţ şi în special ceferiştii de la depou şi textiliştii de la Găvana.

---

[84] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 38/1930, „Tribuna comerțului“, an. IV, nr. 57/10.III.1930.

[85] „Presa“ an. IV, nr. 78/30 aprilie 1932, pag. 2.

[86] Ibidem, an. V, nr. 80—91 ianuarie 1933, pag. 3.

[87] „Meseriașul“, Pitești, an. I, nr. 1/9 septembrie 1928.

[88] „Tribuna comerțului“, an. III, nr. 52/15 decembrie 1929, pag. 3.

[89] Arh. stat. Pitești, fond. Prefect. jud. Argeș, dos. nr. 56/1931.

[90] Ibidem.

Lupta muncitorilor, ţăranilor şi celorlalte categorii sociale din judeţul Argeş se înscrie ca o parte componentă a avîntului revoluţionar din România anilor 1929—1933, generat de politica reacţionară a cercurilor conducătoare burghezo-moşiereşti şi capitaliştilor străini care au căutat să se salveze din criză prin crunta exploatare a celor ce muncesc.

MOUVEMENTS SOCIAUX DANS LE DÉVELOPPEMENT D'ARGEŞ PENDANT LES ANNÉES DE LA CRISE ÉCONOMIQUE (1928—1933)

RÉSUMÉ

La crise économique de 1929—1933, la politique réactionnaire des milieux bourgeois-agrariens de sortir de la crise par l'intensification de l'exploitation des masses populaires, ont engendré une violente lutte de classe dans la contrée d'Argeş, lutte qui a revêtu une grande variété de formes.

La lutte des masses populaires d'Argeş — ouvriers, paysans, employés, enseignants, veuves, invalides, retraites, petits producteurs urbains etc. ont eu pour but des revendications généralement démocratiques et notamment économiques.

A la tête de cette lutte il y avait des ouvriers dirigés par les communistes, surtout les cheminots du depôt de locomotives et les textilistes de la Găvana.

La lutte des ouvriers, des paysans et des autres cathégories sociales du département d'Argeş a effectivement contribué à l'accroissement de l'élan révolutionnaire qui caractérisait la Roumanie de l'époque 1929—1933, lutte qui allait porter un rude coup au régime bourgeois-agrarien.

MUZEOGRAFIE

PREŢUIREA UNOR ÎNALTE VALORI ALE ISTORIEI ŞI ARTEI — 450 DE ANI DE LA ZIDIREA MĂNĂSTIRII CURTEA DE ARGEŞ

N. MATEESCU

De-a lungul veacurilor, în decursul frămîntatei sale istorii, poporul român şi-a manifestat pregnant calităţile geniului său creator, sursă inepuizabilă de adînci vibraţii spirituale pentru fiecare generaţie.

Întemeindu-şi ţara prin luptă dîrză cu vitregiile timpurilor, poporul, încă din epoci străvechi a durat falnice zidiri care au grăit lumii întregi despre vitalitatea, forţa şi cutezătoarea sa măiestrie. Biserica şi palatul domnesc de la Curtea de Argeş — datînd din jurul anului 1352, aşezare care după descoperirea din iulie — august 1969 cînd s-au găsit urmele certe (temelia) bisericii mai vechi peste care a fost construită, datează de la începutul secolului XIII, reprezintă unul din pionii epocii de început a întemeierii Ţării Româneşti. Acestui aşezămînt i se adaugă importantele monumente din timpul lui Mircea cel Bătrîn (M-rile Cozia, Cotmeana, Brădet), importantele vestigii ale Cîmpulungului (Bărăţia, Bis. Negru Vodă etc.), impresionantele lăcaşuri domneşti de la Tîrgovişte, numeroasele zidiri din timpul lui Ştefan cel Mare, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, ori Mînăstirea Prislop, Biserica Neagră din Braşov, Biserica Sf. Mihai din Cluj — care datează din sec. XIV.

Argeşul, ca leagăn al formării statului feudal independent — Ţara Românească — a avut darul istoriei să fie gazdă şi păstrător al unor monumente deosebite ale patriei — la cele amintite adăugîndu-se opera zămislită sub conducerea lui Neagoe Basarab.

Cîrmuirea domnitorului Neagoe Basarab (1512—1521) a constituit o perioadă luminoasă pentru Valahia acelor vremuri, caracterizată prin numeroase înfăptuiri mai ales pe planul arhitecturii şi culturii. Căutînd să menţină liniştea necesară unui program constructiv el duce o politică de echilibru între turci şi creştini, de înţelegere cu vecinii — a cărei reuşită îi conferă posibilitatea de a-şi dedica o bună parte a preocupărilor problemelor culturii. Autor al „Învăţăturilor către fiul său Teodosie“, este în acelaşi timp şi ctitorul unor însemnate monumente *, dintre care Mînăstirea de la Curtea de Argeş i-a ridicat şi menţinut faima peste secole.

---

* Bis. Mitropoliei din Tîrgovişte.

Cărturar şi arhitect, om cunoscător al artei epocii — personalitatea voievodului devine mai completă şi proeminentă o dată cu înfăptuirea visului înălţător de a făuri una din operele nepieritoare care avea să-i consacre înalta-i demnitate istorică, dar şi geniul creator al poporului veacului său.

Învăluită în legenda de o neasemuită frumuseţe ca şi obiectul cîntat de versurile populare, construirea mînăstirii a însemnat un act istoric epocal de o imensă valoare pentru istoria şi arta românească — contribuţie de seamă la ridicarea prestigiului ţării în faţa popoarelor — prin grandoarea, perfecţiunea şi valoarea sa artistică.

Ridicată cu mult meşteşug de meşteri, în cea mai mare parte locali, sub supravegherea înţeleaptă a lui Neagoe Basarab şi cu grija din partea Doamnei Despina, noul lăcaş înălţat pe locul altei biserici care se ruinase, cunoaşte la 15 august 1517 momentul înălţător al sfinţirii sale cu un fast deosebit. (Deşi terminarea completă a picturii sale are loc abia în 1526 sub Radu de la Afumaţi).

Dacă mitul legendar al zidirii Anei lui Manole, ori zborul de sacrificiu al celui de-al zecelea meşter la încheierea lucrării pînă la locul unde azi susură izvorul Fîntînei lui Manole, par oricui de domeniul imaginaţiei, măreţia construcţiei, complexitatea ei, îmbinarea celor mai alese stiluri cunoscute pînă atunci şi perfecţiunea artistică a fiecărei părţi a edificiului au fost şi sînt realităţi de o nemăsurată forţă în domeniul arhitecturii şi artei, care au creat suport şi viabilitate legendei. De aceea o asemenea operă dăinuie astăzi alături de legendă — ambele avînd aceeaşi strălucire.

Vremuri luminoase sau uneori mai tulburi au trecut peste ţară, dar strălucirea mînăstirii a rămas aceeaşi. Admiraţia profundă şi aprecierea unor călători, oameni de seamă, atestă cu prisosinţă acest lucru.

Primele importante relatări scrise despre această zidire le avem de la Gavril Protul, mai marele comunităţii călugăreşti de la muntele Athos care participă la sfinţirea Mînăstirii ca invitat al lui Neagoe Basarab, descriind apoi în lucrarea „Viaţa şi traiul Sfîntului Nifon Patriarhul Constantinopolului" frumuseţea construcţiei şi marea sărbătoare a sfinţirii — din care redăm numai cîteva rînduri

„...Şi o împodobi pe dinăuntru şi pe dinafară foarte frumos şi toate scobiturile pietrelor din afară le vopsi cu lazur albastru şi florile le polei cu aur. Şi aşa vom putea spune că adevărat că nu este aşa de mare şi sobornică ca Sionul, care îl făcu Solomon, nice ca Sfînta Sofia care o au făcut marele împărat Iustinian, iară ca frumuseţea este mai pre deasupra acelora..." * [1].

Paul de Alep — om învăţat pentru acel timp — însoţind pe Patriarhul Macarie de Antiohia prin Ţările Române (1653—1658) a lăsat preţioase însemnări despre viaţa ce se desfăşura la noi, de la curtea domnească (din Tîrgovişte) pînă la cea din satele şi oraşele vizitate.

Văzînd şi mănăstirea el ne lasă o interesantă şi evident ştiinţifică descriere despre aceasta

„...Auzisem de la mai mulţi oameni, că în acest ţinut al Ţării Româneşti se află o mare mănăstire domnească, care după spusa lor nu mai

---

* Viaţa şi traiul Sfîntului Nifon Patriarhul Constantinopolului. Ediţia Tit. Simedrea. Buc. 1937.

are o egală în ceea ce priveşte frumuseţea arhitecturală. Mai auzisem de la nişte negutători greci ce făceau comerţ în Ţara Francilor şi la Veneţia, că acolo nu este nimic asemenea ei. Se numeşte Mănăstirea Argeş. De aceea mă dusei să vizitez pe Beiu[1] şi să-i cer permisiunea ca să pot merge să vizitez această mănăstire. El zise „Nu vei merge singur ci cu patriarchul".

Plecînd din Tîrgovişte, cei doi călători au ajuns în seara zilei de 12 ianuarie la Goleşti unde au rămas peste noapte. „...Aici am dormit fiind primiţi cu mare cinste şi ospătaţi cu un mare banchet princiar..." A doua zi, trecînd prin Piteşti, unde, „...se face un vin bun şi dulce care are un mare renume fiind cel mai bun din toate vinurile produse în Ţara Românească", s-au îndreptat spre Curtea de Argeş.

„...Am ajuns aici noaptea ; A doua zi, ne scularăm de timpuriu ca să ascultăm serviciul în biserică. Deasupra porţii e clopotniţa clădită acum de puţini ani, de către răposatul Matei Voievod. Chiliile care alcătuiesc circomferinţa sînt de o frumoasă clădire de piatră cu o galerie sus şi alta jos. În mijloc stă biserica, care e într-adevăr ceea ce se zice că e, un obiect de minunăţie a minţii şi fără asemuire printre mănăstirile din acest Principat"...

...„Mărinimosul ei fondator îşi stoarse sîngele din inimă spre a o clădi, şi nu cruţă nici o cheltuială pentru mărirea şi înfrumuseţarea ei"... * [2]. Această din urmă relatare arată că o astfel de lucrare a necesitat eforturi materiale deosebit de mari care au fost susţinute de curtea domnească şi poporul de jos care a fost îndatorat să-şi dea contribuţia faţă de domnie.

Dintre cei care ne-au lăsat dovezi scrise valoroase despre mănăstire amintim şi pe Dionisie Fotino, istoric grec stabilit în Ţara Românească la începutul secolului XIX, care referindu-se la voievodul Neagoe Basarb şi amintind de ctitoria acestuia spune „A zidit cea mai frumoasă biserică a Mănăstirii Curtea de Argeş, unică în Ţara Românească pentru stilul şi eleganţa sa cea minunată" * [3].

Descrierea şi aprecierile pictorului francez Auguste Lancelot din veacul trecut — cu ocazia vizitării oraşului Curtea de Argeş şi a mînăstirii au de asemenea o importanţă mare, ele fiind făcute de această dată de un specialist care culegea material pentru revista „Le Tour du Monde" din Paris.

„Ceea ce mi se pare minunat este aspectul nemaiîntîlnit al acestei opere care se pare că nu a recurs la ajutorul artiştilor străini"... şi reliefînd farmecul bisericii care rezidă în stilul ornamentaţiei împrumutat din miniaturile bizantine prin inspiraţia meşterului Manole arată mai departe „Gustul pentru această ornamentaţie nu este cu nimic mai puţin familiar femeilor romănce, care trebuie că şi l-au însuşit tot prin filieră bizantină. Îl găsim mai ales la ţăranci" * [4]...

---

[1] Este vorba de voievodul Constantin Şerban, 1654—1658.

[2] Paul de Alep, Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia, în Ţările Române, Editura E. Cioran, Bucureşti 1900.

[3] Fotino Dionisie, Istoria generală a Daciei, Ediţia George Sion, Bucureşti 1859.

[4] Lancelot Auguste, De Paris a Bucarest, În : Le Tour du Monde, Paris 1866.

Sînt numai cîteva mărturii, dar mult mai mulţi istorici cronicari sau călători au consemnat monumentalitatea pluridimensională a acestei opere.

Cronicarii şi poeţii noştri din secolele XVIII, XIX, ca şi din veacul nostru s-au oprit adesea asupra strălucirii acesteia. O vor cînta-o şi generaţiile viitoare, arta ei integrîndu-se în universalitate.

Natura, prin manifestările aspre ale fenomenelor sale a făcut ca peste ani să fie necesare lucrări de restaurare, cele mai de seamă făcîndu-se în 1682 în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, iar ultima şi cea mai mare în perioada 1875—1886) sub conducerea arhitectului francez A. Lecomte de Nouy.

Căpătîndu-şi din nou strălucirea de neegalat după renovarea de la finele secolului XIX, Mînăstirea Curtea de Argeş a parcurs şi aproape 7 decenii ale veacului XX cu aceeaşi strălucire a unui astru auriu. Deşi la restaurarea lui Lecomte de Nouy nu s-a păstrat şi nici refăcut măcar parţial din pictura interioară veche — ceea ce este o mare greşeală şi pierdere pentru monument — păstrarea în mare parte a arhitecturii originale a unor podoabe şi motive ornamentale mai ales exterioare îi consacră în continuare valoarea purtată de-a lungul vremii. Conservarea unor părţi din catapeteasma originală — de o artă excepţională — la Muzeul de Artă al Republicii constituie o mărturie din cele mai puternice asupra posibilităţilor artistice ale meşterilor epocii, un act de cultură demn de veneraţie.

Înalta preţuire pe care o acordă astăzi conducerea partidului şi statului nostru făuritorilor istoriei şi apărătorilor fiinţei şi libertăţii poporului nostru de-a lungul veacurilor, face ca sentimentul patriotismului să vibreze cu o reînnoită forţă la toate generaţiile contemporane acestei epoci de dezvoltare a patriei. Iată de ce cu o justificată mîndrie monumentele istorice sînt azi vizitate cu mare interes de tineri sau vîrstnici din toate colţurile ţării.

Conducerea partidului nostru, stimulînd elanul creator al maselor şi deschizîndu-le perspectiva luminoasă a dezvoltării istorice a vieţii noi, a atestat în chip realist şi corespunzător aspiraţiilor poporului trecutul de luptă şi moştenirea istorică primite de la înaintaşii noştri.

Vizitînd oraşul Curtea de Argeş cu străvechile sale vestigii la 10 iunie 1966, conducătorii de partid şi de stat în frunte cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu au consemnat în Cartea de aur a Mînăstirii :

„Am păşit cu emoţie în acest locaş care aminteşte de celebra baladă a meşterului Manole, simbol nepieritor al geniului creator popular.

Cinstim memoria celor ce au făcut cu talent asemenea monumente dăruind poporului strălucite exemple şi frumuseţi.

Preţuind trecutul, preţuim prezentul, viitorul patriei noastre — România Socialistă“.

În aceste noi condiţii ale dezvoltării sociale şi istorice a patriei noastre devenise o necesitate, un act de respect şi omagiu faţă de istorie — aniversarea zidirii de la Curtea de Argeş.

Măsurile aprobate de conducerea partidului privind aniversarea împlinirii a 450 de ani de la sfinţirea bisericii episcopale a mînăstirii Curtea de Argeş aveau să ducă la împlinirea acestor îndatoriri ale contemporanilor faţă de istorie.

Pentru a marca într-un mod deosebit acest eveniment și a-i da un caracter de manifestare cultural-patriotică de proprții, s-a adoptat un bogat program de măsuri, care transpus pe planul realității a asigurat desfășurarea acestei aniversări la nivelul unui eveniment cultural de mare amploare și importanță.

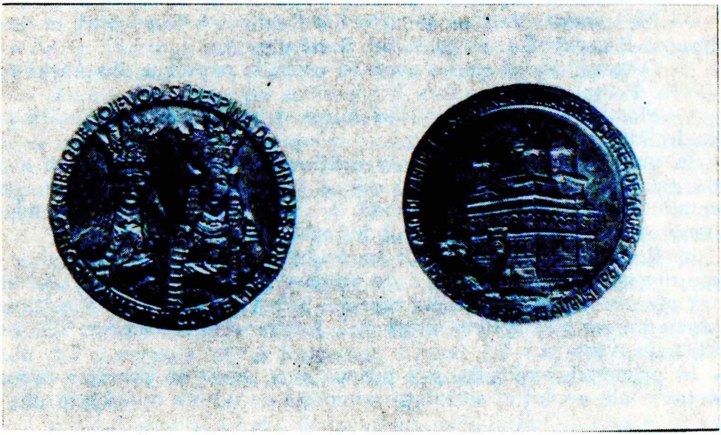

Fig. 1. Medalia jubiliară emisă cu ocazia comemorării a 450 de ani de la zidirea mînăstirii din Curtea de Argeș (avers și revers)

Socotesc această acțiune o manifestare complexă, care prin reușita sa ne-a dăruit prin experiența cîștigată o metodică de o reală valoare în comemorarea unor evenimente sau aniversarea unor monumente de seamă ale patriei.

Ca participant la această sărbătorire — investit cu răspunderea coordonării și urmăririi întregului plan de măsuri pe linie de stat și delegat deseori pentru a cunoaște și sprijini măsuri dedicate evenimentului pe linia cultelor — am distins și apreciat rolul și influența în cadrul sărbătoririi a zece acțiuni deosebite, fiecare constituind o contribuție esențială la desăvîrșirea acestei aniversări.

a) Informarea la nivel științific înalt a publicului din orașele Curtea de Argeș și Pitești asupra importanței istorice a Argeșului, a condițiilor istorico-sociale din epoca zidirii mînăstirii și a importanței și valorii acesteia s-a realizat prin simpozionul pe tema „Mărturii ale istoriei populației românești pe Valea Argeșului“. Sutele de intelectuali din toate ramurile de activitate ca și alți cetățeni din cele două orașe au urmărit cu mult interes expunerile care au concurat la susținerea temei de mai sus, după cum urmează :

— Însemnătatea evenimentului aniversării Mînăstirii Argeșului (Prof. univ. dr. docent Dumitru Berciu).

— Curtea de Argeș — străveche reședință a Țării Românești (Prof. univ. A. Sacerdoțeanu).

— Aref — vechi sat argeșean (Prof. univ. A. Sacerdoțeanu).

— Legendă și adevăr în istoria Mînăstirii Argeșului (Conf. univ. Gh. Ionescu).

— Mînăstirea Argeșului și orășenii piteșteni și argeșeni.

— Monumente istorice feudale ale Curții de Argeș pînă la domnia lui Neagoe Basarab (Lector univ. Ion Șendrulescu).

— Originalitate și continuitate în creațiile populare din Argeș (Conf. univ. Gh. Focșa).

— Monede antice în regiunea Argeș și problema continuității (Prof. univ. dr. Mitrea Bucur).

În majoritate fiind materiale inedite, aceste comunicări au scos la iveală mărturii și date științifice noi — pe baza cercetărilor întreprinse sistematic și cu o înaltă competență de către referenți, care au adăugat elemente noi prețioase la tezaurul informațional despre Argeș.

b) Rezultatul numeroaselor cercetări și săpături arheologice, materiale documentare și obiectele de valoare istorică, legate de Curtea de Argeș, au fost sistematizate de muzeul județean Argeș — Pitești și au îmbrăcat haina instructivei Expoziții jubiliare documentare de istorie „Curtea de Argeș“.

În principal, expoziția și-a propus și a reușit să prezinte aspectele importante ale evoluției societății omenești pe aceste meleaguri din cele

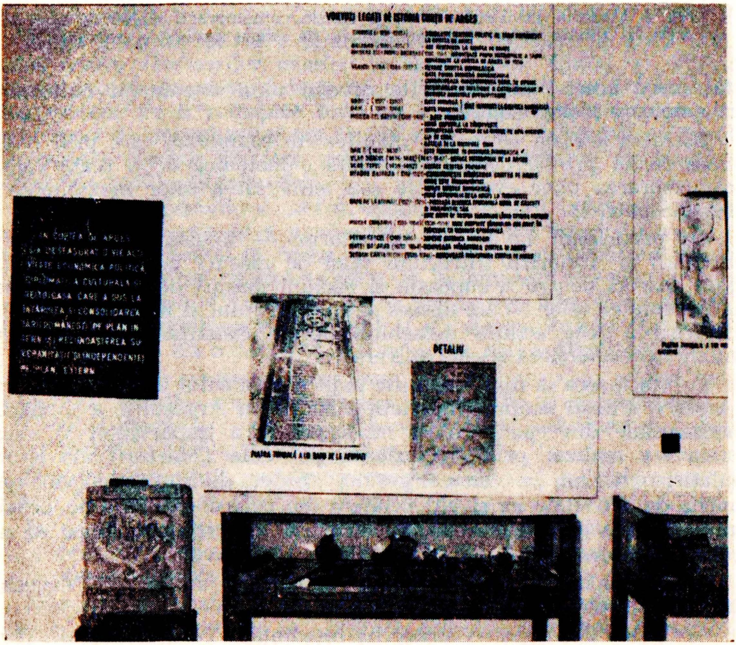

Fig. 2. Aspect din expoziția documentară de istorie

mai vechi timpuri pînă la perioada feudală, pe care a inclus-o în mare parte. O reliefare evidentă a cunoscut-o perioada de formare a poporului român, constituirea statului feudal Țara Românească, funcția de reședință domnească a așezării de la Argeș și rolul ei în menținerea legăturilor economice, politice și culturale cu Transilvania și Moldova.

Potrivit sistematizării asigurate materialul expoziției a fost ordonat în cadrul a șase probleme pe care le vom enunța în continuare.

— Dovezi ale existenței străvechi și vechi a comunităților omenești în Argeș — parte care a inclus unelte ale culturii de prund de pe Argeș, ceramică neolitică, unelte din epoca bronzului, arme și unelte din prima epocă a fierului, urne funerare din necropolele de la Tigveni și Curtea de Argeș ; unelte geto-dacice, monede și podoabe geto-dacice, tezaurul de podoabe dacice de la Rociu

— Procesul de formare a poporului român reflectat în cercetările arheologice de pe teritoriul Argeșului. Aci, explicațiile respective au însoțit materiale ca obiecte descoperite în castrele romane ; unelte, ceramică, podoabe și arme din descoperirile de la Mătăsaru — sec. II, III e.n. ; urne funerare de la Chilia sec. III e.n. ; ceramică și obiecte de ofrandă din necropola de la Mogoșani — sec. IV e.n. ; ceramica de la Ipotești — sec. V—VII e.n. unelte din depozitul de la Bîrlogu — sec. IX—XI e.n. etc.

— Formarea statului feudal și prima reședință voievodală a Țării Românești. Semnificativ ni s-a părut prin însemnătatea conținutului textul primului panou al acestei părți „Încă din epoca primelor formațiuni statale, meleagurile argeșene au jucat un rol important în istoria poporului român. Începînd din veacul al XIII-lea aceste locuri sînt des menționate în istoria țării și în documentele străine, printre care cel mai de seamă este Diploma Cavalerilor Ioaniți (1247). Harta formațiunilor statale de pe teritoriul României, fotocopie (și traducere) din Diploma cavalerilor Ioaniți, ruinele Cetății Poenari de la Căpățîneni (după desen de H. Trenk) sînt primele materiale documentare ale acestui capitol. În ținutul Argeșului documentele menționează voievodatul lui Seneslau.

Necesitatea înlăturării pretențiilor de suzeranitate maghiară asupra voievodatelor și cnezatelor de la sud de Carpați, din aspirație se transformă în victorie sub Basarab I care înfrînge oștile regelui Carol Robert — Țara Românească devenind astfel independentă. Acest moment este ilustrat prin elemente ca figura lui Basarab I (după icoana de la Biserica Domnească), Posada (pictură), reproducere după Cronica Pictată de la Viena — bătălia de la Posada, săbii, săgeți etc. din sec. XIV, ghiulele, bombarde din piatră găsite la Cetatea Poenari etc. Apoi un alt panou consemnează că „Așezarea de la Argeș, înființată înaintea anului 1300 este prima reședință a voievozilor Țării Românești, de la care ia apoi numele de Curtea de Argeș".

Se știe că după bătălia de la Posada din 1330, cînd curtea domnească a avut mult de suferit, reședința se mută la Cîmpulung. Capitala va reveni la Argeș în timpul domniei lui Vlaicu Vodă, și se menține și în timpul lui Radu I., Dan I. și Mircea cel Bătrîn — ultimul mutînd-o apoi la Tîrgoviște.

Mîndria argeșenilor față de aceste momente ale istoriei și față de voievozii timpului se reflectă în vremea noastră prin ridicarea unei statui a lui Vlaicu Vodă în orașul Curtea de Argeș — în amintirea și stima înaltelor personalități ale istoriei pe care le-a găzduit.

Vizitatorul s-a oprit îndelung aci să observe îndeaproape materialele: sigiliul lui Mircea cel Bătrîn (desen), sigiliul lui Radu Paisie, fotocopie după un document dat de Vladislav Vlaicu (din Curtea de Argeș în anul 1368), fotocopie după un document din 1385 (Dan I.), obiecte de podoabă din mormîntul lui Radu Negru — originale sau fotografii; monede de la Vlaicu Vodă și Mircea cel Bătrîn, inel găsit la Biserica Sîn-Nicoară, ceramică din săpăturile de la Curtea Domnească, unelte, arme de epocă, cărămizi, pietre de construcție etc. de la Curtea și Biserica Domnească.

Dezvoltarea orașului Curtea de Argeș în sec. XIV-XVII este oglindită prin tezaurele monetare descoperite la Argeș și expuse aci, documentele (fotocopii) de la Dan al II-lea (1431), Mihnea (1508) exprimînd privilegii comerciale și legăturile cu Brașovul și Sibiul sau ducații de argint de la Vladislav Vlaicu, Radu I., Mircea cel Bătrîn.

Imaginile foto ale Curții Domnești și Bisericii Domnești au atras doar atenția pentru vizitarea acestor monumente străvechi care se păstrează sub patronajul muzeului din Curtea de Argeș — mărturii ale istoriei de o excepțională valoare.

— Ctitoria lui Neagoe Basarab și locul său în arhitectura națională. Acest capitol scoate în evidență faptul că Biserica episcopală de la Curtea de Argeș reprezintă expresia cea mai înaltă a măestriei constructorilor medievali din Țara Românească, verigă a stilului arhitectonic autohton, prototip după care se vor inspira numeroși meșteri români în secolele XVII, XVIII.

Stemele voievodale din timpul lui Neagoe Basarab și Vlad Dracu, litografia bisericii episcopale de Lancelot, acuarele (cu biserica episcopală) de Isler și H. Trenk, macheta acestei mănăstiri de Carol Stork sînt numai o parte din exponatele acestui sector.

— O vitrină a cuprins de asemenea studii, albume, lucrări beletristice etc. grăind despre renumele mînăstirii, faima peste hotare și intrarea ei pentru veșnicie în baladă. Prezența bisericii episcopale în folclor, artă și literatura de specialitate continuă să fie o realitate pentru fiecare epocă și generație.

— Partea de încheiere a expoziției s-a ocupat de prezentarea Mînăstirii Argeșului în contextul celorlalte monumente din regiunea Argeș — aci redîndu-se prin imagini și relatări aspecte ale monumentelor de la Cîmpulung (Mînăstirea Negru Vodă, Bărăția), Schitul Brădet zidit de Mircea cel Bătrîn, Conacul Goleștilor, Cula de la Retevoiești și alte monumente aparținînd atunci regiunii Argeș — cum sînt M-rile Cozia, Horezu, Arnota, Govora, Culele Greceanu și Măldărești, Schitul Ostrov — ctitorie a lui Neagoe Basarab etc.

Orașul a cunoscut o sensibilă vibrație de patriotism o dată cu deschiderea acestei expoziții la care am avut onoarea de a rosti cuvîntul de deschidere.

Prin dimensiunile sale neobișnuite — ocupînd marea sală de festivități și holurile Grupului școlar forestier din Curtea de Argeș, prin varietatea și importanța materialelor (unele fiind special împrumutate de la unități republicane din Capitală), ca și prin aspectul său grafic — estetic, expoziția a constituit o afirmare de înalt nivel a activității muzeistice din Argeş. Ea a fost în acelaşi timp examenul de maturitate al muzeelor din Piteşti şi Curtea de Argeş (sprijinite de Consiliul Muzeelor din C.S.C.A.) la care muzeografi ca Popescu Eugenia, Vasilescu Dumitru Mavrodin Teodor, Novac Vasile ş. a. şi-au adus o mare contribuţie.

Vizitarea ei a asigurat posibilitatea ca mii de cetăţeni să înţeleagă în mod ştiinţific semnificaţia evenimentului sărbătorit, să plece cu bogate cunoştinţe istorice, şi o plăcută impresie despre Argeş în ansamblul său. (Sîntem nevoiţi să ne exprimăm regretul că n-am reuşit să realizăm un film sau diafilm care să imortalizeze în totalitate această expoziţie).

c) Expoziţia „Arta populară argeşeană" a fost organizată într-un pavilion al Liceului agricol, în perioada 10 august—30 septembrie 1967 — prin grija Muzeului de Artă Populară al Republicii Socialiste România şi a Muzeului din Piteşti.

Ea a cuprins cele mai importante genuri de artă populară din cadrul fostului raion Curtea de Argeş, de pe cele patru văi: Rîul Doamnei, Valea Vîlsanului, Valea Argeşului şi Valea Topologului. Zona fiind foarte bogată în realizări originale ale culturii şi artei populare, a permis aducerea în expoziţie a unei game largi de obiecte de o valoare artistică unanim recunoscută.

Partea I a expoziţiei s-a axat pe tema : „Crestături în lemn şi textile de interior", cuprinzînd mai întîi mobilier popular vechi : lacra în care se punea zestrea fetei, dulăpioare, masa de lemn, scaune — cu elemente ornamentale, ca soarele ori brăduleţul ; furci, piepteni cu ornamente prin pirogravare etc., împletituri din nuiele de diferite forme şi destinaţii.

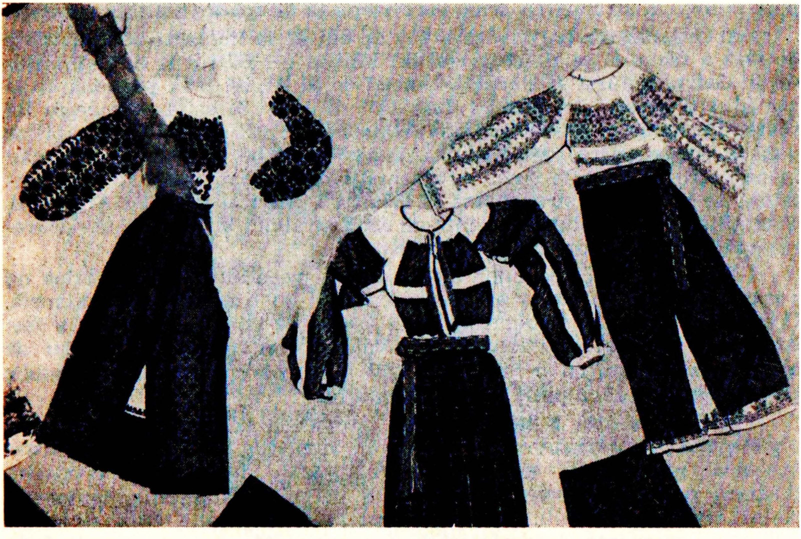

Fig. 3. Aspect din expoziţia de artă populară.

Apoi au urmat textilele de interior : țesături de bumbac — șervete de mărimi diferite și cu motive ornamentale în registre orizontale, în culori diferite — servind la decorarea pereților în interior, fețe de masă etc. ; țesături mițoase (plocade) avînd cromatică și compoziții ornamentale diferite, țesături de lînă obișnuite — țoale, fețe de pernă, traiste, desagi, scoarțe ; țesături din păr de capră (desagi).

Localități ca Sălătruc, Nucșoara, Căpățîneni și altele au fost evident reprezentate.

O altă parte a expoziției a adus în fața vizitatorului costumul popular argeșean, costumul cu fotă tip Argeș, costum cu fotă și zăvelcă, costum cu vîlnic, costumul bărbătesc de pe Valea Vîlsanului și numeroase piese separate care redau varietatea cămășilor (ca ornamentație) și a altor piese ale costumației populare.

Autenticitate, colorit, măiestrie, puteau fi atributele pieselor vizionate în acest sector.

Ceramica populară produsă în diferite localități din zonă, precum și cea din unele zone învecinate a format obiectul celei de-a treia părți a expoziției. De la Vîlsănești am putut admira jucării de ceramică și felurite obiecte de uz ; de la Stroiești diferite categorii de vase smălțuite ; ceramica smălțuită și nesmălțuită a Mălurenilor, vase de uz de la Sălătrucel etc. Au fost expuse piese și din alte centre apropiate ca zonă de Argeș Coșești, Poenița, Leicești, Petrești.

Selectate după criterii riguros științifice, piesele ceramice, ca și celelalte obiecte, au stîrnit un mare interes din partea publicului. Înșiși țăranii care au fost primiți ca vizitatori au considerat aceasta ca un imn adresat geniului popular, strădaniei omului din popor, care dăltuiește pînă ajunge la strălucirea artei, care respectă și apără tradițiile seculare.

d) Organizarea aniversării a 450 de ani de la înălțarea acestei opere de artă a făcut să se ridice glasul lui Mircea cel Bătrîn și al slujitorilor săi în cadrul natural al Curții Domnești de la Argeș, prin prezentarea în aer liber a piesei „Io, Mircea Voievod“ de Dan Tărchilă, sub regia lui Const. Dinischiotu, într-o montare de mari proporții și fast. Pentru prima dată în Argeș apare piesa istorică în aer liber, pe locurile legendarelor monumente — în cele cinci reprezentații date avînd circa 12 000 spectatori, de la oaspeții străini pînă la locuitorii orașului sau Văii Argeșului. Condițiile scenice soluționate într-un mod străluict au permis desfășurarea spectacolului la un înalt nivel artistic.

Niciodată evocarea unor momente ale trecutului istoric glorios nu s-a realizat într-un cadru așa de autentic și cu o așa forță emoțională. Credem de aceea că și eficiența unui asemenea gen de spectacol a fost superioară oricărei alte situații, iar valorificarea piesei a cunoscut de această dată culmi cu o rezonanță care a deschis gustul marelui public pentru spectacolul cu piese istorice în natură.

e) Evenimentul a fost cinstit de asemenea pe tărîm cultural prin organizarea și prezentarea în fața unui numeros public a unui mare spectacol al artiștilor amatori din regiune — dedicat evenimentului. Susținut pe scena special amenajată în parcul orașului din apropierea rîului Argeș, spectacolul a întrunit formații de renume, care au oferit publicului momente de desfătare și admirație față de arta populară devechi tradiții a cîntecului și jocului popular românesc, a portului tradițional (20 august 1967).

Corurile de la Domnești, Galeș, Mușătești, formațiile de dansuri de la Stănești, Țigănești, Mozăceni-Vale, Nucșoara sau călușarii de la Vîlcele, împreună cu orchestra „Doina Argeșului" au susținut un bogat repertoriu prin care au redat frumusețea melodiilor și jocului nostru popular.

Vocea de adîncă rezonanță a rapsozilor folosiți pentru susținerea montajului literar al acestui spectacol a transmis un adevărat mesaj la adresa istoriei vremii lui Neagoe și a neîntrecuților săi meșteri.

Citām fragmente din montajul aranjat de G. Cîrstea Nicolescu

„Bine ați venit, oaspeți dragi,
aici, în Țara ctitoriei,
pe unde voievozii au scris
întîia carte a României,
Stă mărturie vremea-n vreme,
bătută-n aur și izvod,
cum Basarabii-aici și-așează
întîiul voievod".

Terminarea operei prin mare trudă, măiestrie și jertfă, devine un moment sublim și emoționat — asistînd la însăși jertifirea de sine a marelui făurar, Manole :

„Tu ți-ai strivit sub talpa mînăstirii
inima ta, tot ce-ai avut al tău.
Dar ți-ai simțit-o renăscînd cu larmă
în dangătul de clopot presimțit
al veacurilor multe, viitoare,
tu, Prometeu român, purtînd alt mit,
cînd ridicat pe cea mai înaltă turlă,
cu glas profetic, domnului despot,
de-ai să mai poți clădi la fel minune,
i-ai dat răspunsul răzvrătit : Mai pot !

Cînd schelele curmate se surpară
păreai atît de neînvins sub nor,
încît cu slabe aripi de șindrilă
ai fi putut sub alte zări să zbori.
Dar dragostea pămîntului și-a țării
te-a prăvălit pe cîmpul fumuriu
ca să țîșnești în veci de veci, fîntînă
de jertfă și de cîntec pururi viu.
Meșter valah, azi nume de fîntînă,
crescut din lutul ce l-ai plămădit
în sprintenă zidire cu trei turle
și ie dantelată de granit,
din cîntece pierdute pînă astăzi
și din puterea visului vînjos,
ai închegat cu palme bătucite
minunea de la Argeș mai în jos".

f) Integrîndu-se în ciclul de acţiuni consacrate aniversării, festivalul local — iniţiat de organele fostului raion Curtea de Argeş sub titlul „Ce e nou pe Valea Argeşului“, a constituit un mijloc de manifestare a formaţiilor artistice de amatori şi creatorilor de artă populară de pe

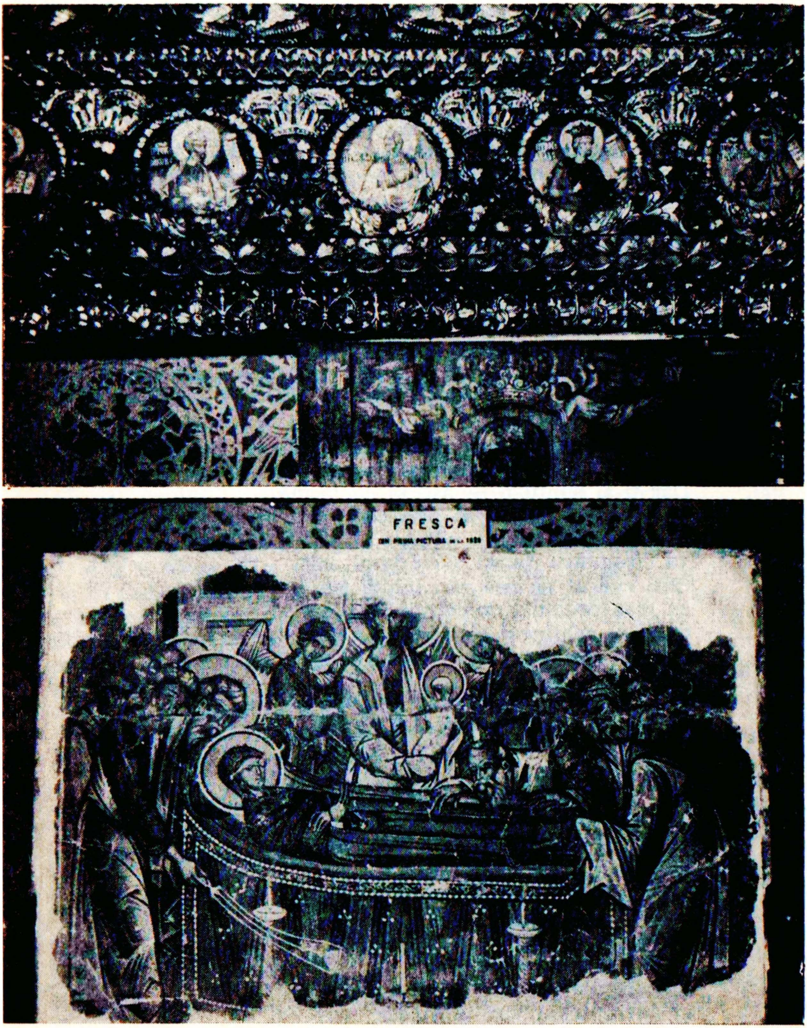

Fig. 4, 5. Aspecte din expoziţia de artă feudală bisericească deschisă în sala Meşterul Manole“

această vale, la care apoi au fost atraşi artiştii amatori şi creatorii căilor Vîlsanului, Doamnei şi Topologului.

Această acţiune culturală a avut ca rezultat şi atragerea a numeroşi intelectuali la cercetarea istorică locală, pentru descoperirea şi valorificarea documentelor şi altor obiecte privind istoria locală, colecţionarea şi conservarea unor piese muzeistice — mai ales în localităţile Domneşti, Aref, Muşăteşti, Retevoieşti, care au reuşit sau sînt pe cale de a-şi realiza interesante muzee săteşti.

g) De un interes deosebit s-a bucurt — în perioada aniversării, ca şi mai tîrziu — expoziţia de artă feudală bisericească, amenajată în splendida sală a „Meşterului Manole" din incinta palatului episcopal, organizată sub patronajul conducerii bisericii mînăstirii Curtea de Argeş — avizată de Departamentul Cultelor şi Direcţia Artelor Plastice.

Conţinînd pictură bisericească pe icoane, cruci etc., obiecte de cult, şi cărţi vechi — din secolele XVI-XIX, această colecţie a constituit o acţiune stimulatorie pentru păstrarea şi valorificarea muzeistică a acestor materiale preţioase, care pot fi întîlnite la încă numeroase lăcaşuri de cult. Fragmente din catapeteasma originală a mînăstirii Argeşului — care au fost la Valea Danului şi apoi păstrate la Bucureşti— au făcut parte din această expoziţie, reprezentînd un adevărat tezaur al artei epocii. Completată şi resistematizată, această expoziţie poate deveni în viitor un muzeu al mînăstirii cu o valoare sporită faţă de cea remarcată pînă în prezent.

h) Prin intermediul tiparului, evenimentul a fost prezentat pe o arie mult mai largă, comparată cu mijloacele amintite pînă acum. Astfel, prin Editura Meridiane apar lucrările „Mănăstirea Curtea de Argeş (Mic îndreptar) în limbile română, engleză, franceză şi germană (tiraj 17 000 ex.) şi „Biserica Domnească din Curtea de Argeş" Patriarhia română editează cu acest prilej

— „L'eglise orthodoxe roumaine"

— „Mînăstirea Curtea de Argeş".

Comitetul regional pentru Cultură şi Artă Argeş, editează broşura „Mînăstirea Curtea de Argeş — Impresii" de S. D. Voinescu. Muzeul din Curtea de Argeş, tipăreşte pe plan local un pliant reprezentînd principalele monumente istorice din oraşul Curtea de Argeş.

O circulaţie de proporţii a cunoscut în perioada apropiată sărbătoririi cartea poştală ilustrată, color sau alb negru, în peste 400 000 exemplare — cu imagini diverse ale mînăstirii lui Neagoe, Bisericii Domneşti, Fîntîna lui Manole etc. Una dintre cele cu imaginea mănăstirii a purtat însemnul jubiliar „1517—1967".

Este poate interesant şi semnificativ să amintim faptul că în adunarea la care au participat oaspeţii de seamă prezenţi la acest sobor comemorativ s-a zămislit actul de naştere al creaţiei dramaturgice a lui Valeriu Anania, „Meşterul Manole", din care autorul a citit fragmente — ale materialului elaborat, aflat în forma concepţiei finale. În scurt timp piesa a fost tipărită şi a avut cinstea să fie jucată în premieră de Teatrul „Al Davila" din Piteşti, care într-o montare excelentă a prezentat-o la Piteşti, dar şi la Curtea Domnească de la Curtea de Argeş — în cadrul ciclului de manifestări culturale „Memoria Argeşului" (29 mai 1969). „Meşterul Manole" a avut un succes deosebit la el acasă, cei aproape

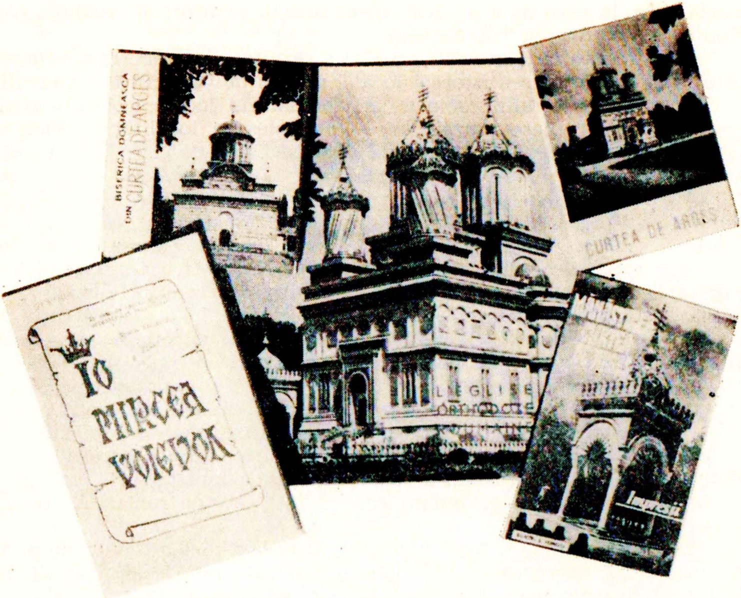

Fig. 6. Tipărituri apărute cu ocazia aniversării

3 000 de spectatori urmărind desfășurarea momentelor piesei cu mare încîntare și emoție. Iată un omagiu în plus adus neîntrecutei zidiri.

i) Mănăstirea și-a serbat cele patru secole și jumătate de existență în care a radiat cu o sclipire de diamant și prin oficierea unei slujbe religioase, săvîrșite de mitropoliți și episcopi — din țară și de peste hotare — precum și prin ținerea unei ședințe solemne a Sinodului, dedicată prin tematica sa acestei comemorări. Din partea bisericilor ortodoxe străine au participat înalți reprezentanți (mitropoliți, episcopi) din : Grecia, Bulgaria, Iugoslavia, Moscova, Constantinopol, S.U.A., Anatolia, din partea Conferinței bisericilor europene de la Viena etc.

j) Filmul, ca formă de popularizare și culturalizare, a fost prezent printr-un bogat documentar în culori, care a cuprins numeroase date și aspecte ale Mănăstirii și celelalte monumente de la Argeș, cum și imagini ale altor monumente însemnate din țară, apropiate de epocă.

Oferit publicului din țară și de peste hotare, acest film a întrunit peste tot o apreciere valorică înaltă.

★

La acest act de cultură a contribuit presa, care a publicat mai multe materiale despre evenimentul de la Argeș.

O mare influență educativă în rîndurile maselor au exercitat toate aceste mijloace de popularizare a monumentului, iar mii de vizitatori din ţară şi turişti străini au venit în contact direct cu manifestările enunţate şi desigur cu vechiul oraş, care i-a primit în straie de sărbătoare.

Puternic factor în educarea patriotică a cetăţenilor, vizitarea monumentelor istorice a cunoscut o evoluţie progresivă în ultimii ani, cu un real aport în consolidarea sentimentului de dragoste faţă de ţară şi popor.

Această aniversare a putut fi pe deplin socotită un moment înălţător de preţuire a comorilor istoriei, a muncii creatoare şi a luptei înaintaşilor pentru apărarea pămîntului strămoşesc, a fiinţei şi libertăţii poporului nostru — graţie politicii consecvent ştiinţifice a partidului de reevaluare corespunzător intereselor poporului a trecutului istoriei şi culturii noastre.

De peste patru veacuri şi jumătate aducem un binemeritat omagiu acestei chintesenţe de măiestrie, curaj şi înţelepciune a poporului nostru, acestei opere care a marcat un moment de apogeu al geniului creator al poporului român — de la care se vor putea inspira cu veneraţie şi generaţiile viitoare, care-i vor acorda pe mai departe preţuirea strălucirii pe care o poartă.

LA MISE EN VALEUR DES TRÉSORS DE L'HISTOIRE ET DE L'ART AU 450ÈME ANNIVERSAIRE DE LA CONSTRUCTION DU MONASTÈRE DE CURTEA DE ARGEŞ

RÉSUMÉ

L'auteur, tout en présentant l'important monument d'arhitecture de Curtea de Argeş — le monastère érigé par le voïevode Neagoe Basarab — offre aussi un compte-rendu des festivités qui ont eu lieu à l'occasion de son 450ème anniversaire.

On signale de même le système d'organisation de l'exposition représentant l'art populaire du département d'Argeş et en même temps un aperçu des travaux du symposium d'histoire qui s'est deroulé toujours à cette occasion. L'initiative de toutes ces manifestations revient au Comitet de Culture et au Musée départamental d'Argeş.

CUM AM ORGANIZAT SECŢIA MEMORIALĂ „LIVIU REBREANU" DE LA VALEA MARE — PITEŞTI

A. POPOVICI

Cu gîndul la captarea acelui suflu magic care să învăluie pe orice vizitator şi să-i dezvăluie în ansamblu şi din diverse unghiuri o personalitate, începi prin a visa o expoziţie ideală, în care omul şi opera, şi epoca să se desprindă cu pregnanţă de existenţă aievea. După ce gîndul a cutreierat tot cît îi sta la îndemînă : creaţia personalităţii, tipărită şi-n manuscris, fototecă şi fonotecă, corespondenţă, amici, descendenţi, cronici, monografii etc., etc., ai sentimentul că eşti copleşit de date, că toate au însemnătate, că n-ai să te poţi depărta atît cît ţi-ar cere o perspectivă care să contureze din detalii semnificative umbra stejarului „sub care nu poate creşte nici un puiet", cum spunea Brîncuşi despre Rodin. Asta cu atît mai mult cu cît servitutea unui memorial este, cu rare excepţii, spaţiul. Sentimentul amintit l-am trăit de fiecare dată : cînd făceam planul tematic al casei memoriale „George Topîrceanu" de la Nămăieşti-Muscel mi se părea că cele trei cămăruţe mă sufocă, la Anton Pann de la Rîmnicu-Vîlcea la fel. Cînd reuşisem oarecum să-l escaladez, i-am verificat incomoda existenţă la Horia Nestorescu şi Vasile Novac atunci cînd lucram împreună tematica Muzeului „Nicolae Bălcescu". Pentru Liviu Rebreanu aveam un suport. Mai exista o casă memorială la Prislop-Năsăud care ştiam că necesită o urgentă reorganizare şi, în consecinţă, ne puteam pune de acord, completîndu-ne reciproc, în ciuda spaţiului restrîns din ambele locuri. Şi, de fapt, de aici am pornit.

A organiza o casă memorială este o sarcină plină de dificultăţi puţinătatea spaţiului expoziţional (o repet pentru a o sublinia), cîteva manuscrise, note, scrisori, fotografii originale (pentru că fondul de aur este tezaurizat la Biblioteca Academiei, în arhive, bibliotecile institutelor de specialitate, alte muzee sau instituţii de cultură, la urmaşi, prieteni, cunoştinţe nu oricînd dispuşi să le cedeze), ceva mobilier şi obiecte personale care, prin faptul că s-au impregnat de vieţuirea cu personalitatea în cauză, dau vizitatorului sentimentul prezenţei fizice a acesteia, undeva dincolo de o uşă ce s-ar putea deschide, îi generează tensiunea interioară atît de necesară autenticei şi profundei cunoaşteri. Dacă după manuscrise, corespondenţă, note, fotografii, tablouri etc., se pot executa facsimile, copii cu egală pondere emoţională, piesele tridimensionale trebuie depistate şi achiziţionate, oricîtă îndelungă rezistenţă s-ar întîmpina din partea celor ce le deţin şi indiferent de faptul că o facem înainte sau după deschiderea oficială.

Deşi ar putea părea, la prima vedere, paradoxal, înaintea redactării planului tematic m-am gîndit la alcătuirea documentarului viitoarei case memoriale. Consider că documentarul este mult mai important decît expoziţia propriu-zisă şi numai completarea lui continuă îi justifică şi-i hrăneşte calitatea de instituţie ştiinţifică. Aceasta din mai multe considerente: stă la baza reorganizărilor viitoare ale expoziţiei permanente ; înlesneşte organizarea de expoziţii temporare comemorative sau pe anume aspecte ale activităţii personalităţii care nu pot fi ilustrate complex şi pe cît posibil complet în expoziţia permanentă ; ţine la îndemînă materialul de studiu în vederea activităţii publicistice a personalului ştiinţific şi, mai ales, concentrează într-un focar foarte dispersatul bagaj de valori. Din diverse motive n-am reuşit să realizez acest documentar la Casa de la Valea Mare.

Am luat legătura cu urmaşii lui Liviu Rebreanu, soţia fiica şi ginerele, cu membrii familiei lui din Transilvania, cu apropiaţii casei, cu mulţi dintre cei ce l-au cunoscut. Am mers pe firul diverselor obiecte existente în casa de la Valea Mare (vîndute la licitaţie după moartea scriitorului), de cîte ori pe piste greşite şi de cîte ori reluînd de la capăt un drum care se înfunda. Am reuşit să reconstitui teoretic (fapt nu tocmai greu datorită bogatei reţele informaţionale şi numai după un sfert de veac), în cele mai mici detalii interioarele casei, duratele şederii aici, felul de trai pasiunile, obiceiurile scriitorului, încît puteam să caut cu exactitate fotografică ceea ce-mi lipsea. Am achiziţionat tot ce se putea achiziţiona : mobilier, diverse obiecte, ediţii ale operei lui, ziare, reviste cu materiale de şi despre romancier, am făcut sute de fişe, sute de martori fotografici. Am solicitat

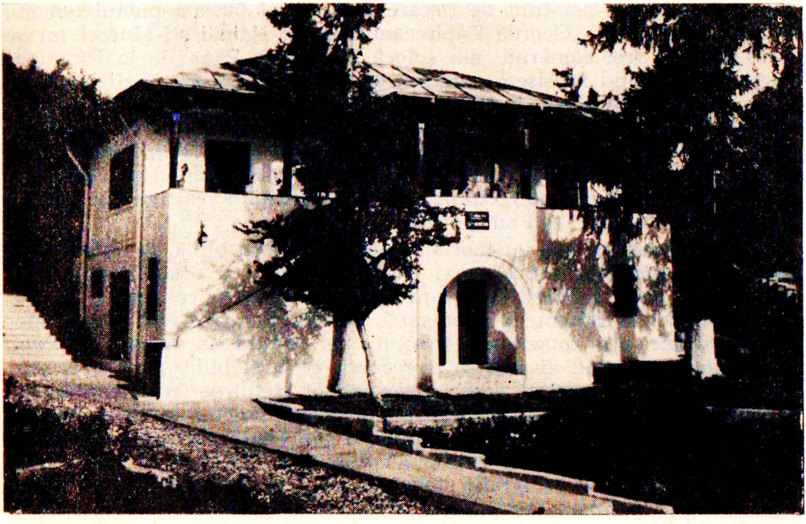

Fig. 1 — Casa Memorială „Liviu Rebreanu“ — vedere exterioară

părerea unor personalităţi şi a unor specialişti. Am analizat expoziţia de la Prislop prin perspectiva reorganizării ei şi am stabilit profilul cu accentul specific fiecăreia. Făcusem tot ce face oricare muzeograf într-o asemenea situaţie şi tot cît îmi sugerase experienţa mea anterioară. Rezulta că redactarea planului tematic putea fi o treabă relativ simplă. Simplă ? Dimpotrivă.

Sistemul împămîntenit — dezbătut mereu în reţeaua noastră în atîtea păreri pro şi contra — camere memoriale plus expoziţia tematică, are avantaje şi dezavantaje. O prezentare cronologică a vieţii şi operei este necesară vizitatorului mai puţin avizat spre a-i da o viziune de ansamblu şi a-i stimula interesul pentru creaţia personalităţii respective (indirect insuflîndu-i şi respectul pentru făuritorii culturii noastre şi pentru tot ce-a rămas în urma lor), pentru specialist, concentrînd valori care n-au fost în circuitul curent, unele detalii care-i pot fi utile. Camerele memoriale, grele de emoţionalitate, reconstituie mediul înconjurător, atmosfera de viaţă şi de lucru a personalităţii şi creează fondul afectiv necesar reţinerii datelor cuprinse în expoziţie. În fond, complementare, atîta vreme cît nu există un spaţiu adiacent pentru expoziţia tematică, sistemul rotunjeşte ilustrarea personalităţii servind scopul urmărit. Achiziţiile permiteau o acceptabilă reconstituire — cu excepţia holului — a tuturor încăperilor. Deşi incomparabil mai dificilă, am ales varianta mixtă: două încăperi — biroul şi sufrageria — reconstituite, trei încăperi — holul, camera soţiei şi un alt hol — pentru expoziţie.

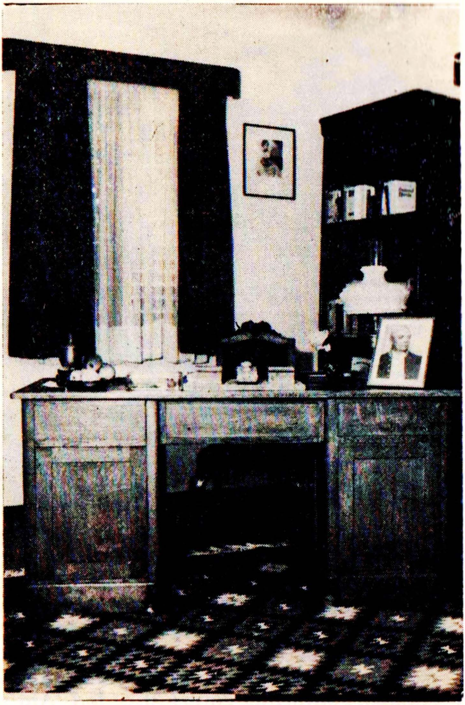

Fig. 2 — Casa Memorială „Liviu Rebreanu" — biroul scriitorului

Întrucît Liviu Rebreanu s-a afirmat şi s-a format după plecarea din Transilvania, se impunea prezentarea vieţii şi operei lui în ansamblu şi nu numai a anilor petrecuţi la Valea Mare (chiar dacă au fost pentru el cei mai fericiţi). Casa de la Prislop avea menirea să ilustreze detaliat perioada ardeleană, mediul familial, mediul social, din care şi-a extras vîna parcă mereu grea de valenţe a lui ION, a atîtor nuvele, privită dintr-un anumit unghi chiar a întregii opere sau, oricum, a opticii prin care a văzut

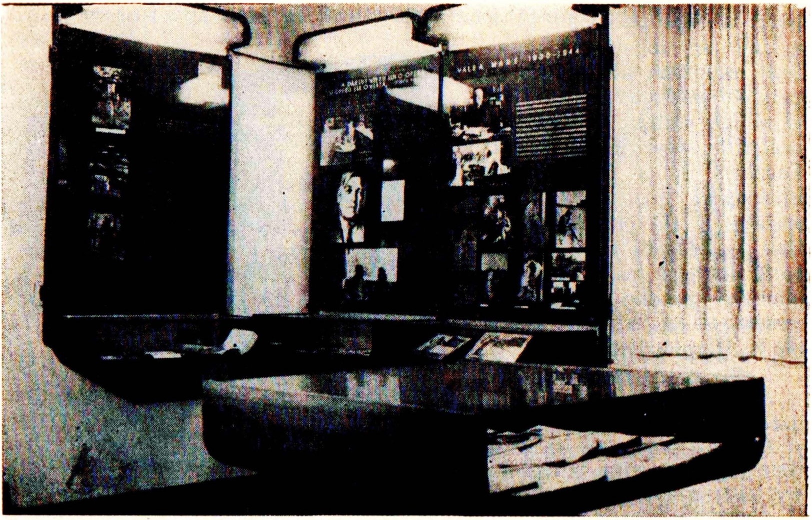

Fig. 3 — Casa Memorială „Liviu Rebreanu“ — aspect din expoziție

lumea. La Valea Mare perioada transilvană însemna prologul restului expoziției care începea, de fapt, cu descinderea la București și, mai departe, prezentarea celei mai bine de o treime de secol de intensă și amplă dăruire.

Am pornit-o clasic și-am redactat prima variantă a planului tematic cronologic, științific, corect și ... fad. Am măsurat încăperile și-am schițat panourile ca să-mi dau seama cum ar arăta. Și mi-am dat seama că nu mi-ar fi ajuns toate cele cinci încăperi. Dacă la Muzeul Bălcescu spațiul și materialul existent și întreaga personalitate, topită parcă în vremea lui ca o flacără într-un chihlimbar, te obliga și-ți înlesnea o limpede cronologie, dacă la Anton Pann totul se simplifica oarecum datorită penuriei informațiilor și îndeosebi a materialului cu care să le susții, iar dintre ele, muzeografic, selectezi numai ceea ce nu comportă discuții, semnificativ pentru etapa respectivă, pentru conturarea acestui pitoresc trubadur, la Rebreanu totul se complică. Este aproape concomitent nuvelist, publicist, dramaturg și cronicar dramatic, romancier, deține diverse funcții, umblă în țară și în străinătate, caută, se formează pe sine, învață pe alții într-un neastîmpăr interior și interiorizat în contrast cu aparenta neclintire, ca un munte zguduit pe dinlăuntru de largi mișcări tectonice. Asta trebuie să prind, să ilustrez, să sugerez în două cămăruțe (a treia era rezervată posterității) și în nici un caz cu platitudinea primului eboș. Iată-mă, din nou, de unde am pornit : altă soluție, mai simplă dar mai grăitoare.

În discuțiile cu colegii de breaslă, cu cei împătimiți (pentru că muzeografia e o patimă) susțineam stringenta nevoie, pentru muzeografi, de a obține unele noțiuni de grafie și arhitectură interioară muzeistică, să se introducă — în cursurile periodice de specializare — prelegeri pe această temă şi o motivam. Decorativa Bucureşti sau alte întreprinderi specializate, care se ocupă de proiectarea şi execuţia expoziţiilor, au optica lor pe care, cu mici variaţii de nuanţă, o aplică de la un muzeu la altul. Rezultatul îl ştim. Mai mult, în cazul caselor memoriale, arhitectura interioară a expoziţiei, grafia ar trebui să fie pe potriva stilului clădirii, a epocii în care a trăit personalitatea, să aibă patina acelui secol. Nu cred că ne este îngăduit să modernizăm, să stilizăm totul. La Anton Pann, de pildă, schiţa proiectului — foarte simplă — am făcut-o eu. M-am gîndit mult cum să îmbin o prezentare modernă cu arhaicul vremii. N-am găsit decît o soluţie acceptabilă : panouri de sticlă suprapuse, un scris adecvat cu iniţiale de epocă şi vitrine care să amintească mediul în care şi-a purtat zilele acest cîntăreţ bisericesc atît de laic. La Bălcescu, schiţele de principiu s-au dovedit extraordinar de utile în concentrarea şi selectarea celor mai potrivite texte, celor mai reprezentative imagini, într-un spaţiu dat. Revin mereu asupra spaţiului şi a nevoii unor cunoştinţe de grafie pentru muzeografi fiindcă, din experienţa mea, la Casa Topîrceanu n-am făcut schiţe şi ulterior, după montarea expoziţiei, s-a dovedit cît de sufocată este, cu toate că intuind viitoarea paginaţie, am concentrat la maximum textele şi ilustraţiile de pe panouri. În fond, orice monografie are nevoie de un spaţiu adecvat conţinutului de idei. Muzeul este o monografie în spaţiu dat şi, fără un ochi format cît de cît, n-ai puterea, n-ai argumente sufleteşti să renunţi la citate, la fotografii, la tablouri, la atîtea cîte — neîndoios — au valoarea lor. Mai apoi, cînd am colaborat la alte expoziţii, de istorie la Curtea de Argeş sau de istoria culturii la Muşăteşti, înainte de a face schiţele, am căzut chiar eu în culpa de a nu ceda un text, o ilustraţie. Apoi e normal ca un arhitect să sacrifice, pentru estetica expoziţiei, un element care trebuie pus în valoare din punct de vedere muzeistic, şi o simplă susţinere verbală nu lămureşte, nu adînceşte pe deplin lucrurile.

Pentru toate casele memoriale la care am lucrat, am făcut planul tematic în cîteva variante, normal, dar cea mai grea experienţă a fost, totuşi, Casa de la Valea Mare. Chiar după ce am ajuns la ultima soluţie, după ce Decorativa — Bucureşti a început proiectarea bazată pe calcule foarte precise (pretindeam şi eu că le făcusem, in postura de nespecialist) am discutat cu arhitectul fiecare panou în parte şi am făcut modificări pe schiţele de principiu acolo unde admiteam că are dreptate sau îl convingeam să accepte punctul meu de vedere dacă îl consideram bun.

După prima variantă pe care o lucrasem şi la care am renunţat, ştiam ce trebuie să fac, dar nu ştiam cum. Din nou mă sufoca spaţiul prea sărac. Am făcut altă tematică, alte schiţe pentru fiecare perete în parte, pentru fiecare panou în parte şi am ajuns iarăşi la un surplus de date, la o încărcare a pereţilor pînă la apăsare. Am renunţat din nou la tot ce făcusem şi am regrupat altfel întregul material : pentru perioada ardeleană un panou despărţit în trei felii — familie, studii, debut literar — încheiat cu plecarea în Capitală şi deci cu începutul altei vieţi ; un panou, tot în trei felii — „Publicist“, „Dramaturg şi Cronicar Dramatic“, „Nuvelist“ — şi am epuizat prima cameră. În a doua, am rezervat un întreg perete creatorului romanului românesc modern, un singur panou cu o hartă — aria geografică a romanelor — plus text, un alt panou intitulat „Personalitate socială", apoi călătorii, distincții, etapa de la Valea Mare și ultimele zile. Pentru posteritate, cum am mai spus, aveam altă încăpere, minusculă, e drept, dar aveam. Drumul apucat mă scotea din impas și dacă nu-mi permitea o mare libertate de mișcare, în schimb orienta pe orice vizitator și rotunjea prezentarea personalității. Textele rămîneau însă didactice, reci. Îmi trebuia altceva, mai cald, mai grăitor. Îmi propusesem pentru biroul reconstituit fixarea unor citate prin care romancierul își exprima părerea despre munca de creație. Era greșit. Acolo n-aveau ce căuta. Masa de lucru, lampa, stiloul, cana de cafea, scrumiera, etajerele cu cărți da, vorbeau singure, cu ele fusese noapte de noapte frămîntat de eroii care îl chinuiau cu reacțiile lor, eliberate de demiurg. Citatele își cereau loc în altă parte, iar multele mărturisiri, interviuri ale „domnului Liviu" — cum îi spuneau cei din Valea Mare — îmi înlesneau un fapt emoționant să-și prezinte singur viața și opera. Și asta am și făcut. Cu excepția unor mici texte indicative, cu unele aprecieri ale unor personalități inserate ici și colo, unde se cereau, tot restul este Liviu Rebreanu, inclusiv majoritatea etichetelor din vitrine. Și pentru că am amintit de vitrine, ceea ce spațiul lor îngust nu mi-a îngăduit, și regret încă, este prezentarea genezei principalelor lui romane — *ION, PĂDUREA SPÎNZURAȚILOR ȘI RĂSCOALA,* ca și alte detalii din laboratorul creației sau din viață (îndeosebi munca titanică, pe atîtea planuri și cu atîta meticuloasă seriozitate, profund educativă, exemplară pentru oricine).

La planul tematic și grafic o dată încheiat n-am adăugat nici un cuvînt. Îl concepusem ca pe o revistă la care și explicația fotografiilor se trimite la tipografie. În schimb am renunțat la exponate, la etichete, am simplificat pentru a aerisi totul, pentru a-l lăsa pe vizitator să respire, să gîndească, să se emoționeze, să rețină cu mintea și cu inima, să-l caute după ce părăsește casa de la Valea Mare. Nu știu cît am reușit, dar știu sigur că asta am urmărit. Și nu numai pentru Liviu Rebreanu. Consider că o casă memorială nu trebuie să fie o bibliotecă din care să ieși doldora de date, ci să te îndrume spre bibliotecă, să te cîștige pentru cultură. Închis între pereții ei, un suflet a creat o lume. L-am diminua fărămițîndu-l.

LES CONTRIBUTIONS À LA MÉTHODOLOGIE D'ORGANISATION D'UN MUSÉE MEMORIAL

COMMENT NOUS AVONS ORGANISÉ DE LA SECTION MÉMORIALE „L. REBREANU" DE VALEA MARE — PITEȘTI

RÉSUMÉ

Simple relatation de sa propre experience, le matérièle rélève les dificultes rencontre d'un muzeografe — sur la route peux des pieces autentiques, un éspace réstreinte pour l'exposition thematique, l'obligation de chercher des solutions pour adapté le contenu scientifique aux conditions concrets de l'architecure interieur de la maison.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Citarea bibliografiei în text se va face în ordinea numerelor. Numele autorilor citaţi va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Corespondenţa privind manuscrisele, schimbul de publicaţii etc. se va trimite pe adresa redacţiei B-dul Republicii, nr. 66, Piteşti.

Dat la cules : 1969. Bun de tipar : 1969. Apărut : 1969. Tiraj : 1 000 + 100 exemplare. Hîrtie : velină, 70 × 100/23,05, format 1/8. Coli editoriale : 23,4. Coli de tipar : 19. C.Z. pentru bibliotecile mari : 63 (498) (091). C.Z. pentru bibliotecile mici : 6 (498).

Atelierele grafice nr. 4,
Str. Hrisovului nr. 18 A, Bucureşti — c. 2 833.